ALİ ŞERİATİ

13 BÜTÜN ESERLERİ

Çöle İniş
(Hubut-Kevir)

FECR

Sizi rahatsız etmeye geldim!

Ali Şeriati

Fecr Yayınları 147
ALİ ŞERİATİ
Bütün Eserleri 13

Çöle İniş (Hubut-Kevir)

Eserin Orijinal Adı
Hubut der Kevir

Tercüme
Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç (Hubut)
Prof. Dr. Derya Örs (Kevir)

Editörler
Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç
Prof. Dr. Derya Örs

Tashih ve Redakte
Dr. Murat Demirkol

ISBN 978-605-5482-00-8

1. Baskı: Eylül 2010

Kapak ve İç Konsept: TN İletişim
Sayfa Düzeni: Cinas
Baskı: Kalkan Matbaacılık
Büyük Sanayi 1. Cadde 99/32
Tel: 0312. 3419234 İskitler/Ank.

FCR Yayın Reklam Bilgisayar
San. ve Tic. Ltd. Şti.
Rüzgarlı Cad. No: 2/5
Ulus / Ankara
Tel : 0312. 310 08 60
Faks : 0312. 311 47 89
www.fcr.com.tr
e-posta: fcr@fcr.com.tr

ALİ ŞERİATİ

Çöle İniş
(Hubut-Kevir)

FECR
Ankara 2010

İÇİNDEKİLER

ALİ ŞERİATİ

23 Kasım 1933'te Horasan eyaletine bağlı Sebzivar'ın Mezinan köyünde dünyaya geldi. 1950'de Meşhed'deki Öğretmen Koleji'ne girdi. 1952'de Meşhed yakınlarındaki Ahmedâbâd köyünde öğretmenliğe başladı. 1955 yılında Mekteb-i Vâsıta'yı yazdı. Ebuzer-i Gıfarî'yi tercüme etti. 1956'da Meşhed Üniversitesi'ne girdi. Ulusal Direniş Hareketi'ne üye olduğundan, babası ve diğer üyelerle birlikte tutuklandı, altı ay tutuklu kaldı. 1959'da Alexis Carrel'den Dua'yı tercüme etti. Üniversiteden başarıyla mezun oldu. 1960'ta Fransa'ya gönderildi, orada sosyoloji ve dinler tarihi üzerine çalıştı. Cezayir Kurtuluş Hareketi'ne aktif olarak katıldı. Bu faaliyetlerinden dolayı Paris'te tutuklandı; bu arada birçok makale, konuşma ve çevirisi değişik dergilerde yayımlandı. Sosyoloji ve dinler tarihi alanında doktorasını tamamlayarak 1962'de İran'a dönerken sınırda tutuklandı; aylarca hapiste kaldı. Hapisten çıktıktan sonra öğretmenlik yapmaya başladı ve Meşhed Üniversitesi ve diğer merkezlerde konferanslar verdi. Hüseyniye-i İrşad 1973 Eylül'ünde kapatıldı. Savak, Şeriati'yi aramaya başladı. Kendisini bulamayınca babasını tutukladı. Babası bir yıl kadar hapsedildi. Şeriati teslim oldu ve on sekiz ay hücrede kaldı. 1975-77 arası Savak'ın takibinden sürekli kaçıp başkalarının evlerinde kalarak çalışmalarına devam etti. Sabahlara kadar süren konuşmalar yaptı. 16 Mayıs 1977'de Avrupa'ya hicret etti. Otuz gün sonra İngiliz İstihbaratı'nın yardımıyla Savak tarafından şehit edildi.

YAYINCININ NOTU

Yayınevimiz, Şeriati düşüncesini külliyat olarak okurlarına sunmakla önemli bir hizmet vermektedir. Merhum Şeriati, dünyanın bugün yaşayan iki önemli medeniyeti olan, İslam ve Batı medeniyetini yakından tanıma fırsatı bulmuş ender şahsiyetlerden biridir. Dahası, bir sosyolog gözüyle incelediği konuları, dahiyane bir düşünce işçiliği ile işlemiş ve Fars edebiyatının kendisine kazandırdığı akıcı üslupla ortaya koymuştur. Bilimsel liyakati, özgün bakış açısı, dindarlığı ve inandığı doğrular uğruna can verecek kadar yürekli kişiliği ile sadece İran gençliğini arkasından sürüklemekle kalmamış, dünya Müslümanlarının öze dönüş çabasına katkıda bulunarak bir döneme damgasını vurmuştur. Onun bu özgün ve özgürlükçü tutumu, sadece İslam düşmanlarının tepkisini çekmekle ve onlar tarafından şehit edilmekle kalmamış, dost ve kardeş bildiği Müslümanlardan da çok büyük tepkiler almıştır. Çünkü onun düşünceleri, Batılı saldırı karşısında çok derin ve güçlü bir mukavemet oluştururken İslam geleneğini kirleten ve çöküntüye sebep olan bidat ve hurafelere de ağır darbe indiriyordu. Tabiî bu da bilinçsiz kesimler nezdinde İslam'ın kendisine yapılan bir saldırı olarak algılanıyordu.

Kendi tabiriyle içinde doğup büyüdüğü geleneksel Safevî Şiîliğine yöneltti̇ği eleştiriler yüzünden İran'da dışlanırken, Şiî bakış açısı nedeniyle de Sünnî dünyadan önemli tepkiler almıştır. Ancak Şeriati, her ne kadar Ali Şiası ve Safevî Şiası ayrımı yapsa ve Safevî Şiîliğini eleştirse de eleştirdiği düşünceden bütünüyle kurtulamamış ve söz konusu etkilerle Sünnî dünyanın kabul

edemeyeceği kimi düşünceler serdedebilmiştir. Sahabiler hakkında kullandığı ifadeler hoşgörü sınırını zorlayan kusurlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yaşadığı çağ ve çevrenin etkisiyle Fransız sosyalistlerinden etkilendiği ve kimi yorumlarında bu etkinin izlerinin görüldüğü de söylenebilir.

Ali Şeriati'nin de her insan gibi hata edebileceğini, hatalarının ve savaplarının sadece kendisini bağlayacağını okuyucunun takdir edebileceğine inanıyoruz. Fecr Yayınevi olarak, ölçümüzün Kur'an-ı Kerim ve onun numune-i timsali olan Hz. Peygamber (a.s.) olduğuna inanıyor, Şeriati de dahil bütün insanların bu ölçüler içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Onun her görüşünü onaylamadığımız halde eserlerini yayınlıyor, ama katılmadığımız görüşlerine de müdahale etmeyi uygun görmüyoruz. Çünkü böyle bir müdahalenin düşüncelerin doğru anlaşılmasına engel olacağı, bunun da hem yazar hem okur açısından bir hak ihlali sayılacağı kanaatindeyiz. Buna rağmen kimileri, tasvip etmedikleri düşüncelerden dolayı bilinçsiz okuyucuların olumsuz etkileneceği gerekçesiyle vebal alacağımızı düşünebilirler. Fakat biz, genelde Müslüman olmanın, özelde Şeriati okuru olmanın, okuduğu her şeyi kabullenen değil, eleştiren bir seviye gerektirdiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla bütün olumsuzluklarına ve kusurlarına rağmen Şeriati'nin o engin birikiminin bizlere çok şey kazandırdığına ve kazandıracağına inanarak eserlerini külliyat olarak yayınlamaya karar vermiş bulunuyoruz. Buna paralel olarak hem Fars hem de Türk edebiyatına vukufiyetiyle temayüz etmiş, mütercimlerden oluşan bir heyet oluşturarak eserlerin en az hata ile çevrilmesine de özen gösterdik. Bu nedenle tercümeler, sadece söz konusu eserleri dağınık vaziyette sunulmaktan kurtarmayacak, Şeriati okurunun liyakatsiz tercümelerden çektiği sıkıntıları da asgariye indirecektir.

Külliyattaki kitapların bazılarında yazara ait olmayan dipnotlar yer almaktadır, İran'daki Dr. Ali Şeriati Eserlerini Derleme Bürosu tarafından eklenen notların sonunda (Derleyen), yayınevi-

miz tarafından ilave edilen notların sonunda (Fecr), mütercimlerin ilave ettiği notların sonunda ise (Çev.) ifadeleri kullanılmıştır. Bunların dışındaki dipnotlar Ali Şeriati'ye aittir.

Ayrıca metin içerisinde bazı kelime ya da ibarelerin doğru anlaşılması için Derleyen tarafından bazı ilaveler yapılmıştır. Bu ilaveler [ ] içerisinde verilmiştir.

Bütün hassasiyet ve çabamıza rağmen, insan olmamız hasebiyle gözümüzden kaçan kusurlar olursa okurumuzdan özür diler, eleştirilerine müteşekkir kalırız. Bu vesileyle Şeriati'ye Allah'tan rahmet diler; başta değerli mütercimler olmak üzere, editörlere, tashih ve redakte heyetine ve eserlerin sizlere ulaşmasında emeği geçen bütün dostlara gönülden teşekkür ederiz.

FECR YAYINEVİ

BİRİNCİ BÖLÜM

HUBUT

"Sen yabancı kalbi bilirsin;
ne de olsa Mısır ülkesinde bir yabancı imişsin."
Toplum Kitabı

Beni kimse var etmedi, Tanrı var etti. "Kimsenin istediği" gibi değil. Kimsem yoktu çünkü. Kimsem Tanrı'ydı; kimsesizlerin kimsesi. Beni var eden O'ydu; kendi istediği gibi. Ne bana sordu, ne de o "öteki ben"ime. Ben sahipsiz bir çamurdum. Beni kendi ruhundan o çamura üfledi. Toprak üstünde, güneş altında yalnız bıraktı beni. "Beni kendime teslim etti." Gökyüzünün âsi çocuğu! Kimse sevmezdi beni üstelik; düşünmezdi. Beni yaratırlarken, yoğururlarken, kimse şu köşede Rabbim, Rabbim diye yakarmıyordu. Ben ruha kavuşurken, şekillenirken, boyum uzarken, gözlerim rengini alırken, yüzüm biçimlendirilirken, burnum asalete kavuşurken, zarif, şuh, sevecen ve eli çabuk bir melek, sihirli küçük parmak uçlarıyla düzeltip güzelleştirmiyordu onu. Hayal perdesine kuru bir yalnız ağaç resmetmiş olan "keşke" sanısı üzere onu keskin, isyankâr ve saldırgan kılmıyordu. Boyumu posumu şekillendirirlerken, hayal ve arzusunu üzerime saçacak hayal gücü yüksek ve yetenekli bir şair akrabam yoktu. Göğsümde yürek işine başlayacaklarken, gidip iyi kalpler hazinesinden en iyisini seçip gelecek, halden anlar bir yakınım yoktu. Kalıbıma ruh üfleyeceklerken, hiç kimse meleklerin, kutsî varlıkların, şairlerin, ariflerin, ruhun güzellik tanrıçalarının, sanat, duygu ve iman tanrılarının ruhlarının güzel diyarından en nazlısını, en nahifini seçmek için hiç kimse perişan ve tutuşmuş halde işe koyulmadı. ...iken... iken... iken... iken... ...iken... Bu "-iken"lerin her birinde melekler; orada duran, yüzü al al olmuş, kaygılı, ne yapacağını bilemez, ikircikli, piposunu çabuk çabuk tüttüren, parmakları titreyen ve kalbi cız cız eden yalnız gence: "Peki burasını ne yapalım? Şunu nasıl yontalım? Şunu nelerden oluşturalım? Bu konuda görüşün nedir? Planın nedir? Hangisini beğenirsin? Nasıl olsun istersin? Gönlünün arzusu nedir? İyi oldu mu? İyi mi? Yeter mi? Daha da zarif? İyi oldu mu? Daha da ince? Böyle iyi mi? Daha mı güzel? İyi oldu mu? Bundan da ister misin? Bu? Bu renk de mi olmaz? Bu renk iyi mi? Bu da mı olmaz? Şu renk nasıl? O da mı olmaz? Şu özel rengi, şu çok az kullandığımızı getir. Hah! İyi oldu mu? Bunu mutlaka beğenirsin! Yine mi hayır? Öyleyse ne

renk? Bunun gibi mi? Hayır mı? Öyleyse nasıl? Başka renk yok! Rabbin yarattığı iki yüz bin çeşit rengin hiçbiri işine yaramadı mı? Bunlar uygun düşmedi mi? Bunlardan birini ister istemez seçmek durumundasın! Konuş! Karar ver! Niçin rahatsızsın? Kaygılanıyor musun? Niçin konuşmuyorsun? Haydi! Söyle! Bana dön! Çabuk!" deyip durmazlardı.

Ah! O ne desin? Perişan, acılı ve çaresiz, tereddütler yaşar ve ne yapacağını bilemez. Ne cevap versin ki?

Bu konuda biraz düşünmesi için en azından epeyce yıl, bir ömür mühlet vermezler ona. Mühlet vermezler ki karar vermesi için bir fırsatı olsun! Onlar için bu renklerden birini seçmek de gelmez içinden. Bunlarla mı boyansın? Olur mu ki? Yazık olur. Oysa Tanrı bu renkleri çiçekler, yıldızlar, gökler, ufuklar, yapraklar, denizler, renkli kuşlar, renkli gözler, papağanlar, ceylanlar, değerli taşlar ve kıymetli mücevherler için yaratmış. Onlara yaramaz. İyi olmaz. Bunlarsa onun canı. Canını bunlarla boyamak gelmez içinden. Bunların rengi kendisinin arzuladığı gibi çıkmazsa hayatı kararır, artık bu dünya anlamsız hale gelir. O zaman yaşamanın ne yararı olur? Artık Tanrı'nın bütün yaratışı çirkin olur, kötü olur, kötü renkli olur, itici olur. Canı güzel renkli olmayan ölse gerek. Ölmek, hayatın kötü renkli ortaklarıyla yaşamaktan yeğdir. Boğulmak, beş para etmez geveze muhataplarla konuşmaktan daha iyidir. Onlar onun istediği gibi boyanmazlarsa, artık Tanrı'ya da dilediği gibi tapamayacaktır; artık dünyayı da "olması gerektiği" gibi göremeyecek, her şeyi kötü, çirkin ve itici görecek; her şey, Tanrı, dünya, hatta kendisi de kötü gelecektir. Tanrı'ya giden yol, "ben nasılsam öyle"nin içinden geçmiyor mu zaten? Ben, nasıl görüyorlarsa öyle değil miyim? Dünyayı kendim nasılsam öyle görmüyor muyum? Öyleyse her şey, dünya ve ahiret, hep nasıl boyanacaklarını bekler. Ne yapsın? Bu melekler de bir an bile aman vermeyip acele ve telaşla baskı yapmaktalar, "Çabuk söyle! Bu renklerden biri. Bu renklerden başka renk yok." diye. Doğru da söylemekteler. Fakat âlemin bu boya atölyesinde işine yarayacak

bir renk yoksa o ne yapsın? Çaresizdir! Nasıl seçsin? Nasıl seçmesin?

Sonunda seçmedi. O aksi ve inatçı bir insandır. Bütün işlerde değil elbette. Bütün işlerde baştan savmacı ve özensizdir. İş olacağına varır. Çünkü olan olmuştur. Fakat burada işin şakası yoktur. Bu iş... Yahu... Ne desem bilmem ki?

Küstü ve surat asıp öfkeyle dedi, hayır, istemiyorum. Kaldırın boyalarınızı. Gidin bunlarla dünyanızın kapısını duvarını boyayın. Kuşlarınızı, balıklarınızı, çitlerinizi, değerli taşlarınızı boyayın. Ben onlara kesinlikle boyanmam. Ben renksiz severim. Bulut renginde, meltem renginde, su damlası renginde, kendi ruhumun renginde. Renksiz daha iyidir sizin şu harcıâlem renklerinizden!

Duyguları, bilinçleri olmayan bu melekler bu sözlerden anlamazlar. "Melek aşk nedir bilmez." Bunlar bir avuç ameledir. Devletin özel ya da genel bir grup memurudur bunlar. Çarçabuk bir araya gelip işlerini bir şekilde tamamlayıp hemen başka bir işe koşmaları gerekir bunların! Kontrata göre çalışırlar, gösterişle iş yaparlar, baş ameleleri Şeytan'dır. Hepsinin görünürde Allah'a itaatkâr ve bağlı oldukları ve O'na çalıştıkları doğrudur. Fakat hepsinin eli gizli olarak Şeytan'ın elindedir. Hepsi ona biat etmiştir. Onun gibi "isyan" etme cesaretleri olmamıştır, yoksa ederlerdi, gizlice etmektedirler.

Meleklerin en iyisi bu Şeytan'dı. Mertçe dik durup: "Hayır, secde etmem." dedi. Sana secde ederim, ama "kokuşmuş çamur"dan yaptığın şu pis adamlara, karnını doyurmak için Tanrı'yı, cenneti, kulluğu, azameti, yüceliği, ahireti, hakbilirliği, muhabbeti, her şeyi ve herkesi unutan, bir karınlık üzüm ya da hurma ya da buğday için koyun gibi çenesini yere daldıran ve gözünü göğe ve sana kapatan bu zayıf ve sefil varlığa secde etmem. Bu işe yaramaz, kem gözlü, obur ve paracı aşağılık tüccara mı secde edeceğim? Senin için, sana iman ve ihlâsını göstermek için bir demet sarı ve çürük buğdayı sunağa getirene mi? Kız kardeşinin güzelliği yüzünden senin sözünü ayaklar altına

alıp babasını çiğneyene mi? Erkek kardeşini öldürene mi? Görmüyor musun bunlar neler yapıyorlar? Zemini ve zamanı nasıl bir pisliğe sürüklediler? Mesih'i, Yahya'yı, Zekeriya'yı ve Ali'yi acımasızca ve vahşice öldürürler. Sadece "güç yetirebildikleri" için değil, sadece, "büyük şahsiyetlere, yüce ruhlara, görkemli insanlara" tahammül etmek, "hakir kişiler, zebun ruhlar, aşağılık ve zelil insancıklar" için işkence olduğu için. Onların var olduklarını hissetmek, aşağılık ve hiçlik ukdesini çıngıraklı yılanlar gibi kızdırır da canlarının çeperlerini ısırırlar ve acının şiddetinden çılgına dönerler. O zaman varlıkları bu aşağılıklar için suç olanları öldürerek, yakarak, derilerini yüzerek ve vücutlarına mum dikerek sakinleşirler, zevk alırlar, şifa bulurlar. O zaman bunların üç milyarı, Neron, Cengiz, Timur, Hülagu, Aşur Banipal, Halife, Kayser, Çumba ve bunların daha uygarları olan Stalin, Hitler, Nixon ve Heith gibi iki üç namert hunhar canavara uşak olur. Hepsi Firavun ya da Karun ya da Bel'am'ın uysal ve zebun kölesi!

Evet, ben nurdanım; özüm arı, berrak ve dumansız ateşten. Ben, bu pis ve aşağılık mücessem çamurlara mı secde edeceğim?

Şimdi, görünürde Tanrı'nın sözüne kulak veren, Şeytan'ı yalnız bırakan diğer meleklerin de elleri onun elinin üzerindedir. İşlerine ihanet ederler. İnsanların yapımında Şeytan'ın sözü doğru çıkacak şekilde çalışmaktalar. "Hayır, sen karamsarsın, abartıyorsun, hoşnutsuzsun, bu yüzden bütün dünyayı kötü görüyorsun." diyebilirler.

Ne bileyim? Belki! Fakat bunlar onunla elbirliği etmemiş olsalar ve böyle bir garezleri olmasa bile yaptıkları işin bundan başka bir sonucu yok ki.

Şimdi eğer Tanrı ve Şeytan gelip şu Hz. Kâbil'in çocuklarına bir bakış atsalar, Şeytan başını kaldırıp gerinmez mi? "Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir!" vecizesi bunlar için miydi? Yoksa bunların savunmasız kurbanları için mi? Acıyla inleyişlerini şu tarihin felâket kuyusunun kara derinliklerinden hâlâ

duyduğumuz o yalnızlar için mi? Yoksa neşeden çatlayıp kuyunun dibinde ölesiye rahat uyuyan ahmaklar için mi?

Tanrı, bu gelip görmenin sonucunun ne olacağını biliyor. Bu yüzden bu çirkin, kötü ve pis insan diyarına adım atmaya gönlü elvermiyor. Hatta bu taraflara bir kez bile bakmıyor. Bu kurumuş çamur parçasını üzerine yapışmış olan haşereler ile birlikte bu bitimsiz alana koyuverip kendi haline bırakmıştır. Bay Sartre'ın "kendine bırakma[1]"sının ya da Lucréce'in[2] "Tanrılar bizim işimize karışmazlar" deyişinin veya Maeterlinck'in "İnsanı yaratınca işten ve hatta işlere müdahale etmekten el çekti ve işleri insana bıraktı" sözünün anlamı budur. Elbette, onların felsefe yaptıkları şekliyle değil de benim anlamlandırdığım şekliyle doğrudur. Onlar, bu hakikatleri kendi peygamberlik oyunlarına temel yapmak istiyorlar ve "halkı irşat etmek", kendi "ahlâk"larıyla çıkarcı mezheplerini kurmak ve müşfik ve hümanist öğütlerini ortaya koymak için bunu kötüye kullanıyorlar. Mesela onlara göre, Tanrı'nın yeryüzünü ve insanlarını koyuvermesi, kendi tanrılık misyonunu "insan"a bırakmak içindir! Bunun anlamı, Tanrı'nın bin türlü arzu ve idealle bir âlem yaratıp kendi yaratış mucizesi ve tanrılık hüneri olan insanı vücuda getirip kendi ruhundan ona üfleyip sonra da onu ve her şeyi koyuvermesi ve kendi işine bakması değil midir? Hangi işine? Kuşkusuz, iyi bir sonuç çıkmadığını gördüğü için terk etti. Gördü ki bu kokuşmuş çamur (*hamein mesnûn*[3]) kendisinin ruhunu özümseme yeteneğine sahip değil, ilahi nefes, bu çamurun kokuşmuşluğunda kayboldu ve "halifesi" ve benzeri" yerine Şeytan'ın alay ettiği bir şey olup çıktı: Hz. Âdem, iki boyutlu bir varlık değil miydi? Yarısı ilâhi, yarısı şeytani? İlâhi huyunu Hâbil'e, şeytani huyunu Kâbil'e vermişti hani? Pekâlâ! Hâbil, murat alamadan genç yaşta öldü. Kâbil onu öldürdü. Şu kendilerine âdemoğlu diyenler, Allah'ın ve Âdem'in nefret ettiği aşağılık ve katil Kâbil'in çocukları değil mi?

1 Délaissement

2 Romalı şair, *De Rerum Natura*'nın müellifi.

3 Bkz. 15/Hicr Suresi 28. (Çev.)

Ne bileyim? Belki de bu yarı insanları yapan bu meleklerin gerçekten özel bir amaçları yoktur, gerçekten eski meslektaş ve yoldaşları Şeytan'la elbirliği ve işbirliği içinde değildirler. Fakat işin içinde bir düzen yoksa bile en azından bunlar kontratla çalışıyorlar, göz boyamayla iş yapıyorlar. Ne bileyim, belki zorla ve zorunlu olarak iş yapıyorlar ya da Tanrı kendilerini yevmiyeye bağlamadı da işe göre ücret alıyorlar. Yani yaptıkları her adam için Mesela bir Kıran ücret alıyorlar. Bir Kıran? Ne haber?! Dört para, yarım Abbâsi[4], bir kaz. Bütün dertleri fazla yapmak, üretim düzeyini artırmak. Nasıl olursa olsun, ne çıkarsa çıksın! İşin içinde rekabet yok ki. Bu piyasada arz, talep ve seçme yok. O zaman asıl temeli nedir? Tanrı'nın kendisi açık ve çıplak olarak Tevrat ve Kur'an'da defalarca buyurmuştur: "Çamur, toprak, dibe çökmüş lığ, selden oluşan çamur, kokuşmuş balçık[5]". Çamurdan, lığdan ve balçıktan ne çıkmasını istersin?

Ben, şu yapılan ve her gün büyük miktarlarla piyasaya sürülen insanlardan anladım ki melekler iş başına ücret alıyorlar ve baştan savma iş yapıyorlar. Hatta şu balçığın, çamurun ve lığın içine çöp katıyorlar. Ruh, duygu, akıl, güzellik mayasından, o kutsal ilahi kıvılcımdan çalıyorlar; gizlice çalıyorlar ve sinir, barsak, dolu işkembe, kemik, deri, yün ve kazuratını artırıyorlar. Başlarda yine de daha iyi iş çıkarıyorlardı. Her geçen gün daha kötü oluyor. Görmüyor musun? Hatta bazılarını yarı bitmiş halde çıkarıyorlar! Yedek organlarını henüz birbirine tutturup kaynatmadan, vidalarını sıkılamadan yeryüzüne koyuveriyorlar. Kimilerinin kasasını yapıp boş getiriyorlar pazara! Böyle ağır bir leşin içine en azından bir damla akıl, şuur, duygu, anlayış, zarafet, insanlık ve ruh damlatmayı, en azından süs olsun, müşteriye güzel görünsün diye pilav üzerindeki safran kadar bir toz serpmeyi çoğu kez unutuyorlar. Orada o kadar yoğunlar, kafaları o kadar karışık ki o kadar özensiz, baştan savma ve telaşlı çalışıyorlar ki kimi zaman insanların alet ve edevatını yanlış

[4] Abbasi ve Kıran: İran'da geçmişte kullanılmış iki ayrı para birimi (Çev.)

[5] Turâb (toprak), tıyn (çamur), salsâlin ke'l-fehhâr, hamein mesnûn (balçık)...

monte ediyorlar. Mesela dört dörtlük bir insan için yapılmış, şerefli, güzel sözlü, namuslu ve sevecen bir insana ait olan bir dili üçkâğıtçı ve hokkabaz bir hırsızın ağzına yerleştiriyorlar!

Masum, sevimli, samimi ve fedakâr bir tip için yapılmış olan gözü, dudağı ve yüz maskesini rezil ve üçkâğıtçı bir çapulcunun başına geçiriyorlar! Başı tıraşlı, alnı mühürlü, tam olarak düzeltilmiş gül sakallı ve küçük, sakal ve bıyık içine gömülmüş ince gonca dudaklı ve bütün bir ömür boyu gecelerin karanlığında ve sabahların alacakaranlık anlarında zikir, dua, salavât, tilâvet, uzun secdeler için nasırlanıp kavlayacak alna sahip bir kafayı, acele ve telaştan, bir imam ya da peygamber döneminde tarih piyasasına çıkacak olsalar bir ekmek ya da isim sahibi olmak için Yahuda, Bel'am, Sâmirî, Müseylemetü'l-Kezzâb, Şimr b. Zilcevşen, imam ve peygamber kâtili, Yezit, Kayser ve Nemrut'un işbirlikçisi olacak olan ve eğer daha geç, yani selefleri bütün bu işleri yaptıktan sonra gelecek olsalar, yine bir ekmek ya da isim sahibi olmak için mecburen aynı imamın mütevellisi, aynı peygamberin halifesi, aynı dinin müddeisi olacak olan tilki sıfatlı, sülük tavırlı, bukalemun renkli, yan kesici, göz boyayıcı ve acımasız yılan avcısı şarlatanların, yani şu yenilgi yüzü görmeyen siyasetçilerin, iflas etmez tüccarların boynu üzerine takıyorlar!

Kimi zaman bir kölenin, uşağın ve cariyenin yüreği ve beynini veya kimi zaman domuz ya da köpek ya da yılan ya da sığır ya da eşek ya da tilki ya da kurt ya da yılan ya da şebek ya da hindi ya da fare ya da baykuş ya da deve ya da "deve-sığır-aslan" vb. gibi hayvanların yüreği ve beynini öylece gözü kapalı olarak rastgele bir beyin, hanımın ve oldukça seçkin, saygın bilgili ve ad san sahibi bir şahsiyetin vücuduna takıveriyorlar.

Bilemiyorum! Bazen belki şaka yapıyorlar diye düşünüyorum. Yüz bin yıldan fazla bir süredir Neanderthal insanından Field Marshall'a, Yecüc ve Mecüc'den Anglosakson'a ve taş devrinin maymunumsu insanlarından elektrik çağının insan görünümlü maymunlarına dek hiçbir değişme olmayan, hatta berbatlaşan bu tekdüze ve bıktırıcı işten kendileri de usanmışlardır.

Tahammülleri kalmıyor ve kimi zaman zihinlerini dinlendirmek, gülmek, şakalaşmak ve böyle sonuçsuz bir işin yorgunluğunu atmak için güzel fıkralar "üretiyorlardır"! Örneğin bakıyorsun herif erkek; pantolon ceketli, sakallı bıyıklı, fiyakalı, çatlak sesli, fötr şapkalı, erkek isimli, hatta karısı ve çocuğu var; bütün bu olumlu işaretlere ve erkekliğini ve adamlığını teyit eden bunca kanıtlara rağmen kimi kadınsı duygulara sahip! Maksadım bazı cinsel sapkınlıklar değil; hayır, bunlar gülünecek şeyler değil. Bunları bu Kâbil oğulları türetti. Sohbetimiz, bazen yanlış insan, bazen de gülünç insan üreten meleklerin şakaları üzerine. Mesela erkek, ama kırıtır, naz eder, kaşını alır, evde ailesinden dayak yer, aşırı "soyluluk" yüzünden hiç tepki göstermeyip sadece bir köşeye çekilerek, müennes kocası fark edip de tekrar dayak atmasın diye sessiz sedasız ağlar ya da bıyıklı eltisinin veya sakallı ablasının yanına veya kardeşliğine veya komşusuna veya iş arkadaşına giderek içini döker. Yahut oturup saatlerce gıybet eder ya da rakibinin karşısında sofu bacılara yaraşır düşmanlıklar ve kıskançlıklar sergiler. Dairedeki mesai arkadaşına kumalık eder, onu bertaraf etmek için üfürükçülüğe yeltenir; mahalle büyüğüne ya da mahallenin dayısına ya da aile reisine giderek onu şikâyet eder; ispiyonculuk yapar, yanlışı doğruyu birbirine katarak onu doldurur, karşısında ağlayıp sızlar, onun dünyasının karardığını görünce içten içe sevinir, içi içine sığmaz. Elinden hiçbir şey gelmemişse dua kitabını alıp gönlü kırık vaziyette türbeye giderek çaput bağlar, hıçkırarak ağlayıp mesai arkadaşını lanetler; onun hastalanması, kazaya uğraması ve azledilmesi için adak adar, kurban keser...

Yahut da hayatta hep bir sığınak, hami, dayanak ve bir "hayat adamı" arar. Kimi zaman aybaşı halleri kabilinden belli ve açık haller hisseder kendinde. Bu haller onda [aylık değil de] yıllıktır, ömürlüktür; yani ömür boyu beşikten mezara dek âdetlidir. Âdetli halinde geçirir hayatını. Aybaşları hiç gecikmez ya da erken olmaz, asla tatile girmez, hamilelik günlerinde bile! Ayrıca yine bu hamilelik hallerini bütün özellikleriyle yaşar; mesela

aşermek, canı tarhana, kızılcık ve toprak çekmek, karnı çıkmak, göğüslerin belirginleşmesi, renklerin koyulaşması, çillenmek, yüz derisinin şişmesi vb. gibi. Dura dura yürümek, yürürken yanındakinin omzuna yaslanmak, iki adım gitmeden yorulmak, terden sırılsıklam olmak, hatta son ayların ve son haftaların sancısını çekmek, halden hale girip hararetlenmek, bebeğin kımıldaması, bazen bebeğin başının ters dönmesi, düşük yapma, eşin rahimde kalması, doğum sancısı, tuğlaya oturmak, efendisine daha bir işveyle nazlanmak, onu minnet altında bırakmak, kendini ağırdan satmak vs. Uzar gider!

Ne bileyim? Bu işler şaka değil mi? Yani Yüce Allah'ın böyle şeyler yaptığına inanılabilir mi? Bu yakıştırmalar, benim sözlerim olmayıp ilahi makama hakarettir. Bunları Allah'a nispet etmek küfürdür, hatta küfürden beter olup sövgüdür. Bir kimse, Allah'ın zayıf, aciz ve değersiz bir kulu olan beni bu tür işlere bulaşmakla suçlarsa, bunu asla bağışlamayacağım namertçe bir töhmet olarak algılarım. Bana düşmanlık gütse ve bana çamur atmak istese bile kimsenin bana böyle bir iftira atacak kadar namert ve insafsız olamayacağından ve kimsenin de bana karşı yapılacak böyle çirkin bir ithama inanabilecek kadar akılsız ve anlayışsız olamayacağına eminim.

Diyeceksiniz ki "Hayır, Allah'ın maslahatı, şer, kötü ve kan dökücü insanı da yaratmayı gerektirir; bunda bir hikmet vardır!" Bu ölçüleri biliyorum. Ben, kötü, günahkâr ve adam öldüren insanlardan söz etmiyorum; ben, kötü olma yeterliği bulunmayan ve günah işleme yeteneği bile olmayan yanlış, içi boş, anlamsız, iğreti, değersiz, "hiçbir şeysiz", "hiç ve kof", işe yaramaz ve özelliksiz insanlardan söz ediyorum. Bir lokma ekmek ve bir parça kemik için kuyruk sallayan ve sahibinin ayakkabısını koklayan adam, rütbe tenzili ihtimali yüzünden ve üstünün yardımını celp etmek için birinin canına dua eden ya da başkan beyin hanımının hamam bohçasını taşıyan şahsiyet sahibi bir tahsilli, Kıvâmussaltanat Ekber Han'ı çağırdığında onun yokluğunu fırsat bilerek perişan ve iştiyaklı bir şekilde haşmetmeâbın ayaklarına

kapanarak onun ayakkabılarını yaka mendiliyle parlatıp böylece kendi bilgin ve mutlu yüzünü onun câm-ı cem'i olan "âyîne-i iskenderî"sinde gören, tanrısını ve neticesinde kendini tanıdığı bu keşif ve şuhuddan arifâne cezbe ve esriklik lezzetine gark olarak "onda yok oluş" ve nihayetinde de "onunla bekaya erişme" makamına nail olup Hallaç gibi "Cübbesinde yüce hazretten başkasının bulunmadığını" (gerçekten de yoktur) idrak eden üniversite hocası bilgin...

Kendi kendilerine, üstlerinin izni olmadan bir sözü dinlemeye, bir insanı anlamaya, kendi kendilerine gülmeye, muhalefet etmeye, hemfikir olmaya, seçmeye, sadece bir şeyi değil, kendi kendini ve kendi durumunu bile seçmeye cüreti olmayan adamlar... Onların nasıl olacaklarını belirleyen hep başkasıdır.

Tıpkı boş ve viran bir su deposunun girişi gibi, kulaklarına koyuverilen her sesi aynen, fakat daha fazla yankıyla ve sanki kendi sesleriymişçesine uzata uzata ve övünçle tekrarlayan adamlar... Bir yığın iş tecrübesine, kariyere, bilimsel diplomalara, üst makamlardan alt makamlara yazılmış bir dizi teşvik ve referans yazılarına rağmen, bir serçe misali ağzında bir dut tanesiyle, gagalarını kulaklarına kadar açıp çarçabuk bir omuza konan, mutluluk ve sevinç cikcikleri insanın kulaklarını sağır eden ve coşku ve bahtiyarlık ateşinden ayaklarına söz geçiremeyen adamlar...

Kayınpederleriyle evlenen, yani hanımın babasının karısı olan adamlar... Hayır, [böylelerini anmak] utanç vericidir, "anma" iffetinden uzaktır ve "düşünce soyluluğu" ile çelişir.

"Ayakta üremeyi gerçekleştirmek", dilini bir çırpıda ve umarsızca unutmak ve tarihine, kültürüne ilişkin bir şey bilmemek, hatta özel isimleri ve yaygın terimleri bile telaffuz edememek ve Ocak ayının ilk gecesi çam satın alıp gece düzenlemek ile artık Asyalı olmadıklarını ve Avrupa kültür, tarih ve eğitiminin vârisi olduklarını sanan cilalı aileler, dinî ilimler ve ruhani faziletler kazanmak için eski bir medresenin rutubetli hücresinde birkaç

yıl geçirerek ilim ve din yolunda tek cihat ve çabası, geceleri ihtilam olup gündüzleri kapsamlı bir fıkhi protokol ve karmaşık bir teknik merasimle taharetlenmek, geçici nikâh kıymak, sarık sarmak olan ve bu nedenle de kendini aklî ve naklî ilimlerle donanmış, işlerin hakikatlerini bilen ve İslâm'a hususi olarak aşina sayan, romatizma, rutubete maruz kalma, nıkris, hareketsizlik ve karanlık yerlerde yaşama gibi nedenlerden takatsiz kalmış ve sonuçta metin, derin, ruh ve takva sahibi ve ahiret adamı olmuş bir molla, "ammâ ba'd"den sonrasını okumadığı için gazeteleri, dergi haberlerini ve muhtemelen liselerin fizik, kimya ve tabii bilimler kitaplarının sayfalarını karıştırıp mübarek bakışlarıyla şöyle bir göz gezdirmiş, hatta yeni matematikte "dört temel işlem"de tam ve kapsamlı bir tasalluta erişmiş, hatta Avrupa ve Amerika'nın ileri milletlerinin bugünkü yazılarının çoğundaki zor harflerin en mühimlerinin çoğunu kolayca ve ilk bakışta teşhis edebilen, kitabının Farsça adını ön kapağa Farsça, arka kapağa Latince harflerle yazdıran vaiz, kendini eski ve yeni ilimlerle öyle donanmış sanır ki atom teorisine yenilerde inanmış bulunan Avrupalılar -ne yazık ki bizim bilgisi yetersiz gençlerimizin, onların bu faraziyeyi bizim parçalanamaz cüz'e inanan filozoflarımızdan iktibas ettiklerinden haberleri yoktur-aleyhine, atomu, mikrobu, hain Pastör'ü ve maymun oğlu Darwin'i ret ve yeni tıbbı ve Batı ilaçlarını çürütmek amacıyla kitap yazar ve aynı zamanda bütün bu ilimlerin, bütün bu küfür kokan yeni icat ve buluşların Kur'an'ımızda olduğunu ispat ediyor ve hatta Apollo 12'nin fırlatılışını, fırlatılmadan sonra akıl sahibi Nixon'a *"ve futihati's-semâ"*[6] ayetinden (oysa bu ayet kıyameti anlatmaktadır) haber verir.

Dinin ve dinî kutsallığın arkasına saklanan korkak, aşağılık ve tıknaz adamlar, ajan korkusundan nihilizme sığınan ya da arkadaşlarının yanında haysiyetsizliğini örtmek için nasyonalizmin veya başka haysiyetli ve zararsız izmlerin arkasına saklanan ve

[6] 78/Nebe Suresi 19 (Çev.)

eski İran duvarının arkasından Mehdi ile flört eden kaplaması dökük aydınlar ve solculuk siperinden ileri fırlayarak tam vaktinde kalemlerinin ucunu göğe vuran sanatçılar... Ne anlamlı bir senfonidir bu yeni öncülerin göğe çarpan kalem uçlarından çıkan gıcırtıyla şu eski arkacıların yeri döven tüfeklerinin dipçiğinden çıkan tırak tırak sesinin oluşturduğu uyum! Bu senfoni, şu sessiz çölün yeriyle göğü arasında nasıl da yankılanır! Ve ne mutlu ve dertsizdir, şu modern klasisizm ekolünün bu senfonilerine aşina olmayanlar!

Konu geniş. Kâbil oğullarının bile haysiyetini yok eden bu tür "hiçbir türlü insanların" ve "konuşan patlamış mısırların" sayılamayacak kadar çok çeşit ve kısımlarından bir örnek vermiş olayım!

Varlık âleminde beni şaşkınlığa düşüren ve en meçhul metafizik meseleler için her halükârda bir varsayım, bir tahmin ve bir tasavvurda bulunmak mümkünken, hiçbir hokkabazlıkla ve lafebeliğiyle de çözülemeyen en büyük felsefi problem ve muamma, işte bunların yaratılışıdır. Kan, kalp, ciğerdeki onca bilimsel, yetkin ve mucizevî düzenekler, deri altındaki ilginç bezeler, tükürük ve mide salgıları, göz şebekeleri ve sindirim, kan dolaşımı, solunum ve sinir sistemleri; bütün bunlar bir araya gelip binlerce ilahi mucizeyle birbiriyle terkip oluşturup tamamlanmış ve çalışmaya başlamışken bir de ne görelim, bütün gözeneklerinden ter boşalıyor, yüreği titriyor, eli ayağı titremeye başlıyor. Sanki dolu olan helâ önünde bekliyor da güçlükle ve tahammülün son sınırında kıvranıp duruyor, elini sürekli k... k... kravatına götürüyor, kafasında heyecanla birlikte renkli arzular raks etmeye başlıyor ve reis beyin işgali altındaki odanın kapısı açılsın da kendisine sıra gelsin diye sürekli dua ediyor.

Ne diyeyim? Bunların dünyası "dört dünyası"dır. Kendileri de öyle! Şu Kâbil artıklarını, dört (su, toprak, ateş ve hava) dünyasının sakinlerini diyorum. Bunlar dört tabiat sahibi insanlardır: Sevda, balgam, safra, kan. Dört mizaç sahibidirler: Sıcaklık, soğukluk, ıslaklık, kuruluk! "Reb'-i meskun" mukimidirler! Bu

dört dayanaklı "konuşan hayvanların[7]" üzüntü ve mutlulukları da dört türlüdür: Özlü, uyumlu, ölçülü ve uyaklı. Hayati önem sırasıyla dört şeyleri vardır: Karın, karın altı, giyecek ve mesken. Kısacası her şeyleri dörttür. Varlık ve hayatları iki iki daha dörttür! Yine dört! Dörtte dört, dörtte dört!

Ne iyi, ne rahat! Mutluluğa ne kadar da yakınlar! Tam dört parmak! Yine dörtledik. Fakat tek tük bu dört dünyasının kıyısında köşesinde "dörtlü olmayan" insanlar da vardır; rakamsız ve alâmetsiz insanlar. Bu dörtlü kurallar dünyasının dört duvarının dışında doğup yaşayan "had ve hesap" dışı, şapşal, çökmüş, ayarsız insanlar. Yaşamak mı? Hayır, canlılar! Bunlar için "canlı olmak" büyük bir çiledir. Hatta "olmak" bile başlı başına bir musibettir. "Kalmak" ise öldürür!

Bunların dermansız büyük dertleri "kaybetmek" ve "uzak düşmek"tir. Şu dörtlülerle yapamazlar, geçinemezler. Bütün bir ömür onlarla kervandaş, meslektaş, dindaş, vatandaş, hemşeri, komşu, kandaş ve evdeştirler, ama aynı zamanda yabancı ve uzaktırlar; tıpkı gelecek yüzyıllarda Avustralya'nın bilinmez bir yöresinde doğacak olan milyarlarca insandan birinin Güney Afrika'nın dağlık bölgelerinden birinin bir köşesinde adı sanı bilinmez bir kabilede tarih öncesinde doğmadan düşük olmuş milyarlarca insandan biriyle olan uzaklığı kadar uzak! Her gün bunları görürsün ve ilk kez gördüğünü sanırsın. Üstelik görülmeye değer, her gün beklenmedik ve her gün tuhaf! İnanılmaz! Uzun yıllar birlikte yaşansa da aralarında asla bir tanışıklık geçmişi olmaz. Birbirlerine alışamazlar, aralarında bağ oluşmaz, birbirleriyle kaynaşamazlar, hep birbirlerinin yanından geçiş halindedirler. Çok ortak yönleri vardır, ama bu ortak yönler, birinin ayak başparmağının tırnağıyla sahip olduğu şairane zevk arasındaki ortak yön türündendir! Varlıkları ve mükerrer yaklaşımları, kulağına sürekli tekrarlanan anlamsız ve yapay bir keli-

[7] Bunu ben söylemiyorum. Bu tamlamayı övünç, felsefî, ilmî ve mantıkî ifade olarak, en büyük filozof, en seçkin deha, Muallim-i Evvel Aristoteles ifade buyuruyor!

me gibidir; tıpkı anlamı ve yararı olmayan ve tek değeri telaffuzunun zorluğundan kaynaklanan cümleler gibi. Sadece sinir bozar, tahammül bırakmaz. O kadar ki bazen dayanamaz, çığlık atarsın, çıldırırsın; bir türbeye, bir mescide sığınmak istersin de dua, ziyaretnâme, Meryem'in çektiklerini ve çarmıha gerilmiş İsa'nın[8], zehirlenip şehit edilmiş mazlum imamzadenin gördüğü işkenceleri dinleme bahanesiyle gönlündeki ukdeyi gidermek istersin. Yahut yakın arkadaşının ya da sevecen bir akrabanın evine yönelir, hayatın hüzünlü ve ağlamaklı gecesinde onunla birlikte gecenin kalbine ve sabah ezanına dek oturmak ya da Gulşad elmasından, yağmurdan, şemsiyeden, gözlükten, galoştan veya dersten, sınıftan, öğretmenden, sınavdan, gündelik hayattan, garip kalma korkusundan, yalnızlık sıkıntısından söz etmek, "söylenmeyen söylemelerin" ukdesini bu "söylenmiş söylemeyişler" ile teskin etmek istersin. Veya kendi yalnızlığına kaçıp kalemini imdada çağırmak ve onunla dertleşmeye oturmak istersin. Bu kör ve sağır dünyada muhatabı bulunmayan bütün sözleri, Allah'ın yemin ettiği kalemin canına dökmek, gariplik acısını, yalnızlık derdini, o "sözleşme"nin tek yadigârı olan kaleme anlatmak ve o "irtibat"ın tek hatırlatıcısı olan kalemden dinlemek istersin. Bu dörtlü varlıklarla olan tanışıklık ilişkisi, her zaman kişinin atıyla, kedisiyle, devesiyle, komşusunun ineğiyle, mahallesinin köpeğiyle ve arazisinin kurduyla, tilkisiyle olan ilişkisi kadar kalıcı olabilir. Bu sınırdan asla ileri geçmez. Toplumun orta yerindeki korku ve hayret verici yalnızlık, boş konuşmaların baş döndürücülüğündeki ağır ve boğucu suskunluk, vatanda gurbet, akrabalar içinde yabancılık, yakınlarla iç içeyken uzaklık, kitlesel izdihamda ve herkesin toplanmışlığında yaşanan yalnızlık ve kimsesizlik!

Buda'nın dört kaynaktan kaynamakta olduğunu söylediği bu dörtlü hayatın çilesi işte budur. Her zaman, göçmen ve garip ruhları yaralayan çile. O ruhlar ki bu dörtlü dünyanın göğü al-

8 Hıristiyanlık böyle inanmakta olup İslâm bunu reddeder.

tında toprağa bağlanıp kalmışlardır ve karınca gibi yer üstünü kapkara kaplayıp hırsla ve ciddiyetle yığınak yapan şu "üstelik daha da sapık" olanların mahkûmudurlar. Yığınak yapmak ve bugünü koruma altına almayı ve yarını kazanmayı düşünmek onların yaşamalarıdır. "Oluş"larını hep kara gün hatırına yok ederler. "Stok" yapmak için hayattadırlar ve yaşarlar. Hayatlarının anlamı ve yaratılış felsefeleri stoklamada gizlidir. İleri attıkları her adım yatırım içindir. Varlıkları "var olmuşluk"larından ibarettir! Canlı oluşları, âsi muhalif "dört nefis" ile uyuşmak demektir. Ölümleri ise bu dört nefisten birinin galip gelmesidir!

İşte Şeyh Sa'dî'nin buyruğu:

Âsi ve muhalif "dört nefis"
Bir arada "dört gün" iyi geçinir
Bu "dört"ten biri galip gelince
Tatlı can bedenden çıkıp gider!

Bu dört mısraın haddinden fazla serinliği de bu dörtlü adamların ve tatsız dörtlü hayatlarının serinliğinin ürünüdür. Yoksa sözün üstadı ve gazelin efendisi Sa'dî ile böyle çirkin ve mide bulandırıcı şiirin yan yana gelmesi olacak şey mi?

Dörtsüz ve hesapsız insanları bu denli takatsiz bırakan bu gök altındaki hayatın dertleri ve perişanlıkları bunlar için kolaydır. Hepsi "taksit" ilacıyla şifa bulurlar.

Hem kendileri demiyorlar mı, "Taksit hayatı mümkün kılmış ve kolaylaştırmıştır" diye? Nasıl da imreniyorum o güzel hallerine! Benden birkaç adım uzakta, şu anda şu Pére-Lachaise'in[9] unutulmuş köşesinde hüzünle yatmakta olan dertli vatandaşımın kötü haline nasıl da üzülüyorum! Hayattan ve "bir cüzam gibi ruhunu kemiren ve ruhunun çeperlerini örseleyen dertlerden" neler çekiyor.

[9] Paris'in ünlü mezarlığı. Yazar Sâdık Hidâyet'in mezarı da buradadır. Şeriatî'nin burada andığı ve haline üzüldüğü vatandaşı da muhtemelen Sâdık Hidâyet olmalıdır (Çev.).

Niçin taksit onun hayatını mümkün kılmamış da bu dertler cüzamlaşmış, ruhu törpülenmiş, neticesiz konuşmaların yükünü taşımaktan, işe yaramaz suratları görmekten ve incir çekirdeğini doldurmayan boş sözler işitmekten -toplamı hayat demektir- burasına kadar gelmiş ve "kendi"ni dışarı atmıştır?

"Dört ayaklı" insanlar için küfür ile din, dünya ile ahiret, materyalizm ile idealizm, sosyalizm ile burjuvazi, Marks ile Muhammed, Rabbe kulluk ile reise kulluk, Rüstem ile Ali, İkinci Enternasyonal ve Üçüncü Reich ile Altıncı İmam birdir.

Bu "dört dayanaklı" müminlerin cennetlerine bak! Mide bulandırıcı! "Utanmazlık", "günü gün etme" ve "tüketim"den ibaret bir dünya. Yemek ve cima ambarından başka bir şey değil!

Cennetlerinin ırmakları nedir? Süt ve bal! Gönül arkadaşları kim? Huri ve gılman! Güzel kelle paçalı, etli butlu kadınlar. Oturaklarının iki yarısı arasındaki mesafe doğu ile batı arasındaki mesafe kadar! Cinsel sapıklıkları olan mukaddesler içinse gılman hazır! Ayva tüylü, siyah benli, kaşı alınmış, işveli güzel çocuklar! Her cimanın süresi yedi yüz yetmiş yedi bin yıl yedi ay yedi gün yedi saat yedi dakika yedi saniye! Üstelik bu dünyanın yıllarından değil, her günü yedi yüz yetmiş yedi bin yıl olan kıyamet yıllarından! Ne pis ve iğrenç bir iştah!

Bunlara gülüyor musunuz? Niçin? Yani onların bu idealleri aşağılık ve çirkin mi? Niçin? Peki, realizmin, materyalizmin, natüralizmin, ekonomizmin, yaşama eksenli felsefenin, liberalizmin, kapitalizmin, sosyalizmin, kolektivizmin ve burjuvazinin (daha söyleyeyim mi? Utanç verici!) ideali nedir? Bu cennetlikler, idealizme yabancı, zihinselliğe, ruha ve metafizik maneviyatlara düşman gerçekçi aydınlar değiller mi? Cennetleri başka türlü olsaydı, ütopyayla, hayalle, tasavvufçuluk oynamakla ve mevhum ve "gerçek dışı" efsaneler üretmekle suçlanırlardı. Yüzde yüz realistler oysa. Hem de ne realizm; galiz, ağır ve hilesiz hurdasız! Çoğu kez, basit bir zihinsel gaflet, yargıda bulunurlarken bu iki kesimin, yani "aydın gönüllü mukaddesler" ile "aydın düşünceli mülevvesler"in arasında özsel ve tözsel bir çatışma bu-

lunduğunu sanmak gibi bir yanılgıya düşülmesine yol açmıştır. Bunlar arasındaki ihtilaf, arzularının gerçekleşme zaman ve mekânıyla ilgili bir ihtilaftır, arzularının türü ve cinsiyle ilgili bir ihtilaf değil. Her ikisi de bir şeye muhtaç olup bir şeyi aramakta ve arzulamaktadır; biri din yoluyla, biri dünya yoluyla; biri ölümün ötesinde, biri ölümün berisinde. Dünyacı bir aydın düşüncelinin ahretçi bir aydın gönüllüye, aradığın şey çirkin ve kötüdür, diye itiraz etmeyip hayır, yalandır, hayaldir, imkânsızdır, diye eleştiri yöneltmesi bundandır. O "var" olduğunu ispatlayabilirse, Tanrı'yı hoşnut kılma ve ahret sevabı yolunda onu kendine yoldaş etmiş olur. Yoldaş ama gönüldeş değil. Çünkü zaten gönüldeş, dert ortağı, ihtiyaçtaş ve her bir şeydeştirler! İkisi bir değneğin iki ucudur. Sadece renkleri, çiçekleri, çalıları, nakışları ve çizimleri farklıdır. Yoksa ikisi de aynı ağacın dalıdır. Biri yağmur suyu arzusuyla göğe uzamış, diğeri ırmak suyu bulmak için yere eğilmiş. Hepsi tek düzenektir. Tüketici düzenek. Hayır, tüketici değil, dönüştürücü düzenek. Temiz gıdaları, lezzetli ve güzel meyveleri, renkli ve kokulu sebzeleri hayvan gübresine, berrak ve lezzetli suları idrara dönüştürme düzeneği. Manevi üretimleri de vardır elbette: Fare kurnazlıkları, kertenkele dalavereleri, köpek ısırmaları, deve öfkeleri, bukalemun renk değiştirmeleri, çakal hileleri, eşek sakinlikleri, sığır soylulukları, horoz kıskançlıkları, karınca hırsları, domuz hevesleri, kaplan kibirleri, koyun itaatleri, tavşan sıçramaları vs. Hayvanat bahçesinde bir ahır! Bu tür Kâbil soylu adamcıklardaki "küçük âlem"in anlamı işte budur!

İşte bu yüzden, Hâbil zürriyetinden olan merhum Âyetullah Şeyh Cafer-i Şuşterî (Allah makamını yüce eylesin) şöyle diyordu: "Rabbim! Bunca kapısız ve gövdesiz, sessiz ve idraksiz yerden ve gökten ne fayda? Türlü türlü ve hepsi bir tür, uyumsuz ve şuursuz bunca insandan ne fayda? Öyle ki onlara yol göstermek ve adam olmalarını sağlamak için yüz yirmi dört bin peygamber gönderiyorsun, hepsini eziyet edip öldürüyorlar, hiçbirinin sözünü de dinlemiyorlar. Aziz ve değerli yetmiş elçini

subh-ı kâzib ile subh-ı sâdık arasında öldürüyorlar, sonra da dükkânlarındaki tezgâhlarının başına gidip rahatça oturup pis işleriyle uğraşmaya devam ediyorlar. Tekrar kıyamet, terazi, cennet, cehennem ve onca iş güç. Peki bunca bol ve geniş yerle göğün ve daha da bol ve geniş bunca insanın faydası ne? Ufak bir yerle gök, dört tane de adamakıllı adam!

Yunan mitolojisinden tutun da Sami dinlere, Hint ve Çin kültürlerine vs. varıncaya dek, ne bileyim, hatta Avustralya'nın ilkel kavimlerinin, Afrika'nın vahşi siyahlarının ve Amerika Kızılderililerinin dinî efsanelerine varıncaya dek, dünyanın yaratılış hikâyelerinin tamamında ortak olan şey, Âdem çocuklarının yeryüzünde yola düşüp tarihi başlatmalarından sonra Tanrı'nın yaratıştan pişmanlığıdır!

***

Evet, ta başından biliyordum ne olup biteceğini. Tanrı, "Kendim için yeryüzünde kendim gibi bir halife yaratma kararındayım." diye açıklayınca sırtım titredi! Korkudan ve edepten bir şey söylemedim. Fakat yüzleri Tanrı'ya daha açık olan meleklerin bir şey söylemeleri için dua ediyordum. Hepimiz ne olacağını biliyorduk.

Yokluk sahrasında bir velvele koptu ansızın. Melekler küçük büyük, uzak yakın, korkulu ve heyecanlı, her yandan seğirterek yüce arş dergâhına doğru uçuşa geçtiler.

Rüyadaki görüntüden daha hızlı geçen sonraki anda hepsi ihtişamlı nur tahtının önünde dikilip feryat ettiler:

"Rabbimiz! Yine yeryüzünde, dünyayı harap edip kana bulayacak bir varlık mı yaratacaksın?"

Tanrı, kararlı ve tereddütsüz bir sesle buyurdu: "Ben sizin bilmediğiniz sırrı bilirim." Kaçınılmaz olarak hepsi trajediyi beklerken sessiz kaldı!

Fakat hiçbiri Tanrı'nın cevabında gizli olan özel anlamı anlamadı; şimdi de müfessirler. Tanrı, çamur oğullarının yaratılışı ve

bunun uğursuz akıbeti konusunda meleklerin korkulu ve kara öngörülerini tekzip buyurmadı. Dedi ki bu işin sırrını, bu kan dökücü varlığın yaratılışında gizli olan felsefeyi siz bilmezsiniz. Yoksa sonraki ipuçları, daha işin başında meleklerin öngörülerinin doğru olduğunu gösterdi. Tanrı da bu muhteris, zalim ve inkârcı çamur çocukları konusunda onlarla hemfikir olduğunu gizlemedi.

***

İlk gecenin sonuydu. Ondan önce ne gece vardı, ne gündüz. İlk gece sona ermekteydi. Zerreler âlemi susmuş, "Elest tufanı"nı bekliyordu. Birden melekler uçmaya başladılar. Varlık âleminin her yanını ve yokluk sahrasının bütün ufuklarını dolaştılar. Varlık ve yokluk aynıydı. Var olan sadece yokluktu. Meleklerin kanatlarının ivecen ve hafif gölgesi, daha hiçbir beden görmemiş ve kendini hiçbir cisme bulaştırmamış olan temiz ruhlar gibi her yandan kaçıyordu. Meleklerin sesleri, biricik rahibini çağıran hüzünlü mabedin mahzun ve dokunaklı sesi gibi varlık fezasında yankılanıyordu. Melekler, Rab Hazretlerinin mesajını onun maveraî dergâhından yokluk âleminin bütün zerrelerine ulaştırmaya memurdular.

Tanrı zerreleri çağırıyordu. Birden bire zerreler heyecana kapılıp çığlık attılar. Hâlâ geceydi; ilk gecenin sonu. Dağınık haldeki zerreler, meleklerin davet sesiyle bir araya geldiler, toplandılar ve göz açıp kapayıncaya kadar dizi dizi, yan yana, arka arkaya oturdular. Anlatılamaz bir toplantıydı! Hangi gözün onu görmeye gücü yeter ki?

Hangi hayalin onu gözünde canlandırma kudreti vardır ki? Öyle bir haşmet ve azametti ki yokluğa bile zor sığıyordu!

Herkes toplanmıştı; bütün her şey, bütün herkes, gelip de ölenlerin hepsi ve gelecek olanların hepsi.

Gelecek yıllar, gelecek asırlar, gelecek milyarlarca yıl ve asır!

Suskunluk vardı, sadece suskunluk. Heyecan vardı, sadece heyecan. Bekleyiş vardı, sadece bekleyiş!

Geceydi; ilk gecenin sonu.

Birden, hemen karşıda, ufkun dudaklarında bir gülümseme çiçeklendi; ışık! Işıktan bir pınar çıktı ortaya, ilk güneşin yumuşak ve altın iğneleri gökte belirdi.

Bütün zerreler donakalmışlardı. Baştanbaşa göz, baştanbaşa kulak kesilmişlerdi ki ansızın yokluğu titreten depremsi bir ses yükseldi ışığın yerinden:

– Ben sizin rabbiniz, ilahınız değil miyim?

Zerreler hep bir ağızdan:

– Evet! Evet!

Bu "evet" her zerrenin varlığının derinliğinden çıktı.

Sonra sustu ses, sonra sessizlik...

Ben heyecandan başımı öne eğmiş sessizce ağlıyordum. Küçük bir zerre, sol böğrümde ateşteki üzerlik gibi çırpınıp duruyordu.

Meleklerden bir grup, ufkun çeperlerine yükseldi. Işıktan bir taht; hiçbir renge benzemeyen bir ışık! Bazen mor görünüyordu, bazen yeşil, bazen beyaz. Tahtı doğuşun üstüne koydular ve birden bire Tanrı, yokluğu korkutan celâl ve ceberutuyla, zerrenin kalbinde aşk yaratan güzelliğiyle tahta yaslandı.

Ansızın "yeşil levha" Tanrı'nın sol elinde belirdi ve akabinde sağ elindeki altın kalem, zerrelerin canında tıpkı bir ışık nehri gibi akmaya başlayan şaşırtıcı bakışlarıyla, sonsuzluğa dek uzanan suskunluk ve bekleyiş içindeki zerre dizilerine baktı. Suskunluk ve bekleyiş o kadar ağır ve kımıltısızdı ki sanki her zerrenin başına bir kuş konmuştu.

Tanrı yazmaya başladı. Her bir zerreye bakıyor ve sonra yeşil levhaya bir şey yazıyordu. Benim sıram gelmişti. Olmamayı, kaçmayı ne kadar da arzu ediyordum, fakat olmuyordu. Takdirin eli beni bu yere sürüklemişti. Kader zinciri beni bu noktaya bağlamıştı. Birden bütün varlığım ısınıp aydınlandı. Tanrı'nın

bana baktığını gördüm. Bakışını benden alıp levhaya yöneltti. Kalemi levhaya değdirdi. Yüzü sakindi. Diğer yazışlarındaki gibi bir hâle vardı yüzünde. Kalbim çarpıyor ve kalmayı bana zorlaştırıyordu. Aniden kalemi durdurdu. Aydınlık simasına bir dalga yayıldı. Başını kaldırdı ve bana tekrar baktı. Bir an, birçok an! Benim için bir asır geçmişti. Bakışı, yüzümden sol yanıma, ta başından beri böğrümde kıpırdayan küçük zerreye kaydı. Bakışını tekrar ondan alıp bana çevirdi. Yavaş yavaş ikimizi bir gördüğünü hissediyordum. Âlem şaşkınlıktan susmuş, olan bitene bakıyordu. Ansızın, tarif edemeyeceğim hafif bir gülümseme Tanrı'nın dudaklarına yerleşti. Varlığımın derinliğinde bakışını daha sıcak ve aydınlık buldum. Gözleri bir gecenin soğuk ve kara kalbinde birden bire doğan güçlü ve şefkatli iki güneş gibi varlığıma doğdu. Fıtratın iki ışık şelalesi akmaya başladı. Yüzü, âsi, sevimli çocuğunun yaramazlığına belli etmeden gülen ve alttan alta keyiflenen şefkatli bir babanın yüzüydü. İşte bu yüzüyle ve tebessümüyle gözünü yeşil levhaya dikti ve yazmaya başladı. Tebessümü her an daha canlı ve esrarengiz hâle geliyordu. Altın kalem, levhada ilginç bir şekilde geziyordu. Tanrı'nın içinden geleceğe ilişkin renkli düşünceler ve şaşırtıcı hatıralar geçiyordu. Aydınlık ve kutsiyet dolu alnına gizemli ve hareketli bir ışıltı düşmüştü. Fakat ben hiç bilmiyordum, hiç tanımıyordum. Sadece bir duyguydum; hiçbir şey hissetmediğim duygusu; üzerine hiçbir yansıma düşmemiş bir ayna duygusu. Hiçbir şey bilmediğimin bilgisi! Hepsi bu.

O zaman Tanrı sükût etti. Bütün zerreler başlarını kaldırıp baktılar. Varlık ve yokluk yan yana durmuş korkuyla beklemekte.

Tanrı, birden bire büyük ve güzel ellerini, yaratılış ve hayat mucizesinin kaynağı olan ellerini, uzayın göğsünden uzattı. İki avucunu yan yana tuttu. Nasıl geçtiğini anlamadığım gizemli bir anda, ateşten bir dağ, deli, kasıp kavuran ve yerinde duramayan bir ateş ortaya çıktı avuçlarında. Ucu, göğün göğsünde gözlerden dökülüyordu. Rengi güneşin kalbi gibiydi. Korku verici bir güzelliği, vahşi bir azameti vardı. Nur görkemindeydi

görkemi. Fakat şimşek gibi kaçıyor, parıltısı kayboluyordu. Gizemli bir dertten ya da dayanılmaz bir hazdan kıvranan korkunç bir yanardağdı. Şekli belirgin değildi, fakat sürekli değişmekte olduğunu görüyordum. Yokluğun bedenini titretmeye başlamıştı. Korku, bütün kâinatı suskunluğa gark etmişti.

Birden bire Tanrı'nın sesi, varlığı yokluk sessizliğine gömdü. Ses onu dağlara, ovalara ve denizlere sundu. Korkudan hiçbirinin cevap verecek gücü yoktu. Uzun boylu dağlar kâğıttan fener gibi katlanıp küçüldü. Geniş ovalar eteklerini topladılar. Denizler kaçmaya başladılar. Hepsi onu üstlenmekten kaçındı. Ben üstlendim, biz üstlendik!

Tanrı şaşkınlık içindeydi. Öne çıktım ve melekûtun korkulu bakışları önünde o gazaplı ateş dağını Tanrı'nın elinden aldım. Tanrı, yüzünde sevinç gülleri açar ve dudaklarından güzel tebessümün sevgi balı dökülürken dedi:

– Ah, ne kadar da cahil ve zalimsin!

Gözüm ve gönlüm, ezelden beri Tanrı'nın dudaklarından dökülen en muhteşem övgüyü andıran bu azarlamadan dolayı şükür ve gözyaşıyla doldu. Öfke ve memnuniyetsizlik meleklerin yüzlerinden okunuyordu. Tanrı onlara "adlar" sordu. Hiçbiri bilemedi. Dediler, senin öğrettiğinden başka bilgimiz yok bizim.

Sonra bana sordu. Hepsini bir bir cevapladım. Tanrı, yüzündeki başarı ifadesiyle onlara seslendi: "Gördünüz! Ben sizin bilmediğinizi bilirim!"

Çaresiz, acıyla sustular. Sonra Tanrı onlara emretti: "Hepiniz, büyüğünüz küçüğünüz, uzağınız yakınınız, bunların ayaklarına kapanın."

Buyruk Tanrı'nın buyruğuydu. Hepsi secdeye baş koydular; tuğyan eden Şeytan'dan başka. Allah şimdi sevmeyi seçerken aşkı onun ayakları dibinde secdeye çağırıyor. Tanrı'nın büyük ve eski âşığı, şimdi düşmanlığı yüzünden asi oluyor. Aşkı kıskanmak aşkı da mahvediyor. Aşk sürgünü ve sevgi düşmanı olup çıkıyor. Ne ki aşk hatırına, sevdiğinden, tanışı olduğu

emanetçiden, yakınından, verdiği Upanişad derslerinin öğrencisinden intikam almada onun elini serbest bırakıyor; hem aşkın mükâfatını vermiş olmak, hem de sevmeyi sınamak için.

Ne diyeyim? "Eritsin, damıtsın ve yapsın!" Gönül ancak onunla savaşırken gelişir, ancak onun korkunç zindanında özgürlüğü tanırız. Şeytan, bizim canımızda Tanrı'ya ihtiyacı yaratır ve besler. Zahmetsiz kurduğu ve elimizin altında bulduğumuz sofralardaki yemekler hep şeytanın pişirdikleridir. Demeyin tatlıdır, demeyin renklidir. Bu kıskanç ve kindar aşçı tatlı pişirip renklendirir ki bizi sofranın başında tutsun; ta ki yolculuktan geri kalalım. O, bizim bir adımı atmamızdan korkar. Çamur çökelticiliği! Bu, yoğrulmamızdaki payıdır onun!

Tanrı'nın ruhu canında, emaneti sırtında, kalemi elimde, adların hikmeti, "Veda" bilgisi gönül levhamda, kâinat karşımda rükûda, melekler ayaklarımın dibinde secdede ve ben Tanrı'nın melekûtunda özgür ve taslaklar denizinin kıyısında, tanrısal kudretin gölgesi üzerimde, Cebrail'in yumuşak kanatları ayaklarımın altına şefkatle serilmiş.

Fakat lezzetleri tek başına tatmak ne acı ve güzellikleri yalnız başına görmek ne çirkin ve tek başına mutlu olmak ne çileli bir mutsuzluktur! Cennette yalnız olmak, çölde olmaktan daha zordur. Baharda yüzüne çarpan her esinti, kafanda yalnızlığın hatırasını uyandırır. Her kırmızı gül, kalbini ateş gibi dağlar. Güneşle yağmurun birbirine karıştığı günlerde, gökten yıldız yağdığı ve çölün sesin kalbine bir çağrıyı tekrarladığı çöl gecelerinde, sahranın göğsünde kanlı ufka bakarken ve yalnız bir yolcu tanyeri ağarırken tren kompartımanından yeni yılı karşılarken, her zamankinden daha çok ve her yerdekinden daha çetin hissederim ki tabiatın bu büyük "mesnevi"sinde yarım kalmış bir "mısra"yız. Var oluşumuz, bir "beyit" olmayı beklemektir!

Biriyle birlikte bir lezzeti tadarken, bir güzelliği biriyle birlikte görürken, bu anlarda onun bulduğunu kendi benliğimizde bulduğumuz duygusu, onunda şu anda olduğumuz gibi olduğu, onun da biz nasılsak öyle olduğu duygusu, yabancılığı dindirir,

"tek başına olmayı" telafi eder, "yarım kalma" sıkıntısını giderir, iki ruhun bir duyguda ortak olmasıyla akrabalık, tanışıklık ve benzerlik hisseder. İkisi de aynı yerde ve aynı vakitte, özellikle birlikte ve başkası olmaksızın tecrübe ederse, uyuşur. Elbette bu uyuşum, "anlama"da uyuşum demek olan anlayış uyuşumu değildir.

Bu yüzden yalnız başına mutlu olmak, ızdırap verici bir mutluluktur. Yarımdır, çünkü yalnız olmak yarım olmaktır. Ben ilk ve son kez varlığımda "yalnızlık" ıstırabını hissettim. "Kimsesizlik" cenneti gözüne çöl gösteriyordu. Bu an dışında yalnızlık, bedenlerden kaçışta benim için alışılmış bir sığınak oldu; bu korkunç, ilginç, gelip geçici ve boğuk kertenkele denizinde, toplumun kötü izdihamındaki güzel yalnızlığım ve nefeslerin hafakanındaki nefes özgürlüğüm. Ondan sonra artık "yalnızlık" ve "ayrılık" ıstırabım değildi, "kimsesizlik" ve "onsuzluk" da asla tahammül edemeyeceğim bir şey değildi artık.

Cennette bütün güzellikler, arzulara ulaşmak ve kurtuluşlar, çağlayıp akan süt ve bal ırmaklarının kıyısında bir başına seyretmek, bir başına içmek ve bir başına oturup berzahta yaşamaktır. Derler, çirkinlikler ve eli boş kalmalarla daha âsûde "yalnız" kalınabilir, dert ortağı olmadan, acıyı paylaşacak biri olmadan, dostsuz. Bu başlı başına bir tür dostun gönlünü almaktır ve ona karşı bir tür "sevecen olmak"tır. Dertler konusunda dosta haber etmemek zaten bir aşk duymadır. Derdin takiyesi imanın en güzel göstergesidir. Sevgiye ihlâs katar ki pek tatlıdır. Dert acıdır, ama bir başınıza çekip de dostu yardıma çağırmazsak onun için bir iş yapmış oluruz ve başlı başına bu, kalbi dayanıklı kılar ve kalbe başarı lezzetini tattırır. Fakat cennette nasıl onsuz olunabilir? Tûbânın soğuk ve albenili gölgesi, sakin ve düşsel Lacroix köşkü, su sesi, kutsal nehir, ırmakların sevecen şırıltısı, bengisu pınarlarının ezelî kaynayışı, bir çırpıda gelen haberci meltem, gönlü okşayan gül kokusu, kuşların semavi ezgileri, Cebrail'in kanat sesi, meleklerin kanatlarının hışırtıları ve onca güzellik onca nimet, onca temizlik, güzellik,

tatlılık, şerbet, şarap, sarhoşluk, özgürlük, arzulara erişmişlik, mutluluk varken... Dosta haber etmemek nasıl mümkündür? Onun yokluğunu ve kendi yalnızlığını çekmek nasıl mümkün olur? İçinde onun bulunmadığı cennet, ne geniş bir beyhudelik ve ne sonsuz bir berzahtır. Cennette bütün arzular, bütün istemelerin yanında, her şeyin olması gerektiği yerde, yalnızlık tahammül edilemez bir eziyettir. Özlemli kişinin ayakları önünde sefer yolu açıldığı zaman yoldaşsızlık çetindir.

"Şefkatli Rabbim, beni bu cennet cehenneminden kurtar! Buradaki her ağaç bir sövmedir, her fısıltı bir azap sesi ve her manzara dilsiz, sonuçsuz ve ızdırap verici bir sessizliktir. Korku içinde soluk alıp veriyorum, kaygı içinde yazıyorum. Senin cennetin benim için renkli bir beyhudeliktir. Bu güzel huriler ve bu zarif gılmanlar, diğer nimetler gibi, bendeki bir ihtiyaca cevap içindir. Fakat ben kendim cevapsız kaldım. Buradaki hiç kimse ve hiçbir şey "kendim için" bir şey değildir. "Benim oluşum" muhatapsız kaldı. Ben bu cennette, rengârenk yaratılmışlar kalabalığı içinde tıpkı senin gibi yalnızım. Sen yabancı kalbi tanırsın. Çünkü sen kendin varlık ülkesinde yabancıydın! Benim için birini yarat da onda huzur bulayım."

Derdim "kimsesizlik" derdiydi.

***

Sonsuza dek derin olan uçsuz bucaksız dere, kara ve kokmuş bir çamurla doluydu. Melekler asık ve öfkeli yüzleriyle derenin çevresinde çalışmakla meşguldüler. Hoşnutsuzluk, korku ve öfke tavırlarından okunuyordu. İkrah ve icbarla, kaçınılmaz buyruğa itaat etmeye kendini zorlayan işsizler gibiydiler. Sadece büyük meleklerden biri, sevinçten kabına sığmıyordu. Aceleci bir dikkatle bütün elleri gözetliyordu. Meleklerin o büyük bataklıktan aldığı her avuç çamura aşina bir bakışla bakıyor, sonra dudaklarında başarı ve muştu dolu bir gülücük beliriyor, onaylama belirtisi olarak başını sallıyordu. Bazen şaşkınlıktan kahkaha atıyor, dizlerini yumrukluyor ve ayakları üstünde havaya zıplıyordu. Sonra oturup hemen diğer ellere bakıyordu. Bazen de bazı

çamurlar ona sevinçten çığlık attırıyordu. Kalkıp derenin üzerinde uçmaya başlıyor, bir tur atıp yerine konuyordu.

Korkunç bir manzaraydı! Kötü koku dünyayı kaplamıştı. Ben ne zamandan beri bir köşede bu şaşırtıcı kıyamet yüzünden yerine mıhlanıp gözümü kırpmadan durduğumu hatırlamaz halde, havadaki kötü kokudan kendime geldim. Dayanamayıp kaçtım. Bakir ve temiz bir sahraya geldim ve maveranın arı ve berrak kalbine gömüldüm. O bataklıktan fersahlarca uzak olan puslu ve güzel fezanın bir köşesinde oturmuş, gördüklerimi düşünüyordum. Birden bire, korkudan neredeyse yüreğim yarılacaktı! "Onu da bu kötü kokulu kara çamurdan mı yapacaklar?"

Fırtınada sürüklenen sığınmamız bir kuşun aceleciliğiyle, sersemleyerek kalktım ve sonsuzluk sahrasına yöneldim. Tertemiz melekût ülkesinin her yanını dolaştım. Korku içindeki deliler gibi, bir düğüm gırtlağımı sıkarken ağlayıp tırnağı boğazımı tırmalarken, gözlerim gözyaşından yanarken her adım başı oturuyor, tek sahip olduğu altın parasını kaybetmiş yoksul bir kör gibi, sürekli akan gözyaşının kararttığı gözlerle toprak üzerinde elimi gezdiriyor, hiç beklemeden orayı terk ediyor, bir başka köşeye gidiyor, yine onun çamuru için toprak arıyordum.

Çok zaman böyle geçti. Orada bir gün mü geçti yoksa bir yıl mı, bir asır mı bilinmez. Çünkü Tanrı daha zamanı yaratmamıştı. Fakat zor ve uzun bir arayış olduğunu biliyorum. Fakat ezelden ebede kadar uzanmakta olan o ülkeyi baştanbaşa, hayal uçuşu gibi, "tasavvur"un geçişi gibi koşup durduğumu ve sonunda aşkla dalgalanan bir denizin sahilindeki mağrur dağın dibine ulaştığımı biliyorum. Ham güneşten bir dağ. Eteğinde eski ateşgedeler gibi, masal sarayları ve peri mabedi gibi sessiz bir bina duruyordu! Ortasında yalnız bir mum yanıyordu. Yanında melekûtun göğsüne dek uzanan hayal gibi bir kule dikili. "Buradan bir yar kokusu geliyor.[10]" diye hissettim. Bütün renkler sanki

[10] "Dedi buradan bir yar kokusu geliyor
Bu köye bir padişah geliyor" (şiir)

benimle tanışıktı; denizin göğsünde kalkan her dalga bana doğru geliyor, benim için sahile bir mesaj bırakıp dönüyordu. Gizemli bir çekim, kalbimi bu ülkeye çekiyordu. Hava, sanki o buradan geçeli çok olmamış hissi veren bir koku getiriyordu burnuma. Mistik bir çamur kokusu yayılmıştı havaya. Suskunluk ve söz bir aradaydı. Henüz bir varlığın şekli şemaili yoktu, fakat sevginin planı mı yokluğun göğsüne çizilmişti. Sanki görünmez bir bağ, kalbimin ayağını buraya bağlamıştı. Kalbimin bu ülkeyle işi vardı. İşte burası. Onun çamuru işte burada. "Koku"dan anlamak gerek. Tıpkı hicretin sonunda yazgı devesinin yularını devenin boynuna atıp, mescit olması gereken, İslâm'ın sığınağı, vahyin iniş alanı, kendisini hayat ocağı, bütün duyguların kalbi, yarının tarihinin kaynağı, dünyanın değişeceği yer, yalancı ateşlerin sönüşü, sultanların eğri saraylarının çöküşü, ruhsuz ihtişamların ve nursuz parıltıların sönüp gidişi demek olan noktayı, takdirin uygulayıcısı olarak kendisi seçsin diye deveyi serbest bırakan Peygamber gibi ben de kalbimin dizginini orada bir şey yapamayan olan tedbirini elinden alıp kalbimin boynuna atıp kendimi ona teslim ettim. O da "ruh vilayeti" denilen o ülkede, işrakın altın ülkesinde ve anlamanın fersahlarca ötesinde yol almaya başladı. Ben de ardınca, gönlümün istediği bu takdire teslim olup yürüdüm. Kıvrımlı dönemeçli fakat düzgün ve yumuşak bir yola koyuldum. Öyle sakin ve tereddütsüz gidiyordu ki dizginlerinin görünmez bir elde olduğunu hissettim. O el ki insanın yazgısı onun işi, yaratılış onun şaheseridir!

Yumuşak ve sevecen bir esinti o denizin uzak yerinden ovaya doğru esiyor ve yüzümü okşuyordu. Tıpkı meleklerin nefesi gibi tıpkı letâfetin ruhu gibi; tıpkı aşk hatırası gibi, takva gibi temiz, dostluk gibi berrak, ümit gibi mutlu, müjde gibi okşayıcı! Ne diyeyim? Hâlâ ruhumda esnekte olan ve o dünyayı kalp kulağına fısıldayan bir esinti.

Deve birden bir noktada durdu. Baktım. Azıcık bir toprak yığını! Yumuşak ve temiz, o sarayın ardında, o kulenin dibinde, tıpkı çölde esen meltemin sürekli esişiyle yüksek kulelerin di-

binde, bir imamzâdenin duvarlarının köşesinde, dağ başında, çölün ücra bir yerindeki meçhul bir mezar taşının kenarında ve kuş uçmaz kervan geçmez unutulmuş bir dağın girişinde biriken yumuşak toz yığını gibi. Karahindiba teni gibi yumuşak, güneş gibi yaldızlı bir avuç toprak. Sabah gibi temiz, tıpkı kendisi gibi iyi. Fakat bundan önce bu toprak yığınının sağ böğründen yarısını almışlardı. Bütün canımı etek gibi açıp bir zerresi yerde bırakmadan, başka bir toprağın bir zerresini ona karıştırmadan o bir avuç toprağı aldım yerden. Aceleyle o büyük yaratılış atölyesine yetiştirdim kendimi. Melekler arasında dolaştım, dolaştım ve sonunda Allah'ın bütün meleklerinden daha iyi, daha sevecen ve daha mukaddes olan "Ruh"u[11] buldum. Allah Kur'an'da bütün melekleri bir arada anarken onu ayrı olarak hepsinin karşısında anar[12] ve insanlar Peygamber'e ondan sorduklarında Allah, Peygamber'e şöyle der: "Onlara ruhun benim iş âlemimden olduğunu söyle."[13] De ki sizin anlayışlarınız onu tanıyabilecek derecede ve genişlikte değildir!

Artık ondan sormayın. "Onunla dolu olan eteğimi Ruh'a gösterdim ve yalvarışla dolu suskunlukla yanında durdum. Şefkat ruhuyla yoğrulmuş ellerini ve her biri birer ilahi hüner meleği olan parmaklarını bana uzattı ve eteğimin ucunu tuttu.

"O"nu onun ellerine diktim gözlerimi gözlerine diktim: Bakışında tebessüm, sevgi, merhamet, lütuf ve itminan dalgalanıyordu.

Huzurlu bir yüzle, bu denli ağır muhabbetin baskısı altında kırılmış bir bedenle yavaş yavaş kenara çekildim ve kalbim onun avuçlarında pır pır ederken, bir görevi tamamlamış biri gibi, kasıtsız ve masumca uzaklaştım onun olduğu yerden. Çünkü orada kalma dayancım yoktu. Kendisiyle bir arada olmak zor olan biriyle bir arada olmanın ağırlığından huzur içinde kaçtım. Özgür ve rahat bir şekilde onu düşünebileyim diye kaçtım. Tıpkı

11 Saint Esprit'i İslâm kültüründeki Ruh olarak aldım.

12 Onda Rablerinin izniyle melekler ve Ruh iner (97/Kadir Suresi 4).

13 Sana ruhtan soruyorlar, deki ruh Rabbimin işindendir (17/İsrâ Suresi 85).

sütün hatırasının tadına bakmak gibi. Öyle ki orada ruh "olma" kaydında değildir, gerekme kaydında değildir. Bu, bir bakıma tarihi efsaneleştirmek, sınırlı olanı mutlaklaştırmaktır. "Gönlün istediğiyle bir arada olma"nın tadına "yalnızlığın kurtuluşu"nda varmaktır. Epikürist tatları Epikür'ün tatlarına dönüştürmektir. Onsuz onunla olmaktır.

Böyle yoğun bir yalnızlığa gömülmüşken, bu dopdolu ve ıtırlı yalnızlık içindeyken, uçsuz bucaksız ovaların üzerinde ve renksiz ama rengârenk ve muvaffak hayalî ufuklarda uçarken birden bire bir korkuyla fırladım yerimden. Bu korku beni öyle perişan etti ki sakin ve dopdolu yalnızlığımdan korkup kaçtım: "Peki onun toprağını hangi suyla çamur haline getirecekler? Şu kokmuş ve acı sularla mı? Şu kara ve bulanık sudan almasınlar sakın?"

Korktum. Şu adamların topraklarını havuz suyuyla, durağan ırmakların lığlaşmış suyuyla, kokuşmuş gölet suyuyla, çamurlu suyla ve hamamların atık suyuyla yoğurdular! Böyle bir sudan bir kova alıp o toprağı kararlar, diye korktum. Bırakmadım. Hatta arıtılmış suyu bile istemedim. Kabul etmiyorlardı. Dedim, ey güzel ve mukaddes melekler, ey melekût görevlileri, ey yüce arşın aziz kuşları! İnayetinize muhtacım, hem de çok. Sizin zahmete düşmeniz gerekmez, ben kendim gidip su getiririm. Sizden bütün varlığımla ve bütün niyazlarda, bütün isteyişlerde, bütün muhtaç gönüllerin dualarında, bütün susuz çöllerde ve kavrulmuş bütün temmuzlarda var olan bütün kuvvetle istediğim sadece kabul etmenizdir.

Sesimin tonu, yüzümün rengi ve bütün vücudum o denli yalvarıp yakardı ki sonunda kalpleri yumuşadı. Sustular ve ben bir müjde gibi yerimden fırladım ve peri masalının kucağındaki çocuğun masum hayalinin incelik ve güzelliğinde olan ve parmaklarımca hissedilmeyen en zarif billur kadehi Allah'ın huzurundan aldım. Fırtına gibi yöneldim gayp çölüne. "Zerreler âlemi"nin uçsuz bucaksız kumsalını yarıp geçtim. Gittim, gittim, gittim ve doğu duvarının üzerine uçup aşk güneşinin tan mer-

diveninden çıktım ve doğuş çatısına çıktım. Işığın göğsüne başımı soktum, daldım ve kayboldum...

Orada başka hiç kimse yoktu, hiç kimse! Ruh, içinde hiç kimsenin olmadığı fırsatlara ne kadar da muhtaçtır! Senin oluşunun hiç oluşu, sadece bu durumda hiçbir "nasıllığın" kalıbın kaydında değildir ve bu sınırsız ve coşku verici bir özgürlüktür. "Varlık"ın ağırlık ve kütlesinden kendi "mahiyet" inin hafiflik ve soyutluğuna bir tür dönüştür! Başkalarının algıları, tanıyışları ve anlayışları şekillendirir insanı. Herkes, kendisi nasılsa öyle anlaşıldığını sanır. Fakat hayır, insan nasıl anlaşılıyorsa öyledir. Bir başka ifadeyle herkes nasılsa öyle hissedilir değil, nasıl hissedilirse öyledir. Bense burada mutlak boşlukta, mavera âleminin sınırının ötesinde kendimi artık benim için yenilenmesi imkânsız olarak hissettim. Çünkü "ben"i meydana getiren her zaman "başkası"dır. Kendini mutlak bulmak! Mutlak varlığı bulmak! İkisi birdir. Yer çekimi olduğu sürece herkes kendine özgü ağırlığıyla sınırlıdır. Onun özünün bir parçası ve onun oluşunun bir boyutudur ağırlık. Çekimin öte tarafında, ağırlığın olmadığı yerde, insan cevherinin her zamanki "had"lerinden biri yok olur. Bu yandan "ben" sonsuza ulaşır, "mutlak"ı hisseder. Her yandan şimdi "nasıllığa" ya da bizim "ben"imizin özünün aynı olan "nasıllıklara" karışmış olan bütün "had"lerin ve bütün bu itibari ve nispi "mahiyet"lerin hepsi, birden bire kaybolursa, ben mutlağa ulaşır. "Ben"e oluş kazandıran, onu içine alıp sıkan bütün çerçevelerden -ve fıtratımızın samimi ve gizli derinliğinde yuvası bulunan kaçış halindeki bilinç dışı hafakan, ızdırap ve arzuyla firari aşk ondan kaynaklanır- azat olup, mutlak ben haline gelir ve bilge şarkın coşkulu keşfi olan bu şaşırtıcı ruhani diyalektik" içinde insan Tanrı'ya ricat eder. Samsara ruhu, çileli Karma döngüsünden Nirvana'nın aydınlık ve huzurlu sonsuzluğuna erişir ve mâşuk, kendi mahiyetinden kabuk değiştirip "nasıl olmalı bilmiyorum"un sancılı kurtuluşunda avare olan âşığını kendi "varlık" kucağına alır, "tasavvufi alinasyon mucizesi meydana gelir ve "ben" kendini yok sayarak özünü ya-

ratır ve toplumbilimin ifadesiyle "başka" bir yaratık olan "ben"in kendisi yaratıcı haline gelip bizzat olur ve kendi "başkası"nı yaratır!

Acaba Vedanta da şunu mu söylemektedir: Ben "Atman"a ancak, benler beni ve "Atman-Brahman" olduğunda ulaşabilir. Ruhlar ruhu? "Dünyanın ruhu? Ne bileyim?"

Orada bir vardı, bir yoktu, benden başka hiç kimse yoktu. Tanrı da mı yoktu? Mitra gibi söylemek istemiyorum: "Güneşin öte tarafında, Tanrı'nın gözlerinin bile görmediği bir karanlık var." Göremediği değil, görmediği. Orada sultanı olduğum bir ülke vardı; yaratıcısı olduğum bir âlem vardı. Ne diyeyim? Hayale sığmaz. Bu kelimelerle ne yapabilirim? Göğün bütün katlarına çıktım, hiç bulamadım. Gaybın bütün denizlerini geçtim ve her birinden bir avuç aldım. Adn cennetinin bütün pınarların eğilip hepsinden bir yudum içtim. Yüzümü bütün melekût yağmurlarına tuttum ve yağmur damlalarından tattım. Maveranın uçsuz bucaksız dağlarının kalbine ve ovalarının göğsüne dağılmış billur göllerin suyundan tattım, fakat birin berraklığını görüp birinin lezzetini tadınca daha berrak ve daha lezzetlisini bulmak ümidiyle bir başkasına doğru seğirttim. Görkemli melekût sabahının cana can katan nefesinde, cennet nilüferleri üzerinde mutluluk ve dolgunluktan titreyen iri ve berrak çiy tanelerini arayıp sınayan dudaklarımla çalıyordun; ciğerlerim doyuyordu, içim okşanıyordu, fakat gönlüm bir bahane bulup razı olmuyordu ve kadehim yine boş kalıyordu.

En yumuşak fısıltı kalıntısının ve bir bakışın izninin bile bulunmadığı o ebedî yalnızlıkta ve o mutlak suskunlukta yorgun argın, ızdırap ve umutsuzluk içinde oturdum ve o boş billur kadehi dizlerimin üzerinde tuttum. Başımı iki elimin arasına mı almıştım yoksa ellerimi dizlerime mi kenetlemiştim, hatırlamıyorum, bilmiyorum. Fakat umutsuz ve mahzun bakışlarımı içi boş kadehe diktiğimi, utangaç ve kararsız düşüncemi, senin yol gözleyen toprağına gönderdiğimi iyi hatırlıyorum. Yenilgi, boğazımı öyle yakıyor, kalbimi öyle paramparça ediyor ki kendi-

mi öldürülüş işkencesi altında açıkça, bütün ruhumla, bütün bilincimle hissediyorum; fakat daha ölüm kavramını tanımayışım "geçer"i bilmeyişim yüzünden, böylesi musibetlerde teselli olabilecek ümitten de mahrumdum. Buysa benim ıstırabımı çetin ve ebedî kılmıştı.

Oturmuş seni düşünmekteydim; yalnızlığımın yazgısıyla, güneşin öte yanındaki karanlıkta, tan duvarının gölgesinde, yalnız, Tanrısız, sensiz ve "kendim"siz!

Bilmiyorum kaç saat? Kaç gece? Kaç ay?

Zaman ölçülemezdi orada. Tanrı daha zamanı yaratmamıştı. Kalktım; yalnız, mahzun, ümitsiz ve kalbim acıyla dolu! Tanyerinin yüksek zirvesine geri geldim. Ebet sahrasında sabahın gümüş damına çıktım ve yorgun, mat ve matemli bakışlarımla soğuk ve boş göğün tuhaf genişliğine baktım. Soğuk hayıflanış damlasını, yüzünde sonsuzca kalası o damlayı seherin yüzüne damlattığım sırada, sanki biri içimin derinliklerinden inliyormuşçasına şöyle demekte olduğunu işittim:

"Yazık! Şu büyük yaratışın her yanımda, bu cennetin tamamında, bu çöllerde, denizlerde, pınarlarda, ırmaklarda ve yağmurlardır, gönlüme, dili damağı kurumuş arzuma, seni yaratmaya... Ne diyeyim?"

Ne yapacağımı bilmiyordum. Tanrı bekliyor melekler bekliyorlar. "Ruh" korku ve ızdırap içinde: "O nereye gittiw" "Niçin bu kadar gecikti?" Döndüm. Dizlerim. "Çaresizlik" gücüyle ilerliyor ve kalbimi azarlanmak üzere götürülen suçlu bir çocuk gibi sürükleye sürükleye götürüyordu. Yaklaştım. Hilkatin gürültüsü geliyordu kulağıma. Her yerde güneşin altına atılmış ruhsuz kara heykeller göze çarpıyordu. Kimi hâlâ yaş, kimiyse "çömlek" gibi kuruydu. Sonsuza dek sıralanmış öbek öbek taze balçıklar, kötü kokulu çamurlar. İlerledim. Tanrı, görkemli güzel çehresiyle, babacan ve merhamet dolu bakışıyla bana baktı: "Yavrum, niçin gözlerin bu denli kızarık? Niçin böyle üzgün, ateşli ve kavrulmuşsun? Niçin bu kadar yorgun ve ağlamaklı-

sın?" Şefkatli ellerini benden kadehi almak için uzatırken, dudağındaki onaylama ve hoşnutluk dolu gülümsemeyle sordu: "Peki yavrum, bu kadehi hangi pınardan, hangi ırmağın suyundan doldurdun?" Her yeri hükmü altına alan sesini varlığımın bütün zerreleri duyuyor, içine çekiyordu ve titriyordum. Anlatamam.

Şaşkınlıkla baktım ona. Kadeh doluydu! Tanrı'nın benim başarısızlığıma acıyıp kendi mucize ve kerametiyle benim boş kadehimi doldurduğuna emin oldum. Fakat Tanrı da kadehe sanki onu tanımıyormuş gibi tuhaf bakıyordu.

O gülümseme yavaş yavaş gidiyordu dudaklarından ve kaşları çatılmaya başlıyordu: "Evladım! Bu su, benim cennetimin hangi pınarından? Hangi nehirden? Benim yarattığım hangi ırmaktan aldın onu? Hangi bulut, hangi ülkeye yağdırmış bu suyu? Yağmur suyuna benziyor, ama yağmur suyu değil. Benim Şubat güneşlerimin hangisi, benim Nisan baharlarımın hangisinde melekût denizlerimden hangisine vurdu da hangi bulut bu suyu aldı, hangi göğün altında, hangi uzayda, nasıl bir havada, nasıl bir soğukta yağdı bu kadehe? Hangi şimşek, hangi gök gürlemesi, hangi yıldırımın parlayışı, hangi rüzgârın kırbası, hangi yıldırım höykürüşü? Nereden? Hangisinden? Söyle! Evladım, itiraf et! Bu, hiçbir denizin, pınarın ve yağmurun suyu değil. Çekinme benden. Niçin böyle sancılısın? Niçin gözlerin kızarık? Niçin kan çanağı? Söyle!..."

Fakat ben hiç konuşmadım; bir cevap vermedim. Kimsenin bilmesini istemiyordum, melekler duyarlardı. Tanrı, söylemek istemediğimi, bilmelerini istemediğimi, bu sırrın sonsuza dek bütün kâinata gizli kalmasını istediğimi bilsin diye sustum. Bütün yaratılış burada namahremdir, varlık âlemi burada yabancıdır. Bunu sadece ben bilmeliydim; bana aitti. Saygınlığı hiçbir anlaşılırlığa bulaşmamış olmakta yatan sırlar yok mu? "Her gönlün sermayesi söylememek üzere taşıdığı sözler, değil midir? Her biliş, onu gönlümün mahrem ve gizli evinden çıkarır, başkasını bu mihraba sokar. Bu "bana ait" yüksek ve sağlam surda gedik

açar. Ona sahip olmakta başkasını bana ortak kılar. İstemem, söylemem. Söylemedim de. Tanrı kabul etmez, bu kadehi dök; onun çamuru için bir pınarın, yağmurun ve denizin tatlı suyunu al der, diye korktum.

Tatlı su! Bu tatlı su değil, tuzlu, acı, sıcak. Berrak mı berrak değil. Tatlı, berrak, soğuk ve lezzetli su! Ayın gözyaşını andıran, yağmurlu bir bahar sabahının sütünün renginde, tasa, belirsizlik ve meçhul bir ücrada uyumakta olan arzu renginde...

"Bu kızıl damlalar da nedir? Bu kızıl damlalar iyi değil. Senin kalbini kanatır. Bu fetişler seni afsunlar. Bu tuzlu, acı ve sıcak suyla, bu kızıl damlalarla onu nasıl yaparlar bilir misin? Tuzlu su! Oğulcuğum, tuzlu suyu içtikçe daha çok susayacağını duymadın mı? Soğuk ve tatlı su al ki bir yudumda kanasın. Sıcak suyun, o dünyanın yanıp kavrulan kuru ve uçsuz bucaksız çölünde o hayatın çetin yaşantısının yakıcı susuzluğu ve bu sendeki hararetli ve ateşli ciğer ile birlikte daha da kötü olacağını bilmez misin? Daha kötü hale getirir! Yavrum, sözümü dinle, onu dök yere, tatlı su al..."

Fakat ben, bu cam kadehin kendi ömrüm olduğu hissiyle onu göğsüme bastırıyordum. Bu kadehi bırakmam gerektiği duygusu kalbimde daha çok güçlenip ona sahip olma gücüne azaldıkça kadeh yüzümde daha da değerli hale geliyordu. Bakışımı kadehten ayıramıyordum ve Tanrı bakıyordu. Ben onun sevgisinden ve büyük bağışlayıcılığından ümitliydim, ama bu iyilik isteyicilerin ve profesyonel nasihatçilerin öne atılıp müşfikçe öğütler vermeye başlamalarından ve empati ve iyilik adına kompozisyon yazma dışında bir işe yaramayan o klişeleşmiş tek düze cümlelerini yine bana dikte etmelerinden ve zahirde benim hayır ve iyiliğim için, batında ise kendi egolarını tatmin etmek ve kendilerini öne çıkarma ve önderlik etme güdülerini dindirmek için bana yol göstermeye başlamalarından korkuyordum. Bir molla bacı ya da Molla Recep olsa, neyse ama hiçbir nasihatçi, böyle onun elinin ayağının altında sakin ve suskun duvarı bu nasihat edilmiş zavallı mazlumun bu çokça kullanılmış, eskimiş ve

rengi atmış klişe laflara kendisinin bile inanacağına ihtimal vermez. Ellerini çekerler mi? Dört milyonuncu kez geviş getirilmiş bu lokmaları karşı tarafa yedirmeden bırakmazlar. Bu, bu mekruh işin özelliklerindendir. Bizim için akıllarının kullandıkları için bir de minnet altında bırakırlar! Bunlar, Tanrı'yı da filan hükümdar, halife, kayser ve kisra gibi herkesin yaltakçılık yapabileceği ve düşünmeden, ölçüp biçmeden ve bilmeden söylenen sıradan, klişeleşmiş ve sonuçsuz sözlerden hoşlanacak biri zannediyorlar. Tanrı tek boyutlu, kuru mukaddes, itaatkâr ve klişe insanlardan hoşlanmaz aslında. Böyle olmasaydı ta yaratılışlarının başından beri hepsi de "ya rükû halinde ya da secde halinde" olan muti ve temiz meleklerini yanlışlar yapan âsi ve kan dökücü âdemin ayakları dibine atar mıydı? Ali, neden Kur'an hafızı, geceleri ibadetle geçirip namaz kılan ve her zaman oruçlu dört bin mukaddes eşeği Nehrevan'da mertlik kılıcından geçirir? Kayıtsız, umarsız, fakat mert, vefakâr ve şuurlu bir şarapçı, bu mukaddes görünümlü, insanımsı ve akılsız "cemadat"ın hepsine değer, Tanrı, zaaf ve zebunluklarını Tanrı'ya kullukla telafi etmek isteyen insanlardan bizardır. Bir tahtaları eksik olup bu boşluğu dinle dolduranlardan nefret eder. Biliyorum.

Ben Tanrı'nın büyüklük ve bağışlayıcılığından ümitliydim; fakat kendilerini Tanrı'ya şirin göstermeye çalışan ve dergâh-ı ilâhiye yakın sanan profesyonel nasihatçilerden korkuyordum. Tanrı biliyor ki bu profesyoneller, ateşli gürz, Gâşiye yılanı ve azap meleği korkusundan ya da karın, karın altı, cennet gıdaları, süt ve bal ırmakları, tûbâ gölgesi, "kara gözlü ve ateş göğüslü kızlar" ve hazırda bekleyen güzel oğlan çocukları hevesiyle böyle olan tamahkâr korkaklardır daha çok. Bunlardan korkmalı. Bütün göklerde bir yıldızdan ve bütün yerlerde bir avuç çamurdan başka hiçbir şeyi olmayan evsiz barksız ve kimsesiz Âdem'in sözüne kulak vermeyenler bunlardır. Ne istiyorum, ne diyorum, derdim nedir, ihtiyacım nedir, ne arzuluyorum, ne haldeyim, ne vaziyetteyim, başımdan neler geçiyor, kaderim nedir, hiç ilgilenmezler. Tarihim bu "kuralcı" adamları, sisteme tapan bu küçük

memurlar, bu tek düze ahlâkçılar... Ne diyeyim? Bunlar, Promete'yi zincire vurduklarında Zeus alınmasın diye Promete'nin çevresinden uzaklaşan, her devrin adamı olup güçlüye tapan kimselerdir. Bunlar, Promete zincire vurulduğunda Zeus rahatsız olmasın diye Promete'nin çevresinden uzaklaşanlardır. Sonunda gördüler işte, Zeus, o hunhar akbabayı okuyla vuran yiğit Herkül'ü bütün bu korkak, aşağılık ve ikiyüzlü yaltakçılara tercih etti. Böylece Tanrı'nın zelil, tamahkâr, korkak ve yaltakçı insanları sevmediğini, Tanrı'nın aşina olanı sevdiğini, cennet müşterileri değil âşık arifler istediğini bir kez daha kanıtlamış oldu.

Öyle de oldu! Denemiş miydin? Tanrı, güzel yüzünde en küçük bir hoşnutsuzluk belirtisi okunmaksızın, hatta alnında sadece benim iyi hissedebildiğim derin ve zekice bir onaylama çağıltısı olduğu halde yüzünü o insanları yaratma işiyle meşgul olan tevekküllü melekler dizisine çevirdi ve bir işaretle, kendi işleriyle meşgul olmalarını emretti. Niçin dile getirmediğini anladım. Herkesin beklenti içine girmesini istemiyordu. Tabiat, kalıtım ve tarihin bilinç dışı ürünü olanlar, yer, iklim ve mevsimin gereklerine göre (!) yeşeren bitkilerdir. Bunların böyle bir misyonla ne işleri var?

İnsan! Ne demek? Kim olduğunu söyle ki söyleyeyim ne olduğunu. Tümel kavramının belirli bir anlamdan yoksun olması durumu sadece insanda vardır. İnsan, uzak bir geleceğe doğru giderken tümelini oluşturmak durumunda olan tikellerdir. Kimi zaman iki insan bireyi arasındaki mesafe, iki tür, hatta iki cins arasındaki mesafeden daha uzak değil midir?

Roma'yı eğlenmek için ateşe veren Neron ile şehri ateşten kurtulsun diye kendini ateşe atan Budist rahip arasında ve bu ikisiyle "nâtık mısır patlakları" olan başka insan cinsi arasında, üçünü "insan" adında "tümel" bir gerçeğe yerleştirmemizi sağlayacak ne gibi ortak yönler var? Geçelim.

Hilkat atölyesi işi baştan aldı. Bense ruhumda başarı sarhoşluğu koşup dururken ve mutluluk gönlümü yıkayıp nurla doldu-

rurken “Ruh’a doğru seğirttim ve o bütün yüzüyle gülerek aldı kadehi elimden. Zerreler âlemi[14] vardı ve Tanrı fıtratları yoğurmaktaydı! Büyük bir kıyametti! Gizemli ve ağır bir korku gölge salmıştı ebediyete. Melekler, başları önde ve suskun, aceleyle avuç avuç çamur alıyorlar, hızlı, sabırsız ve hoşnutsuz olarak hepsine tekdüze ve basmakalıp şekil veriyor ve kurusun, çömlek gibi kuruduktan sonra da Tanrı onlara ruh üflesin de çamur heykeller cana kavuşup yola düşsün diye toprak üstüne bir kenara atıyorlardı.

Sonsuza dek devam eden sırada küçük çamur öbekleri göze çarpıyordu ve aralarında bir çamur, ışıltılı bir ateş kümesi gibi parlıyordu. Ben durmuş merakla ona bakıyordum. Kalbim çarpıyordu ve gözlerim coşku ve şükür yaşlarıyla o denli dolmuştu ki senin çamurunun görüntüsü gözümde titriyordu. Ayakta duramadım! Dizlerimde derman yoktu. Senin çamurunun yanına oturdum, fakat gözlerimi senden alamadım. Daha yakınına geldim, daha yakına. Tanrı beni büyük, şuh ve zeki gözlerinin ucuyla gözetliyordu.

Senin çamurunun tıpkı Hallac’ın külü gibi kıpırdadığını gördüm. Ben sabırsızlandım. Meleklerin kanat çırpış sesine benzeyen bir sesin benim adamı söylediğini duydum! Sanki kendi içimden kendi adımı duyuyorum. Sen beni hiçbir zaman gibi adımlar çağırdın ve hiçbir zaman gibi ona, o andan sonra söylemediğin bir şey ekledin.

Tanrı diğer çamurları ivecenlikle yoğurup yapıyordu. Senin sıran yaklaşıyordu ve yerimde duramıyordum!

Senin sıran gelip çattı! Ben ilk kez bir nefes aldım. İştiyakım verdiği güç beni yerimden kaldırdı ve Tanrı’nın karşısında durdum. Fakat yine gözümü alamadım senden...

[14] Bu yazının sonunda Schandel’in Şiayı meydana getiren İran ve İslâm’ın serüven ve durumuna çok benzeyen eseri Hilkat’in bir bölümünün tercümesini İslâm’ın İran için yenilgi, esaret ve zayıflık olduğunu düşünüp feryat eden Pur Dâvud’lara cevap olsun diye aktaracağım.

Tanrı nurla dolu babacan bir yüzle, daha dolu gözlerle ve bağışlayış ve şefkat dolu tebessümle bana baktı. Bana bir an baktı ve ben merhametli bakışının sıcaklığını soğuk ve titrek yanaklarımda hissettim. Bakışımı senin çamurundan aldım, fakat Tanrı'nın yüzüne bakamadım. Gözümü ayağına dikip utangaçlıkla başımı öne eğdim. O sırada, muhterem sevgisiyle birlikte, kendilerinin saadetinden memnun olan muhterem ve müşfik büyük babasının karşısında duran bir gencin duygusunu taşıyordum.

Birden Tanrı bana, onu elime ver, diye seslendi. Ne şaşırtıcı bir buyruk! Ben ağladım, başaramayacağımı hissettim; zor bir işti... Böyle bir sevginin ağırlığı altında ne çekiyordum! Tanrı bütün sevgilerini –bütün dağlardan daha ağırdı bu sevgiler– benim genç ve nazik yüreğime yüklemişti!

Eğildim. Kaynayayım, başarayım diye nasıl da çabalıyordum.

Elimde senin çamurun ve karşımda Tanrı!

Kaldırdım. Hafif ve yumuşaktın; altın renkli bir çamur. Berraklığından içini görüyordum. Kırmızı bir çekirdek kıpırdıyordu içinde. Gizemli bir kılla o çekirdeğe bağlı iki inci tanesi... Kaldırdım ve durdum. Sen avuçlarımda, Tanrı'ysa karşımda. Benim vücut ısımdaydın... Başımı yavaşça eğip öpmek istedim, ama Tanrı bakıyordu... Avucumda taşıdığım şeyi aniden yutmak istedim, olmadı. Onu yüzünün üzerine koymak ve göz çukurlarını seninle dolacak şekilde öfkeyle bastırmak istedim... Fakat Tanrı'dan utanıyordum...

Ellerimi edeple, yavaş ve titreyerek uzattım... Sen müthiş kımıldıyordun. Öyle ki neredeyse elimden düşecektin ve benim nasıl da ağzıma geliyordu yüreğim! Ne tuhaf haldeyim! Ve Tanrı bakıyordu. Bana öyle bakıyor ve bakışıyla beni öyle okşuyordu ki seni güzel yaratacağına emin olmuştum. Tebessümü öyle şefkat ve rahmet doluydu ki seni sevecen yaratacağına kesinkes inanmıştım... Susuşunda öyle okşayış ve kendini övüş okuyordum ki seni çokbilmiş yaratacağını anlamıştım. Senin çamuru-

nu iki elimle tutmuş, yaklaşıyordum. Sonunda parmaklarım Tanrı'nın melekût renkli nurani ve büyük ridâsına dokundu. Ellerimi öylece tutuyordum; başım önde, gözlerim yerde, yüzüm utanç, iştiyak ve şükürden kıpkırmızı.

An geçti, anlar geçti... Tanrı bir şey söylemedi. Büyük ve güçlü ellerine, mukaddes, okşayıcı ve güzel ellerine baktım, öylece salınmıştı. O'na bakamıyordum, ama öyle bana baktığını hissediyordum.

Dudaklarının daha çok tebessüm için açıldığını hissettim. Öyle ki içerim baştan başa nur ve yakîn ile dolmuştu. An geçti, anlar geçti... Tuhaf bir suskunluktu. Melekler hep işi bırakmış, çevremizde halka olmuşlardı. Tuhaf bir hikâyeydi. Yaratış işi anlarca durmuştu. Varlık hareketten geri durmuştu. Âlemin bütün kerrûbîleri yukarı bakıyorlardı... Birden bire Tanrı, sevgiyle dolup taşan bir tavırla ve bana acıdığı belli olarak dedi:

Oğul! Onu kendin yap!

Ve ben o kadar gözyaşı döktüm ki sen ellerimde ıslandın.

***

Yedinci gündü, Tanrı dinleniyordu. Yaratış işini bitirmiş, suskun ve sınırsız yokluk sahrasında varlığın yüksek, şaşırtıcı ve güzel binasını yapmaktan mutlu, kendi kibriyâ arşının üzerinde büyük kürsüsüne yaslanmıştı. Bakışından şimşek gibi bir kıvılcım parlıyordu. Dudaklarında yaratılışın ilk tan yeri gibi bir zafer gülümseyişi vardı. Tevrat'ın yumuşak ve güzel kokulu "Yaratılış Kitabı" ilahisini kendi kendine mırıldanıyordu. Sesi, güzel Gregoire ilahisini çalan orgun sesi gibi âlem kilisesinin yüksek ve kristal revakı altında yankılanıyor, uzayı okşuyordu. Varlık yeniydi ve yeri henüz toz toprak kaplamamıştı. Güneş yeniydi ve altınsı ve ışıltılı bir parlaklığı vardı. Yıldızların tümü yeni yapılmıştı. Sabah yeni aydınlanmış, göğün çatısı yeni çatılmıştı. Denizler ilahi harîmin temiz meleklerinin en berrak iştiyak gözyaşlarıyla ağzına kadar dolmuştu. Yeni doğan varlık bebeğinin temiz, samimi ve güzel yüzünde henüz en küçük bir

ölüm lekesi, bir yıkım çiziği, bir örselenme belirtisi, bir surat asma kırışığı, bir hüzün pası, bir ihtiyaç yangısı, bir kaybediş ıstırabı, bir elden kaçırma acısı, sahip olamayış hayıflanışı, bir mecburiyet sıkıntısı, bir çıkar kirlenmişliği, bir anlama bulaşığı, bir duvar, bir zorunluluk, bir sınır, bir bağ, bir gölge, bir çukur, bir mülkiyet, bir yönetim ve bir kanun yer etmemişti. Gök, Tanrı'nın seyir terasıydı. Tanrı'nın şefkatli tebessümünün ışığı yere ayın masum ışığı gibi vurmaktaydı. Uzay, onun bir evlat, bir yakın ve bir tanıdık arzusunun ilk nefesiyle dolmuştu. Hava tanrısal bir havaydı. Benzerinin arzusuyla başlayan ilk gündü. Yer yarılmış, gök yükselmiş, güneşin kandiliyle ayın gece lambası âlemin tavanına asılmıştı. Denizler dolu, dağlar dikilmişti. Rüzgârlar, dağların ardından kuyruğu bekliyordu. Yıldızlar, feleklerin göğsünde çakılı duruyor, gökyüzünde parça parça bulutlar rüzgâr bekliyordu. Varlık tümüyle göz kesilmiş, Tanrı'nın dudaklarından ayırmıyordu gözünü. Varlık, bütünüyle kulak kesilmiş, kulak Tanrı'nın kuyruğunda zerreler yerinde durmuş beklemede.

Birden bire âlemin vücudunda bir gök gürlemesi patladı ve bir titreme aldı kâinatı, yerle gök ve var olan her şey harekete geçti.

Gök gürlemesi, Tanrı'nın fermanıydı.

Kış sona erip susuyordu. İki bulut parçası, göğün iki tarafından harekete geçti. Coşkulu bir esintinin kırbacı o iki bulutu bir biri üzerine sürüyordu. İki bulut: Biri kara, kasvetli ve asık suratlı, yüzünde keskin bir öfke, göğsünde deli ve korkunç yıldırımlar, şimşekler ve gök gürültüleri zincire vurulmuş, patlamak için sabırsızlanıyor. Ötekiyse beyaz bir güvercin gibi, gece yarılarında nazla uyuduğu döşeğinde, yarın yoldan gelecek olan babasının ışıklı ve güçlü yüzünü bir yaz gecesinin tatlı düşünde gören masum bir küçük kızın hayali kadar arı duru, daha hiçbir bedene bulaşmamış olan bir dervişin ruhu kadar hafif, şefkatin ruhu gibi latif, aydınlığın kalbi gibi temiz, barış gibi beyaz ve samimi, ağlamadan sonra soluk alış gibi yeğni, dönüşten sonra görüşmek gibi aydınlık ve tıpkı, tıpkı? Yaratılışın ilk du-

ru sabahında göğün bir köşesinde duran bir parça beyaz bulut...

Yavaş ve ahenkli iki bulut parçası buldu birbirini. Birden bir şimşek çaktı ve bir buluşma kahkahası patladı. Sokrat'ın iki yarım elması bir elma oldu, yağmaya başladı ve ilkbahar başladı.

Bu, ikisinin ortak hayatının ilk günüydü. Böylece bir aile oluştu, bir bağ kuruldu ve bir hayat başladı. Gökyüzü tavanı, yeryüzü zeminiydi evlerinin. Bir dağın eteğinde, bir nehir kenarında yuva kurdular. Her seher, sabah esintisinin ilk elçisi, kadının saçlarını dağıtıyordu ve bir başına şen şakrak bir çocuk gibi, saçlarını yüzüne çarpıyor, gözüne, kulak memelerine, yanaklarına ve dudaklarına değdiriyordu, yüzüne saçıyor ve sonunda onu uyandırıyordu. Kadın kalkıyor, yuvadan çıkıyor, eşikte duruyor sabahın ilk tebessümü karşısında eğiliyor ve bahar sabahlarında denize atılan ördekler gibi kanat çırparak coşkuyla ırmağa atılıp yıkanıyordu. Sonra teni parmaklarının altında temizlikten ses çıkarmaya başlayınca ırmaktan dönüyor ve adamın uzaktaki ormanda avladığı dişi samiriusun[15] yumuşak ve kadifemsi postunu giyip yuvasına dönüyordu. Mağaranın karanlık ve uzun yoluna düşen sabah güneşinin ilk ışıklarıyla birlikte adam hâlâ uyumaktaydı ve soluk alıp veriş sesi uyanışın yaklaşmakta ve uykunun ömrünün sana ermekte olduğunu ifade ediyordu.

Kadın, uzun ve altın sarısı yabani darı saçakları üzerinde yatmakta olan adamın yatağının yanı başında dururdu. Bir süre bakardı ona. Kimi zaman da uzun uzun seyrederdi. Bazen bu seyretme çok uzun sürerdi. Kadın, bu fırsatı çok severdi. Adam özgür, rahat, istediği gibi ve ihtiyacı kadar seyrederdi onu. Adamın bundan haberi olmazdı. Kadın onu bakışlarıyla sıkmamış, incitmemiş, mukayyet kılmamış ve bir şekilde olmaya zorlamamış olurdu böylece. O, adamı sadece bu anlarda bütünüyle gö-

[15] Yeryüzünün ilk dönemlerinde insandan önce yaşayan bir tür uzun ayaklı büyük ve güzel kertenkele.

rebiliyor, seyredebiliyordu; özgür, mutlak. Onun uyanık zamanlarda bakışlarını sadece onun gözlerine yöneltmek ve onun bakışlarıyla birleştirmek zorundaydı. O uyanıkken onun kendisine bakmasını adam görmesini seyrederdi. Fakat şimdi adamın kendisine bakıyordu; tıpkı yalnız ve ondan uzaktayken onu düşünüşü, onu hatırlayışı gibi. Şimdiye onu düşüp hatırlarken ve onu aklından geçirirken, aynı zamanda adam onun bakışları altında hiç kımıltısız duruyordu. Adam, sadece bu görüntü anlarında onun musallat ve egemen bakışlarının dalgaları altında tümüyle teslim durumdaydı. Uysal, sakin, suskun, huzurlu, habersiz! Karşısındaydı, ama yokmuş gibiydi ve büyüleyici ve susuz bakışlarıyla kendisine dilediğini yapması için eşini serbest bırakıyordu.

Adamın dudakları, yavaş yavaş tok, uzun ve ağır bir gülümsemeye açılıyordu. Dudakları ıslanıyor, ışıldıyordu. Dudakları yavaşça açılıyordu; tebessüm karşısında direniyordu sanki. Öyle ki göz kapakları da uykuya dalmış göz kapaklarından önce kapanıyordu. Şakadan bir direniş, yenilgiye uğrayacağını bilen bir direniş. Sonunda yenilmek için direniyordu. Ne tatlı bir oyun!

Sonra kürkünün yumuşak, ince ve uzun kolunu adamın yüzü üzerinde bir sarkaç gibi ahenkli bir şekilde tek düze hareket ettiriyordu; kolunun gölgesi adamın yüzünde ve göz kapaklarında dans etsin diye getirip götürüyordu kolunu.

Daha yeni konuşup ezgi söylemeye başlayan ve Tanrı'nın huzurunda ilahi söylemek için eğitilen bir melek kızının ilahisinin yumuşaklığında bir ezgi mırıldanıyordu:

Seninle, bu ülkenin bütün renklerini aşina görüyorum.

Seninle, bu ülkenin bütün renkleri beni okşuyor.

Seninle, bu ovanın ceylanları benim (oyun arkadaşlarım)

Seninle, dağlar ailemin vefalı hâmileri

Seninle, yeryüzü beni kucağında uyutan bir beşik

Bulut, beşiğimin üzerine örtülmüş ipek bir örtü

Beşiğimin ipini, bu dağların ardında komşunuz olan annem elinde tutuyor.

Seninle, deniz bana şefkat gösterir

Seninle, her sabahın beyazlığı yanağına öpücük kondurur.

Seninle, ben meltem her an saçımı tarar

Seninle, ben baharla yeşeririm

Seninle, ben yasemin kokuları içinde her yana dağılırım

Seninle, ben her bitkinin suyunda kaynarım

Seninle, ben her çiçekte açarım

Seninle, ben gündoğumunda gülümserim, her gök gürleyişinde coşkuyla bağırırım,

Âşık kuşların gırtlaklarında şakırım

Pınarların çağıltısında gülerim

Irmakların kamışında fısıldarım

Seninle, ben tabiatın ruhunda gizliyim, damarda akar nabızda atarım

Seninle, ben olmayı, hayatı, coşkuyu, aşkı, güzelliği, temiz ilahi sevecenliği içerim.

Seninle, ben bu ovanın ıssızlığında, bu ülkenin gurbetinde, bu göğün suskunluğunda, bu kimsesizlik yalnızlığında, feryada, haykırışa ve kalabalığa dalarım. Ağaçlar erkek kardeşlerim, kuşlar kız kardeşlerim, çiçekler çocuklarımdır benim; her kaya kütlesi akrabalarımdan bir adamdır. Esintiler benim müjdeci elçilerimdir. "Yağmur kokusu, yarpuz kokusu, toprak kokusu, yağmur görmüş, yıkanmış temiz dallar": Hepsi benim güzel hatıralarım, en tatlı yadigârlarımdır.

Sensiz, ben...

Susar (dudakları gülümsemektedir ama boğazında gizli tuttuğu görünmez kuşun yumuşak sesi ansızın düğümlenir. Kürkünün kolunun püsküllerini -hindiba bitkisinin yüzeyi gibi yumuşak-

yavaş, hafif, ihtiyatlı, meraklı, fakat beklemeye sabrı kalmamış bir edayla burunun ucuna, dudaklarına, kaşlarının arasına, çenesine ve gıdığına okşayarak sürer ve azar azar, yavaş yavaş, aheste aheste...

Bu "sensiz"den sonra adamın uyanması için sabırsızlanıyor. Sanki "sensizlik" lanetli bir gölge gibi onu takip etmiştir. O yüzden kokuya kapılmıştır. Emin oluşun zirvesindeyken ve orada oluşun kalbindeyken bile uğursuz gölge yakasını bırakmaz. Adamın gözkapakları dudaklarıyla birlikte şefkat ve teşekkürle açılıp kenara çekilir. İki gözü, en küçük sapma, tereddüt ve duraksama olmaksızın doğruca kendisini bekleyen iki arkadaşına doğru kanatlanır. Bakışlar birbirine karışır; sabah selamlaşması, hal hatır sorması ve gülüşü! Sanki dönüşten sonraki görüşmedir bu!

Evet, uyku yolculuğundan dönmekte ve her gecenin ardından buluşma yerleri olan tan yerinin çağlayan pınarının yanında bir araya gelirler...

Gün başlar.

Adamın epeydir uyanık olduğu ve sırf eşi onunla yalnız kalabilsin, kendisi de eşiyle yalnız kalabilsin ve her biri diğeri olmadan birlikte olabilsin; bir aradayken birbirini anımsasın ve diğeri yokmuş gibi konuşsun, düşünsün ve hissetsin diye mahsustan gözlerini ve dudaklarını kapadığı ve uyuyormuş gibi yaptığı belli olan adam, gözleri eşinin gözlerinde, onun yarım kalan şarkısını sürdürür:

Sensiz, ben bu ülkenin renklerini yabancı görürüm

Sensiz, bu ülkenin renkleri incitir beni

Sensiz, bu sahranın ceylanları benim kızgın kurtlarımdır

Sensiz, dağlar uyumakta olan kara ve çirkin devlerdir

Sensiz, yeryüzü beni öfkeyle içine bastıran pis ve tozlu bir kabristandır

Bulut benim topraktan mezarıma serilmiş beyaz bir kefendir

Ve beşiğimin ipini annemin elinden kapıp boynuma takmışlardır ve ipin ucu bu dağların ardında gece gündüz beni pusuda bekleyen halifenin elindedir

Sensiz, benim masum ceylanımı yutan bir kurttur

Sensiz, bu ülkenin kuşları, korku gölgeleri ve bela ebabilleridir

Sensiz, tan yeri her sabah bir cenazenin ağzından dökülen nefret dolu gülümsemedir

Sensiz, meltem kafamda uyumakta olan acıları her an uyandırır

Sensiz, ben baharda ölürüm

Sensiz, ben yasemin kokularına ağlarım

Sensiz, ben her bitkinin özsuyunda "hâlâ var olma" acısını ve öylece hayatta kalacağım günlerin cerahatini tadarım

Sensiz, ben her sonbahar yaprağıyla dökülürüm

Sensiz, ben tabiatın pençesinde yalnız başıma kururum

Sensiz, ben hayatı, coşkuyu, varoluşu, aşkı, güzelliği ve temiz ilahi sevecenliği unuturum

Sensiz, ben ölümü, soluşu, yokluğu, kini, çirkinliği ve öfkeli ilahi laneti

Sensiz, ben bu sahranın ıssızlığında, bu ülkenin gurbetinde, bu göğün suskunluğunda ve bu kimsesizlik yalnızlığında sükûtun bekçisiyim, ümitsizlik dergâhının mabeyincisi, suskunluk mabedinin rahibi, unutulmuşluklar yolunun yolcusu ve kışın ayakları altında çiğnediği solgun bahçeyim. Ağaçların her biri bir sövgü abidesi, kuşların her biri bir lanetin gölgesi, çiçeklerin her biri bir acının hatırası ve her kaya karaltısı yolumun üzerinde pusuya yatmış dilsiz ve kızgın birer İblis, birer şeytan ve birer gulyabanidir! Yağmur, kalbimde ağlayış fısıltısı, yarpuz kokusu kalbime haber getirmeyen haberci, toprak kokusu beni uyumaya davetin tekrarı, tozlanmış, hazan rüzgârı görmüş ve koflaşmış dallar hep benim en acı hatıralarım, en acı yadigârlarım.

Kahvaltı hazır!

Mağaranın sevecen ve sevimli esnemesiyle sökün ederler aşağı. Çocukları, tıpkı kuşlar gibi coşkuyla çığrışırlar ve çevrelerinde dönerek ırmak kıyısına varırlar.

"Hepsi de güneş altında uçan" o diyarın kuşları, başlarının üstünde oynayarak uçarlar. Meltemler, onları görmenin coşkusuyla onların çenelerinin, boyunlarının ve kulaklarının altında raksetmeye başlarlar.

Zaman, ayaklarının altında bir ipek gibi yumuşak ve sevecen geçer. Gelecek, elleri ve eteği müjde ve mesajla dolu, gözleri ümitle parlar ve dudakları müjdeyle gülümser halde an be an çıkagelir ve ellerini ve eteğini onların üzerine silkeler.

Anlar, içmekte oldukları tatlı ve hoş içimli birer damlaydı; her damla ayrı tatta, ayrı kokuda. Her an, tıpkı Gide'in gördüğü gibi, bir hayatın son anlarının azamet ve kıymetinde, fakat aynı zamanda önünde uzun bir zaman olan ve bitimine daha birçok yıl olan bir ömrün ilk anlarının; yirmi yıllık bir ömrün ilk yıllarındaki anlarının rahatlık ve keyfinde.

Boşluk hissetmiyorlar mıydı peki? Dertsizliğin verdiği boşluk? S.L.C.L. arayışında değil miydiler? Kendilerini dertsiz, sakin, acısız, beklentisiz ve her şeyin tam istedikleri gibi olduğu hayattan kurtaracak intihar ilacı? Tıpkı Sâdık Hidâyet'in dediği gibi!

Aslâ! Dertsizlik içinde müptezelliğe sürüklenenler, yetersiz ve sermayesiz ruhlardır. Vuslatta ölüp gidenler, yaşlılıkta solanlar mizacî aşklardır. Seraplar çabuk biter. Fakat kendilerinde sayısız hazineler gizlemekte olan büyük ve sermayedar ruhlar, yaratıcı ve sanatkâr olan güçlü ve muktedir ruhlar, Tanrı'nın emanetçisi olan, Tanrı'nın benzeri olan ve meleklerin secde ettiği ruhlar, işte bunlar, nail olunca, vuslata erince ve arzularına kavuşunca durağanlığa düşmezler, bozulmazlar, çürümezler. Altın gibi olan duygular, huzurdan ve durmaktan paslanmazlar. Bakır, demir, teneke, et ve bataklık ruhları böyledir. İki zengin ve sanatkâr ruh, her zaman için birbirini üretebilir, birbirini

oluşturabilir. Bu, başlı başına bir yaşamaktır. Yine bu iki ruh birbirini böyle sevebilir. Bu da başlı başına bir yaşamaktır.

O ikisi böyle yaşıyordu. Her gün başka bir esrarengiz derinlikte yeni bir keşif, her gün başka bir mucize dolu atölyede yeni bir yaratış; işte böyle her gün birbiriyle ilgili yeni bir tecrübe, her gün birbirinin dünyasında yeni bir yaratılış, her gün birbirinin içine yolculukta daha yeni bir durak; her biri ötekinde yaşıyor ve çalışıyor. Ne dopdolu bir yaşayış, nasıl dolu dolu geçen bir zaman ve uğraş anları; hep keşif, hep yaratış, hep deneyiş, hep öğreniş, hep tanıyış, hep tanışma. Üstelik her gün daha yeni bir ilerleyiş; tıpkı Rousseau'nun onuncu hatırasında, yolculuğunda, "yalnız bir yolcunun düşleri"nden söz ederken anlattığı gibi.

İki işte böyle yaşıyor, birbirinde nefes alıp veriyor, birbirinde yolculuk ediyor, birbirinde ağlıyor, birbirinde anlatıyor, birbirinde suskun kalıyor, birbirinde seyrediyor, birbirinde yaşıyordu. Her biri kendini diğerinin aynasında görüyordu, çünkü her biri diğerinin aynası olmuştu. Her biri diğerinde nefes alıp veriyordu, çünkü her biri diğerinin havası olmuştu. Her biri diğerini okuyordu, çünkü her biri diğerinin kitabı olmuştu. Her biri diğerini yazıyordu, çünkü her biri diğerinin levhası olmuştu. Her biri diğerini şekillendiriyordu, çünkü her biri diğerinin elinde mum olmuştu. Her biri diğerini kuruyordu, çünkü her biri diğerinin hayali, hatırası ve arzusu olmuştu. Her biri diğerini terennüm ediyordu, çünkü her biri diğerinin şiiri olmuştu. Adam, kadını her gün kendi ruhunun billur helkelinden yapıyor, hayalince yontuyordu. Kadın, her gün adamı kendi ihtiyacının letafetiyle süslüyordu ve kendi güzellik duygusuyla beziyordu. Böylece her an birbirilerine daha bir duçar oluyorlar, her gün birbirleriyle daha bir meşgul hale geliyor, her an birbirlerine daha muhtaç, her sabah, birbirine daha susuz, her akşam diğeri olmayan her şeyden daha da korkarak birbirlerine daha bir sığınıyorlardı. Sözler her gün daha çoğalmış, görüşler her gün daha yeni, defineler her gün daha bulunmamış, şaşırtıcılıklar

her gün daha şaşırtıcı hale geliyordu. Çünkü aşk vardı, güzellik vardı. Aşk ve güzellik hiçbir zaman birbirine ihtiyaçsız değildir; birbirinden içtikçe daha susuz, birbirine yaklaştıkça daha uzakta, yaşadıkça daha taze, birbirlerine baktıkça daha görülmemiş ve birbirlerinden aldıkça daha fazla muhtaç hale gelirler, çoğalırlar. Çünkü bitmek nedir bilmeyen, tükenmek nedir bilmeyen ruhlar vardır. Ruhlar vardır, katman katmandır; dokuz katman, yüz katman, rengârenk, bir dünya, bir âlem. İnsanda gizli âlem! Bunlar işte böyle birbiriyle meşgul yaşıyorlardı. Yuvaları bütün istemelerin merkezidir.

Çocuklarının her biri, birinin diğerinin yaratıcısı ve kâşifi olduğu bir yaratılışın ya da keşfin yadigârıdır. Böylesine iç içe geçişle ve birbirlerinin ruhlarının ilginç ülkelerinde yolculukla dolu bir yaşantı.

Çocuklarının her biri, bir anlam ve yaratılmış bir varlık ve nüfusu topu topu iki kişi olan ve iğne atsan yere düşmeyen kalabalık ülkenin bir şahidiydi. O ülkenin göğünde topu topu iki güvercin uçuyor, kanat kanada verip göğün yüzeyini kanatlarının altında gizliyor ve yeryüzünü kanatlarının gölgesinde korumaya alıyordu. Uzay o iki kanada aitti. Çocuklar, çocuklar, çocuklar.

Her biri Venüs güzelliğinde, Mesih temizliğinde, melek masumiyetinde, doğruluk içtenliğinde, iman sıcaklığında çocuklar. Her biri bir kelime; anlamı bir keşif. Her biri bir ad; bir devinimin adı. Her biri bir cümle; "bir hadise"nin cümlesi!

Günler böyle geçiyordu; aşk dolu, coşkun ve heyecanlı. Geceler sakin, uysal ve hoşnut. Her gün daha keskin bir yanıp tutuşma, her gün daha ilginç bir başlangıç, her gün bir çocuk, her gün çocuklar...

Aşkların, içtenliklerin, tanışıklıkların, sevecenliklerin yadigârları çocuklar; şaşırtıcı bir hayatın, şaşırtıcı bir ömrün, bir birlikteliğin, birlikte yaşamanın, birlikte nefes almanın, mucizevi bir beraberliğin yadigârları.

Çocukların her birinin lokmasının yarısı birinin canından, yarısı öbürünün canından. Çocukların her biri iki ruhun ölümsüz bir terkibi, çocukların her biri anne-baba karşısında ölümsüz bir ayna.

İkisi, çocuklarının her birinin yüzünde, irtibatlarını, ilintilerini, hulullerini, akrabalıklarını, kopmazlıklarını ve izdivaçlarını her an görüyor, buluyor ve hissediyordu.

İkisi, çocuklarında hep mevcuttu, onlardaki mevcudiyetlerini görüyordu ve ikisi için bir başınalık ve uzaklık diye bir şeyin asla olmadığını ve ikisinin çocuklarının her birinin varlığında bir hale geldiğini görüyordu.

Çocuk, bir hayatın şirazesidir, bir bağlantının dayanağıdır ve bunlar için bir şiraze ve bağlantı vardı.

Tıpkı birbirin benzeri iki tavus gibi, cennette, "kendilik" ile dolu, "birbiri" ile dolu bir cennette nazla geziniyorlardı. Ortam "huzur" kaynıyor; hava, sevginin hoş ve temiz kokusuyla dolup taşıyordu. Civcivleri, çevrelerinde rengârenk, neşeli ve cıvıl cıvıl uçuyor, dolaşıyor ve oynuyordu.

Zaman yoktu; vardı, ama sadece bir an, bir görüş anı; ebedilik o anda durmuştu, o an ebedilik ölçüsünde süreğenliğe kavuşmuştu. Mekân yoktu; vardı, ama sadece bir yer vardı. Sözleşme yeri ve uçsuz bucaksızlık orada yer almıştı. O köşe, uçsuz bucaksızlık ölçüsünde genişlik kazanmıştı. İkisi, Tanrı'nın ülkesinde âşıklık güneşinin altın eteğinde, sırdaşlık mehtabının gümüşsü ışığında, serbestliğin zümrüt renkli ovalarında, tanışıklığın güzel ufuklarında, mahrem ormanların yeşil kalbinde, her türlü tozdan yıkanmışlık denizinin göğsünde şiirce konuşuyor, raksça yürüyor, müzikçe mırıldanıyordu. Tanrı'nın celâlinin tecelli ettiği melekûtta, ortalık nirvananın aydınlık huzurunu taşıyordu. Can, aşkın zemzemi; kalp, sevginin Kâbe'si; bakış, tanışıklık elçisi; düşünce, hikmetin piri; içerisi "Tanrı ruhunun" estiği yer; göğüs "isimlerin" tertemiz levhası; el "emanetin" emin koruyucusu; yer, ayaklarının altında Cebrail'in açık kanadı;

gök, başlarının üzerinde Tanrı'nın ilahi azameti; ufuk, karşılarında gün doğuşunun ölümsüz tebessümü; ova, karşılarında serbestliğin at koşturduğu yer ve hava, umut ışığından daha parlak, hatıradan daha ıtırlı...

Dünya uysal, hayat sakin, melekût muazzam ama tanıdık, varlık mutlak ama samimi, her şey ölümsüz ama her zaman taze. Ne elde edilememişlerin ızdıraplı geçmişi ve hatırası, ne de yitirmelerin korkutucu geleceği ve endişesi! Her zaman "şimdi"; ezelden ebede kadar uzanan ve mutlağa ulaşan altın değerindeki an! Her yönden "yönsüzlüğe" kavuşan bir yer. Bütün yolların sonu, bütün yolculukların varışı, bütün açlıkların sofraları, bütün susuzlukların kaynakları; gök, Tanrı'nın arşına bitişik, yer sabah yağmuruyla yıkanmış, iştiyak kelebekleri konmuş, hayal kuşları kımıltısız, arzu güvercinleri hareketsiz, yusufçuklar gökte durmuş... "Olmak" güzellerle, hoşnutlarla ve yakınlarla dolu!

Bakir ormanların nemli ve soğuk derinliklerinde kayboluyorduk ve zarif ve capcanlı çiçek yapraklarından sabah çiylerinin iri ve berrak damlalarını içerdik. Ürkmeyi ve korkmayı asla öğrenmemiş olan iffetli ve masum kuşlar, bizi yuvalarının yakınında bitmiş iki taze fidanmışız gibi coşku ve cıvıltıyla karşılıyor ve birbirleriyle aşk içinde oynaşarak bir fidandan öbür fidana kanat çırpıyorlardı. Biz de renkli ve sevecen güzellikler bulduğumuz onları dostluğun elleriyle yumuşak ve ihtiyatla tutarak Tanrı'nın onların kanatlarına söylediği o bütün şiiri bakışlarımızla birbirimize okuyor, birbirine akraba gönüllerimize fısıldıyor, Tanrı'nın her mucizesinin ortak duygusunda, kendimizi onda birbirimizin varlığında hissediyorduk. Her birimiz, ellerimizin altında kendinin memnun edici ve okşayıcı hazzına teslim olmuş kuşu ötekinin dudaklarına teslim ediyordu. Böylece Çin'deki şair dostum Lupi'nin arzuladığı gibi "tatlı ve meraklı bir naz ve okşayışla onun tüylerine, daha yumuşak olan alt tüyleri görününceye dek üflüyor, üflüyorduk". Sonra onu havaya bırakıyorduk. Yüreklerimiz yanıp tutuşan göğsümüzün sıcaklı-

ğında gizli gizli birbiriyle konuşurken bakışlarımız, kuşun hiçbirinin görmediği görünmez yolu dışında, hiçbir şeyi riya ile takip etmiyordu. Varlık kendini aşka kaptırıyor, haz dolup taşıyordu. Hevesler, dilenebilecek her yere, her türlü engellemeden bağımsız olarak yürüyüp gidiyordu. Arzular hep kolay, vuslatlar hep yakın, umutlar ve özlemler hep canlı... Dünya bahara gark, aşkla dolu ve hazdan yerinde duramıyordu.

Her şey tatlı ve vuslat dolu bir huzur içinde geçiyordu. Varlığın zerreleri hep semavi bir rüyada yüzüyordu. Bizse "mutlakların" kucağında bir arada yaşıyor, birbirimizde nefes alıyor, birbirimizin varlığında anlam kazanıyor, birbirimizin yaratılışında varlık kazanıyorduk ve birbirimizin nasıllığında mahiyet kazanıyor, birbirimizle tanışıklıkta kendimizi tanımaya ulaşıyor ve böyle yaşayıp gidiyorduk. Kâinat, hep sevecen, evimizin sevimli penceresinin altında hazla, esriklikle, aşkla, sakin ve suskun, bize boyun eğiyordu. Bir gün, sakin ve esrarengiz bir sabah bir olay oldu. Bir süredir yüreğim, bir habere tanıklık ediyordu. Sanki âlemin bütün nesnelerinin dudağında bir söz, söylenmek için sabırsızlanıyordu. Masum göğün huzurlu ve berrak yüzüne bilinmez bir sırrın görünmez gölgesi düşmüştü sanki. Her şey, dilsiz bir beklenti içinde dakika sayıyormuş gibiydi. Fakat ölümsüz görünen o azametli ve kuvvetli sükûnette ben hiçbir olaya inanamıyordum.

Yaratılışın burnuna bahar kokusu işliyordu ve günışığı vücudun tozlarını yıkayıp onun elbisesini yeniliyordu. Meltemler, uzaklardaki çiçek kokularını burnumuza getiriyordu ve mutlu kırlangıçlar göçlerinden dönüyorlardı. Güzel haberler getiren Mart bulutları art arda geliyor ve tepemizde coşkuyla bağrışıyordu. Fırtınalar, bulutları ateşli kırbaçlarıyla ileri sürüyor ve göğün kristalini kırıyordu. Yağmurlar bahar ağlayışlarına başlıyordu. Bense, başım mağrur, yüreğim dertsiz ve canım muzaffer ve Zeus'un Olimpus'un zirvesindeki tahtına yaslanmış, bütün "tanrıçalar" arasında bir tanrıça gibi esrikliğe gömülmüş halde oturuyordum. Süt ve bal ırmağı karşımdan akıyor, çağıltılı ırmaklar istiğ-

na sarayımın altından geçiyordu. Tûbâ ağacı, gölgesini üzerime yaymıştı. Kevser havuzu gözlerimin önünde dopdolu duruyordu. Melekler başımın üzerinden geçiyor ve bana hürmet ve itaatle selam veriyorlardı. Kara gözlü ve nar göğüslü huriler, altın kaplarla güzel renkli ve capcanlı kabuklarından heves sızan tatlı cennet meyvelerini önüme koyuyorlar, dudaklarımdan çıkacak bir kelime beklentisiyle bir kenarda suskun ve utangaç duruyorlardı. Ben öylece suskunken ve öylece ağaçların dibinden o mağaranın kıyısına kadar yılan gibi kıvrılan ve üzerinde sadece iki kişinin ayak izi bulunan yoldan bakışlarımı alamamışken yüreğim yumuşak ve tatlı bir şekilde altüst oldu.

O geldi; iki suskun Mesihi andıran ellerinde ak ipekten bir mektup; üzerinde altın hatla yazılmış asla bilmediğim meçhul kelimeler; "asla böyle bir mektup okumamıştım, asla elimle böyle bir yazı yazmamıştım". Yaklaştı ve ona baktım. Baktım ve gördüm ki sanki o yoktu. Yüzü değişmişti. Gözleri bir başka renge bürünmüştü. O, "ebediliğin sırrını [içinde taşıyan] o mor ışıktan yansıyordu.

Sesi gizemli bir cevher taşır gibiydi. Sanki boğazında gaybi bir kuş inliyordu. Konuşuyordu ve ben batının dilsiz sükûnetinde ürkek bir güvercinin kanat hışırtılarını duyuyordum. Konuşuyordu ve ben, bütün varlığım onun muhatabıyken, ona kulak vermiyordum. Sanki inliyor ya da şarkı söylüyordu. Kelimelerini damla damla içiyordum, tadıyordum, kokusu ve tadı ruhumun dimağına ve hissimin diline etki ediyordu, fakat söyledikleri açık idrakime yol bulamıyordu. Sözleri muğların nefesleri, mûbedlerin[16] fısıltıları ve büyücülerin virtleri gibi yüreğime haber veriyordu ama beynime gelmiyordu. O konuşuyordu ve ben, suskun benliğimin derinliğinde ağlayışın hıçkırıklarını işitiyordum. O konuşuyordu ve ben, âlemin bütün dertlerinin düğümlenip taşlaştığı düğümlenişi nefes yolumda, boğazımda hissediyordum ve hissediyordum, yumuşuyor, ısınıyor, eriyor ve

[16] Muğ, mûbed: Zerdüştî din adamlarına verilen iki unvan (Çev.)

yüreğime damlıyordu. O konuşuyordu ve ben, bir anda içime yağmaya başlayan yağmurların bu meçhul çölün uçsuz bucaksızlığına dek yayılan sesini işitiyordum. O konuşuyordu ve ben, her azarlayışında içime çarpan yıldırımların aceleci ışığında, her yandan ebede kadar yayılan bilinmez bir ülkeyi görüyordum; korkunç dağları, ovaları, denizleri ve çölleri, şaşırtıcı nehirleri ve bilinmez bulutları, rüzgârları ve gökleriyle! O konuşuyordu ve ben her hitabında kendimin yeni bir yüzünü görüyordum. O konuşuyordu ve ben onun işaretlerinde, duygularımın karanlığındaki hattı, yolu, hazineyi, hatırayı, ara sokağı ve patikayı buluyordum. O konuşuyordu ve ben, Rabbin bana öğrettiği o "adlar"dan bir sırra [eriyordum]. O konuşuyordu ve ben her [sözünde] ilk kez Rabbin canımın omuzlarına yüklediği o emanet yükünün dayanılmaz ağırlığını hissediyordum. O konuşuyordu ve ben darmadağın oluyordum. O konuşuyordu ve ben tıpkı bir mum gibi kendi ateşimde damla damla eriyordum. O konuşuyordu ve ben, yavaş yavaş, Rabbin kendi ruhundan bedenime üflediği "ruh"un ateşli ve yerinde duramaz ihtişamını canlılığımda hissediyordum. O konuşuyordu...

Sustu ve ben, içten içe ruhum gözyaşından ıslanacak kadar ağlamış olduğumu hissettim. Hissettim ki böylece kalbimin çeperlerinden sükûnet tozu yıkanmış, bendeki müstağniliğin gurur ve cehalet pası silinip gitmiş ve dertsizlik hastalığı, güç yetirebilirlik zaafı ve emin olma dalâleti onun mucizevî darbeleriyle ve Mesihçe nefesiyle [yok olup gitmişti].

Ben ilk kez "tâkatsiz" kaldım.

Bir an geçti ve sonra anlar geçti; ürkek bir güvercinin yüreğinin çarpıntılarını andıran anlar. Birden, saldırgan pençeleriyle, sevmenin hışmında var olan şiddet ve hararetle sıktı boğazımı. O kadar ki öleceğim sandım. Bıraktı sonra. O mektubu korku dolu bakışlarımın önüne tuttu ve dedi:

– Oku!

Dedim, okuyamıyorum.

Boğazımı şiddetle sıktı. O kadar ki öleceğim sandım. Bıraktı ve dedi:

– Oku!

Dedim, okuyamıyorum.

Boğazımı şiddetle sıktı. O kadar ki öleceğim sandım. Bıraktı ve dedi:

– Oku!

Dedim, ben okuyamıyorum; ben ümmiyim, okumayı bilmiyorum. Ah! Korkuyorum, beni bırak! Ben deli olmak istemiyorum, kâhin olmak istemiyorum. Ben hiç okumadım, ben hiç yazmadım. Ben bu kelimelerle... Boğazımı şiddetle sıktı. O kadar ki öleceğim sandım. Bıraktı sonra. Yıldırımı andıran bir azarlamayla canıma çarptı ve emredici ricalarda gizli olan öfkeyle bağırdı:

– Oku! Sen okuyabilirsin! Sen deli olmazsın, kâhin olmazsın. Sen peygambersin. Sen Rabbin emanetçisisin. Sen O'nun meleklerinin secde ettiğisin. O "ilahi ruhun kıvılcımını" benliğinin unutulmuş mezarlığından...

Birden hissettim ki okumayı biliyorum.

Kalktım! Gök, binlerce yıldızın gözleriyle suskun ve gizemli bakıyor bana. Sahra görünmez ay ışığının aydınlığında usulca aydınlanıyor. Bütün çakıllar benimle fısıldaşarak konuşuyor. Sonsuza dek erişen bakışlarımı ufkun her yanında gezdirdim, karşımdaki ufka baktım. O, karşımda bana bakıyor. Sağa döndüm; O karşımda bana bakıyor. Sola döndüm; O karşımda bana bakıyor. Yukarı aşağı, uzak yakın... Aaa! O her yerde!

Altüst oldum.

Hararetli yatağımın kenarında oturmaktadır. İsyan ve okşayışla bakan gözleriyle kızarmış ve yorgun yüzüme bakmaktadır. Suskun bakışlarının sevecen sıcaklığını yüzümün derisinde, nemli göz kapaklarımda, kulak memelerimde ve ruhumun derinliğinde hissediyorum.

"Ey elbisesine sarınan! Kalk, kork, korkut! Elbiseni temizle." Küçük parmağının ucuyla kapalı göz kapaklarımı açtı. Bakışım, kuşkusuz, ona doğru kanatlandı. Ona takılı kaldı. Dolup taştım. Canlandım, ellerinin şefkatiyle kolumu tuttu. Bana yardım etti. Kalktım. O öylece bana bakıyordu. Ben öylece ona bakıyordum. Sanki ölümcül bir hastalıktan, bir enkazın altından kurtulmuş gibiydim. Ağır ve sayısız asırların yorgunluğunu hep birden kalbimin omuzlarına alıyorum birden. O, sevgide mücessem olan güçlü ve kırıcı kollarıyla beni öylece kavramakta. Takatsiz bir hastayı götürüyor sanki. Kâh düşüyorum, kâh kalkıyorum. Kâh korkuyorum, kâh tereddüt ediyorum, kâh yüreğim dönmeye niyetleniyor. Fakat o öylece, ne gevşeyen ne tereddüdü tanıyan adımlarıyla gidiyor ve beni de kendi gölgesi gibi beraberinde sürüklüyor. Bilmiyorum nereye? Fakat yaklaştıkça yüreğimdeki korku daha kavgalı hale geliyor. İlerledikçe bendeki geri dönme isteği daha bir çoğalıyor. Fakat sanki o görevli. Gaybi görev onu öyle güçlü kılmış ki gidişi önünde hiçbir alıkoymayı gözü görmüyor.

Yalnız bir ağacın, meçhul bir ağacın gölgesine vardık. Yerin dibindeki su ve ateş okyanusunun derinliklerindeki kökleri, altın renkli gövdesi, mor dalları, yeşil yaprakları, sufi gülünü andıran çiçekleri ve elmayı andıran meyveleriyle bir ağaç. Güzel görünümlü bir yılan ağacın gövdesini sarmıştı.

Oturduk. İlk [günün] üzerinden yedi asır geçiyordu. Büyülenmiş olduğumu hissediyordum. Sol dirseğimle yere dayandım, sol elimle onun sağ elini tuttum ve tanıyabilmek için karşıma çektim. O ise, bana doğru eğilmiş halde, sanki kendisine doğru gelmekte olan bir daldan sol eliyle olmamış bir elma koparıp yanıma koydu. Saçları dağınıktı ve gözleri, yüreğimi uzak ve garip yollara götüren bir gezinti bulmuştu.

Sağ dirseğini dizime dayadı. Gizemli ve anlam dolu gülümserken yumuşak ve sevecen bir şekilde soydu elmayı ve ısırdı. Bakışından yüreğimi ürperişle dolduran mor renkli bir ışık sızıyordu ve ben heyecan ve korkuyla dolu, suskun bakıyordum.

Yazgının hâkim pençelerinde esaret! Beni yazmakta olduklarını hissediyordum. Bilmiyorum, nasıl bir haldi, nasıl bir duyguydu? Hüzün ve mutluluk boş kelimeler. Dudakları bir yılan yavrusunun göğsü gibi kıpırdıyordu. O yarım elmanın, boğazının yumuşak ipeğinden geçtiğini gördüm. Birden elini somut bir niyaz gibi uzattı ve elmayı dudaklarıma koydu ve bütün gözleriyle benden onu dişlememi istedi. Fakat ben dudaklarımı daha sıkı kapattım. Yüreğimdeki dilsiz bir duygu diyordu ki an, büyük bir inkılâp anıdır. Bütün varlık olduğu yerde durmuş heyecanla bekliyordu. O, bir isyan alevi gibi karşımda dalgalanıyor ve sabırsız yakıyordu beni. Bense kalbinde korkunç bir volkanın patlamak için sabırsızlandığı dağ zirvesinin sakinliğine sahiptim. O her an daha kararlı ve saldırgan, ben her an daha tereddütlü ve ezgin. Günah duygusu. İsyan, delirme, acı, macera, perişanlık, kaygı, vicdan, şaşkınlık, korku, yakınma, iştiyak, coşku, aşk, acı... Bir anda öfkeden bütün elmayı yuttum!

***

Ansızın baştanbaşa bütün melekûtta bir deprem koptu! Göklerin tavanı bir kümbedin kristal kubbesi gibi kırılıp döküldü. Yıldızlarımız yokluk sahrasında dağıldılar. Güneşimiz karardı. Ayımız, deli fırtınaların oluşturduğu pamuktan bir top gibi... Dağlar...

Havadan korku yağıyordu.

Sersem tufanlar, öfkeli ruhlar gibi fırlıyorlardı dünyanın kıyılarından ve korku içinde kaçışanları dehşet çölünde [önlerine katıp götürüyorlardı].

Kıyamet, korku, tufan, karanlık...

Yokluğun cihanşümul cinneti yatıştı. Her şey, herkes, bütün mavera âlemi, ışıktaki hava zerreleri gibi, rüzgârdaki toz zerreleri gibi, yokluk çölünde sükûnetle çökmüştü. Suskunluk vardı ve uçsuz bucaksızlık. Yokluğun simasında bilinmez fakat azametli bir korku dalgalanıyordu. Yokluğun suskunluğunda güçlü bir bekleyiş pusu kurmuştu.

Gazabından varlığı ve yokluğu birbirine katan bir yıldırım, titreyiş ve gök gürültüsü koptu ansızın.

"Düşün aşağı."

Zerreler birden bire yokluğun uçsuz bucaksız sahrasına dağıldı. Zerreler âlemi birbirine girdi ve maveranın geniş göğsünde bütün insanlardan; giden, geçmiş, şimdiki ve gelecek olanlardan oluşan bir sıra belirdi. "Ezel"den başlayıp yokluk çölünün sinesinde "ebed"e kadar devam ediyordu. Herkesi cebrin sağlam zinciriyle sıraya dizmişlerdi. Hiç kimse kaderin hükmü olmadan gözünü kırpamıyordu. Ben, korku, ürperti, yalnızlık ve bekleyişle ilk kez tanıştım; artık beni bir an bile yalnız bırakmayan tanıdıklar. Yokluk her yandaydı; aşağı yukarı, sol sağ, her yerde! Sersemlemiş ve acılı...

Eşim yoktu, çocuklarım!

Nerdeler? Ne oldular? Sıranın bitimi bir kapıda kayboluyordu. Grup grup, Tanrı'nın buyruğuyla oraya düşüyorlardı. Kara ve korkunç bir kuyuydu. Kuyunun geniş ve kanlı ağzı, takdirin bu tutsaklarını "vay" gibi yutuyordu. Kuyu "vay" adını taşıyordu. Sıra ilerliyordu, adım adım ben ona yaklaşıyordum ve korku ve ürperiş beni daha takatsiz kılıyordu.

O nerede? Onlar neredeler?

Onun da kader zincirinin halkalarından biri olduğunu biliyordum. Dönüp de arkama bakamıyordum. Perişan bakışlarımın gücü yettiği kadar ileri bakıyordum, ama o yoktu; tanıdık bir yüz yoktu. Onun yokluğu bütün bu yüzleri yabancılaştırmıştı. Onun olmayışı bütün bu oluşları boş gösteriyordu; çirkin, ağır ve dayanılmaz! Hava, düşmanın zehirli ve kin dolu nefesiydi. Nefes almak işkence verici, yaşıyor olmak meşakkatli...

O nerede? Arkamda mı duruyor? Acaba benden önce mi gitti? Nasıl olmalıydım bilmiyordum. Hangi acıyı hissetmem gerektiğini bilmiyordum ve bu başka bir acı haline gelmişti. Benden önce gitmişse onu orada bulacak mıyım? Benden sonra gelecekse bana yetişecek mi? Orada onsuz ne yaparım? Onu bir daha

bulamazsam, yaşamaya onsuz nasıl katlanırım? Her şeyi taş toprak, canlı cansız ve otlayan insanımsılar olan o dünyada, boş boş yaşarken nasıl nefes alabilirim? Bu seramik heykellerin toprak üzerinde grup grup çabalayıp durduğu, şehvet, düşmanlık ve açgözlülük bataklığında telaş ve ihtiras içinde kıvrandığı, doğduğu, yiyip içtiği, parçaladığı ve öldüğü yerde, onsuz, yirmi yıl, otuz yıl, altmış yıl, yetmiş, hatta seksen yıl! Üstelik o dünyanın yıllarıyla. Her biri üç yüz altmış beş gece! Her gecesi dokuz bin iki yüz kırk saniye! Her saniyesi adamın göğsü üzerinde bir dağ ağırlığında; gözünde bir diken, boğazında bir kemik. Her saniyesi ateşe giden bitmez yol!

Ansızın aşağı düştüm. Artık hiçbir şey hissetmiyordum. Mutlak karanlık! Mutlak sessizlik! Mutlak yokluk! Sanki artık sadece hiçbir şey olmadığımı, hiçbir şeyin olmadığını biliyordum.

Bilmiyorum ne kadar sürdü; bir asır, yüz asır, binlerce asır... Ne bileyim? Geldim, geldim... Hatırlamıyorum. Sonunda ivecen bir kan ırmağına düştüğümü hissettim. Sıcak ve kaynayan bir kan, devingen ve yerinde duramaz bir ırmak!

Binlerce kıvrımı olan bir ırmak, içinde delice gidip gelen, gidip gelen kanla dolu ince, uzun, küçük ve büyük bir yatak. Yıllarca böyleydi. Gece gündüz, her an, her yıl; altmış küsur yıl boyunca... Ben, her an bu kıvrımlı ırmakların yatağında güçlü ve taşkın bir kan darbesiyle ileri sürülüyor, kandan bir girdabın içine düşüyor, yeniden geri dönüyordum ve bir ırmağın yatağına düşüyordum ve tekrar bir darbeyle yolun sonuna sürülüyor ve tekrar bir vuruşla geri sürülüyor ve kan girdabının içine düşüyordum. Her an bir kere, her gün binlerce kere, her yıl milyonlarca kere, her altmış küsur yılda bilmem kaç kere? Orada ben bu sıcak, kaynayan ve fokurdayan kan girdabının kenarında, avuca sığan fakat âleme sığmayan, bir şarap sürahisinden küçük fakat bir güneş sisteminden büyük, gürültülü ve sessizliğe gömülü, şaşırtıcı ve esrarengiz bir ev görüyordum her an. Öyle bir ev ki arzuların beşiği, aşkların kaynağı, iman mabedi ve Tanrı'nın Kâbesi! Bütünüyle bilmek, sevmek, çırpınmak,

beklemek, keder, sevinç, iman ve aşk... Orada güçlü ve görünmez bir el, gece gündüz yaratmakla meşguldü. Ne yaratıyordu? Temizlik yaratıyordu, güzellik yaratıyordu, iyilik yaratıyordu, bağlılık yaratıyordu, iffet yaratıyordu, tokgözlülük yaratıyordu, onur yaratıyordu, cesaret yaratıyordu, dostluk yaratıyordu, özveri yaratıyordu, duygu yaratıyordu ve neler, neler.

Temelleri itikattan, duvarları iffetten, tavanı gururdan, kapı üstü isyandan ve kapısı tevazudan, haremliği özgürlükten, selamlığı ihlâs, havası aşkla sıcak, hikmetle aydınlık bir ev. Tanrı'nın eviydi, Tanrı'nın oturduğu ev. Güzellik ve şefkatin vuslat evi. Ruhla Tanrı'nın buluşma evi... Ne diyeyim?

Birden başka ırmaklara, başka tufanların girdaplarına düştüm. Birçok yıl böyle geçti. Sonunda kan ırmağından sarı toprağa düştüm. Sevgi letafetinde ve güneş deviniminde temiz ve yumuşak bir ev. Kızıl kan içindeydim, düştüm sarı toprağın sinesine. Sabahın beyaz dalıydım, beni kızıl kan içine doğurdular, sarı toprağa oturttular, yeşil ışığın altında yeşerttiler; filizlenmek için sabırsızlanan, çiçekleniş dolu, çiçek vermeye arzulu bir fidan oldum. Yüzlerce filizin coşkusu vardı bende.

Gözümü açtım. Gökyüzü vardı. Çölün yeşil, mavi ve sarı göğü, çölün yıldız yağdıran cennetsi geceleri ve çölün ateş kaynayan cehennemsi gündüzleri. Gök, huzur verici ve kutsal ilahi yüz. Yer, şeytanın korku dolu yatağı. Bense bu ikisinin berzahında bir "tereddüt"!

Azıksızlık bahçesinde doğdum, yoksulluk serveti içinde zenginleştim, iman çeşmesinden kana kana içtim, sevgi havasında nefes alıp verdim, özgürlük arzusu içinde başımı kaldırdım, gururun yukarısında boy attım ve bana bilgiden yedirdiler, şiirden şarap içirdiler ve sevgiyle okşadılar. Böylece "hakikat" dinim oldu ve yol gidişim, "hayır" hayatım oldu ve hayatta kalma işim ve "güzellik" aşkım oldu ve yaşama bahanem[17]!

[17] Massignon, tanışım değil, muhatabım değil, dert ortağımdır.

Dünya, arayabileceğim her şeyle dolu; aranacaklar, istenecekler, görülecekler, götürülecekler, elde edilecekler, keşfedilecekler, renkler, tasarımlar, olaylar, yollar, duraklar, güzellikler ve meçhul ülkeler...

Hayat, isteyebileceğim her şeyle dolu; bütün istemeklerin cenneti, bütün nimetlerin serili sofrası...

Bahçe, bütün tatlı meyvelerle dolu ve orman akan nehirlerle, serin gölgelerle, berrak pınarlarla, bereketli yağmurlarla, neşeli sabahlarla, devinim, ümit, tazelik, lezzet ve ulaşmaklarla...

Fakat... Yaprağa meyveye durunca kara, tipiye yakalandım ve "kışın soğuk tokadı kavurdu kulağımı", kar fırtınası yanaklarımı kızarttı. Baharsız birkaç yalnız ve genç ağaçla "İbn Kahtabe" bahçesinde, "Sindî b. Şâhek zindanında", zehirlenmiş imamın yasında ve Şehit Serahsî'nin acısında, Ali Oğullarının yenilgiye uğradığı ve Şiilerin köklerinin kazındığı kara gecede, iman ve ümit güneşinin ansız batışında, "Sünnet ve Cemaat" hükümetinin yeniden gâlibiyetinde, Şiiliğin izinin silinişinde, "adalet"in zevalinde, Ali'nin velâyetini kökünden sökmek ve "Abbas Oğlu"nun uzun sürecek "hilâfetinin kökleşmesi için zorla ve hileyle veliahtlık verilen Ali Oğlunun yeni ayağa kalkmış "imamet"inin izmihlalinde... Nihayet, "Ebu Müslim", "Tâhir" ve "Yahya b. Zeyd"in katlinden, Serahsî sülalesinde yaşanan "gizemli ölümler"den, mazlum imamın üstü örtülü katlinden, Arap kavminin canlanmasından, asil İranlıların aşağılanmasından, halkın yok sayılıp aristokrasinin diriltilmesinden, çapulcuların sultalarından, hürlerin hırpalanıp hapislere atılmalarından, Ali oğullarını destekleyenlerin katliama uğratılmalarından ve Abbâsi Araplarıyla Türk köleler ve İranlı efendiler arasında yapılan uğursuz ve gelip geçici antlaşmadan sonra...

Yeşerdim ve destanımı "dinle dünyanın uzlaştığı", "Tus'lu şair Şeyh Ebu'l-Kâsım Gorgânî'yle Gazne sultanının arasının kötüleştiği" zor günlerde söyledim; yaprak dökümünde yaprak açtım, ortalık buza kesmişken çiçeklendim. Çiçeklerim bildik çiçeklerden ve meyve öncülerinden değil, yüzlerce "bekleyen

göz"dü. Bu "şehâdet yeri" şehrin taşlaşmış bedeninde ve kokuşmuş eteğinde, hiç olmazsa korkunun kuru ve ıssız sinesinde, ölümün sessizliğinde kendi ayakları üzerinde durup susuz ve yapayalnız ve hiçbir okşayış beklemeden ateşe başlarını uzatan asil gez ve ılgın ağaçlarının soyundan bir yeşermeye şahit olurum diye binlerce ümitle çiçek açıyordum. Ki ben -çölün çocuğu- biliyor ve görüyorum, cehennemde filizlenen bu sabırlı ve cesur ağaçların filizlenişi[18], filizleniş değil, "başkaldırı"dır, duruşları -hayatta kalmak için her gün bir cihat gereken bir ülkede sessiz ve sakin duruşları- duruş değil, direniştir. Ben -Hud'un yalnız sahabesi- biliyor ve görüyorum ki bu Âd kavminde her şey ve herkes "rüzgârın getirdiği" ya da "rüzgârın götürdüğü"dür ve "bahçeye doğru esen" bu sam yeli yüzünden, yüzer köklü mütevekkil ağaçlar sürekli devriliyor ve tıpkı titrek bir haşhaş dalı gibi rüzgârın görünmez oyuncu ellerinde bu sahrada dansa başlıyorlar. Ara sıra, orada burada, ırmak kıyılarında, pınar yanlarında, yüksek burç ve surların, güvenli dört duvarın ve çöl evlerinin gölgesinde "güzel renkli, zarif, yetiştirilmiş, yumuşak ve nazik söğütleri" de görüyorum, ya "cinnet" içinde başlarını öne eğip derin, soylu ve görkemli vakarının arkasında korkudan sakin teslim uykularına ve haysiyetli zilletlerine dalmışlar ya da eğer bu "Deccal fiilli mülhit şekilli" kurnaz ve rint mecnunların özür ve aklına sahip değillerse iddiayla ve kendilerini göstermek için çırpınıp dururlar, tıpkı kendim gibi! Rüzgârda titrerler; hem korkarlar, hem dans ederler. Sözünü ettiğim dans, bildiğin şirinlik gösterisi değildir. Sözünü ettiğim, Âd kavminin entelektüel gençleri arasında yaygın olan korkudan danstır!

***

Bir gün, tam olarak hatırımda, İkinci Dünya Savaşının gürültülü kargaşalı yıllarıydı. Şu tuhaf savaş! Öyle bir savaş ki dünyanın bütün hesaplarını birbirine katmakla kalmadı, bilimi de

[18] Şöhret peşinde koşmak, başkalarında kendini unutmak ya da başkalarında kendini yalancıktan bulmak içindir.

haysiyetsiz bıraktı, on dokuzuncu yüzyılın övündüğü genel geçer tarih felsefesini berhava etti ve bir kez daha, yüzlerce bir kez dahalar gibi, fakat bu kez her zamankinden daha çetin bir şekilde gösterdi ki tarih ve toplum yani "insan" her zaman felsefe, bilim ve mantığın "hesap kitap"larına ve akli ölçülere uymuyor, bizim tasarlayıp planladığımız kalıp ve formüllere sığmak şöyle dursun, kendi karakter ve tabiatına, kendi yol ve yordamına da her zaman bağlı değil. Görmedik mi, tarih ilkel komünden serfliğe, oradan feodaliteye, oradan burjuvaziye geldi ve oradan da sanayi sermayedarlığı ve iktisadi emperyalizm aşamasına ulaştı. Bu güzergâhta herkes başkaldıracak, kapitalizme karşı harekete geçecek ve devrimci bir savaştan sonra tarihsel determinizmin mukadder kıldığı kesin zaferi elde edecek burjuvazinin çıkışını bekliyordu. Birden bir fırtına koptu, dünya altüst oldu ve kimsenin havsalasına sığmayan şey tarihte ve yeryüzünde meydana geldi. Tam da proleteryanın kapitalizmle savaşına tanık olacakken bir de baktık ki bu ikisi el ele gönül gönüle vermiş, ne menem bir şey olduğunu nereden geldiğini ve nasıl ortaya çıktığını kimsenin bilmediği faşizmle savaşıyor! Faşizm, dünyanın hesabını kitabını altüst etmekle kalmayıp "diyalektik"i de utandırdı ve tarihsel determinizmin şaşkınlıktan ağzını açık bıraktı!

Savaş yıllarıydı; kırmızı ve siyah, işçi ve sermayedar, ikisi birden tez olmuş, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan nevzuhur antitez faşizmle savaşıyordu. Binlerce yıldır mantığın muhal bildiği, aklın hiç düşünmediği iki zıt birleşti. Hem de ne birleşme! Birleşip ortak düşmana karşı (iki zıddın birliği de böyle bir şey işte!) bir savaş başlattılar. Bizse bu savaşta "naaş rolü"nü oynuyorduk, hem de ne ustaca! Yani arkadaş haline gelen tez ile antitez üzerimizden ve yanımızdan geçsin diye yüzükoyun yatmıştık. İki bin beş yüz, hatta daha fazla yıllık bir millet olarak biz, biri özgürlüğü, öbürü sosyalizmi, ikisi birden biz saf müminleri ve gevşek aydınları maskaraya çevirmiş olan akraba zorbaların nalları altında bir "köprü"ye dönüşmeliydik!

Her hâlükârda kan, yıkım, yenilgi ve zafer yıllarıydı; halimizin şairin şiirine tam uyduğu yıllardı:

"Senin kaşınla gözün arasında savaş vardı
Arada ben öldürüldüm, bu nasıl işti?"

Her birinin galip olduğu dünya savaşında bizim payımız belli, mukadderimiz mahfuzdu: "Talaş ekmeği" ve "milli soyluluk"! Fakat hayır, bir başka büyük feyizden de nasibimizi almıştık. Bu feyiz "tartışma" ve aydınlarımızın misyonlarını yerine getirmeleriydi. Misyon, dinle savaşmaktan, insanlığın akıllı öğretmeni Stalin'in kesintisiz hilafet, imamet ve velayetini felsefi, bilimsel, tarihsel, diyalektik, sınıfsal, sosyalist ve proleter açıdan ispatlamaktan ve onun eylem, tavır ve sözlerini son peygamberden, külli akıldan ve elçilerin sonuncusundan gelen vesikalı hadislerle, dayanaklı ve sağlam rivayetlerle izah etmekten ibaretti.

Bir de ilmî risaleler yayınlama ve çıkarılan fetvalarla amel etme çabası. Kısacası, eskiden olduğu gibi, sîne-zenî[19], fetva isteme, imamın nâibini taklit etme, "şiarlar"a tazim ve "sosyalizm yumurtasını muhafaza"!

Farkı yok. İsim ve resim değişikliği insanı değiştirir mi hiç? Fakat hayır, bir fark var. Orada âlimler, akâit ve ahkâmı dört kaynaktan çıkarmaktaydılar: Kitap, sünnet, akıl ve icmâ. Buradaysa aydınlar akıl ve icmâı tamamen bıraktılar ve geriye kaldı kitap ve sünnet. Hem de tevil ve tefsiri vaktin halifesinin ameliydi!

Hilafet de Sünni icmâına ya da Şii vesayetine göre değil, Zeydî usûlüne göreydi: Kılıç ile gelen!

***

Ne zordur "berzahta yaşamak". Berzahtaki ruhlar cehennemdekilerden daha çok azap görmezler mi? "Yerin yabancı bir kalpte en hafif mutluluk dalgasını harekete geçirmekten aciz olduğu zaman hangi okşayış, burası olmayan herhangi bir yere kaçışın takatsizliğini dindirebilir?" Hicreti varlığının derinliğinde fırtınalı bir şekilde anbean daha asi olarak hisseden bir ruhu

[19] Dinî yas törenlerinde elleri göğse vurarak dövünme (Çev.)

râm etmek için yorulmak bilmez bir çabayla didinen aşk ve sevecenlik dolu yüzleri görmek ne kadar da zordur! Sevgi, iyilik ve samimiyet karşısında mum gibi eriyen benim içim onlara şükran dolu, ama beni saadet ve huzur için meydana getirmediler. Avarelik ve dağınıklık bende bir sıfat değil, benim kendim. Ruhumun en temel boyutu, benim ruhum. Bir vahşinin ruhu.

İbn Sina, meşhur Ayniyye kasidesinde, yaratılışın yüksek çatısından inmiş ve toprak üzerinde kendini bir kafese tutsak etmiş bir güvercinden söz eder. Bu güvercin ruhtur.

Fakat bu güvercin, her gün gök çatısından yere yağmaya başlayan ve her biri bir kafese sığınan güvercin yağmurundan niçin bu kadar farklı? Belki bu güvercin değil. Hayır, bu kemikten kafeste esir olan güvercin değil. Güvercin olsaydı, uysal, yumuşak ve sessiz olurdu. Ötse bile yavaş, hoş ve güzel öterdi; sakin, etkileyici ve sevecen. Yabani bile olsaydı bu uzun yıllar içinde evcilleşir, bu hayatın kafesine, bu vilayetin bahçesine, şehrine, dağına, taşrasına ve ovasına alışır ve evvelki gök çatısını unuturdu. Yabani güvercinleri evcilleştirmezler mi? Eğitilip ehlileştirilerek yuvaya bağlanmaz mı yabani güvercinler?

Hayır, bu yabani güvercin değil, bir doğan. Kafesten, duvardan, tavandan ve kalabalıktan korkan, evlere, insanoğluna ve hatta okşamaya ve tanışıklığa yabancı bir doğan. Korku, fıtratına ve tabiatına yuva kurmuştur. Bir doğanı hiçbir insanın ayak basmadığı, hiçbir yolcunun sesinin yankılanmadığı vahşi ve ücra bir dağın başından alıp eve getirin ve evin en güzel yerini ona verin, kendisine en güzel yiyecekleri hazırlayın, altına en güzel döşekleri serin, en güzel suyu ve yemi sevgi, özen ve incelikle önüne koyun, kafesine güzel bir elektrikli lamba takın, en güzel ve en hoş ateşlerle havasını ısıtın, çevresini sarıp sürekli güzel beneklerini, gerdanını ve gözlerini, renkli ve güzel kanatlarını ve tüylerini övüp durun, yumuşak ve sevecen parmaklarınızla başını, kanadını ve sırtını okşayın, her gün, her gece, her hafta, her ay, her yıl ve yıllarca bunu sürdürün, sabah, öğle,

günbatımı, akşam, gece yarısı, her vakit ondan bir an bile gafil kalmayın, okşama, bakım ve şefkat adına bildiğiniz ne varsa, yapabildiğiniz ne varsa, hayalinizden geçen ne varsa ondan esirgemeyin, sonuç ne olacaktır? O, hâlâ başını kanadının altına sokacaktır, hâlâ yabani ve tehlikeli sessizliğinde, firarın pususu olan sessizliğinde kalacaktır. O, hep kaygılı gözlerde, mükerrer ve sevecen yüzlerde ve okşayıcıların samimi okşayışlarında, suda ve yemde, bu evin havasının sıcaklığında, süslü ve güzel ortamında, lambanın ışığında, övücülerin hafif ve sevgi dolu seslerinde, her şeyde ve herkeste ancak bir şey görecektir: Sürekli olarak art arda ateşlenen kelime bombardımanından kaçış. Çizgileri, tabloları ve sayfaları karartan kelimeler arasından, dillerin en şefkatli ve en âşıkane okşayışları arasından sadece bir kelime duyacaktır: Kaçış. O, her kelimeyi kaçış diye duyar; her yazıyı kaçış diye okur. İnsanların arasında bulunan ve insanlarla birlikte yaşayan kelimeler yığını içinde, bütün kelimelerden daha çok kaçmak anlamı veren kelime "kalmak"tır.

Kalmaya ilişkin bir kelime, işaret, kinaye ve belirti hissettikçe kanatlarını şiddetle ve esriklikle açar ve başını delirmiş gibi duvarlara çarpar ve daha bir sabırsız hale gelir. Bilmezsin neler yapar. Sonuç vermeyen çılgınca çabaların ardından kırık kanatlarıyla, döküük tüyleriyle, kanlı ve yaralı başıyla ayağıyla yeniden bir köşeye çöker, başını tüyleri arasına gömüp sakinleşir ve öfke ve acı süzülen gözlerle elemli düşüncelere dalar. Bütün şefkatler, okşayışlar ve fedakârlıklar onu rahatsız eder; gece gündüz kendisiyle ilgilenenlerin gülümseyen şefkatli yüzlere düşman gözüyle bakar. Ne kötü bir düşmanlık! Ahlâk ve vicdandan uzak! Sevmekten ve dostluktan başka kabahatleri olmayanlara, onun burada olmasını, burada kalmasını, rahat etmesini, burada hoşça vakit geçirmesini, keyiflenmesini, mutlu olmasını sıcak ve güvenli şehirde, mahallede ve evde olmasını, kendileriyle olmasını isteyenlere düşmanlık... Onların bir kasıtları yoktur; ne etinde gözleri vardır, ne de tüylerinden yastık yapmayı düşünürler. Onların iştahlarını kabartacak ne sütü vardır, ne yumurtası, ne de civcivi.

Hiçbir şey. Doğandır bu. Koyun, sığır, tavuk ve hindi değil, doğan. Ondan hoşlanıyor, gerçekten hoşlanıyor. İnsanlar ne için kanarya ve güvercin beslerler ki? Bir çıkar için mi? Eti, tüyü ve yumurtası için mi? Besleyip kesmek ya da satmak için mi? Hayır, kesinlikle hayır. Sadece onlardan hoşlandıkları için, onları görmekten hazzettikleri için, sevdikleri, yakınlık duydukları için. İyi bir meşguliyettir, iyi bir dostluktur bu. Hayata anlam, sıcaklık ve keyif katar. Bunlar da doğan besliyorlar, sadece bunun için. Bütün bu övmeler, okşamalar ve fedakârlıklar içten ve insanidir; en temiz duygulardan, akla hayale gelebilecek her şeyden daha temiz duygulardan kaynaklanır.

Fakat bu doğan hâlâ kaçmak için fırsat kollayıp suskun duruyor, neşelenmiyor, müteşekkir değil, minnettar değil. Sevgiyi ve fedakârlığı soğukluk ve aldırmazlıkla karşılıyor. Hatta suratı da asık. Sanki kendisine eziyet ediyorlar. Bu nasıl bir hayvan? Yabani! Yabani mi yabani! Senin için o sahralar, dağ yarıkları, ıssız ve korkunç kırlar ve ovalar iyidir. Fırtınaların kırbacını, rüzgârların kamçısını yemelisin, bulutların kıvrımlarında kaybolup yolunu şaşırmalısın, avcıların atış menzilinde bir an bile dinlenmemelisin. Kışlar, güzler, avarelikler, yalnızlıklar ve zorluklar hep seni takip etmeli. Sonunda bir köşeye düşüp yapayalnız ölmelisin ve ölümünden hiçbir kalbin ve gözün haberi olmamalı, mezarından da bir iz olmamalı, toprak olmalısın, rüzgârda savrulmalısın, hiç mi hiç.

Fakat bu doğan ne yapsın? Doğan işte! Evcilleşmez. Onu evcil yaratmadılar, evcilleşemez. Kendisiyle aynı cinsten olmayanlara, evcillere alışamaz. İstemediğinden değil, çok ister aslında, arzu eder. Ne kararlar, ne kandırmalar, ne alıştırmalar ve telkinlerde bulundu evcil olabilmek için, fakat mümkün değil. Ne zaman gökler, göğün açık ve yüksek zirvesi, dağların ıssız, sarp ve mağrur dorukları, sabahın temiz ve bakir havasında soluk alıp vermek, batının müphem ve esrarengiz ufuklarında uçmak, göklerin kalbinde kaybolmak ve dağların, kayaların mağrur sinesinde gizli kalmak hatırında dalgalanmaya başlasa, çevresin-

deki her şey ızdırap, öfke ve düşmanlık kaynağına dönüşür. Okşayışlar eziyet, övgüler sövgü, şefkatler düşmanlık, hizmetler hıyanet, tanışıklıklar zehir zıkkım olup çıkar. Her bakış, her övgü dolu bakış, iliklerine batan bir neştere döner. Her nazlama, ayaklarına vurulan zincir olur; her okşayıcı el, boğazını sıkan bir pençe haline gelir. Dertli bir ruha dertsiz bir hayatın dayatılması ne azap vericidir!

İnsanın ruhunun gündelik müptezellikten ayrılıp yükseldiği, zirveye, insanları, sokakları, işyerlerini ve evleri görmediği yere, renklerin değiştiği, rüzgâr akımının, ufukların simasının, göğün, hatta güneşin, hatta bulutların bambaşka olduğu yere doğru kanatlandığı an ne şaşırtıcıdır! Uçağa bindiniz mi? Ayağının altında bulutların beyaz halısının serildiği ve yeri görünmez kıldığı an... Gemiye bindiniz mi? Dünyanın artık bir konfeksiyoncu, bir Çarşamba pazarı olmayıp tekdüze ve arı duru olduğu an: Su ve gökyüzü, başka hiçbir şey. Toprak âlem unutulur ve de bu topraktan çıkan ve bir süre bu toprak üzerinde sürünen, yani yaşayan ve sonra toprağa gömülüp giden her şey. Sonra sil baştan, sil baştan. Al sana "tarih"! Mükerrer ve soğuk. Tarihi böyleyse, vay hâline edebiyatının! Şiirinin, aşkının, ıvır zıvırlarının, böbürlenmelerinin, güzellik, servet ve mutluluklarının da! Deniz ne kadar güzeldir, yunmuş yıkanmıştır, aslında yıkanmışlıktır ve uçsuz bucaksızlık... Açık, duvarsız, kayıtsız, yaptırımsız, her türlü pisliğe yabancı, hiçbir tozla uzlaşmaz; o dünyanın eşiği, melekût âleminin sınırı, Tanrı'yla aradaki sınırdır sanki. Orada her şey temizdir, şaibesizdir, açıktır. Deniz niçin renksizdir? Deniz neden elbiseye tahammül edemez? Niçin toprağa tahammül edemez? Niçin süsler denizde hep silinip gider? Renksizlik dünyasıdır; sadeliğin, samimiliğin, açıklığın, renksizliğin ve tekdüzeliğin ta kendisi. Ne azametli bir sükût! Ne muktedir, mert ve ceberut bir sükûnet!

Bizim doğduğumuz bu yerde, şehirde yaşamak ne zavallılıktır! Bu kokuşmuş nefesler, buharlar, renkler, bezekler, hal hatır sormalar, gülmeler ve hoşluklar yığınından geçince yine çöle

varınız! Toprak, kum ve toz; daha çok batarız yere, daha çok yaklaşırız toprağa. Çölden şehre sığınmak ve şehirden çöle kaçmak! İşte budur bizim aptal ve acınası yaşama sersemliğimiz. Bu hayata tahammül etmeli, bu ikisi arasında bir süre başıboş gezinip ölmeliyiz. Yine kabir; altımız toprak, üstümüz toprak, arkamız toprak, bağrımız toprak, göğsümüz toprak. Sonrası toprak üstüne toprak, gerisi hiç. Keşke en azından denizde ölseydik, keşke tabut, kefen, defin, kâfur, kabir ve lahit yerine, ölüm bize geldiğinde, yakınlarımız, hayır, dostlarımız bizi bir kayığa koyup denize bırakarak dalgalara teslim etseydiler de sular bizi sahilden, karadan ve kupkuru insanlardan hızla uzaklaştırıp dalgaların bağrında kaydırarak denizin kalbine dek götürseydi. Böylece orada, göğün her yandan denize inip yeni bir dünya kurduğu yerde, sadece ve sadece ölümü görürdük. Suskun, güzel ve sakin. Yas tutanların ve cenaze törenine katılanların gerçek ya da sahte ağıtları, ağlamaları, feryatları ve dedikoduları olmadan, gasil, kefen, defin, mezar başı duası, taziye, yedinci gece, siyah giyme, tıraş olmama vesaire, kısacası ölmeyi çirkinleştirmek, yeryüzündeki hayatımızın tek samimi, gerçek, ciddi, temiz ve muazzam olayını kirletmek ve hayatın en aşağı yapaylıklarına ve galiz ve iğrenç bezemelerine karıştırmak için el ele veren hiçbir şey olmadan...

Ne söyleyecektim? Unuttum. Ha, dedim, ne şaşırtıcıdır ruh... Ruhtan söz ediyorduk; o şaşırtıcı ve maveraî dünyadan gelen ve bu yoksul dünyada hayata ve pisliklerine bulaşmış konuktan. Ruhun bu beden zindanında esir ve bu dünya ülkesinde garip ve yabancı olduğunu söyleyen arifler doğru söylüyorlar. Fakat ruh buna alışmış, büyük soyunu unutmuş, sadece aslının ve soyunun efendiliğini ve büyüklüğünü, özünün ve tabiatının temizliğini ve yüceliğini unutmakla kalmamış, bedenin, atıklarla dolu şu torbanın uşağı haline gelmiştir! O beden ki mahareti sadece gübre üretmektir. Gübre üreticisi, başka bir şey değil. Ruh, bedenin yaltakçı bir uşağı ve kulağı küpeli kölesi haline gelir. Tıpkı şehir köpeği gibi sokaklarda, yıkıntılarda, çöplüklerde

neşe ve ihtirasla yeldirip durur, onun bunun önünde bir lokma ekmek tamahıyla, bir parça kemik arzusuyla kuyruk sallar ve buna faaliyet, akıl, ilerleme, mutluluk, ilahi ruhun esintisi ruh bu hale gelir. Bu hayatta o kadar uzun süre mahkûm olup kalır ki ona alışır. Ona o kadar alışır ve toprağın rengini öyle alır ki bir rütbenin verilme, sınıf öğretmenliğinden lise öğretmenliğine yükselme, şehir dışında bir arazi düşmesi, birkaç yahni düşkünü aile taslağı acize reislik etme, ceket-pantolon, çanta, rozet, gözlük, gıdık ve araba sahibi olma, profesör, doktor, hacı, albay, Kerbelâî, genel müdür, paşa, Meşhedî ve bey unvanları alma ihtimalinden nimete, hazza ve keyfe gark olur ve şükür ve hoşnutluktan ikiye yarılası gelir.

Elbette bütün insanlar aynı düzeyde değildir ve birbirinden ayrıdır. Fakat hepsi aynı türdendir. Bu hayatta, bu göğün altında bir şeyden keyiflenen herkes, hayvan ve bitki akılsızlığından nasiplidir. Bilmem ki niçin her keyiflenmede, her kahkahada, her el şaklatmada ve her neşe hissinde galiz, iğrenç ve çirkin bir ahmaklık çıkar ortaya? Neşeli ve şişman görünümler benim gözümde bilmem ki niçin mide bulandıracak kadar iğrenç, çirkin ve tiksindiricidir? "Aptallık" ile "yağ" arasında bilmem ki nasıl bir türdeşlik vardır! Bir uşağın, bir safın ve yarı yabani bir bedevininki gibi günahsız ve niteliksiz sıradan bir aptallık değil, bilakis bir yarı aydının, kendinden memnun uygar bir yarı okumuşun tertemiz ve capcanlı görünümündeki aptallık, bir profesörün aptallığı, bir daire mensubunun, bir öğretmenin ve bir yabancı dil bilenin; bütün bu parfüm sürünmüş, ümitli, emin, doymuş, mutlu ve başarılı yüzlerin mide bulandırıcı, ızdırap verici ve boğucu aptallığıdır bu. Bunlar, kuyruklarıyla ceviz kırarlar. Kendileri açısından her şey âşikârdır, bütün güçlükler hallolmuş, bütün sıkıntı ve dertler deva bulmuştur. Sağlıklı ve hararetlidirler. İşleri güçleri paradır. Oh oh ne iyi, Allah'a şükür, evleri (kira değil kendilerinin, kendileri yapmıştır, mühendis bey planını vermiştir), aileleri (adı sanı belli saygın bir aileden gelirler), maaşları, rütbeleri, arabaları, bir iki parça toprakları

vardır. Allah izin verirse gelecek yıl gezmek için yurtdışına gitmek isterler! Elhamdülillah, çok iyi oldu. Kim derdi ki? Allah bir nebze şans versin yeter ki! Ne saadet!

Gerçekten Allah bir nebze şans versin. Nasıl bir şans? Eşeklik! Öf be, ne nimet, ne sermaye! Herkesin mutluluğu bu muazzam nimetten yararlandığı kadardır, hepsi bu. İnsanın hayattaki mutluluğunun tek sırrı budur. Gerisi laftır, felsefe yapmaktır. Bunların kendilerini doyurmadığı zavallılar başka şeyler isterler. Çeşme suyundan dinmez hararetleri. Mutfak yemeğinden yatışmaz açlıkları. Halı deseni ve rengi, oda ve masa, hatta "maaş" bile, onca ek ödeneklere, geri kalmış bir derecenin nâzil olacağına dair onca ümidine rağmen... Dualar, yakarışlar, inleyişler, yaltaklanmalar, teşekkürler, övgüler, telgraflar, tomarlar, eğilmeler, hiçbir zaman doğrulmamalar, o derecenin nâzil oluşunu çabuklaştırmasına, ortaya çıkışını erkene almasına rağmen, hayalci gönüller kendilerini şükran ve keyifle doldurmaz. Öte yandan, bu göğün altında, bu toprağın üstünde, bu hayatta, bu yaratılmışlar arasında bunlardan başka bir şey yoktur, tabiat bunlardan başka bir şeye sahip değildir. Susuz musun? Musluk suyu, havuz suyu, semaver suyu. Aç mısın? Kazan, güveç kabı, tencere. Yorgun musun? Karyola, kanepe, sedir, divan. Sıkıldın mı? Radyo, televizyon, sinema. Üzgün müsün? Şaka, espri, oyun, eğlence, komedi filmi, Tahran Radyosunun "Gül ki Dünya Yüzüne Gülsün" programı. Yalnız mısın? Misafirlik, davet, toplantı, gece gezmesi, ziyaret, hal hatır sorma. Hasta mısın? İlaç, doktor, hastane, lavman, hap. Ağrın mı var? Aspirin, sıcak su torbası, masaj... Âşık mısın? Tıraş, süslenme, elbise, okul önleri, cadde kenarları, telefon, espri, boy friend, girl friend, kız isteme, söz kesme, çeyiz, davet, düğün, araba ve taksi konvoyu, korna, türbe turlama, Kûhsengî[20], ev, çocuk, taksit, oturmalar, ah azizim demeler, nazlanmalar, aile mutluluğuyla ilgili tavırlar ve çekidüzenler, mutlu bir yaşantıya sahip olmak için düzenlenmiş kurallar.

[20] Ali Şeriatî'nin memleketi olan Meşhed'de bir mesire yeri. (Çev.)

Öyleyse derdin ne? Neyin peşindesin? Bilmiyoruz ama bunların bize yetmediğini biliyoruz. Asla işimize yaramıyor demiyoruz. Fakat yetmiyor ve sıkıntı da buradan başlıyor. Ruhun derinliklerinden kaynayıp gelen dermansız dertler, görünmez acılar, insanın içini vahşi ve örseleyici çalkantılara müptela eden ızdıraplar, insanın içinde kopan ve yaşama ufkunu ve dünyayı karartan fırtınalar... Perişanlık başlıyor ve hiç düzelmiyor. Yüksek ihtiyaçlar bizi hep takatsiz bırakıyor. Var olansa aşağıdır. Mukaddes aşklar ruhumuzda alevleniyor. Var olansa kirlidir. Güzellikler bizi hasretinde sürekli eritiyor. Var olansa çirkindir. Var olan iyi değil, temiz değil, münezzeh değil, ölümsüz değil, samimiyeti yok, azameti yok. Ne varsa bir çıkar için var, kim varsa bir menfaat için var. Hiçbir şey "kendi başına" bir değer taşımıyor. Hiç kimse "kendi başına" bir şey değil. Her şey ve herkes bir kâr ve fayda için yerleştirilmiş.

Burada herkesin bir memuriyeti var. Hatta en üstün ve en değerli azizler ve mukaddesler birer memur; her biri bir çıkar için mukaddimedir. Dostluk ne içindir? Dostluk, tabiatın ya da Allah'ın insanları hayat işlerinde "yardımlaşmaya", "işbirliğine" ve "birlikteliğe" mecbur kılmak için gönüllere yerleştirdiği ülfettir. Aşk ne içindir? Aşk, büyük çocukların yakalandıkları kızamık gibi bir şeydir; tabiatın işi sürsün ve "beşerin nesli" kesilmesin diye aile oluşturmaya sürükler onları. Ölümün götürdüğünü aşk geri yerine getirir. Öyleyse aşk burada neslin üremesinin memuru ve ölümün telafisidir! Öyle değil midir? Elbette öyledir. Fakat bizim gönlümüzü böyle bir aşk, böyle bir sevgi doyuma ulaştırmıyor. Ruhumuz, başka bir sevgiye, başka bir aşka susamış. Öyle bir aşk ki bedenin memuru değildir, bir mukaddime değildir; açlık, yorgunluk, susuzluk, cinsel güdü, makam sevgisi, izzetinefis, dostluk, empati ve benzeri gibi hepsi de şu yeryüzünde yaşama işi düzene girsin ve tabiat işleri idare olsun diye insana dayatılmış olan tabiat kurallarından biri değildir.

Nasıl da zor ve acıklıdır tabiatın oyuna getiremediği kişinin kaderi. Uzgörürlük ağacının meyvesi ne acıdır!

Yıllar böyle geçti. İçtikçe susuyor, yedikçe acıkıyordum. Konuştukça suskunlaşıyor, işittikçe cevapsızlaşıyordum. Elde ettikçe yoksulaşıyor, nasiplendikçe mahrumlaşıyordum. Yaklaştıkça uzaklaşıyor, başardıkça yenilgiye uğruyordum. Ünlendikçe tanınmazlaşıyor, kalabalıklaştıkça yalnızlaşıyordum. Doldukça boşlaşıyor, neşelendikçe mahzunlaşıyordum. Zenginleştikçe muhtaçlaşıyor, aşina oldukça yabancılaşıyordum. Sonunda kani oldum, burası benim yerim değil. Burada yabancıyım. Bu gök, benim evimin tavanı değil. Buraya gelinmemeliydi. Burası benim sürgün yerim. Hangi günah sürdü beni bu uzak gurbete? Fakat burası mahkûmların ülkesi. Bilinmez ücra bir ada, gazaba uğramışların, sürülmüşlerin sağlam, abus ve dilsiz kalesi. Fakat ben bir günah işlemedim ki! Babam bir hata yapmış mıdır? Ayağı kaymış mıdır? Tanrı'ya isyan etmiş midir? Ben onun isyan ateşinde mi yanıyor olmalıyım. Onun yaşadıkları beni böyle bir yazgıya duçar etmiş, beni bu bilinmez göğün altına, unsurların boca edildiği yığın üzerine, bunca yabancı varlığın arasına salıvermiş ve cansızlarla, bitkilerle ve hayvanlarla aynı eve sokmuş olmalı.

Ne karanlık ve boğucu bir darboğaz! Uzun ve kalın duvarlarıyla, kara ve abus kuleleriyle, yalnız, kimsesiz, gözü yolda! Yıllar yılı kendimi kapılara duvarlara vurdum, bir yol bulup kaçayım diye. Fakat... Olmadı... Çünkü olmuyordu. Sonunda yorgun, yaralı ve ümitsiz düşüp kaldım. Çabalamak boşunaydı.

Dışarıya hiçbir kapı açılmadı, dışarıdan hiçbir kimse gelmedi. Ne acı tecrübe ettim ben bunu.

Öyleyse ne yapmalı? Bu ülkeyi maslahatı düşünen akılla kurdular. Öyleyse burada maslahatı düşünen akılla yaşamalı. Başka bir çare yok görünürde. Ben "öyle yaptım", ama "öyle değildim". Bu ikilik bana acı veriyordu, beni sürekli ikiye bölüyordu. Bir yarım oluşum, bir yarım yaşayışım. Ben arada bilmiyorum hangisiydim? Kim bilir, bu "ikirciğin" ne denli korkunç olduğunu? İçeride, insanın benliğinin ta dibinde ne baş döndürücü, afallatıcı ve korkunç bir dağınıklığa yol açtığını?

Şu büyük filozofların, Descartes, Gide ve Camus'nun kuşkuları ne rahat ve dertsizdir: "Düşünüyorum, öyleyse varım." "Hissediyorum, öyleyse varım." "İsyan ediyorum, öyleyse varım." Bu meşhur olgunların hamlığına şaşıyorum! "Olmak" ya da "olmamak" derdi olsaydı kolaydı, ne kolay deva bulunurdu. Onların ispatladıkları kolaylıkla hem de. Fakat "hangisi olmak", acılı ve korkunç bir kuşkudur.

Kendini kendinde kaybetmek ve bulamamak, daha kötüsü, bir sürü şüpheli, kendini ele vermez ve alışılmadık yüz arasından kendini bulup çıkarmak akla hayale sığmayan bir ızdıraptır. İşte ben bunu yüreğimde hissediyordum.

Şu üç zeki filozof ne hoş! Problemlerini ne güzel seçip ne güzel hallettiler ve kafaları rahat oldu. Böyle büyük bir iş başardıkları için nasıl da şişindiler!

"Düşünüyorum, öyleyse varım." (Descartes)

"Hissediyorum, öyleyse varım." (Gide)

"İsyan ediyorum, öyleyse varım." (Camus)

"Varoluş"um rengini yavaş yavaş yitiriyor, "yaşayış"ım varoluşumu unutuluş derinliklerine itip yok ediyordu ve ben gitgide "yaşamanın gerektirdiği karmakarışık şeyler mecmuası" olup çıkıyordum!

Fakat bir an boş kaldığımda "özümün" hatırası uyanıyordu ve ben tahammülsüz hale geliyordum. Unutmak için hayatın kalbine batırıyordum özümü. Çalışmak iyi bir unutturucudur. Hayatın sıkıntıları, coşkuları ve hassasiyetleri, "varoluş ıstırabı"nı unutturur ve teskin eder. Çabalamak, düşünmek, okumak, öğrenmek ve hepsinden iyisi, benim için, yazmak, güzel sakinleştiricilerdi. Yazmazlık! Bu, hayatımın en zor işi, en korkunç faciasıydı. Bana özümü hatırlatıyordu; boğazımı öyle sıkıyordu ki ölüm hissine kapılıyordum.

Fakat "iş"ler tekrar başıma üşüşüyor, yakamı elimden kurtarıyordu ve tekrar başım kalabalıklaşıyor, hayır, kalabalıklaşmı-

yor, bağlanıyordu ve böyle yaşıyordum! Hayır, günleri akşama, akşamları güne böyle erdiriyordum. Gündelik, gecedelik, haftadalık, aydalık, yıldalık, gençlikdelik ediyordum. Kastım, böyle ömürdelik etmekti!

Kendimi unutmak için kendimi kollarına attığım ve başımı göğsüne bastırdığım bu işlerden biri kitaptı. Ne güzel bir unutmalık!

Kitap, dünyayı ve insanları binlerce kat büyütüyordu; dünya her gün daha geniş, insanlar daha çok. Hepsinden güzeli tarih, felsefe ve sanat. Ben, ne mutlu ki üçüne de âşık, üçüne de aşinaydım. Bu üçü bana dünyayı baştanbaşa gezdiriyor, bütün insanlarla aşina kılıyorlardı. Emerson'un deyişiyle, tarihçi gelip geçen bütün insanlarla ahbap olan değil midir? Bütün çağlarda ve bütün toplumlarda bütün şahsiyetlerle yaşamış olan değil midir tarihçi? Felsefe! Filozof, tarih boyunca iyi, derin ve güzel düşünenlerle birlikte düşünmüş ve söyleşmiş kimse değil midir?

Ne iyi! Ben zindanımı, dar ve karanlık zindanımı, gurbetimi ve kimsesizliğimi nasıl rintçe çıkarıyordum aklımdan. Akrabalarımı, vatanımı, evimi, dildaşlarımı, daha önce bulunduğum yeri, gitmem gereken ve "yanlışlıkla" buraya düşüp gidemediğim yeri unutuyordum. Ne iyi!

Evet... Tarihte bir arada oturmakta olan bu insanlar, yüzler, bakışlar ve sözler yığını arasında birden gözüm iki üç tanıdığa takıldı! Tanıdık muhatap!

Ne yazık ki bu kelimenin içini boşalttılar. Bu kelimenin yardımıyla ne demek istediğimi anlatamıyorum: Yazık!

Tanışıklık! Tanrı'nın da "istediği" ve istemekte olduğu" şey. Yokluk çölünde tek başına nefes almak, gayb perdesi ardında, ebedî olarak meçhul kalmak istemedi. İhtiyaç her zaman eksikliğin ürünü değildir, yoksulluğun ürünü değildir. Öyle ihtiyaçlar vardır ki olgunluğun ürünüdür, zenginliğin gereğidir. Güzellik sahibi olan, kendisine âşık olacak tanıdık bir bakış arayı-

şındadır. Zengin olan, bağışta bulunabilmek için bir muhtaç bulma ihtiyacındadır. Güçlü olan, yenilgiye uğratacağı bir rakip ihtiyacındadır. Defter değil kitap, sessiz bir okuyucunun yolunu gözler. Harabe değil define, yabancılık yıkıntıları altından kendisini çıkaracak tanıdık bir el bekler. Söylenecek sözü olan gönül, içeride tuğyan eden ve suskun ölmekten korkuya kapılmış olan mahkûm anlamları azat edecek bir muhatap bulmaya özlem duyar.[21]

Yeryüzü sofraları senin açlığını dindiremeyince, nehirlerin ve denizlerin suları senin susuzluğunu gideremeyince, hayat artık sana bir mesaj veremiyor ve kalbinde en cılız sevinç dalgası meydana getirmekten aciz kalıyorsa, gönlü yalnızlığı arzulayan yorgun bir fil gibi süründen ayrılarak başkalarının coşku ve iştiyaklarından kendini ormanın tenha bir köşesine atmış ve dünyayı ve dünyada olup bitenleri seyre dalmışsan, dünya ve dünyada olup bitenler birden değişiverir, renkler başka, tasarılar başka ve bütün kâinat başka olur. Sen başka olursun, dertlerin, coşkuların, arzuların başka, "sözlerin" başka olur. Yüzler hep yabancı, çabalar hep boşuna, yaşamaklar hep abes, söyleşmeler hep hezeyan olup çıkar. Bir sen kalırsın, bir de yabancılık ve tanışma arzusu. Bütün kâinatı gören yüksek bir tepede, ayağının altındaki her şey hakir, uzak ve müphem geçip gider. Yalnız kalmak bitkin düşürür. Ne halkın arasına inip çevresinde insanoğlunun, kuşun, karıncanın, çekirgenin izdiham oluşturduğu kirli göletten içebilirsin -öyle ki anlamada ve hissetmede dönüş yolu yoktur, daha yukarı çıkılmayabilir ama daha aşağı inilemez- ne de bulutların üzerinde yalnız ve meçhul kalabilirsin. Çünkü orası Tanrı'nın yeridir ve melekûtun uçsuz bucaksızlığı.

Dertler, coşkular, görkemler ve tuhaflıklar o denli muazzam ve ağır hale gelmiştir ki onları duygularının cılız omuzları ve hayallerinin yumuşak telleri üzerinde taşıyacak güce sahip olmadığını hisseder. Her an şaşırtıcı haberler gelir; gaybi vahiylerin

[21] Jaspers: "İletişim (communication), varlığı (existence) meydana getirir."

yağışı, bedî güneşlerin pırıltısı, dertlerin kaynayışı, sözlerin hücumu... Yalnız oluşum ne çileli ve korku vericidir. Bunlar da başlarını yere sokmuş, bitkiler gibi sükûnet içinde, canlılar gibi sıçrayıp dururken huzur içindeler. Neler gördüğümü görecek biri var mı? Neler çektiğimi anlayacak, neler olduğunu anlatacağım biri?

Öyle sözler var ki ateşe düşen üzerlikler gibi ruh mangalında zıplayıp durur, insanı başıboş bir ruh gibi şaşkın ve yerinde duramaz halde şehrinden ve yurdundan dışarı sürükler ve yitik muhatabını bulmak için yeryüzünde derbeder kılar. Sonunda insan, tıpkı Dante gibi "o"nu kendine akraba olan hatırasında görür ya da Mevlana gibi Konya'da bir havuz kenarında veya Mitra gibi bir mihrabın mahrem kucağında yahut Selman-ı Pâk gibi bir çölün yakıcı ve susuz tenhasında veya Humam gibi bir hurma bahçesinin gizemli ve konuşkan alaca karanlığında veya Ali gibi hiçbir yerde, hiç kimsede...

Fakat... Ali'nin gizli dertlerini, görünmez mehtabının gölgesi altında gizlice ağladığı aşina hurma bahçelerinde olabilir pekâlâ.

Büyük bencillikler "şöhret" ve aşkla tatmin olur, fakat büyük dertler ve ızdıraplar, şöhretler ve utançlar kalabalığında, sevgi ve aşk sıcağında nasipsiz kalır. Dünyayı başka bir renk ve biçimde anlayan düşünce, "kendi"ni gaybi nehirlerin kaynağı ve garip esintilerin sahrası olarak bulur, yalnız ve yalnız "tanıdık" arayışındadır. Ruh akrabalığı, bu "kaynaklanış"ta yabancı kalmış ruhların ihtiyacıdır.

Yabancılık, uçsuz bucaksız "varlık" âlemini boğucu bir darboğaz haline getirir. Dar ve karanlık hücrede tek başına hapse mahkûm olan kimsenin hücresinin tavanı, tanıdık birinin getirildiğini duyunca, göğe kadar yükselir ve duvarları her yandan yeryüzü ufuklarının ötesine kadar uzaklaşır ve mahkûm, zindanını dört yönden "O"nunla sınırlı tanıdık bir iklim olarak bulur!

"Mesaj" sahibi olan ruh ne mürit ister ne âşık. "Ömür" güzergâhında bekleyen gözlerle durur. "Varlığı" tanıdık birini çağıran

bir "sesleniş"tir. "Hayat"ı boşuna gelip geçen bu mükerrer, mesuliyetsiz, bekleyişsiz ve ızdırapsız yüzler kalabalığında alışılmış ve mahrem bir akraba yüzü bulma ümidinde, "hayret" dalgasına düşmüş bir bakıştır. İki gözü, bu sığınaksız dünyada tıpkı annesini kaybetmiş iki çocuk gibi ne yapacağını bilemez haldedir.

Evet, ne mürit, ne âşık; tanıdık! Nitekim şirk cahiliyetinin pis ve kara anlayışlarından gizli, mahremi olduğu yeşil hurmalıkların ıssızlığında, bir "aslan"ın dertli ruhu sükûna erebilir ve bir "yabancı"nın boğazında feryat edebilir.

Şüphesiz, Ali'nin birçok şiası/taraftarı arasında onu Medine civarındaki sessiz hurmalıklarda geçen gecelerin ıssızlığında, şehrin dışında, şehrin beyhude dedikodularından ve şehrin beyhudelerinden uzakta tanıyan ve onun acılı inleyişlerini kuyunun boğazında duyan kimse, Ali'nin özel şiası ve "sır sahibi"dir. Ali'nin müşrik ve münafık dolu Medine'nin ortasında, İslâmları da küfürleri gibi hiçbir şeye değmeyen ruhsuz, dertsiz ve idraksiz bedevi çehreler arasında kendini yakın ve aşina bulduğu ancak odur. Ali, ancak onun "Ali'yi bilen", "Ali'yi anlayan" yüzünde, onun "Ali'yi gören" güzel bakışlarında, bütün o yabancı tanıdıklar, uzak yakınlar, müşrik Müslümanlar ve yabancı dostlar kalabalığı içinde yaşadığı bütün o yabancılıkların acısını çalkantılı ve yaralı ruhundan silebilir. Binlerce yarı vahşi ve tam vahşi Arap'ın aptal gözleri ve ahmak bakışları karşısında, ancak Mazdekî bir İranlının, Selmân-ı Fârisî'nin simasında, yüzlerce Mekkeli ve Medineli Peygamber sahabesinden oluşan safı yarar ve Muhammed'in evinin içine adım atar. Muhammed, bu Arap peygamberi, İsfahan'ın Cî şehrinde ya da Kazerun'da yetişmiş olan başka soylu, başka dilli, başka aile, geçmiş, eğitim, tarih, din, toplum, vatan ve iklim mensubu, Medine ve Mekke'den binlerce fersah uzaklardan gelen bu İranlı Mazdeki şehzadeye "Selman bizim ehlibeytimizdendir" diye hitap eder. O, bu cümleyi Selman neyin nesidir, Muhacir mi Ensar mı, diye soran Muhacirlerin ve Ensar'ın sorusu ve tereddüdüne karşılık olarak söyler. Ensar'dan ise Medineli olmalıdır ki değildir. Muhacir ise Mekkeli olmalıdır

ki değildir. Bu bir acemdir, yabancıdır. Bizim dilimizi konuşmuyor. Peygamberin dili, soyu ve ülkesi olan bizim dilimizden, soyumuzdan ve ülkemizden uzaktır. Fakat bunlar onun en büyük muhacir olduğunu ne anlarlar ki. Muhacirler Mekke'den Medine'ye gelmişlerdi. O ise Peygamberin peşi sıra şehrinden, diyarından, vatanından kalkıp gelmişti. Başkaları Resul'e ulaşmak için evlerinden dışarı adım atarken o, vatanından, kendinden dışarı adım atıyordu. Başkaları "mesaj getiren"i kendi aralarında bulurlarken o, vahiy diline kavuşmak için nice çölleri, dağları ovaları, yolları, yolsuz yerleri, sarp ve korkunç kayalıkları kat ediyor, büyük ve medeni İran'ın bayındır, huzurlu, nimet dolu, sakin ve şen şehirlerini bırakıp Arabistan'ın korkunç çöllerine, her adımda can korkusu hissedilen fırtınalı, yanıp kavrulan ve susuz bitkisiz çöllere yöneliyordu. Nazik yüzlü, nahif bedenli ve henüz yuvasından çıkmamış, annesinin kanatları altında rüzgârın sertliğini, havanın soğukluğunu, güneş ışınlarının haşin parmaklarını görmemiş bir yavru as kürkünün güzelliğinde yumuşak tenli... Evet, bu "naz nimet içerisinde büyümüş" şehzade, Hâfız'ın öngörüsünün[22] aksine bir yere varmış, Arabistan'ın fırtınalı ve ölümcül kızgın kumlarının, geniş ve korkunç kum okyanuslarının kalbinde vahiy pınarına ulaşmış, çölde yaşamanın, haşin bedevilerle ve tehlikeli Arap kabile ve toplumlarıyla birlikte olmanın zorluğuna alışmış ve Peygamber'i tanıyıp ona iman etmişti. Şaşırtıcı olan şudur ki o, en uzak ülkelerden gelmiş, Muhammed'in dünyasına, Muhammed'in geçmişine, Muhammed'in kültürüne, diline, edebiyatına, soyuna, sülalesine, milletine, toplumuna ve taifesine hiç aşina olmamasına rağmen, bütün Muhacir ve Ensar arasından, Peygamberin en yakın dostları, arkadaşları ve yakınları arasından, Kureyş ve Benî Hâşim arasından, Peygamberin kendilerinden olduğu, her zaman kendileriyle olduğu ve aralarında bulunduğu kimseler arasından, bu ya-

22 Hâfız'ın şu beytine işarettir:
Naz nimet içinde büyüyüp yaşayan, bir yere varamaz.
Âşıklık, bela çekmeye alışkın rintlerin işidir.

bancı, bu İranlı acem, çok uzak yollardan gelmiş bu yolcu, Muhammed'in iki omuzu arasında gizli bulunan "nübüvvet mührü"nü herkesten daha çok, herkesten daha doğru ve herkesten daha yakın teşhis etmiş, onun peygamberliğinde başkalarının görmekten mahrum olduğu şeyi görmüştü. İşte bu şaşırtıcı ve mucizevi "gizli görüş"ün karşılığında, yıllarca Peygamberin ardında kılıç sallayıp cihat eden ve Muhammed'in adını ve mesajını dünyaya yayan bütün Muhacir ve Ensar arasından yalnız ve yalnız bu uzak ve yeni tanış yabancı, "Selman bizdendir" hitabına erişmiştir. Peygamberin ölümünden sonra da Ömer'in Müslümanlardan oluşturduğu listede Muhacir ve Ensar sütununda Selman'ın adı bulunmamasına rağmen Selman'ın adı Peygamberin ailesi sütununa yazıldı! Çünkü o günün Müslümanları Peygamberin diline her halükârda bugünkünden daha fazla aşinaydılar. Bugün biz, Peygamberin "Selman bizdendir." ya da "Selman bizim ailemizdendir." cümlesinin ahlaki ve edebî bir yönünün bulunduğunu sanıyoruz. Sanıyoruz ki [Peygamberin bu cümleyi] söyleyiş ve ifade güzelliği bakımından ve kendisinin Selman'a olan samimiyet ve özel ilgisinin ölçüsünü göstermek için söylemiştir. Oysa Peygamberin ashabı ve hatta Peygamberin dilini biz Müslümanlardan daha iyi bilen Ömer ve Ebubekir de gördüğümüz gibi, Peygamber "Selman benim aile efradımdandır, bendendir..." dediği zaman bunun Selman benim aile efradımdandır, Selman bendendir, anlamına geldiğini biliyordu. Onlar, Peygamberin şair olmadığını, yazar olmadığını, söyleyiş letafetine, teşbih güzelliğine, ifade sağlamlığına ve bu tür söz sanatlarına dikkat etmediğini biliyorlardı. Bu yüzden, gördüğümüz gibi Ömer, bu cümleye dayanarak devletin resmî defterlerine Selman'ın adını Peygamberin ehlibeyti mensupları arasına kaydetmiş ve Peygamberin ailesine mensup birkaç kişi gibi ehlibeyt olarak beytülmalden maaş bağlamıştır. Müslümanlar Peygamber'den bu hadisi duydukları günden itibaren artık hiç kimse "Selman-ı Fârisî" dememiş, "Selman-ı Muhammedî" demiştir. Çünkü onun acem olmadığında bir kişi bile kuşku duymamış ve herkes onun Peygamberin akrabası olduğuna emin olmuştur. Yi-

ne onlar, bunun nasıl bir akrabalık olduğunu ve Peygamberin nasıl akrabası olduğunu biliyorlardı. Şaşırtıcı olan şu ki buna rağmen kimse, niçin böyle oldu, hissine kapılmamıştır. Selman, Peygamber'de ne görüyordu? Selman'ın, bu naz içinde büyütülmüş İranlı şehzadenin, bu pak Ahurâî[23] evladın efsanevî bir hayatı var. Buda gibi, şehrini, ailesini, nimetini ve rahatını bırakıp kararsız ve şaşkın halde türlü türlü yollarda, şehirlerde, dinlerde ve milletlerde dolaşır, her yere uğrar, her yeri gezer ve her yeri arar. Tarihin anlattığına göre o, yıllarca arayış içinde olmuş, beklemiş ve ruhunu doyuracak bir din peşinde, büyük ve beklenti dolu kalbini huzura erdirecek bir peygamber arayışında birçok yeri dolaşmış, birçok kimseyi görmüştür. Atalarının ve ailesinin dini olan Mazdekilik ona yeterli olmamıştır. Zerdüşt'ün dinini benimseyip doğruluğun, temizliğin ve aydınlığın sesini ateşkedelerin içinden duymuş ve kendini o tarafa sürüklemiş ve bir süre sonra bu ateşin ve ateşkedenin, kendisinin kaybettiği ateş ve ateşkede olmadığını, bu ateşkedelerin ateşinin odundan, içyağından ve petrolden olduğunu ve kendi ateşininse başka bir ateş olduğunu anlamıştır. Bu ateşle ısınamaz. Bunu bırakıp dağlara, çöllere yönelir. Yolda birden güzel bir ses işitir. Sesin peşinden koşar ve görür ki bir kilisenin penceresinden yükselen bir yakarış ilahisinin sesidir. Aşkı, sevgiyi ve takvayı anlatan semavi bir ses. Bu sese gönül verir ve İsevî keşişi karşısında teslimiyetle diz çöker, kutsal kitaplardaki virtleri kilisenin alt odalarında terennüm ederek ruhunu bu şekilde huzur, safa, ihlâs ve muhabbetle doldurur. Bu hal üzere bir süre geçer, ama...

Ama onun sükûnsuz ve susuz ruhu bir yerde duramaz. Kilisenin kutsal ezgileri kulağının penceresinden ruhunun içine dökülüp onu okşarken, ruhunun derinliklerinden, kalbinin gizli perdelerinin içinden yavaş fakat acı, acıtıcı ve bitimsiz bir şekilde şu duygu onu kendisine çağırır: "Hayır, bu benim yitirdiğim tanıdığımın sesi değil. Bu, beni yıllarca peşinden koşturan değil. Bu, istediğim değil. Bu ses onun sesi değil. Ben onu görme-

[23] Ahurâî: İlahî (Çev.)

dim, yüzünü görmedim, sesini duymadım, ama ilk görüşte onu tanıyacağımı, insan kalabalığında onu bulacağımı, onun sesini ayrıt edeceğimi biliyorum. Bu onun sesi değil. Bu o değil. Bunu biliyorum..." Fakat ihtiyaç insanın bütün varlığını kuşattığında bilinç kendini olabildiğince gizler, duygu artık güç yetiremediğinde seraba inanır.

Bir süredir Selman'ın içinde gizli kavga vardı. Sonunda birden bire tarihin gözleri hayretten açık kalmıştı. Bir süre önce kiliseye sığınan ve hararet ve coşkuyla ilahi okuyan Selman'ın, şimdi birden bire kilisenin penceresinden kendini aceleyle dışarı attığını, çöllere düşüp tekrar ıssız çöllerin bağrında kaybolup gittiğini görmüştü tarih. Artık ondan bir belirti, bir iz, bir haber yoktu; kimse onu görmemişti...

Yıllar geçti ve bütün dünyayı kolaçan eden, nerde bir haber varsa orada hazır bulunan ve yeryüzünün neresinde bir olay olsa nerede olursa olsun hemen oraya koşan meraklı ve gayretli muhabir tarih şimdi Medine'ye gelmiştir. Burada haberler vardır. Bir adam, on beş yıl[24] yalnızlıktan, Hıra mağarasında inzivadan ve çöl göğünün yıldız yağdıran gecelerinin ıssızlığında tefekkürden sonra dağın eteğine gelip mesaj getirmiştir. Gizemli bir ateşle tutuşan canı, esrarengiz semavi mesajları yüklenmiş olan düşüncesi, on beş yıllık uzun ve derin iç tefekkür ve düşünmenin sessiz yalnızlığında şiir letafeti ve sihir cazibesi kazanan hayali, vahiy yağmuru altında içinde yemyeşil güzel bahçeler açılmış olan gönlü ve ilham elinin gizemli ve müşfik okşayışının yerdeki hayatın pisliklerinden kaynaklanan renkleri, lekeleri ve tozları, galiz ve kokuşmuş kirleri yıkadığı, ilahi rahmetin gö-

[24] Yirmi beş yaşından kırk yaşına dek, yani Hatice ile evliliğinin başlangıcından peygamberliğin geliş gecesine dek. Peygamber'in hayatının bulutlar ardında gizli olduğu bu on beş yıl hakkında tarih, Hira dağına gittiği, mağarada tefekkür, riyazet ve yalnızlıkla vakit geçirdiği dışında bir şey bilmez. Bu on beş yıllık acılı ve gizemli suskunluk, birden bire vahiyle temasla birlikte, yirmi üç yıl süren maceralı, coşkun, üretken ve fırtınalı bir hayata dönüşür. Evet, İsveçli bir tarihçinin dediği gibi yirmi değil yirmi üç yıl. Bu da Ali'yi mahrum etmek için başka bir garaz.

rünmez esintilerinin geçiş yolunda onu kuruttuğu, meleklerin ruhunun latifliğine ve güneşin güçlü cazibesine sahip bir aşkın sevdalı bir şairin hayalindeki bahçe yollarında yeşeren görünmez yaseminlerin gizemli kokularını sevgilisinin mevhum vuslat yatağına yaydığı, kıyamet sabahının heyecan, ürperiş, korku ve ümidiyle, cehennemin bütün katlarının yakıcı okyanuslarından doğan acı verici ateşlerinin yakıcılığınca, cennetin genişliği, yemyeşilliği ve ölümsüzlüğünce, göklerin saflığı, yüceliği ve uçsuz bucaksızlığınca, bir Ebuzer'in sağlamlığı ve dik duruşunca, hüzünlü bir Çarşamba ikindisinde[25] bir müezzinin gözünde beliren çiy damlası saflığında, Yarımada'nın kızgın çöllerinin yakıcı susuzluğunda, masum bir sabahın güzel gülümseyişinin muttaki ve kirlenmemiş iffetinde, mevhum bir korkudan kaçan ürkmüş rüzgârların yolu üzerindeki mum alevi titreyişinde, çölün kızgın bağrındaki taştan kaynayan berrak ve soğuk bir pınar karşısında oturup suyun sihirli ve güzel dansını ve nazla çağlayışını hayal perdesine resmeden ve onun yüksek arzularının mabedinde meleklerin söylediği ezgiyi andıran büyülü terennümünü dokunaklı tınılarla mırıldanıp ona geri gönderen susuz bir yolcunun çatlak ve kabarmış dudaklarının soyluluğunda...

Hey, hey... Neredeydim? Nereye gittim? Bu yanda neler oluyor? Burada neler de konuşuluyor! Bu yolda ne yolculuklar var! Fakat... Fakat nasıl gidilebilir? Döneyim.

Tarih bu adama bakar; büyük ve acılı yalnızlığının mağarasında on beş yıl uzletten sonra şimdi gelmiş olana. Yüzü, içinde acıyla tutuşan yangından kıpkırmızı, eli ayağı bitimsiz ruhunda kopan depremden titrer halde bağırır: Ey insanlar! Putlarınızı kırın! Bu pis, dertsiz ve aşağı gündelik hayatın kokuşmuş batak-

[25] Peygamberin özel müezzini, vefalı, hareketli, ivecen, sinirli ve sabırsız dostu ve arkadaşı Bilal'e işaret. O Bilal ki Peygamber yolunda ne korkunç işkenceler görmüş, onca sabırsızlığına rağmen bunlara katlanmış ve Peygamberin vefatından sonra dilsiz kesilip ezan okumamış, ancak bir defasında Ömer'in ricasıyla ezan okumuşsa da o zaman da Muhammed adına gelince ağlamaktan ezanı tamamlayamamıştır.

lığından çıkın, kanatlanın. Bu göğün kalbi, bu büyük arzuların yüksek çatısı, üzerinde gök elbisesi, yanağında yıldızlardan gözyaşları bulunan bu azametli Tanrı, kendi gözü güneşle size her gün size bakıyor, içinizden biri bu bataktan çıksın ve kendisine doğru kanatlansın diye! Ey insanlar! Aranızdan kim duyacak benim mesajımı? Ey insanlar! Benim göğsüm, yüzlerce mesajın gizili hazinesidir. Ben bu hazineyi dağın kalbindeki mağarada on beş yıllık riyazet, ibadet ve tefekkürün sessiz yalnızlığında biriktirdim. Uzun gecelerin kalbinde, hepiniz rahat yataklarınızda uyurken ben uyanıktım. Her gece mehtap yağmurları altında suskun yıldızlarla yaptığım gizli söyleşmelerde biriktirip çoğalttım bu hazineyi. Şimdiyse bu ağır ve acı verici ayetlerin baskısı, bu boğucu mesajların bitkin düşüren ağırlığı altındayım. Söylenmek için öyle sabırsızlanıyor, göğsümün çeperlerine öyle öfkeyle vuruyorlar ki göğsümün güçsüz kemikleri feryat etmeye başlıyor... Ey insanlar! Canıma yeten ağır ve yakıcı yükün ağırlığını biraz olsun alacak kim var? Duygularının parmak uçlarıyla onun birazını alıp yüksüz ruhunun omzuna alacak, yükümü birazcık hafifletecek kim var? Ben şimdi bütün bu sözlerin, mesajların, dertlerin, ihtiyaçların, söylemelerin, anlamaların ve hissetmelerin baskısı altında, başı üzerine dağ boca edilmiş, göğsüne tonlarca kaya ve taş dökülmüş güçsüz ve hasta bir adama benziyorum. Bu enkazın altında, acıklı bir ölümün kendisine doğru koşarak geldiğini hissederken o bir adım ötededir. Bu taş yığını altında, sadece başı dışarıda olduğu halde o sizi kendine çağırıyor. Ey insanlar! Aranızdan beni bu enkazın altından çıkaracak kim var? Bu kocaman kayaları, bu acımasız ve ağır taş kütlelerini, kalbinin şefkatli kollarıyla, anlayışının güçlü elleriyle ruhunun omuzlarına alacak kim var? Demiyorum ki hepsini; birazını!

İçinizden benim yardımıma koşacak kimse yok mu?

Tarih durmuş bakıyor, adama ve insanlara! Görüyor ki Mekke'den ve Medine'den, Kureyş'ten ve Hâşimoğullarından, hatta Abdulmuttalip'in ailesinden, Peygamberin kendi ailesinden

yüzlerce ve binlerce bedevi Arap hep birden onun çevresine toplanmış, sanki gösteri yapan biri gibi sarmışlar onu. Ahmak gözlerle ve bir mağara esneyişini veya kabir çukurunu andıran, hayretten açık kalmış ağızlarıyla adama bakıyorlar. Haykırışlarını duyuyorlar, ıstırabını görüyorlar. Bitap olduğunu, yüzünün ateşten kıpkırmızı kesildiğini, acısından gözleriyle bağırdığını, bakışlarıyla çağırdığını, kıvrandığını, acıdan ve feryattan sesinin boğulduğunu, sesinin inleyişe dönüşmeye başladığını, darbe almış ve yaralanmış olduğunu, düşüp tekrar kalktığını, bağırdığını insanları çağırdığını görüyorlar.

Bu insanlar, Muhacir ve Ensar, Kureyş ve Hâşimoğulları, hepsi çevresini sarmış, sakin gülümsemeyle, acısız gözlerle, şen şakrak bir yüz ifadesiyle başlarını sallayıp kendi kendilerine şöyle diyorlar:

Bravo! Bravo! Âlâ! Pek maharetli, ne güzel oynuyor! Çok güzel! Ne güzel konuşuyor! Çok güzel. İnsanın hoşuna gidiyor gerçekten! Bu adam iftihar kaynağımız. Akıllı, maharetli, iyi. Bak, ne yapıyor? Araplardan şimdiye kadar onun gibisi çıkmadı. Medine böyle bir adam görmedi. Gerçekten Kureyş için onur vesilesi...

Adam ise hâlâ bağırıyor, insanları çağırıyor: Kimse yok mu bu yükü, bu enkazı...?

İnsanlar hâlâ durup bakıyor, haz alıyor, gurur duyuyorlar. Bravo, bravo!

Tarihse o köşede durmuş, uzaktan bakıyor, dudağında acı ve ızdırap dolu bir gülümseme. Sanki dudaklarıyla ağlıyor. Kendi vatanında garip olan bu adamın alınyazısına ağlıyor. Bu topluma gülüyor; Muhammed'in bu mümin takipçilerine; bu Muhacirlere, Ensar'a. Kendi kendine soruyor, bunlar arasında kimse öne çıkmayacak mı diye. Adamın çevresinde durup önderlerine bakmakta ve gurur duymakta olan bu huzurlu ve dertsiz müminler safını kimse yarıp öne çıkıp da sadık müminlerinin kalabalığında böyle kimsesiz, yabancı ve meçhul kalmış bu pey-

gamber ne diyor, neler çekiyor, ne istiyor, bunca inlemesine yol açan ağır yük, boğucu enkaz nedir, diye bakmayacak mı? Ona yardım etmeye, yükü hafifletmeye yönelmeyecek mi?

Fakat kimse öne adım atmadı. Peygamber ortada, yalnız başına bağırıyor, kıvranıyordu. Sesi boğuktu. Yüzü yorgun ve bitkindi. Onun toplumu, Muhacirler, Ensar, Kureyş, Hâşimoğulları, hatta Abdulmuttaliboğulları, öylece durmuş ona bakıyor, onu övüyor, onunla gurur duyuyordu. Bravo, âlâ! Araplar içinde böyle adam çıkmadı! Adam hâlâ bağırıyordu: Ey insanlar! Aranızdan...? Mesajımı... Istırabımı...

Tarih de öylece bakıyordu uzaktan. Gizli ve acı gülümseyişiyle ağlıyor, acıyla mırıldanıyordu:

Kitap ve risalet sahibi ülülazm bir peygamber, ümmetinin kalabalığı arasında böylesine garip! Toplumunun kalabalığı içinde böylesine yabancı, sülale ve aşiretinin kalabalığı içinde böylesine yalnız! En hararetli ve en mutaassıp müminleri arasında böylesine meçhul!

Mucizesi kitap ve ümmeti ümmi olan bir peygamber! Tüccar yapılı deve sahipleri, kendi kızlarını diri diri gömmek için mezar kazanlar! Bu onlar için gayret ve hamiyet demek.

Birden!

Tarih irkildi! Apansız ne görüyorum? Kalktı, başını kaldırdı, yaklaştı. Meraklı ve titrek adımlarla yaklaştı. Sıklaştırdı adımlarını. Muhacir ve Ensar safları arasına girdi. Daha öne ilerledi. Sahabelerin ön safına yaklaştı. Bir adım öne çıkıp ön tarafa doğru eğildi...

Ne görüyorum? Bu kim? Bu yolcu kim? Bu Arap değil. Çehresi tanyeri aydınlığında. Alnı açık, yüzüne yolun tozu çökmüş, gözleri sönükleşmiş, yorgun argın, susuz ve bitkin. Belli ki uzak bir yoldan geliyor. Belli ki yıllarca dolaşıp durmuş. Belli ki kavurucu çölden geliyor.

Aaa... Selman bu!

Sonra Selman kaldı. İlk görüşmede iman etti. Ve artık ömrünün sonuna dek sükûna erdi: "Selman bizden" oldu. "Mesaj getiren" in sırdaşı oldu ve Muhammed onunla, Muhacirler ve Ensar kalabalığında, göğsü üzerine yığılmış olan o ağır dağı daha hafif hissetti. Çünkü Selman o yükün bir bölümünü kendi can omzuna aldı. Acılar canına üşüştüğü her defasında Selman'ı çağırıyor, onun aşina gözlerinde inliyor, onunla söyleşmesinde haykırıyor ve huzura eriyordu.

Fakat, fakat Ali'nin Medine çevresindeki kuyulardan, hurmalık kuyularından başka sırdaşı yoktu. Sırdaşı var idiyse niçin başını kuyunun ağzına soksun idi ki? Niçin şehirden, evinden, ailesinden hurmalıklara sığınsın, niçin yalnız inlesin idi ki? Niçin acımasız ve ağır dertlerini çaresizce kuyuya arz etsindi ki? Bunlar sırf Ali'nin yalnız olması yüzündendir. Şiileri arasında da yalnızdır! Ali Tanrı'dan da yalnızdır.

Tanrı yalnızlığı için Adem'i yarattı.

Muhammed, Selman'ı buldu. Fakat Ali hayatının sonuna dek yalnız kaldı.

Şiilerinin kalabalığında Medine çevresindeki kuyulardan başka kimsesi yoktu.

Fakat bu büyük yalnızın zor ve acıklı hayatında bir gece bir olay oldu: Bir gece ay, şehrin kıyısındaki hurmalıklarda Ali'yi beklediği ve her yerde hurmaların gölgesi altında, cılgalarda, bahçe duvarlarının kenarında ve kuyu ağızlarında bu aşina dert ortağını arıyor ve kendisi gibi hep yalnız olan Ali'yi bulamıyordu.

Göğün bu yalnızı ay, yerin yalnızını arıyor, bulamıyordu. Göğün bağrında onca görkemine, yüceliğine ve güzelliğine rağmen yapayalnız kalan, yapayalnız yaşayan, bu suskun ve dertsiz çölü yapayalnız kat eden ay, bir dağın ardında, hasrete, ümitsizliğe ve kimsesizliğe gömülmüş, acılı uzletine dalıp susar. Mehtabı yerle göğü her gece beyaz ipek kucağına alan ve yaratılışın yüzünü beyaz ve temiz nurlarının köpüklü çeşmesinde yıkayıp onun üzerinde gecenin kirini pasını alıp götüren ay, yerdeki sü-

rüngenlerin gözlerinin hep yücelik, görkem, güzellik, temizlik ve şefkatle övdükleri ay...

O ay ki yıldızlar onu görmesinin mutluluğuyla ışıldayan gözlerle hep onun çevresine dağılırlar, hep onun peşinde giderler, hep ona vefâlıdırlar. Ne zaman göğün bir köşesinde belirse yıldızlar da belirirler. Yıldızlar her zaman ufkun başka bir köşesinde bir yere saklanıp batsa onlar göğe dağılırlar. Yıldızlar ona öyle bağlıdırlar ki mağrur, vahşi, yakıcı ve gazaplı güneşi görmeye dayanamazlar ve bir an bile ayın ateşini bırakmazlar. Evet, işte bu ay, yıldızların kalabalığında, yeryüzünden ona bakıp duran milyonlarca övücü göz karşısında yalnızdır. Soğuk, suskun, rengi uçuk ve ümitsiz gelip gidiyor. Her zaman böyle olmuştur. Müşteri ona çok yakındır. Aya olan özel yakınlığından parlak çehresine yansıyan mutluluk ve gurur, onu ayın Selman'ı, ayın yalnızlık arkadaşı ve ayın aşina akrabası olarak düşünmeye ve onu ayın müşterisi olarak adlandırmaya itmiştir. Bu doğrudur. O, ayın müşterisidir. Fakat ayı tanıyacak, onun yüzündeki, yüzünün rengindeki, davranışındaki ve doğup batmasındaki soğuk yalnızlığı, derin ve suskun hüznü okuyacak kimdir? Soğuk sükûnet, onun yüzünden sızan ümitsizlik ürünü siyah emin oluşu ve acıklı huzuru hissetmez mi? Mehtabın okşayışlarında, ellerinin, yanaklarının, alnının ve mehtaba bakakalmış göz perdeleri üzerindeki bu soğukluğu ve huzuru fark etmez mi? Kim söyleyebilir? Mor ve uçsuz bucaksız göğün çölünde ayın yalnız olmadığını, kendisini hep kuşatan ve onun peşinden giden binlerce yıldızın kalabalığında garip olmadığını? Kimdir ayın tanıdığı? Kimdir ayın akrabası?

Fakat ayın tanıdık bir dert ortağı var. Onunla aynı soydan değil. Onunla aynı evden değil. İkisi de başka kökendendir; iki yabancıdır, fakat dert ortağı iki yabancı. Biliyorum ki "Dert ortağı iki yabancı. Dertsiz ya da aynı dertli iki akrabadan daha akrabadır."

Şehriyar'ın şair Nîma Yuşic'e hitaben söylediği şu şiir ne kadar da heyecanlıdır! Nîma'nın dili ve üslubu Şehriyar'ın dili ve üs-

lubuna yabancıdır. Şehriyar eski tarz şiir söyler, Nîma yeni tarz. Şehriyar Azerbaycan'dandır, Nîma Reşt'ten. İki parlak sima, fakat her biri başka bir dünyadan, her biri başka bir safta; iki karşı, düşman ve çelişik safta. Fakat bu iki yabancı da aynı dert içinde, ikisinin de yüreğine aynı ateş düşmüş, ikisini de aynı alev yakıyor.

"Nîma, yüreğindeki gamı söyle de bir yabancı gibi ağlayayım
İki yabancı kafa kafaya verip ağlayayım."

Sa'di'nin deyişiyle tanıdık uzaklar yakındır, yabancı yakınlarsa uzak.

Buhârî'nin *Şerh-i Taarruf*unun ifadesiyle, aşk yolunda yakınlık ve uzaklık meselesi yoktur...[26]

Ben işte burada, düşünür, toplumbilimci ve siyasetçilerin milliyet hakkında yaptıkları yüzlerce tarif arasından sadece ve sadece, güzel kavrayışlı, gönül sahibi ve derinlikli bir yazarın şu tarifini beğeniyorum:

"Milliyet, ortak bir derdi hisseden bireyler toplamıdır."

Ben bunu siyasi hayatımda defalarca tecrübe ettim ve bunun hakikiliğini bütün ruh, düşünce ve duygumla şaşırtıcı bir açıklık ve çekicilikle hissettim. Siyahları, Arapları, Afrikalıları, Latin Amerikalı öğrencileri, boğulan Fransız'ı, hapiste tanıyıp unuttuğum bir İsveçliyi, bir Vietnamlıyı, bir Hintliyi, bir Çinliyi, kimi zaman güçlükle konuşabildiğimiz halde kendimle ne kadar da dildaş ve vatandaş bulmuşumdur. Buna karşılık İran'da benimle aynı şehirde ve mahallede oturan ve Farsça konuşan ve benimle meslektaş ve dindaş olan yüz binlerce insanı yabancı görmüşümdür.

Çünkü ne dilimiz, ne dinimiz, ne soyumuz, ne de vatanımız aynıdır. Tam da burada Mevlana'nın sözü ne kadar doğru görünüyor:

[26] Mustemilî-yi Buhârî'nin Ahmed Gazâlî'nin eseri et-Taarruf li Mezhebi't-Tasavvuf adlı eserine yazdığı şerh (Çev.)

"Aynı dili konuşan nice Hintli ve Türk vardır
Nice iki Türk vardır ki birbirine yabancıdır."

Ve tarihte nice büyük milletler vardır ki iki kişiden meydana gelmiştir!

Geçelim.

Bu yalnız yolcu, göğün bu sessiz ve tenha ovalarının avaresi ay, o gece Medine çevresindeki suskun hurmalıklarda Ali'nin yolunu gözlüyordu. Yerin bu yalnız mahkûmu, yerin bu görkemli ve güzel mehtabı, Şiilerin kalabalığındaki meçhul, ola ki her geceki gibi kirli şehirden, dar ve karanlık evlerinin arka odasında uyuyan insanların çirkin horultularından -düşlerinde gördükleri de uyanıklıklarına veya karınlarının ya da karın altlarının kokuşmuş, iğrenç ve pis manzaralarına benzemektedir[27]- kendisini kurtarıp tanıdığı mehtabın sevecen ve temiz eteğine gelir ve Ali'yi aralarına alıp biganelerin ve beyhudelerin .gözlerinden gizlemeyi bekleyen hurma ağaçlarının gölgesi altında yavaş, sakin ve huzurlu, gecede ve gecenin saatlerinde tek mahrem dostu, sırdaşı ve özel Ali tanır Şiası kuyu ile söyleşir, başını ona yaklaştırıp özgürce tutarak, kalbine yüklenip onu bitkin bırakan acıların, dertlerin ve sözlerin ağır yükünü hafifletir ve bir kuş gibi acı dolu kursağını aç bir civciv gibi ağzını açmış bekleyen kuyunun ağzına boşaltır ve "silkelenmiş havsalası"[28] ile şehre geri döner diye bekliyordu. Şehirde dost ve düşman yine avuçlarını, torbalarını ve eteklerini dertle doldurmuş, onun önüne dökmek üzere ve o hepsini toplasın diye bekler.

Evet, böyledir! Ali (a.s.) böyle yaşar. Bu, Ali'nin "yaşayış"ıdır...!

Çölün kavrulan ölgün bağrında uykuya dalmış şehrin kapısın-

[27] Her zamanki üslubuna aykırı olarak kalemin iffetine riayet etmediğim için özür dilerim. Canım çok sıkkın. Ne haldeyim bilemezsiniz. Burada olsaydınız ve görseydiniz benden edep ve nezaket beklemezdiniz ve ağzımdan ne çıksa hoş görürdünüz. Ayrıca değerli okuyucular, Peygamberin şu hadisini duymuşlardır: "Lâ hayâe fi'd-dîn." (Dinde utanma olmaz.) Bu da benim dinim; benim dinim söz konusu.

[28] Havsala, kursak anlamına gelmektedir.

dan belirir bir adamın gölgesi. Her zamanki vakarı ve ihtiyatlı adımlarıyla ilerler. Izdıraplı hayallere, acılı ve derin düşüncelere dalmış, suskun dudaklarının ardında dertlerle, sözlerle, haykırışlarla, öfkelerle ve kinlerle dolu ukdeler, dışarı hücum etmek, patlamak, çığlık atmak ve inlemek için sabırsızlanıyor. Kaşları, gözleri ve alnı, yüzlerce acıklı ve yaralı hatıranın güçlü ve gazaplı pençesinde sıkılıp buruşuyor. Fakat adam sersemlemiş haldedir. Her adımda korkuyla geri dönüp arkasına bakıyor, şehrin kapısına ve şehirden kendisinin bulunduğu yere kadar peşinden uzanmış yollara dikkatle bakıyor. Birkaç adımda bir şaşkınca çevresini kolaçan ediyor. Neyden korkuyor?

Bu gölge Ali'dir. Öyle bir adam ki yiğitlik ve korkusuzluk, en korkunç tehlikelerin kucağında, en kanlı ve en ölümcül savaşların ortasında, kana susamış binlerce düşman kalabalığından yönelen ok ve kılıç yağmuru altında hep onun gölgesine sığınır, eteğine saklanır ve korkudan onun iki uçlu kılıcının kabzasına ve sağlam ve yılmaz kalkanına yapışır. Yiğitlik her zaman Ali'ye sığınarak tehlikelerden güvende kalır. O, Allah'ın gazabının sembolüdür. Allah'ın muzaffer aslanıdır.

Neyden korkuyor? Niçin böyle sersemlemiştir. Başlarla, ellerle, beyinlerle, kırık kanlı kılıçlarla, göğüslerden ve bağırlardan çıkmış oklarla dolu, kanla kaplı ölümcül savaş alanlarında öfkeli bir aslan gibi düşman kalabalığının içine dalan, ölüm ve korku çölünde bir kasırga gibi esen... Korkunç Cemel savaşının başlangıcında oğluna şöyle diyen Ali:

“Dağlar sarsılsa da sen sarsılma! Dişlerini öfkeyle sık ki başın, üzerine inen kılıca direnşin. Bakışlarını düşman ordusunun en uzak noktalarına çevir. Yakın saflara bakma, tehlikeli noktaları görmezden gel...!”

Ali ölümden korkar mı? O, oğluna şöyle öğretmişken: “Genç bir kızın boynundaki gerdanlık gibi ölüm erkeğe güzeldir.” Ne heyecan verici ve güzeldir “burada olmamak”! Keskinletilip zehre bulaştırılan çelik ağızlı kılıç, üzerine beyninin kanlı zerreleri yapışmış olduğu halde kafasından çekilince, bütün hayatında ar-

zuladığı ilk duyguyu kendinde buldu, sürekli kalbini sıkan güçlü pençesi onu bıraktı. İlk kez şöyle haykırdı yürekten: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki kurtuldum." O, kendisini içeriden boğan yalnızlıkta feryat ettiren böyle bir pençe yüzünden inlerken onun Şiileri onun başındaki yaraya ağlıyorlar!

Ali yoksulluktan korkar mı? Ali, yoksulluğa görkem ve övünç kazandırmış, zenginlik ve ihtiyaçsızlık vermiştir. Yaşamaya sığmayan bir ruhu ve bu dünyadan büyük olan kalbi dertlendirecek ne vardır ki hayatta ve dünyada?

Düşmanlıklardan ve sövgülerden mi korkar? Köpeklerin ulumaları, ay ışığını perişan edebilir mi? İtham mı? Denizin eteğini hangi hırlamanın salyaları kirletebilir? Bütün köpekleri bağlamış, çöplüklerin bütün köpeklerini, bütün kudurmuş köpekleri, bir evin, bir köşkün, bir sürünün bekçisi olan ve iki kişi yüz yüze savaşırken yerlere yatıp yaltaklanan, sahibinin hoşnutluğunu, yağlı kemiği ve sofra artıklarını elde etmek için çeşitli sesler çıkaran, sahibinin paçasını dişleyen, bir hoştla kaçan, bir kış kışla saldıran bütün tasmalı köpekleri bağlamış olsalar da...

"Ben olmadığımda, koca göbekli bir sersem sizi bana küfredip sövmeye zorlayınca bana sövün. Çünkü bu benim için zekât, sizin için kurtuluştur."

Şimdi bu adam yalnız bu sahrada niçin böyle korkulu ve kaygılıdır? Niçin böyle şaşkın şaşkın bakınıyor çevresine? Niçin?

Ali neyden korkuyor?

Ali neyden korkuyor? Ali niçin inliyor?

Bu, tarihte hep gündemde olan ve hayretle dile getirilen iki sorudur. Ne yazık ki Ali'nin Şiilerinden hiçbiri de bilememiştir bu soruları, hiçbiri. Kimi büyük Şia âlimlerinin açıklama ve yorumları da öyle çirkin ve yüzeyseldir ki ben zikretmekten nefret ediyorum. Şiiler genellikle derler ki Ali, hilafetteki hakkı gasp edildiği ve bu haktan mahrum bırakıldığı için inliyor! Bu sözü Şiilerin dilinden duymak Ali için nasıl da acı vericidir ah!!

Ali neyden korkuyor?

Ali ne yüzden inliyor?

Ali, on dört asır boyunca bu soruya cevap verecek bir Şia'nın yolunu gözlemiş ve hâlâ bulamamıştır.

Ali'nin has Şiası, Ali'nin sırdaşı bu iki soruyu bilecek kimsedir.

Fakat o gece, o büyük gece...

Ali ile Kumeyl... Kumeyl.

Hayır, Ali ile Humam! Bu daha iyi.

Ali ne kadar sakındı, sadece muazzam kalbinin çekme gücüne sahip olduğu dertlerini saklamaya ne kadar çabaladı, ama Humam bırakmadı. Ne çekiyordu Ali? Şiiler kalabalığı içinde bir sahabe, bu sakin alnın arkasında ne tuğyanlar, bu mücahit aslanın yüreğinde ne niyazlar ve dertler olduğunu hissetmişti. Ali'nin gizli ve ızdıraplı ruhunda tanıdık bir diş bulmuştu. Onu sevmenin hıncıyla sıkıyordu. Derdini içinde tutmaktan, suskun inlemekten, konuşmamaktan ve ashabının ruhuna meçhul kalmaktan ızdırap içindeki Ali korkmaktadır. O, ne halk gibi mutluluğu için lazım olacak kadar anlamaktadır, ne de Ali gibi taşı çatlatacak kadar tahammül edebilmektedir.

Humam'ın tanıma gücü vardır, ama çekme gücü yoktur. Yine de bırakmamış ve demiştir ki:

"Sâkinlik ve hüzün müminin ganimetlerindendir!" Hüzün mü? Hayır. Sâkinlik mi? Hayır. Hüzün ve sâkinlik. Dert içinde pişen ruh sâkinleşir. Var olmanın hiçbir köşesinde sâkinleşmeyen duygu sâkinleşir. Kimsenin çıkagelmeyeceğini bilen, emin olur. Acı seni ancak mutluluk beklentin olduğu zaman rahatsız eder. Hüzünlü huzur. Haykırış üzere suskunluk. Fırtınada sakinleşmek! Humam, bunu bütün ağırlığıyla kavradı, bir çığlık atıp öldü.

"Conscience par soi en soi.?

Tanış! Yani " yalnızlık" diyarında "ben"im ev arkadaşım, gurbet ülkesinde vatandaşım.

Ve ben, ne çok, ne çok susuz ve sabırsız geziyordum tarihi ve yeryüzünü. Üzerinde tanışıklığa ilişkin bir yazı okuyabileceğim bir yüz, içinde tanışıklıktan bir kıvılcım bulabileceğim bir göz arayarak ve tanıdık bir koku alabileceğim bir söz duymak için at sürüyordum ve buluyordum. Sokrat'ı buldum ve Buda'yı, Upanişadlar?ın bütün meçhul yazarlarını ve Veda şairlerini, o meçhul ve yanık şairi; Lagaş şehrinin viran puthanesinin gölgesinde yalnız, başını duvara dayayıp Asur vahşilerinin yağmaladıkları putunun acısıyla ağıt yakan şairi. Ben bütün gece, dünya gündelik çirkin dedikodulara ağzını kapadığında, onun ağlamaklı inleyişlerini ve hüzünlü ezgilerini duyuyorum.

Bir de gökten ateşi çalıp insana bağışlamak suçundan, yalnızlığa mahkûm edilen ve ciğer yiyici akbabaya ve Saka vahşilerine tutsak olup Kafkasya'nın soğuk ve kayalık dağlarında garip kalan ve dünyanın bütün temiz ırmaklarının mavi berrak gözlerinin, yalnızlığına ağladığı Promete'yi. Ve yeryüzünün ağır yükünü sırtlanan ve sonsuza dek o yükün altında sabretmesi gereken Promete'nin kardeşi Atlas'ı, Promete'nin annesi Themis'i, kindar Zeus'un gazabına uğramış ve sonsuza dek yeryüzünde yalnız başına dolaşmaya mahkûm edilmiş İyo'yu; bir tek odur Promete'yi büyük ve ağır yalnızlığında teselli eden.

Bir de bütün yangınların ve yanardağların ateşini genç ve küçük kalbinde saklayan ve otuz üç yaşında kış ruhlulara ve Nemrut yüreklilere kurban edilip mumla sıvanan ve kendisinden kurtarılan Aynu'l-Kuzat'ı. Onun ezilenler ve zavallılar arasındaki güçlü varlığı, saadet, nizam, huzur ve yakîn mütevellileri ile akıl ve din şirketi ortakları için tahammül edilebilir bir suç değildi.

Üç kara zindanda kalıp ölen dertli, akıllı ve cesur görüş sahibi Ebulalâ Maarrî'yi bir de. Onun üç zindanı: Körlük zindanı, karamsarlık ve kaygı zindanı ve hiçbir kalıpta sükûna eremeyen muazzam ve yerinde duramaz ruhunun zindanı. Onu bu yüzden dinsiz diye tekfir ettiler.

Cihangir sünnet ve hilafet hükümetinde, devlet dininin silahlı ve acımasız koruyucusu olan taassup ve istibdat çağında şöyle haykırması, onun imanının göstergelerinden biridir:

"Dünya ehli iki türlüdür: Biri, aklı olup dini olmayan, diğeri dini olup aklı olmayan ."

Ebu Hureyre'yi Ebulalâ ile kıyasladığımızda bu sözün ne kadar doğru olduğunu görürüz, her zaman böyledir sanki. Orta halli dindar yoktur. Çoğunluk... Bu benim değil, İslâm'ın sözüdür: "Cennet ehlinin çoğu..." Parmakla sayılacak kadar azı ise... Benim "kültürel koni"m bunu ispat ediyor. Her toplum konisinin tabanı "hayvanlar gibi" ve bazen "onlardan daha aşağılık" ve dindardır. Onların üstü ise genellikle gevşek dinli ya da dinsiz akıl sahipleri ve aydınlar. O zirvede tek başına parlayan yıldızlarsa: Dindar!

Gönül sahibi sevgili dostum, çağın insanlarının bütün aptalca mecburiyetlerinden özgür şair Lu. Güzel bakan, güzel anlayan, güzel hisseden, nilüfer gibi güzel yaşayıp, çiy damlası gibi güzel ölen insan.

Bir gece, önceki geceler yaptığı gibi, suskun gönlündeki çatışmaya gönül bağlamış, ruhunu yerin tozundan şarapla yıkamış, yüreğini hayatın cürmünden coşkuyla arındırmış, temiz ve yeğni, ateş küresi gibi, gecenin ıssızlığına gidiyordu. Gizemli gaybi dalgalar onu bir karahindiba gibi alıp götürüyor, mehtabın kalbine vuran ve ruhunun en uzak ufuklarına dek aydınlatan alacakaranlığından geçiriyordu. Ormandaki ağaçlar, onun iki yanından selam verip sevgi gösterisinde bulunarak geçiyorlardı. Ormanın bütün ağaçları iyi tanıyorlardı onu. Onun da ormanın her dalı, her yaprağı, her yalnız çalısı ve her âşık kuşuyla tanışıklığı vardı. Gece, mehtap, sessizlik ve ormanın mahrem ve sakin karaltısı, şu anda dar ve boğucu yuvalarına stok yapmanın hırs ve telaşından yorulmuş karıncalar şehrinin menfur ve pis gecesinden kaçan bu "uykusuz diri"yi devrinin ve filizlenmiş dolu temiz kucağına alıyordu. O da kalbinin cezbelerine gark olmuş halde, ormanın bir köşesinde mehtapla buluşmak için söyleştiği kayanın üzerinde geceyi geçirmeye gidiyordu.

Böyle giderken birden bir ırmağın kıyısına vardı. Baktı ki ay ırmakta yüzüyor! Çıplak bedeniyle ve sevimli rengiyle! Evet, yı-

kanıyor ve ırmağın yüzünde kırışıklar oluşturuyordu. İşte onun gecenin sessizliğinde yıkanma sesi, "su sesi"! Bir süre bakışlarını ayıramıyor mehtaptan. Bakıyor ona. Dayanamaz hale geliyor. Birden, bir parça coşku gibi uçuyor, atılıyor ayın üzerine. Ayın çıplak vücudunu kucaklıyor, sıkıca bastırıyor. Öyle sıkı, öyle çılgınca... Sonunda... Can veriyor.

Bir an sonra huzurlu ve vuslata kanmış, mehtabın kucağında bırakmış bedenini suyun yatağına!

İşte böyle ölüyor!

Öyle bir ideal ki kişinin hayatını ve hatta varlığını feda edecek kadar değerli. Çünkü mantık bakımından, feda edilen şey, feda olunan şeyden daha az değerli olmalıdır. Yoksa "haz almak ve kalmak" , "kendini yok etti ki başkaları kalıp haz alsınlar" sadece "duygusal", "sevimli" ve "iyi" insanların icabet edecekleri davettir. Ya da bazı insanların akılları öyledir ki propaganda, telkin, yüceltme, müzik, şiir ve konuşma etkisiyle genellikle hesap etmede yanlış yaparlar ve bencillikleri, kabirleri çiçek yağmuruna tutulsun diye kendi kendilerini yok etmeye zorlar!

Sartre, egzistansiyalizm ve kendisinin geliştirdiği "dünyanın boşluğu" felsefesi, yeni kuşakta niçin "“belediyenin kötülük ve uyuşturucuyla mücadele kurumlarının" korku ve öfkeyle algılayacağı bir dalga meydana getirdi, diye hep sızlanır. Oysa Sartre'ın kendisi, sorumlu, fedakâr, mücadeleci ve olumlu insanın parlak bir örneğidir. O, Cezayir'in kurtuluşu için hayatını defalarca tehlikeye atmış, hayatını esir milletlerin özgürlüğüne adamış, "zalimin düşmanı, mazlumun dostu", hakikate bağlı, mümin ve hedefe inanan bir adamdır. Onunla ümmeti arasındaki kendisine de meçhul olup kendisini çok rahatsız eden bu çelişkiyi ben onun kendisinde keşfettim. Bu çelişki, Sartre'ın "felsefe"si ve "fıtrat"ı arasındaki çelişkinin yansımasıdır. Sartre egzistansiyalizme inanır, ama egzistansiyalist değildir. Nitekim Marks'ın kendisi "Ben Marksist değilim" diye feryat ediyordu. Nitekim Ali'yi iyi tanıyan herkes Ali'nin Şia olmadığını bilir.

Bir Şia, Ebubekir'e biat etmez, Ömer'in yönetiminde sessiz oturamaz ve hatta savaşta kendi çıkarını düşünmez, Ammar gibi bir adamın rehberliğini yaptığı Müslüman devrimciler karşısında Halife Osman'ı bütün gücüyle savunmaz, oğulları Hasan ve Hüseyin'i Osman'ın evinin kapısına bekçi olarak, Osman'ın canını korumak ve hatta saldırganlara kılıç çekmek üzere görevlendirmez, Ebubekir'in oğluna Mısır yönetimi gibi hassas bir makamı vermez, hatta şiddetli duygusu ve muhabbeti nedeniyle ona oğlum demez, evlenmez, kız vermez, Ömer'in sahte şûrâsına katılmaz, kendisi vahiy kâtibi olmasına ve Kur'an'ı vahiy inişinin başlangıcından ve kendi buluğunun başından beri Peygamberin şahsından kelime kelime alıp anlamış olmasına rağmen, Osman'dan sonra hilafete gelip Kur'an'ı tanzim etmiş olmasına rağmen Osman'ın Kur'an'ını onaylamaz[29].

Bunlar hep Ali'nin Şia olmayışının açık delilidir. Çünkü Şia olsaydı Ali olmazdı. Ne diyorum? İslâm olmazdı. Ebubekir'in namazı üzerine Medine'de o kadar kargaşa çıkarır, Müslümanları o kadar birbirine düşürürdü ki Ebusüfyan -kendi deyişiyle- "Medine'yi piyade ve süvariyle doldurur", Ömer'in ve Osman'ın hilafeti üzerine öyle ihtilaf patlak verirdi ki yaralı İran, yenik düşmüş Mısır ve Bizans, başı ezilmiş Hıristiyanlık, Yahudilik ve Zerdüştlük, Medine adlı küçük ve zayıf şehri, Kâbe adlı savunmasız ve adı sanı kayıp mabedi ve İslâm denen nevzuhur ismi evren coğrafyanın haritasından ve insanoğlunun tarih hatırasından sonsuza dek silerdi.

Sartre'ın egzistansiyalist olmadığından söz ediyorduk. Nitekim Nietzsche de Nihilist değildi. Felsefe merhametinin zaaftan kay-

[29] Bunların tümünü muhafazakârlığa, maslahatçılığa ya da cebre, güce ve Ali'nin zayıflığına bağlasak bile bu sonuncusunu bu şekilde değerlendiremeyiz. Çünkü birincisi, Ali şimdi halifedir. İkincisi, her şeyden önemlisi "Kur'an" söz konusudur. Hangi şartlarda, Ali gibi bir adam, doğru tanımadığı bir Kur'an'ı onaylar ya da sessizlikle karşılar. Bir kelimede ya da bir yerde bir tahrif ya da bir eksiklik görseydi bütün gücüyle onu mahkûm ederdi ve onu, tıpkı Osman'ın yaptığı ve bütün çeşitli Kur'an nüshalarını yaktırdığı gibi yaktırırdı.

naklandığını düşünüyor, zayıfa yardımı hakka hıyanet olarak değerlendiriyordu. Hak demek güç demekti ve dolayısıyla zayıf demek bâtıl demekti. Onu öldürmek gerek. Kasvet ve güce tapıcılık dininin peygamberi olduğu halde canını taş kalpli arabacının kırbaçları altında savunmasız kalmış olan zayıf bir atı savunmak için feda etti!

Makus nifakları ve riyaları tanımıyoruz. Kural olarak kötü olup da iyi görüneni münafık ya da riyâkar olarak görmeye alışmışlardır. Bazen kimileri tam tersidir; kötü görünümlü iyi, kâfir görünümlü mümindir kimileri. Böyle münafıklar müminlerden, böyle riyâkarlar dürüstlerden üstündürler. Sartre, bunun üst örneğidir. Der ki hiçbir şey hiçbir şeye göre değildir. Sadece Tanrı değil, iyi ve kötü için bile bir ölçü yoktur. Herhangi biri herhangi bir işi kendi dilediğince yapıp bunun iyi olduğunu zannetmişse bu iş iyidir. Çünkü eylemleri ölçebileceğimiz ve iyi mi kötü mü olduğunu tespit edebileceğimiz bir ölçüt yoktur. Böyle bir inanış, ister istemez ve doğal olarak anı ganimet saymayı, hazcılık ve kendini muhafaza etme sonucunu doğurur. Sartre ise insanlığın ölümsüz esasları için kendini yok saymaya, başkalarının huzuru için kendini sıkıntıya atmaya ve hatta kendini feda etmeye, kendi takipçilerinden hiçbirinin onunla bir adım bile gelmeyecekleri bir yere ulaşmıştır! Ümmetine yabancı, toplumu içinde yalnız bir peygamber!

Niçin!

Mollalık geçmişi olan fakat çok yenilikçi hale gelen hocalarımdan biri şöyle diyordu: "Ben sizin hepinizden daha Batılı düşünüyorum ve eskiliğe ve gelenekçiliğe bütün Batılılardan daha karşıyım. Hatta Avrupalının iyi yemek yediğine, iyi yemek bildiğine dair onlarca bilimsel ve mantıklı delil getirebilirim, fakat ben sadece güveç kabından tat alıyorum. Düşüncem değişti ama damak zevkim değişmedi. Düşünce başka yoldan, damak zevki başka yoldan değişir. Çünkü düşünce başka şartlarda şekillenir. Sonra düşünce çabuk ve kimi zaman birden bire değişir, fakat damak zevki çok geç değişir ve kimi zaman da hiç değişmez!"

Büyük bir bilgin ve fikir adamı olan bir tanıdığım vardı. Otuz yedi yıl önce en mutaassıp dindar ve geleneksel çevrelerde tek başına örtü aleyhine ortaya çıkıp sahip olduğu bütün hassas manevi, bilimsel ve dinî haysiyetini kadının örtü bağından kurtulmasına adadı ve "örtünün kaldırılması"nın göstergesi olarak düzenlenen ilk toplantıda örtü aleyhine ilk konuşmayı yaptı ve hatta canını tehlikeye attı. Fakat ondan otuz küsur yıl sonra, İran'da *Zen-i Rûz* (Günün Kadını) dergisinin İsveç kadınının hukuki mahrumiyeti, toplumsal geri kalmışlığı ve esareti için gözyaşı döktüğü, dün çarşafı, şalvarı ve peçeyi çıkarmış olan kadınlarımızın bugün Emily'in halinden, şort ve sutyen takmaktan kaynaklanan sıkıntılarından üzüntü duyduğu ve üzerindeki mikro mikro minijop etekleri maksijop gibi hissettiği bir dönemde, bir gün kendilerini ziyarete gitmiştik. Yaşı küçük iki çocuğu vardı kendilerinin; biri altı yedi yaşlarında Fatıma adında kız, diğeri de dört beş yaşlarında Taki adında oğlan. Biz erkek öğrencilerine hal hatır sorduktan sonra şöyle dedi: "Taki'nin hemşiresi rahatsızlandı!"

İnsanın toplumsal davranışı, kişinin ahlaki çevrenin ve ilk eğitimin ürünü olan ruh ve duygusuna tâbidir. İnsanın felsefi düşünceleriyse kişinin delillerin, okumanın, tanımanın, bilimin ve ani gelişmelerin ürünü olan düşünce ve aklına tâbidir. Felsefede tanrısız egzistansiyalizme ve katıksız maddiliğe ulaşmış olan Sartre, ruh ve duyguda mümin ve âbit bir mücahittir. Bu benim burada yaptığım bir "çıkarsama" değil, kendisinin yazdığı "Kelimeler"de yer alan "kendi itirafı"dır:

"Je ne reléve que de Strogoff et de Parveillan qui ne relévent que du Dieu, tandis que je ne crois pas en Dieu." (Ben, Tanrı'dan başka kimsenin ürünü olmayan Strogoff ve Parveillan dışında kimsenin ürünü değilim; oysa ben Tanrı'ya inanmıyorum.)

Bu söz, egzistansiyalistlerin sözleriyle bir değil. Tanrı, insana sadece varlık vermiştir ve kendi mahiyetini oluşturur, demiyorum. Hayır, Tanrı, insan adında bir canlı yaratmıştır ve bu nasıl mahiyetsiz olabilir? İnsandan somut belli bir "varlık" ve

"oluş" olarak söz etmek bilmeden konuşmaktır. İnsan "imek" değil, "olmak"tır. Heidegger'in deyişiyle "plan"dır. İnsan, bu olmakta, Tanrı vergisi "mahiyet"lerini kendi "varlık"larından giderek kendi elleriyle bir mahiyet üretir. O kadar ki artık kendi bilinci dışında hiçbir mahiyeti olmayan bir "varlık" haline gelir. Ne varsa kendi ürünüdür.

İşte burada Nietzsche'nin nihilizmi doğrulanır. Hatta öz bilince varan mutlak idenin Hegelci seyri doğru görünür ve egzistansiyalizm başlar. İbn Sina'nın felsefesinden etkilenen İbn Rüşd, Saint Thomas d'Aquin ve diğerleri, onun şu sözünü aktarırlar: "Cevher için varlık arazdır." (Benzeri bir ifadeyle, sümbülteber, beş yapraklıdır?) Birinci önermedeki "varlık", "beş yaprak"ın ikinci önermede sahip olduğu konuma sahiptir. Yani sıfattır, mahiyettir, cevher için yüklemdir: sümbülteber).

Buradan akla şu düşünce geliyor: Belki mahiyet varlıktan öncelikdir. Ben felsefi tartışma yapmak istemiyorum. Başka bir işim var. Diyor, İbn Sina'nın sözünü yanlış anlamışlardır, onun nazarı başka bir şeydir. Bu sözler ne demektir? Mahiyet veya cevher zihinsellik veya mücerret, varoluşsal gerçekleşmeden önce de vardır. Mir Fendereskî'nin, "Zihniyet de ayniyetin kendisidir; sonuçta bu ayniyet başka şekilde olsa da" sözü ne kadar akıllıcadır.

Evet, ne diyordum?

Diyordum ki nasıl oluyordu da yeryüzünde çok kaldıkça yeryüzüne o kadar az alışıyordum. Su, ekmek, giyecek ve ev derdi azaldıkça daha dertli, daha susuz, daha aç, daha çıplak ve daha evsiz barksız hale geliyordum! Bir derdin, yoksulluğun, ihtiyacın benim için en azından aldanışla da olsa, hiç olmazsa kaç günlüğüne, bir hedef olmasını ne çok isterdim. "Kalbim aşk ve nefretten ayrıydı, ama bilmem niçin böyle hüzünlüydü?[30]" Ve her gece daha da hüzünlü.

[30] Meşhur sempatik ve zengin yazar Ernest Hemingway'in "Gizemli Hüzün"ünde yer alan bir şiirinden. Hayatta başarılı oldukça bu meçhul hüzün onu daha fazla kuşatıyor, onu daha çok yaralıyordu. Bu hüzün sonunda onu dize getirmiş ve öldürmüştür.

Batı beni yeryüzünün ve halkın dışına çıkarıyordu (...) ve her gece bana kitap ve sanat bir sığınaktı. Bilgi ve güzelliğin yüzünde gizemli bir tanıdığı okuyordum, hiçbir zaman yaşamaya teslim olmayan ve bir an bile yere gönül vermeyen berrak ve boyun eğmez benliğimle. Bu bana umudumsu bir şey veriyor, biraz sakinleştiriyordu. Tabii, ilaç ve şifanın verdiği bir sakinleşme değil, afyon ve şarabın verdiği bir sakinleşmeydi bu. Bilgiyi yararlanılacak bir araç bulmuyordum. Bilginin karşısında, hücrenin kapalı kapısına bakan bir mahkûmun duygusu vardı bende. Güzellikleri hız almak ve meşgul "kalmak" için bir kaynak değil, bilakis... Bilmem ki ne diyeyim? Tanışıklık, ünsiyet ve akrabalık dolu gizemli bir cazibe gönlümü onlara çekiyordu. Onlar karşısında, hücresinin her köşesinde satranç oynayıp şarap içen değil, hücresinin kapalı penceresine bakan bir mahkûmun duygusu vardı bende. Bu yüzden gönlüm "gıdasal ilimler"e meyletmiyordu, zorla ve maslahat icabı olursa o başka. Ruhumu felsefe, irfan, edebiyat, sanat, tarih ve din doyuruyordu. Tanrı'ya inanmadığım yıllarda, miras olarak aldığım tanrımı kırdığım ve kendi tanrıma ve dünyanın tanrısına henüz ulaşmadığım, metafiziği kesinlikle inkar ettiğim yıllarda bile, ruhumun özünü okşayıp ısıtan en derin hazlar, dinlerin güzel ilahilerini ve dualarını okumaktı. Sümer, Babil ve Akat tabletlerinde, Upanişatlar ve Avesta metinlerinde, binlerce yıl önceki Çin dualarında, hatta Kuzey Amerika Kızılderililerinin ilkel yakarışlarında ruhuma haber veren sözler buluyor, bunlarda çağdaşım ve zamandaşım olan realist yazarların en seçkin eserlerinde bulamadığım bir güzellik ve cazibe hissediyordum. Davut'un Zebur'unda, toplum kitabında ve Upanişat ezgilerinde, idrak ve duygularımın görünmez telleriyle alışılmadık bir şekilde oynayan ve akrabalık kuran tanıdık düşünceler ve duygular okuyordum. Ne zaman onlardan Shakespeare'e, Balzac'a, Guy du Maupassant'a, Ben Jonhson'a yönelsem, sevgilisinin yanından kalkıp okul sıralarına oturarak hocasını dinleyen, tarladan, doğadan, denizden ve ovadan kalkıp fabrikaya, şehre, sinemaya ve restorana dönen kimsenin ruh haline bürünüyordum.

Bilgi beni her geçen gün daha güçlü kılıyordu. Güçlendikçe kendime ve dünyaya ilişkin bilincim artıyordu. Tabiata ilişkin bilincim beni tabiat zindanından kurtarıyordu. Tarih bilincimle özgürlüğümü pençesinden alıyor, bütün renklerini ve tasarımlarını kendi cevherimden temizliyordum. İnsan toplumunu tanıyışım, kendi toplumumla, soyumla ve sülalemle tanışıklığım, beni toplumun saltanatından ve çevrenin tasallutundan kurtarıyordu. Raiyeti olduğum şey üzerinde saltanat elde ediyordum. İrfan ve din beni benden çıkarıyordu. Kendi benliğimi bu dört yaratıcının güçlü elleri altından kurtardıkça dördünün yaratıcısı oluyordum. Bu kurtuluşta nasıl bir haz bulunduğunu kim bilebilir! Bu dört büyük zindanın bağlarından birini ruhumun elinden ayağından kopardıkça, Hâce Nasireddin Tusî ve İbn Sina gibi, muazzam yalnızlığımda zafer coşkusuyla kalkıp oynuyordum ve kendi saltanat tahtıma doğru bir basamak yükseliyordum. Varlığın başucunda haykırıyordum. Tarihin, sonu masal ülkelerine çıkan bu ıssız ve sessiz tünelinin ağzında, kudret ve coşkuyla bağırıyordum. Beni bir sinek gibi yakalayıp emen girift örümcek ağının yüzüne karşı haykırıyordum. Kendi boğazıma başımı sokup bütün renklerden yıkanmış olan bu benliğe bağırıyordum: "Nerede o şahlar ve şehzadeler! Eğer yalnızlığımızın sınırsız ülkesinde yaşadığımız hazlardan haberdar olsalardı, bunları ele geçirmek için kılıç çekerlerdi!"

İnsanlık kervanının efsanelerin sisli ortamında yola düştüğü sabah vaktinin alacakaranlığından itibaren onlara yoldaş oldum ve efsaneler, büyüler ve mitler dünyasının tamamını dolaştım. Sonunda tarihin sınırına vardım. Tarihin bütün medeniyetlerini, dinlerini ve milletlerini gördüm ve tanıdım. Bütün çağlarda hepsiyle yaşadım, bütün mabetlerde dua ettim. Bütün okullarda filozoflar, âlimler, edipler, şairler ve sanatçılarda söz arkadaşlığı ettim. Bütün Peygamberlerin mahfillerinde yer aldım. Ve şimdiye ulaştım. Doğuyu gezdim, batıyı gezdim ve düşünceyle, duyguyla yoldaş oldum, adım adım geldim. Sonunda yalnızlığa, gurbete, çöle ulaştım!

Geçmişin insanı doğal ve içgüdüsel bilinçsizliğinde huzurluydu. İlkel insan tabiatın bir parçası -elbette şerefli bir parçası- idi. İradesi vardı, "seçme ve karar verme" gücü vardı, fakat tıpkı "özgür dünya"nın demokrasi sisteminde, Amerikalı ve Avrupalı kitlelerin sahip olduğu gibi! Seçim zamanı milyonlarca bilinçsiz "uçsuz bucaksız özgürlük" sahte bir demir paranın yazı ya da turasını seçmekle sonuçlanan seçme özgürlüğü.

İlkel insan kendi irade hisseder, ama bu yalancı bir histir. Neyi isterse seçebileceğini sanır, ama ancak tabiatın onun için tayin ettiğini ister. Ömrün belirlenmiş bir aşamasında iki kişiyi birbirlerini beğenmeye ve özgür biçimde, kendi iradeleriyle eş olarak seçmeye mecbur kılar.

Martin Heidegger'in derin ifadesiyle, henüz "ben" ortaya çıkmamıştır. Ben, "insanın kendisini müstakil olarak vicdan kıldığı" zaman meydana gelir. "Ben" tarihte ortaya çıkıncaya dek uzun asırlar geçmiştir. Durkheim bunu tam olarak göstermiştir. İnsanın kendisine ilişkin ilmi, öteki ilimlerden sonra tasarlamıştır. İnsan, insanlık ilminin en son keşfettiği meçhuldür. Keşif mi? Hayır. Tasarı. Nitekim en büyük çağdaş antropolog Alexis Carrel der ki hâlâ bir adım bile atmamıştır. Schandel'in deyişiyle: "İnsan kendisini dünyanın bütün varlıklarından daha az ve daha kötü tanır. Bu yüzden de bugün büyük tabiat karşısında her zamanınkinden daha silahlı olmasına rağmen, kendi kendisinin karşısında çok savunmasız kalmıştır... Bugünün insanını artık ne cehalet, ne tabiat, ne de hastalık öldürecek. Bilakis şu anki büyük ve silahlı uygarlığı yoklukla tehdit eden tehlike insanın kendisidir." (...) "O, her zamankinden daha iyi yaşayabilir, ama nasıl yaşaması gerektiğini her zamankinden daha az bilmektedir." Bu yüzden şehzadenin biri şöyle diyordu: "Altın ve silah içinde yüzüyor, ama dermanı olmayan bir dertten inliyor." İnsanın ne olduğunu bilmedikçe, nasıl bir şeyden söz edebilirler, bilemiyorum.

Dünyada her şey insanın var oluşu içindir. Dert şudur ki var oluş ne içindir? Dünyada varoluşlarını kendilerinin varoluş ara-

cı olan şeylere araç kılanlar ne gülünçtürler! Bu aptal döngüde dönüp duran insanlar ne de çoktur. Böylelerinin hikâyeleri, sabahtan akşama dek hareket halinde olup da sonunda tamı tamına başladığı noktaya varan dolap beygirinin hikâyesidir!

Bu yüzden, hayat adı verilen platonik mağarada ancak dışarıdan habersiz olan kimseler iyi, güzel, sakin ve mutlu bir yaşantıya sahip olabilirler. O taraftan bir elçi, bir mesaj ve tanıdık bir ses onların huzurunu bozamaz. Bu mağarada bitki, hayvan ve insan bir aradadır.

Paul Valery şöyle diyor: "Medeniyetinin yok olucu olduğunu ilk kez olarak bilen günümüz insanıdır!" Buysa insanlık kültürünün fethettiği en yüksek zirvedir. Bu mağarada bitki ve hayvanla bir arada yaşadığını bilen sadece insandır. İnsanın bütün acılarının kaynağı bu haberdarlıkta yatmaktadır. İnsanın cennette yediği "yasak meyve"ye "görürlük meyve"si denilmesi tesadüfî değildir. Öyle bir meyve ki insanın boğazından geçince cennetteki yemyeşil bahçe, insanın lezzet dolu güzel ve sakin cennet hayatı, çile ve yalnızlık dolu yeryüzü gurbetine dönüştü! Ve "Adem'in düşüşü" ve Adem'in isyanı adını taşıyan o ölümsüz hakikatin sonsuz anlamı budur. Promete ve şeytan arasında ne ilginç bir benzerlik var!

Bu "kapısı kapalı" evde, mutlu bitki ve hayvanla bir arada bulunan insan, pencere kenarında bekleyen bir bakıştır. Çile ve özlem dolu bir bakış. Önünde bulunan sisli atmosferde, uzaklardaki yıldırımlardan sıçrayan her kıvılcım, içinin fezasını aydınlatıp yakar. İçinde gök gürültüsünün sesini duyar. Cennet hatıralarının tarlası olan gönlünün sessiz ve sınırsız sahrasında yağmaya başlayan ve bütün varlığını, susuz bir boğaz gibi, Mart yağmurlarının okşayış hazzıyla sakinleştiren yağmurun susuzlukları giderici ve hatıralarla dolu senfonisini dinler. Birden pencere kapanır ve yağmurun sesi kesilir. Ruh hafakan içinde sabırsızlanır ve zincirine vurulmuş öfkeli bir deli gibi yaralı ve dertli kıvranıp durur. Bazen dışarıdan bir ayak sesi – "bunun onun ayak sesi olduğunu bilir" – işitir. Bu ses, odanın boğucu

ve sessiz havasını hararetle doldurur. O, dışarıda tanıdığının sesini işiten yalnız bir keklik gibi kafesinde bir o yana bir bu yana bilinçsizce çırpınır. Her defasında bir duvar onu karşı duvara sürer.

Hayvan hareketlidir, ama "başı yerde"! Ağaç yerden başını uzatmıştır ama "ayağı toprakta"dır. İnsan ise ağaç gibi göğe doğru filizlenen bir canlıdır; bu kısa "dünya"nın alçaklığından "mavera"ya başını uzatmış isyanın uzun boyudur. Tavanı yararak bir sır gibi bir ay ışığı gölgesinde, bir bakış gibi yıldız deliğinden geçsin diye hayal ve arzu tarzında yoğurmuşlardır onu.

Ruhunu her yandan acımasızca kavrayıp sıkıştıran bu boğucu ve karanlık dünya darboğazından; yünle tüyle kaplanmadan kendisinde ruhun payı bedenden daha fazla olsun diye, beden güçsüz ve düşkün bir mahkûmun çevresine sağlam ve kalın bir duvar değil de kalbin vücudunda ince bir ipek kumaş olsun diye, derisinin altından saldırgan, taşkın ve eriyen ruhu dışarı taşsın diye, bu hafif, güzel ve kırılgan örtünün ardından, sessizce ağlayan bir mumun takatsiz ışığıyla kurtulmak ve gözlerden gizli kalmamak için kendisini kapılara duvarlara vurur.

Onda gövdeler kılıçtır, çekilmiştir. Yani var olan her şeyle, kendisini kendisinde tutan her şeyle kavgalıdır. İsyankârdır. Yani her yandan kendisine yüklenip ağırlık yapan havanın, toprağın, hayatın ve bu dünyanın örseleyişini kabul etmemiş, tembel, güçsüz ve yumuşakça teslim olmamıştır. Yani kendisini kuşatan şeye entegre olmamıştır. Yani "tabiatın kalıbı"na sığmamaktadır. Bu dünyaya oturmamıştır. Yani kırmak, kesmek, parçalamak, yanmak, birbirine katmak, uçmak ve kurtulmak istemektedir.

O, tuğyan ağacıdır, ret çiçeğidir. Bu varlığın tümüne baştanbaşa "hayır" cevabıdır. Onun var oluşu, ondan başkasının var olmayışıdır. O, tabiatı tedrici olarak reddetmekle tedrici olarak kendisini ispat etmektedir. Madalyonun bir yüzünde o vardır, öbür yüzünde bu âlem. İçi boş, donuk ve kör kalpli kâinata duygusunun ve yaratıcılığının gücüyle şuur, duygu ve tanışık-

lık kazandığı ve aptal nesneleri sanat mucizesiyle kendisine akraba hale getirdiği ölçüde kendisini yaratmakta ve "olmaktadır". Bu yüzden, sanatçı, tabiatı süslemez, güzellik yaratmaz, kendisini ortaya çıkarır. İnsanlar hep sanatçılardır. Herkes sahip olduğu sanat ölçüsünde insandır ve tabiatın gerçekliğini inkâr ederek kendi hakikatini var eder. Hiç kimsenin sözünü etmediği mucizeler yaratan diyalektik, "Allah'ın kendinden insana üflediği ruh" budur işte. Ona öğrettiği ve bütün meleklerce secde edilen kıldığıdır. İlk günah da budur. Yasak meyvesi de budur. Yeryüzüne sürülmesi de bu, Tanrı'yla akrabalığı da bu, şeytanla elbirliği de bu, ilahi olgunluğun kaynağı oluşu da bu, çilenin doğurgan menşei de budur. Allah kendisini "zalûm ve cehûl" diye niteliyorsa bundandır. Onun boyuna posuna bakıp coşkuyla "Tebârekellâhu ahsene'l hâlikin" deyişi de bundandır!

İlginç bir hikâye. Ne diyeyim!
O cennet neredeydi?
O yasak meyve neydi?
Cennetten çöle nasıl düştük?
Nietzsche'nin nihilizmi doğrudur.
Mutlak ideye, mutlak bene dönüş doğrudur.
Ben Atman'a ulaşır, Atman Brahman'a.
Péguy: Çocukluğa ve bilmezliğe geri dönelim.

Hayat kavgasının ortasında fıtratımın derinlerinden bir ses amansız bir şekilde bana sesleniyor: Dinleme! Hiçbir sese kulak verme! Bu dünyanın sayısız aldatıcı renkleri arasından gökyüzünün temiz mavisi dışında hiçbir renge göz dikmedim. Âlemin doğusunu batısını gezdim, bütün tarihlerin güzergâhı üzerinde durdum, bütün mezhepleri, bütün ekolleri, bütün kahramanları, düşünürleri, önderleri, dünyanın sahip olduğu zamanın ürettiği ve tarihin ördüğü her şeyi gördüm, ölçtüm, tanıdım, bitirdim ve geçtim. Ellerim boş, eteğim boş; çölde rüzgâr gibi avare.[31]

[31] Bizi anladıkları gibiyizdir, öyleyse başkalarının anlamalarından kurtulduysak kendi var oluşumuzdan kaçışımız demektir.

Dünyanın benim için artık hiçbir şeyi yoktu. Ben cesur, mağrur ve müstağniydim. Cesaretten, gururdan ve müstağnilikten değil, "sahip olmamak" tan ve "istememek"tendi cesur, mağrur ve müstağni oluşum. Hayat, beni incitmeyecek kadar küçük, kalbimi titretmeyecek kadar çirkindi. Varlık bile ele geçişin beni zavallılaştırmayacağı kadar boştu. Ve ben, "elden kaçırma"nın beni korkutamayacağı kadar "eli boş"tum.

Aceleyle şehirden uzaklaşan biri gibi tıpkı. Hani o uzaklaştıkça şehir durmadan küçülür, uzaklaşır, yabancılaşır, sonra mevhum ve meçhul bir siluet, sonra belli belirsiz bir gölge, sonra bir nokta ve en sonunda bir hiç haline gelir ya artık onun için yok hükmünde bir şehir. İşte bunun gibi hayat, bütün duvarlar, evler, yollar, çekişmeler, çabalar, servetler, ilişkiler, lezzetler, hepsi karşımda rengini yitiriyor, uzaklaşıyor, yok oluyordu. Ben hızla kaçıyor, kaçıyordum. Sonunda yalnızlığın uçsuz bucaksız kıtasına, "kendi"min kapalı ıssız adasına ulaştım!

Tarihi öldürürsek o zaman mutlak ortaya çıkar. Ben geçmişi öldürdüm ve "mutlak"a ulaştım. Ferdiyet duvarlarım art arda çöktü. Ben tabiattan kurtulup, tarihten kurtulup, başkalarından kurtulup ve kendi hisarımdan kurtulup üzerinde hiçbir "çatı"nın gölgesi bulunmayan, hiçbir "işaret"in beni çağırmadığı bu çölün gurbetinde avare, başıboş bir ruh oldum.

Bir kelebek gibi, akşama kadar batının sessiz ve hüzünlü eteğinde öylece uçuyordum. Tabiatın kucağında, kokuşmuş murdarların sofrasının kenarında, uysal ve asude uykuya dalmış bitkilerin ve hayvanların kör huzurundan usanmış, sığınaksız ve yazgısız bir kurtuluştan korkarak, gezilecek hiçbir yeri olmayan bu ülkenin üzerinde uçuyordum.

"Hayret" çölü, kendinden yola çıkmaya yönelmiş birinin yolu üzerindeki en korkunç merhaledir. Orada ardımıza baktığımızda yaşadığımız şehrin silueti, uzak bir toz bulutu içinde kaybolmuştur. Önümüze baktığımızda, her adımda kalbi başka bir yangına çeken özlem alevinden ve her bakışta daha bir uzaklaşan ve daha bir dilsizleşen haleden başka hiçbir şey yoktur.

"Hayret vadisi"ne geçmek ne zor ve uzundu! Bir ömür süren bir ölüm! Gurbet vatanımdı, güneş babam, çöl annem. Gözyaşı yağmurunun okşayan parmaklarının ucuyla filizlendim. Hüzünlü bulutların ağlayışıyla kana kana içtim, acının bereketli ve verimli toprağında köklendim, çileyle büyüdüm ve bekleyiş içinde boy verdim. Yalnızlık gönlümün evi oldu; inziva yatağı, yeis beşiği, ümitsiz arzu masalcı ihtiyarı, şiir sütannenin göğüslerinden gelen süt, kimsesizlik huzur veren kucak, susuzluk tatlı suyu, efsane ağzının tadı, hayal sevgilisini anlatan, mit tarihi, hikâye geleceğinin hatırasını oluşturan, kelimeler iyi ve müşfik nazlayıcıları, kalem mesaj getiren Cebrail'i, defter mahrem buluşma yeri, gece inleyişin ıssız hurmalığı, sevmek öğretmeni, iman okulu, özveri sınavı, gurbet vatanı, yeis ümidi, ayrılık her sabahki şarkısı, kaçış her günkü fısıltısı, (...) her gece yarısı virdi, kurtuluş (kurtulmuşluk) mezhebi, kaya ve mehtap buluşma yeri ve "Upa" cenneti arzusunun son durağı.

Bedenin tuğla, sıva, ahşap ve topraktan yapılmış zindandan kurtuluşu, mahkûmu mutluluk ve başarıya gark eder. Tabiat, tarih, toplum ve "nefis" zindanından kurtulmuş olan kimsenin ruhundaki mutluluk ve başarı, kelimelerle, üstelik bu zindanlardaki esirlerin konuşma aracı olan kelimelerle nasıl anlatılabilir? Henüz boğucu ve kanlı cenin zindanında kan içerek gecelerini gündüzlerini geçiren çocuklara doğum mucizesinin ve dünyanın azametinin ne olduğundan, göğün, güneşin, ayın ve yıldızın ihtişamının, sabahın korunmanın, günbatımının, çiçeğin, yağmurun, aşkın, imanın, sevginin güzelliğinin ne olduğundan ve bu ceninin metafiziğinde, ceninin dünyasının gayb âleminde neler olup bittiğinden nasıl söz edilebilir? Gözü kapalı, kulağı kapalı, düşüncesi kapalı, gönlü kapalı olan ve bütün "varlığı" emmek, üstelik rahim kanı emmek olan bir cenin, öldükten sonra nasıl bir yaşamak olduğunu, yeşil pınarların kaynak sularının kavurucu çölden gelmiş susuz birinin ağzındaki tadını nereden bilecek? Ben, ülkemin toprağında ve ikliminde gayri ihtiyari bitmiş bir çiçek değildim artık. Ben artık, uzak ülkelerden doğup şehirlerden geçip kabilelerin dağını taşını süpürüp geti-

ren ve kirli, bulanmış ve kokmuş tarih ırmaklarının döküldüğü bataklık değildim. Ben artık, toplumunun kendi yansımasını hiç eksiksiz göğsüme nakşettiği bir ayna değildim. Ben artık kendimin miras bıraktığı benliğimin elinde ne isterse yapacak, nasıl isterse öyle olacak, o olmadığımdan ve onun ben olmadığından habersiz kör ve donuk bir araç değildim. Tabiatı tanıdım ve tabiatın oluşturduğu beni ufaladım. Tarihi tanıdım ve tarihin şekillendirdiği beni birbirine kattım. Toplumu ve toplumun huyunu suyunu ve çalışma tarzını tanıdım ve toplumun doğurduğu beni yıktım. Kendimi tanıdım ve meçhul derinliğinde özümü buldum, inleyen cılız sesi duydum ve zindanını yıkıp onu azat ettim ve kurtuldum, büsbütün kurtuldum. Hiç kimsenin müdahalesi olmadan ben olduğumu gördüm. Ben bir "Upa" idim, dört yandan kendisiyle sınırlı bir ada. Dünya ve içinde ne varsa ayaklarımın altında, yanımda hiç kimse ve tepemde hiç kimse. Ne görkemli bir ilahi saltanat! Mutlak bir nihilizm! Gerçek bir Nietzsche olarak bilginlerin gücüyle bu çetin ve sağlam bensizlik kalelerinden ve bu bilinçsizlik cebirlerinin zincirinden kurtuldum ve uçsuz bucaksız özgürlük ovasına ulaştım! Her yandan gönlün istediği ufuklara uzanan, kimsesiz ülkelere dek giden. Düz bir ova! Nasıl! İstediğim gibi! Ne renk? Boyadığım renkte! Nerede! İrade ettiğim yerde. Hangi tarafta? Yöneldiğim tarafta.

Ben, mutlak isteme, özgür irade, kendinin güçlü yaratıcısı, dünyanın bilgili mimarı. Buda ne güzel diyordu: Nirvana insanı! Sonuçsuz "karma"nın sersemletici döngüsünden özgür, çileler yığınından ve bağların ağından ibaret bir hayatın çileli "samsara"sından özgür. Ne doğru söylüyordu Hallaç: "Cübbemde Allah'tan başka kimse yok." Allah, mutlak kurtuluş, kayıtsız ve bağlantısız bir varlık. Kendisinin ve bütün yaratılışın yaratıcısı! O ki ne sonuçtur, ne mahlûktur, ne de evlat.

Ne güzeldir Hegel'in sözü! Mutlak ruh! Mutlak ben! İnsan öyle bir yere ulaşır ki mutlak irade olur. Ne derindir Kierkegaard'ın, Jaspers'in ve Sartre'ın sözleri, benim seçtiğim şekliyle.

Ben, insanların bu üç mahiyet yapıcısının benim varlık aynama nakşettiği bütün mahiyetleri bilinç ve isteme gücüyle sildim. Yunmuş yıkanmış bir varlık, beyaz bir levha oldum. Kendimin özgür ellerinin ve onun altın kaleminin altında şekilsiz bir çamur oldum. O mu? O kim? Kendim, özgürlük bağışlayan kendim. Meydana getirici, yetiştirici ve yaratıcı kendim. Tanrı'nın kendi ruhunu bana üflediğine dair sözü ne görkemli, aziz ve coşku vericidir! Tanrı'nın ruhu, "bu dört bilinçsizlik zindanından kurtulmuş insan" değil midir zaten? Bu kurtulmuş insan, Tanrı'ya benzer değil midir? Onun kendisinin istediği "Tanrı benzeri kul" kimdir? Yapmasının elinde ve gitmesinin ayağında hiçbir bağ olmayan kul değil midir? Herkes, kendisinin yaratıcısı olduğu ölçüde âlemin yaratıcısına benzer değil midir zaten?

Herkes "kendisinden başka" cebirlerin bilinçsiz ürünü olduğu ölçüde "kendisi" olmaktan yoksun değil midir? Bir taş parçasıdır, bir ağaç dalıdır, bir hayvandır! İnsan, "kendisinin bilincinde kendisini var eden", sonra da "dünyanın bilincinde dünyayı var eden" bir canlıdır. Efendisinin tasarladığı bir köle! " Ben" (le moi), İkbal'in deyişiyle, "birey" "benlik"e ulaştığında ortaya çıkar (ölüm ve aşk karşısında=Heidegger). Yani "kendi"ni (le soi) başkasının (l'autrui) karşısında "vicdan" (consciense) kıldığında.

Bu mutlak "başkası", "kendi olmayan" (non soi)dır, "benin dışındaki her şey ve herkestir: Tanrı, tabiat, madde, bütün "kainat" ve de bir "başka birey". Bu şaşırtıcı "kendini bulma"da birey kendisini bir "tez" olarak bulur. Bu durumda "başkası"nı kendi antitezi olarak bulmuştur. Benim inancıma göre bu antitez, bulmanın daha üst derecelerinde genişler ve yükselir. "Başka birey"den aile, toplum, insanlık, tabiat ve Tanrı'ya doğru bir gelişme ve yükselme. Bu aşamada Tanrı, artık onun mahiyetinin mutlak ve dilediğini yapan belirleyicisi değildir. Onun yapısını ve yazgısını Tanrı, "o olmadan", onun bilinci, isteği ve müdahalesi olmadan yaratmaz. Tanrı ona varlık verendir; kendi yapısının sorumlusu, kendi özsel hasletlerini, sıfatlarını, boyutlarını, hallerini ve onun kimliğini oluşturan bütün renkleri

ve tasarımları seçmeye memur bir varlık. Tanrı, onu sadece "dünyaya atan" ve sonra "hanginizin amelinin güzel olacağını sınamak için,"[32] "ne yapacak", "ne olacak" diye bakan bir baba olmaktadır.

Bu arada "amel", antik "Tanrı"nın yerine geçmektedir: "Onunkisi sâlih olmayan bir ameldir."[33] "İnsana kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."[34] Praxis, insanın takdir kalemi olmaktadır. Yazgı? "O gün kişi önceden yaptıklarına bakacaktır!"[35] Tanrı'nın yere, göklere ve dağlara sunduğu ve onların üstlenmekten kaçındıkları ve insanın üstlendiği emanet işte budur. Ne aşk, ne bilgi, ne itaat, ancak "kendini kılma sorumluluğu"dur. İlahi kudretin elinde olan işi insan kendi alıyor! "Bu yaratıcılık emanetinin yükü"nün ne denli ağır olduğunu kim bilebilir! Sartre, onun takatsiz bırakıcı baskısını nasıl da derinden hissediyor ve "ürpertici" diyor. Fakat L'Existentiaslisme Cest un Humanisme'de bu "ürperti"ye (angoisse) ilişkin söylediği, meseleyi düpedüz yüzeyselleştirmek ve hatta avamlaştırmaktır. Orada gazete, dergi ağzıyla bundan söz etmiştir. Sözü bilimsel dergilerin muhabirlerine ve felsefeyi siyasi haberler gibi makaleler, matbuat, konferanslar ve güncel söyleşiler yoluyla öğrenenlere yöneliktir. Diyor ki seçme özgürlüğü olan insan, hayra ve şerre ilişkin önceden belirlenmiş bir ölçüt olmadığından ve ölçütü de insanın bu seçimi yarattığından, seçimi anında -ki insanın ömrünün tamamı bu lahzalardan terkip olmuştur- insanın eli ve yüreği titrer. Çünkü onun açısından hayır, "iyi niyet" (le bon foi) ile yapılan iştir. Bu ise insanın iç durumundan ve vicdanından ibaret olup insan bir iş yapmaya el attığında bütün insanların da böyle yapmalarını, kendi amelini herkesin örnek almasını arzu eder. O halde her birey kendi seçimiyle, yani bireysel ameliyle genel bir insani örnek ortaya koyar. İşte bu duygu sonucunda onda sorumluluk mey-

[32] 67/Mülk Suresi 2 (Çev.)
[33] 11/Hûd Suresi 46 (Çev.)
[34] 53/Necm Suresi 39 (Çev.)
[35] 78/Nebe Suresi 40 (Çev.)

dana gelir. Bu sorumluluk ise kişisel bir sorumluluk değil, bütün insanların hayır ve şer sorumluluğudur. İnsan bazen almakta olduğu kararın mümkün olan en doğru karar olması gerektiği "ıstırabına" ister istemez düşer.

Bu dünyada insan ruhuna özgü ıstıraba ilişkin böyle bir tahlil doğru olmaktan ziyade yararlıdır; insanın hakikatinden çok toplumun maslahatına yakındır. Ruhun ıstırabı, başkaları karşısında hissedilen ahlaki sorumluluktan kaynaklanan kaygıdan daha ciddi ve zordur. Bu, "irade"nin kendinden, özellikle de neyi irade edeceğimi bilemeyişimden kaynaklanan ızdıraptır. Zindanda olan, sıkıntılıdır ama muzdarip değildir. Kendi haline bırakılmış olan özgür, sorumludur. Başkalarına karşı sorumluluktan önce "kendi"ne karşı sorumluluk ızdırap vericidir; özellikle kişiye bırakılan, kişinin kendisi ise, kişinin "nasıl oluşu" ise! Bu, korkunç ve ağır bir hayretin coşkun pınarıdır. Emanet taşımak ızdırap vericidir; hele bir de Tanrı'ya ait, Tanrı'dan alınmış bir emanetse bu. Dağlar bu emaneti almaktan kaçınmışlardır. İşte bu emaneti taşımanın ıstırabı, Mevlana'nın deyişiyle, ruhu şaraba çeker. Unutuş! Unutuş! Ne susanılmış bir ihtiyaç! Bir an bile olsa hissetmese insan. Sarhoşluk, bu emaneti taşıma kaygısından bir an için asude olmaktır. İradenin korku ve kaygısıdır kalbi gönüllü cebre muhtaç kılan. Aşk, gidebileceği bütün yolların başında avare kalmış insanın muzdarip ayaklarının aradığı zincirdir!

İlkel insan iki "öz" bilinçsizlik içinde huzurludur: Biri "tabiat", diğeri "biz". Tıpkı Fransız Pléiade şairinin "Küçük Tavşanlar"ı gibi.

"Tabiat"tan başka eski "toplum" bir "müstakil şahıs"tır. Eski toplumdaki bireyler, içlerinde "kendi"lerini değil "biz"i hissetmekteydiler. Kabile, kendi bireylerinden bir terkiptir. Haysiyeti, vicdanı ve hatta "varlık"ı olan kabiledir! "Birey"in varlığı toplu ruhta ve toplu vicdanda erimiştir.

Birey gerçekten "varlık" sahibi değildir. Ne katildir, ne maktul. Birini öldürmüşse kabilesi katildir. Nitekim maktul kabile haki-

ki ve hukuki maktuldür. Katil kabilenin her bireyi hakiki katildir ve gerçek katilin yerine kısas edilebilir. Çünkü her birey "kabilenin kendisi"dir. Bu, İslâm'ın Arap kabile toplumunda ortadan bir kanundu.

Emile Durkheim'ın "sosyalizm" diye adlandırdığı budur. Tarihte uygarlık ilerledikçe ve düşünme daha çok geliştikçe birey daha çok gerçekleşir, toplu ruhun (bizin) asıllığı ve üstünlüğü zayıflar ve toplumdaki bireysel ruh (ben) daha belirgin duruma gelir. Bugünün uygar toplumu artık birbirine bitişik bir terkip değil, "ben"lerin birbirine bağlanmasından oluşan bir kurumdur. Ben, zaman geçtikçe ortak ruhtan bağlarını daha da koparmakta ve bağımsızlaşmaktadır. Benler birbirinin içinden çıkmakta ve yan yana durmaktadırlar. Aynı evi paylaşanlar, komşular haline gelmektedir. Bütün "ben"leri kendinde eriten "biz ruhu"ndan geriye siyasi bir addan ve kültürel bir hatıradan başka bir şey kalmamaktadır. Bağımsızlık bir tür "yalnızlık"tır. Yalnızlık, "ben"in varoluşsal kavramıyla iç içedir. Durkheim ve Holbach, yeni insanın yüzünde okuduğumuz perişanlığı, karamsarlığı ve korkuyu, uzaklıklardan ve ayrılıklardan ortaya çıkan korkunç boşluğun yansıması olarak nitelerler. Bugünün uygar toplumlarının kalabalık ve örgütlü izdihamında herkes yalnızdır. Büyük ya da küçük toplumun bireylerini birbirine akraba ve ortak hale getiren din, milliyet ve aile artık zayıflamıştır. Öte yandan ekonomik bağımsızlık, bireycilik, can ve mal güvenliği, dört dörtlük sistem, uzmanlaşma, gezi, dinlenme, hobi ve boş vakit değerlendirme amaçlı resmî ve teknik programlar, bireyleri birbirine "ihtiyaçsız" ve sonuçta "yabancı" kılmıştır. İşte bu boşluk, yalnızlık ve ayrılık, bugünün uygar hayatında intihar grafiğindeki yükselişi açıklamaktadır. Bunun tersine, geleneksel ve dindar toplumlarda intiharın genel ve toplumsal bir olgu değil de istisnai ve bireysel olaylar biçiminde olması bunu teyit etmektedir.

Bu yüzden ilkel insan, tabiat ve toplumun sıcak ve anaç kucağında kendinden uzaklaşmış bir halde huzur içinde uyumakta-

dır. Âdem'in Adn cenneti[36], kendisi uyanış ve görüşün acı meyvesini yemeden önce burasıdır. Çünkü refah ve mutluluk -bizim yarı aydınlarımızın sandıklarının aksine- "tüketim" düzey ve türünde değil, "duygu" düzey ve türündedir[37].

Toplumbilimciler ve iktisatçılar, üretim ve tüketimin niceliğini refah ve huzurun ayırıcı özelliği olarak göstermeye alışkındırlar. Oysa refah ve huzur ne üretimle ilişkilidir ne de tüketimle. Sadece ve sadece "ihtiyaçlar ile elde edilenler arasındaki aralık" (nicel ve nitel aralıklar) ile ilişkilidir! Bu bakımdan Adn cennetini sularda, şehirlerde ve şehrin bereket, servet ve güzelliğinde görmemek gerekir. Adn cennetini, Âdem ile Havva'nın, içinde ihtiyaçsız ve dertsiz yaşadıkları kendi duygu ve idrakinde aramak gerekir. Tanrı'nın gözleri önünde çıplak olarak boy göstermekten utanmıyorlardı. Çünkü Havva, isyan şeytanlığını Âdem'in ruhuna dökmemiş, o yasak meyveyi ona yedirmemişti. Görüyorum ki bitki hayvandan daha sakin, hayvan insandan daha huzurlu, Fethali Şah, Mevlana'dan daha ızdırapsız ve Onasis, Metherling ve Ebulalâ Maarrî'den daha mutlu.

Tarihsel insan güdüsel insandır; vicdanı daha çok duygusaldır. Hegel'in deyişiyle, ondaki mutlak ruh, yarı bilinçli bir duyguya erişmiştir. Bununla birlikte henüz mutlak ve mücerret bilinç demek olan düşünmeden uzaktır.

Gerçi ben onun geçmiş uygar insanın yeni insandan daha az "bilinçli" olduğu yolundaki sözüne inanmam. Tam tersine, eski mütefekkir -tam bugünün tersine- dünyadan ziyade kendinden söz edebilmiştir. Çünkü kendisi hakkında daha çok düşünmüştür. Bugünün insanı tabiat ve hayatın somutluğu içinde kendisini unutacak kadar fazla boğulmuştur (Jaspers'in sözü).

[36] Havva=Europe'un torunu Pandora – Jüpiter, sırlar kutusunun kapağını açıp bütün mutsuzlukları yeryüzüne boşaltmıştır.

[37] İçlerindeki bu bıkkınlık ve kasvet, refahın ürünü olmayıp Moğol'dan sonraki çile, savaş ve mutsuzluğun da ürünüdür. Öyleyse bir sonucun iki nedeni olamaz. Öyleyse bu insanın doğal halidir ve bunlar koşullar ve faktörlerdir.

Din, her halükârda ilim ve irfandan daha fazla, teknikten ve Tanrı'ya tapınmaktan daha çok ve hayatın insana tapınmasından daha ziyade "kendi üzerinde düşünme"yi ortaya çıkarır ve "kendi"yi gündeme getirir. Fakat onun, tarihin nesnellikten (objektivite) öznelliğe (subjektivite) doğru ilerlediği yolundaki sözü doğrudur. Hegel'in çizdiği bu seyir çizgisini ben başka alanlarda başka bir telakkiyle kabul ederim: Doğu insanının zihinsel ve bilinçli olarak Batı insanına ve dinî dönemlerin akli dönemlere evrilmesi ve ardından da onun sınırladığı çirkin ırkçı, milletçi ve devletçi mevhumlar değil, tam tersine dindeki fetişizmin İslâm'daki "Allah'a kulluk"a doğru evrilmesi.

Başlangıçta mabutlar boncuklardan ve bazı hayvanlardan oluşur (tabuculuk). Ölülerin ruhlarına tapınma (animizm) ve tabiat görüngülerine tapınma (natürizm: ateş ve yıldız vs.), her biri dünyadaki güçlerden ya da insanla ilgili işlerden birinin sultanı ve hükümdarı olan Promete, Zeus, Jüpiter, Temis, Amor, Gea, Mardok, Baal, Tir, Merih, Behram gibi tanrıçalara ve yarı insan kişilere tapınma (mitoloji, politeizm). Bu şahsiyetler yarı somut, yarı soyutturlar. Daha sonra evrim, felsefi dünya görüşü ve dinî duygunun soyutlaşma ve tevhide ulaşması şeklinde devam eder. Sonunda Roma ve Yahudi teslisine (trinité) varılır (Philon, üç uknuma, yani kadim ve müstakil zata inanırdı). Sonra da Hıristiyanlıkta Katolik mezhebini meydan getirir ve daha soyut üç kavram, hem üç müstakil varlık hem de tek bir zat olan Baba-Oğul-Kutsal Ruh ortaya çıkar. Zerdüşt dinindeyse ikiciliğe (düalizm) ulaşıp tamamen soyut ve manevi iki güç haline gelir. İslâm'da tevhide, "hayal, kıyas, zan ve vehmin" de üstünde olan anlatılamayacak kadar büyük bir hakikate, her türlü had, sınır ve somutlaştırmanın dışında "mutlak bir maverai soyutluğa" ulaşır.

İnsanın bütün manevi yönleri bu çizgide yol alır. Aristo'nun realizminden Hegel'in idealizmine, altın Yunan çağının hümanizminden Sartre'ın hümanizmine, Batı'nın felsefi aklı bu evrilmeyi yaşamıştır. Klasik ressam ve heykeltıraş, hatta tanrıları boğa, kartal, kurt ve yarı at-yarı insan biçiminde göstermişlerdir. Bugün-

se hatta dağı, denizi, ormanı, göğü, belli ve bilinen bir insanın yüzünü gerçek boyut, renk ve biçiminden çıkarmakta ve kendisi bunlara soyut ya da metaforik renkler, şekiller ve boyutlar vermektedir. "Yeni roman"ı savunma sadedinde (...) söylediği gibi: "Yeni romanın birçok şeyden söz ettiği ve şeyleri kapsamlı ve inceden inceye betimlemeye giriştiği doğrudur; ama bu şeyler yeni romanda dış dünyadaki somutluklarıyla betimlenmeyip yazarın içindeki soyutluklarıyla romanda yer alırlar. Bu şeyler yani insanın kendisi, onun dışında değil, kendisi için vardır." Bugünün resim ve heykeli, tabiatın taklidi değildir. Şeyleri ve gerçek şekilleri taklit etmek değildir. Taşla, boyayla insan yapmak ya da portre çizmek değil, "taşla, boyayla konuşmak"tır. Hollanda'nın Rotterdam şehrindeki modern heykel, bir insan heykeli değil, "insanlık" heykelidir; savaştan sonraki insanlığın, "savaştaki" insanlığın heykeli. (...) tablosu, Austerlitz savaşından bir sahneyi resmetmiştir, ama UNESCO duvarı üzerine Picasso, "barış ve savaş"ı "anlam"landırmaktadır. Orada savaşmaya bakarız, buradaysa savaş üzerine düşünürüz. Yeni sanat, sadece maddi şeyleri ve tabiat görüngülerini kendi "gerçek" renk ve şeklinden çıkarmaya çalışmakla kalmaz, hatta bugünkü resimde soyut (abstrait) orfizm sanatı, hep "şey"in tutsağı olan renk ve tasarımı kendi özünden arındırma ve özgür kılma peşindedir. Nitelenenden soyutlanmış nitelikler! [Bu eğilim] yeni şiirde de çoktan başlayıp yaygın hale geldi[38]. Fakat resim ve heykelde böyle bir ayrım çok zordur. Her halükârda bugünün ressamı, karpuzun yarısını görenin ağzını sulandıracak kadar gerçekçi resmeden Rembrandt gibi usta bir sanatkâr değil, zindanının kapısındaki kilidin anahtar deliğini bir "ateş yuvası", bir "alevli meşale" şeklinde "yaratan" De La Chapelle gibi bir düşünürdür. O, gerçek tasarıma uygun bir anahtar deliği resmetmek istememiştir. O, Zeus'un ya da Promete'nin gözünden gizli konuşmak ya da Nemrut'un haberi olmadan İbrahim'e üstü örtülü mesaj göndermek istemiş-

[38] Hatta Avrupa'daki yeni şiirin taklidi yoluyla bizim yeni şiirde de bugün şöyle diyorlar: Göğün mavisinde... o ufukların laciverdinde, zülalde...

tir. Veya zindandaki kişinin vaat edilmiş iki şeyi beklediğini söylemek istemiştir: Biri "ateş", öbürü "ateş"! Yahut "mumun eriyip yanması"nı ortaya çıkaranın, "pervanenin zindanda oluşu" olduğunu söylemek istemiştir. Yahut da insanın cehaletin esiri olduğunu, yani ateşin "görürlük" ateşi olduğunu veya küfrün esiri olduğunu, yani ateşin iman ateşi ve zulmün esiri, ateşin adalet ateşi olduğunu ya da yeisin esiri ve ateşin ümit ateşi olduğunu ya da cebrin esiri, ateşin kurtuluş ateşi olduğunu veya "gece ve kış"ın esiri olduğunu ve bunun tanyerine işaret, üzerlikten kinaye olduğunu veya "aklın" esiri ve altınsı biçarenin aşk olduğunu söylemek istemiştir.

Niçin "veya" diyorum ki? Söylemek istediği bunlardan biri midir? Sanatın dili nesrin tek düze dili midir? Bunların hepsini söylemek istemiştir ve bunların hiçbirini de söylememiştir. Aslında bu anlam ve duygulara benzeyen bir anlam ve duygu yaratmıştır.

Her halükârda sanat, varlık ve insanın Hegelci güzergâhını kat etmektedir; maddi ve somut gerçeklikten soyutluğa doğru gidiş. Picasso'nun Harlequin'lerine bakınız. Dans da artık göğüs, karın ve bel güzelliklerini sunmak ve bedenin yumuşak ve düzenli hareket ve tavırlarını ortaya koymak değildir. İçgüdüsel eğilimleri ve cinsel dürtüleri tahriki ifade eden hareketleri sergilemek değildir. Bugünün Emile Zola'cı natüralist balesi Yunan mitolojisine ya da D oğu gizemlerine geri dönmüştür[39]. Izdırap, atom ve makine çağı insanının yangı, korku, isyan, öfke, coşku, feryat ve ruhsal boşluğunu ifade etmek, bütün temelleri yıkmak ve bütün bağları koparmaktır. İpek böceği gibi kendi ördüğü güzel ve dört dörtlük kozada mahpus olup boğulmayı hisseden ruh... Rönesans İtalya ve Fransa'sının zevk, huzur ve incelik çağının güzel ve romantik aristokrasisi gibi, ışıltılı salonlarda, yumuşak ve uzun müzikler eşliğinde, havaya düşsel ve esrarlı ışıklar yayan

[39] Aslında balenin kendisi, taklitsel ve gösterimsel değil, bediî bir sanattır. Balede natüralizm veya realizm, gramer ve mantık konularını şiire dökmeye benzer!

kandillerin insanı alıp götüren masalsı loşluğunda el ele, göz göze, yumuşak, görkemli, vakar, nezaket ve ihtişam dolu dans etmiyor artık. Yüksek aristokrat eğitimlerinin göstergesi olarak Corneille ve Racine'in diliyle *Le Cid* ve *Andromaque* metinlerini âşıkâne fakat yumuşak, usulüne uygun ve "necabetle" (!) birbirlerinin kulaklarına fısıldamıyorlar. Birbirlerine sarılıp çığlık atıyorlar, birbirlerine saldırıyorlar ve öfke, bağırtı, çığlık, yerinde duramayış ve yanıp tutuşmayla öyle bir kıyamet koparıyorlar ki yeri titretiyorlar, hava heyecan ve şiddetten yanıp kavruluyor. Çarpıcı renkler ve hızlı ve ürkek ışıklar da hepsi yürekten çığlık atan müzik aletleriyle birlikte sanki galeyana gelmiş. Bunlar dans etmiyorlar. Doğu'nun sakin ve geniş sahralarından, sessiz, mahzun ve sabırlı şehirlerden gelmiş bir dinleyici şöyle diyor: "Bunlar sanki birbirleriyle kavgalılar! Ne şerir, tehlikeli ve kaba gençler bunlar!" Fakat hayır, bunlar çok masumlar. Kilisenin o nurani ve sevecen ruhanisinin sakin ve mukaddes çehresinden ve necip ve edepli yetiştirilmiş o aristokrattan çok daha masum ve evciller. Bunlar, kendi zamanlarının uyumsuz yabancılarıdır. Ne onun ahiretine inanacak kadar sade, ne de bunun dünyasıyla hoşnut olacak kadar aşağılık insanlar.

Din hurafe, tabiat sahipsiz, gök elçisiz ve mesajsız, yer bulanık ve çirkin, uygarlık omuzda ağır ve anlamsız yük, hayat tüketim de tüketim, sanatlar hep kılıf, felsefeler hep laf kalabalığı, varlık boş, insan kof, var olmak abes, var oluş dilsiz, ölü ve duygusuz, ebediyet ıssızlığın uçsuz bucaksız kör çölü...

Dayanamaz hale geldiler. Korku onları ne yapacaklarını bilemez hale getirdi. Cinnet, tuğyan, intihar, kasavet, kaygı, feryat... Veya... Unutuş, sarhoşluk, uyuşturucu ve tekrar uyuşturucu! LSD, marihuana, eroin... Veya... Heyecan, hokkabazlık, yoga, nefis terbiyesi, Mazdeizm, sûfilik, büyü, ruhlarla oynama... Nihayetinde... Boş işler!

Diyeceksiniz ki bunlar hastalıktır, sapkınlıktır. Evet, ama hastalıklar ve sapkınlıklar da soyut, zihinsel, içsel ve gerçekten kaçışla ilgilidir. Unuttunuz mu, dünün hastalıkları neydi? Veba, ta-

un, çiçek, trahom ve açlıktan, uygun olmayan iklimden ve çalışma koşullarından kaynaklanan hastalıklar vs. Hepsi somut, hepsi maddi, hepsi gerçek! Şu anda hâlâ milat, İslâm ve hatta tarih öncesi çağlarda yaşayan toplumlarda olan hastalıklar.

Çağdaş Fransız yazar, bugünün romanı hakkında şunları yazar: "Bugünün romanı, sadece ve sadece tam bir soyutluğa yöneliktir." Hatta bugün, hep insanın dış dünyasında olup biten somut durum, şey ve konulardan söz edip de bizim yazarlıkta realist üslup sandıklarımız da somutluk ya da dışa bakışçılık değil, tam tersine, içten bakıştır (içe bakış değil). Bu şeyler, yazarın zihninden geçtikten sonra görülür ve ondan sonra betimlenir. Bir romandaki gök, başımızın üzerinde duran gök değil, benim hal ve duyguma işlenmiş olan ve bilinen ve bilinmeyen binlerce duygum, duyarlığım, halim, hatıram, eğilimim ve özelliklerim tarafından kuşatılmış göktür. Bu yüzden bazen onu mavi görürüm, bazen yeşil, bazen kurşun rengi, bazen renksiz, hatta bazen Tintoret'nin resmettiği gibi sarı ve bazen de bazı asil İran minyatürlerinde gördüğümüz gibi mor.

Kendi şiirimiz de bu Hegelci yolu kat etmiştir; hicrî dördüncü beşinci yüzyıllarda yaşamış Rûdekî, Menûçehrî, Ferruhi ve Unsurî'den tutun da Sa'dî, Hâfız ve Mevlana'ya ve yeni şiire gelinceye dek.

Henry Bishop'yu okuyun! Bu nasıl söz söylemektir? Andre Gide'in şöyle feryat edişi boşuna değil: Gelin Henry Bishop'yu tanıyalım. Sürrealizm, az çok Henry'nin düşünce, duygu ve yaratı dünyasını baştanbaşa kuşatmıştır.

Sanatta nominalizm, formalizm ve empresyonizm, ruhun, somut gerçeklik bağından ve mevcut şekliyle tabiattan kaçış yolundaki doğru ya da yanlış çaba ve tezahürleridir hep. Sürrealizm, daha açığı saçma sanat ve saçma tiyatro, aklın kayıt ve bağlarından, yani nedensellik ve mantıktan, öncül ile sonuç ve illet ile malûl arasındaki cebrî bağlantılardan kendisini kurtarmaya çabalar. Asırlar önce "hâl irfanı"nın ve işrak ve din felse-

fesinin başlatmış olduğu[40], duygunun ve ikisi de aklın işi olan bilim ve çıkarın hep arzuladığı çabadır bu. Gönüllerin keramet- ler, olağanüstülükler, mitler ve efsaneler ile tuhaf ve ilginç şey- ler anlatmaya olan ve olmaya da devam eden eğilimi, insan fıt- ratının derinliklerindeki bu gizli arzunun tecellisidir. Max Planck der ki bilim her yenildiğinde, bilimsel bir teori yanlış çıktığında, insanların yüreğinden mutluluk ve zafer çığlığı yük- selir! Aklın konumu hiçbir zaman coşku verici değildir. İnsan her zaman işrakın (intuition) mantığa galip gelişine, bilimin re- zil, duygunun muzaffer ve üstün olmasına şahit olmak ister. Bi- lim bize güç verir, duyguysa hayat[41].

Hiç kimse yoktur ki Aristo'nun akılcı Ontoloji'sini okurken, Homer'in hayale dayalı İlyada'sını okuduğunda sahip olduğu duyguya sahip olsun. Bach'ın yüz bininci kez seslendirilen sen- fonisi hâlâ Viyana'yı yerinden oynatır, ama matematik ve fizik öğrencilerini Einstein'ın izafiyetini veya diferansiyel (Calculus) okumaya ancak çıkarların dayatması ve hoca tehdidiyle zorla- mak gerekir. Kuşku yok ki Hayyam, rubailerini mırıldandığı anlarda Celali takvimini ya da *Cebir ve Mukâbele*'sindeki çok bilinmeyenli denklemleri gözden geçirdiği zamanlardakinden daha çok doyuma ulaşıyor olmalıydı. O, bu vakitlerde aklının başarılarını, o halde ise "kendisi"ni görüyordu.

Rosas, tarihsel insanın, Hegel'in ifadesiyle, duygusal ve işrâki insan olduğuna inanır. Tarihsel insan, kendisine ve dünyaya ilişkin müphem bir duygusal bilince sahiptir. Sonra gelip çatar aklın zafer çağlarına; dinin yerini felsefenin aldığı, yani kullu- ğun, aşkın, ilhamın ve duyguların yerini düşünmenin, çözüm- lemenin, tanımanın ve sonuç almanın aldığı çağlar.

[40] Takdir-i ilahidir ki ballı sirke safrayı artırır
Badem yağı kurutur!

[41] O halde bilimcilik ve burjuvazinin parlak günlerinden sonra insan şimdi ken- disine dönüyor.

Burada Hegel'e katıldığım ve katılmadığım hususları gündeme getirme amacında değilim. Şu kadarını söylemem yeterlidir ki Hegel idealizminin genel seyrini -yorum ve telakkilerdeki kimi değişikliklerle birlikte- çok derin, üzerinde düşünülmeye değer ve bir bakıma doğru kabul ediyorum. Fakat ortaya koyduğu örnek ve ölçütleri o denli inanılmaz ve tuhaf buluyorum ki bunu onun ya cehaletine ya da garazına bağlamak zorundayım. Bu yüzden onun düşüncesine verdiğim bütün öneme rağmen, onun somut, toplumsal ve siyasi dayanaklarını çıkarımlarını aktarmaktan bile utanıyorum. Eğer Doğu insanını, duygu ve dini onun anladığı ve tanıdığı gibi varsayarsak söyledikleri doğrudur. Kuşkusuz, aklın zafer çağı olan yeni dönemde insan daha açık bir öz bilince ve zihinsel soyutlamaya ulaşmıştır, ama ben Âdem'in yaratılışının şaşırtıcı kıssasını Tevrat, Kur'an ve İbrâhimî dinlerin metinlerinde her okuduğumda, aydınlık ve insani Veda ve Buda kültüründeki Upanişad derslerini veya derin ve ince felsefi düşünceleri ölçüp kendi irfanımızı değerlendirdiğimde görüyorum ki "insan, hayat, ben, dünya ve varlık" meselesi doğulu düşünce ve ruhunu her zaman meşgul etmiş en temel işlerdir ve insanın kendisine dönüşü, kendisini tanıması ve tam ve aşkın zihinsellik, felsefemizin temel özelliklerindendir. Batı'nın bugünkü aklının tezahürleri Kierkegaard, Jaspers, Heidegger, Sartre, Geunon, Pascal, Bergson, Henry Paul Simon, Beckett, Camus, Eric Fromm ve Dante ise Lao Tzu, Mahavira, Buda, Upanişad yazarları, Plotinos, Gazalî, Mevlana, İbn Arabî, Şeyh-i İşrak Sühreverdî, Aynulkuzât ve Molla Sadra karşısında, tüketime dayalı hayat ortamında ve yeni burjuvazinin safları kandıran cennetinde "süfi çiçeği"nin güzel kokusunu uzaktan koklayan akıllı ve yeni yetme filozof gençler gibi görünüyorlar.

Benim sözlerimi nasyonalist lafazanlıklarla, ırksal, etnik, dinî ve kültürel övünmelerle karıştırmayın. Ben her zaman rengârenk kendini üstün gösterme, şovenizm, faşizm ve egosantrizmlerden uzak oldum. Bu sözler, "Sanat ancak İranlılardadır" diyenlerin şanına uygundur. Bu cahiliye övünmeleri bende hüma-

nizm, liberalizm, enternasyonalizm, Büyük Fransız İhtilali ve aydın solculuk hareketlerinden sonra pılını pırtısını toplamış değil, bilakis daha Âdem'in çamurdan, Havva'nın Âdem'den ve insanlığın bu ikisinden yaratılması olayında hallolmuştur. İslâm tarihinde ırkçılık ve milliyetçilik, siyasi ya da ahlaki sapmalar şeklinde Emevi saltanatının istibdat dönemlerinde veya Arap'ta ve İran'da aşırı şuûbî kanatlarda ortaya çıkmışsa da asla felsefi ve bilimsel boyut kazanmamıştır. Kudret olmuştur ama fikir olmamıştır.

(...) yüzyılda yüzeysel "ah uh" romantizmi ve ince turuncu duygular karşısında ayağa kalkan realizm, sapkın dinî kültür ve ruha, geri metafizik görüşe, toplum karşıtı aşırı zühtçülüklere, hayat ve insan şahsiyetinin karşısında yer alan ve uygarlık, hayat ve harekete mugayir olan ruhaniliğe karşı doğal bir tepki olan materyalizm, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda insanın düşünsel ve toplumsal önderliğini Ortaçağ'ın katılaşmış dininin felçli ellerinden alan, keşif ve yaratı işinde her an şaşırtıcı bir zafer kazanan, gönüllerde meydana getirdiği yüz binlerce ümit ile yeni insanlığın gurur ve iman kaynağı olan ve on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl burjuvazisinin Ortaçağ'ın kuru, kanaatkâr, mahrum ve mahdut hayatından kurtulmuş insana yeşil ve kırmızı bahçeler gösteren, yeryüzüne vaat edilmiş cenneti kurma iddiasını gerçekleştirmek için yardımına makine ve sömürünün koştuğu ve Yeniçağ'ın insanını tüketime, zevke ve imkâna her gün daha fazla gark edip zevk ve neşeden mest eden bilimcilik, ne "Ortaçağ'ın manevi ukdeleri"ni ve ne de eski maddi mahrumiyetleri taşıyan insan için bugün artık inandırıcı düşünceler ve heyecan ve ümit verici müjdeler değildir. İnsan su ve ekmek kaygısından kurtulduğu ve günlük hayatta huzura erdiği ölçüde "varoluş sancısı", "felsefi acılar" ve her zamanki zor ve hayret artırıcı sorular daha ağır ve daha can yakıcı olmaktadır. Bu yüzden iki asır önce tok ve dolu bir hayat meydana getirerek "tüketimcilik" felsefesini bütün felsefelerin ve dinlerin yerine geçireceğinden, işçiyi yeni bir kı-

lığa sokarak devrim yerine zenginleri taklit etmeye zorlayacağından ve zenginleri "heyecan ve hobi" denen sahte sanatlarla oyalayacağından ümitli olan burjuvazi ve kapitalizm, planını gerçekleştirmede başarılı olduğu ölçüde hedefine ulaşma konusunda yenilgiye uğramaktadır. Müreffeh insanın bugünkü isyanı, ruhun her zamanki "handikap"ını "mutluluk" aldatmacasıyla da dindirmenin mümkün olmadığını, pis, sahte ve gelip geçici cennetiyle burjuva değil sadece, hatta Tanrı bile, gerçek ve ebedî temiz cennetiyle insanı kendine muti körlükte tutamamış ve süt ve bal ırmağının kıyısında, Kevser'in âb-ı hayat çeşmesinin yanı başında Tûba gölgesi altında ve huri ve gılmanın kucağında, anlama ihtiyacından kurtaramamıştır. İnsan, şuurun acısını ve mutsuzluğunu şuursuzluğun lezzet ve mutluluğuna yeğleyip isyan etmiş, bilinç meyvesini yemiş ve meyve boğazından geçince de Adn cenneti onun gözünde kuru bir çöle dönmüş, huzuru ızdırap, yakîni hayret, lezzeti elem ve kanmışlığı susuzluk olup çıkmıştır. İşte bu yüzden zalûm ve cehûldür. Bu, sadece insanın lâyık olduğu bir sövgüdür.

Biz hepimiz Âdem'iz. Cennetse şu hayattır. Herkes o yasak ağacın meyvesinden yediği ölçüde kendisini yeryüzünün daha fazla sürgünü ve zamanın daha fazla yabancısı olarak görür.

Her şeyin sonu "insan"a gelip çatmaktadır. Tarihe bakıyorum, tarihte rengârenk ırmaklar birbirinden uzak noktalardan daha geç ve daha erken akmaya başlayıp tanıdık ve tanımadık asırlar boyunca farklı ve bazen zıt yataklarda ilerlemişlerdir. Şimdiyse hepsi benim gözümde birbirine yaklaşmakta, büyük bir nehri oluşturmakta ve bir denize dökülmektedir. "Bazı renkleri görmek ve bazı sözleri anlamak için bakmak ve düşünmek işe yaramaz. Oturduğumuz yerden kalkmalı ve dünyadaki karargâhımızı değiştirmeliyiz." Bir şehrin ruh ve form birliği ve de şehrin hareket halinde olduğu yön, sokakların, caddelerin ve evlerin arasından anlaşılamaz.

Ana caddeden, tali arka sokaktan, asfalt bulvardan, yirmi metrelik toprak yoldan, üst kattan ve bodrumdan söz etmek abes-

tir; yetmiş iki millet savaşlarındandır. Şahsiyet kıtlık ve hatta yokluklarını, ruh kofluklarını ve hayat boşluklarını "tevellâ ve teberrâ" ile gideren kimselerin işine yarar sadece. Her halükârda var olan bir ekole, var olan bir insana mensup olan kimse "var olan" haline gelir. Nitekim varlığıyla düşünceler ve duygular üzerinde ağırlığa sahip olan ve mevcudiyeti zamanda hissedilen bir fikir ve kişiyle mücadele, var oluşunu başka hiçbir ipucunun ispat etmediği bir "hiç"i bir şey yapar. Neticesi, "Ey aklı başka yerlerde olan, benim bu âlemdeki mevcudiyetimden habersiz ahali, ey zaman, ey kendim! Ben buradayım!" olan nice gürültü patırtı, tartışma, cedel, ispat ve inkâr görürsün. Dekart'ın birazcık tahrif edilmiş şu komik önermesine benzer bir şey: "Muhalefet ediyorum, öyleyse varım." Camus'nun şu meşhur sözünün ters bir yönde aynısı: "İsyan ediyorum, öyleyse varım." Şu anlamda ki "Ben olayım diye isyan ediyorum."

Aleyhinde isyan ettiğim şeyle işim yok. Ne düşman, ne dost; onu görmedim, tanımıyorum. İsyanım, kendi varoluşsal ihtiyacımdır. Karşı çıkarak elde ettiğim şeyi onaylayarak daha iyi elde edebilseydim öyle yapardım. Ben düşmanlıklarımda ve dostluklarımda tarafsız ve kasıtsızım. Bağ yolunun karanlık ve ıssızlığından korkup şarkı söyleyen, yüksek sesle gülen ve gülüşü ve şarkısı içten olmayan yalnız ve korkak adamın durumuna benzer bir durum.

"Hepimiz Allah'a döneceğiz!", "Kulum, beni takip et ki seni kendim gibi yapayım.", "Ben, yeryüzünde bir halife yaratmak istedim.", "Âdem yaratılınca kendi ruhumu ona üfledim.", "İnsanı Allah kendi suretinde yarattı."

Bu sözler, insanda Tanrı'nın saklı olduğuna tanıklık eder. Çamur onu kaplamıştır. İnsan, ilahi ruhu kendinde gizleyen tabii bir varlıktır. Bu, kâinatın tek ikili varlığıdır. Tanrı, mutlak bilinç, irade ve yaratıcılıktır. Tabiat irade, duygu ve yaratıştan mutlak yoksun bir düzen, insan ise yarı toprak-yarı tanrı tek varlıktır. Ne tuhaf! İki zıddın toplamı, iki mutlağın toplamı, iki sonsuzun toplamı! Kur'an'ın daha beliğ ifadesiyle: "İnsan, Al-

lah'ın ruhu ve yerin çamur çökeltisi." Bir "küçük âlem!" Yani içinde Tanrı bulunan tabiat.

Şimdiyse insanlık tarihinin kalbinden yükselen mabedimin minaresinin tepesinden seyrediyorum ve şaşırarak duyuyorum ki küfür ve din, şirk ve tevhit, madde ve maneviyat, felsefe ve hikmet, eski ve yeni, doğu ve batı, akıl ve işrak, ilim ve edep, din ve sanat, psikoloji ve irfan diliyle hep aynı ayeti tefsir ediyorlar.

Sümer'in mitolojik kahramanı Gılgamış'ın feryadı zaman duvarının ardından hâlâ duyuluyor ve derdi uzak ve metruk geçmişlerin boş ve ıssız çağlarında yankılanıyor. Onun "seramik[42]" gövdesi içinde bunalan bu Tanrı'nın ruhudur. Ondan bin yıl sonra krallığın altın kafesinde suyla, yemle ve renkli ışık ve kâğıtlarla kimsenin oyalayamadığı ve Sakya sarayının düşsel perdeleri arasında, dans, şarkı, şarap, şehvet ve altın sesleri içinde fıtratının derinliklerinde yuvalanan kaygıyı kimsenin dindiremediği gök uçuşlu şahinin tuğyanı... O, (...) ötesinde huzuru [bulmak] için tabiatın çocuklarına huzur ve doygunluk veren şeyden koptu.

Ondan on iki asır sonra o yalancı adanın kavrulan ıssız çölünde yine o ruhu görüyorum; cizye, fey, fetih, yağma, sadaka ve keskin kılıçlarla, Basra, Kufe, Mısır, Horasan, ve Irak yönetimleriyle gönlünü hoş eden ve dünya ve ahiret saadeti içinde huzur ve hazla dinlenen dertsizlik Medine'sinden gece yarısı kaçıp şehrin dışlındaki hurma bahçelerinin suskun ıssızlığında dert yağdıran mehtabın altında başını kuyunun ağzına sokup bağırıyor: "Toprağın büyük mahkûmu!" Yaşamaya sığmayan azamet. Üzerindeki dar ve kısa "varoluş" elbisesini yırtan yürek. Gazaplı deniz fırtınalarını ve dertli bir yanardağın korkunç patlamalarını içinde tutan bir baş. Ne ızdırap! Öyle bir ızdırap ki kindar bir kılıç o mağrur zirveyi yarınca şöyle haykırmıştır:

"Kâbe'nin Rabbine ant olsun, kurtuldum!"

42 Seramik, insanın maddi donukluğuna, kesinliğine ve somutluğuna işarettir.

Ve şimdi -inanın, çelişkiler sizi benzerlikleri görüp anlamaktan alıkoymasın- ve şimdi yeni insanda isyan eden yine aynı ruhtur. Diyeceksiniz, o isyan nere, bu isyan nere? Bunu biliyorum, bu ısyanların farkını görmeye sadece açık gözkapakları gerek. Bu suret kesreti altında cevherin vahdetini göstermek istiyorum. Ali'nin tuğyanı ile Camus'nun tuğyanı!

Karanlık ve darlıktan bunalmış iki mahkûm firara niyetli; biri "oraya", diğeri "burası olmayan her yere". Semavi sofraya iman ya da inkâr ikincil meseledir. Bu ikisi, içinden balçık geçen bu ırmağın başında, içmekten el çekti. Balçık kokusundan mest olmuş, gagasını boynuna kadar çamura batırmış, aşkı ve nefreti balçıktan çıkan ve ihtirasını doyurmak için şuna pençe buna gaga vuran mutlu kargaya yabancı, birbiriyle dert ortağı akrabadır bu iki kuş.

Buda hayatı çile, Ali dünyayı pis, (...) burjuvaziyi insan katili, Sartre tabiatı anlamsız, Beckett bekleyişi boş, Camus (...) abes bulmaktadır.

Hepsi bir zirveye ulaşmış ve oradan bu dünyaya ve hayata bakıyor. Aralarındaki mesafe küfürle din uzaklığı kadar olsa da. "Var olan" konusunda hepsi tek bir ümmetin takipçisi. Kendini bu naçiz, çirkin ve hissiz toprakta garip bulan bir ümmet. "Var olan"ı yabancı, naçiz ve çirkin bulan ümmet. "Olması gereken" konusunda da aynı dinin takipçileridir. Esası üç olan din: Hakikat, iyilik, güzellik. O halde, aralarında ne ortak bağlantılar var görüyor musunuz? O halde ihtilafları hangi konudadır? Sadece şundadır: "Olması gereken" var mıdır, yok mudur?

> *"Bu rengi dünyadan kaldırsaydı,*
> *Musa ve Firavun barışırdı."*

Hepsi tabiattan insana, yaşamanın kendisinden "nasıl yaşamak"a, saadetten hayrete, gerçeklikten hakikate, dışarıdan içeriye, suya kanmaktan susuzluğa, emin olmaktan tereddüde, yeterlilikten yetersizliğe, ilimden felsefeye, teknikten duyguya, cebirden isyana, materyalizmden idealizme, objektivizmden süb-

jektivizme, ideolojiden tahlile, edebî natüralizmden realizme ve ondan sembolizm ve romantizme, ondan da sürrealizme. Bizden bene, toplumdan yalnızlığa, historizm, sosyolojizm, psikolojizm ve determinizmden özgürlük, irade, isyan ve nihayet egzistansiyalizme varır.

Hegel, insanı ilk soyut ideye ve mutlak öz bilince ulaştırır; Nietzsche, içinde insandan başka hiçbir şey olmayan kesin ve genel nihilizme. Jaspers, insanı kendinden gafil kılan ilimden kendine döndürür. Heidegger, arkasında sessiz insanın feda edilip başkalaştırıldığı uygarlık ve hayattan kendi aracılığıyla kendini tanımaya, huzurî bilgiye çağırır. Berkeley, hepsi de insanın ürünü olan dış dünyayı reddedip, bir bakıma Hegel'in, sadece düşünülen vardır, sözüyle bizim irfanımızın, âlim ve mâlum birdir, sözünü tekrarlar. Camus ise dış dünyayı abes bir kofluk olarak görür ve dünyanın içindeki insanı günahsız bir günahkâr ve suçsuz bir vebalı olarak niteler. Sartre, dünyayı hiç içinde hiç olarak görür ve dünyadaki insanı yolu bir yere çıkmayan ve Heidegger'in ifadesiyle bu varlığa fırlatılmış olup kendisi acı ve ümitsizlik içinde kendisi için bir şeyler yapması gereken bir garip olarak niteler. Kafka başkalaşıma varır. Beckett, olmayan bir Godot'yu beklemeye, Ionesco "Gergedan"a, Eliot hünsa bir insan, hem erkek hem kadın, ne erkek ne kadın olan "Tiresias"a.

Nihayet, yeni toplum, Rönesans'ın bilimsel hümanizminden on yedi ve on sekizinci yüzyılın heyecan verici liberalizm ve demokrasisine, oradan on dokuzuncu yüzyılın felsefi ekolcülüğüne, materyalizm ve komünizmine, oradan yirminci yüzyıl başlarının faşizmine, oradan da anarşizm, ızdırap ve isyana, her şeyi kırıp dökmeye varır; her şey ve her şey şu andır. Artık ne din ne dünya, ne felsefe ne bilim, ne yol ne kanun... Hiç, nihilizm, nihilizm. Hayret, tuğyan, yalnızlık.

"Dünyanın anlamı yoktur. Git gide dış dünyanın gerçekliklerinden geçerek dünyaya anlam veren yazardır." Bu, yeni sanatın diliyle konuşan Robbe-Grillet'nin sözüdür. Sanatın da dünyanın boşluğuna doğru gidişte felsefeyle yoldaş olduğu bellidir.

Bugünün insanı, hurafelik efsanelerin çoğunun kendi hayatının hakikati olduğunu birden bire hissetti. Yeni felsefe ve edebiyatın mitolojik kahraman ve tanrıların yüzüne yeni bir bakışla bakması tesadüfî değildir. Bugün sanatın eski efsanelere dönüşü çok anlamlı ve düşündürücüdür. Promete'nin kendisi olduğunu keşfetti birden. "İleri bilince" ulaşan, "gerçek insanın yaratılmasında payı olan", "hayatın gecesine ve kışına ateş hediye etmek için tehlikeye atılıp tahtını bahtını feda eden" herkesin onunkine benzer bir alınyazısı vardır. Yalnızlık onun işkencesidir. Ciğer yiyen akbaba onun hemdemi, Saka vahşilerinin uzak ve ücra ülkesi vatanı ve abus Kafkas dağları durağıdır. Bir kez daha, fakat başka bir şekilde anlamıştır ki insan düşmanı merhametsiz Zeus, onun dünyasında saltanat sürmektedir. Efsanevi Sisifos işkencesinin onun mükerrer ve sonu gelmez hakiki hayatı olduğunu acıyla anlamıştır. Büyük kayayı bağlı elleri ve ayaklarıyla dağın dibinden alıp sırtında yukarı götürmesi gereken ve zirveye varmadan sırtındaki kaya yuvarlanan ve inip o ağır yükü yeniden dağın dibinden alıp zirveye doğru taşıması gereken ve yine zirveye varmadan sırtındaki kaya yuvarlanan ve yine aynı şekilde bu meşakkatli ve abes tekrara mahkûm olan kendisidir!

Niçin dinleniyorsun? Çalışabilmek için! Niçin çalışıyorsun? Dinlenebilmek için. Tüketim için üretim, üretim için tüketim. Bugünün insanı ne yapıyor? Bunca çalışıp çabalama ve sıkıntı ne için? Dinlenme gereçlerini hazırlamak için. Hayatın huzuru, hayatın huzur gereçlerini hazırlamaya feda ediliyor! Âdem'in cennette niçin isyan ettiğini ben de anladım. Yeryüzü cennetinde rahat, dertsiz ve bolluk içinde yaşayan bu müreffeh insanlar isyan ettiler ve ben o yasak buğdayın, öz bilinç ve basiret meyvesi olduğunu anladım. Çünkü bugün tabiatın sakin ve saadet dolu cennetinden inen bilinçli ve gören insandır. O meyveye ağızlarını sürmeyenler ya da sadece dudaklarını ıslatanlar, hâlâ orada cennetteler. Hem hurileri var hem gılmanları, hem şarapları var hem köşkleri, Tûbâları, Kevserleri, akan ırmakları ve her

şeyleri. Profesörlük rütbesi verilince coşku ve gururdan mahiyeti birden bire değişen Âdem ve sevme ihtiyacı kaldırım bekârlarının bakışlarıyla tatmin olacak kadar çok olan Havva, Adn cennetinde kalmıştır. Huzurlu cennetten bu ızdırap çölüne düşüp de yeryüzünün ortasında yalnız ve şaşkın duran ve yetim ellerini göğe kaldırıp korku ve ihtiyaçla feryat eden, Mezâmir peygamberidir:

"Ben bu yeryüzünde garibim. Emirlerini benden esirgeme!"

Ey hangi adla çağıracağımı bilmediğim sen, beni bu kara sensizlikten (...)

Ve acıyla şu haberi veren de odur: "Bir insanın işimizin tekrarlana gelen döngüsüne döktüğü gözyaşı, bütün okyanusların suyundan fazladır."

Ve göğün buluşma yerinde Tanrı ile görüşen Peygamber ise mihrabının dertli yalnızlığında dua ve yakarışla şunu ister: "Rabbim, hayretimi artır!"

Ve şaşkın ve sığınaksız halde yeryüzünde avare olup göğün kaygısını taşıyan şair şöyle haykırır: "Bu gecenin neresine asayım eski püskü paltomu?[43]"

"Ben bir kuru bir neyim ve sen beni görünmez okşayan dudaklarına götürüp ayrılık öyküsünü çalarken gurbetimin farkına vardım." Şimdiyse bu âlem şöyle dursun, kendimde bile değilim, yaşamaya sığmak şöyle dursun, kendi oluşuma sığmıyorum; kendimin dar elbisesiyim. "Keşke birden bir cahil olaydım da kendimden kurtulaydım."

Fakat... Fakat... Kurtuluşun korkunç ve ürpertici acısını anlayacak biri var mı? Ah! Rabbim! Azat olmanın, bilinçsizliğin takdir bağlarını koparmanın zafer ve iktidar coşkusu hazzı ne tez korkutucu oluyor!

[43] İranlı şair Nîmâ Yuşic'e (ö. 1959) ait bir mısra. (Çev.)

Bu dörtlü cehaletin sakin ve huzurlu eteğinde uyanıp gözümüzü açtığımız an, kurtuluşun uçsuz bucaksız çölü ne ızdırap vericidir! Küçüklükten itibaren kafese konulan yalnız kanarya, hep salıverilme özlemiyle ötüp inler ve kendisini kafesin çeperlerine vurur ve zarif kanatlarını zindanının demirlerine o kadar çarpar ki yaralanıp kanlar içinde kalır. Fakat özgür olunca serbest kalıştaki yalnızlık, bu geniş dünyaya salıverilmişlik; nereye gideyim? Ne yapayım? Bilmezlik içinde muktedir olmak ne çetindir! Yuvası olmadığı için kurtuluş, nasıl olması gerektiğini bilmediği için özgürlük öldürücüdür. Mecburiyet ve kayıt, onu "ne yapacağımı bilmiyorum" işkencesinden kurtarır. Bu durumda ruh, güçlü ellerin onu pençesine alıp kendisine bir alınyazısı dayatmasını arzular. Yersiz yurtsuz ruh, kendisine sığınak olacak birini arar. Neyi seçeceğini bilmeyen biri için mutlak seçim gücü işkence vericidir.

"Keklik gibiyiz öz yurdumuzda
Eğleşip doğanları ararız"

Bravo Spengler! Ben, seni kabul etmemek için hep kendimle çatışma halindeyim, ama ne zaman mantığım gaflete düşse bir de bakarım ki kalbim kendisini tamamen sana teslim etmiş ve inançlarımın gözünden gizli senin büyülü ve efsunlu sözlerine kapılmış. İşte o zaman, yarım emmiş bir kuzuyu annesinin memesinden zorla ayırdıkları gibi bu susuz çocuğu nice zahmetle...

"Gün batımının sakinliğinde, güneşin batışıyla çiçeklerin nasıl birer birer gözlerini kapadıklarına bakın. Bu anlarda gizemli bir duygu uyanır içinizde; yeryüzünde var oluş efsanesi ve yaşama rüyası karşısında gizemli bir korku hissi. Sessiz orman, sakin çayır, şu çalı, şu dal, hiçbiri kendiliğinden kıpırdayamaz. Onları oynatan rüzgârın görünmez elidir. Serbest olan ve akşamın eteğinde dans edip istediği yere giden kelebektir sadece. Bitki nebattan öte bir şey değildir. Hayvan da kendisine başka bir şey daha eklenmiş bitkidir. Tehlike anında titreyip birbirine sokulan sürü, şaşkınca ağlayarak annesinin eteğine yapışan çocuk,

ümitsizliğin verdiği perişanlık içinde Rabbine yol bulmaya çalışan insan, hep hayattan ve özgürlükten, daha önce yalnız ve bir başına[44] kurtuldukları bitkisel köleliğe geri dönme arayışındadır."

İnsan hayatında bu ne acıklı serüvendir! Bağlardan kurtuluşa kaçışın sabırsızlığı ve serbestlikten kurtuluşun ıstırabı.

"Kurtuluş derdinden kurtuluş" ıstırabı ve arzusu, ruhu sürekli perişan ve sersem halde tutar. Yersiz yurtsuzluk ruhun ıstırabı olup bu (...) çölünde...

Mevlana, akşamlara kadar şaşkınca uçan ve mağribin kıyısında öyle başıboş raks eden bu "serbest kelebeğin" ruhundaki özgürlük ıstırabını ve "sorumluluk" yükünün dilsiz ağırlığını gösterir. Gösterir ki şarabın verdiği sarhoşluk insanın içindeki serbestlik ve kaygı verici sorumluluk duygusunu birkaç saatliğine kör ettiği için ruha nasıl huzur vermektedir. İşte bunun gibi, kendi haline bırakılmış bir ruh da bir teslime sığınma ve arzulanan bir cebrin ellerine kendini bırakma arayışındadır.

İnsan bir fıskiye gibidir; yerin kalbinden isyan eder, bu aceleci ve coşkulu arayışında yükseldikçe daha çok perişan olup tereddüde düşer, yavaş yavaş heyecanı yatışır ve yolun sonunda geriye dönme eğilimi onu hem yükseliş hem dönüş olan kavisli bir yola sokar. Kaçış ve dönüş birbiriyle çatışır. Son zirveye ulaştığında birden havada asılı kaldığını hisseder. Yerle gök arasındaki berzahta geleceksiz ve sığınaksız kalıp ne yapacağını bilemez. Oradan yalnızlık sahrası ve hayret çölü olan dünyanın bir ufkundan bir ufkuna bakar. Böyle sonuçsuz bir serbestlikten ansızın kaçar, akrabasının kucağına, ilk doğduğu yere döner ve başını yalnız kalma korkusuyla suyun dalgalı saçlarının kıvrımlarına daldırır ve berrak havuzun zümrüt derinliğine saklar. Yalnızlığın ızdırap verici gözleri önünde kendini yok sayarak akrabalığın vuslat kucağında kendi varlığına iman ve huzur

[44] Bireysellik yerine birbaşınalık. Ernest Renan, *Individualite Etudes d'Historie Religieuse*, Paris, 1864, s. 58.

bahşeder. Boş, gelip geçici ve titrek benliğini "var olmak" ile doldurur ve içi varoluşla dalgalanır. Ne güzel ve derindir doğu felsefesindeki bu sufiyane vahdet-i vücut diyalektiği; kendi yokluğunda bekaya ermek!

Dünyayla ve zamanla bütün bağlarını koparan ruh mutlak özgürlüğe ulaşır. Ondaki irade mutlak kemaline erişir ve o zaman Eric Fromm'un deyişiyle, "özgürlükten kaçış" ondaki bağlanma aşkını uyandırır. Kurtulmuşluk zirveye ulaşıp irade yetkinliğini bulup kendi sorumluluğu tamamen kendine bırakılınca, Tanrı'ya asi, tabiata asi, sığınaksız, bağsız, yolsuz ve yordamsız kalınca, o zaman artık onu hiç kimse affetmeyecektir. O zaman, kendi çamuru kendisi şekil versin diye kendisine teslim edilmiş bir el olarak görür kendini. Kimse demez, nasıl? Âlemin inşası kendisine teslim edilmiş bir mimar olarak bulur kendisini. Kimse yardım etmez ona. Zamanın her anı geçişini ona sorar, varlığın her zerresi varoluşunu ondan ister. O, aldığı her nefes için karar vermeli, tayin etmelidir! Bu yalnız adamın güçsüz omuzlarında Tanrı'nın görevi! Bir an dinlenmeyi, gözlerini bu hayret çölüne bir an kapamayı, bir süre gaflet dişini sıkmayı arzular. Bir yükümlük bağına bağlanıp kurtuluşun bu ızdırap verici kaygısından kurtulmanın, burada seçim yapması gerekenin kendisi olmadığını hissetmenin nasıl da çeker hasretini! Ya şarap ona unutturmalı ya da bir aşkın tutsaklığı onu kurtulmuşluktan kurtarmalı. Yahut serbestlik korkusundan hayret halinde kendi içine kaçmalı ve kendisini gaybın görünmez sınırlarına doğru akmakta olan coşku dalgalarına bırakmalıdır.

Veya "ora"dan haber getiren elçinin mesajına gönül vermeli veya sanat aldatmacasıyla, olması gereken ama olmayan orayı tasarlayarak bir dünya yaratmalı ve orada huzur bulmalıdır. Yok, eğer onu ne aşk tutsak etmiş, ne irfan yol göstermiş, ne bir mesaja inanmış ve ne de sanat aldatmışsa ya şarap ona unutturmalıdır ya da intihar onu kurtarmalıdır. Çünkü insanı bu gündelik kısır döngüde bu safranın başında doyuracak ve mutlu edecek olan tek mutluluk kaynağı sadece ve sadece "ahmaklık"tır.

Ne yazık ki ahmaklık ilahi bir lütuf olup çabayla vuslatına erilemez. İnsan kendisini öldürebilir ama sadece gerektiği kadar anlamaya karar veremez!

Tam da burada Péguy, bilimin kuru bakışları altında güzellik ve tanışıklığını yitirmiş dünyanın ıstırabından korkarak, tatsız tuzsuz hayattan usanarak ve göstergelerden başkasını anlamayan ve ilişkilerden başka bir şeyle işi olmayan ve insanın gizemli ve akıl ötesi duygusunu formel mantığın neden-sonuç bağına esir etmek isteyen sayısal bilimin ve çıkarcı aklın şekillendirdiği uygarlıktan bıkarak şöyle seslenir: "Gelin, çocukluğa dönelim."

Kıtlık, ızdırap, yabancılık, gurbet, bekleyiş, acı ve bilinmez kalmak, dünyadan ve kendimden haberdar oldukça daha ağırlaşıyordu, imkânlara ve huzura erişmem arttıkça daha ızdırap verici hale geliyordu. Bu dünyanın bütün yollarının sonuna ulaşmak ne ızdırap verici! İhtiyaçsızlıklardan sonra ihtiyaç, suya kanmışlıklardan sonra susuzluk, tokluklardan sonra açlık, huzur ve lezzetten sonra ızdırap ve üzüntü zordur.

Büyük ve cesur ruhları her zaman feryat ettiren şey. Yedi bin yıl önce Sümer'in ünlü kahramanını çöllerde avare kılan, Buda'yı saltanat sarayından yersiz yurtsuzluğa ve evsiz barksızlığa sürükleyen ve yeryüzünde yalnız bir gergedan gibi ve nilüfer üzerindeki temiz bir çiy damlası gibi bekleyişte bırakan, Lucretius'u inleten, Camus'yu ve Sartre'ı korku ve isyana sevk eden, Maeterlinck'i cinnete sürükleyen, Hemingway'ı öldüren... Ne diyorum? Ali'yi inleten! Yoksunlukları, ünü, ekmeği ve hevesi hayatın hedefi kılan, yaşamaya anlam veren, insana var olup da sahip olmadığını arattıran... Ruh bu üçüne eriştiğindeyse ansızın karşısında korkunç ve meçhul bir çöl belirir. Dünya anlamını yitirir, hayat onu nereye götüreceğini bilmeyen kimsenin omzunda ağır bir yük haline gelir ve insan içi boş, sonuçsuz, niçinsiz ve hiçbir varlık olup çıkar! Yaşamak, hiçbiri açıklanabilir olmayan edimler dizgesine dönüşür. Buna katlanmak, artık bitkisel sükûnete, sorunsuz hayvani cehalete ve mutlu, esen ve kör tabii hayata dönüşü imkânsız olan ruh için çok acı vericidir.

Bağlılıkta aptallığa ulaşıyordum, özgürlükte yalnızlığa! Sanatların gücüyle kendilerinden oldukça uzak düştüğüm ve kendilerine yabancılaştığım kâinata ve insanlara yaklaşmaya, onlarla tanış olmaya çabalıyordum. Sanat beni yıllarca aldatıp avuttu. Kendimi ifade ediyordum ve başkaları beni anlıyorlardı. Başkalarının hissettiği kimse yalnız değildir. Tabiata bilinç ve tanışıklık kazandırıyordum. Ruhumu nesnelerin kalıbına üflüyordum. Onlarla konuşuyordum, onların sözlerini duyuyordum. İstediğim mevcut olmayan şeyleri yapıyordum. İstediğim ve olmadıkları tarzda tasarlıyordum onları. Dünyanın tanıdığı kimse yabancı değildir. Cevabını duyan kimse huzurludur. Fakat... Gönül daha ne zamana kadar aldatılabilir? Daha ne zamana kadar tasarlanabilir? Görürlük, sanatı da öldürür. Uyanıklık, bütün tatlı uykuları gecenin karanlık diplerinde kaybeder. Gözleri uzaktan serabı ayırt eden kişi ne tesellisiz adamdır.

Sevgilim bugün yanıma geldi; asık yüzü ve emredici gözleri -ki her zaman saldırgan bir hali vardı- fedakârlık ve özverinin habercisi bir masumiyete bürünmüş olduğu halde şöyle dedi:

– Sevgilim, sana yemin ederim, sana sahip olmak -ki benim hayatım buna bağlı- seni bana mahkûm etmesin. İstersen git, istersen kal! Nasıl istiyorsan öyle ol!

Bu yeryüzünde, avarelik kasırgasının güzergâhında, beni bir yere bağlayan tek bağ koptu. Eğer kal deseydin, kalmam gerektiğini bilirdim. Git deseydin, gitmem gerektiğini bilirdim. Ama şimdi kalsam niçin kaldığımı, gitsem niçin gittiğimi bilmeyeceğim. Bir insanın ya gitmesi ya da kalması gerektiğini nasıl düşünmedin? Ben şimdi bu iki zıt arasında çaresizim. Aşkın serbest bıraktığı kimse, nasıl olması gerektiğini bilmeyen bir oluştur. "Varlık" ve "yokluk" arasında ne yapacağını bilememek ne acıdır! Hüviyetini bulamamış cevher ızdırap cevheridir. "Kendi" ile bile olamayan biri! Ne çetin bir yalnızlık!

En vahşi çelik "gurur"lar, en fırtınalı ateşli "isyan"lar, yükselişinin zirvesinde, fırlayışının son noktasında, cebrin karanlık darboğazından kaçtıktan sonra, huzur bulma arayışında, kendisini

yakınının kucağında yok etmek ve her türlü yabancılık bağından kurtularak, kurtulmuşluğun acıklı hayretinden bir yakına bağlanarak, kurtulmak için cazip bir davete boyun eğen bir fıskiyedir.

Sordel, Fanon ve Aime Cesaire'in diyalektiği dar etnik çerçevede ve siyahla beyaz ve sömürenle sömürülen arasındaki çelişik ilişkide geçer. Fakat ben bunu insanda görürüm; olan ile olması gereken arasındaki ilişkide. Onlar derler ki Avrupalı, kültürü ve bütün insani değerleriyle siyahın kültürünü ve bütün insani değerlerine galebe çalıp saldırdığında, saldırıya uğramış olan siyah, kendisini saldırganın vuruş mesafesinden çıkarmak için ondan kaçar. Bu koşuş, kendisini yok saymak ve Avrupalıda erimek şeklinde gerçekleşir. Saldırıdan güvende kalmak için kendisinden saldırganın kucağına kaçış. İnsan, annesinin öfkesinden annesinin kucağına kaçan bir çocuktur. Üstün bir ırk, yukarda bir insan, maverai bir kültür ve aşkın değer ve güzelliklerden oluşan bir dizge, cennetlik bir hayat, tanrısal bir dünya ve daha üst bir "oluş", bizi, dünyamızı, kültürümüzü, güzellik ve değerlerimizi, hayatımızı ve hatta "oluş"umuzu, o "neresi olduğunu bilmediğim yer"den bombalar. Benim muhatabım, sözümün değil, oluşumun muhatabı olan o "bilmediğim", beni hep amansız darbeleriyle hırpalamakta ve ben, biz, insan ve tarih, hep kendi "gerçekliğini" inkâr ederek o "hakikate" gitmenin ve o olmanın sabırsız telaş ve iştiyakındadır. Bütün dinler, felsefeler, sanatlar ve irfanlar, geçmek bilmeyen bütün susuzluklar ve ulaşılamaz ve kavuşulamaz tüm arzular, büyük ruhların azap verici boşluğu ve sürgit yoksunluğu, üstün kalplerin yerinde duramayışları, şaşırtıcı içlerin meçhul kaygısı, dinmek bilmez özlemler, maşuksuz aşklar, mabutsuz ruhlardaki ibadet ihtiyacı ve insanın "var olan olmamalı, olması gerekense yok" anlamındaki isyan, kaygı, korku ve trajedisi... Bütün sözler bu anlamdadır, bütün dertler buradadır. Ruhun derdi budur. İşte budur: "İnsan, yaralı doğmuş bir gelinciktir."

Yeryüzü gurbetinde serbestlik bağından muzdarip, "halkın kalabalık tenhasında" geziyorum. Her türlü bağdan kopup sığı-

naksızlığa düştüm. Bende esen meltem, dalların kollarındaki bütün yuvaları alaşağı etti. Bende başlayan deprem, bütün çatıları yerle bir etti.

Kış çalığı siyah ve ıssız sahranın bağrında yalnız bir kurt gibi, gurbetimle birlikte duruyorum. Gecenin ücrasında şehrin silueti görünüyor. Duman sütunları, nefes buharları, sonuçsuz gelgitlerin uğultuları, evlerin kapıları kapalı, pencere camları buğulanmış, camların ardında yapay sıcaklıklar, yalancı eğlenceler ve güdüsel aşklar, kucak kucağa uyumuş, hepsi hakir, hepsi kirli, hepsi çirkin hayallere, arzulara, kinlere, kıskançlıklara, övünmelere ve mutluluklara dalmış... Ve ay, yüce ve görkemli biricikliğinin zirvesinde bu kara duvarlı ve hiçbir yere varmayan kıvrım kıvrım sokaklı şehre soğuk soğuk gülümsüyor.

Karşımda dağlar, denizler, yüzler, ağaçlar ve renkler hep yok oldu. Önümde iki yönden yoklukta yiten renksiz ve tekdüze bir çöl uzanmakta. Başım üzerinden gök örtüsünü kaldırdılar da yokluğun uçsuz bucaksız göründü. Ben kendimi çöle düşen mevhum bir gölge gibi buluyorum. Çöllerde başıboş dolaşıp kararsızlık ve öfkeyle toprağı tekmeleyen, yalnız ağaç gövdelerini yoklayarak yitiğini arayıp bulamayan bir ruh gibi kendi özümü arıyor ve bulamıyorum. Ben onun gölgesiyim, o nerede? Yerin derinliklerinde mi? Dağların bağrında mı? Denizlerin kalbinde mi? Bulutların ardında mı? Ufukların ötesinde mi? Nerede?

Bahçeleri, köyleri, her yeri dolaştım. Âlemin doğusunu batısını hep dolaştım. Tarihin uzak noktasından geliyorum. Şairlere, filozoflara, ariflere ve peygamberlere hep onu sordum. Bu yollar hep yönsüzlüğe çıkıyor. Bu son duraklar hep yol üzerindeki geçici duraklardır.

Ne tuhaf! Karşımda yeryüzünün gürültüsü azaldıkça, içimin ücralarından gelen bilinmez fısıltı yaklaşıyor. Dünya rengini yitirdikçe, bilinmez bir ülke uzaktan daha bir belirginleşiyor. Renkler öldükçe, bende bir "ne olduğunu bilmediğim" renkleniyor. Bu şehirden uzaklaştıkça, tanımadığım bir beldenin karaltısı uzaktan belirginleşiyor. Hayata yabancılaştıkça, bir hayat bende

daha tanıdık hale geliyor. Bu yüzlerle tanışıklığım azaldıkça, fıtrat aynama bir yüz daha görünür ve daha akraba yansıyor ve vatan gurbetini, akraba yabancılığı, bu tatsız suların yanındaki susuzluğu ve başka bir berrak ve dost pınarı hatırıma getiriyor.

Bu peygamberler ne diyorlar? Nerden söz ediyorlar? Nereye çağırıyorlar? Bu bilgeler ne üzerinde, nere üzerinde düşünüyorlar? Şairler nereye özlem duyuyorlar? Şiir kimin konuşması? Sözünü ettiği nedir şiirin? Ressamlar neyi yaratmaya çalışıyorlar? Bu dünyanın renkleri ve tasarımları onların güzellik düşkünü gönüllerine yetmiyor mu? Heykeltıraşları, bulamadıkları şeyi yaratmaya iten örnek nedir? Yerdeki, gökteki, şehir ve evlerdeki bunca ezgiler, söyleşmeler ve sesler yetmiyor mu? Bir gitarın tellerinin kalbinden, bir piyanonun yumuşak ve mucizevî tuşlarından, bir neyin büyüleyici boğazından gelen bu aşina sesler nedendir? Tabiata sürekli duyduğumuz bunca ses, düşüncemizi ancak nesnelere götürür ve ancak hafızanın biriktirdiklerini altüst ederken, hayalleri varlığın sınırlarının ötesine sürükleyen ve evrenin sınırlarını, varlığın duvarlarını ve "ben"in her zamanki kalıplarını yerle bir eden bu seslerin kaynağı nedir?

Bu göğün altında ruhu sabırsızlandıran neyin bekleyişidir? Bu tarihte, suya kanmış ruhlarda asla dinmeyen bu susuzluk neyin susuzluğudur? Göçmen ruhlar niçin yatışmaz? Aşk ve isyan, büyük ruhları niçin rahat bırakmaz? "Su sesi" bizde hangi hayatın, hangi ülkenin ve hangi beldenin uzak hatırasını uyandırıyor?

Evet, bir şey anımsıyorum yavaş yavaş.

Karşımda dikilip göklerin kalbine dek uzanan ve öte yanından tanıdık bir davetin bu tarafta olup biten her şeyi çirkin, uzak ve yabancı görmeme yol açan şaşırtıcı ve gaybi fısıltısını işittiğim bu toprak duvar yıkıldı birden. Fakat ben o "dünya"yı görünce bu "ahiret"i hatırladım; o insanları ve yaşayışlarını görünce bu günler ve bu düzgün yaşantı geldi aklıma. Bu çirkinlikler o güzellikleri, bu eksiklikler o yetkinlikleri, bu görecelikler, iğretilikler ve arazlar o mutlakları, asaletleri ve cevherleri, bu gurbet

vatanı, bu yabancılar o gerçek akrabamı canlandırdı zihnimde. Hayır, ne diyorum? Tersine, o günlerin, o düzgün yaşayışın, o vatanın ve o mutlak, yetkin ve aşkın dünya fıtratımın derinliğinde olmasaydı, "medine-i fâzıla"yı her tanıyıştan önce tanımasaydım, onun tanıdık yüzünün müphem imgesi ruhumun unutulmuş özüne nakşedilmemiş olsaydı, buranın çirkin, izafi, ölümlü, hasta, gurbet, yabancılık ve yetersizlikle dolu olduğunu nereden bilecektim? Evet, öyle mi? Ben de bizde sağlığı ortaya çıkaranın hastalık, güzellik ve yetkinlik kavramını ortaya çıkaranın çirkinlik ve eksiklik olduğunu sanan meşhur filozof bozuntusu düşünürlerin tersyüz mantığına duçar olmuştum. Her şeyin ya da her durumun kendi zıddını gündeme getirdiği doğrudur, ama bunu yapan iki zıttan hangisidir? Varlık her zaman yokluğu akla getirir, yokluk varlığı değil. "Sağlık" kavramını tanımasaydık hastalığı -herkes hasta bile olsaydı- tanımazdık. Varlıkta aydınlık mutlak olarak bulunmasaydı, hiçbir yer karanlık olmazdı. Hatta ölümü meydana getiren de ebedîliğin taşıdığı anlamdır. Mutlak, yetkinlik, güzellik ve kutsallık, duygumuzun özünde, anlayış ve düşünüşümüzün cevherinde var olduğu için, varlıkta bunların olmadığını görebiliyoruz.

Büyük kalpler ve yüce duygular, güzel ve görkemli aşklar yaratırlar. Öyle aşklar ki kucağında can vermek heyecan verici bir arzudur. Fakat hangi sevgili böyle bir aşkın muhatabı olabilir? Bu aşklar her zaman masal ve efsanenin sisli ve büyülü ortamında ve şiirin kelimelerinde, müziğin inleyişlerinde, sanatların görünmez ruhlarında ya da gelmeyeceği bilinen birini bekleyen suskunluk, hasret, hayal ve yalnızlığın acılı ıssızlığında başıboş haldedir. Doğrusu, aşklar niçin doğrudur da sevgililer yalandır? Öyleyse aşk, yitiklerini arayan kalplerin coşkulu sabırsızlığı değil de nedir?

Benim, "şiddetli" aşklardan değil "büyük" aşklardan, "kimsesizlik" yoksulluğunun ürünü değil "onsuzluk"un ürünü olan ihtiyaçtan ve "mahrum olma" derdinden değil "meçhul kalma" korkusundan kaynaklanan büyük aşklardan söz ettiğim doğrudur.

"Haber veren", ruhu gündelik kör meşgalelerden; su, ekmek, ad, san gibi tek değeri herkesin değer vermesi olan ve anlayışı daraltıp karartan değersiz şeylerle meşguliyetten çekip çıkarıp rengârenk geviş getirme hazlarından ve karınca gibi sürgit didinmelerden -yaşamayı ve hayat sürmeyi oluşturan şeylerden- muaf kılan, yere dökülmüş türlü türlü sofraları aramaktan parça parça hale gelmiş "oluş"a "birlik" kazandıran ve sakin ve uysal otlayan ve tekdüze ve ebedî bir intizamla yer üstünde hareket eden bu sürünün kalabalığı içinde birinin ruhunu bir yıldırım gibi ansızın çarpıp durduran ve tepesinde haykıran aşk:

"Sen! Dünya! Ömür!"

İsyan eder, bir nilüfer misali, tıpkı ormanın bir köşesinde yalnız kalmayı içinden geçiren koca bir fil gibi sürüden ayrılır ve "gidenleri çok olan yol"dan döner. Sürüyü bırakır. Kuşların yolu gibi bulunması zor olan "belirsiz" bir yola yönelir. İçinin dar ve karanlık arka odasında -sakatat çukurundan başka bir şey değildir bu arka oda- güneşli bir dünya belirir birden bire. Arşı kibriyanın zirvesine yaslanmış Tanrı'yı görür orada. Bakışı yıldırım gibi parlamaktadır Tanrı'nın. Dudaklarında zafer gülümseyişi yaratışın ilk sabahı gibi açılmaktadır. Tevrat'ın "Yaratılış Kitabı"nın yumuşak ve ıtırlı ilahisini kendi kendisine mırıldanmakta ve sesi, güzel bir Gregor ilahisi çalan org gibi gönül mabedinin yüksek billur revakı altında yankılanıp ruhun havasını okşamaktadır. Ve insan, hayranlıkla seyretmektedir "kendi"ni.

Varlık yeni, yer tozsuz, güneş yeni doğmuş, altın sarısı bir ışıltı, göğün çatısı yeni kurulmuş, denizler Tanrı'nın iffet hareminin masum meleklerinin en berrak iştiyak gözyaşlarıyla dolu, temiz, samimi ve güzel yüzüne ne en küçük bir ölüm lekesi düşmüş, ne yıkıntı örselenişi, ne pörsüme izi, ne kaş çatış kırışığı, ne bir hüznün gölgesi, ne bir ihtiyacın harareti, ne yitiriş ıstırabı, ne bir sahip olamama hayıflanışı, ne bir uzak tutulma sıkıntısı, ne bir çıkar pisliği, ne anlamaktan gelen bir kirlenme, ne bir duvar, ne bir zorunluluk, ne bir gölge, ne bir kayıt, ne bir kanun, ne bir düzen... Gök, Tanrı'nın seyran yeri. Tanrı'nın

şefkatli gülüşünün yeryüzüne yansıyan ışığı tıpkı mehtabın masum ışığı gibi. Atmosfer, onun bir evlat, bir akraba ve âşık tanıdık arzusu taşıyan ilk nefesinden hevesle dolmuş. Tanrı'nın kendi benzerini arzu ettiği arzu. Yer döşenmiş, gök çatılmış, güneşin kandili ve ayın gece lambası evrenin tavanına asılmış, denizler dolup taşmış, dağlar dikilmiş, rüzgârlar dağların ardında buyruk bekliyor. Yıldızlar göklerin göğsüne çakılmış, gökte öbek öbek bulutlar rüzgârın yolunu gözlüyor. Varlık tümüyle göz kesilmiş, Tanrı'nın dudaklarına bakıyor. Varlık tümüyle kulak kesilmiş, Tanrı'nın buyruğuna kulak kabartıyor. Evrenin gövdesinden bir gök gürlemesi kopuyor ansızın. Titreme alıyor kâinatı. Yerle gök ve var olan her şey harekete geçiyor. Ne oluyor? Ne şaşırtıcı bir dünya!

Kış ve suskunluk sona eriyor. İki parça bulut, göğün iki tarafından yola koyuluyor. Meltemin görünmez kırbacı, ikisini coşkuyla birbirine doğru sürüyor. Bulutun biri koyu, kapalı ve çatık kaşlı, yüzünde keskin bir asıklık, göğsünde yıldırımlar, gök gürlemeleri ve şimşekler zincire vurulmuş, patlamak için sabırsızlanıyor. Öteki bulut, beyaz bir güvercin gibi, nazlı yatağında bir yaz gecesi düşünde yarın seyahatten dönecek olan babasının parlak ve güçlü çehresinin hayalini kuran masum bir küçük kızın hayalleri denli güzel. Bir zahidin ruhu gibi latif, bir köylünün kalbi gibi temiz, sulh gibi beyaz, barış gibi samimi, kaçıştan sonra soluklanış gibi yeğni, dönüşten sonra birbirini görmek gibi aydınlık, güzel...

Güzel... Yaratılışın ilk sabahında göğün bir köşesinde duran beyaz bir bulut parçası kadar.

Görüyorum, iki parça bulut, sakin ve alımlı buldu birbirini. Ansızın bir şimşek çaktı, buluşma kahkahası, Sokrat'ın iki yarım elması bir elma oldu ve yağmaya başladı.

İlginç! Burada ne oluyor, neler oluyor? Her an yeni bir çizgi, her dem daha yeni bir renk! Kendimi, yurduna dönen bir yabancı gibi görüyorum. Coşku ve şaşkınlıktan titreyerek ilerliyorum. Benim ruhumun cevherinden ve duygumun renginden olan bu

diyarın güneş dolu yerini göğünü varlığımın bütün zerrelerini mest eden bir hazla ruhumda sıkıca kucaklıyorum. Bütün susuzluğumla temiz ve sevecen havasını içiyorum. Bütün özlemimle bu diyarın tüm renklerini ihtiraslı bakışlarımla yutuyorum. Şefkat letafetindeki yumuşak ve aziz toprağına el sürüyorum.

Ovalar ve denizler, yüzünde ışığın rengini sürekli yitirdiği gölge gibi art arda gelip beni kucaklarına alıyorlar. Bense her defasında yeni manzaranın bağrında ölüp ölüp diriliyorum ve devamlı amansız ölümümle dirimimin ızdırap ve iştiyakındayım!

Hayale sığmaz bir haldeyim. Her an bu âlem daha parlak ve daha uçsuz bucaksız ve her an dünya daha uzak ve daha hakir görünüyor. Ne görkemli bir rüya, ne muhteşem bir hakikat! Bu âlemin bütün zerreleri varlığımın zerreleriyle tanışık. Nasılım, bilmiyorum. Korku, şüphe, şaşkınlık, haz, ızdırap, ihtiyaç, merak, alışma, hayret, bekleyiş, özlem ve yeryüzünün lanetlilerinin ve zamanın huzurlu mahkûmlarının tanımadıkları birçok tuhaf hal bende birbirine karışıp beni bu güneşin yakıcı bağrına bastırıyor. Ve ben, dolup taşan hazza kapılıp kendimi bu denizin ücrasına koşar gibi giden ve beni de beraberinde bensiz götüren bu görünmez dalgaya teslim ettim. Ne rahatsız edici ve korkunçtur, beni bir an bu ilahi miraçlardan ve mavera-i seyrüseferlerden o çirkin ve hakir dünyaya çağıran okşama ya da kınama eli, dost ya da düşman sesi. Orada sanki asırlarca, fersahlarca uzaklaştım o dünyadan, sanki unuttum; oraya ilişkin hatırımda uğursuz ve kokuşmuş bir hatıradan başka hiçbir şey yok. Tümüyle duvar, tavan, düzen, hesap, kazanç, kin, hırs ve hasetten ibaret, kokuşmuş havası ve tatsız bulanık sularıyla tümüyle dar, karanlık, tümüyle görece, çıkarcı ve geçici bir dünya. O ahmak mukaddes eşekleri, o soğuk aydınları, tatsız öğütçüleri ve havalı bilginleriyle, harcıâlem dinleri, sanatları, duyguları, değerleri, iyilikleri, renkleri, güzellikleri ve insanlıklarıyla ve bütün o küçük, kof, beyhude ve boğucu yer ve göğüyle... Ah! Sizi görmek istemiyorum, ey bütün çirkin, yabancı ve

içi boş renkler, resimler, yüzler, aşklar ve imanlar. Tahammül edemem. Sizden ne kadar da uzağım! Size ilişkin anılarımı tazelemek ne ızdırap vericidir! Sizi unuttuğumu gördüğüm her an içimde nasıl da huzurlu bir özgürlük hissediyorum. Beni asla anmayın! Sizden uzak olmak ne huzurlu ve temiz bir özgürlüktür! Artık yanıma gelmeyin!

Ben, görünmez dudaklardaki "kuru ney"im. O görünmez dudaklar ayrılık hikâyesini devamlı üfler bana. "Vuslat dönemi"me ait hatıra, suskun içimin uzak ve meçhul derinliğinden tanıdık ve coşku verici uzatır başını, soğuk ve gamlı ruhumu sıcak ve mutlu bastırır kucağına. Her an gaipten bir haberci gelir, sevgiliden bir mesaj getirir. Ve ben, dünkü uykudan kalkan çocuk, karşımda sürekli yeşeren sabahın huzurunda duruyor, uzak bir denizden esen ve cana can katan müjdelerle dolu eteğinin ipeğini bana çarpan meltemin geçtiği yolda başımı, yüzümü ve bağrımı teslim etmek üzere tutuyor ve yağmur altındaki susuzluk gibi, onu son damlasına kadar içmeye ve emmeye çalışıyorum. Kendimi kendimde ne kadar da huzurlu ve iyi hissediyorum; doğru kalıba yerleşme hissi! Ne onun bunun gerdanlığında inci olmak, ne de kopmuş bir gerdanlıktan kurtulup düşmek. Ben kendi midye kabuğuma yerleştim!

Ne coşkuludur kendi kıtanın kâşifi olmak; bütün sahillerden uzak bir okyanusun görünmez kalbinde, karalar mahkûmunun dönüşünü bekleyen kendi "Upa" adana ulaşmak! Ne kadar da tanıdıktır bu ülke, bu güneş, bu dağ, bu deniz! Bu denizin bağrından gelen ve bende esen bu esinti, gönlümün gamlı kabristanında unutulmuş hatıraları canlandırıyor! Bu ülkenin eski bir hikâyesi var benimle. Gönlümün bu toprakla ilgili gizemli bir sergüzeşti var. Bu çölün bütün zerreleri, bu âlemin bütün renkleri konuşur benim ruhumla! Ne kadar da tanıdık! Ne kadar da içten! Burada yârin kokusu geliyor. Bu deniz, bu dağ, bu pek tanıdık mağara girişi, iki kişinin mağaradan ırmağın kıyısına dek inen yoldaki ayak izi... O iki bulut, o buluşma ve o yağmur... Gördüğüm ne? Mağaranın önündeki yabani süpürge otlarının

uzun dalları! Bu yatak! Suyun tanıdık ve anılarla dolu sesi! Dağın eteğinde kim var? Kim bu ördekler gibi...

Mihrave'm!

Ben, âlemin en görkemli şarkılarını seni övmek için -ey güneşin kızı- söyleyeceğim.

Ben, bir âşığın dünyanın en şanslı sevgililerine bile nasip olmayan en coşkulu şarkılarını senin için besteleyeceğim.

Ey gönlümün gazellerinin gazeli!

Senin güzelliğinin güzelliklerini anlatmak için öyle kelimeler seçeceğim ki kuşların dilini bilen ve âşık güvercinlerden Tanrı'nın şiirini öğrenen Süleyman'ı bile sevgilisinin incinmiş gözleri önünde öyle utandıracak ki bir daha asla başını kaldıramayacak.

Ve ben,

Senin mihrabının eşiğinde -ey güneş/sevgi mabedinin mukaddesi- sana acı ve gözyaşıyla öyle dua edeceğim ki bütün çağların tanrıları, kendi muttaki kullarından, geceleri ibadetle geçiren bütün zahitlerinden, bütün ümmetler içinde kendilerine dua eden ve en samimi virtlerle kendilerine ibadet eden bütün müştak ariflerinden ve yanıp tutuşan âşıklarından soğuyacaklar.

Ben Uzak Doğu'dan, güzel hikâyeler, yumuşak aşklar ve güneş ülkesinden büyük Hindistan'a, bu "büyük insan okyanusuna", cezbe, huzur ve hikmet ülkesine, oradan Pars'ın gül ve şiir iklimine, hatıra, destan, deha ve aydınlığın suskun ovasına, Ahura'nın kırık eyvanının gölgesine, oradan Yeşil Dicle, Kızıl Fırat kıyısına, görkemli Şamaş göğüne, İbrahim'in yaşlı diyarına, Gılgamış'a, Bâbil kapısının muhteşem dua abidesine, bin bir gece masalına, yetmiş iki güneş hakikatine, oradan vahiy çölüne, susuz ilham adasına, Cebrail'in kanat sesine, oradan Ege denizine, Finikeli denizcilerin şarkılarına, Zeus'un başkentine, Delfi tapınağına, Olimpus tanrılarının dergâhına, Zeus'un kızlarının yuvasına, Homeros, Aşil, Sokrat, Epikür, Venüs, Amor ve Prome-te'nin şehrine, oradan silah, güzellik ve ihtişam ülkesine, saray-

lar, tapınaklar, Horace, Lucres, Solon, Michelangelo ve Leonardo da Vinci şehrine, oradan Frenk şehrine, Thames, Shakespeare, Carlyle, Eliot, Chanson de Roland, Hugo, de Vinne, Chateaubriand, Bergson, Proudhon, Carrel, Guénon, Massignon, Solange Boden ve Rosas de la Chapel'in şehrine, aşk, şarap, sanat, felsefe ve özgürlük şehrine, oradan Yenidünya'ya, sadece öfkeli ve acılı özgürlük ve insanlık feryatlarının sahibi siyahlara, Kızılderililere, o iyi vahşi güzelliklere ve oradan aceleyle yanık ve yaralı Afrika'ya -bir damla sıcak gözyaşına benzeyen kıtaya- kanat açacağım. Ve her yerde aşk bahçelerinden ve efsaneler sahrasından en güzel ıtırlı şiir çiçeklerini toplayıp bir çiçek demeti hazırlayacağım ve bir Mart sabahı, bir ömür kış içinde kanat çırpan bahar kırlangıcının anısına sana armağan getireceğim.

Ey "sûfi gülü"! Ey huma[45]
Ey gümüş bal, susuz ağza dökülen yemin şarabı
Ey meczup, sabit kadem ve lâyık yoldaş
Tehlikelere hep galip
Şuurlu ve iyi yürekli!
Aslan gibi, ulumalardan korkusu yok
Rüzgâr gibi her türlü tuzaktan kurtulan
Nilüfer gibi suya bulaşmayan
Çenesi güçlü bir aslan gibi
Hayvanların şahı fatihçe giden
Öteberini ve tahtını attın bir yana
Renkten, zandan ve düşmanlıktan özgür
Bağlarını koparmış
Hayatın zeval vaktinde korkusuz
Susuzluğa son vermeye azimli
İşiten, uyanık, tereddütsüz
Az bir "dharma"yla emin ve çok çalışkan
Yalnız giden bu gergedana yoldaş oldun![46]

[45] Eski İran'da dinî törenlerde kullanılan bir tür içki (Çev.)

[46] Buda Manzumesi, s. 593.

Güzel Mihrave'm!

Ben yeryüzünün en uzak yerinden geliyorum; masal ülkelerinden, bilinmez denizlerden, yabancı diyarlardan.

Ben tarihin en uzak noktasından geliyorum. Ben bütün çağlarda bulundum. Ben bütün peygamberlerle, bütün şairlerle, filozoflarla, heykeltıraşlarla, zahitlerle, rahiplerle, mabetlerde inzivaya çekilenlerle, kahramanlarla, şehitlerle, âşıklarla, güzel delilerle, büyük akıl sahipleriyle, bütün bunlarla her zaman, her yerde yaşadım, beraberimde her asırdan bir antika getirdim, herkesten bir hediye aldım, her peygamber bana bir ayet armağan etti. İşte şimdi eteğim zamanın en güzel mücevherleriyle dolu, elim yeryüzünün en güzel ziynetleriyle dolu, biriktirdiğim her şeyi, ey sevgi tanrıçası, ey benim kutsal Mihrave'm, senin temiz mabedine vakfetmeye geldim.

Ben göklerin miracından geliyorum.

Göğün bütün katlarını dolaştım; aydınlık ve sevecen yaz gece yarılarında yıldız sağanağının kalbinde Samanyolu'na sürdüm atımı. Sonsuzluk sahrasını kat ettim. Meleklerle kanat kanada yüzdüm melekûtun berrak fezasında. Tanrılarla, tanrıçalarla ve göğün bütün güzel ilaheleriyle ve aydın ve esintisiz nirvanada sükûna eren bütün ölümsüz ruhlarla tanış idim. Her yerden, her birinden bir hatıra, bir yadigâr getirdim sana. Her birinin yüzünden en güzel çizgiyi kaçırdım, her birinin vücudundan en nazik hattı aldım, her çiçekten, ufuktan, denizden, gökten, manzaradan bir renk çaldım. Ellerim ve kucağım bu yeryüzü göğünün ötesine ait yüz çizgileri, renkler ve vücut hatlarıyla dolu halde gece yarısı yalnızlıklarımın miracından senin sevecen eteğine -ey benim kara hayatımın gecelerine doğan mehtabın ipek eteği- indim ve göklerden getirdiğim o emanetleri senin eteğine dökmek için oturdum.

Ey iyi iyilik! Sevgi aynası!

Ben, sen var olmadan önce, senin ayak seslerin uzletimin ıssızlığında yankılanmadan önce, "yalnız bir gergedan gibi seyahat

ettiğim" yıllar, mitolojik Yunan'daki Parnas dağının zirvesine bir sürü sıkıntı ve zorlukla tırmandım. Başkaları hep yarı yolda kaldılar. Ama kendi oluşumda sana pusu kuran, seni bekleyerek yaşayan, senin bekleyiş halindeki gözlerini o dağın eteğinde gören, gayp perdesinin ardında seni hep bulan ve seninle senden önce tanış olan, seninle kendimden önce söyleşen ben, tırmanmaya devam ediyordum. Yorgundum, ayaklarım yara bere içindeydi, zordu, ama senin için gitmeliydim. Ne bileyim Mihrave'm, efsanem! Ne bileyim? Belki seni aramaya gidiyordum. Demişlerdi ki Parnas dağının zirvesinde Zeus'un dokuz kızı yaşıyor: Aşk tanrıçası, şiir tanrıçası, müzik tanrıçası, resim tanrıçası; aşk tanrıçası, şiir tanrıçası, müzik tanrıçası, resim tanrıçası; aşk tanrıçası, şiir tanrıçası, müzik tanrıçası, resim tanrıçası...

Ulaştım oraya. Zeus'un kızları vardı ama sen yoktun... Senin nerde olduğunu onlara sordum, bilemediler. Fakat seni tanıyorlardı. Her biri, senin Mihrave'n bana benziyor, babam Zeus derdi ki kızım sen o doğu tanrısının Mihrave'sinin fıtratına sahipsin, diye yakama atılıyordu. Bense Zeus'un kızlarından hiçbirinin sözlerine inanmadım. Fakat Hephaistos'un yüzü beni tereddüde düşürdü. Zeus'un, her biri dünyadaki dokuz güzel sanattan birinin tanrıçası olan dokuz kızından müziği, resmi ve heykeltıraşlığı yağmaladım. Ben zorba bir Doğu sultanıyım. O yıllar devlerin kalesinde esir değildim. İstediğimi kılıç zoruyla ve zulümle aldım güçsüzlerden ve savunmasızlardan. Dokuz sanatı da Zeus'un masum kızlarının elinden zorla aldım, yel gibi giden atımın heybesine koydum ve mağrur Yunanlıların övündükleri Batı'nın en güzel hazinelerini güneş ülkesine getirip sevgilime hediye edeyim diye ışık yolu üzerinde, ağarmaya yüz tutmuş duru tan vaktinde güneşin doğduğu yere doğru at sürdüm.

Parnas dağının zirvesinden şahin hızıyla döndüm ve Zeus'un yağmaya uğramış kızlarının çığlık ve feryatları göğü haberdar ederken ben başımı çevirip bakma zahmetinde bile bulunmadım ve yıllarca bir an bile durmadan, bir yerde durup dinlenmeden at sürdüm. Ve sadece güneş mabedinin şarkın kalbin-

den beni görmek için dikilip benim yalnız yolculuğumun yolu üzerinde duran hoş tasarlanmış altın minaresi karşısında durmak dışında hiçbir yerde durmadım. Birden bire, bir ömür boyu çabanın yorgunluğu, yıllardır doğudan batıya yolculuğun ve batıdan doğuya kaçışın bitkinliği, beni atımın eyerinden yere fırlatıp mabedimin altın taşlı döşemesine yapıştırdı. Elimi yüzümü o mescidin zümrütten havuzunda yıkadım. Tıka basa dolu heybemi yüz türlü coşkuyla alıp mihrabın eşiğine korku ve ızdırapla yavaş yavaş sürükledim kendimi. Karanlıktı, görmüyordum. Bir mum yaktım ve mumun ışığında...

Mumun ışığında Mihrave'nin yüzünü gördüm, tanıdım...
Gördüm ki Zeus'un kızları hep yalan söylemişlerdi!
Ve ne utanç verici!
Gördüm ki heybemde getirdiklerim utanılası şeyler!
Gizledim onları ve...
Bana gülmesin diye.
Gözlerinin önünde açmadım.

Zeus'un Girit adasında, Selanik'teki ilk sarayına, getirdiğim haliyle, geri gönderdim onları. Birçok asırlar ve nesiller boyunca, ışık ve altın çağı Yunan'ının yaratıcıları olan akıl sahiplerinin, filozofların, müzisyenlerin, yazarların, şairlerin, heykeltıraşların, destan ve efsane üreticilerinin Zeus'un kızlarına hediye ettikleri şeylerin tümünü ben onun gözlerinde, bütün uzuvlarında, boyunda, yüzünde, sesinde, gülümseyişinde, bakışında, hüzün ve mutluluğunda, öfke ve sevgisinde her an görüyor, buluyor, duyuyor, kokluyor ve tadıyorum. Sıcak, kuru ve yeisle tozlanmış bir testi gibi, onun oluş gözesinden kaynayan bu berrak, soğuk ve lezzetli pınardan dolup taşıyorum, soğuyup arınıyorum, iyileşip sakinleşiyor, hoşnut oluyorum. Tanrı'yı seviyorum, dünyayı seviyorum, bütün renkleri seviyorum, bütün peygamberleri seviyorum, bütün tanrıları seviyorum, tarihin bütün kahramanlarını seviyorum, bütün âşıkları seviyorum. Bütün mevsimleri, bütün ikindileri, bütün geceleri, bütün sabahları, bütün rüzgârları, bütün ırmakları, bütün yeşillikleri, bütün çimenlik-

leri, kuşları, yıldızları, yolculukları, kötüleri, iyileri, çocukları, hastaları, zayıfları, azizleri, ülkeleri, bulutları, gökleri, bütün ülkeleri, milletleri, bütün dünyayı seviyorum. Doluyorum, doldukça dolup taşıyorum.

Kim bilir ki dolmak ne demektir?

Boş bir insanın dolması ne demektir?

Bir ömür boyu gözlerini göğe dikip sessizce yağmur bekleyen kavrulmuş çöldeki sararıp kurumuş susuz bir tarlaya, gürleyerek, şimşekler çakarak iri iri yağmur yağması ne muhteşem bir "hadise"dir!

Kim bilir? Kim bilir?

Kim bilir?

Ben bilirim Mihrave! Ben bilirim ey sağanak bahar yağmuru! Ey baharla dolu eteğini ansızın başıma silkeleyen yağmur yüklü Mart bulutu! Ey hangi ufuktan geldiğini bilemediğim yeğni kanatlı Mart bulutu! Sevme güneşinin gücüyle hangi denizden kalkıp geldin de başımın üzerine beyaz sevgi şemsiyesi açtın? Yağmurunun nazlı parmaklarıyla, sessiz ve yanık çölün kızgın kalbinden yükselip başını cehenneme uzatmış olan o yapraksız ve meyvesiz kuru yalnız ağacı bahçeye çevirip yeryüzünün bütün ormanlarında biricik eyledin!

Ben bilirim Mihrave'm! Sen bilmezsin. Bilemezsin, çünkü serada yeşermiş nazlı bir çiçeksin sen; kafeste öten altın kanatlı kanaryasın. Ben bilirim, çünkü ateşli çölün sabırlı ve arsız sazıyım. Tufanda yeşerdim ben, ateşte dallanıp yapraklandım. Silleler yedim rüzgârlardan. Bu ülkenin beldelerinde tandırlar için sazları ve gez ağaçlarını kökünden kesen odunculardan baltalar yedim. Ben çölde bittim, yalnızım; yalnız mı yalnız. Ne yosunum ne diken. Sazım ben. Asla çöle alışamamış korkusuz ve mağrur bir saz. Bu cehennemlik yerin saldığı korku ve yangına rağmen toprağa teslim olmadım, yaprak ve meyve vermedim. Ve yosunların ve sürüngenlerin doğum yeri olan bu aşağılık cehennem karşısındaki korkusuzluğumun cezası olarak yalnızlık-

tı alınyazım, suskunluktu hayatım. Alınyazım, beni yakarak ekmek pişirdikleri, bizi yakarak ekmek pişirdikleri tandır ateşinde kül olmaktı!

Ve sen avare kuş; çöl köylülerinin kümesinden kaçan avare çöl kuşu; tavanından ateş yağan ve tabanından toz kalkan çölün sığınaksız göğünde, bu ağacın en yüksek özgür ve kayıtsız dalına kondun.

Yıllar önce aşka inanan kalbim
Senin cana can katan ezgini uzaktan duyunca
Hayatın bu uğursuz felaketzede tarlasına
Bir ümit dalı dikti.
Ne zaman geleceksin
Kalbimin yemyeşil ümit dalına konup
Ne zaman öteceksin diye yolunu gözlüyordum...

Bu yalnız suskunluk ağacının, bu kuru gurur ağacının gönlünde yuva kurdun. Suskun çölümün afallamış göğünü çocuklarının, yeni kanatlanmış, yeni uçmaya başlamış civcivlerinin coşkulu sesleriyle doldurdun. Bu bize yabancı göğün alçak tavanını başımın üzerinden kaldırdın, bu ateşli çölün kızgın toprağını sabah yağmurlarıyla yıkadın ve hayat ikliminin kara toprağını yeşil *sezi*[47] kumaşıyla örttün. Ne kadar geciktin, ne diyebilirim ki? Ne yaptığını ne bileceksin?

Sen beni doldurdun, sen beni taşırırcasına doldurdun. Sen beni abat ettin, sen beni azat ettin. Ve ben doldum, taşarcasına doldum. Abat oldum, azat oldum. Bir ruhun içindeki çorak ülkenin ne olduğunu kim bilir? Bir göğüsteki kalbin boş ve tozlanmış testisinin ne olduğunu kim bilir? Kim bilir, mahzun bir yalnızın göklerde uçarken tuzağa yakalanmış şah doğanı nedir? Kim bilebilir, bir insan nasıl dolabilir? Nasıl abat bir gönül haline gelebilir? Bir gizli hazine yıkık bir oluşun yıkıntılarından nasıl açığa çıkabilir?

[47] Sanki bir özel isim veya argo kelime ya da dinî bir terim olmalı. Ne kadar aradıysam da bulamadım.

Ve ben, Mihrave'm, doluşumun öyküsünü, abat oluşumun alınyazısını, kendi gizli hazinemi kazışımın hikâyesini, senin yaşadığım dönüşümdeki mucizeni, kabuk değiştirip Bayezitliğimden sıyrılışımın hikâyesini, efsane dolu yabancı çöllerimin ücra noktalarından sayısız yabancı nehirlerin birden bire kaynayışını, gece yolculuklarımın, içimdeki yarı gecede kanat çırpışımı, seyir miraçlarımın efsanesini, peygamberce mucizelerimi, vahyimi, ilhamımı, Kur'an'ımı, nübüvvetimi, rabliğimi, yaratıcılığımı, hepsini, hepsini, inceden inceye, en küçük ayrıntısına dek anlatayım.

Güneşin oğlu olan kalemle, Mesih'in doğurgan kelimeleriyle, şiir tanrıçasını kıskandıran bir kelamla, Venüs'ün içini kan ağlatan bir ezgiyle, Zerdüşt'ün bedenindeki toprak zerrelerini raks ettiren bir ateşle, Ali'yi hurmalıklarda yaşadığı dertli gecelerinin yalnızlığından çekip çıkaran bir fesahatle, Hallaç'ı darağacının başında sabırsızlandıran coşkuyla, Meryem'in yüzüne ter konduracak bir yumuşaklıkla, baharın işveli çiçeklerini, benden başka Tanrı'ya ve Tanrı'nın bütün yaratışına karşı ilk ve son sözü inkâr olan mistik çiçeğin çevresinde tavafa sevk eden güzel kokuyla, yaz göğünün parçalı bulutlarının yumuşak kumaşının benzetildiği letafetle, bahar sabahında tanyerinin utancından ufku kıpkırmızı kıldığı sadakatle...

İlhamdaki samimiyete ve ilham ve vahyin görkemine sahip icazla... O yeşil Cebrail, bu ümminin kalbine aşk döktü.

Ve ben, Mihrave'm, Âdem'le konuştuğu ilk günden Muhammed'in dudaklarının sustuğu büyük perşembeye kadar Tanrı'nın dudaklarından çıkan bütün ayetleri arayacağım ve içlerinden Tanrı'nın en mucizevî ayetlerini senin için seçeceğim.

Ve ben, Mihrave'm, bir hatırayla çarpan ve içinden bir ezgi yeşeren her kalbi arayacağım ve içlerinden kalbimin işine ve kalbimin çarpıntılarına yarayanları araştıracağım. Bulursam, güzel gönüllerin değerli hazinesi ve sevmenin güzel dini olan en güzel ezgiler, en deli gazeller, en özlemli aşk sözcükleri arasında senin iyiliklerinin ve güzelliklerinin içinde özünde olanı bulur-

sam ayırıp alacağım ve bütün yıldızlarımın güneşine methiye, yaratılışımın manzumesi olarak söyleyeceğim divan kullanacağım.

Mihrave'm, ben, uzak doğudan batının en uzak noktalarına dek dünyanın bütün mabetlerine, tarihin bütün manastırlarına uğrayacağım ve Tanrı'ya coşkuyla tapanların, tanrıların en âşık kullarının kutsiyet, ihlâs ve yakarışla dolu inzivalarında durup dertli gönüllerin yakarışlarına, tutuşmuş canların gözyaşı dolu dualarına, tapınmayı yaşamaya, yanmayı yapmaya, deliliği akla, ahreti dünyalarına yeğlemiş ve onun eteğine yapışıp, onun dizine baş koyup, onun mihrabına nakşolup dünyayı, dünya hayatını ve dünyadaki her şeyi bırakmış münzevi zahitlerin içlerinden yükselen virtlere kulak vereceğim. Bütün zamanlarda ve bütün yeryüzünde, aşkın o sıcak ve güçlü güneşinin vurduğu denizin sularından göğe yükselip Tanrı'ya doğru kanat açan bu en sıcak dualar, en berrak virtler ve en temiz münacatlar arasından virtlerin en güzel, en renkli, en yumuşak ve en ruhani kırlangıçlarını sana hediye getireceğim.

Mihrave'm, ben, ağlarken kendi varlığını damla damla eriten ve kendini yağan bir mum gibi geçmişimin on sekiz yılını nasıl halk için ve özgürlük aşkına harcamışsam, yine öyle sonraki on sekiz yılımı kelime kelime inşa edip yakıcı güneşimin övgüsüne şiir kılacağım. Ey güneş, senin güzel vücudunu rengârenk ve güzel kokulu özlem, coşku ve hararet yağmurlarıma, sabırsız, güzel ve görkemli yanışlarımın, dualarımın, virtlerimin, şarkılarımın, kasidelerimin ve gazellerimin yağmuruna boğacağım. Böylece kara ve boş sensizliği seninle dolduracağım. Böylece bu zindanı evimiz gibi süsleyeceğim. Böylece bu gurbetin çirkin ve yabancı yüzüne, vatanımızdan bir çizgi, diyarımızın renklerinden bir renk nakşedeceğim.

Ey gayb ülkesi! Senin vesvesen beni bu yeryüzünde rahat bırakmıyor. Ey benim efsanevî vatanım, bütün yüce arzuların ülkesi, Tanrı'nın şehri, senin özlemin yeryüzünde yaşamayı zorlaştırıyor. Asla kendisiyle hiçbir arada bulunmadığım gerçek akra-

bam, kendisiyle hiç konuşmadığım muhatabım, sensiz yabancılık ve suskunluk içinde ölüyorum.

Vatanım, Mihrave'm! Beklemek seni kaybetmektir, gurbet senden uzak kalma acısı, ızdırap sensiz kalma sancısı, hüzün sensiz yaşama yarası.

Aşk senin arzun, şiir senin söyleşmen, din sana giden yol, irfan seninle tanışmaktır. Ben bütün bakışlarla bir arada bulundum, bütün yüreklerde eridim, bütün soyların içinde tarihle yoldaş, efsanelerle arkadaş oldum.

Mihrave'm, vatanım! Tanrıçaların boş adlarında sana tapıyordum. Ben onları seninle dolduruyor, kahramanların yüzünde seni âşıkça övüyor, ülkemin toprağında sana aşk besliyor, sevgilimin gözlerinde seni görüyordum ve putumun gövdesinde seni övüyordum.

Ne diyeyim? Mehtabın tebessümünde, seherin tatlı gülüşünde...

Rüzgârların uzun kavak dallarına fısıltısında, ırmağın mırıldanışında ve bahçede geçen gecelerin kalbinde...

Her dertlinin boğazında seni inledim, her saz ustasının mızrabında seni çaldım, bütün şairlerin dilinde seni söyledim, bütün ressamların fırçasında seni resmettim bütün heykeltıraşların ve put yontucuların çekiçlerinde seni yaptım, yalnızların yalnızlığında senin için ağladım, bütün âşık kalplerde senin için çarptım. Bütün güzel gözler benim kalbimden gözyaşı döktü, bütün hayıflanış ahları benim göğsümden çıktı. Bütün takatsizlikler, bilinmez hüzünler, meçhul hasretler, susuz hararetler, bitimsiz arayışlar hep bendim, hep sendin.

Sanatı seni aramaya gönderdim, seni hâlâ bulamadı. Aşkı peşine saldım, hâlâ başıboş dolaşıyor. Güzellikler senin izini bulmaya çalışıyor ve hâlâ bulamıyor. Neredesin? Kimsin? Ey tanımadığım aşina! Ey yabancı akraba! Ey hep benimle olan! Sensizlik kötüdür, gurbet bitkin düşürücü.

İşte bu benim. Bu uzak sürgün yerinde, Sakalar ülkesinde, soğuk ve uçsuz bucaksız yalnızlıkta Zeus'un zincire vurduğu ve yırtıcı akbabayla bir arada yaşayan ben... Suçum "ateş", tesellim denizin kızları ve Mihrave'm, Zeus'un gazabına uğramış, yeryüzünde avare İyo. Benden uzakta. Bense bu acı hiçlik ülkesinde yalnız, olması gereken ama olmayanı bekliyorum, olmaması gereken ama var olan yerin yabancısıyım. Ben, kalbinde bahçenin ve meçhul geçmişteki baharın hatırası ve ruhunda bilinmez geleceğin yeşil arzusu, şu anda (...) bu acımasız değirmenin iki taşı arasında, ölümle [yüz yüze] bir tahıl tanesi...

(...) neyim var? Hiç, sadece bir resim! Hatıra ve arzunun birbirine karıştığı bir resim. Bu kimin resmi? Kalbim senin hatıranın haşmetiyle Süleyman kesildi.

Şimdi artık havası ateş gibi, toprağı kin kusan, göğünden acı bambaşka bir ülkeye ulaştım. Issızlık, inziva ve yalnızlık; hayret, kurtuluş ve yolunu şaşırış; hiçlik, abes ve boşunalık; dünyanın ahmaklığı, tabiatın gönülsüzlüğü ve hayatın sonuçsuz tekrarları; hepsini ama hepsini arkamda bıraktım ve "bekleyiş"e ulaştım!

Sıkıntım artık yalnızlıktan değil, ayrılıktan; ıstırabım artık kimsesizliğin değil, onsuzluğun ürünü.

Vatanının, şehrinin, evinin ve yuvasının hatırası bir olaydan dolayı içinde canlanan bir gurbetçi için gurbetin nasıl dayanılmaz olduğunu kim ne bilecek? Bu ülkedeki her çiçek ateşli bir mermidir. Her okşayışta bir sitem ve her sevecen davette korkunun kalıcılığı...

Kimsesizlik yüzünden mahzun olan gönül herkese katlanabilir. Hiç kimse kötü değildir. Onsuzluk içinde kalmış bir gönlü ise her bakışın kıvılcımı tırmalar; gülümsemeler zehirli, ağızlar incitici, hayâsız çukurlar, teselliler boğucu, lezzetler aldatıcı yalanlar, güzellikler iğfal, ufuklar kasvetli zindan duvarları, ağaçlar birer sövgü kütlesi, bulutlar ilenç gölgesi, mehtap soğuk, güneş rezillik, gün yabancılara ait sokak ve çarşılarda gezdirilen

arsız bir cüzamlı, gece insanı yutmak için onun dertli yuvasına pusu kurmuş yırtıcı bir kurt... Tabiat artık soğuk ve dilsiz bir hiçlik diyarı değil, yangınlarla tutuşmuş bir cehennem, azap ateşleriyle dalgalanan bir deniz... Öyle ki onun gözünde her yüz, her bakış, her vücut hattı, her ses ve her renk, o yok, diye bağırır!

Bağsız olmak kopmuş bağdan başkadır. Sahip olmamak almaktan başkadır. Bir kafeste yalnız doğan kuşu suyla yem teskin eder; yeşil bir yaprak, renkli bir ışık, güzel bir zil, kalbindeki tasayı alıp götürür. Onu serbest bıraksalar da kafese geri döner. Fakat yabani bir kuş, eşinin sesini bilinmez uzak bahçelerden duyan kuş, ümitsizliğine rağmen, ne yapacağını bilemez halde delicesine, kapısı kapalı kafesin demir tellerine kendini öyle vurur, öyle çırpınır ki sonunda kanadı kırık ve kanlar içinde bir köşeye düşer, başını omuzları arasına gömer ve ölünceye dek sakin durur.

Şu akılcı yorumlar, şefkatli acımalar ve müşfikçe öğüt vermeler ne kadar çirkin, iğrenç ve aptalcadır: Kuş kendi kendine hayatını kararttı. Rahatlık, nimet ve emniyet onu rahatsız ediyor. Hayal ve hurafeye gönlünü kaptırmış. Zavallı hayalperest kelebek! Senin acıklı kaderine içim nasıl da sızlıyor. Ey şair kuş! Niçin şu evcil kuşlardan mutluluk dersi almazsın?

Ben evcil kuş değilim. Her kalbin kendi aklı vardır. Gece, sahrada ve kışta yersiz yurtsuz kalmış ve kar fırtınalarından başka kimsenin arayıp sormadığı, avcı kurşunundan başka hiçbir şey beklemeyen yalnız kurdun kara bahtına, sahibinin mutfağının önündeki yumuşak küllükte sıcak ve güven içinde yatan, sofra artıklarından mest olan ve rüyalarını şehrin çöplükleri süsleyen neşeli ve mutlu köpekler, dostsalar üzülürler, düşmansalar sevinirler. Fakat ne kurt köpeği alçaklıkla suçlamalı, ne de köpek kurdu çılgınlıkla. İkisi de kendi fıtratınca yaşamakta, dünyayı kendi anlayışlarıyla anlamaktadır. Her birinin kendi aklı var. Kuş beslenip yağ bağlamalı, kelebek yanıp kül olmalı. Biri sindirim lokmasıdır, biri ateş lokması. Biri mide açlığına cevap ola-

rak yaratılmış, biri mumun ihtiyacına cevap olarak. Bütün gece sessizce bekleyen çiy damlası, güneşin ilk öpücüğüyle kendisini bırakıverir ve bu onun aşk oyunudur. Pancar, güneşin sıcağında köklenip irileşir ve bu onun fıtratının gereğidir. "Hangisi daha akıllıca?" sorusu, aptalca bir sorudur. Biz, âlemdeki her şeyi kendi anlayışımızla değerlendirmeye alışmışız. Tanrı'yı bile kendi aklımızın kalıbına dökeriz. O, bizim anladığımız gibi yapmak, bizim beğendiğimiz gibi olmak zorundadır. Akıllıca nedir? Akıllıca, herkesin kendi tabiatı gereğince seçmesidir. Bütün tabiatları aynı sanmak, ne kadar da fahiş bir akılsızlıktır.

İsrailli öğrenciler restoranında bir gün masada Le Monde gazetesini okuyordum. Başyazısı, Bolivya'da girişilen darbeye ilişkin bir yorumdu. Yan tarafımda İsrailli bir öğrenci oturuyordu. Başını zahmetle eğmiş, gazete sayfaları arasından çıkmış bir sayfayı merakla okumaya çalışıyordu. Dedim, hangi sayfayı istiyorsunuz? Dedi, borsa sayfasını. Aldı ve heyecanla mal ve döviz fiyatlarındaki dalgalanmayı incelemeye başladı. Belki tüccardır diye düşündüm. Hiçbir şey söylemedim ama o, şaşkınlığını gizleyemeyerek, siyasi bir başyazı sizin ne işinize yarayacak, diye sordu. Yoksa Bolivyalı bir siyasetçi misiniz? Dedim hayır, İranlı öğrenciyim. Dedim, siz Fransız bir tüccar mısınız? Dedi hayır, İsrailli öğrenciyim, ama her halükârda Paris'te yaşıyorum ve kaçınılmaz olarak, borsa ve dövizdeki değişiklikler öğrencilerin basit yaşantısına da etki etmiyor değil. Le Monde'un ekonomi sayfası olan üçüncü sayfasını okuyarak, Mesela gelecek yıl yemek biletinin şimdiki gibi 17 riyalde kalıp kalmayacağını öğrenmiş oluyorum. Çünkü diğer paralara göre frankın düşüşü sürerse öğrenci restoranlarının yemek biletleri gelecek yıldan itibaren 17.5, 18 riyal olacaktır. Ayakkabı, elbise, otobüs, ev kirası, kâğıt, kalem, meyve ve kahve gibi öğrenci hayatıyla ilintili diğer şeyler de aynı şekilde. Fakat Le Monde'un size Mesela Bolivya askerî darbesinin sağ mı sol mu, CIA işi mi yoksa beyaz ya da kızıl işi mi olduğunu veya içeriden mi yapıldığını haber veren başyazısı ya da siyasi yorumları veya dış haberleri, sizin ger-

çek hayatınız, sizin şu anda ilgili olduğunuz konular için ne gibi bir çıkarıma sahiptir? Bir an birbirimize baktık ve gördük ki aynı yaşta, aynı çağda ve aynı bölümdeki iki öğrenci olarak biz birbirimizin gözünde ne kadar da aptalız!

Ömrünü sahrada çalışarak yoksulluk içinde geçirmiş o köylü kadın geldi aklıma. Biri ince ve uzun, diğeri şişman ve kısa olan iki akrabama mahalli lehçesiyle şöyle derdi: "Boyu uzun gül bahçesinde gül derer, boyu kısa ocağa tezek sürer." O öyle deyince biz kısa boyluya gülmüştük, ama baktık ki o uzun boyludan özür diliyor. Anladık ki maksadı şuymuş: Kısa boylu insan faydalı ve işe yarayan unsurken, uzun boylu insan işe yaramaz ve faydasız adamdır! İhtilaf her zaman akıl derecesinde değildir. Bilakis genellikle farkına varılmayan tür ve cins ihtilafı da vardır.

Bu yüzden akıl sahibi filozoflar ve âlimler, Şeyh-i İşrâk'ın (Sühreverdî) kitabına nasıl bir ad seçti, diye şaşırmaktadır: "Kırmızı Akıl"!

Diğer akıllar, hep toprağın altında kıvrımlı ve mükemmel evler yapan köstebeğin aklıdır. Güneşin altında bu akıl kör olur.

Hedefin her aracı kendisine mubah kıldığı tilki aklı. Bazen gece gündüz it gibi yeldiren, bazen insanların çöplüğünde sağı solu araştıran, bazen ısıran, havlayan, saldıran, bazen kuyruk sallayan, koklayan, yaltaklanan, merhamet dilenen, bazen avda başkasının yaraladığı avı yakalamak için önden koşan, bazen güzel ve görkemli yalnızlık ve istiğnasında ışık saçan ve onun geceleyin gizli olan çirkinlik ve pisliğini bilmeyerek ve hatta bilerek aydınlatan ay ışığına havlayan, bazen de sahibine sadakat ve onun köşküne bekçilik ederek bu kıtlık ve kuraklık zamanında ekmeğini çıkaran köpek aklı, gökyüzünü kendi ticaret hanesinin çatısı, dünyayı büyük çarşısı ve dini kazancı olarak gören, zamanı faiz, senet, çek ve alışveriş zamanlarına göre asra, yıla, aya, güne ve saate bölen ve nihayet varlığı hâlihazırdaki mevcudiyeti olan, insaniyet, olgunluk, Allah rızası ve cennete parayla satın alınabilecek mallar olarak bakan tüccar aklı. Allah için

mahalle başında bir ev yapmak, imam için pahalı bir sanduka sipariş etmek, onun aile efradı olan seyyit ve molla için ve her halükârda Ebulfazl için aş, Hüseyin ve Hasan için pilav, şerbet ve tatlı dağıtmak ve [kutsal mekânları] ışıklandırmak, işleri yoluna koyar, işi bitirir.

İnsan, satan ya da alan varlıktır. Geri kalan laflar hep laftır.

Aydın aklı: Maurice de Barrés'nin deyişiyle "yerine şuuru ikame etmeksizin vicdanını yitiren kimse"nin aklı. Spengler'i onca kızdıran akıl. Kafelerde, toplantılarda, sınıflarda ve konferanslarda oturup laflayan, çözümlemeler yapıp çıkarsamada bulunan, buna dayanarak plan yapıp program hazırlayan ve eylem alanına girip de daha önce görmedikleri, hissetmedikleri fakat gıyaben hakkında düşünüp deliller getirdikleri, mükemmel sonuçlara ulaştıkları yaşayan gerçeklikle karşı karşıya kalınca "eşeği İbn Sina zanneden"ler!

Çiftçi aklı: İşin onda birini kendi yapıp onda dokuzunu da tevekküle teslim eder ve ah edip inler, dua edip bekler.

Sanayici aklı: İşin onda onunu kendisi yapıp dünya ve insanı, toplum ve tarihi de sadece benzin isteyen ve yağını koyup birkaç değişmez ve kesin formül uygulayınca çalıştırıp süreceğin ve iş çıkaracağın bir makine zanneder ve ona göre gerisi felsefe, şiir, hurafe, romantik ve mevhum laflardır!

Siyasetçi aklı: Hiçbir işte tereddüdü yoktur siyasetçinin. Kesin, hızlı ve ateşli konuşur. Ayağa düşmüş sıradan sözleri allayıp pullayarak sanki bir keşifmiş ya da yaratılışın kanunuymuş gibi hararetle yineler. Onun için hakikat sadece çıkardır. Varlıksa onunla rakibinin siyasi mücadele sahnesidir. "Onun için imkânsız imkânsızdır." O, her güçlüğün çözüm yolunu kolayca bilir. Her açmazın cevabını açık ve kesin bir cümleyle sâdır eder. Batıl, onunla olmayan, hak ise onunla olandır. Onun hedefi yaratılışın son noktası, hayatın sonu ve tarihin son durağıdır. Gözünde her şey mutlaktır; ya hep ya hiç. O zamanın adamıdır; geçici bir varlık! Onun mahiyetini şartlar belirler; her yandan gelip on-

da kesişen güçlerin ürünüdür. Bu yüzden, konumundan uzaklaşınca sona erer. Sadece bir anı olur. Bu yüzden de sadece "hatırat" yazabilir; onun var olduğu günlerin hatıratı. O, tam gerçeğin adamı başlayınca son bulur. St. Helen'deki Napolyon'u Yemgan'daki Nâsır Husrev ile kıyaslayın. Ne diyeyim? Yirmi beş yıl suskunluk, yenilgi ve yalnızlık içindeki Ali'yle! Kayboluş döneminde Buda'yla, saraydan kaçış halindeki Senai, Gazalî ve Mevlana'yla, kimsesiz Kum dağındaki Molla Sadra'yla ve "her şeylerini yitirerek" her şey olan herkesle kıyaslayın.

Bilgin aklı: Yaratılışın bütün sırları, varlığın bütün boyutları, ruhun bütün dert ve ihtiyaçları, insanın bütün tezahürleri, her şey ama her şey onun bildiğinden ibarettir. "Tanrı'yı cerrahi neşterinin altında dokunmadığı için inkâr eder." Böyle güçlü ve ateşli bir aşk, sınırlı ve hesaplanmış miktarda şeker, nişasta ve yağ yakmakla elde edilen kalori miktarıyla örtüşmediği için yoktur.

Filozof aklı: Tanrı, yaratılış, âlem, ruh, insan, tarih, gelecek, son, hayatın sırrı ve yaratılışın hikmetinden söz eden, görüş belirten ve başkalarından daha fazla ipucuna, göstergeye, delile, tecrübeye, bilgiye ve habere ihtiyacı olmayanın aklı.

Edebiyatçı aklı: Edebiyatçı o kimsedir ki konuşurken "çenîn" (böyle) yerine "çonin" demişsen ya da "feenzir"i (uyar) vasıl hemzesiyle okumuşsan, ondan sonra şakkulkamer de yapsan faydasızdır. Çünkü "sen her alanda yayasın" diye kestirip atmıştır! Nizâmî Arûzî'nin merhum Edward Browne, merhum Allâme Kazvinî, Üstat Muîn ve başkaları tarafından neşredilmiş *Çehâr Makâle* adlı eserinin şiir hakkındaki dördüncü makalesini[48] okumamış adamın, Einstein'ın toplumsal sınıflara ilişkin izafet teorisi hakkında söz söylemeye ne hakkı vardır? Bu eseri okumuş kimsenin de dünyada başkasının hiçbir sözüne kulak vermeye ne ihtiyacı vardır? Değil mi ki:

[48] Çehâr Makâle, hicri 6./miladi 12. yüzyılda yaşamış İranlı yazar Nizâmî Arûzî-yi Semerkandî'nin sırasıyla kâtiplik, şairlik, nücum ve tıp hakkında yazdığı dört makaleden oluşan meşhur eseridir. Bu eserde şiir hakkındaki makale, dördüncü değil ikinci makale olarak yer almaktadır. (Çev.)

"Kim okursa Sarf-ı Mîr'i[49]
Kırar yüz kilidi, yüz zinciri"

Merhum Said Nefîsî'nin yanındaydık Fransa'da. Öğrenciler, ünlü bir siyasetçiden övgüyle söz edip onun millî, özgürlükçü, cesur ve akıllı olduğunu söylüyorlardı. Baktım ki kendileri, siz kimsiniz, ne bilirsiniz, anlamında küçümseyici bir tebessümle dinliyor. Diyor ki: "Ben onu yakından tanırım; onunla konuştum. O ne bir kelime tarih bilir, ne bir kelime coğrafya!"

Ruhani aklı: Bahâr (Meliku'ş-Şuarâ), bunun manzumesini yazmıştır. O manzumede bu tür akıl sahiplerinden iki kişi, insanlar hakkında sohbet etmektedir.

Arif aklı...

Ve kırmızı akıl! Şeyh-i İşrâk Sühreverdî'nin aklı. Mavi akıl, Buda'nın aklı. Sakin, esintisiz, berrak, soğumuş ve suskun atmosferin Nirvana aklı! İfade aklı.

Yeşil akıl: Bir yandan tıpkı Van Gogh'un şaşırtıcı tablolarında, özellikle "Café I" tablosunda görüp anlattığı gibi insan ruhunun en gizli ve en uzak açılarında yer alan en derin kaynakları gören, öte yandan da yeşeriş, neşe ve bahar aklı olan filizleniş, tomurcuklanış ve çiçekleniş aklı. İhya aklı. Genç tabiatın nisan özsuyu rengi. Bu dünyaya özgü, somut yeşerme, canlılık, mutluluk ve neşe. Yeryüzünde iyi, güzel ve temiz cennet sofrası. Ve bizim için, hükümet, tasallut ve saldırı aklı; zamanın özgürlük, barış ve hoşgörü mantığının korkup kaçtığı ve ruhun gizli kapaklı olarak kendisini habersizce onun mülkiyet ellerine, tasallut gölgesine sürüklediği zorbalık ve istibdat aklı. Gönüllü cebir aklı, Pascal aklı.

Mor akıl, sır ve dert aklı. Beyaz akıl, bağlılık, kutsama, iman ve takva aklı. Kırmızı akıl, güneş aşkı ve aklı. Pembe renkli aşk değil, kırmızı aşk değil, erguvani aşk değil, altın renkli aşk. Altı-

[49] Sarf-ı Mîr: Seyyid Şerif Curcânî'ye ait olup medreselerde okutulan bir gramer kitabı (Çev.)

nın yakıcılığına, parıltısına ve maddi olmayan büyülü dalgalarına sahiptir. Güneşsi! Hem beyaz, hem kırmızı!

Ben şimdi gözümü güneşe açtım. Tarihi arkamda bıraktım. Tarihi öldürürsek mutlağa ulaşırız. Ve ben onu öldürdüm. Doğuyu batıyı dolaştım ve iki yolculuğu da tamamladım. Dünya büyük bir sergi yeriydi ve ben bütün stantlarını tek tek gidip gördüm. Dolaşıp gördüğüm şeyi yeniden dolaşıp görmek artık benim için sadece beyhude değil, aynı zamanda muhaldir. Tabiat, tarih, biz ve ben zindanlarından çıkıp düz ve uçsuz bucaksız kurtuluş, mutlak, renksizlik, yönsüzlük, hayret, susuzluk, abes ve hiçlik çölüne ulaşalı çok oldu.

Şimdiyse o vadiden de geçtim ve hiçbir kelimenin ayak basmadığı, hiçbir bakışın aşındırmadığı, bakir temizliğini hiçbir anlayış pisliğinin kirletmediği bir ülkeye vardım. Ben şimdi kendi yarattığım bir kıtanın kâşifiyim! Ne söylediğimi, ne hissettiğimi ve nerede olduğumu kim bilecek?

"Var olmak", dar ve karanlık bir zindandır ve orada diğerleri hep karanlığa ve darlığa alışmışlardır. Nasıl desem? Diğerleri onu hissetmezler. Dışarıya bir pencere açılınca darlık, karanlık ve boğuculuğu odanın içine getirir. Diğerleri birbirleriyle ya da odadaki eşyalarla oyalanıp didişmekte, üzülmekte ve sevinmekteyken ben yalnız başıma, karşımda açılmış olan pencerenin kenarında seyre durdum ve siluetlerinden başka bir şey görmüyor, seslerinin karmakarışık ve anlaşılmaz uğultularından başka bir şey duymuyorum. Gülüyorlar mı ağlıyorlar mı, bu sesler onların tartışma ve kavga sesi mi yoksa tepinip eğlenme sesi mi, ayırt edemiyorum bile!

Bu pencerenin kenarında durup yaşlı ve özlemli gözlerimi doğunun mor dudaklarına dikmiş, sabahın arzulu ve sabırsız gözlerimin önünde durmadan yeşeren dalına bakıyorum. Kalbim, tanıdığının sesini duyan bir kuş gibi yerinde duramaz halde kafese çarpıyor ve ben, onu tutabilmek için kafesini iki elimle sıkı sıkı tutuyorum.

Karşımda güneşin altın ağacı bitiyor ve ben, tanyerinin kurşuni ışığında, varlığın kıyısında renge bürünen ve gözüme her an daha tanıdık gelen bir yerleşim yerinin karaltısını görüyorum. Şimdi dağları, ırmakları, bahçeleri, burç ve hisarları, evleri, yolları ve sokakları, hepsini, her zaman birlikte geçtiğimiz o sokağı, şu dağı, şu ırmağı ve şu mağaranın tanıdık ve hatıralarımızla dolu girişini...

Güneş kuşluk vakti yüksekliğine kadar yükseldi ve sabah her yeri aydınlattı. Varlık, sevmek renginde gülümsüyor.

Oo, ne görüyorum? Neler görüyorum?

Birden bire aynanın karşında duran ve aynada gördüğü görüntüyü hiç tanımayan birinin duygusuna sahibim. Derler ki beden ölünce ruh bu dünyayı ve hu dünyaya ilişkin bütün bağlarını bırakıp gayb âlemine doğru uçar; başka bir neşvünema, başka bir âlem, başka bir hayat; metafizik, ulvi âlem, ruhların seyran yeri, lâhût, melekût, ahiret! Derler ki cehennem ve cennet arasında berzah adında bir hiç ülkesi vardır! Derler ki üst dünya, ruhlar âlemi ve ölümden sonraki hayat, bu dünyalık vehmimize ve akıl kalıbımıza sığmaz. Oraya kelimeler de yol bulamaz. Derler... Ama ben görüyorum!

Varlığın son sınırında durmaktayım. Ardıma bakıyorum. Tarihin bütün peygamberlerini, filozoflarını, sanatçılarını ve şairlerini uzaklarda ümmetlerinin önünde durmuş, benim bulunduğum yerden söz ederken görüyorum. Tarihin ve efsanelerin puslu derinliklerinde bir hayaleti andıran temiz ve ışıklı yüzlerdeki suskun gözyaşı damlalarını, benim bulunduğum yere olan hasretlerinden dertlenip taşkınlık eden kalplerin kargaşasını görüyorum. Az gören gözleriyle buraya kadarki uzun yollarını geçemeyip bu derin çöl alanında hayret, ümitsizlik ve ihtiyaçtan çıldıran ve ateşteki üzerlik taneleri gibi kendi kendilerine kavrulan bir grup görüyorum sonra. Kokuyla yolu bulan bir adamın peşinde yeryüzünün uzak ve yakın noktalarından yola çıkıp dosdoğru veya kıvrımlı yolda hızlı ve yavaş ilerleyen küçük büyük grupları ve su yüzeyindeki nilüfer gibi kendi başına otu-

rup kendine bakan, bu ülkeye gönül verip coşku ve sancıyla kendinde yok olan ve o ülkenin hatırasına âşık olan "yalnızlar" grubunu görüyorum. Ve ben yola koyuldum. Artık o dünyanın her şeyini tanıyordum ve önümde bilinmez hiçbir yol meçhul bir menzile çağırmıyordu beni. Yol üzerindeki hiçbir durakta durmadım. Hiçbir daveti kabul etmedim. Hiçbirinin amoru beni aldatmadı. Çünkü hepsini tanıyordum. Geldim, geldim ve sonunda buraya ulaşıp böylece onu buldum; ömrümce beni peşinde gezdiren "ne olduğunu bilmediğim" şeyi, bütün yüzleri gözüme yabancı gösteren "kim olduğunu bilmediğim" kimseyi ve dünyayı kalbimde kara bir gurbete çeviren "neresi olduğunu bilmediğim" yeri buldum sonunda.

Dediler biat et! Etmedim. Dediler kal! Kalmadım. Dediler iste! İstemedim. Eziyet ettiler, beni esir edip adsız kıldılar, adımı kötüye çıkardılar, yoksun bıraktılar. Böylece beni teslim almak istediler, teslim olmadım; boyun eğdirmek istediler, boyun eğmedim; oldurmak istediler olmadım; gurbette kalıcı olmamı, geceye alışmamı istediler.

Kalbimi kendisiyle tanışık bulduğum o bilinmez, kalbimin yabancısı olduğu bu tanıdıklarla kalmama engel oldu.

Şehre, bahçeye ve köye giden yollara sapmadım. Büyük atamın, bu bizim yolumuz; ben bu yolu buraya kadar geldim, sen takip et, dediği atalarımın yolunu takip ettim. O bunu babama söylemişti, babam da aynısını bana söyledi. Onların hiçbiri söylemedi, ben hepsinden duydum. Bazıları yaşamalarıyla konuşurlar... Bu nesilden nesle söylenen bir vasiyet olup biz bu yolun yolcusuyuz. Bizim yitiğimiz ancak bu yoldadır. Biz ömrümüzü onu aramakla geçirdik ve geçtik. Siz onu buluncaya kadar takip edin bu yolu. Böyle dediler ve ben de takip ettim. Başka yollara sapmadım. Biz bu yolculuğa çıkalı bir asırdan fazla zaman oldu ve ben gitmekten geri durmadım, ümitsiz olmadım ve onu aramak için hep adım attım, sabrettim ve... Buldum! Buldum!

Nesilden nesle atalarımdan aldığım bu vasiyetin sırrı şimdi bana aşikâr oldu. Olgunluk, şöhret ve hikmetin zirvesinde ansızın

öfkelenen büyük atamın niçin öfkelendiğini şimdi biliyorum. Onun şehri ve insanları niçin terk ettiğini, sakin ve ücra bir köy köşesine niçin yöneldiğini, kendi ıssız halvetine gizlenip bütün halktan el etek çekip ömrünü suskunluk ve arayışla sona erdirdiğini, niçin sustuğunu, niçin böyle yaptığını, niçin geldiğini, ne istediğini, neyi yitirdiğini biliyorum artık. Bir sonraki, bir sonraki, bir sonraki... Hep gittiler, aradılar, kolaçan ettiler ve toprağa girdiler. Bir sonraki onun yolunu takip etti; gitti, aradı, dolaştı ve toprağa girdi. Bir sonraki... Ben takip ettim yollarını. Hayatın bugünkü aldatmacalarına aldanmadım. Sağlam durdum, vefakâr davrandım, aradım ve bütün ömürlerince, bütün hayatlarınca aradıkları, soyumun nesiller boyunca bir asırdır aradığı ve bütün ömrünü ve hayatını peşinde geçirdiği yitiği buldum. O şimdi benim ellerimde, benim gözlerimde, benim göğsümde, ıtırlı hayallerimin ıssız derinliğinde, ruhumda, kalbimin gizli evinde. Benim yanımda, benim dilimde, sesimin yankısında, bakışlarımın kıvılcımında. Parmaklarımın arasında, kalemimin ucunda, sözümün güzel perdelerinde. Her duygumun ardında, gözümün gezdiği her girinti çıkıntıda, beyin hücrelerimin her birinde. Yalnızlığımda, kalabalığımda, gecelerimin söyleşme dolu tenhasında. Hayatımın her anında, her nefes alışımda, her gülümseyişimde, her kaş çatışımda, suskunluğumun her müphemliğinde, konuşmamın her görüntüsünde. Eteğimde, yakamda, boğazımda, derimin altında, göz kapaklarımın altında, gözümün köşesinde, vücudumun sıcaklığında, bedenimin ağırlığında, ruhumun tedirginliğinde. Saniyelerimde, dakikalarımda, saatlerimde, günlerimde, gecelerimde, haftalarımda, aylarımda, yıllarımda, gençliğimde, olgunluğumda, yaşlılığımda, sağlığımda, hastalığımda, mutluluğumda, hüznümde, ümidimde, ümitsizliğimde, şükrümde, şikâyetimde, hayatımda, ölümümde. Hey! Her yerde o, her yerde!

Her ezgiye, her saza, her arp nağmesine kulak verişim, ondan bir ses duyma ümidiyledir. Baktığım her renkte, benim renkli mucizelerimi hatırlatacak rengi arıyorum. Duyduğum her söz-

de, onunla söyleşmemin sırrını barındıran güzel kelimeler arıyorum. Okuduğum her öyküde, benimle onun öyküsüne benzeyen şeyin arzusundayım. Kokladığım her güzel kokuda onun ıtırlı hatırasının kokusunu almayı umuyorum.

Ali'nin şu sözünü kim anlar? Onu da şu anda "buluyorum". O sözü Allah hakkında söylüyor. Ali'nin Allah hakkında söz söylemesi ne güzeldir! Onu Ali gibi kim tanır? Ali baştanbaşa Allah ile doludur, onun ateşiyle yanmıştır, onunla meşguldür, onun zikrine gark olmuştur: "Ben ancak kendisinden önce, kendisiyle ve kendisinden sonra onu gördüğüm şeye bakarım!" Ah! Ne doğru söylüyor! Ne kadar da öyledir!

İyi konuşayım, bu hâl her hakikate aittir; hakikatin özel sıfatıdır. Ben her şeyi, herkesi görürüm ve hiçbir zaman onun yüzü göz perdemden kaybolmaz! Her şeyde ve herkeste, her şey ve herkes varken, hiçbir şey ve hiçbir kimse yokken onu görürüm. Gözümü açtığımda onun yüzüne açarım. Gözümü kapadığımda onun yüzünü görürüm. Sanki bütün şeylerin yüzüne, bütün suretlerin yüzüne, havanın yüzüne, göğün yüzüne, gecenin yüzüne, güneşin yüzüne, ayın yüzüne, tek tek bütün yıldızların yüzüne, her çiy damlasının ışıltısına, her damlaya, her yaprağa, her ağaca, dalların nazına, gül yaprağına, suyun yüzüne, yeşilliğin yüzüne, her yüzeyin yüzüne, her taşın, her toprağın, her kalemin, her kitabın, her defterin, her kâğıdın ve her rengin yüzüne onun yüzü resmedilmiş! Onun yüzü sanki gözümün perdesine nakşedilmiş; o bakışımın derinliğinde her zaman için var. Öyle ki bakışım neye ve kime yönelse onu görüyor. Onun yüzü, anlayışımın derinliklerindedir. Bu yüzden okuduğum her kitaptan onu anlıyorum! Tarih okuyorum ve aynı zamanda onu da anlıyorum. Birinin sözünü duyuyorum ve aynı zamanda onu da duyuyorum. Muhataplarıma bakıyorum ve aynı zamanda onu görüyorum. Halifemin yüzünde onun yüzü daha belirgin. Velimin yanında ona daha yakınım. Şimşek gibi gelip geçen mutluluklarım onun yüzünü aydınlatıyor. Art arda kutlu hatırıma gelen, beni asla terk etmeyen ve her an beni daha sıkıca ken-

disine çeken hüzünlerim beni ona daha muhtaç kılıyor. Ümit onu gözümün önüne getiriyor, ümitsizlik beni onun yanına sürüklüyor. Sözünün okşayıcı sesi, yaratılış fezasını doldurmuş. Onu daima işitiyorum. Sessizlikte işitiyorum, gürültüde işitiyorum. Dağlar, duvarlar, fersahlar, yıldızlar, ay, güneş, insanlar, ağaçlar, yer gök ve Allah'ın yarattığı her şey renksiz ve şeffaf cam gibi ve ben onların ardından her zaman onu görüyorum. O, hiçbir zaman gözden kaybolmuyor. Bütün eşya, bütün şahıslar ona doğru açılmış pencerelerdir. Ben her pencerenin önünde ona bakıyor, onu seyrediyorum. Aynanın karşısında durunca aynada kendimi görmüyorum. Korkuyorum bundan. Onun gözlerinde bakıyorum kendime. Bu durumda onu da görüyorum. Bu durumda onu bana bakarken görüyorum. Böyle olunca kalbim öyle takatsiz kalıyor ki aynanın önüne çöküyorum. Başımı aynanın üzerine eğip yüzümü aynanın yüzüne koyup daha yakın olayım ve daha yakına geleyim diye bastırıyorum yüzümü. Merak, coşku ve titreyişle gözlerimin derinliklerine bakıyorum. Daha iyi görebileyim diye gözlerimi daha da açıyorum. Gözlerime odaklıyorum bakışlarımı ve onun görüntüsünü göz bebeklerimde göremez miyim diye arayıp bakınıyorum. Hayır, göremiyorum. Gözyaşı hiç fırsat vermedi. Fakat onu bu durumda da görüyorum. Onu, göz bebeğimde olmadığını görürken görüyorum. Her zaman böyle. Hep bakınıyorum ve o hiçbir yerde değil. Nerededir, bilmiyorum. Evi nerededir, nereye gitmiştir, ne yapmaktadır, kiminledir, bu şehirde midir, değil midir, bu memlekette midir, değil midir, bu dünyada mıdır, değil midir, bilmiyorum. O her zaman yoktur ve onu her zaman görüyorum. O her şeyden başkadır, herkesten başkadır. Bu şeyler ve bu kimseler her zaman vardır, ama hiçbir zaman onları görmem. O ise hiçbir zaman yoktur ama onu her zaman görürüm. Yalnız başıma yemek yerim ve o sofranın başındadır. Onun güzel ellerini tabağıma gelip giderken görürüm. Yanımda gülüşünün ve konuşuşunun sesini, yemeği çiğneyiş, su içiş ve elma soyuş sesini duyarım. Her zaman çalışma masamın başında yemek tepsimle tepsimden benimle yemek yer. Benimle ay-

nı kâseden, tabaktan, sahandan ve bardaktan yiyip içer, benimle aynı kaşığı kullanır. Bazen kendi doldurup kaldırdığım kaşığı onun ağzında, bazen de onun doldurup kaldırdığı kaşığı kendi ağzımda görürüm. Bazen onun doldurduğu süt ya da su bardağını dudaklarımın arasında görürüm. Bazen sigaramı ağzıma aldığımda onun kibrit tutuşunu görürüm. Bazen sigaramı parmaklarını arasında öfkeyle sıktığımda parmaklarının acısıyla bağırdığını duyarım. Bazen onu çalışma odamda karşımda otururken görürüm; kalmak ister ve gitmek için karar davranır. Bazen onu yanı başımda bana bir yazı okurken bulurum. Onsuz da okuduğum yazılardan birini, benim kendisine yazdığım ve keyifle okuduğu yazılardan birini okur bana. Yahut kendi yazdığı bir yazıyı nasıl da utanarak okur! Bazen sesi yükselir. Anlamamakla suçlandığı yerlere geldiğinde yükselir sesi. Nasıl da ciddiyetle ve yakınma ve azarlama dolu bir heyecanla açıklar. Biraz da sinirli ve keskin. Kendimi görürüm sonra: Nasıl da keyifle çekiyorum sigaramı. Rahat ve neşeli gülümsüyorum ve kayıtsızca susuyorum! Tekrar sorar ve benden iltifat etmemi ister. Ben alengirli bir cevap verir, onu tekrar kızdırırım. O kızdıkça daha da keyiflenirim! O daha çok öfkelenir ve şikâyet ve kınama dolu öfkeli gözlerle bana bakar. Bense sakin ve dalgın bakışlarla ona bakar da bakarım. İnsanoğlunun kalbi sevme konusunda ne kadar da yetenekliymiş, diye kendime şaşarım.

Bazen o, gözümde bir çiçek suretinde canlanır; bu dünyada olmayan çiçeklerden bir çiçek. Ve ben, bahçelerin, güllüklerin ve tarlaların çiçekleri, renkleri ve kokuları arasında onu görürüm. O beni tanır. Diğer çiçeklerin arasına varınca hepsini kâğıt ya da plastik veya kumaştan yapılmış çiçekler olarak bulurum. Onu karşımda tomurcuklanıp açılırken, gülümserken ve çevremdeki havaya yayılan konuşkan kokusuyla benimle konuşurken görürüm. Tanışıklıktan, akrabalıktan, sözleşmeden ve bağlılıktan söz eder. Onu her zaman görürüm, her yerde ve her şeyde.

Bazen güzel şafak sökümünde onu sıcak ve güzel parmak uçlarıyla yorgun, uykulu ve ümitsiz yüzümü okşarken görürüm ve

ufukla göz göze beklerim onun ortaya çıkışını. Sabahın tebessümünde doğu zirvesinin ardından beni görmeye gelirken görürüm onu. Bazen adı adım, varlığı parmak uçlarımda yumuşak bir mum ve alevi huzurumu yakan ateş olan ve ışığı benim sessiz ve ıssız gecelerimi aydınlatan ve gözyaşları göz yaşartıcı hüzünlerime teselli veren mumda görürüm onu.

Bazen onu kalemimde görürüm. Yaka cebime koyduğumda feryat etmeye başlar ve başını göğsümün sol köşesine kalbimin üzerine koyup yaz, yaz diye inler. Beni kalabalıktan sakin bir köşeye götürüp defterimin üzerine eğilmemi sağlamadan vazgeçmez inleyip feryat etmekten. Onu parmaklarımın arasına alınca sözümü dinlemez olur ve ne isterse onu yazar. Ben onun şaşkın seyircisiyim; yazılarımın, yazılarının esrik ve perişan okuyucusuyum.

Bazen onu gün batımının kanlı ve hüzünlü yüzünde görürüm. Geceden, vedadan, gurbet acısından, yalnızlık korkusundan ve ayrılık musibetinden söz eder. Doğuşumuzun kesin kaderi ve hikâyemizin kaçınılmaz sonudur bu. Bulduğumuzu kaybetmeliyiz, çünkü sahibi vardır. Bağladığımızı çözmeliyiz, çünkü engeli vardır. Anladığımızı anlamamalıyız, çünkü meşru değildir. Hissettiğimizi hissetmemeliyiz, çünkü makul değildir. Rayiç olmayanı tanırız. Batış, doğuşumuzun hüzün verici kaderidir. Barı, aşkımızın buluşma yeridir. Gece, hayatımızın kara ve korkunç yarınıdır. Ben onun batışına bakıyorum. Onu batının yüksek zirvesine yükselirken görüyorum. Yüzü ayrılık acısıyla kanlı ve suskunluğu gurbet acısıyla elem verici! Ben batıyla yüz yüze durmuş onun acı ve kanlı vedasının son anlarına bakıyorum. Acıyla hissediyorum onun gitmekte olduğunu ve bu yeryüzünde, bu göğün altında ve bu gecenin korkunç çölünde yine yalnız kalacağımı. Bazen de batış sona erip gece ufuklara egemen olunca ve ben geceyle baş başa, kimsesizlik ve yalnızlık içinde kalınca, ansızın onu görüyorum; gecenin siyah perdesinin ardından çıkıp karşımda beliriyor! Onu o mahzun rahip gibi "bir yıldızda" değil, her yıldızda görüyorum. Gecenin kara kalbinde

doğan her yıldız odur. Her yıldızın göz kırpışı, onun bana, yeryüzünde yalnız değilsin, benim için batış yok, benim için senden ayrılış yok, benim için sensiz yaşamak yok, benim sensiz alınyazım yok, yaşantım yok, diye mesaj yollayan kaçamak bir bakıştır. Her yıldız, bana onun var olduğuna, onun batmayan güneş olduğuna, onun benim firkatsiz vuslatım olduğuna, benim gaybetsiz huzurum olduğuna, onun her zaman var olduğuna, onun her yerde olduğuna, onun var olan her şeyde ve herkeste olduğuna ve onun benim her nefesimde ve nabzımın her atışında olduğuna dair bir müjdedir.

Her yemeğimin tadı odur. Her şarabımın özsuyu odur. Her yasemin kokusu onun fısıltısıdır. Her meltemin esişi onun okşayışıdır. Her çiy damlası onun gözyaşıdır.

Âşıklık onun atının rengidir. Dua ona doğru açılmış ihtiyaç elidir. Gök onun kapısından bir ışık huzmesidir. Bulut onun gövdesinin çamuru, sabah dalı onun üstü başıdır. Allah'ın vahiy nağmesi onun sesidir. Arzu onun vücudundan bir çizgi, müjde onun mesajından bir nakış, hayat onun gömleğinden bir kokudur. Ruhum onun ağzından içmeye susamıştır.

Bazen onu kitabın yüzünde görürüm. Açtığım her kitapta onu bulurum. Her kitapta o gizlidir, her sayfada o vardır. Her sayfanın her satırında o vardır. Her satırın her kelimesinde o vardır. Her kelime odur, her nokta odur, her satır odur, her şiir odur, her nesir odur. Onun olmadığı kitap yoktur. Onun olmadığı kelime yoktur. Ne okusam onu okumuş olurum. Neyi anlasam onu anlamış olurum. Neyi anlamamışsanı o değildir. Söylenmiş her şiir odur. Söylenmiş her söz odur. Okunan her şarkı odur.

Onu bazen görürüm, bazen duyarım, bazen koklarım, bazen tadarım, bazen ölçerim, tartarım, bazen onu duyarım, hissederim. Bazen onu idrak ederim, bazen ona dokunurum. Bazen beni kendisiyle doldurmuş bulurum onu. Bazen kendimi onun serabıyla dolu bir çöl olarak görürüm. Bazen gönlümü onun kaynadığı bir pınar olarak bulurum. Bazen kendimi bir kandil olarak görürüm; içimde o yanıp erimekte, beni ısıtıp kızdırmakta,

takatsiz kılmakta, feryat ettirmekte ve ateşteki üzerlik tanesi gibi sıçratmaktadır. Beni evimden sürmekte, ıssız mı ıssız caddelere ve meydanlara sürüklemektedir. Ne yazık ki ne diyeceğimi bilmiyorum. Ne yazık ki ne dediğimi bilmiyorlar. Issız caddeyi de anlamıyorlar.

Şehrin Hallaç'ıyım, kimse dilimi bilmiyor. Kimse derdimi, aşkımı, dinimi, hayatımı, cinnetimi, feryadımı ve susuşumu anlamıyor.

Ey daha yeni ulaştığım bilinmez dünya, seni bundan önce görmemiştim. Bundan önce senden uzakta başka bir iklimde yaşıyordum. Ben başka bir ülkeden geldim. Fakat senin dağınla, ovanla, ırmaklarınla, göllerinle, yemyeşil tarlalarınla, güzel bahçelerinle, renkli ve güzel kuşlarınla, göğünle, ayınla, güneşinle ve yıldızlarınla tanışım, çok tanışım. Onlar da benim kalbimle tanışlar. Ben bütün ömür senin peşinde gezdim. Ben atalarımın ruhunda seni arıyordum. Ben onları bu yola sevk ediyordum. Ben onları sana doğru sevk ediyordum. Ben onları sana doğru sürüklüyordum. Ben şimdi yeni bir ülkenin kâşifi değilim. Ben vatanımı buldum. Ben gurbette doğdum. Atalarım hep gurbette doğdular, yaşadılar ve öldüler. Gurbete asla alışmadılar. Yabancı ülkenin insanlarıyla asla kaynaşmadılar. Oraya gönül bağlamadılar. Hep kendi vatanlarının, ruhlarının, fıtratlarının ve soylarının ülkesinin hasretini çektiler. Vatanlarının hatırasını bir an olsun akıllarından çıkarmadılar. Ben de yabancı ülkenin yeşil ve kırmızı bahçelerine alışamadım. Onlar beni aldatamadı. Öylece sağlam ve sabırlı aramaya gönül verdim ve seni buldum, ey ülkem, ey yuvam! Ruhum ve bedenim senin suyunla toprağınla yoğruldu! Sende ben yersiz yurtsuz olmayacağım. Senin şefkatli kucağında huzura ereceğim. Senin yanında perişanlığı, gurbeti ve yabancılığı unutacağım ben. Kaybolmaya, yok olmaya nasıl ihtiyacım var, bilemezsin. Senin görünmez ovalarının dönemeçlerinde kaybolmak, senin esrarengiz denizlerinin derinliklerinde boğulmak, senin masalsı çöllerinde yok olmak istiyorum. Eski dertlerimi senin göğünün altında haykırmak, içi-

mi dökmek, boğazımı pençelerinde esir tutup beni boğan acımasız ağlayış düğümlerini senin aziz okşayışlarının kucağında çözmek, bir ömür boyu gururun siyah perdeleri ardında tutsak bulunan sabırsız gözyaşlarımı senin güzel avuçlarına koyuvermek istiyorum.

Çölün o mağrur ve vahşi kurdunu hâlâ tanımıyor musun? Hayatının yarısını yalnız başına gecelerin kalbinde, kışlarda, yağmurun ve karın altında ve soğuklarda bir kaya gibi duran, hiçbir ayak sesine bakmayan, hiçbir davetin sıcak sesine başını çevirmeyen ve şehirden, sıcaktan ve evden ürken kurt, şimdi yaralı bir kuş gibi şaşkın ve ürkek inliyor ve kendini bu garip kulenin kapısına, tavanına vurarak içeri girmeye ve sana sığınmaya çalışıyor. Çünkü kış çetin, gece korkunç ve yalnızlık kötü! Serbestlik korku verici. O seni bekliyor, senin yolunu gözlüyordu. Seni istiyor, seni arıyordu. Hayır, o seni bulacağından ümitsizdi. O, atalarının yazgısını kendi alnında okuyordu. Senin var olduğunu biliyordu ama seni bulacağını bilmiyordu. Sensiz, senin olmayan bir saçaklık altına sığınmak istemiyordu. Senin bakışının aydınlığı olmayan bir aydınlığa gelmek istemiyordu. Senin kucağın olmayan bir sığınağa kaçmak istemiyordu. Senin nazlı gırtlağından çıkmayan okşayıcı bir ezgiye kulak vermek istemiyordu. Senin aşk ateşin olmayan bir ateşle ısınmak istemiyordu. Senin imanın olmayan bir şeye gönül bağlamak istemiyordu.

Sen benim havam oldun; sende nefes almak benim hayatımdır. Ömür güzergâhında seni buldum. Sen beni olduruyorsun, ben seni olduruyorum. Sen beni şiir olarak söylüyorsun, ben seni şiir olarak söylüyorum. Sen beni resmediyorsun, ben seni resmediyorum. Ben seni kendi suretimde yapıyorum, sana kendi ruhumdan üflüyorum. Sen benim benzerimsin, benim halifemsin, emanetçimsin.

Fakat ne yazık ki sen yerde değilsin. Sen yeryüzünde değilsin. Yer bize ait değil, yer başkalarına ait. Bu toprağın üzerinde ikimiz de garibiz, ikimiz de kimsesiziz, ikimiz de esiriz. Yer yaşa-

mak için yapılmış. Bizse yaşamak için gelmedik. Yaşamak mutluluk için yapılmış. Bizse mutluluk arayışında değiliz.

Ey nesillerin ve ömürlerin güzergâhında bulduğum, ben de her an yerle olan bağımı koparıyor, gökle tanış, yıldızlarla dost ol, onlarla kaynaş, ayla arkadaş ol, gecelerin göğüne alış, orası bizim vatanımız, bizim özgürlük ülkemiz, bizim özgür buluşma yerimiz. Ben her yıldızda, mehtabın her görünüşünde, her gecenin karanlık derinliğinde, her gün doğuşunda, her gün batışında senin gelmeni gözlüyorum. Gel, her gece gel, yıldızlardan izimi sor, ay ışığından yerimi öğren, Samanyollarının suskunluğundan benim şefkat arayan fısıltımı duy! Ebediliğin alabildiğine uzanan alanında, birlikte yaptığımızı, birbirimizi gizlediğimizi, birlikte sahip olduğumuzu, bizi inşa edeni, bizi yaratanı, bizi birbirimizle tanış kılanı, bizim annemiz olanı, efendimiz olanı, her ikimizin ruhu olanı, bizim bilmem neyimiz olanı, bizim nemiz olanı, biz olanı, bizi iki elmanın birer yarısı kılanı, iki yarıyı bir öz kılanı keşfet!

Gel, her gece gel. Her mehtabın ıssızlığında yalnızım. Her gecenin gölgesinde yolunu gözlüyorum. Her yıldızın ardında gizliyim. Her bulut perdesinin arkasında pusudayım. Samanyolu'nun yolu üzerinde durmaktayım. Her ufkun sahilinde beklemekteyim. Gel, güneş gidince gel. Geceleyin yalnız kalma. Karanlıkta bensiz kalma. Orada sen geceyi yalnız geçirmeyesin; gece deviyle yalnız kalmayasın diye senin için korkuyorum. Gece devi acımasızdır, açtır, vahşidir, tehlikelidir, korkunçtur a benim masum ve küçük kuşum! Güneş gidince uç, topraktan kalk, bu gamlı harabeyi terk et. Biliyorum, artık takatin tükendi. Biliyorum, artık burana geldi. Biliyorum, yer senin kırılgan ve nazik omuzlarına ağır geliyor. Biliyorum, bu koca dağlar güzel ve yaralı göğsüne ağırlık yapıp nefes almana engel oluyor. Biliyorum, bu göğün basık tavanı altında sıkıntıdasın, bu toprak yığını üzerinde üşüyorsun, gölgede solmuşsun, soğuk hazan rüzgârlarının önünde nazik yaprakların sararıp dökülüyor. Bu memleketin kuru ve kavrulan çölünde kuruyorsun. Uzun

boylu, geniş tırnaklı kör hayvanların pis bakışlarının galiz ve çamurlu ayakları altında varlığının nazlı dalı kırılıyor. Kurtçukları andıran anlayışların kirli sızıntılarında eteğinin temiz mehtabı kirleniyor. İnsanların kokuşmuş yaşayışlarının bataklığında güzel kokulu arzularının yasemini ölüyor. Her bakışın delice tokadından temennilerinin beyaz çiçekleri dökülüyor. Lüzumsuzların çirkin ve kaba kasırgalarının önünde ümit çiçeklerinin dayanıksız sürgünleri morarıp kuruyor, toprağa düşüyor.

Gülüm, yapraklarını dökme, senin tebessüm goncan açsın diye ezgiler söylüyor. Mumum, bir göz senin ışığını görmeye geldi, sönme. Baharımın gül dalı, bir gönül senin ümitli filizlenişine gönül bağladı, kırılma. Güneşim, bir günebakan dalı başını kaldırmış seni arıyor, batma sakın.

Ey eteğim, düğümlenmiş bir boğaz var, toplamasınlar seni. Tapınağım, bir gönlün duaya ihtiyacı var, yıkılmayasın. Pınarım, bir ciğer çölün susuzluğunda yanmaktadır, kurumayasın. Yastığım, bir baş hastadır, almasınlar seni. Döşeğim, bir bedenin ateşi var, toplamasınlar seni. Köşküm benim, bir yurtsuz, sığınaksız kalmış, viran olmayasın. Ey benim tekrar bulduğum, kaybolmayasın, çünkü cehennemde yurdu olan bir ruhun tekrar bulunmuş cennetisin.

Ey bedenim, başıboş ruhunu geri çağır. Ben sana hayat vermek için dudaklarımı boğazına dayayacağım ve kendimi sana üfleyeceğim. Ey ruhum, bedenini ara. Dudaklarını boğazıma dayayıp kendini bana üfle de bana hayat bağışla. Çünkü biz birbirimizin bedeniyiz; biz birbirimizin ruhuyuz; biz birbirimizin yaratıcısıyız; birbirimizin esirgeyicisiyiz. Biz bütün dünyanın kalabalığıyız; biz herkesiz; birbirimiziz; yerimiz yeryüzü değil bizim. Biz bu memlekette garibiz, kimsesiziz, yalnızız, yabancıyız.

Sen benim öteki benimsin, ben senin öteki seninim. Ey aynı vatanı, aynı şehri, aynı sokağı ve aynı evi paylaştığım! Tanışım, akrabam! Yoksa sen kendini yolcu görmüyor musun? Yoksa sen seferi olduğunu bilmiyor musun? Önünde bir yolculuk olduğu-

nu yoksa bilmiyor musun? Ey yoldaşım! Ey yoldaşım! Kalk, yol azığı al, yola çık, çünkü ben yolun sonunda sabırsızca senin gelmeni bekliyorum. Gel ki seni oradan götüreyim, bu garip ülkeden kendi ülkemize dönelim, yuvamıza girelim, çocuklarımız geri gelip eteğimize yapışsınlar, çevremizi sarsınlar, hayatı baştan alalım, şeytanın hıyanetini, annemizin hatasını, babamızın aldanışını gece ağlayışlarıyla, iman gücüyle, aşkın hataları örten mucizesiyle ve ihlâsla rabler Rabbinin hatırından silelim, sabahın güzergâhında el ele duralım, güneşe yolu kapatalım. Zamanın bu kısırdöngüsünü kıralım, bu sonuçsuz ve boğucu eksenden kaçalım ve bu uğursuz sürgün yerinin dayatmasından "Tanrı şehri"ne, "ütopya"ya, yüce "cennet"e, misaller âlemine, ne diyeyim, kendi evimize dönelim.

Ömrün yarısını kara sürgün yerinde geçirdim ve oraya alışamadım ve kale muhafızlarına biat etmedim. Halkın kalabalığının tenhasında yalnız ve hüzünlü dolaşmaktayım. Kimseyle işim yok. Sanki her göz bana dikilmiş bir halife gözü. Benim kurtuluş ümidim yok, tanış bir mesaj yok.

Dağlar, denizler, insanlar, ağaçlar ve renkler hep gözümün önünden silindi, yok oldu, karşımda renksiz, tekdüze ve sessiz bir ova gibi serildi. Öyle geniş ki yokluk sınırına dek uzanıyor. Başımın üzerinden göğü kaldırdılar ve üzerimde yokluğun uçsuz bucaksız fezası görünür hale geldi. Kendimi yokluk çölünün kalbine düşmüş mevhum bir gölge gibi görüyorum; titreyen, yeri yurdu olmayan, duran, giden, kaçan, uçan, geri dönen, korkulu, şaşkın, sığınak arayıp bulamayan, kucak isteyip bulamayan, mevhum, avare ve korkak bir gölge! Bu gölge benim. Bu kimin gölgesi? Her gölge bir özün gölgesi değil midir? Elbette öyledir! Bu gölge onun gölgesidir. Yolumun üzerinde ansızın beliren o. Atalarımın peşinde ömürlerini harcadıkları, bulamadıkları ve hiçbirinin peşi sıra gitmekten geri durmadığı. Büyük atamın arayışında şehri ve halkı bırakıp bir köşeye çekildiği, namazının tenhasında ve ders verişinde peşinde dolaştığı ve ömrünü aramakla geçirip kara toprağa girdiği, onun çocuğu-

nun takip ettiği, ömrünü peşinde tüketip bulamadığı, sonra onun çocuğunun takip edip ömrünü harcadığı... Ben geldim ve o yoldan dönmedim, başka yola gitmedim, yolculuğun sıkıntısına, adsız sansız kalmanın acısına ve perişanlığa katlandım. Yavaş ve sürekli geldim, geldim, geldim... Ve birden bire buldum! Onu buldum!

Şimdiyse tabiatın bütün nesneleri odur. Bütün sesler onun sesidir. Bütün varlar onun varıdır. Ben şimdi ona öyle yakınım ve o bana öyle yakın ki *"Bana şahdamarımdan daha yakındır."* (50/Kaf Suresi 16) Bana canımdan da yakındır. Bana benden daha yakındır. Varlığımdan daha yakındır. Bana benden daha benzerdir. Bana benden daha akrabadır. Bana benden daha sevecendir. O benim kendimden daha bendir. O benim benimden daha fazlasıdır. O benim benimden daha iyidir. O benden daha gerçek bendir. O benden daha iyi bendir. Ne bileyim, hangi ifade daha doğru? Ben oyum ya da o bendir desem, ne fark eder bilmem. Var olan ve kendimden daha canlı, daha keskin, daha açık ve daha ağır bulduğum, bizim "birbirimiz" oluşumuzdur! Evet, buldum, uygun cümleyi buldum: Biz birbirimiziz. Dünyada konuşma başlayalı beri kim "Biz birbirimiziz" demiştir? Hiç kimse. Benim şu anda içimde, kendimde taşıdığım şeyi de hiç kimse taşımamıştır.

Bilmiyorum, o ben mi oldu yoksa ben o mu oldum? Var olan ve benim kendimde bulduğum şey, bizim birbirimiz oluşumuzdur. Dünyada birbiri olmayı anlayacak bir anlayış var mı? Bütün varlıkta ben olan bir o ve o olan bir ben daha var.

Şimdi birinden sözümü anlamasını nasıl bekleyebilirim? Bu ikisinin birbirine ne ihtiyacı vardır? Nereye dek birbirine muhtaçtır? İki kişinin ihtiyacının iki birbirinin ihtiyacından başka olduğunu kim bilebilir?

İki kişi mutlu olmak için birbirine muhtaçtır, iki birbiri ise olmak için! Burada mutluluk trajikomik bir derttir. Mutluluk, aşağı ve dilencilere layık bir pis su birikintisidir.

Seni beş nesil art arda arayıştan, kesintisiz bir asırdan sonra büyük ve temiz tabiatlı atalarımın yolu üzerinde buldum! Ben sana muhtacım. Bekle! Ey ne ad vereceğimi bilmediğim sen! Bütün kelimeler ikimizin arasındakilere yabancıdır. Kelimeler başkalarının aşağılık hizmetkârlarıdır. Ben seninle konuşmak için hiçbir kelimeyi "suskunluk"tan daha lâyık bulmadım! Sözlerimi duyuyor musun? Her neredeysen, bazı anlarda sözlerimi duymak için sessiz bir köşeye sığın ve bana kulak ver. Her yerde suskunluğun sükûna erdiği ve her şeyin sustuğu anlarda seninle konuştuğumu duydun mu? Ben her zaman hüzünlü yalnızlığımda seninle söyleşirim. Sen benim yalnızlığımda her zaman varsın. Ne zaman sessiz inzivama sığınsam sen oradasın ve şefkatli yüzünle, okşayıcı gülüşünle ve teselli verici bakışınla karşımda beliriyorsun. Hayatın melal tozunu yorgun yüzümden siliyorsun, acılı dudaklarıma ümit gülümseyişi yerleştiriyorsun. Beni teskin edip yatıştırıyorsun. Bana güç veriyorsun, can veriyorsun, beni ümitlendiriyorsun. Beni bana hatırlatıyorsun, doyuruyorsun, suya kandırıyorsun. Beni mağrur kılıyorsun, bencil kılıyorsun. Acıları ruhumdan yıkıyorsun. Kalbimdeki cerahatlere merhem sürüyorsun. Ruhumdaki dertleri iyileştiriyorsun. Canımdaki acıları yok ediyor, beni iyileştiriyorsun, sağlığa kavuşturuyorsun, hoşnut kılıyorsun. Sen benim iksirimsin, sen hayatımın anlamısın, sen her yolculuğumun son durağısın, sen her susuzluğumun kaynağısın, sen benim benlerimin en iyisisin, sen bedenimin ruhusun, sen gözümün bakışısın, sen damarlarımın nabzısın, sen kalbimin atışısın, sen benim vücut ısımsın, sen varlığımın ağırlığısın, sen her nefes verişimsin, sen ömrümün her anısın, sen her hitabımın muhatabısın, sen her mektubumun alıcısısın, her seslenişimde seslendiğim sensin.

Her gülümseyişin güzelliği sensin, her öpücüğün tadı sensin, her şerbetin şekeri sensin, her şarabın neşesi sensin, her ümidin sıcaklığı sensin, hayalin inceliği sensin, arzunun cismi sensin, her ışığın huzmesi sensin. Yerin çekimi sendendir, baharın güzelliği sendendir, yeşilliklerin yeşilliği sendendir, göğün mavisi sensin.

Ali'nin hurmalığı sensin. Buda'nın Bodhi ağacı sensin. Musa'nın Tur'unun ateşi sensin.

Ah! Bu tanıdık resim kimin resmidir?

Uzun yıllar var olan ve sürekli sevdiğim, sürekli kendimle akraba bulduğum resim bu. Bu birinin hatıra resmi; onu nerede gördüm, nerededir, adı nedir bilmiyorum. Fakat bildiğim şu ki bu benimle "çok yakın akraba" olan sevgili bir simadır. Sanki hayır, kesinlikle, bizi aynı çamurdan yoğurmuşlar. Sanki başka bir dünyada bundan önce onunla yaşamışım; aynı memleketten, aynı şehirden, aynı mahalleden ve belki de aynı ailedenmişiz. Sanki birlikte büyümüşüz, çocukluğumuzu birlikte geçirmişiz, birbirimizle çok yakın arkadaşmışız, ruh ikiziymişiz. Sanki aslında biriz ya da birmişiz de sonraları, bilmiyorum ne zaman ve nerede, bu düzen altüst olmuş, kıyamet kopmuş da bu dünyada artık onu kaybetmişim, onu hâlâ bulamamışım, görememişim. Fakat sanki bende sürekli ona ilişkin dilsiz ama çok ağır ve canlı bir hatıra var ve beni sürekli peşinden sürüklüyor. Her yüzde onu arıyor ve bulamıyorum sanki. Her ayak sesi, belki odur diye beni kendime getiriyor, ama ayak sesi onun olmuyor. Her kapı sesiyle, belki odur diye coşkuyla yerimden fırlıyorum, ama kapıdaki o olmuyor. Onu bulmaktan gitgide ümitsiz hale geldim. Ümitsizlikten artık hiçbir ayak sesine kulak asmıyorum, hiçbir kapı sesi beni harekete geçirmiyor. Hiçbir seste onun tanıdık seslenişini duymuyorum. Gitgide onun olmadığından emin olmuştum. Belki de o bu dünyaya asla gelmedi, oracıkta kaldı. Belki öldü. Belki de var ama ben onu göremiyorum. Fakat yüzü gözümde tanıdık ve görüntüsü gönlümde canlı. Bütün yüzleri gözüme yabancı kılan da o zaten. Hayatın bu gurbetinde, dünyanın bu gurbetinde tek akraba, tek arkadaş, tek vatandaş, tek kandaş ve tek aile üyesi bildiğim de o. Fakat o yok ve ben sürekli onu bulma arzusunda ve onu yitirme kaygısındayım. O kim olduğunu bilmediğimin hatırası: Onunlaydım, bir aradaydım, bana yeterliydi ve ben de ona yeterliydim. Onu kendimde görürdüm, o da beni kendisinde bulurdu. Onun yanında

kendimi varlığın yanındaymış gibi görürdüm, var olan her şeyin son sınırında kendimi onunla bütün yolların bitişinde görürdüm. Birbirimizle öyleydik ki sanki yalnızdık, hayır, sanki bütün âlemle bir aradaydık. Yalnız onunlayken sanki yalnız kendimleydim ve birbirimizin yanında yer aldığımızdaysa sanki hiç kimse kayıp değildi, sanki hiç kimse hazır değildi. Olmayan hiçbir şey yoktu. Onunla, "söylenmeden kalma" ıstırabı yoktu, suskunluk yoktu, söyleme yoktu, son menzile ulaşmanın huzur ve güveni vardı. İhtiyaç yoktu, bekleyiş yoktu, susuzluk yoktu, korku yoktu, gençlik coşkusu yoktu, yaşlılığın soğukluğu yoktu, gençlik yoktu, yaşlılık yoktu, gösteriş yoktu, yalan yoktu, aldatma yoktu, yapmacık yoktu, göstermek ve imek yoktu, tenakuz ve tezat yoktu. Bir ben vardı ve onca benin yükünü çekmeye ihtiyaç yoktu. Hiçbir şey yoktu, her şey vardı. Sanki birlikte doğmuştuk ve sanki birlikte ölecektik. Nabızlarımız birlikte atıyordu, nefeslerimiz birlikte alınıp veriliyordu, birlikte canlıydık ve düşünüyorduk. Aramızda hava yoktu, boşluk yoktu, yaklaşmalar ve uzaklaşmalar yoktu. Kelime yoktu, "şart" yoktu, hiçbir şey yoktu, her şey vardı. Dert acı değildi, tabiat vahşi ve ölüm korkunç değildi. Pek de zor değildi. İki kişi böyle akraba, böyle arkadaş birlikte ölse, ölüm korkunç olmaz. Ölüm korkusu, insanın yakasını yalnızken yakalaması ve ayırması yüzündendir. Birlikte ölüme gitmek, korku verici değildir, birlikte ölmek zor değildir. Aslında zevklidir, desek inanmazlar. Birlikte yaşamak ve bu göğün altında birlikte nefes almak gurbet değildir. Bütün kötülükler, zorluklar, acılar, takatsizlikler ve korkular hep yalnızlıktan, meçhul kalmaktan, ayrı ölmektendir. Bilmezsiniz, dar ve karanlık hapishane hücresi, eğer mahkûm yalnız değilse geniştir, uçsuz bucaksızdır, özgürlüğün beşiğidir, evdir, hayattır. Fakat bilirsiniz bu toprak üzerinde yalnız kalırsak yeryüzü ne kadar kör ve dardır; ufuklar nasıl da çetin, yüksek ve yakın duvarlara, gök nasıl da alçak ve ağır bir tavana dönüşüverir!

Ben, onu bu dünyaya düştüğüm günden beri kaybedip ne kadar aradıysam da bulamıyordum, onun ruhumun en değerli ve

en iyi parçalarından aldığım resmini, kendi özümden bir çerçevenin kapalı ve temiz derinliğinde, o günlerin anısına saklıyordum ve onu bulmaktan ümitsiz olduğum için bakışımı fotoğrafından alamıyordum. Onu bulmaktan ümitsiz olduğum için hiçbir sese kulak vermiyordum. Onu bulmaktan ümitsiz olduğum için beklemiyordum, gözüm yolda değildi, inanmıyordum, tereddüt etmiyordum. Çünkü onu bulamayacağıma emindim, onun gelmeyeceğine emindim. Ona vefa göstermeye ahdetmiştim ve hiçbir aldatmaca yüzünden ahdimi bozmaya kalkışmıyordum. Hiçbir mesaj beni kendine çağırmıyordu, çünkü onun mesajı olmadığını biliyordum. Bu yüzden artık dışarıyı düşünmüyordum, vahiy beklemiyordum, başımı içeriden çıkarmıyordum, çünkü resmi içerideydi. Ben, yalnızlık, gurbet ve yabancılık acısını içeride unutuyordum. Ki dışarıda herkesle yalnızdım; dışarıda suskunluk, gurbet, yabancılık ve tanımazlık vardı. İçerideyse onun resmi vardı. İçeride yalnız değildim. Bu yüzden de beni içeriden çıkarmak için uzanan elden, şefkatle uzanmış olsa da rahatsızdım. Beni bırakan, beni kendi halime terk eden herkesten memnundum. Böylece her zaman düşmanlarımı ve tanımadıklarımı dostlarımdan ve tanıdıklarımdan daha çok seviyordum içimden. Yani sohbetleriyle, taltifleriyle, tesellileriyle, bana hoşlukları ve mutlulukları dayatmalarıyla beni yalnızlığımdan çıkarmadıkları için onlardan daha az rahatsızdım. Böylece içeriye alışmıştım. Kendi içinde bir adam; benim şeklim buydu ve herkes bu şekli biliyordu. Dışarıda bir şeyim yoktu, kimsem yoktu. Başkaları bir şeyim, bir şeylerim var, bir şeylere gönül bağladım sanırlar. Başkaları çok kimsem var, dünyanın bir ucundan öbür ucuna herkes beni tanır, bana bağlı sanırlar. Fakat ben dışarıyı baştanbaşa terk edilmiş, içeriyi ise dolu ve şen görüyordum. Çünkü onun benimle konuşan, bana bakan ve benimle olan resmi içerideydi. Budur Hintli olmak, budur Sami olmak. Budur kendini kazmak, kazmak ve bulmak. Soruyorsunuz, şaşma ve yadsımayla soruyorsunuz, "ben", içeride kazı yaparak bir Beatrice'e ulaşabilir mi?

Evet ulaşılabilir. Budur Beatrice. Budur içeriden zuhur edip gülen, evin her yerini aydınlatıp ısıtan, kalabalıkla, dostlukla ve tanışıklıkla dolduran "ben"in doğuşu. Budur kendinde gizli kalmak, pusuya yatmak, o aşikâr "ben"e pusu kurmak, sessiz kalmak ve cevap vermemek, beklememek, ümitsiz olmak, emin olmak, Hintli olup Nirvana'ya gönül vermek; olmayan fakat resmi Dante'nin içinde olan, gelişen, daha bir canlılaşan ve Dante'yi büyük bir yolculuğa çıkaran ve vasat yaşantının berzahından vaat edilen cennete götüren ölü Beatrice'e aşk beslemek. Dokuz yaşında olduğu halde elli dört yaşındaki Dante'ye, sen yaşlısın, benim coşkumu anlayamazsın, demeyen Beatrice budur işte. Çünkü Dante'nin içinde büyüyen dokuz yaşındaki Beatrice'in coşkusu onun bünyesinden gelen bir coşku değildir. O, çocukluğun bittiği dönemde coşkuya kapılmaz. O, akıl yürümez ve devinmez olduğu zaman bir mabuda dönüşür ve düşkün ihtiyarı da beraberinde götürür. Canlı Beatrice'i götürmez. Onu yanında götürmelidir. Beatrice, yetmiş yaşındaki şairi değil, kırk üç yaşındaki yazarı kendisiyle gitmekten aciz bir ihtiyar olarak görür.

Ölü Beatrice, yarım yüzyıllık farktan öfkeye kapılmaz. Çünkü o, takvimi düşünmez ve kimlik kartı öyle bir ruha etki etmez. Canlı Beatrice, on yaşındakini öyle uzak görür ki feryat etmeye başlar!

Geçelim.

Bir ömür başımı içime gömüp kendi Beatrice'imin resmi üzerine eğilen, dışarının korkusundan, onun resminden başımı kaldıramayan ben, tıpkı Dante gibi onunla afakı ve enfüsü seyrediyorum. İçeride ne yolculuklar var! Kendi yalnızlığında ne kalabalıklar var! Ben bu yalnızlığı seviyordum. Bu yalnızlıkla öyle meşguldüm ki bu göğün altında kendimi bu yer üzerindeki her şeyden ve herkesten ihtiyaçsız buluyordum. Dışarıda kesin, kara ve ağır bir ümitsizlik, içeride kesin aydınlık ve yeğni bir ümit.

Bu yüzden ömrün gürültülü yılları geçti ve başını kanatları arasına gömmüş olan bu güvercin, en semavi nağmelere, en güzel

kanat seslerine, en coşkulu ezgilere ve en ateşli mesajlara başını kaldırıp bakmadı. Çünkü o olmadığını, onun artık gelmeyeceğini, onu bulamayacağını biliyordu. Sanki yıllarca ve asırlarca birlikte yaşadığımız, birlikte aynı sokaktan geçtiğimiz, çocukluğumuzu birlikte geçirdiğimiz, aynı evde büyüdüğümüz o, orada kaldı ve ben yalnız başıma bu dünyaya geldim, yalnız başıma doğdum. Bu insanlar kalabalığında yabacı yüzlerden başka kimse yok. Onların hiçbiri o diyardan değil. Onlar buralı. Simaları, dilleri, davranışları, yaşayışları bizim ülkemizin insanlarına benzemiyor. Ben burada yalnızlığı ve yabancılığı ne çetin hissediyorum. Bunlar benimle tanış değil. Buranın yeri ve göğü de bana tanıdık gelmiyor. Ben başka bir ülkede, başka bir halkın ve milletin arasında ömür tüketen, hayır, yani ömrün tükettiği bir yabancı gibi karıştım insanların arasına. Onların dilleriyle konuşuyor, söyleyip işitiyor, törenlerine katılıyordum. Gurbet zorlaştıkça, yalnızlık bana saldırdıkça hemen kendimi eve atıyordum ve orada onun duvara astığım resmiyle kendi dilimizle konuşuyor, onunla "muaşeret" ediyordum. Onunla olup yalnızlığın, uzaklığın ve dilsizliğin acısını ve suskunluğun korkunçluğunu onun kendi evimdeki resmi karşısında unutuyor ve kuvvet alıyordum. Sonra tekrar dışarı çıkıp onlarla yaşamaya yeniden başlıyordum. İşte böyle, bu benim hayatım olmuştu.

Peygamberim şöyle demişti: "Halkla ol, ama halkla olma." Yoksa onun dediği gibi gönlümü onun resmiyle meşgul edip ruhumu onun hatırasına bağlayarak "bir köşeye oturup bu göğün bir köşesine bakmak ve Tanrı benim canımı alana dek bakmaya devam etmek isterdim." Fakat ne yapayım ki yine onun gibi "halka karışmak ve toplumla yaşamakla görevliydim."

Böylece hayatım bir çekişme içinde geçti: Bir ayağım içeride ve gönlüm onun resmine bağlı, bir ayağım dışarıda ve başım halkın işlerini yoluna koymaya bağlı. Böyle avare bir varoluş!

Bir keresinde tuhaf bir olay oldu. Hem de ne olay! Hiç kendimi öyle bulmamıştım. Bir gün halkın kalabalığında tanımadığım bir simaya rastladım. O da beni tanımıyordu. Geçtik. Dönüp

bana baktı. Döndüm ona baktım. Geçtik. Dönüp bana baktı ve ben biraz duraksadım, ama dönüp bakmadım. Geçtik.

Bu kimdi? Ne işi vardı? Bu, bazen durup dururken yapışan, gevezelik eden, hal hatır soran ve lafazanlık yapan insanlardan değil mi? Pekâlâ öyle! Bu da tuzlu meyve dolu bardaklarından biri işte. Bir çırpıda kaynatılıp köpürtülür ya hani. Şimdi devrilecek, şimdi dökülecek, köpüğü üzerine sıçrayacak diye insanın yüreği ağzına gelir. Oysa iki üfürünce söner ve biraz sonra bakarsın ki bardak boşalmış ve dibinde biraz bulanık su, irin gibi sarı ve soğuk bir su kalmış, başka hiçbir şey kalmamış! Boş ver. Dönüp bana baktı. Durdu, bana bakmaya başladı. Fark ettim, görmemiş gibi yapıp geçtim. Seslendi, duymazdan geldim. Bağırdı. Duymuyormuşum gibi yürümeye devam ettim. Yaklaştı, yaklaşıyor. Vazgeçecek gibi değil. Hızlandım. İşim vardı, birçok işim vardı. Birçokları beni bekliyorlardı, sabırsızca yolumu gözlüyorlardı. Adımlarımı hızlandırdım. Olmadı. Bekle, diye paltomun eteğinden tuttu. Bu askıntılık karşısında bir dünya usanç, kaygı, endişe ve öfkeyle durdum. Yine yeni bir askıntılıkla karşı karşıyayım, yine işlerimden bir süre geri kalacağım, biri yine asabımı bozuyor, beni rahatsız ediyor, Tanrım bu durumdan nasıl kurtulayım, diye düşünüyordum.

Ne diyorsunuz? Ne buyurdunuz?

– Ben sizi tanıyorum, iyi tanıyorum. Biliyorum, buralı değilsiniz, yabancısınız, öyle değil mi? Ben sizi gördüm. Görmedim ama tanıyorum. Ben bu şehirden değilim. Buranın halkıyla kaynaşamıyorum. Bu şehre alışamıyorum. Uzun zamandır, gurbetin ne olduğunu anlayacak, buranın halkına benzemeyecek sizin gibi birini, arıyordum. Ben buradan gitmek istiyorum. Birlikte gidelim, beni yanınızda götürün. Dedim, af edersiniz, başkasıyla karıştırdınız. Benim bu şehirden, bu şehrin halkından olmadığımı sanıyorsunuz. Ben başka bir şehre, başka bir yere gitmek istemiyorum. Ben bu şehirden gidiyorum, ama başka bir şehre, başka bir halkın içine değil. Ben yalnız bir insanım, amacı ve hedefi olmayan. Ne birini bekliyorum, ne de bir şeye ihti-

yacım var. Benim yolum yolların dışında. Ben sahraya, çöle, dağa, taşlığa, dikenliğe gidiyorum. Oranın havası soğuktur, fırtınalıdır. Benimle gelmeyin; siz benim yolculuk arkadaşım değilsiniz. Siz çok nazik ve gençsiniz. Siz kimsesizlikten sıkıntı çekemeyecek kadar güzelsiniz, iltifat yetersizliği ukdesi sizi üzemeyecek kadar sevimlisiniz. Sizin "faydalanma" ve "ilerleme" için hiçbir eksiğiniz yok. Tabiat sizi huzur ve mutluluk için var etmiş. Olmayacak hayaller ve dertsizlik dertleri size yolunuzu kaybettirmesin. Burada kalın. Sıcak evinizi, yumuşak yatağınızı kaybetmeyin. Benimle gelmeyin. Ayaklarınız yaralanır, üşütürsünüz. Fırtına sizi altüst eder, yüzünüz gözünüz kan içinde kalır. Nereye geleceksiniz?

O, hayır, ben geliyorum, diye ısrar ederken ben, gelme, beni yalnız bırak, vazgeç, orası korkunç, orası cehennem, orada vahşi kurtlar var, sen yeni uçmaya başlamış bir hüthütsün, yuvanı terk etme, diye hep reddediyordum. O durmadan ısrar ediyor, bense durmadan reddediyordum. Olmadı. Sabırsızca davranıyordu. Hali çok perişandı. Gurbet korkusu onu çok rahatsız ediyordu. Bense yolculukta birinin yanımda olmasını ve yalnızlığımı bozmasını hiç sevmezdim. Üstelik şimdi bir yere gitmek de istemiyordum. Sadece yalnız olmak, resmimle ve kendimle baş başa kalmak, başkalarından uzak olmak ve burada olmamak için şehirden kaçmak istiyordum. Ne yapacağımı bilmiyordum. Ona ne cevap vereceğimi bilmiyordum. Bir adım bile benimle olmasından korkuyordum. Bir an onunla durmaktan ve konuşmaktan bile bizardım. O hem yalnızlığımı bozuyordu, hem de işimden alıkoyuyordu. Ne yapayım? Tanrım, bu ne açmaz? O hâlâ konuşuyor, konuşuyor, sürekli gurbetten, yabancılıktan, kaçmaktan ve yolculuktan söz ediyordu. Benim yanımdan ayrılmaya korkuyordu. Halkın arasına dönmek istemiyordu. Sanki bütün vedalarını da etmişti! Tam olarak hazırdı. Sessiz kaldım. Ne diyebilirdim? Ne yapabilirdim? Israrları ve ağlayışları beni düşünmeye sevk etti. Niçin? Oldukça hoş insanlara benzeyen böyle bir insan niçin üzgün? Ne olmuş olabilir? Din-

liyordum ama "sessizdim", ama "yüzüne bakmıyordum". O öylece konuşup ısrar ediyor, sabırsızlık gösteriyordu. O kadar çok söylüyor, kelimeleri, otomatik mermi gibi yüzüme öyle fırlatıyordu ki kulağım ondaydı ama yüzüm ona dönük değildi. Benim birine bakmak asla âdetim değildir. Her gün kendileriyle işim olan, konuştuğum, sözlerini dinlediğim birçoklarını hâlâ görmedim. Gözüm hiçbir zaman yüzlere takılıp kalmaz, bakmaz. Bakmasına da gerek yok. Ne arıyor ki? Var mı yok mu diye neyi görmek istiyor ki? Ben de geliyorum, diye sürekli söylüyor, sabırsızlanıyor ve ağlıyordu. Bense başım kendime gömülü, gözüm o resme odaklanmış, dinliyor ve sessiz kalıyordum. Bir süre böyle geçti. Birden bire sustu.

Ah, ne oldu? Başımı kaldırdım, niçin konuşmuyor diye görebilmek için tam olarak baktım. Ne olmuştu da söylemeyi kesmişti? Baktım, uzun uzun baktım ona. Öyle ateşliydi ki kelimeler yarı yolda yanıp kül oluyordu. Onu boydan boya kaplamış müthiş bir yangın görüyordum. Bakışlarını kaybetmiş olan ve içindeki bütün görüntüleri kızgın gözyaşlarının yok ettiği gözleri, temiz ve berrak bir aynaya dönüşmüştü. Ben oradan, ilk kez olarak birinin ruhunu gözlerimle görüyordum, birinin kalbini gözlerimle görüyordum. İkimiz de susmuştuk. O yanıp eriyordu. Bense seyrediyordum. Ansızın onun içinde eriten ateş halesinin ardından müphem bir yüz gördüm. Öyle ki sanki bulutların ardında gizliydi ve gizli değildi. Suskunluk, odanın havasında titriyordu. Ben bütün vücudumla göz kesilmiştim. Bu onun yüzü değil. Sanki ben onu önceden gördüm. Ne fasih bir suskunluk! Ben onu tanımıyor muyum? Sanki tanıyorum. Benimle oldukça tanışık sanki. Sanki benimle akraba. Sanki bir zamanlar, bilmiyorum ne zaman ve nerede, birbirimizi tanıyorduk. Birbirimizle konuştuk, bir arada bulunduk sanki. Ah, sanki birlikte yaşıyorduk. Siz neredensiniz, biz birbirimizi önceden bir yerde gördük mü, diye sormak istedim. Sakın bu benim şehirden ve vilayetten olmasın? Yine kuruntu dolu ihtiyatlar sormama engel oldu. Suskunluk ne güzel konuşuyordu ve biz din-

liyorduk ve suskunduk. O bir resim gibi olmuştu; bir tablodaki resim gibi; kendini örtemeyen, süsleyemeyen ve gizleyemeyen bir resim. Bir heykel olmuştu; hareketi ve harareti olan, ama bu hararetleri kendinden olmayan, iradesi bulunmayan ve görünmez vahşi dalgaların dalgalandırdığı bir heykel. Ben bu anda onu iyi görebilmek, ona bakabilmek, gözümle olabildiğince incelemek için değerli bir fırsata sahiptim. Bizim tanışıklığımızın ve akrabalığımızın dilsiz geçmiş daha bir açıklık kazanıyor, daha bir dilleniyor, konuşuyordu. Şimdi bakıştan yıkanmış gözlerinin bakışımı içinde tutmayan, alıp kapalı içinde alıkoymayan gözlerinin öyle bir rengi var ki bilmiyorum hangi renk, hangi renkler? Belki de hiçbir renk. Fakat bakışımı içine almayan, gitmekten alıkoymayan bir renktedir gözleri. Sanki derinliği yok ya da gök gibi ve onda ebediliğin cazibesi ve uçsuz bucaksızlığı var veya hayır, öte tarafı kapalı değil. Her halükârda her ne ise, bakışım bu iki açık pencereden geçti ve bu dünyada görülemeyecek olanı ve hiçbir gözün görmediğini, ruhu gördüm, ruhun kendisini. Ruhun ne renk olduğunu, ne şekil olduğunu, ne olduğunu gördüm. Mor gözleriyle altın-ateş renkli bir kelebek, mavi kanatlı, zümrüt renkli bir güvercinin güzel, yabani ve yaralı bir kuş gibi kendisini kalbin, damarların ve bedenin çeperlerine delice vurarak kafesi kırmaya, kurtulmaya çalıştığını gördüm. Onun ruhunu bu başımdaki gözümle, ağaçları, insanları, kitapları ve dağları gördüğüm gözümle gördüm; bu dünyada bir bedenin içinde. Bilmem hangi baş döndürücü, hayalî ve kendinden geçirici fezaya dalmıştım. Ruhu seyretmenin şaşkınlık ve heyecanı beni öyle kendimden alıp götürdü ki ilk kez başka bir şeyi daha hissettim. Öteki âlemde, ölümden sonra bile kimsenin hissetmediği, hissedemeyeceği ve belki de şimdiye dek Tanrı'dan başka kimsenin hissetmediği şeyi hissettim; bu derimle, etimle dokundum ona!

Evet, yokluğa, mutlak yokluğa dokundum, hissettim onu, tıpkı suyun yumuşaklığına dokunur gibi, tıpkı "sevgi"nin ağırlığını hisseder gibi. Suskunluk öylece vefalı kalmıştı ve bana bu bü-

yülü miraçlarda yardım ediyordu. Kendime geldim, bakışımı onun derinliğinden geri çıkardım, nasıl bir zorlama ve gayretle yüzüne odakladım bakışımı. O öylece benim seyretmeme teslimdi. Düşüncemin parmak uçları altında otopsi oluyordu. Tıpkı hareketsiz bir yüzer kütlenin kendisini suya bırakışı, dalgaların ellerine teslim edişi gibi, duygularımın uysal ve muti oyuncağı olmuştu. Öyle ki sanki yumuşak ve rahat bir yatakta derin bir uykuya dalmıştı. Ona musallat olup özgürce gezinen şaşkın bakışım, her an görünmez ve tanıdık vücut hatları ve yeni akrabalıklar keşfedip haber veriyordu. Ben bu yüzü iyi tanıyorum, uzun zamandır tanıyorum, hiçbir yüz bana bu ölçüde dost ve tanıdık gelmemişti asla. Fakat ben burada onu hiç görmemiştim. Öyleyse nereden? Biz nerede ve ne zaman birbirimizi tanıdık? Ah, bu yüz...

– Bu yüz o resme biraz...?

Böyle bir şey olmaz. Ama... Öyleyse onu nereden tanıyorum? Bu, bir yakının siması. Bu yüz bu şehrin insanlarına ait değil. O, bu ülke halkından değil. Kendisi söylüyor yabancı olduğunu. Doğru da söylüyor. Gözlerinden, bakışlarından yabancılık akıyor. Fakat çok tanıdık. Biz bundan önce arkadaştık, birbirimizi iyi tanıyorduk. Sanki uzun süre birlikteymişiz de unutmuşuz gibi. Ne zaman? Nerede?

– Bu yüz o resme...?

Böyle şey olmaz. Ama... Ama birbirimizle konuşurken bu sözlerin çok önceleri yaptığımız söyleşmelerin devamı olduğunu hissediyoruz. Ne zaman birbirimizle konuşsak, ne zaman konuşmaya başlasak, hatta konuşmaya başladığımız ilk anda bile sanki sohbetin başı değil de devamıymış gibi...

– Sanki bu yüz o resimle bir tür...

Hayır, böyle şey olmaz.

Ama her birimiz konuşunca sanki tekrar etmekteyiz, sanki aynı sözleri bir kez daha, çok önceleri, bilmiyorum ne zaman ve nerede, yine duymuş gibiyiz. Her şey... Bu yılki tanışıklığımızda

hiçbir şey bizim için yeni değil. Her şey bizim için bir tür "hatıra tazeleme" olarak görünüyor.

– Bu yüz o resme çok...

Hayır, sanki ben yanılıyorum. Bir malihulyaya kapıldım. Eğer yanılırsam çok korkunç olur! Ben çok az yanılırım. Yanılmam mümkün değil. Onun sabırsızlanmaları ve iştiyakı, tanıdık bir koku almasından değil midir? Akrabalığın çekimi değil midir onu bu uçsuz bucaksız gurbetten bu sahile sürükleyen? O, baharın kokusunu alıp kıştan ve kışın soğuğundan korkup kaçan göçmen bir kuş değil de nedir? Öyleyse niçin bu yalnız kırlangıç Mart ayında yuvasını terk etti? Onu buraya hangi fırtına attı? Yoksa...

Fakat... O sanki böyle hissetmiyor! Öyleyse niçin bu kadar muzdarip? O da benim yüzümde bu eski tanışıklığı okumuyor mu? Böyle tutuşmuş halde gözlerini bana dikişi bunun için değil mi yoksa?

Hayır,

"... Artık ben sizden gerçekten hoşlanmıyorum. Sizden intikamımı alacağım. Siz benim heyecanımı anlamayacak kadar yaşlısınız.

Ben kampa gidip tam not alacağım. Spor ya da sanat kampında birinci olacağım. Güzelliğimden yararlanmak istiyorum. Ben gidiyorum, hatta siz olmadan, kendime ait leşimi size takdim ediyorum. Artık sizi aramayacağım. Siz kelimelerin dünyasında yalnız kalın, hayal fezasında yalnız nefes alıp verin. Korku sizi böyle mağrur etmiş. Sizin müstağniliğiniz zayıflıktandır. Ben hâle içinde kalmayacağım. Yaşamak istiyorum. Siz ölü Beatrice'e efsanelerin hiçlik diyarında âşıklık edin.

Siz, bu varlık cehennemi ile yokluk cenneti arasındaki berzahın boş sahrasında dolaşıp durun. Sevgilim, benim o canlı, sıcak ve gerçek diğer yarım, Lacroix adasına geri döndü. Yıllardır bekliyor, benim çıkagelmemem için sabırsızlanıyor. Lacroix, Buda'nın Upa adası değil. Teşbih, istiare, mecaz ve kinayeyi araya sokma-

yalım. Oraya kaçalım, sığınalım ki onunla birlikte olalım, onunla yaşayalım, caddelerde geceleri volta atalım, evimizin yanından geçen ırmakta omuz omuza verip toplum, bağrışma, yanıp tutuşma, renk, ışık, neşe ve hareket kalabalığında ısınalım. Teras kafelere oturalım, biftek yiyelim, duş alalım, havai fişek gösterisi izlemek için onun omuzlarına atılalım..."

Sabah oldu! Saat sabahın altısı oldu. Yarın yurt dışına gitmem gerekiyor. Gidip bir iki saat uyuyayım. Çok yoruldum. Yazıları iyi göremiyorum. Parmaklarım bana itaat etmiyor...

Bu da bir olaydı.

Son.

Fakat bugün öyle aydınlık ve hafif geliyor ki! Ümitsizlik kesinleştiğinde, berrak ve huzur verici bir emin oluşa dönüşüyor. Apansız hiçbir şeye sahip olmamak, ne müthiş bir güç ve güzellik barındırır! Izdıraplar hep bekleyişlerin ürünüdür. Yolda hiçbir Godot yok. Bu çölde bir serap aldatması da yok. Yollar hep tenha, yollar hep toplanıp kaldırılmış. Ne diyeyim? Varlık, kof bir ceviz! Bütün yolların sonuna ulaştım. Dünya çok eski ve viran. Ne yapayım?

Geri dönüyorum; ricat! Terk ettiğim cenneti tekrar
Ellerimi o ilk günahtan, isyandan yıkıyorum. İlk cennetinin bütün odalarını kendi kendimden fethedeceğim! Tabiatı, tarihi, toplumu ve kendimi. Orada ben, aşk ve Tanrı, dünyayı yeniden tasarlamak, yaratılışı yeniden başlatmak için plan yapacağız. Bu ezelde artık Tanrı yalnız olmayacak. Bu dünyada ben artık garip kalmayacağım. Bu feleği ortadan kaldıracağız. Gayp perdesini yırtacağız. Melekûtu yere indireceğiz. İçindeki ağaçların hep yasak ağaç olduğu cennet, mimarı sanatkâr ellerimiz olan cennet...

Son. 1348 (1969-70)

İKİNCİ BÖLÜM

KEVİR

"Sen yabancı kalbi bilirsin;
ne de olsa Mısır ülkesinde bir yabancı imişsin."
Toplum Kitabı

Önsöz

Şimdiki zaman içindeki yalnızlığın korkusuyla tarihe doğru kaçarken, tomurcuk açacağı çağda, bilgi, duygu ve düşünce küstahlığı suçuyla, otuz üç yaşındayken üzerine erimiş mumlar dökülen kardeşim Aynulkuzât'a rastladım... Cehalet dönemlerinde bilgi başlı başına bir suçtur. Mustazaflarla düşkünler topluluğu içinde ruh yüceliği ve cesur yüreklilik; Buda'nın tabiriyle "göletler ülkesinde kendi kendinin adacığı olmak" bağışlanamayacak bir suçtur. Kendi kendime iç yakınışlarımı okurken, pek çok kez, bunları kardeşim Aynulkuzât'ın da yazmış olduğunu gördüm. Onun iç yakınışlarına ait bu yazıları okurken, onları sanki ben yazmışım gibi geldi bana. Ne de olsa bu yakınlık bizzat, iki yakının özdeşleşmesi demektir. İşte onun, benim "Çöl"üme ve "Çöl"deki bana ilişkin önsözü:

"Ne yazarsam yazayım, gönlüm hoş değil sanki. Bu günlerde yazdıklarımın hepsi, yazılmasının yazılmamasından daha iyi olacağına emin olamadığım şeylerden ibaret.

Dostum! Her doğrunun söylenmesi uygun değil. Kendimi, sahili görünmeyen bir denize atmamalı; hatta kendimde değilken, kendime gelince yazdığıma pişman olacağım, incineceğim yazılar da yazmamalıyım.

Dostum! Korkuyorum -zaten korkmak da gerekiyor- kaderin oyunundan.

Gerçekten de dostluğun saygınlığına ant olsun ki şu yazdıklarımla saadet yoluna doğru mu gidiyorum yoksa şekavet yoluna mı, bilmiyorum.

Gerçekten de şu yazdıklarımın itaat mı yoksa isyan mı olduğunu bilmiyorum!

Keşke hepten cahilin teki olsaydım da kurtulsaydım kendimden!

Çünkü hareket ve sükûn halindeyken yazdıklarımdan dolayı çok inciniyorum.

Çünkü Tanrı yolunda amel ederken yazdıklarımdan da inciniyorum.

Âşıkların hallerini yazsam olmuyor;

Akıllıların hallerini yazsam yine olmuyor.

Ne yazarsam yazayım olmuyor,

Hiç yazmasam da olmuyor.

Söylesem olmuyor,

Sessiz kalsam olmuyor.

Bunu şerh etsem de olmuyor, şerh etmesem de.

Susup kalsam da olmuyor!

(Aşk Risalesi)

Yeni Baskının Önsözü Yerine Bir Başka Söz

Varlığım sadece bir kelimeden ibarettir benim; hayatım da o biricik sözü söylemekten. Nasıl mı? Üç şekilde: Konuşmak, öğretmenlik etmek ve yazmak. Sadece halkın hoşlandığı konuşmak, hem benim hem halkın hoşlandığı öğretmenlik etmektir. Oysa beni tatmin eden, bana çalıştığımı değil, yaşadığımı hissettiren tek şey yazmaktır.

Yazılarım da üç türlüdür: Toplumsal yazılar, İslâmî yazılar ve "Çöl" tarzı yazılar.

Sadece halkın hoşlandığı toplumsal yazılar, hem benim hem halkın hoşlandığı İslâmî yazılardır. Oysa beni tatmin eden, bana çalıştığımı ve yazarlık yaptığımı değil, nasıl desem, yaşadığımı hissettiren "Çöl" tarzı yazılardır.[50]

Bunları yayınlarken sürekli olarak tereddüt edişim işte bu yüzdendir. Her biri, eylemlerimle düşüncelerimin değil, ama varlığımın birer parçası olan şu üç yüz sayfadaki on binlerce kelime, zamanın yağ çıkarıcılarının ağır taşı altında ezilerek çıkmış olan özsuyumdur benim. Ağzına gem vurulmuş, gözü bağlanmış bir eşekle döndürülen bu acımasız devasa değirmen, ruhumun, beynimin, duygularımın ve sinirlerimin üzerinde döndükçe dönüyor ve gecenin sonunda, gün ağarırken başlamış olduğu noktaya geliyor. Bu kısır ve saçma döngü içinde, eşeğin önünde gidecek bir yer olmadığı, bu taşı bir yere taşımadığı besbelli. Eğer bir amacı varsa, o, bizim yağımızı çıkarmak. Varacağı son hedef, bizden arta kalan kırıntıların, ömür adı verilen, sinsi bir fısıldayıcı olan şu geceyle gündüzün elleri ayakları altında ezilip gitmesi.

Tereddüdüme gelince...

Bunca çileyi, olumsuzluğu ve anlamsızlığı, gençlik, umut ve iman gücüyle, gitmek, ulaşmak ve eyleme dökmek üzere hare-

[50] Şems-i Tebrizî'nin dediği gibi:

O kâtip üç çeşit yazı yazdı
Birini o okudu, başkaları değil.
Birini o da okudu, başkaları da
Birini o da okumadı, başkaları da.

kete geçmiş olan bu kuşağın üzerine yıkmak, onu zehirleyerek hasta etmek değil midir?

Bu soruya, olumlu veya olumsuz, hızlı ve kesin bir cevap vermek, saflıktan ve acelecilikten başka bir şey olmayacaktır. Çünkü edebî bir eser, mükemmelleştiği oranda eksik kalacaktır. Sainte Beuve'ün dediği gibi: "*Edebî eser, yazarın kaleminin çekici ile okuyucunun anlayış örsü altında şekillenen bir maden parçasıdır.*" Bundan dolayı, bu soruya, eserin her iki yaratıcısını da göz önünde tutarak cevap vermek gerekir. Bu kitabım hakkında öne sürülen yargılar, benim bütün yazılarım ve sözlerim hakkında söylenenlerden daha çelişik ve daha karşıttır. Ancak, Fransa'da yaşayan İranlı bilim adamlarından, bilgili bir eleştirmen olan Dr. Bedî Bey, haftalık Le Carrefour (Dörtyol) dergisinde, kitabımdan çok, kişiliğimin ruhi, fikrî ve sosyal analizine giriştiği ayrıntılı makalesinde, onu bir "kara mucize" olarak adlandırmıştır. Mucize oluşu kalemden, kara oluşuysa duygular üzerinde yarattığı etkiden dolayıdır. Ben bu "kara etkileyiciliği" tümüyle yok saymıyorum. Ne de olsa şurası çok açıktır ki çöl, bayındırlığın yokluğu demektir. Yaşamak için gönlünü suya ve bayındırlığa bağlamış olması yüzünden, çöl bir tür usanmışlıktır. Mutluluk, lezzet ve huzur için çırpınış, iyimserliği yitiriştir. Bir ağaç gölgesi altında uzanmanın, evini barkını kurmanın, mutluluk içinde nefes almanın, kendinden hoşnutluk duymanın ve bunca nimete şükretmenin iyimserliği...

Ancak sorumlu olan, inşa etmekle sorumlu olan kimsenin, yıkıcılığı öğretmemesi gerekmez mi? İşte tam da bu nedenle, bir okuyucunun çölde kalakalması -ki bu durum beni tereddüde düşüren bir felâkettir- ve orada şehadet yoluna çıkmak üzere gusllediyor olması mümkündür. Çünkü Schandel'in deyişiyle: "*Aşk uğruna, sadece hayatları kendi gözleri önünde önceden ölmüş olanlar ölebilirler.*"

Acı, inkâr, anlamsızlık... Bunlar dünyanın yolunu ahirete ulaştıran ve açan keskin kılıçlardır. Çünkü başkalarının ekmeği için kaygılanarak onu elde etmeye çalışmak, daha ilk adımda, ken-

di ekmeğinin kaygısını öldürmek ve kendi ekmeğini elden çıkarmak demektir.

Öyleyse yeryüzüne inişi (hubût) kendi türleri adına bir felâket olarak gören Âdemoğullarının bir kısmı için çöl, insanı o yasak meyveye yaklaştıran ebedî mutsuzluk, tatsızlık ve susuzluk yazgısıdır. Bundan dolayı kara mucizedir. Ancak insanın yazgısını kabullenerek onun peşinden giden Âdemoğullarının geri kalan kısmı için "yeryüzüne iniş, bu tokluk, doyum ve çilesizlik cenneti", kaygının, susuzluğun ve ateşin insanoğlunun yolunu gözlediği o çöle baş koyuş, onları bu yasak meyveye yaklaşmak için kararsız hale getiren bir arzudur.

Şeytan ile Havva, gözünü kendine doğru açmak ve isyan... Nihayet cennetten kovuluş ve çölde avarelik...

Bırak, aşkın şeytanlığı, kendi çıplaklığına açsın senin gözlerini; bunun anlamı çileden ve perişanlıktan başka bir şey olmasa da asla huzur için körlüğe katlanma!

Ve günah!

İyi ama günah olmadan itaati nasıl elde edeceksin?

Ne de olsa insan, eli kana bulanmış olan tek melektir.

Öyleyse çöl, yalnız benim ve bizim kamışlığımız değil, milletimizin, ruhumuzun, düşüncemizin, dinimizin, edebiyatımızın, hayatımızın, kaderimizin ve maceramızın kamışlığıdır.

Çöl! Bir coğrafya olarak beliren tarihtir!

İşte bu bir şıkşıkaydı, şişiverdi[51].

[51] "Şıkşıka" balona benzeyen bir şeydir. Develer aşka gelip coştuklarında veya hiddetlenip böğürdüklerinde, ağızlarından dışarı vuran ve bir süre sonra sönen bir şişkinliktir. Kılıcından ölüm, dilinden şiir yağdıran, bileği çelikten, yüreği ateşten olan Ali'nin sözleri, Küfe'deki hitabelerinden birisinde, konuşma sırasında birdenbire tutuşuverir. Yirmi beş yıldır içine gömdüğü şeyler bir hatıra kıvılcımıyla bir anda içinde patlak verir. Bu hatıralar, Allah ile baş başa olduğu anlar dışında inlediği görülmemiş olan Ali'yi tutuşturur ve kendinden geçirir. Elinde olmaksızın insanlara kendinden söz eder; acı dolu yazgısından, hakka karşı işlenen cinayetlerden, kendi dostlarından gördüğü namertliklerden, gizli kapaklı işlerden, nifaklardan, Muhacir ve Ensar'ın ileri

Eleştiri ve Övgü

Edebiyatçılar diyeceklerdir ki:

"Sayfaları şöyle bir karıştırıldığında bu kitapta, anlatım zaafları, hatta fahiş dilbilgisi hataları görülmüştür. Bazen cümlenin öz-

gelenlerinden elleri hakikatin kanına bulaşmış olanlardan, arkadan vurulan hançerlerden, kendisine edilen işkencelerden dem vurur. Hatıralar... Peygamberin acı vefatı, Fatıma'nın başına gelenler, yalnız kalan Ebuzer, Sakife, şûrâ, Osman, Muaviye, Mervan! Tam yirmi beş yıl süren sükût; gözünde diken, boğazında kemik gösterdiği sabır... Acıların canlanması ve hatırların yeniden alevlenmesi Ali'yi öylesine kararsız hale getirmişti ki öfkeyle, bağıra çağıra konuşuyordu. Sözleri acı dolu ve ateşliydi. Kûfe minberinin üzerinde, insanların yaşla dolmuş gözlerinin önünde alev almış yanıyordu sanki! Birden, hiçbir zaman hiçbir duygunun etkisinde kalmamış, hafızalarında yer etmiş şeylerden başka hiçbir olayın ve cezbenin harekete geçiremediği, hiçbir anlamın veya duygunun yanlarından bile geçmediği, su geçirmez kumaş cinsinden lüzumsuz bir adam, bu toplulukta nasıl bir ortam oluştuğunun, Ali'nin nasıl bir ruh hali içinde olduğunun asla farkına varmaksızın, mutlak bir gönül rahatlığıyla son derece şer'î(!) bir soru sorar: "Ey Müminlerin Emiri! Dörde dört fersahta, dörde dört fersah bakırın kapladığı bir çölün ortasında olsak, zaman olarak da güneşin batımına dört rekâtlık bir namaz vakti kalmış olsa, namaz yükümlülüğümüz ne olur? Hem zaman yok, hem de öte yandan yer bakır kaplı. Yani ne abdest alacak su var ne de teyemmüm edecek toprak." Ali'ye bak sen! Ali, bu soğuk adamın, alev almış canının üzerine döktüğü o soğuk suyla birdenbire soğur. Hiç oyalanmadan, o adama saygı göstererek, sakin ve edepli bir tavırla sorusuna cevap verir. Bu sözde Şii'nin alakasız sorusuna öfkelenen halk, büyük bir istekle Ali'den sözlerine devam etmesini, üzüntü verici, ibret dolu hayat hikâyesini anlatmayı sürdürmesini, yine kendisinden ve çilelerinden söz etmesini ister. Artık sakinleşmiş olan, dertleri alev aldıktan kısa bir süre sonra yatışmış olan Ali, yine, yığınlarla acının, tatsızlığın, dile gelmek için sabırsızlanan ancak söylenmemesi gereken yakıcı sözlerin, ruhunu derinden ateşe veren ve içine gömmesi gereken onca sırrın yangınının üstüne güçlü bir gizlilik örtüsü çekerek, peygamberin ölümünden o zamana dek sözlerle dolu sinesinde taşıdığı ağır yükün sessizliğine büründü... Ta ölünceye dek. Ali'yi tanıyan insanlar bilmelidirler ki Ali'nin suskunluğu, tıpkı sözleri gibi onun risaletinin bir parçasıdır. Onun bu otuz yıllık suskunluğu ve dilsiz mesajı, beyaz bir Nehcu'l-Belâga'dır. Bunlar Ali'nin söylememek üzere içinde tuttuğu sözleridir. Onun acılarının Kevser'inden bir damla içmeye susamış olan sevenlerine cevap olarak susmuş olması işte bu yüzdendir. Elinden kaçıp giden ve kendisini feryat ettiren o kararsızlık anlarını anlatmak için, derdinin içtenliği, sadeliği, güzelliği ve belagatini taşıyan, Ali'ce bir duyguyu anlatan bir tabiri var onun: "İşte bu bir şıkşıkaydı, önce şişti, sonra da sönüverdi." Şıkşıkiyye olarak adlandırılan hutbe budur.

nesi gelmiş ve yazar, cümlenin tümleçleri, zarfları veya bağlaçları gibi yardımcı öğeler üzerinde takılı kalmış, oradan cümlenin doğal yolunu ve düzlemini bırakarak bir başka yola sapmış, cümlenin yüklemi ve anlamı tümüyle havada kalmıştır. Bazen de ya eskilerden ve yenilerden büyük edebiyatçıların kullanmadığı, ya halk dilinden alınmış, ya da tümden yanlış olan yabancı tabirler, terkipler ve deyimler kullanılmıştır. Örneğin: "Gözleri, tam anlamıyla bir kelle paça gözleriydi" cümlesinde olduğu gibi. Belli ki yazar paçanın değil, sadece kellenin iki gözü olacağından habersizdir. Öyleyse erdemli ve saygıdeğer yazara, hangi paçada, daha doğrusu hangi hayvanın paçasında göz olduğuna şahit oldun diye sormak lâzım. Yazarın bu türden pek çok dikkatsizlikleri vardır. Örneğin, "güneş battı" diye, güneşin batmasını açık ve anlaşılır bir dille anlatmak yerine, "ufuk, kanlı göz kapaklarını yumdu" diye yazmaktadır. Yazara göre ufkun göz kapakları, hem de kanlı göz kapakları olduğuna göre, onun koyun paçasına göz nispet etmesine şaşırmamak gerekir."

Yazarlar diyeceklerdir ki:

"Yazar, boyuna o daldan bu dala atlamıştır, bölümlerin birbiriyle bağlantısını algılamak oldukça zordur. Sanki söyleyeceği her şeyi söyleyebilmek için çok acelesi varmış gibidir. Her kelime ve tabir için bazen uzun yorumlara ve betimlemelere girişmiş, bazen aynı konuyu tekrar edip durmuş, bazen de gereksiz uzatma ve kısaltmalara gitmiştir. Her yazının üzerine kurulması gereken üç ana unsur, yani "giriş, gelişme ve sonuç" bölümleri birbirinden ayırt edilememektedir. Yazarın üslûbu sanki aynı elden çıkmış olmadığı gibi, sağlam da değildir. Bazen cümleleri pek kısa (tek kelime), bazen çok uzun olmaktadır (bir sayfa). İfade tarzı bazen çok edibane ve üstün, bazen çok amiyane ve bayağıdır. Bu iniş ve çıkışlar art arda ve birdenbire ortaya çıkmaktadır. Yazar genel olarak, henüz kendi yazarlık üslûbunu belirlememiş olduğu gibi, kendisini, çağdaş yazarlık akımlarından hiçbirisinin somut ölçüleriyle veya eski edebî üslûplarla kayıt altına da almamıştır. İşte bu yüzden yazıları, bazen mantıklı ve delile dayalı, bazen duygusal ve şiir gibi, bazen realist dı-

şavurumcu, bazen idealist içevurumcu, hatta ütopist olmakta; bazen niteleyici ve çözümleyici, bazen felsefi ve irfani, bazen siyasi ve sorumlu, bazen münzevi ve karamsar, bazen formalist, bazen formalizmden kaçarak içeriğe dalan, kavramı ve anlamı öne çıkaran, bazen nesnel, bazen öznel, bazen sembolik, bazen klasik, bazen romantik olmaktadır. Hâsılı yazdıkları her türden olan, ama aslında hiçbir türden olmayan yazılardır. Bu yüzden bu yazılar ne kitaptır, ne makaledir, ne romandır, ne şiir divanı, ne de edebî parçalar... hiçbiri![52]"

Toplumbilimciler de diyeceklerdir ki:

"Yazar, her şeyden önce kendi sınıfını belirlememiş olup açık seçik bir sınıf bilincinden yoksundur. İkincisi, bu eser bir kez daha şunu göstermektedir ki bir toplum her ne zaman iç koşullar, dış etkenler veya birdenbire ortaya çıkan olayların etkisiyle durağanlığa uğrasa, sert bir darbeyle ansızın dizlerinin üstüne çöker veya gidiş istikametinin sonunda birdenbire bir duvara çarpar ya da çıkmaza girer. Öyle ki ister istemez hareketsiz kalır ve gelecek gözlerinin önünde, karanlık, uğursuz, kuşkulu veya imkânsız bir manzara şeklinde ortaya çıkar. Cesaretini, iradesini, gücünü, hareketliliğini, umudunu, yapıcı ve olumlu moralini kaybederek, tıpkı yaşlı, yenilgiye uğramış, evine çekilmiş, zayıf bir ruh gibi kötürüm hale gelir. Böylece tasavvuf hastalığı, dinî, ahlaki, ruhi, felsefi veya toplumsal tasavvuf gibi çok çeşitli şekillerde, (bu türlerden her biri kendi içlerinde yine alt dallara ayrılırlar) yayılır. Daha sonra da ifrat derecesinde kendine kaçışlar, sapkınlık halinde uzlete çekilme istekleri, umutsuzluk, acı düşünceler, karamsarlık, hayalcilik, karanlık bir dünya görüşü, ahirete yöneliş, soyutlanma zihniyeti, doğal olmayan üzüntüler, sevinçler, eğilimler ve hassasiyetler, gerçek dışı düşünceler, dış dünyaya yabancılaşma, hissedilen sorunlardan, acılardan, ihti-

[52] Falanca üstadın tashihlerinden... On altı yıl önce benim "Ebuzer" kitabımı sansürlemişlerdi. Ben hâlâ edebî istiare sanatının memleket çıkarları için nasıl bir tehlike ve zarar oluşturduğunu anlamış değilim. Güneşin batışını anlatmak için iyi bir tabir seçmemişsem bundan kime ne?

yaçlardan ve elle tutulur olgulardan uzaklaşmalar ve genel olarak hayalî bir dünya, düşsel bir hayat, zihinsel eğilimler ve soyut duygular son derece gelişir. Nitekim Antik Yunan'ın duraklama, çökme ve zayıflama dönemlerinde aşırı sofizm, felsefecilik ve mazoşist danslar ortaya çıkmış; Ortaçağ Avrupa'sının durgunluğu uğradığı dönemde ruhbanlıkla birlikte daha çok safsatalara ve zihinsel oyunlara benzeyen soyut skolastik kelâm zirveye ulaşmıştı. Çin'in duraklama çağında Taoizm, hemen her zaman durağan halde bulunan Hindistan'da mistisizm, Türklerin çöküş dönemi ile Abbasilerin güçsüzleşmesiyle birlikte ümmetin parçalanması, kültürel taşlaşma, İslâmî iman hareketi ruhunun duraklaması ve zevali, İran'da Cengiz, Timur ve Hülagu darbesinin ardından İslâm'da irfanın ve münzeviliğin, edebiyatta ise Irakî ve Hindî üslûbundaki gazellerin yayılması; sapkın varoluşçuluk, hippilik, nihilizm, dadaizm, absürdizm akımı, saçmacılık, hiçlikte hiçlik ve hiçbir şeysizlik felsefesi, inançta, dünya görüşünde, ahlakta, hayatta, sanatta, hatta bilimde, doğal olmayan, sağlıksız öteki felsefelerde ve eğilimlerde, en azından karamsarlık, toplumdan kaçış, aşırı idealizm, soyut ve gerçeklerden uzak zihniyetler, isyanlar ve akıldışı düşünceler, yabancı duygular şeklinde, iki savaş arası Avrupa'sında, özellikle de modern uygarlığın çıkmaza girdiği, bilimin teknolojiye köle olduğu, felsefenin her zamankinden daha çok aciz ve perişan hale düştüğü, dinin de unutulup işlevsizleştiği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geniş ölçüde yaygınlaşmıştır. Sosyoloji ütopya yaratma olayının, her zaman bir toplum çöküşe uğradığı ve güçsüzleştiği dönemlerde hız kazandığını kanıtlanmıştır. Elimizdeki kitap, bu neslin yenilgiye uğradığı şu zamanda, bu toplumsal hastalığın, nasıl bir çeşit Doğulu "Budacılığı" ile Batılı "Beckett oyunu" meydana getirdiğini, yenilgiye uğramış olan bu neslin neler düşündüğünü, neler çektiğini, "bu yaralı ve mağlup ruhun" başını nasıl dışarının soğuğundan çekerek kendi kanatlarının altındaki sıcaklığa sakladığını, bu acıklı yalnızlıkta kendi kendine yalnızlık düşüncelerine dalarak ya ütopyalar yarattığını ya da Godot'nun gelişini beklediğini açıkça göstermektedir."

Kendilerini çok zaman Tahran'ın kafelerinde sorumlu sayan, gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerine bağlı yeni yetme aydınlar da şöyle diyeceklerdir:

"Bu eserde, karşımızda sorumluluk sahibi bir kalem bulunmamaktadır. Bu yazılar, günümüzde, bizim toplumuz ve Üçüncü Dünya ülkelerinin tamamı için gündemde olan somut ekonomik, sosyal ve siyasi koşullara temas etmemektedir. Burada, soyut bir felsefi görüşle, mutlak bir öznellikle, dertli ve karamsar bir ruhla, belirsiz, hayalî ve işrakî bir dünya görüşüyle, Kafka, Camus, daha da ötesi Heideger, Buda, Lao Tzu tarzı acılar ve ideallerle, bir tür yoğun içe dönüklük ve aşırı uzletçilikle, varlıksal ızdıraplar ve sıkıntılarla, felsefi bir yalnızlık korkusuyla karışık çileli sosyal tecrübelerle ve nihayet "kendisinde duramayan ve kendisine sığınamayan bir insanla" karşı karşıyayız.

Genel olarak, bu düşüncelerin, duyguların, kederlerin ve hassasiyetlerin, yazara özgü ruh halinden ve onun yalnızlığa, toplumdan kaçışa ve kendinde yaşama sanatına duyduğu şahsi eğilimden kaynaklandığı çok açıktır. Düşünsel ve ruhsal yalnızlığın ve uzletin, kendine has hassasiyetler ve idealler meydana getireceği; kişinin düşüncesi ve duygusu üzerinde etkili olacağı, herkesin dünyası demek olan dış dünya, gerçekler ve olgularla arasına mesafe koyacağı ve ona yabancılaşacağı ortadadır.

Farklı zamanlarda ve mekânlarda, bütün bireyler arasındaki düşünsel iletişimi ve duygusal benzeşimi meydana getiren şey somut ve harici gerçekliklerin algılanması ve hissedilmesi olduğundan, yalnızlık içinde yaşayan, hayatı tek başına anlayan, her şeyi yalnızlıkta gören, hayata özel bir bakış açısıyla bakan ve ister istemez hayatın renklerini ve biçimlerini, başkalarına yabancı, belirsiz ve hatta zaman zaman kuruntu şeklinde görünen bir tarzda bakan ve anlayan birinin dili ve sözleri de nihayetinde başkaları için anlaşılmaz ve alâkasız hale gelir. Zaten bu yazıların ana ruhunu oluşturan dağınıklık ve perişanlık da buradan kaynaklanmaktadır..."

Psikanalistler de şöyle diyeceklerdir:

"Evet, doğrudur. Bugün psikanalizm, insan ruhunun karanlık ve karmaşık içyüzünün bütün sırlarını açığa çıkarmıştır. Sadece "kompleks" kelimesinin veya "eziklik eğilimleri" kavramının bilinmesiyle, insan ruhunun bütün halleri, sıfatları, boyutları ve çeşitli tecellileri, insanlığın bütün felsefi düşüncelerinin, inançlarının ve duygularının kökeni, anlamı ve yönü tek bir bakışla, hatta o tek bakış dahi olmaksızın, gaybi bir haberle incelenerek analiz edilir.

Bu yazıların içeriğinden de belli olduğu üzere, yazarın, hepsi de ruhunun tecellileri olan yoğun irfani duygular ve sembolik felsefi düşenceler halinde ortaya çıkan psikolojik kompleksleri ve eziklik eğilimleri vardır. Yazar, kendisinin de söylediği gibi, tuz çölü gibi susuz ve kıraç bir çevrede dünyaya gelmiştir. Öte yandan anne tarafından feodal köylü sınıfına, baba tarafından da ruhani âlimlerden bir aileye bağlıdır. Bu sınıfların her ikisi de modern çağda yok olmaya yüz tutmuş ve iflas ederek dağılmıştır. Bundan dolayı, yazarın, hem sosyal statü, hem maddi ve manevi bakımdan sağlam ve güçlü olan, müreffeh ve zengin bir hayat süren ailesinin sınıfsal yapısı, dizlerinin üstüne çökmüş haldedir. Bu çöküş onun ruhunda bir başka kompleks yaratmış; bunun üzerine kendisi İran çölünden Paris'e gitmiş, kendi dünyasıyla başkalarının dünyası demek olan bu iki dünya arasındaki farklılık duygusu onda üçüncü bir kompleksin meydana gelmesine yol açmıştır. Ardından, yüksek öğrenimini Sorbonne'da tamamlayıp yüksek ve seçkin bilimsel derecelerle İran'a geri dönmüş, kendisinde pek çok kompleksin oluşmasına yol açan nice takat tüketici ve yorucu olaylardan sonra Meşhet şehrine bağlı Tarak köyündeki tarım lisesinin Farsça dikte ve kompozisyon öğretmenliğine atanarak göreve başlamış, bu da kendisinde dördüncü veya kırkıncı kompleksin meydana gelmesine neden olmuştur. Sonra, rastlantılar sonucunda gözü bizim gibi memleket işi Freudçu psikanalizme montajlanmış uzman psikanalistlerden bir ikisine takılmış, böylece dünyadaki bütün kompleksler yüreğine ve boğazına düğümlenmiştir. Bunca çır-

kinlikten öç alma ve bunca bedbahtlığa gözyaşı dökme kompleksi... Hâsılı, bu yazılar, yazarın içinde üstü kapalı halde bulunan eziklik komplekslerinin bir tecellisidir."

Bana gelince, ne desem bilmem ki? Bunca sosyolojik ve edebî eleştiriye karşı bir savunmam yok! Kendimi temize çıkarma ihtiyacı da duymuyorum. İhtiyaç duysam da bunu yapacak sabrım ve halim yok. Ne kendime o kadar değer veriyorum, ne de saldırıları karşısında kendimi savunma zaafı gösterecek kadar eleştirmenlerimin şahsiyetli olduğuna inanıyorum. Başımızdan geçenler ve uğradığımız haller, şunun bunun yargıları karşısında kaygı duyacak kadar iç rahatlığına sahip olmaktan, bir eleştirmenin eleştirisi yüzünden feryat figan edecek kadar acısız yaşamaktan daha ciddi ve daha şaşırtıcıdır. Öyleyse, kim ne derse desin, yanlış söylerse bağışlayalım, doğru söylerse de doğru söze karşı tartışmayalım. İddiacının biri yakama yapışıp bırakmaz da tartışma damarını sıkarsa, onun da göbeğine bir "yarı tasdik" bağı bağlayıp "Bu hayat, bütün sözlerimizi söylememize yetmez" deyip sustururum. Çünkü bir avuç ağız eğici ve arkadan çekiştirici yüzünden tek bir kelimemi veya tek bir anımı dahi heder etmek istemem. Ortaya koyacak bir şeyi olmayan söz fakirleri, kendi zanlarınca, yapacak işleri ve söz sermayesi olanları ısırmakta, tekme atmakta, şunu tırmalamakta, bunu gagalamakta ve bunun adını da "edebî, bilimsel, sosyolojik ve psikanalist eleştiri" koymaktadırlar.

Benim bu iç yakınmalarımı ne bir kitap ne de makale dizi değildir. En samimi mektuplarım, "hiç kimse" için yazmadığım mektuplardır. Sadece, hiçbir çıkarın söylenmesini gerektirmediği sözler, gerçeklerle dolup taşan sözlerdir. Bunlar, Schandel'in de dediği gibi, "herkesin söylenmeyecek sözleri vardır..." türünden sözlerdir.

Bir söz, ister şiir olsun, ister düzyazı, ister vahiy olsun, ister akıl, iki dış ve öncel şartla kayıtlıdır: Başlık ve muhatap. Başlık sözü sınırlar ve tutsak eder; böylece muhatap onu kendi rengine boyar. Hegel'in felsefi, Sartre'ın da edebî tabirini kullanacak olur-

sak, söz daima başlık ve muhatap veya sonuç alma ve aktarma aracılığıyla kendisine yabancılaşır. Kendisinden dışarı çıkar, kendi kendiliğini muhatapta yitirir, kendi özgürlüğünü ve imkânlarını, başlığın kendisine yüklediği ve dayattığı kayıtlara ve amaçlara bağımlı hale getirir.[53]

Yalnız bir ruhun, bu çölün gurbetinde kendi kendisiyle konuştuğu bu kitapta söz, her türlü sözün ayrılmaz parçası olan bu iki kayıttan azadedir. Çünkü ne önceden başlığı verilmiş konuların beyanı, ispatı, öğretimi ve propagandasıyla mesuldür, ne de önceden belirlenmiş muhatapların algılama seviyesi, zevki, beğenisi, kabul veya ret alanlarıyla sınırlanmıştır.

Ömrümüz boyunca, hayatın konaklarından geçerken, hayata, başkalarına, zamana ve varlığa dair renklerimiz, planlarımız, olaylarımız ve yaklaşımlarımız; şimdiki zaman içinde canlı, hazır, içimize karışmış ve üzerimize asılmış halde bulunan geçmişe yönelik duygularımız; âlemin varlığının veya kendi varlığımızın hemen karşımızda tasarlandığını gördüğümüz şaşırtıcı haller; ötekiler ve başkaları kalabalığının arasında kendimizle karşılaştığımız, birbirimize baktığımız, tanıştığımız, birbirimizle varlıktan, hayattan, insanlardan, çeşitli hallerden, sıkıntılardan ve arzulardan söz ettiğimiz bildik ve güzel anlarımız... Bunların tümü, gönül perdemizin üzerine çeşitli renkler ve desenler nakşeder. Bu nakışlar, herkesle birlikte üzerinde yürümekte olduğumuz yolda, yalnız kalma arzusuna kapılarak sürüsünden ayrılan ve ormanın bir köşesinde kendisine yer arayan yaralı bir fil gibi ruhumuzda tepkiler meydana getirir. Bir anlığına yalnızlığa iter, kendi yalnızlığı içinde şiddetli düşünce, acı ve hayret yağmurları altında bırakır; içimizde acıyla ve özlemle ağlayan, yerinde duramayan ocak ayı bulutlarının gürültüsü altında bizi

[53] Orfizm, resmi, renk ve şekil kavramlarının kaydından kurtarır. Bu, resmin renksiz ve şekilsiz olması, rengi ve şekli kendi kendine yaratması anlamına gelmez. Başlık ve muhatap kaydından bağımsız bir söz de başlıktan ve muhataptan yoksun olduğu anlamına gelmez. Bu ikisi sözün dışında değil, zerrelerinde yer alır.

susturur. Varlığımızın bütün perişanlığıyla hayatımızın bütün sersemliklerinin, çıplak, özgür ve içten bir kendi başına kalış haliyle kaynaştığı, sükûnete erdiği ve birleştiği bu durumda, kendi kendimize düşünür, hisseder ve konuşuruz.

Bu durumda konuşmak, kelimeleri ve deyimleri, belli bir konuyu belli bir topluluğa anlatmak için bir aracı değildir. Konuşmak, bizzat, anlamanın ve hissetmenin bir parçasıdır. Söz, kendi kendine konuşmaya benzer bir şekilde söylenmiş olur.

Bir anlamın, düşünceyi harekete geçirerek bir duyguyu ateşe verdiği anlarda; bütün anlarımızı ayaklar altına alan gündelik bayağılıklardan yorgun düştüğümüz, hayatın melâlinin ve var oluşumuzun boşunalığının acısı yüzünden kendimizle muhatap olduğumuz zamanlarda; kendimiz gibi birisinin dostluğunu muhatap aldığımız, belli bir konuda veya konularda, özgürce konuşmaya, adeta kendi kendimizle özgürce düşünüyormuşçasına, bildik ve tanıdık bir mahreme yürek derdini döküyormuşçasına konuştuğumuz demlerde, hayatımızdaki özel bir derdi, gelecekle ilgili belli bir sıkıntıyı ve umudu değil; hayatımızın zorluklarını, çilelerini, umutları, korkuları, belirsiz ve sınırsız düşleri birine veya birilerine söylemeye değil, onlarla konuşmaya çalıştığımızda; işte bütün bu hallerde ve anlarda ortaya konan şey sözün konusudur, kendisi değil.

Burada asıl olan bizzat konuşmanın kendisidir. Söz, bir ispatlama ve aktarma aracı değildir; bizzat bir nevi soluk almak, içmek gibidir. Nasıl desem... Bizzat bir tür yaşamaktır. Sartre'dan tanık getirmiyorum. Çölün ıssız yalnızlığıyla sonsuz sessizliğinin korkusu yüzünden, kendi yaslı ve susuz derinliklerinde hafakan duyan çöl halkının saf ve acılı yürekleri, Sartre'ın şiirsel söz olarak adlandırdığı, felsefi dehasının gücü ve yetkin mantığının hüneriyle farkına vardığı şeyi, acının gücü, yüreğin mucizesi ve ihtiyaçların kılavuzluğuyla bulmuştur. Şu atasözü, aktarma aracı olmayan sözü, yol gösterme işareti olmayan kelimeleri hisleriyle tanıyan bu insanların, konuşmayı, hayatın özel anlarında, ruhun asalet bulduğu, nefsin sıkıntı ve özlem duyarak düşün-

ceye ve duyguya dönüştüğü olağandışı hallerde kullandıklarını açıkça göstermektedir: "İnsanoğlunun gevişi sözdür."

Gönlün gevişi olan bu tür konuşmalarda, meseleleri birbiri ardı sıra getiren, araca ve aktarmaya dayalı konuşmaların aksine, "nedensellik" ilkesi değil, çağrıştırma kurallarıdır. Anlamlar, kasten mantıksal kıyaslamanın öncülleri olarak daha düşük bir sonuca ulaşmak üzere karşı karşıya sıralanmazlar. Anlamlar, kendiliklerinden, doğal olarak, riyasızca ve şaibelerden uzak bir halde birbirlerini çağırırlar. Konuşanın maksadına ve dinleyenin durumuna göre değil, birbirilerinin daveti üzerine söze çağırılırlar. Burada dile şekil veren ve ahenkli hale getiren, dilbilgisi veya yazarlık kuralları değil, duygusal haller ve uyumlardır. Aklî anlamlar, ilhama dayalı etkenler, şiir, nesir, istidlal, betimleme ve hayalî temalar, yazarın elinde önceden hazırlanmış bir plana, belli bir üslûba ve yönteme uygun bir yapı kurmak üzere bir araya gelmezler, bunların hepsi serbestçe bir araya gelir ve kendi doğalarına uygun olan yere yerleşirler. Bu durum, anlam cevherinin ve duygu müziğinin gerektirdiği şekilde gerçekleşir; sanatçılığın, sonuç almanın, öğretmenin veya propagandacılığın gerektirdiği gibi değil.

Ben burada, yeni bir yazarlık üslûbu ortaya çıkarma alıştırması yapmadım. Ancak, bunları, kendi yalnızlığımın ıssızlığı içinde düşlere kapıldığım, düşüncelere daldığım o saatlerde, adeta kendimde olmadan yazmış, zihnimden geçenleri veya gönlüme doğanları eksiksiz olarak bu sayfalar üzerine nakşetmişimdir. Anlamlar ve duygular yüreğimin sayfasına hayal ve hatıra parmağıyla, idrak ve ihsas gücüyle nasıl yazılmışsa, aynı çıplaklık, kayıtsızlık, düzensizlik, şaibesizlik ve aynı mutlak içtenlikle bu sayfalara yazılmıştır.

Bizim kültürümüzde, yaralı ruhların, dertli yüreklerin, zamanın cehaletine ve şiddetine kurban olmuş yorgun kimselerin "dağınık iç yakınmaları[54]" ve yaralı bir yüreğin "dertli söyleşileri[55]",

[54] Bessu'ş-şekvâ.

[55] Yaralı ve acılı bir yürekten her an elinde olmaksızın dışarı taşan sözler.

böyle bir dile yakın anlatılardır. Şiirde de gazel, sözleri asalet kazanmış, kelimeleri aktarma ve yol gösterme işaretleri olarak değil, hayatının kış gecelerinde mart ayının mesajıyla, baharın kokusu ve güneşin okşamasıyla açan, yüreğinin verimli topraklarının derinlerinden boy gösteren ve yeşeren güller ve çiçekler şeklinde ortaya çıkan şairin heyecanı, özlemi, derdi ve tasasıdır.

Kuralcıların bu konudaki eleştirileri gazelin, tekdüze olmayıp her beyitte bir başka dala atlandığı, konu birliği ile ifade ruhunda bütünlükten yoksun olduğu şeklindedir. Aslında gazel tam da bu yüzden göreceli ve mekanik değil, yüksek ve doğrudan bir anlatım tarzıdır. Gazelde anlamlar, mantıksal bir nedensellik zinciriyle birbirine bağlı değildir. Maksadını aktarmak isteyen irade sahibi şair, onları muhataba sonucu ulaştırmak adına belirli bir sıra içinde, bir önsöz gibi yan yana dizerek sunmaz. Aksine, kelimeler kendiliğinden, tanışıklık ve dert ortaklığı saikasıyla, çelişki, benzerlik, yakınlık gibi bağlarla birbirlerini çağırır, bu serbest ve doğal çağrışımlarla, kişi istese de istemese de bilse de bilmese de onun iç yalnızlığında bir araya gelirler.

Burada ortaya konan şeyler, benim maveraya ait gizemli hallerimin ve anlarımın, ömrüm geçip giderken, bir tür teessürün çekimiyle, bütün şiarların ve örtülerin ruhu üzerine çöken, bütün sürekli gerekliliklerin bağından kaçan, masivasından kurtulmuş bir kendinde oluşla, müptelası olduğu o anlamın ateşi içinde suskun ve sabırlı bir bekleyiş içinde yanan benim, yüzlerce sayfalık iç yakınışlarımın ve manzum olmayan gazellerimin bir seçkisidir. Eğer başı sürekli benim peşimde olan ve beni kuşatmış bulunan bir anlam sayesinde, pek çok karmaşık ve yoğun anlamın da onunla birlikte çıkagelmiş ve benim içimde bitivermiş olduğunu görüyorsanız, bu, içeriden başını uzatan, yeşeren ve insanın varlığını tümüyle saran her duygunun, ölmüş, meçhul ve unutulmuş bütün acıların, hatıraların, ihtiyaçların ve arzuların bedenini coşturmasından, onlara kendi ruhundan üfleyerek eğitmesinden ve "iç"in suskun mezarlığında hayret verici bir kıyamet koparıyor olmasındandır. Bu kıyame-

ti, onu başkalarına nazım ya da nesirle aktarmak isteyenler yok etmişlerdir. Ben hiçbir zaman böyle boş bir çaba uğruna yazmadım, konuşmadım. Bu kıyametin içinde olduğum o büyüleyici ve tuhaf anlarda gördüklerim ve bulduklarım, bizzat, bana rağmen, bazen de benden habersiz, söze, sese ve eyleme dönüşmüştür. Bu hallerde, yazıyı, bu düşünceleri ve duyguları ifade etmek ve anlatmak için bir araç olarak kullanmadığımı, geride kalsın, kendimi göstereyim, bilsinler diye yapmadığımı, sadece yazmazlık edemediğim için yazdığımı hissetmişimdir hep. Kelimelerin her birinin kendi içinde patlamalara yol açtığı; ruhu, hayatın ve var oluşun hafakan yaratan darboğazı içinde bitap düşürdüğü; acıların ve sözlerin suskun ölmekten kararsız ve korkar halde kendi kelimelerini kucağına alıp söylemem için benim başıma çaldığı bu kendinde olaymış hengâmesinde, kendimi mahkûmları kendisine isyan etmiş takatsiz ve acılar içinde kalmış bir gardiyana benzetmiş ve Thomas Wolf'un bu gerçek tanıklığının derinliğini ve ruhunu bütün varlığımla sahiden de duyumsamışımdır: "*Yazmak unutmak içindir, hatırlamak için değil!*"

Yalnızlık, kişinin, "insani konumunun" en belirgin niteliğidir. Beşer türünü, insan oluşun tekâmül aşamasına dek götüren bilinç, özgürlük ve yaratıcılık ilahi cevher, onun unsurlardan oluşan tabiata yabancılaşmasını, kendisini kuşatan kör bir düzenle, bilinçsiz ve duygusuz bir evrenle açıklamaktadır. Din, aşk ve sanat bu yabancı ruhun üç tecellisidir. Sürekli olarak ayrılık, ızdırap, hasret, bekleyiş, bıkkınlık ve aşk yüzünden inleyip duran, kendisine daha fazla anladıkça aynı ölçüde yalnızlaşan, doğayla bilinçaltı bağları gittikçe kopan, eski toplumlarda güçlü ve egemen unsur olan biz'den (kitle ruhundan) ayrılarak ben'e ulaşan, ondan sonra da dünyadan kopmuş, toplumdan ayrı kalmış halde, irade acısı ve salıverilmişlik korkusuyla kararsız ve muzdarip olan, uyuşturucuyla ve içkiyle bu acıları unutmaya çalışan, bir an olsun bunlardan kurtulmaya çalışan, bir aşk kemendiyle başıboşluktan kurtulmak, bir gönle bağlanmak isteyen,

sanatsal işlerle tabiatı kendisine aşina ve hemdert kılmaya uğraşan, kendisini başkalarına anlatıp yakınlık kurmaya, akli bilinçle arasında gevşettiği bağları, sanatsal anlatım ve yaratıcılıkla birleştirmeye çalışan veya bu dertsiz ve yabancı darboğazdan kendi içine doğru kaçan, bitap düşmüş ruhunun kanatları üzerine oturan, aşkın gücü ve irfanın kılavuzluğuyla, bu dünyada bulunmayan tanıdık ütopyasına kaçmak isteyen; gaybi bir mesajın çağrısı ve ötelerden haber getiren bir elçinin rehberliğiyle kendisini kurtarmaya çabalayan kamışlığından koparılmış olan bu kamış [insan], o gaybi mesaja ve yüreğinin ilhamına inanmaz, aşkla bir kararda duramaz ve sanatla kendini oyalayamaz da geriye sadece kendisi kalırsa, ya şarapla kendisini unutmak ya da intiharla kendisini kurtarmak zorundadır. Bu insanı "hepsi bu kadarmış" lafıyla doyuran, "tüketmek için üretim ve üretmek için tüketim" ve "huzura kavuşmak için huzuru feda etme" kısır döngüsü içinde mutlu kılan tek şey ahmaklıktır. Ne yazık ki ahmaklık da Allah vergisi bir ihsandır. Çünkü insan kendisini öldürebilir ama "bunu anlamayacağım" diye bir karar veremez.

Yalnızlık, bu anlamda, "ayrılık" ya da "yabancılık" desem daha doğru olur, benim anladığım şekliyle, sığ realistlerin klişe yargılarının aksine, Lao Tzu ile Buda'dan İslâm tasavvufuna dek uzanan Doğu'nun irfani idealizmi ile Eflatun'dan, Berkeley'e, sürrealizme ve modern soyutçuluğa dek uzanan Batı'nın felsefi idealizmiyle aynı değildir. Nitekim diyalektik iddiacıların dogmatik, dar ve karanlık realizminden de çok uzaktır. O idealizm, bir tür burjuva kırgınlığı veya müreffeh insanların duygusal ve felsefi elemleri ve karmaşık düşleridir. Refah, bizzat gaflet demektir, gaflet de cehalet. Çilesi, sorumluluğu ve hedefi olmayan bir baş, eğlence peşine düşer. Hakikatle temas halinde olmayan, işsizliğin boşluğunda avare dolaşan bir düşünce, sonunda Sartre'ın hiçliğine, Camus'nun absürdüne, Beckett'ın bekleyişsizliğine, Kafka'nın eyyamcılığına, Gide'in kendisini aldatıp cennette sanmasına, sürrealizmin melankolik isyanına, Hegel'in hayal-

ciliklerine veya Berkeley'in kuruntulu saplantılarına ulaşır. Tekdüze, muayyen ve her şeyin hazır olduğu bir hayat süren karnı tok, vakti boş insanlar, ister istemez tuhaflıklar ve garipliklerle, polisiye romanlar, cinsel teknikler, mazoşizm, sadizm, hayret verici eğlenceler, fantezi süslenmeler, hızlı ve göz kamaştırıcı danslar, renk ve ışık oyunlarıyla, empresyonizmle, formalizmin yapmacık ve soyut zihniyetleriyle, sanatta, edebiyatta ve hatta yaşamda teknik ayrıntılarla kendilerine heyecanlar yaratarak bunları var oluşun anlamı ve hayatın bahanesi olarak alırlar.[56]

Realizme gelince, bu realizm, sadece burjuva eğilimlerinin olumsuzlama gücü ve özelliği nispetinde bir değere sahiptir. Aksi takdirde mevcut realizm, sanatın yaratıcı ve ilahi gücünü, insanın şaşırtıcı ve isyankâr düşüncesiyle, akıl ve madde ötesi duygularını "hissedilen gerçeklik" derecesine indirgemek, insanın ebedî görevini geçici zorunlulukların dar sahasına sıkıştırmak, sanatsal yaratıcılığı acil ve maddi ihtiyaçların aracı haline getirmek, değeri çıkarla, hedefi ilkeyle, hakikati maslahatla, güzelliği yararla bir tutmak demektir.

Schandel'in deyişiyle: "Sonuçlar, araçların izahı ve onayı için en sağlam delillerdendir.[57] Ancak, aracın değerlendirilmesinde sonucu tek ölçü olarak kabul edecek olursak, sonuçtan daha yüksek olan değerleri onun aracı kılmış olma tehlikesine düşme olasılığı çok fazla olur." Hiç kuşkusuz hayatın ve tarihin akışı sırasında öyle özel durumlar olur ki böyle yapmamız gerekebilir. Zorunluluk bazen "tercih edilmeyen bir tercih" yapmamızı gerektirebilir. Bir şehri sel bastığı veya yangın sardığı zaman herkesin görevi bellidir. Açlığın haykırdığı bir yerde, ruhani sofralardan söz etmek, sadece maddi hayata değil, ruhani maneviyatçılığa da ihanettir. Sa'dî'nin dediğinin aksine, içinde yemek bulunmayan bir ev, cehaletin evi ve zulmün sığınağıdır. Hatta benim dinim "*Geçimi olmayanın ahireti yoktur*" demektedir.

[56] Bunların hepsi sözünü ettiğim o karmaşanın sonuçları ise de benim bu hastalıklı alâmetlere istinat edişim onları doğruladığım anlamına gelmez.

[57] "Amaç, aracı izah eder." şeklindeki ünlü söze işarettir.

Realizm mi, idealizm mi? Bu iki gözlükle benim insanda gördüğüm sürekliliği görmek imkânsızdır. Dolayısıyla, o, şehirlerde ve bayındır yerlerde gördüklerini çölde kesinlikle bulamaz. Kalabalık, gürültü patırtılı, rengârenk şehirlerle bayındır yerlerde bulamadıklarını çölde bulabilen bir başka bakış ve göz vardır. Bazı renkleri görmek ve bazı sözleri anlamak için, bakmanın ve düşünmenin elinden bir şey gelmez. Bunu yapmak için sürekli olarak durduğumuz yerden kalkmamız gerekir. İnsan, onun farklı kesitlerinde farklı gerçekler bulur. Her kesitin bir başka boyutu vardır; her boyutta da bir başka varlık. Böylece dünyası da bambaşka bir dünya olur ve ister istemez bir başka görüşe, bir başka dile ulaşır.

İnsan, bilincinin doruğunda iken, kendisini dört hayatın mahkûmu olarak bulur: "Tabiat, tarih, toplum ve kendisi." Söz, bu dört hayatının her birinde bir başka şekilde olan insanın, anlamlarının, duygularının, acılarının ve ihtiyaçlarının ifade edilmesi demektir. İnsan bazen varlıktan söz eder, sözü felsefedir; bazen tarihten söz eder, sözü insandır; bazen toplumdan söz eder, sözü siyasettir ve bazen kendinden söz eder, sözü şiirdir.

Ben, ömrüm boyunca, ne söylediysem siyaset hakkında söylemişimdir. "Ben"de kendi zemin ve zamanına göre kendinden söz eden hep "biz" olmuştur. Muhataplarım da ister istemez çağımın ve ülkemin insanları olmuştur.

Ne var ki kendimi bazen bu büyük dünyada bir varlık olarak, bazen içimde akmakta olan bu şaşırtıcı tarihle birlikte zamanın sonunda bir adam olarak, bazen de kendi içinde bir adam olarak bulmuşumdur. İşte o anlarda, bilinçaltımda sürekli olarak bir parçası olduğum o bütünden ve bir boyutu olduğum o özden ayrılıyor, yalnız ve soyut olarak, karşımda "varoluş" durduğu halde "ben" oluyormuşum. İçimdeki "hayatla" ben oluyor, "kendimle" ben oluyormuşum. Bu şaşırtıcı ve korkunç anlarda, tuhaf anlamlar ve duygular içime giriyormuş. Meçhul acılar ve ihtiyaçlar içimde yeşeriyor, bensiz kalıba giriyor ve bizzat söze dönüşüyormuş. Tam da burada söz, artık "gösterge aracı" değil,

Sartre'ın tabiriyle "amaç ve medlul değil, lafzın sıfatı ve mahiyeti olan "nesne ve kavram" olarak karşımıza çıkar. Kelimeler, bildirme kipleri ve anlatım klişeleri olarak değil, Schandel'in dediği gibi: "İnsan varlığının parçaları olarak bulunurlar ve ister istemez, aktarma kuralları ve sırası ile muhatap kaydı şartı olmaksızın, söylemek değil, konuşmak şeklinde görünürler. İşte bu yüzden, bu yazılardaki üslup ve dilin yeniliği ve tuhaflığı, bu durumda artık birbirinden ayırt edilmesi mümkün olmayan bir şekilde, onlardaki düşünsel ve duygusal anlamların yeniliğini ve tuhaflığını geç anlaşılır hale getirmiş ve ister istemez, piyasanın yaygın eleştirmenleri bu kitapta kolayca yemlerini aradıkları gibi, gerçek anlam arayıcıları da bulmanın iki boyutu ve kültürün iki sermayesi olmaksızın, bu kitapta yüzeysel ince söz oyunlarından ve muhtemelen söz güzelliği, sanatkârca tabirler, çekici tasvirler ve teşbihlerden başka bir şey bulamayacaklardır. Burası çöldür; şehirli gözler onun içinde, güzel bir gündoğumuyla günbatımından ve yıldızlı bir gökyüzünden başka bir şey göremeyeceklerdir.

Bu kitap, Sartre'ın deyimiyle, yaralı bir yüreğin şiirleri, kelimenin Farsça anlamıyla gazelleri ve çöle ait bir ruhun iç yakınışlarıdır. Bu çöl, benim hem dünyam, hem tarihim, hem vatanım, hem yüreğim, yabancı benliğim, çorak ve ateşli hayatım ve nihayet benim hikâyemdir. Bu, varoluşun susuz, esrarlı, yakıcı, bekleyen ve dertlenen çölüdür.

Bu sözlerin okuyucusu, kendisini muhatap olarak kabul etmemelidir. Bu sözlerin muhatabı yoktur. Onların görücüsü ve arayıcısı olmalıdır. Kelimeleri ve cümleleri okumamalı, cümle haline gelmiş, kelimeleşmiş duygulara dokunmalı, tatmalı ve koklamalıdır. Bir mektubu okur gibi değil, bir kaderi görür gibi okumalıdır. Bir hatibin sözlerine kulak verir gibi değil, kendi kendine inleyen bir yaralının yalnızlığını görür gibi bakmalıdır.

Çölde hiçbir şey yoktur. Ne bir söz, ne bir kişi. Burada sadece başı dönmüş, dur durak bilmez bir kasırga, bu susuz uçsuz bucaksızlıkta yalnız ve başı dönmüş bir ruh gibi esmekte, inlemekte, aramakta ve feryat etmektedir.

Sense, kenardan içeriye doğru birkaç adım at. Gözlerini iki elinle kendine gölgelik ederek, teknik eleştiri yapmadan onun kaderini seyre koyul. Bu dünyaya benim bakış açımla bak. Benim yüreğimin kervanıyla birlikte, benim kültürel azığımla, benim tarih yolumun üzerinde, benim acılarımın ve özlemlerimin kırbacıyla bu çölün göğsüne saldır da kelimelerimin rehberliğiyle değil, sözümün kokusuyla bu çöllerin bağrına yol bul. Bu derin sahranın samimiyeti içinde kendini yitir; çölün yalnızlığını, yabancılığını, korkusunu, ihtişamını, sonsuzluğunu, melekûtunu ve vahşi güzelliklerini seyret. Oradan bu dünyanın fizikötesine, hepsi de yakın, hepsi de belli, hepsi de gündelik olan sevinçlerin ve üzüntülerin gaybına doğru başını uzat da ondan sonra benim hakkımda lanette veya övgüde bulunmak için otur. Ey çölün sadık okuyucusu, ey dost! Ey bilgili düşman, bu şıkşıkiyeyi kendi şıkşıkiyen gibi dinleme, gör! Okuma, bul!

Ne diyeceğini düşünmeden önce, benim ne dediğimi düşün!

Meşhed / 9 İsfend 1348 (1969-70)

KEVİR (ÇÖL)

Bir coğrafya olarak beliren tarih...

Hudûdu'l-Âlem'deki ifadeye göre, çölün kıyısında, İran'ın bütün köylerinden farklı bir kasaba bulunur. Çölün kavurucu temmuzunda sanki kocaman bir buzluğun ortasından kaynayarak Kuzey İran dağları eteklerinden çölün bağrına dökülen, Mezinan kalesinin orta yerinden başını gösterip İslâm'ın efsaneleştirerek kendi kucağında sakladığı, geçen zamana rağmen ayakta durmayı başarmış kayıp yüzyılların somurtkan ve gizemli duvarlarının içinden çıkan soğuk bir su kaynağı vardır. Yıllar yılı omuzlarını birbirine yaslamış asırlık ağaçlar, suyu buradan bahçelere ve tarlalara yayar, böylece bu büyük köyün omurgasını oluşturan düz caddenin ortasında bir sıra oluştururlar. İki yanda birbiriyle orantılı, birbirine bakan, düz, yolun sonuna doğru, köyün içini etraftaki surlardan ayıran kemer şeklindeki caddeye bitişik sokaklar yer alır.

Sanki küçük bir aşk şehridir burası. Söylendiği gibi, bir aşk şehri tasarımıyla kurulmuştur. Yüzyıl önce seller, eski Mezinan'ı temelinden yıkıp götürünce, ister istemez her şey yeni baştan inşa edilir. Hudûdu'l-Âlem'de, Mezinan'ın erkeklerinden ve üzümünden söz edilir. Mezinan bin yüzyıl öncesinden beri, aynı mührü ve nişanı üzerinde taşımaktadır. Erkekleri güçlü ve mağrurdur; Sebzivarlıları köylü, Meşhetlileri kulağı kesik dilenciler, Tahranlı erkekleri de sakallı kadınlardan(!) sayarlar. Neden bu biricik muteber belgeyi de yok ediyorlar diye şaşkınlık içindedirler?!

Köylere saldırıp bütün bahçeleri yağmalayan maddeciliğe rağmen, üzüm bağları mamur olarak durmakta, "asker, kızıl, gelinparmağı" isimli üzüm salkımları kandil gibi parlamaktadır.

Beyhak Tarihi, bu şehrin şairlerinden, bilginlerinden, fıkıh, hikmet, şiir, edebiyat, irfan ve takva erlerinden söz eder. İlim kapısının zengin-fakir, köylü-şehirli herkese açık olduğu, büyük

hikmet, fıkıh ve edebiyat hocalarının kurumlarda değil, mescit odalarında veya medrese dersliklerinde oturduğu, onların huzurunda bulunmak için para ödemeye, diplomaya veya başka koşullara gerek olmadığı, afra tafra yapmaya ihtiyaç duyulmadığı, henüz basılı kitapları, yazma nüshaları dönüştürme bilmem ne yüksek kurumunun kurulmadığı, yiyecek ekmeği olmadığı için köyde kalması mümkün olmayan zayıf köylü çocuğunun şehirde, üstündeki sıradan bir gömlekle, hiçbir şart şurt olmaksızın bir medreseye gidebildiği, oda tutabildiği, eğitim bursu alabildiği, hangi hocayı beğenirse seçebildiği zamanlarda[58], hoca, elindeki hocalık belgesiyle birdenbire öğrencinin üzerine çullanmazdı. Susuz bir arayıcı gibi dolaşan, ölçüp biçen, sonunda aradığını bulup ona teslim olan öğrenci olurdu. Bu da yoklama zoruyla değil, irade gücü ve iman cezbesiyle olurdu.

İşte bu yüzden, babam ve sınıf arkadaşları ne zaman bir araya gelip Edîb-i Nişâbûrî, Aga Bozorg-i Hakîm, Âştiyânî, Mirza Hasanli Kahraman ve Mirza İsfahânî'nin ders ve ahlak sınıflarından söz etseler, yüzleri o ismet ve kutsallık dolu hatıraların ateşiyle parlar; o geçip giden günlerin hasretiyle gözlerine yaşlar dolar. Sanki kendileri Peygamberin veya İmamın ashabı ya da onlara bağlılık ateşiyle yanmış kimselermiş gibi mürşitlerinden söz ederler. Oysa biz, ne zaman sınıf arkadaşlarımızla oturup okul günlerinin hatıralarını ağzımızda gevelesek, gülmekten

[58] Geçmişte büyük fıkıh, hikmet ve edebiyat âlimlerinin ekseriyete yakınının köy kökenli, bir çiftçi veya köy mollası çocuğu olması; günümüzde ise yüksek öğrenim görmüşlerin çoğunun şehir doğumlu burjuva çocukları veya eşrafın, mal mülk sahiplerinin, hanların, hakanların, falanu'd-devleler ile filanu's-saltanaların çocukları olması bir rastlantı değildir. Eğer yüksek öğrenim sınıfları, geçmişte olduğu gibi, duvarsız, deftersiz olur, zengin yoksul herkese eşit şartlarda yarışma yolu açık tutulursa, hiç kuşku yok, daha sağlıklı bir ruha sahip olan, hayatın anlamını daha çocukluktan başlayarak anlayan, acıyla ve emekle büyüyen, tabiatın ve güneşin yetiştirmesi olan köylüler; nimetler, eğlenceler, paralar ve pislikler içinde yetişen, gölgeliklerde büyüyen, tembel, karnı tok, dertsiz bir halde geviş getiren nazik kimselerden daha ileri geçerler. Tabii onları alçakça gerilere atmazlarsa. Yüzyıllardır var olan medeniyetimiz ve kültürümüz bunu göstermiştir. (Batı taklitçisi maymun oynatıcılarının medeniyet adını verdikleri günümüzün ithal modernizmi değil!)

karnımıza ağrılar girer. Hani bir gün yazı öğretmenin dersinde sınıfa fare bırakmıştık, bir başka gün de kimya öğretmeninin sınıfında, sınıfın yaramazlarından birisi ortalığı kokutmuştu da öğretmen öfkeyle bu ne kokusu diye açıklama isteyince "suyun çözünme kokusu" diye cevap vermişti. Bütün eğitim dönemi boyunca birbirimize bağlı ve arkadaştık; yoklamalarda hep birbirimizin yerine "burada" derdik. Bir de çocuklarla önceden anlaşıp tam da öğretmen beyin derse ısındığı, sınıfın da derse daldığı sırada, sınıfın ortasında bayılıp küt diye yere düşen, yerde elin ayağını çırpan, hırıldayarak ağzını köpürten düzenbaz bir çocuk vardı. Neler yapmazdı neler! Zavallı öğretmenin beti benzi atardı. Biz onu kendine getirinceye kadar zil çalmış olur, patırtı da böylece son bulurdu! İranlı öğrencilerin kopya çektiğini duyan yabancı bir öğretmen, kopyayı önlemek için akıllıca bir yöntem geliştirmişti. Sözlü sınav sırasında yanında bir makas getirerek öğrenciye: "Kitabını kapat" der, sonra makasını fal bakanlar gibi birdenbire kitabın ortasına daldırır, makas hangi sayfaya denk gelmişse, işi sağlama almak için makasın tesadüfen bulduğu sayfanın üzerinde kelimelerin anlamlarının yazılı olup olmadığını kontrol eder, ondan sonra içi yüzde yüz rahat edince "oku" derdi. Bizim düzenbaz arkadaşımız makasa karşı, etkisini ortadan kaldıracak bir yöntem buldu. Sınav odasının kapısında bir sayfa seçip birkaç kez başkalarının önünde okudu. Su gibi ezberleyince kitabın iki yanını o sayfanın merkezine doğru arkadan katladı. Sonra kitabı kapatıp içeri girdi. Büyücünün makası daha yukarı kalkıp kitabın ağzına dokunmamışken, kitabın yanlarını tutan parmaklarını biraz araladı. Böylece kitabın ağzı bir miktar açıldı. Zarif bir ustalıkla kitabın ağzını öğretmenin makasının ağzına uzattı. Makas ister istemez "tesadüfen" o sayfanın üzerine geldi. Öğretmen, yine işi sağlama almak için o sayfayı kontrol edip içi yüzde yüz rahat edince "oku" dedi. O da okudu. Bunun üzerine öğretmen şaşkınlık içinde onu överek:

– Aferin! Çok güzel! Siz... dedi.

– Evet öğretmenim, çok emek verdim. Şu birkaç gündür sadece sizin dersinize çalışıyordum. Bundan önce derste zayıftım. Ama şimdi yılın başından beri dersinizin değerini bilmeyerek tembellik ettim diye çok hayıflanıyorum.

– Merci, merci, vous etes très entelligent, mais un peu... paresseux! Maintenant, Ça va, tres bien!

– Önemli değil! O sizin kendi şuursuzluğunuz madam!

– Ooo... Pardon, Quoi...!

***

Mezinan'dan söz ediyorduk. Bundan yaklaşık seksen yıl önce, büyük İslâm bilgeleri[59] halkasının son filozofu olan merhum Hacı Molla Hâdî Esrâr, ders havzalarında yüksek bir makama ve seçkin bir şahsiyete sahip olan bu büyük filozof ve fıkıhçı, ömrünü yalnız başına geçirmek ve çölün susuz dudağı üzerinde unutulmuş bir sessizlik içinde ölmek üzere bu köye gelir.

Büyük bilge merhum Sebzivârî'nin deyişiyle o, Esrâr'ın huzurunda bir öğrenci gibi değil, tıpkı bir arkadaş gibi diz dize otururdu. O hikmeti, bundan önce, kelâm, hikmet ve fıkıh üstadı olan, hikmet konusunda Hakim Esrâr'a karşı çıkan ve kimi otoritelere göre ondan üstün sayılan dayısı Allâme Behmenâbâdî'nin yanında okumuştu. Mezinan yakınlarında sapa bir köy olan Behmenâbâd'da inzivaya çekildiği halde, şöhreti Tahran, Meşhet, İsfahan, Buhara ve Necef gibi ilim havzalarında dillerde dolaşıyordu. O günlerde çeşitli toplulukları, dergileri, kalemleri ve sıkı bağlantıları olan sözde allâmeler, ilmi ve fazileti ay ışığının görülmediği gecelerin sessizliğinde boğamıyorlardı. Henüz bir dâhinin sıradan bir kasabada kalıp Tahran'ın eski ye-

Merhum fıkıhçı Sebzivârî ile büyük Hakîm-i Sebzivârî'den nakledildiğine göre, hem Meşrutiyet'te hem de ilimde son yüzyılın en önde gelen şahsiyetlerinden birisi olan "Kifâye der Usûl"ün yazarı ünlü din adamı merhum Molla Muhammed Kâzım-i Horasânî, Atabât seferinde hikmeti ondan öğrenmiş ve ondan başka bir felsefe öğretmeni olmamıştır. Bu alandaki şaşırtıcı yeteneği, onu bu sahada bu payeye eriştirmiştir.

ni kafelerine, kulislerine ve seçkin kişilerinin arsasına giremediği veya girmek istemediği durumlarda gizli kaldığı, göze çarpan bir maharet gösterdiğinde ise büyücülükle, hatta daha ağır suçlarla itham edildiği bilim, aydınlık, uygarlık, basın ve genel kültür çağı gelmemişti.

Allâmenin dehasının ve hikmetinin şöhreti Tahran'da yayıldı. Kaçar şahı onu başkente çağırdı. Sipehsâlâr Medresesi'nde felsefe dersi verip Nâsıruddin Şah'tan yılda kırk tümen maaş alıyordu. Ancak atalarımın kanında var olan bu yalnızlık duygusu, toplumdan kaçma ve uzlet etme sevdası, onu da bu kargaşanın içinden Behmenâbâd'daki inzivaya sürükledi. Kendi kabuğunda yaşamaya, o en üstün bilginin içi boş ve kirli kavgasından kaçıp, bu köyün dışındaki eski harabelerde kalmaya çekti. Çünkü dertli ve kararsız bir ruha sahipti. Sessiz gecelerde bu viranelerin arasında dolaşıp inlerdi. Bir duvarın gölgesinde oturur, kendi esrarlı cezbelerine dalar, kendi kendine ve Tanrı'sı ile konuşurdu, bütün hayatı buydu.

Şu şiiri çok sevdiği ve sürekli tekrar ettiği söylenir:

> *Eşeğin kulağına girer mi hiç bu sözler?*
> *Sat eşek kulağını, bir başka kulak alıver!*

Öğrenmek, bilgi edinmek için gençliğini Buhara, Meşhet ve Sebzivâr'ın eski medreselerinin rutubetli ve dar dersliklerinde, kitaplar üzerinde, o zamanın büyük bilginlerinin ve üstatlarının önünde diz çökerek geçiren öğrencisi de tam da kemale erdiği, ruhani bir mevki ve makama, yüksek dereceli ilmî bir mesnede, halka liderlik etme aşamasına geldiği dönemde, bir otorite (merci), nüfuz, düzen, şan, şöhret sahibi olması gerekirken her şeyi bıraktı.

Hakim Esrâr'dan sonra, hikmet havzasını canlandırması, bilim, felsefe ve kelam ışığını, ona lâyık bir halef olarak yakması için bütün gözler onun üzerine çevrilmişti. Ama o, uğrunda gençliğini harcadığı ağacım meyve vermesine pek az kala, bilimsel ve sosyal hayatının baharının gelip çattığı çağda birdenbire değişi-

verdi. Felsefe ve din onu bu noktaya getirdi. Felsefe ona, hayat kavgasının, çabasının ve aldanışının tümüyle boş, anlamsız, yalan ve kandırmaca olduğunu öğretmişti. Din ona, dünyanın ve içindeki her şeyin tümüyle pislikten ibaret olduğunu, temiz kalpleri ve yüce ruhları aldatamadığını, bu bataklıkta pis sularla kendinden geçip sevinen kurtçuklardan başka bir şey olmadığını öğretmişti. Böylece ne aldatılmak ne de çamurlara bulanmak istemeyen o, şehri ve şehrin gürültü patırtısını terk etti. Gözleri intizarda bırakıp, onun gibisinin gelişini asla beklemeyen bir köye geldi. Seksen yıl önce, kemale erişinin başında, suskun dudakları, düşüncelerle dalgalanan alnı, iman ve kararlılıkla çatılmış kaşları, toprağın üzerinde bulunan ve göğün altından geçen her şeye karşı umutsuzluktan öne eğilmiş başı, hiçbir yere gitmek istemeyen emin ve ağır adımları, halkın masumluğuna karşı acıma dolu çehresi, deha şimşeğiyle parlayan keskin gözleri, O'nun azameti karşısında kendi hiçliğini gösteren mütevazı gülümsemesi, dünyanın ve dünya halkının küçüklüğü karşısında gururla yükselen dik başıyla, istiğna ve samimiyet dolu duruşuyla, riyasız, gösterişsiz, kendini salıvermiş bir halde bu köye geldi. Sokak başında küçük bir eve yerleşti ve bu iki ak ve kara soytarının boyuna tekrarlanan, anlamsız oyununun bitmesini bekleyerek öldü. Köyün samimi halkı onun hakkında neler neler söylemediler ki. İmama benzeyen, Peygamberi andıran, bir melek, bir Allah dostu. Yani öte dünya halkından bir yabancı bu köyde işte!... "Bazen ayakkabıları ayağının önünde kendiliğinden eşleşirdi... Öleceği günü haber verdi... Bir kıtlık yılı, kızları "Zor bir yıl, ekmeksiz azıksız nasıl geçireceğiz?" diye yakındılar. Buna çok öfkelendi. Gece yarısı, evin peteklerinden birdenbire yükselen bir dökülüş sesi herkesi uyandırdı. Gidip baktılar ki oluklardan buğday dökülüyor, peteklerin bir bölümü ağzına kadar dolmuş!..."

Kerbelâyî Mümin'in oğlu Kerbelâyî Ali, o gece çölde içme suyu kuyusundan su dolduruyormuş: "Gece mehtabın alacakaranlığında birden uzaktan gelen bir karaltı gördüm. Yaklaştı... Doru

at renginde deveye benzeyen bir hayvandı. Mezarlığa doğru gidip Hakim'in kabrinin yanı başında durdu. Baktım cenazesini çıkarıp bunun üzerine koydular, batıya doğru gidip gözden kayboldu... Bir süre sonra birdenbire kendime geldim. Öylesine korkmuştum ki düşüp bayıldım..." O gece çölde bulunan başkaları da olaya farklı şekilde şehadet ettiler: "Göğün batı tarafından kabrin üzerine bir bu indi... Yine aynı yoldan göğe geri dönüp görünmez oldu." O, Hicri Kameri 1318'de öldü. İşin tuhafı şu ki on sekiz yıl sonra 1336'da yağmur onun kabrini harap eder. Büyük dedem de kabrin yeniden yapılmasını ister. Kabrin çukurunda namaz mühründen ve türbesindeki tespihten başka bir şey bulamazlar. Birkaç yıl sonra keramet sahibi bir zahit olan oğlu Şeyh Ahad ölünce, o boş çukura gömülür. Şu anda baba oğul, ikisi birlikte aynı mezarda yatıyorlar. Yok, yok, oğul, babanın bulunduğu kabirde gömülüdür. Yaşadığı sırada, yaratılışın ruhunu daralttığı babayı, o kadar dar ve karanlık bir çukurda bırakmak istemediler. Çürümüş cesedinin bile darlığa dayanamayacağını bildiklerinden oradan kurtardılar. İşte o, bilgin din adamı, babamın büyük babasıydı.

Bana onun hakkında anlatılanlar çok mutlu edici şeyler. Ben, varlığımın derinliklerinde bulduğum köklü ve meçhul duygularımın birçoğunun doğal kaynağına bu anlatılanlarda ulaşıyorum. Bu benim için şaşırtıcı bir tecrübe, heyecan verici bir keşiftir. Sanki benden, hallerimden, duygularımdan, ruhsal özelliklerimden, hayatımdan, bu âlemin öncesinden, doğuşumun öncesinden, bundan önceki hayatımdan söz ediyorlar.

Ben, seksen yıl önce, bu dünyaya gelişimden yarım yüzyıl önce kendimi onun varlığında hissediyorum. Kesinlikle ben onun ruhunda, onun nabzında, onun kanındaymışım sanki. Onun damarlarında akıyormuşum. Bakışlarında benden bir iz varmış. Şimdiyse, o öyleydi diye, öyle yaptı diye mutluyum. Bir köye sığınacağına, Tahran'a veya Necef'e gidip yüksek makamlara ve derecelere ulaşsaydı, şimdi ben onun yerine, ya merhum Hacı Şeyh Abdurrahim ya Ağa Seyyid Ebu'l-Hasan İsfahanî ya da

(Hakim'in öğrencisi olan Molla Muhammed Kâzım Horasanî'den, örneğin: "İngiliz büyükelçisi onun önünde diz çökerdi!" diye söz ediyor olacak, asla böylesine gurur ve zevkle dolup taşmayacaktım. Büyükbabama gelince, o da babasının yolunu tuttu. İlimde, içtihattan geçtiğini söylerler. Bense, ilimden de içtihattan da geçtiğini söylüyorum. Sonra yeniden, Tahran-Meşhet yolunun dışında kalmış olan bu unutulmuş köye geri geldi; oranın hayatından ve halkından uzaklaştı. Seleflerinin mirası olan, haleflerine de dünyada bundan başka bir şey bırakmadığı, temizlik, ilim, yalnızlık, istiğna ve kendi kendine tefekküre her zaman bağlı kaldı. Bu, hayatın son derece kirlendiği, insan olarak kalmanın çok zorlaştığı, insan kalmak için her gün savaşmak gerektiği, ama her gün savaşmanın mümkün olmadığı bir zamanda insan olarak kalmanın felsefesidir. Ondan sonra, Edib Nişaburi'nin havzasının en seçkin öğrencisi olan büyük amcam, fıkıh, felsefe, özellikle de edebiyat tahsilini bitirdikten sonra yeniden atalarının çöle doğru açılan yolunu tutup Mezinan'a geri dönmüştür.

O, öğrenciliğinin başından beri kitaplarla uyuyup kitaplarla uyanan, edebî zevk ve şiir sahibi, güçlü bir kavrayışa ve olağanüstü bir mütalaa gücüne malik bir bilgindir.[60] İşte bu onun hayatıdır. Birkaç yıl öncesine kadar öğrencileri olan, içinden ders

[60] Babamla amcamın Fâzıl Han Medresesi'nde okuduğu yıllarda, kendilerine Mezinan'dan iki yatak göndermişler. Ertesi yıl yazın köye dönüp yatakları ilk kez açtıklarında bir de ne görsünler, rutubet yatakların ikisini de çürütmüş, ikisini de kurtlar yemiş. Yıllar önce, Edib Bozorg, asker paltosuna benzeyen bir kat eski elbiseyle Nevvâb Medresesi'nin karanlık ve nemli hücrelerinde ders verirdi. Bugünse merkezî ısıtma sistemleriyle donatılmış modern üniversitelerde, kolalı dik yakalı, nefis dokunmuş fistonlu Lancshire ceket ve pantolonlu, fantezi etekli, Starlight çoraplı, Margaret Store araç gereçli, İtalyan, Fransız, Amerikan stilinde giyinen öğretim üyelerimiz vardır. O zamanlar hocalarımız, sığırdili ve kediotu gibi otları demleyip içerlerdi; bugün öğretim üyelerimizin aperatifleri üç yıldızlı Avrupai tarzda olmazsa damak tatları kabul etmez. O günlerde Edib'in bütün masrafı, bugünün parasıyla on tümeni bulmazdı. Bugün herhangi bir fakülte dekanı beyefendinin çalışma masası binlerce tümen değerindedir. O günlerde bir hoca, kırk yıl felsefe, usul, edebiyat, fıkıh, irfan okuttuktan sonra bile hiçbir terfisi ve ilerlemesi olmazdı.

ve tartışma sesleri yükselen, geleni gideni olan, meşhur Şeriatmedârî'nin büyükbabam için kurmuş olduğu eski bir okul, bugün sessiz ve suskun duruyor. Halkın başvuru merkezi olan, sorunların çözüldüğü, zulme uğrayanların, evsiz barksızların, kocaları tarafından kovulmuş kadınlarla ağaların elinden kaçmış marabaların sığınağı olan ata yadigârı ev bugün bomboştur. Büyük Hakim'le onun halef ve seleflerinin işini, şimdi bir ordu kolu ile birkaç belediye çalışanı, birkaç tapu memuru ile ilköğretim altıncı sınıf diplomasına sahip birkaç öğretmen yürütüyor. Böylece işler de belirli bir düzene girmiş, hesaba kitaba uydurulmuş oluyor.

Babama gelince, babam geleneği bozdu. Dersleri bitince geri dönmeyip şehirde kaldı. Bütün ömrünü, ilim, aşk ve mücadeleyle geçirip onun çamuruyla kirlenmemek için şehir hayatının bataklığında neler çektiğini gördüm. Oysa çöle kaçan ötekilerin, çölde ne su ne de bayındırlık bulunmadığından, bu bataklığın çamuruna bulaşmamaları da çok kolay oldu. Yine de o, bizim eskilerin geleneğini bozarak şehirde kaldı. İşte ben bu kararın yetiştirdiği kişiyim. Yoksulluğun mülkünde, onlardan geriye kalan onca malın ve gelirin biricik vârisiyim. Kuşaktan kuşağa, yalnızlık ve istiğna ikliminin uçsuz bucaksız ülkesinde saltanat süren bu hanedanın tek şehzadesiyim. O değerli emanetlerin taşıyıcısı; o seher vakitleri saltanatı padişahlarının yegâne veliahdıyım. Sınırsız duygularının ve miraca yükselen düşünce-

Bugün bir yardımcı doçent, ıslandırıp sirkeye batırılan Buhara eriği gibi, dört yıl sonra kendiliğinden bir üst seviyeye çıkıp doçent oluyor. Doçent de beş bahar geçtikten sonra bir üst aşamaya geçip profesör oluyor. Bu rütbe değişikliği, bir ölüm kalım savaşı, en iyi olanı seçme yarışı değil, zamanın oyunudur. Dün değişim, dönüşüm, inkılâp, sıçrama, yükselme ve olgunlaşma öğretim üyelerinin içinde; gönüllerde ve beyinlerde gerçekleşiyordu; bugünse dosya kapaklarının arasında, iş bulma kurumunda, para sandığının içinde. O da dehanın veya ilhamın gücüyle, hayatın ani bir darbesiyle, etkileyici bir sözün kırbacıyla, bir aşkın kıvılcımıyla, bir Şems-i Tebrizî'nin didarıyla değil, tersine, yerin durumu ve göğün dönüşü vesilesiyle gerçekleşiyor! Medeniyetle modernizm arasındaki fark da bu zaten. Ama bunu neden anlamıyorlar bilemiyorum!

lerinin sonsuzluğunda, istek atının sırtında, kendilerini mehtaplı çöl gecelerinden, gökyüzünün alçak çatısına savuran; bir yandan da melekûtun hülyalı fezasına doğru koşan, ilhamın altın kanatlı kuşlarını ve vahyin ürkek ceylanlarını, güçlü cazibe kementleriyle avlayan, sabahları, yorgun ve atları çatlamış halde, halk yığınlarının dertli yalnızlığına inen o atlıların kalıntısıyım. Şimdi omzumda taşıdığım o emanetlerin ağır yükünden dolayı bitkin bir halde, ya İsfahan Çehârbağ Meydanında, kerpiç işçilerinin kerpiç kalıplarının ya da Frenk tuğla ocaklarının yapımı olan, birbirleriyle meşgul, kendilerinden memnun, rahat, iyi, hoş, acısız bir hayatın iki safı arasında, bu uzun ve taşlık yolda bir yabancı gibi dolaşıyorum. Her adımda haramiler pusuda, bense yoldaşsızım, dizlerim titrek, omzumdaki yük ağır. Ne yapacağım diye kaderimden korkuyorum. Benim çağım Sisyphe'in çağından daha zor. Loukoun gibi vücuduma sarılmış engereklerin işkencesi altındayım. Meçhul Apollon tapınağının kâhiniyim sanki. Kendisi Atina'nın sömürgesi, halkı da (Yunan sürüler tanrıçası) Pales'in köleleri ve tapıcıları olan bu sahte Truva'dayım. Bu engerekleri de Yunan orduları değil, Truva'yı savunup kapılarını koruyanlar boynuma dolamışlar!

Geçelim bunları, başlığı kanlı olan bir başka hikâye var...

Biz Doğulular, bizi anlatmakta zayıf bir sıfat olan "geçmişçi" değil, "geçmişe tapan" kimseleriz. Oysa bizim hissettiklerimizle Avrupalıların klasisizm diye adlandırdıkları olgu bir değil. İşte bu yüzden bizim milletlerimizin tümünün "altın çağları" hep geçmişte yer almaktadır.

Geçmişin neresinde? Tarihin en uzak uçlarında; masallardan ve mitolojilerden başka hatırasını taşımadığımız, hayalden başka hiçbir şeyin yol bulamadığı bir yerde. Doğu'nun öte yakasındaki Çin'in altın çağı, Konfüçyüs'ün bile özlemle andığı Fu Tse Yang kralları dönemidir. Dünyadaki başka bütün milletlerden, bütün tarihî çağlardan daha parlak ve görkemli bir uygarlığa ve saltanata sahip oldukları dönemlerde Sümer ve Babil halklarının yazıtlarında, Nuh tufanı ile birlikte, dünyayı baştan sona sa-

ran o selin dev tortuları altında ebediyen gömülen kendi altın çağlarından özlemle söz edilmektedir. Hatta biz kendimiz, İslâm uygarlığının zirvesinde, Daryuş ve Kuruş dönemlerinin azametine sahip iken bile, "o zamanlar saflık, mutluluk ve adalet dolu bir dönem vardı; Nevruz'un ve onun âlemi gösteren sihirli küresinin sürekli bizi kendisine doğru çekip şimdiyi de geleceği de gözümüzden düşürdüğü bir aydınlık ve sevgi çağı vardı" diye Cemşid'in altın çağını anarız. Bu tarih felsefesi Doğu uluslarının ya da bir şekilde dünya milletlerinin hepsinin ruhunda vardır. İnsan ruhu, geçmişe özlem, şimdiki zamandan yakınma ve gelecek bir Mesih beklemek demektir.

Çocukluk dönemi de herkesin altın çağıdır. Bir hayat tarihinin saflıkla dolu, en değerli, en sevinçli dönemidir. Çocukluk yıllarım altınla değil, çelikle geçmiş olsa da o yıllar, şimdi anılarımın gözleri önünde bir altın parlaklığına bürünmüştür. Özellikle gençliğim tümüyle âhir zamanda geçti. Başım hep kitapların arasında, gönlüm gökyüzünde, bedenimse zindandaydı. Firdevsî'nin deyişiyle: "*Gençliğimi çocukluktan hatırlarım ben.*" Ne var ki ben onun gibi "yazık yazık!" deyip durmuyorum. Gençliğim sıkıntılar içinde, ama güzel geçti.

Çocukluk yıllarımın başlarında, doğum yerimiz olan köyle bağlarımız henüz sürüyordu. Şimdikinin aksine ayaklarımız köye uzanıyordu. Henüz elimiz ayağımız şehirde tutuklu kalmamıştı; daha doğrusu elimiz ayağımız bağlanmamıştı. Her yıl yazları kendi aslımıza, Mezinan'a dönüyorduk. Bugünün deyişiyle gidiyorduk.

Mezinan, bütün mamurluğuyla, hatta bugün etrafını kuşatan harabelerle, soyumuzun ocağını hatırlatan, iyi insanlarımızın ve atalarımızın unutulmuş hikâyelerini suskunluğuyla anlatan bir köydür. Kalemi hep karnının hizmetinde çalışmış, aklı gözlerine yerleşmiş, macera dolu vurdulu kırdılı dizi filmlerden başkasını asla izlemeyen, altın ve güç tanrılarından başkası için asla yazı yazmayan tarih, başkentlerde oturan bu yaşlı ve dalkavuk köle, böyle bir köye nasıl adım atabilirdi ki? Altın işlemeli mü-

cevher kakmalı yaygıların serildiği Kayser'in köşkü dururken, her sabah her akşam davulcuların, şehit Kacar Şahı Nâsıruddin'nin "ebet müddet" sürecek saltanat davulunu halk yığınlarının kulaklarında çınlattığı Şemsu'l-İmâre Köşkü dururken, Hakim'in, kabul odasının baş köşesinde üzerine post serilmiş tahtadan bir oturak bulunan, geri kalan yerlerini rüzgârın çölden getirdiği yumuşak kumların örttüğü basit kulübesine kim uğrardı? Yıkık duvarlarının ve boynu bükük burçlarının gölgesi altında, dertli bir avarenin, beden kafesi içinde başını kendi içine gömmüş, "benliğini gizleyen kendisi" ile daima ilahi aşkın, şiirin ve güzelliğin yaratıcılıklarıyla uğraşan Allâme Behmenâbâdî'ye ait harabenin mehtabından kim haber alabilirdi?

Dehr bir saatte, yeryüzü bir evdedir...!

Tarih bunlardan ne anlar? Bunları ne bilir? Onu, Napolyon'un mektuplarını Josephine'e ulaştırıp, Louis ile "mösyö" lakaplı yarı erkek yengesi arasında ulaklık yapsın, Rasputin'in üstüne yorgan çeksin, Fransa'nın yücelmesi uğruna millî kahramanlık yaratsın diye Avusturya'ya savaş alanlarına gönderilip, şimdi oluşturduğu övünç denizleriyle ıslanmış bir etekle Marseillaise marşını söyleyen başarılı bir albayın evinden dönen Onbeşinci Louis'nin veliahdına karanlık gece yarılarında sokakların kıvrımları ile Versaille sarayının duvarlarının gölgesi altından geçerken ışık tutsun diye yaratmışlardır. Gazi kralın, iki ufak kadeh attıktan sonra kaç büyük kadeh daha içtiğini, ondan sonra da içinin daha neler neler çektiğini sayıp döksün diye... Kralın işkence yerlerini tane tane, inceden inceye anlatsın diye... Büyük Napolyon'un ordularının ardına düşüp atları, adamları, yol azıklarını, silahları, külahları, elbiseleri, dağları, ovaları, havayı, öksürükleri, gülümseyişleri, kavgaları, barışları, oturuşları, kalkışları; ne var ne yok hepsini büyük bir hırs ve istekle defterine kaydetsin diye... Ordu Alpler'den geçerken şevk çığlıkları atsın, hayretten ellerini dizlerine vursun, sevinçten esrik bir deve gibi yerleri dövsün, ağzından köpükler saçsın diye... Eve geri dönünce de ne büyük dikkat göstermiş, olayları zapt ederken ne

kadar emanete riayet etmiş diyerek göklere karşı nazlanıp yıldızlara karşı övünsün diye... Böyle kandil tutucu, yatak yorgan serici, doğuştan uşak birinden ne bekleyebilirim ki? Peki, bu kişi şimdi ne yapıyor? Halkla barıştığını, sokaklarla tanıştığını ve kitlelerin arasına karıştığını iddia eden bu kişi şimdilerde ne yapıyor? Ben onun eski âdetlerinden ve sapkınlıklarından söz etmiyorum. Kenedy'nin dünyanın canını yakan ölümüne yedi yıldır yas tuttuğunu, siyah elbiselerini hâlâ üzerinden çıkarmadığını, tıraş olmadığını, yanaklarına süzülen gözyaşlarının kurumadığını, her gün, yüzlerine örtü örttüğü ancak açıkça babası, kardeşi, çocuğu olduğu anlaşılan kişilerin çehrelerini, dünya halklarının ortasında, her geçit ve kavşak başında gösterdiğini, kavga, dövüş çıkarttığını sizler de görüyorsunuz. Bırakacak gibi de değil...! Bu yumuşak kalpli, vefalı ve duygusal kişi, her gün kana bulanan binlerce babadan ve eşten, bu sevgili ölünün yanı sıra halefleriyle seleflerinin top, tüfek ve bomba yağmurunun gürültü patırtılarıyla korkunç sesleri altında, birbiriyle örtüşmeyen "güçsüz olmak ve insan olmak" suçuyla, yok olmuş veya yok olmakta olan sarı, kara, kızıl, ak renkli milyonlarca aileden hiç söz etmiyor. Onlardan söz ettiğinde ise o kadar yapmacık, zoraki ve isteksiz ki ne dediği de anlaşılmıyor.[61]

[61] Ben lise yıllarından beri oldum olası bu azman, pis, yaşlı, dalkavuk, yalancı, köle tabiatlı, korkak, tamahkâr tarihle geçinemem. Bir süre önce eski okul arkadaşlarımdan birisi bana hatıra defterini gösteriyordu. Deftere şunları yazmışım: "Ben, iki "t"yi sevmiyorum: Birisi tarih, birisi de Takizâde. Ne var ki sanki bu ikisinin sevgisi emdiğim sütle içime karışmış. İkisi de canımla birlikte çıkacak içimden." Ebuzer Gıfârî'nin mukaddimesini okuyunuz; bundan on altı yıl önce, öğretmenlerin, öğretim üyelerinin, eski yeni, dindar dinsiz, sakallı papyonlu bütün yazarların ve bilginlerin, tarih konusundaki övgülerine ve saçma sözlerine rağmen ben, lise sıralarında, Abdulazim Han, Hanleri, Hanbaba ve öteki bilim ve edebiyat hanlarının, biz gözü kulağı kapalı masum çocuklar için yazmış oldukları tarih kitaplarının içinde, tarihin hırsızlarını yaptıkları hırsızlıklarla birlikte yakaladım. Örtüler, allı beyazlı pudralar ve son model plastik cerrahiler altında gizlenen çirkin, acımasız ve sert görüntüsünü tanıdım ve ilk kez ele verdim. Herkese söyleyip haykırdım. Gel gör ki saçlı sakallı, kelli felli, anlı şanlı öğretim üyeleri dururken bir lise öğrencisi-

Bu yaptıklarıyla bir işim yok benim. Ne de olsa bilginler "Can çıkar huy çıkmaz." demişler. Asıl insanı öldüren şu yeni iddialarıdır: "Ben artık halkçı oldum, halkı tanıdım, çarşı pazar ahalisinden oldum." Bazen para ve iktidar sahiplerine hizmet etmekten, hâl ve dert ehline, kalem, kitap, yürek ve akıl sahiplerine yöneldiğinde de kafeler, restoranlar, sinemalar, fırınlar, kasaplar gibi yerlerin kapılarında bekleşen dilenciler gibi gözlerini dört açtığını, göbeklere ve gerdanlara baktığını, sadece elleriyle değil, bütün gövdesiyle bu mal sahiplerinin eteklerine sarıldığını, ama yine de gözünü dergileri, yayın tezgâhları, programları olanlarla, binlik ve ulufe sahiplerinin eline diktiğini görürsün. Her halükârda, eli Arap'a ve Acem'e bağlı olan veya nüfuzu bulunanlar ya da her iki özelliğe de sahip olanlar -bu da çok güzel olur- bu apaçık büyünün gücüyle göz açıp kapayıncaya kadar, ya ünlü bir eleştirmen, uzman bir araştırmacı, güçlü bir yazar, bilgili bir edebiyatçı ya da henüz doktora tezi kabul edilmemiş, hatta yazılmamış tuhaf bir sosyolog, Britannica veya Grand Larousse Ansiklopedilerinin kaynaklarından birisi haline geliverir. Ya Einstein'ın kendisiyle yaptığı görüşmede: "Ben otuz yıldır konuşuyorum kimse anlamıyor, üç saattir konuşmakta

nin sözüne kim kulak asar? Tarih onlara -eğer lüks bir süpermarket vitrininde sergilenmiyorlarsa- "söz güzeli"ni tanıma fırsatı vermiş midir? Tanımak için dönüp bakmazlar bile! Allâme Takizâde'ye dargınlığım, bizzat kendisinin tarihin somut bir parçası olmasından ve tarihimizin ruhunun bu tarihî şahsiyetin içine girmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir! Ne bileyim işte! Her halükârda, tarihle bir tür kan davam var benim, bundan başka bir şey değil. O, bütün atalarımı, bütün yeteneklerimi, dehalarımı, sevdiklerimi, arzuladıklarımı, azizlerimi, büyüklerimi, dedelerimi öldürmüş, katliam yapıp boğmuştur. Tarihe bir kulak verin, neden bunların sesini duymuyoruz? Efendilerin, hakanların, bunların oynak ve kırıtkan Ayazlarının, dilenci kılıklı şairlerinin ve soytarılarının bağırtılarından başka bir ses yok! Daha da ilginci, bu kötü kokulu yarpuz otunun yılan deliğinde yetişmesidir. Tarihe karşı bunca eski ve köklü düşmanlığıma rağmen, şimdi gece gündüz onunla haşir neşirim. Şimdi, yeni aldığın bu ev, Allâme Takizâde'nin eviyle duvar duvaradır desinler diye müjde vermelerini bekliyorum. Ama öğretmen maaşıyla böyle bir tehlike ihtimalinin asla gerçekleşmeyeceğine dair kendi kendimi teselli ediyorum. Bu tarihin rezilliğini ebedileştiren umuda ve onun köhne postuna bravo!

olan bu İranlı genci de ben anlamıyorum!" (Bu insanlık dilinde, kökten yalan olduğu halde temeli itibariyle doğrunun da doğrusu olan tek cümledir!) dediği uluslararası bir fizikçi ya da bir anda hümanizmden onanizme kadar bütün çağdaş felsefelerle siyasal bilimler alanında uzman, hatta son zamanlarda Üçüncü Dünya ülkeleri ile geri kalmış ülkelere (af edersiniz yoksa gelişmekte olan mıydı, ne bileyim işte!) ilişkin konularda allâme olmuş bir uzman oluverir.

Nasıl olsa neyin uzmanı veya neyin allâmesi olduğu önemli değil! Sen neye niyet edersen veya onlar nasıl sipariş ederlerse öyle! "Kürt sabahlayıp Arap geceledim." yöntemi onun için pek fark etmez. Bunların her biri için ayrı ayrı hazır kalıplar vardır. Canı hangi haltı çekerse, plastik sıvı gibi istediği kalıba döküverir. Böylece kalıba dökülmüş döküm allâmeler, döküm yazarlar, döküm eleştirmenler, bilmem ne olmakta olan ülkeler hakkında döküm uzmanlar ortaya çıkar. Plastik ibrikler, hatta plastik tabaklar, tepsiler, fincanlar, şekerlikler bile... Üstelik bunlar eskiden olduğu gibi, emek, süreklilik, zaman yitirme, tasarım, desen, ön çalışma, sürekli ocağın içine girme, boyuna çekiç yeme, kalem işi, kakmacılık gibi şeyler de istemezler. Geçelim bunları.

Günümüzde yıkıntı haline gelmiş çevresindeki bayındırlıklarıyla aile ocağımızı hatırlatan Mezinan'dan söz ediyorduk. Her köşesinde, her sokağında, camisinde, okulunda, burcunda ve surlarının üzerinde atalarımın hatırasının nakşolduğu birer kitabe okuyordum. Hepsi de birdenbire, güneşin burcundan kalkıp, güneş ülkesine saldıran, değerli miraslarımızı, önemli sermayelerimizi, sıcak ve aydınlık düzenimizi, yıkıntıların altına sürükleyen, elimizden her şeyimizi alan ve onun yerine bir kelepçeden başka hiçbir şey vermeyen şu "zamane fahişesinin" savunmasız kurbanları olmuş ismet ve izzet dolu bir çağın hatıralarıydı.

Yazın başlangıcı, okulların sonu! Ne hoş bir başlangıç, ne hoş bir son! Her yıl, baharın ilk anlarından itibaren sabırsızlıkla yolunu gözlediğimiz, sevgili ve heyecan verici bir andı o an. Her yıl bekleyiş sona erer ve vuslat yazı, tam da zamanında, her yıl

olduğu gibi umut verici, sıcak, sevimli ve okşayıcı bir halde çıkagelir ve bizi şehir zindanının gurbetinden özgür ve engin yurdumuza, çöle götürür, yok yok, geri döndürürdü. Evet, bizi kamışlığımıza (neyistân), yani çöle geri döndürürdü. "Neyistân ve nîstân" (yokluk yeri) her iki okunuş da doğrudur. İki okuyuşa da yer verilmiştir. İkisi de kabul edilmiştir. Bunun açıklamasını "yarı merhum" Muîn sözlüğünden okuyun. O da olmazsa yaşamakta olan "tam merhumlardan", "diri oğlu ölülerden" okuyun! Kamışlık, benim kesilmiş olduğum yerdir.

Çöl, sadece benim ve bizim kamışlığımız değil, milletimizin kamışlığıdır. Hepimizin ruhu, düşüncesi, dini, irfanı, edebiyatı, görüşü, hayatı, fıtratı, macerası ve kaderidir. Çöl, bir coğrafya olarak beliren tarihtir.

Çöl, umutsuz ve suskun bir halde, kendisini teslim ederek toprağın üzerine yayan sonsuz ve esrarengiz azamettir. Susuz ve bayındırlıksız bir kuruluktur, mağrur bir yüksek tepesi, neşe içinde çağıldayan bir ırmağı, bir çeşme başının romantik şarkısı, gülü, bülbülü, manzarası, otlağı, yolu, yolculuğu, menzili, hedefi, esrikçe akan bir nehri, denize nazır bir kucağı, bulutu, yıldırım gülümseyişi, şiddetli bir gök gürültüsünün ağlayış acısı olmayan bir hiçtir çöl. Ağır, yanık, gamlı, kederli; gulyabanilerin, cinlerin, kötü ruhlar ve insan yiyen kurtların mekânı! Hayal, büyü ve efsanenin doğum yeri; suyun değil, serabın toprağı; sessiz, ama durgunluktan değil, korkudan. Ateşli ve acımasız havasıyla insanın beynini kafatasında kaynatır. Sıcak toprağında, otlar bile yeşermekten, başlarını dışarı çıkarmaktan korkarlar. İnsanlarının derileri kemiklerinin üzerinde yanmış, yüzleri kavrulmuş, alınları buruşmuştur! Ne de olsa çölde bakmak zordur. Çöl görmesin diye ellerini gözleri üzerine gölge ederler. Çöl, gördüklerini görmesin, bildiklerini bilmesin diye! Bazen bir kasırga kopar, yeri göğü birbirine katar, gökyüzünü karartır, köyleri darmadağın eder. Kasırga dindiğinde, ardından yine çölün çehresi belirir, tıpkı eskiden olduğu gibi.

Çöl! Her zaman fırtınalar koparan, her zaman dingin olan yerdir. Her zaman değişim halinde, ama hiçbir şeyin değişmediği

yerdir. Çöl, deniz gibidir; ama su, yağmur, inci, balık, mercan denizi değil. Toprak, çakıl, toz, yılan, kertenkele denizidir. Daha çok sürüngenlere, ara sıra da yalnız, başıboş bir kuşa ya da ürkmüş, yuvasız kalmış kuşlara rastlanır. Tagore ile papağanın masalı; ama Hindistan'da değil, Ermenistan'da!

Çölde sadece ılgın ağacı ile dikenli bitkiler yetişir. Bu sabırlı, kahraman ve korkusuz ağaçlar, çöle rağmen, suya ve toprağa ihtiyaç duymadan, okşama ve sevgi beklemeden, çölün kuru ve yanık bağrından ateşe doğru başlarını uzatır, dimdik ayakta dururlar. Sanki her biri bir ilahedir; korkusuz, mağrur, yalnız ve yabancı. Sanki çölde boy gösteren, başka bir dünyanın elçileridir. Bunlar cehennemde biten cesur ağaçlardır. Ama bunların yaprağı ve meyvesi yoktur; çiçek açmazlar, ürün vermezler. Filizlenme heyecanı, tomurcuk açma şevki ve açılma umudu, daha saplarında veya dallarındayken kuruya kalır, yanar ve sonunda çöle karşı küstahlık etme suçuyla, köklerinden sökülerek tandırlara atılırlar. Bu onların mukadder yazgısıdır.

Çölde, bir havuzun kenarında veya bir ark suyu yakınında söğüt ağacı yetiştirmek zor da olsa mümkündür. Gölgesi serin ve cana can katıcıdır. Değerli bir ağaçtır, ancak sürekli olarak kendi kendine titrer durur. Şehirlerde ve köylerde bile daima korku içindedir. Çölün korkusu, iliklerine dek işlemiştir.

Çölde en güzel yetişen şey hayaldir. Bu çölde en güzel şekilde yetişen, hayal çiçekleri açan tek ağaçtır. Kelebeğe benzer mavi, yeşil, mor, bal renkli... Her biri yaratıcısının renginde, hayaller kuran bir insanın renginde, kelebeğin yanına doğru uçup gittiği ve üzerine konduğu şeylerin renginde... Hayal, çölün her yerinde özgürce ve serbestçe dolaşabilen tek görünmez kuştur. Uçuşunun gölgesi, çöl üstüne düşen tek gölgedir. Kanatlarının çırpınış sesleri, çölün sonsuz sessizliğini yansıtan ve onu daha da sessiz gösteren tek sestir. Evet, bu, o şair kuşun kanat çırpışlarında söz söylemekte ve konuşmakta olan çölün esrarengiz ve korkunç sessizliğidir.

Çöl, yeryüzünün son noktası, hayat ülkesinin sonudur. Çöldeyken, sanki başka bir dünyanın sınırlarına yakın gibiyizdir. Bu yüzden, felsefenin hep kendisinden söz ettiği, dinin hep kendisine çağırdığı fizik ötesini çölde çıplak gözle görmek ve hissetmek mümkündür. İşte bu yüzden, peygamberler hep çölden çıkmış, şehirlere ve köylere doğru gelmişlerdir. "Çölde Tanrı vardır!" Buna, Muhammed'i tanımak, göğünün yüksek odalarında Cebrail'in kanat seslerinin kulağa ulaştığı, hatta ağacı, mağarası, dağı, her kaya parçası ve çakıl tanesi vahiy ayetlerini dudağında taşıyan, Tanrı'nın konuşan dili haline gelen ortamı görmek için Arabistan çöllerine gelmiş ve oranın esrarengiz atmosferinde ilham kokularını koklamış olan Romanyalı bir yazar tanıklık etmiştir.[62]

Çölde, evlerin duvarlarının dışında, köyün surlarının arkasında hiçbir şey yoktur. Orası sonsuz bir yokluk sahrasıdır; ölümün yatağı, korkunun kol gezdiği yerdir. Orada yollar, sadece gökyüzüne doğru açılır. Gökyüzü! Yeşil arzular ülkesi, umutların ve okşayışların dalgalı ve duru pınarı... Bekleyiş! Bekleyiş... Özgürlük ve kurtuluş ülkesi, varoluş ve hayat mekânı, mutluluğun kucağı, temiz ruhların ve masum meleklerin gezinti yeri; bu toprak zindandan, bu çile, zincir, işkence ve açlık dolu hayattan, ölümün müşfik elleriyle kurtulduktan sonra, iyi insanların buluşma yeri.

Çölün göğü Tanrı melekûtunun örtüsüdür... Ve cennet! Cennet, içinde çöl bulunmayan, tertemiz sularla dolu nehirleri, süt ve bal ırmakları bulunan, ekmeği emeksiz, özgürlüğü ve bağımsızlığı mutlak olan, duvarsız, hisarsız, işkencesiz, kırbaçsız, hansız, zorbasız bir yer olan cennet, çölsüzdür. Her yer su, her yer ağaç, her yer gölgedir! Uçtan uca cennetin üstüne gölge salan Tuba ağacının gölgesi... Ve güneş, cehennemin ateş kanatlı kartalı, onun dallarıyla yapraklarının kalabalığı arasında kaybolup gitmiştir. Çölün göğü, cennet, "olunması gerektiği gibi olu-

[62] Giorgio, Fransızca *"Muhammed'in Hayatı"*nın yazarı.

nabilen", "yaşanması gerektiği gibi yaşanabilen" yer; çölde efsanelerin hep kendisinden söz ettiği, yeryüzünde asla bulunamayacak olan yer! Evet, çölde hiç kimse bu ikisini görmemiştir.

Çöl, bu esrarlı hiçlik makamı, orada dünya ve ahiret karşı karşıyadırlar. Yeri cehennem, göğü cennettir; halkı ise bu ikisinin arasında berzahtadır. Derileri gövdelerinin üzerinde kurumuş, kavrulmuş, alınları hep kırış kırış, dudakları hep ağlamaklı, yüreği acı bir hasret veya canhıraş bir manzarayla yanık bir adam; kaşları, gözlerini iki kolunun arasına sıkmakta ve gizlemekte; kirpikler, korkudan, birbirlerini her iki yandan birbirine çağırmakta ve göz kapakları gözlerinin üstüne düşmektedir. Bakışları, bu cansız ve çukurlaşmış gözlerin gizlediği acıklı bakışlardır... Bunların hepsi, çölün cehennemî güneşinin marifetidir. Çölde etrafa bakmak güçtür. Çöl görmesin diye ellerle gözler üzerine gölgelik yapmak gerekir. Çölde gölgeye tapılır, güneşe değil! Gece çağırılır, gündüz değil; büyük kimselerin inayet ışığı değil, gölgesi istenir; Tanrı'nın aydınlığı değil...

Çölde gece! Şehir halkının bilmediği, tanımadığı bu güzel ve semavi varlık... Onların bildiği, başka bir gecedir; sabahla birlikte başlayan bir gecedir. Çölde gece tasvir edilemez. Gün batımıyla birlikte hemen çıkagelen gecenin huzuru; şehirde gece yarısından sonra kırık dökük, parça bölük ortaya çıkan huzur. Dağınık ve geçici. Çölün çirkin, acımasız, yakıcı ve boğuk gündüzünün ölümü, serin ve gönül alıcı bir esintinin habercisi olan gecenin başlangıcıdır.

Çölün cehennemî yaz geceleri, cennet hayalleri kurduran gecelerdir. Mehtabı serin, açık ve sevimlidir, Tanrı'nın okşayıcı gülümseyişidir. Şehirlerin, sulak ve bayındır yerlerin mehtabıysa, nemli, çirkin ve keder yüklüdür. Soğuk ve dolgun bir ay, ucuz pudralarla, bir çıbanın üzerinden alınmış irine bulaşmış sargı bezlerinin vazeliniyle -eyeri sırtına vuran yaşlı bir eşeğin kurumuş sırt yarasını andıran- şişkin ve eskimiş görünümün tiksindirici çirkinliğini örtebileceği, onu, yüz kızarmışlığın çiçekleriyle süslemiş, yanağının duruluğuna bir hasret gülü rengiyle ilahi

bir inancın konduğu yeni çiçek açmış süslü ve bakımlı bir yüz yapabileceği hissine kapılmış, utanmaz ve duygusuz bir fahişenin morarmış ve kirli yüzündeki sivilcelere benzeyen yıldızlar... Çölün göğü! Kana bulanmış, bitkin yüreğimin yumruğunu, sükûnetinin gaybi yağmurlarının altına tutup, tutsak bakışlarımı, hasret kelebekleri gibi, o şair dostumun yeşil tarlasına saldıkça, o acı çeken yalnız ruhun ağlamaklı iniltilerini, o pislikler şehrinin yanı başında, o çığlıksız çölün ortasında, başını kuyuya sokup ağlayan bu meçhul ve yabancı Şia'sı gibi, birinin ağlıyor olduğu oralar ne korkunçtur!.. Ne korkunç! O en doğru, en büyük imamının ağlamaklı iniltilerini duyduğum bu mehtaplı, suskun hurmalık!

Köyün günbatımı, çölde gizemli ve doğa ötesi ihtişama ve azamete kavuşur. Varlık, onun karşısında dudaklarını yumup huzura erer. Derken birdenbire, kapkara, saldırgan bir sel köye ulaşır. Yoğun ve gürültüler çıkararak sokaklarda koşmaya başlar. Gitgide sokak kıvrımlarını aşıp evlerin üstüne doğru çöker. Ardında yeniden günbatımının sükûtu gelir. Sonra yine sürüye karışan yabancı bir koyunun çığlıkları veya o hızla akıp giden hengâme içinde evinin yolunu bulamamış bir oğlağın kısa sürede kaybolup giden iniltileri duyulur.

Gece başlamıştır. Köyde ışık yoktur. Geceler, mehtapla veya gökyüzünün kandilleri olan yıldız yağmurlarının ışıltılı iri damlalarıyla aydınlanır.

Sakin bir yaz gece yarısıydı. Henüz yedi sekiz yaşlarında bir çocuktum. O yıl, bütün yaz ve sonbahar boyunca köyde kaldık. 1320 (1941) Eylül'üydü. İnsanlığın acısını çeken o üçlü, ülkeyi her yandan işgal etmişlerdi. Babam, bakalım ne olacak diye olayları izleyebilmek için bizi bırakıp tek başına şehre gitti. Her gece olduğu gibi o gece de günbatımının alacakaranlığında, köylüler hayvanlarıyla birlikte kırlardan döndüler. Sürülerin gürültü patırtısı dindi. İnsanlar, akşam yemeğinden sonra keçe, kilim, yatak ve yastıklarını, yatak örtüsü yerine de havlular, sıradan pamuklu örtülerle uzun gömleklerini alıp evlerin damla-

rına çıktılar. Bunları yere serip sırtüstü uzandılar. Uyumak için değil; seyredip konuşmak için; gökyüzünü seyredip yıldızlardan konuşmak için. Gökyüzü çöl halkının seyir yeridir, çölde özgürce gezilebilen biricik bayındır alandır.

Gökyüzünde, her gece köyün toprak damlarının üstünden ötelere doğru uçan bu tutsak ve mahrum bakışlar için bolca eğlence vardır. Ben de çölün bütün çocukları gibi, gökyüzünü sever, yıldızları tanır, her gece damdan, bu hayret verici, güzle ve eğlendirici sahneye gözlerimi dikerdim. Saatlerce kendi kendime, bir oyun arkadaşımla veya büyüklerimle birlikte, yıldızlarla oyuna dalsınlar diye çocuksu bakışlarımı gökyüzünün yemyeşil bahçelerine gönderirdim.

O gece de kendimi evin damına atmış, gökyüzünü seyre dalmıştım. Üzerinde güzel ve suskun elmas kanatlı yıldız kuşlarının birer birer gayptan başlarını uzattıkları bu boşlukta asılı mavi denizi seyretmeye koyulmuştum. O gece de tabiatın çölde lanete uğramış kimselerin yüzüne kondurduğu biricik okşayıcı gülümseyişi olan ay parıldayarak ortaya çıkıverdi. Elmas çiçekleri açıldı; her gece meçhul bir tanrıçanın gizli elleri tarafından gökyüzünün bir köşesinden başka bir köşesine götürülen Ülker'in güzel ve alımlı kandili kendini gösterdi. Ardından "Ali Yolu", "Mekke yolu" denen, o aydınlık, o hayaller kurduran, sanki doğrudan sonsuzluğa bağlanan yol belirdi. Daha sonraları lisedeki öğretmenlerim bana gülüp "hayır canım, Samanyolu" demişlerdi. Bunun ne kadar çirkin bir isim olduğunu şimdi şimdi anlıyorum. Samanyolu, yani saman taşınan yol; bunlar da yola dökülmüş samanlar! Şehirlerin asfalt yollarında yaşayanlar onu Samanyolu olarak görmesi ne tuhaf şey. Oysa çölde saman taşıyan köylüler "Ali Yolu, Kâbe Yolu" derler buna. Ali'nin Kâbe'ye gittiği yol manasına. Kelimeleri bir yana bırakıp onların altında gizlenen anlayışa ve yoruma bir bakın. Zaman zaman gecenin kara bağrına saplanan o aydınlık oklara gelince, onlar, Tanrı melekûtunun ve onun semavî dergâhının bekçileri olan meleklerin oklarıdır. Şeytan ve yardakçıları ne zaman bir hiley-

le gecenin bir köşesini yarıp, hiçbir kirli adımın ilahi kutsallığını kirletemediği, hiçbir namahremin ünsiyetinin halvetine yol bulamadığı o yere, bu pis anlayışların kâsesine dökülmemesi gereken yüce ismetin sırrında bir sır çalmak üzere kulaklarını ve başlarını uzatsalar, melekût hareminin perdecileri onları bu ateşten oklarla vurup çöle sürerler. Daha sonraları şehirli öğretmenlerim ve bilginler yine gülmüş ve "Yok canım, bunlar, hızla yeryüzüne doğru düşerken atmosfere sürtünerek tutuşan ve yok olan ufak tefek gök cisimleri olan taşlardır" demişlerdi. İşte böyleydi, her yıl bir üst sınıfa geçip çöle geri döndükçe, şiir, hayal, azamet, ihtişam ve sonsuzluk dolu onca güzellikten, lezzetten, neşeden, kutsallık ve mavera yüklü çehrelerden mahrum kalmaya başlamıştım. Bu yılki gidişimde, başımı gökyüzüne kaldırmadım bile; gözlerim hep yerdeydi. Birkaç derin kuyu kazmanın veya pancarcılık yapmanın mümkün olduğu yere... Gözler hep toprakta, sözler hep toprağa dairdi! O şaşırtıcı, sırlarla dolu dünya bir anda soğuyup ruhsuzlaştı. Birkaç unsurdan ibaret kaldı. Tertemiz çocuksu kalbimin bir kelebek gibi arzusuyla uçuştuğu, şiirin, hayalin, ilhamın ve duygunun renkli ve kokulu çiçekleriyle dolu o bahçe, bu dertsiz ve gönülsüz aklın soğuk zehirli rüzgârlarıyla soluverdi. İçimi Tanrı ile dolduran onca güzelliğin ilahi sefası, sadece sayılara bakan maslahatçı ilme bulaştı. Gökyüzü mavi bir kandırmacaya dönüştü. Yıldızların göz kırpan, oynayan elmasları, artık, gecenin çatısından sonsuzluk fezasına açılan pencereler değil, benim gurbetimin asık yüzlü pencereleri. Artık benim tek yakınım olan o manzarayla göz göze değil, çölün cinsinden, yeryüzünün türünden olmayan şeylere döndüler, hatta yeryüzünden ve çölden daha beter oldular. Ay, artık, tutsak yüreklerin her geceki buluşma yeri, güzellik, özgürlük ve sevgi pınarı değil; ıssız ve ölümcül bir kerpiç parçasıydı. Çöldeki mehtap artık, vahiy yağmuru, ilham pırıltısı, aşk tanrıçasının ipek eteği, bir acının, bekleyişin, yumuşak ve şefkatli bir okşayışın tebessümü değil, görüntüsü değişmiş bir ışıktı sadece; çöl günlerinin o cehennemî güneşinin, yalancı, ikiyüzlü ve görünüşü aldatıcı bir gölgesiydi. Artık o

umut, şefkat ve teselli dolu tebessümü yoktu; dudakları sarkmış bir ölünün dişlerinin beyazlığıydı.

Güneşin doğuşunun ihtişamını, takvasını, şaşırtıcılığını ve heyecan verici güzelliğini uzaktan görmek gerek. Yakınına gidersek bütün bunları kaybederiz. Gülün o güzel inceliği kendisini parçalayan parmakların altında solup gider. Ah... Akıl anlamaz bunları. Gündoğumlarına, çiçeklere, manzaralara, yürek ülkesinin ötesindeki esintilere, ruhun ve gönlün melekûtunun maverasına, bu tek gözlü çapulcunun saldırısıyla neler olduğunu, neler olacağını anlatamam. Atlıların toynakları altında kalan bu ekinin nasıl soğuk, çirkin ve üzücü bir manzaraya sahip olacağını söyleyemem. Geriye ne kalacak? Kusmuk, veba, veremli birinin göğsünden sökülmüş balgam... Başkalaşmış, gergedanlaşmış insanlar, konuşan bir hayvan, başka bir şey değil! İnsan değil, araç! Gönül değil, mide! "*Biri boyuna ötekini tırmalıyor, öteki durmadan bunu gagalıyor.*" Hiçlikle dolu insanlar. Büyük Ali'nin deyişiyle: "*Adamlara benzerler, ama adam değildirler.*"

"Dışarıdan kâfir mezarı gibi süslü püslü,
İçerideyse yüce ve ulu Tanrı'nın kahrı!"

O gece ben, gökyüzündeki seyir yerini, çöl halkının güzel ve tuhaf temaşa hanesini dolaştıktan sonra aşağı indim. Evin damında, o güzel ve tertemiz "İsrâ'nın[63] verdiği neşenin yorgunluğuyla kendi yatağımda uykuya daldım.

Çöl, ay ışığı altında parlıyordu. Köy, durgun ve sakindi. İnsanlar, kadın erkek, yaşlı genç, herkes gecenin ortasında, kendi damlarında yorgunluktan bir daha uyanmayacakmış gibi uykuya dalmıştı. Çölün uzaklarında yankılanan uzun kurbağa çığlıkları, yerleri belli olmayan ve sanki gaipten ses veren cırcır böceklerinin ötüşleri, çöl gecesinin sessizliğini daha belirgin hale getiriyordu. Gökyüzü köyün üzerinde durmuş, dikkatle damlara bakıyor; köyün damlarında, her biri birer kefen gibi görünen

[63] Gece yolculuğu. Peygamberin Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya olan gece yolculuğunu anlatan: "Kulunu bir gece yürüten..." (17/ İsrâ Suresi 1) ayetine işarettir.

pamuklu, keten çarşafların üstüne serilerek uyuyakalmış olan bu çölün lanetlilerini izliyordu.

Gece yolun yarısına gelmiş, belli belirsiz görünen yıldızlar batmıştı. Ülker yıldızı, çölün en uzak noktasında, ufka yakın bir yerde kaybolmak üzereydi. Ay, göğün bağrına sinmiş, başımın üzerinde durmuş sakin sakin bana bakıyordu. Göğün göğsünde, bütün yıldızları çok uzaklara süren kocaman bir hale oluşmuştu. Derken birdenbire bir horoz sesi yükseldi.

Aa! Horozlar mı ötüyor?

Horoz, çölün saatidir; ötüşü köyün çanıdır! Köyün horozu, ötmekte olan zamandır. Zaman, bu tekdüze, mükerrer ve duygusuz döngü, düzenlilikten başka bir şey bilmez. Bir örümcek ağı dikkatiyle hayatı bölüştüren düzen... İnsan, zavallı bir sinek gibi ona tutsak olmuştur. Yavaş yavaş, düzenli bir şekilde kanını emmektedir. İnsanın, bu kanlı ve acı seyirde, zamanın hiçbirisini anlamadığı işkencelere uğramaktan ve didinip durmaktan başka bir çaresi yoktur.

Horozun çığlıklarını, köy dininin bu müezzinin sesini oradakiler çok iyi bilirler. O, insana ve dünyaya dayatılmış bir düzenin elçisidir. Onu küçük ve eşit parçalara bölmüştür. Her biri, o iki siyah ve beyaz soytarının dişleri arasında bir lokmadır.

Horozlar uyandı mı? Ötüyorlar mı? Yoksa sabah mı oldu? Damımızdan, uzak yakın bütün damlardan gece yarısının sessizliğine karışan söylenmeler yükseldi. Ama, hayır, henüz gece yarısı; ay ve yıldızlar hepsi gece yarısını gösteriyor. Evet, hatta çölün güzel ve masum göğü bile onu yalanlamakta!

Haa! Vakitsiz öten horoz mu? Bu da nereden çıktı? Falanların evinin damından! Eyvah! Evet, bizim evden... O kötü ve kavgacı horoz yavrusu. Yazık! Ne güzel bir horoz yavrusuydu! Birkaç aya kadar ne biçim olurdu! Hayvanın sesi hâlâ çatallı çıkıyordu. Daha tavuğunu bile görememişti, daha...

Bir kez daha öttü! Söylenmeler çoğaldı. Komşular yerlerinden ığrandılar. Köyün damlarına kefen gibi serilmiş, uykulu köylü-

leri kendilerine sarmış olan beyaz çarşaflar açıldı. Bazıları onları üstlerinden attı. Bazıları yarı doğruldu, bazıları ayağa kalktı, bazıları da çoktan kalkıp yola koyuldu. Hepsinin uykusu kaçmıştı. Gecenin, köy gecesinin sükûneti kaçmış, çölün sessizliği bozulmuştu. Kimileri hiçbir şey söylemiyordu. Çoğu gençlerden olan bir kısmı: "*Uyandığımız iyi oldu, su sırası bizdeydi; uyuyup kalsaydık su boşa giderdi; sular çöle akardı, ekinlerimiz kururdu. Çocuklarımız yüzüstü uyumuş, neredeyse boğulacaklardı. Susamıştık da... Şimdi sular tertemizken testilerimizi dolduralım. Evin kapısını açık bırakmıştık; kedi, köpek, çakal, vahşi kurtlar... Uyandığımız iyi oldu...*" diyorlardı. Yine de çoğu şikâyetçi oluyordu: "*Bizi uykumuzdan etti; uğursuz, melun horozun teki bu!*" Aksakallıların ve bir ayağı çukurda olanların çoğu, uyumak için direniyor, gözkapakları kapalı halde küfür ediyorlardı.

Gitgide sesler kesildi. İnsanlar yataklarında sakinleşti. Geceleyin kefene benzeyen beyaz çarşafları yine başlarına çekip yeniden ağır ağır uykuya daldılar.

Sabahleyin güneş tekrar doğdu, damın yarısını kapladı. Tere batmış, sıcaktan bitkin bir halde uyandım. Merdivenlerden aşağı indim. Avluya kilim sermiş, çay içiyorlardı. Geçmiş üç kuşak boyunca bize hizmet etmiş olan, altı padişah zamanını gördüğü söylenen, babamla amcalarıma cahil, gözü, kulağı kapalı tecrübesiz gençler gözüyle bakan Şâgulâm orada oturuyordu. Yaşadığı uzun yılların ayak izlerinin üzerinde görüldüğü bir görünümü vardı. Yuvarlak, beyaz, çenesinin altına doğru tıraşlanmış, onu bir çarığın etrafı gibi gösteren bir sakal çizgisi vardı. Diz çöküp oturmuştu. Uyumlu mavi elbisesinin çivit mavisine bürüdüğü buruşuk kuru bir deriyle aklı karalı kıllarla sarılı bacaklarının ince baldırları adeta dışarı fırlamıştı. Üzerinden akan bütün aptallığa rağmen bilgiç bir görünümü vardı. Herkes bu yaşlı Gulam'ın, kendisinin bilmediği pek çok şeyi bildiğini hissediyordu. Zaten kendisi de buna içtenlikle inanıyordu. Başka kusuru kalmasın diye "yazı dili" ile konuşmaya çalışıyordu. Ek-

sikliğini hissettiği tek şey şu köylü ağzıydı; onu da maskaralık ederek bir şekilde telafi etmeye çalışıyordu. Harcıâlem şeyleri, ballandıra ballandıra, abartarak anlatıyordu. Mesela: "Bir ırmak üzerinde insanların geliş gidiş izdihamını önlemek için, gidenlerin bir köprüden gelenlerin bir köprüden geçebileceği iki köprü kurmak, gidenlerin ve gelenlerin tek bir köprüden geçmelerinden daha uygun olacağından, iki köprü kurmalı" gibi boş laflar ediyordu. Herkes anlasın diye de dediklerini pek ciddiye alıyor, hazırda bulunanların hepsinden ağız, göz, kaş hareketleriyle ısrarla destek bekliyor, tasdikle karışık bir övgü almaya çalışıyordu. Aceleciliğinden kendi çay tabağına üflüyor, çayı bizim yüzümüze sıçratıyordu. Çayı bitince tabağı yere koydu, bardağı içine koymadan kalkıp bahçeye doğru gitti. Çok geçmeden tavukların, horozların ve civcivlerin çığrışmaları yükseldi. Kısa bir süre sonra Şâgulâm, muzaffer bir komutan edasıyla çıkageldi. Genellikle kendisine sorular sorduğumuzdan, bize cevap olarak hikmetli nükteler bulmaya, ince sözler etmeye hazır halde, kucağında horoz yavrusu, o kızarık ve parlak gözleriyle umarsızca bize bakıyordu. Ama kimse bir şey sormadı. Herkes ne olduğunu biliyordu. Bu parlak buluşunu hepimizin yüzüne vurmak için, horoz yavrusunu İsmail gibi, bahçenin ortasında, avlunun üzerinde yere uzatıp, paçavradan yapılmış ağır çarıklarının ikisini birden korkusuzca horoz yavrusunun gencecik, ince kanatlarının üzerine bastırdı. Kuru, sert ve ince iplerle örülmüş çarığının ucunu, horozun yumuşak ve incecik boğazına öyle bir bastırdı ki hayvanın gıkı bile çıkmadı.

Babam, olup biteni görmemek için evden dışarı çıktı. Annem, bunları düşünmemek ve kendisini oyalamak için içeri girdi. Bana gelince...

Ben, boğazı kesilmiş halde bağıran ve kanat çırpan horoz yavrusuna dikkat kesilmiştim. Şâgulâm'ın öğrettiği bir dersi öğreniyordum.

Ne de olsa Şâgulâm, altı padişah zamanını görmüştü.

KEHRİZ

"Canının içine bir yeraltı suyolu gerek senin
Eğreti şeylere kapın açılmasın diye.
Evin içindeki bir testi su senin için,
Dışarıdan akan bir ırmaktan daha iyidir."

Senâyî

Kehrizi, yani yeraltı suyolunu bilir misiniz? Kehrizin kaynağı nerededir, nedir, bilir misiniz?

Suyun sürekli ve tekdüze akışı, gitgide kehrizin kaynağının tabanı ile duvarları üzerinde akıntı eşiği adı verilen bir katman oluşturur. Bu katman, kaynağın çok sayıdaki küçük pınarlarına set çekerek örter, sağlam ve dış etkilere karşı dayanıklı hale gelir. Zamanla öyle sıklaşır ve kaynayan su deliklerini öyle kapatır ki kehriz ağır ağır körelir.

Ben, tükenmek nedir bilmez aşırı bir meraka sahip olduğum çocuklukla gençlik yıllarım arasında, öğrenmek, anlamak, özellikle de başkalarının anlamadıklarını anlamak, yani keşfetmek veya en azından kendim doğrudan doğruya anlamak için, genellikle bir başkasınca hazmedilmiş ve artık rengi, kokusu, tadı ve doğal özelliklerini yitirmiş bir şeyi yemeye benzeyen eğitim almak için değil, büyük bir ısrarla, deneyimli ve yetenekli Yezd şehrinden bir kehriz ustası ve adamlarıyla birlikte, içinde çalıştıkları Müminabad kehrizine girmeyi başarmıştım.

İyice hatırımdadır; aralarında çevik, sevecen ve kuvvetli bir ihtiyar vardı. Çalışma kıyafetlerini giymiş, donanımlı ekibiyle birlikte ameliyathanede hastasının başında göreve hazır usta bir cerrahı andırıyordu. Ameliyatta başarılı olacağına inancı ve işine hâkimiyeti alnında ve tebessümünde parıldıyordu. Düşüncesinin dehası, ruhunun derinliği ve inceliği, her göreni kendinden geçiren, aynı zamanda kendisine meftun eden kıvrak, zeki ve güzel bakışları, yerin yüz altmış, yüz yetmiş metre derinlik ve ağırlığın karanlığındaki tek aydınlık nokta, biricik umut, hu-

zur ve güven kaynağıydı ve bana, bu meraklı ama zayıf ve korkak şehir çocuğuna, cesaret veriyordu. Şu anda hayatta olduğunu sanmadığım o adam, şimdi gözüme ne kadar büyük, mütefekkir ve yüce görünüyor. Onu yeniden görmeyi hep istemişimdir. Ne var ki onu, ihtiyaçlarının çokluğundan veya düştüğü zilletin utancından dolayı, kendi içine kapanmış, zamanın iki büklüm ettiği, bunak, fakir ve aciz bir kehriz işçisi olarak bulmaktan, düştüğü acınası durum yüzünden elinden tutmamı istemesinden korkuyorum. Benim gözümde hâlâ büyük ve güçlü bir öğretmen olan, bana hâlâ öğrenmeyi bitiremediğim bir ders veren o adamı, karşımda güçsüz ve muhtaç biri olarak görmek istemiyorum.

Zaman zaman, onun, gelecekte içinde büyük ateşler kıvılcımlanacak, uyanışa ve bağımsızlığa duyduğu çılgınca aşk, bütün genişliğine rağmen dünyayı kendisine dar edecek olan bu çocuğun ruhuna, bu sıradan ama sembolik gösteriyle ilk dersini vermek üzere, beni uyandırmak için görevlendirilmiş büyük ve esrarengiz bir ruh olduğunu düşünüyorum. Böyle dersler, tebeşirle, tahtayla, cümleyle, defterle öğretilmez; sembolle, işaretle öğretilir. Çünkü bu bilgi, "edinme"nin değil, "olma"nın bilgisidir, değişmenin tekniğidir. Malumat değil, devrimdir; bir şeyi bilme değil, ona bağlanmadır. Hafızayı doldurmak değil, ruhu ateşe vermektir. Tat almak değil, arınmaktır; kalem değil, elemdir; naz değil, niyazdır; rahatlık değil, çiledir; huzur değil, ızdıraptır; mutluluk değil, azamettir; suya kanmak değil, susuzluktur; boyun eğmek değil, isyan etmektir; olmak değil, dönmektir; kalmak değil, gitmektir; suyun değil, ateşin; toprağın değil, tufanın bilgisidir.

Bu okulda öğretmenin dersi, mantıkçıların hilelerine benzemez. Attar'ın deyişiyle: "*Sözü, yakin ehlinin kırbacıdır.*" Burada, rütbeleri değil, gönülleri değiştirirler. Burada ekmek kuponu verilmez, ahır bilgisi öğretilmez... Bunun bambaşka bir hikâyesi vardır... Nasıl desem? "*Aşk bilgisi defterde olmaz...!*"

Hızır'ın çehresinde Musa'ya, Şems'in bedeninde Mevlana'ya, Cebrail adıyla Muhammed'e, o yaşlı, fakir, hasta ve ölü kılığında Buda'ya, o belirsiz melek suretinde Sokrates'e, o nida şeklinde Belhli şehzade İbrahim Edhem'e, Virgile ile Beatrice'in simasıyla Dante'ye, Mihrâve adıyla o yalnızlık manastırının dertli rahibine, bir mum kılığında De La Chapelle'e, Ruhulkudüs'ün esrarengiz hayaleti şeklinde Meryem'e, azgın hükümdar Dakyanus'un korkusuyla, kendi yalnızlık mağarasında uyuyan o tek kişinin ıssız yalnızlığında başıboş bir kuşun çığlığı olarak Efes'te uyuyan Ashab-ı Kehf'e, ay ışığında yıkanan bir vesveseyle o sakin ve güzel gece yarısında kararsız hale gelen, sevdalı ve sarhoş Çinli şair Lupi'ye; ciğerini yiyen kartalın tutsağı olarak Zeus'un zincirleriyle bağlanmış olan yalnız Promethe'ye İv görünümünde, Rosace'ın kavgacı gözleri şeklinde Schandel'e, dün gece Hafız'la birlikte sarhoşluk badesinin dibine vuran ve kendilerinden geçmiş halde O'nun zatının nurunun parıltısından düşsel gölgeler altında bulunan ve nihayet Massignon'un sözü, sükûtu, bakışı, tebessümü, adı ve hatırası olarak bende tecelli eden, bana kendine geliş veya kendinden geçişin ilk dersini veren, kısacası hikmet kitabının ilk satırını onlara okuyan bu adam değil miydi? Ben onun bir kehriz işçisi olmadığını düşünüyorum. Bu defa, bir kehriz işçisi kılığında, beni bu gökyüzünün altından, bu yeryüzünün üstünden, ilk dersimi vermek üzere alarak dertsiz ve uyuşuk bir ruhun üzerine ilk kırbacı indirmek için toprağın bağrına, yeryüzünün taş kalbine, hayatın olmadığı, yokluğa daha da yaklaşıldığı, bu hayattan sonraki büyük seferimizin başlayacağı yere indiren o adamdı.

Evet, göklere yolculuk yeryüzünden başlamaz. Şehirlerin, köylerin, evlerin ve yatakların içinde başlamaz. Toprağın altından, arzın derinliklerinden uçmalı gökyüzüne. O gökyüzü, başımızın üzerinde ağırlık yapan, şu aptal altın yaldızlı küçük tavan değildir.

Orada, yerin yüz altmış, yüz yetmiş metre derinliğinde, o adamın bakışlarının ışığından başka bir şeyle aydınlanmayan o

derslikte, rengârenk binlerce öğretmenin ağıtçılar gibi arka arkaya dizilip gelmediği, bir yarıyıldan fazla sürmeyen, ondan sonra da yitip giden kısa ömürlü ezberlerin öğretilmediği o üniversitede, sadece bir öğretmen vardı. Öğretmen gerçekten öğretmense, birçok öğretmene ihtiyaç yoktur. Doğru, düzgün ve iyi üniversite, sadece bir öğretmenin ders verdiği yerdir; o yeter. Öğretmen yol göstericiyse, buradan gitmek isteyen veya burada kalmak istemeyenlerin elinden tutup götürecekse, sadece bir kişi olması gerekir. Bir yolda onlarca kişinin öne geçip, her birinin ıkına sıkına, surat ekşiterek, öksürerek, omuz silkerek, ağırbaşlı tebessümler, kendinden emin kaş çatmalar, Kelile ve Dimne ağzıyla konuşmalarla, kaybolmuş, yolunu kaybetmenin, bir menzile ulaşmanın sersemliği içinde olan, evini, şehrini, akrabalarını görmek için yüreği töpürdeyen birisine kılavuzluk etmesi, ona yolu öğretmesi, ilerideki yolları anlatması, çukurları, vadileri, iniş çıkışları, boyunları, pusuları, taşlıkları, bataklıkları, yolun sona erdiği, bineklerin bırakılıp yaya gidilmesi gereken, hatta yayan bile gidilemeyecek yerleri göstermesi ne kadar gülünçtür.

Her neyse, ders başladı. Bu kadar basitçe. Öğretmen, yok yok, Hızır! Yani o yaşlı kehrizci, kehrizin kurumuş su kaynağının karanlık dehlizinde bağırarak arkadaşlarını çağırdı. Onlara kazmasıyla nasıl kehriz açılacağını öğretti. Kazmalar adeta en derin senfonileri yaratan güzel ve sağlam bir ritimle, kehrizin katı ve donmuş kaynağına karşı bir mücadeleye girişti. Direniş, sert ve inatçıydı, ancak liderlerle birlikte indirilen yorulmak bilmez, sürekli ve emin kazma darbeleri, sabırlı bir çaba ve güçlü bir inançla art arda iniyordu. Onun kırıcı, usta ve güçlü kazma darbeleri karşısında Perikles'in kılıcı, ancak basit bir salatalık soyma bıçağı veya bir çocuğun tırnak makası olabilirdi. Büyük bir cihattı. Bu benim katıldığım ilk cihattı.

Ben meraklı ve susuz bakışlarla, kazmaların yaptığı büyük işi izliyor, sabırsızca işin bitmesini bekliyordum. Karanlıkta cihat! Kehrizin su kaynağında eğitim! Suya ulaşma çabası, toprakla sa-

vaş, çıkmak için iniş, suya kanmak için arzın derinliklerine seyahat, suyu gökyüzünde değil, yerin altında arayış, yağmur suyu değil kaynak suyu ve nihayet, İskender'in ömrünü harcayıp da öğrenemediği bir dersi öğreniş. Hızır'ın susamış birinin yolunu gözlediği, o uzak ve yitik ülkeden bir işaret! Bu uğurda nice arayıcılar, nice susuz kalmış kimseler, insanlık tarihinin uzun ömrü boyunca yollarda, çıkmazlarda, sıcak kumsallarda ve yakıcı çöllerde canlarından oldular. Niceleri, bu toprağın sınırlarında, yollar aştıktan, dağlardan ve bozkırlardan geçtikten sonra çaresizlik içinde suya hasret öldüler. Çünkü onlar, gidilecek menzillerin yolunu yordamını bilmiyorlardı. Kimse onlara, oraya nereden gidilmesi gerektiğini öğretmemişti. Bu sefere sadece çabayla, yolun güçlüklerine katlanmakla ve sabırla ulaşılamazdı, bu yol bir yere çıkmazdı. Bu yol bilmek isterdi, her an daha yeni, daha yüksek, daha ince, daha keskin ve daha zor anlayışlar ister... Öğrenciyi şikâyetten, hayretten ve korkudan yana sakinleştirecek dersler...

Ben suskun, merak içinde, biraz da o derin karanlıktan ve bir başka âleme benzeyen o muhteşem yerden korkarak orada durmuştum. Karşımda, yerin yüz yetmiş metre derinliğinde, binlerce metre öteden yeryüzüne çıkarak ağzını güneşe doğru açan kupkuru bir tünel vardı. Ama o kadar uzaktı ki yok yok, ben o kadar uzaktım ki sadece bu ağır ve uzun karanlığın sonunda o büyük aydınlığa kavuşacağını biliyordum, ama orayı görmüyordum. Biliyor ama hissedemiyordum. Varlığından emindim ama ona dokunmuyordum. İşte tam da böyle bir anda insan kesin bilgiden sonra bile hissetmeye teşnedir; acılar içinde görmeye muhtaçtır, duymaya heveslidir. Ruh ve gönül doya doya suya kansa bile, yine de göz ve kulak, hissetme, tatma ve koku alma duyusu susuz kalmaktadır. Onların suya kanması bir başka şekildedir.

Bu yüzden, Tanrı'nın seçkin kulu, Kelimullah, Tanrı vahyinin emanetçisi Musa, yine de aciz ve istek içinde feryat eder, yalvara yakara "*Bana yüzünü gösterir misin?*" der. Allah'ın habibi,

son büyük ve değerli seçilmiş kulu, Tanrı sırlarının sahibi, gaybi ilhamların alıcısı Muhammed, "O'na" doğru miraç yolculuğuna başlar, göklere başını uzatır, huzuruna varmak için Cebrail'in bile kanatlarını yakan "Sidretü'l-Müntehâ"dan geçer. Onun arzusuyla göklere ağar, çünkü "yakin" onu doyurmamıştır; yatışmak için "huzura ermeyi" talep eder.

Ben, orada öylece durmuş, o esrarengiz âlim üstadın büyük dersine, gaybi görevini, bizim yeryüzü hayatımıza benzeyen o gizemli sınıfta, insanın alınyazısını andıran o okulda yerine getirdiği derse kulak veriyor, göz kesiliyordum. Ruhum o dersi anlamaya o kadar dalmıştı ki heyecandan titriyordu. Hemen o anda içimden hayret verici anlayış pınarlarının kaynayıp çıkacağını, içimde tertemiz, soğuk ve tatlı yüksek görüş ve esrarlı bilgi sularının kaynayıp akacağını; ondan sonra da yanık ve çorak çölümde, en güzel meyve bahçelerinin, en yeşil ağaçlı ormanların, en güzel kokulu çiçek bahçelerinin, en gönül alıcı kırların, en bayındır köylerin, heyecanların ve şevklerin filizleneceğini, tomurcuk açacağını ve çiçek vereceğini hissediyordum.

Şu anda, o sırada neyi ne kadar anladığımı bilmiyorum. Bu derslerin derinliğine nereye kadar vardığımı, bu düşüncelerin ve duyguların, beynimde ve yüreğimde ne kadar açık görüntülere sahip olduğunu bilmiyorum. Mucizevî kazmasının diliyle benimle konuşan, ötelere ait sihirli ustalık kaleminin ucuyla, insan hayatının manevi derslerinin en ilahi ebedî satırlarını bu sert ve katı kaya parçalarının üzerine, kehrizin su kaynağının duvarlarına nakşeden üstadımın kelimelerinin anlamı, bir peygamber olması gerekirken olamayan bu meraklı ama yeteneksiz çoçuk için ne ölçüde anlam ifade ediyordu, bilmiyorum. Ama şu anda, o sırada, bu acayip hocanın acayip dersinde, o dersin büyük bir ders, o hocanın da büyük bir hoca olduğunu hissettiğimden kesinlikle eminim. O sırada büyük anların geçmekte olduğunu, o dersin azametine, celaline, ağırlığına ve cazibesine bütün varlığımla dokunduğumu ve ona değer verdiğimi hissediyordum.

O anların sarhoşluğuna ve ihtişamına, üstadın şaşırtıcı bekleyişinin takatsizliğine, kazmaların mucizesine, karanlıkta çalışmanın güzelliğine, arzın altına seyahat etme kahramanlığının haşmetine, su aramanın anlamına, karanlığın bağrını yarmanın kutsallığına, yeryüzünden ve hayattan uzak, körelmiş bir pınarı açmanın heyecanına dalmıştım ki çıplak ayak parmaklarımın arasında soğuk ve yumuşak bir okşayış hissettim. Her an artmakta ve yayılmakta olan bir şırıltı, her yandan ortalığı kaplıyor, birbirine karışıp uğulduyor, uğultular her yerden yükselerek artıyor, öfkeli, isyankâr ve saldırgan hale geliyordu: Su!

Pınarlar açıldı, sonra kaynama, kaynama, kaynama...

Su, bu eriyik hayat ve umut ruhu; taze soluklu, dipdiri, arı duru ve güçlü bir halde, kararlı ve umutlu adımlarla, hızla kendisini kehrizin su yatağına attı. Yüzlerce yemyeşil ve hoş kokulu dilek bahçesi, onun hasretiyle dudaklarının beklerken, yıllar yılı güneşin ateşi altında kalarak yanmış yüzlerce tarlanın tozlu gözlerinin, binlerce susuz ağacın solgun bakışlarının yanık ve acıklı bir bekleyişle, dört gözle beklediği kurtarıcı olan kehrizin ağzına ulaştırarak, ekinlerle ölmüş bahçelerin su arklarının kumdan damarlarında akmak üzere süratle ilerliyordu.

Ertesi yıl, Müminabad'a geri döndüğümde, zümrüt yeşili yaygılarla suya kanmış ekinler arasında, çölün sevinç ve mutluluk bahçesinde yemyeşil ağaçların, sevinçten ve şükürden titreyen ellerinin dallarını göklere doğru açmış, yaşlı üstadımın canına onun rahmet yüklü kazma vuruşlarına dua ettiklerini, henüz açmamış çiçeklerle goncaların sevinç içinde oynayan çocuklarının; umut dolu verimli taze mısırların gözyaşı şebnemlerinin tazecik, tertemiz gözlerini, yanaklarını ve parmaklarını mutluluk ve şükür heyecanıyla ıslatmış halde, başını omuzlarına yaslamış olarak tatlı ve neşeli bir esintinin meçhul kulağına doğru âmin dediklerini gördüm.

Ben de çocuklarına doğumlarından ve gençliklerinden bu yana bir şeyler öğretmiş; bakışı, davranışı ve sözüyle, ailenin yetişkin gençlerinin gözünde, anneleriyle babalarının düğününü anla-

tan, yaşlı bir aile dostu gibi, sevimli bir gurur, okşayıcı ve yüksek bir hoşnutluk içinde, bağları, bahçeleri ve kırları izliyordum. Ağaçlara, fidanlara, pamuk ve mısır çiçeklerine, suya kanmış tahılların yemyeşil saplarına birer birer bakıyordum. Sanki onların her biriyle eskiden tanışıklığım vardı; teker teker hepsiyle birer arkadaştım, akrabaydım. Bu büyüklükteki bir yerde, bu kadar kalabalık bir topluluk arasında, henüz bir çocuk olmama rağmen, ilk kez büyümüş olarak buluyordum. Bu bir yıl içerisinde, bir ömürlük hayat yaşamıştım.

Çölden geri dönüyordum. Tanyeli çocuğuna hakşinaslık ve edep öğreten müşfik ve görgülü bir anne gibi, benimle vedalaşmanın bir göstergesi olarak, gencecik fidanların başlarını, yeni açmış çiçekleri, sütüyle kendinden geçirdiği buğday başaklarını önümde yere eğmişti ve ben, belli belirsiz görüntülerini yitirdiğim çölün en son noktasında başımı bir kez daha geri çevirdim. Ellerimi büyük bir vakar ve gururla sallayarak, başarı, zevk ve gurur dolu olarak, bu masum yeşilliklerin yemyeşil bir saflık ve içtenlikle dolup taşan suskun duygularına karşılık veriyordum.

ARKADAŞIMA MEKTUP

Bu mektupta, üstat Levâsânî'nin kitabı için gönderdiğiniz fotoğrafımla açıklamalarınızdan, özellikle de bana lütfettiğiniz "genç ve mütefekkir yazar" nitelemesinden dolayı size ve sizin tarafınızdan yazılmış ve düzeltilmiş olan, piyasanın pek hoşuna gidecek biyografimle birlikte, benim şöyle kaş altları alınmış, hoşça çizilmiş, rötuşlu bir fotoğrafımı gönderen Saidî Bey'e teşekkür etmek istiyorum.

O biyografide, bana dair biricik gerçek sıfat "genç" sıfatıydı. O da bana göre değil, kimliğime nazaran. Hiçbir zaman kendimi genç bulmamışımdır. Gençlik nedir bilmiyorum. Çocukluk merdivenlerini ikişer ikişer atlayarak ihtiyarlığa geçmişim. Firdevsî'nin şu dilsiz şiirini sadece anlayan değil, bütün ruhuyla tam olarak hisseden yegâne kişi benim: "Gençliği çocukluktan hatırlıyorum ben."

Burada, iyi ve erdemli kişilerin üslûbuyla maslahat kanadını gerip: "Lütfetmişsiniz, kulunuz bunlara lâyık değil." deme niyetinde değilim. Aksine, biyografimi yazan, uzun yıllardır dostum olan, bana her zaman hak ettiğim değerden daha fazla inancı olan bir kişi olarak size, sizin de beni tanımadığınızı, adımın arkasına yapıştırdığınız dizi dizi sıfatların, Attar'ın Tezkire'sinde bütün velileri bir ucundan tekdüze, klişe ve önceden kalıba dökülmüş sıfatlarla nitelediği ve onları nitelerken, nitelediği şeyin gerçekliğinden çok secilere, kelimeler arasındaki ses uyumuna ve ses türemesine dikkat ettiği üslûbun özensiz bir türü olduğunu söylemek isterim.

Benim, kendim adına beğendiğim tek sıfat "samimiyet ve sadakattir." Bunlara pek az sahip olsam da bir insanın sahip olabileceği en değerli haller olarak onları çok seviyorum. Bu yüzden ben, ilim, şeref, deha, temizlik, cesaret, sanat vs. gibi şeylere sahip olmakla suçlamanızın dayanaksız olduğunu söylemek istemiyorum. Bunların hepsi bende olabilir; hatta sizin sözünü et-

miş olduğunuz fazlalıkta dahi olabilir. Ama bunlar beni tatmin etmiyor, çünkü ben bambaşka bir şeyim. Bu yan yana dizilmiş sıfatlar dizisinin arasında, kendi benliğimin gerçek rengini ve özünü göremiyorum.

Bu durum, ruhu baştanbaşa kendi sanatıyla dolup taşan büyük bir müzisyeni, kurbağalama yüzme stilinde şampiyon olmuş, hoş bedenli, yakışıklı, sevecen, eli açık, kaşı gözü güzel, zevk sahibi, zengin birisi olarak tanıtıp, onun her şeyi olan müziğine hiç değinmemenize benzer. Doğru dahi olsalar, bu sıfatlar, onun ne işine yarar ki? Beethoven'in bir arkadaşı, onun hakkında, "Uzun, dağınık, gür saçları, etkili bir bakışı, Roma heykellerine benzeyen bir boynu olan, erkeksi yüzlü, çok ince ruhlu birisidir, o kadar..." diyecek olsa; onun, bu övgüler karşısında alınıp gücenmeye hakkı yok mudur?

Siz de bilirsiniz ki benim, kendini göstermek, aşırı şöhret aramak gibi bir hastalığım yoktur. Adımın sanımın bilinmemesi ve yalnızlık, her zaman benim söz birliği ettiğim, yoldaşım olan iki arkadaştır. Bu sözü hiçbir zaman bozmadım. Bu yüzden, o kitapta beni nitelediğiniz, halkın beni o şekilde tanımasına yol açacak şeylere önem vermiyorum. Halkın kaderine karşı duyduğum bütün inanca, hayatımı halka vakfetmiş ve bu kelimeye tapıyor olmama rağmen, hiçbir zaman, beni nasıl bilecekler, benden nasıl söz edecekler diye bir kaygı taşımadığımı biliyorsunuz. Çünkü ben, ne beni doğru tanısınlar kaygısı taşıyacak kadar kendime önem veriyorum, ne de beni şöyle tanıyacaklar, böyle bilecekler diye halkın görüşüne ve anlayışına inanç duyuyorum. Ben daima halkın yazgısı hakkında düşünüyorum, onların görüşlerini değil. Ama sizin ilginç mektubunuz -ki bu değersiz kişiye karşı gösterdiğiniz lütuf ve merhamet karşısında mahcubum- ve yıllardır düşüşlerimde bana dayanak olan, yaralarımı sağaltan, yüreğimi ve derdimi anlayan değerli bir arkadaşım olarak beni, kendimi aralarında her zaman yalnız bulduğum o yabancılardan daha fazla tanıman gerektiği hususuna ihtiyacım, beni, teşhisini düzeltmeye, kendi hakkımda düşündüklerimden seni de haberdar etmeye zorladı.

Özellikle de başkalarının ağzından mektubuna aldığın şu sorulara cevap verme isteği beni bunu yapmaya yöneltti: "Falancanın bilmediği bir şey var mı acaba? Falanca nasıl bir adam değil?"

Ne güzel bir soru! Ben, bu soruyu ortaya atanların, bana, ona cevap verenlerden daha yakın olduklarını düşünüyorum. Birinci soruya gelince, cevabı çok basit. Tek cümleyle: Her türlü olaydan haberdar isem, konuşulan her söz hakkında bir şeyler biliyorsam, bunun nedeni her şeyi biliyor olmam değil, aksine buralarda genellikle hiç kimsenin bir şey bilmiyor olmasındandır. Gözlerinde bu denli çok büyütülmem bu yüzdendir. Yoksa cehaletimden ve ilimde elimin sıfır oluşundan dolayı mahcubum. Senin de bildiğin gibi, beni bu denli okumaya ve düşünmeye düşüren, gecemi gündüzümü bilgi biriktirmekle, öğrenmekle geçirmemin, çift dikişli yeteneksiz bir ilkokul öğrencisi gibi çalışıyor olmamın nedeni, bu bilgisizliğin veya az bilmenin acısıdır.

İkinci soru, canlı bir soru. Ona cevap vermek, "ne olmadığımı", daha doğrusu "ne olduğumu" anlatmak için gökler kadar geniş bir dil lâzım bana.

Bu soru bana, Meşhet'te, 1337/1948 yılı gecelerinden bir geceyi hatırlattı. Öyle irkilmiştim ki yedi yıl aradan sonra bile ne zaman hatırlasam hâlâ içim titrer. Birdenbire aklıma şu korkunç soru düşüvermişti: "Ben hangisiyim?"

Senin ruhunun, bu kuşkunun korkusunu hissedebilecek kadar büyük ve geniş olduğunu düşünüyorum. Bir kimsenin kendisini kendi içinde kaybetmesinden daha beter nasıl bir korku olabilir ki? Bir kişinin kendi içinde, kendi benliğinde, nasıl desem, kendi benliğine karışmış, kendilerini onun gibi göstermiş yabancıların olduğunu görmesinden daha büyük bir perişanlık olabilir mi? Şimdi ben, bütün bunların arasında hangisiyim, kimim, bilmiyorum... Ne korkunç!

Bütün kararsızlıklarını, çelişkilerim, düzensizliklerim hep bu perişanlıktan kaynaklanıyor. Umarım, sen ve sevdiklerimden hiç kimse böyle bir şaşkınlığa uğramazsınız.

Sen de biliyorsun ki benim bunca dünya nimeti arasında kendim için seçtiğim ve sevdiğim tek şey yalnızlıktır.

Bu sessizlik bekçisi
Yalnızlık kalabalığının mumu
Suskunluklar mabedinin rahibi
Umutsuzluk dergâhının kapıcısı
Unutkanlıkla yolunun yolcusu
Bir şefkat kolunun sıcaklığını değil
Karamsarlığın huzur dolu kucağının soğuğunda uyumuş
Umudun sıcak nefesiyle uyanmasın diye
Bir gecenin yastığına baş koymuş
Seherin kanlı işvesi kandırmasın diye kendini
Ey kırlangıç! Geri dön
Ey Nisanın habercisi kırlangıç!
Kaç benden, kaç benden!
Kışların ayakları altında solmuş bahçenin
Gözleri yolunu gözlüyor değil baharın
Çöl yalnızlığının isyankâr tozudur bu
Kara bir kasırgadır, bir atlının tozu değil.

Bu şiiri hatırlıyor musun? Ben hâlâ aynıyım, oyum. Aynı bekçi, aynı mum, aynı rahip, aynı kapıcı, aynı yolcuyum... Peygamber diyordu ki: “Ben sizin dünyanızdan güzel kokuyu, kadını ve namazı sevdim.” Oysa ben, sadece yalnızlığı seçtim. Bu temiz tapınak, bu tanıdık sığınak olmasaydı, kapıları, duvarları, bütün sakinleri bana yabancı, bana düşman olan bu dünya beni öldürürdü. Benim gibi bir adamın nasıl olup da bu denli sıcak ve atılgan bir halde halkla kaynaştığına, topluluk arasına karıştığına, her biri kendince onunla uzlaştığını düşünen çeşit çeşit adama katlandığına pek şaşırıyordun. Bu kalabalık denizinin arasına neye dayanarak girdiğimi, başkalarının içine daldığımı, herkese ve her şeye nasıl katlandığımı biliyor musun? Arkamda,

yalnızlığın sağlam ve aşılmaz burçları ve surları vardı. Ne zaman başkaları benim için katlanılmaz hale gelse, ne zaman hayat yakama yapışmaya kalkışsa, bu tapınağa sığınıyor, kapıları kapatıyordum, oh ne rahat! Bir tek, kapımın tokmağını çaldığında aya cevap veriyordum.

Benim en büyük sanatım, gücüm, servetim buydu işte! Benim evim buydu! Annemin, babamın her zaman evde durmadığını, ama benim hiçbir zaman evde olmadığımı söylemesi boşuna değildi. Arkadaşlarımın dediği gibi, benim keşfim, daha doğrusu benim dâhiyane tashihimle buluşum boşuna değildi. Ne acayip bir tashih! Gerçekten de dâhicedir. Hâlâ da öyleyim işte! Ne var ki mutluluğumu, biricik sanatımı, gücümü ve servetimi heder eden başka bir olay oldu. O güvenli evim, o sağlam burçlarım ve surlarım öyle bir çöktü ki bilemezsin. Artık yalnızlık da alındı elimden. Perişan mı perişan haldeyim, avarenin de avaresiyim. Takip altında bir adam, herkes onun peşinde, her bakıştan kaçar halde, sahip olduğu tek sığınak da yok olmuş. Nereye gitsin? Benim marifetim, benim en büyük marifetim, kendi içinde yaşamaktır. Beni şimdiye dek hayatta tutan buydu işte. Beni bütün anlamsız ötekilerden koruyan buydu. Ne zaman başkalarıyla olsam, kendimi yalnız görüyordum. Sadece kendimleyken yalnız değildim. Ama şimdi bu "kendim"in kim olduğunu, hangisi olduğunu bilmiyorum. Ne zaman yalnızlaşsam, bir topluluk üzerime gelip "benim" diye bana asılıyor. Bense korku, perişanlık ve yabancılık içinde her birinin yüzlerine bakıyor ve kendimi tanıyamıyorum. Ben onlardan hangisiyim, bilmiyorum. Görüyorsun değil mi, şu "konuşan"a ait birinci tekil şahıs zamirini kullanmakta ne kadar zorlanıyorum. Ben bunlardan hangisiyim veya bunlar arasında ben olan hangisi, söyleyemiyorum. Öyleyse o tereddütlere düşen, bunca "ben"lerin arasında başı dönen ve aranıp duran kim? Ben o değil miyim? Eğer evetse, öyleyse, bu "ben"i şu anda bana gösteren kim?... Off! Yoruldum! Bırakmalıyım artık. Bırakıyorum, ama buna nasıl katlanabilirim? Şimdiye dek hep başkalarına

katlanma sıkıntısı çektim; oysa şimdi kendime katlanmak bana daha büyük acı veriyor. Görüyorsun değil mi, yalnızlıktan bile nasıl mahrum kaldım?

Çok uzun zamanlar öncesinden bu yana "tek olmadığımın" farkına varmıştım. Ebulfazl Sehâbî'nin beni tasvir ettiği o şiiri hatırlıyor musun? Orada birçok "ben" olduğunu görüyordum. Bir ben Medine doğumlu, kıblesi Kâbe, imanı Hıra'da oluşmuş; ruhu, heyecanı ve duyguları İbrahim, Musa, İsa, Muhammed, Ali, Ebuzer, Selman, Ammar, Yasir ve Sümeyye'nin elleri altında şekillenmiş.

Bir de Medine'ye yabancı bir "ben" var; oraları bilmeyen, imanı hissetmeyen, baştan sona akıl, kuru mantık ve felsefe, iki kere iki dört. Atina doğumlu, Sokrates'in yetiştirmesi, böylece Eflatun, Aristo, İbn Sina, İbn Rüşd ve İbn Haldun'a dek gelmiş; Hegel, Descartes, Kant ve Sartre'a dek gitmiş; bilimle düşüp kalkmış, sonunda Sorbonne'da görünmüş.

Bu ikisine birden yabancı bir "ben" daha var. Öteki "benlerimin" hepsinden daha meşhur olmuş, kendini göstermiş; senin, onu benim adımla, fotoğrafımın altına genç, yazar, cesur, atik, akıllı diye nitelediğin bir ben var. Hâsılı tam da radyodan yapılabilecek en güzel reklam tarzı!

Ne kadar tuhaf! İnsanların beni o olarak tanıdıkları bu ben, bana, öteki benlerimin hepsinden daha yabancı ve uzak. Onların sanki benim "libasım" olduklarını hissediyorum. Libas kelimesinin o özel ve genel anlamıyla, özellikle de iftial babına girmiş hali ne kadar da örtüşüyor ona dair duygularımla. İşte bu yüzden, beni öven ve tanıyan herkesi, kendime daha fazla yabancı ve uzak buluyorum. Karşıma geçip ya da bir toplulukta oturup, sürekli ceketimi, pantolonumu, paltomu konuşan birisi gibi. Durmadan "Ne güzel renk! Ne güzel dikiş! Ne güzel kumaş!" diye övüp durur ya, öyle işte! Bunlardan bana ne?

Hakkımda kötü konuşan, düşmanlık besleyen ve bana küfredenlerin beni incitmemesi işte bu yüzden. O gün seni o kadar

çok kızdıran, öfkelendiren tahammülüm bu yüzden. Yani büyüklüğümden, yumuşaklığımdan, dayanıklılığımdan değil. Şimdiye dek ne yazmışsam, yok, ne bastırmışsam o bastırmış; ne söylemişsem o söylemiş, ne yapmışsam o yapmış, hakkımda ne demişlere onun hakkında demişlerdir.

Bu görüntünün altında gizli kalan, kimsenin görmediği kimse olduğumu söylemiyorum. Bu görüntünün altında, öyle kimseler gizli ki onların arasında hangisi benim, bilmiyorum. Şu anda bana acı çektiren işte bu korkunç perişanlıktır.

Bu benlerden bir başkası da kulağına söz girmeyen, hiçbir şey düşünmeyen; ruhunu ve bütün varlığını baştan sona yiğitlikle, iyi ad aşkıyla, fedakârlık ve halk sevgisiyle doldurmuş olan, halkın sevgisiyle dolu, atılgan, maceracı, tehlikelere açık, intikamdan başka bir şeyle yatışmayan, zaferden başka bir şeyle doymayan, kafasında düşmanı yenmekten başka bir arzu bulunmayan; halkın alkışlarından, mücahitlerin aferinlerinden, zincirleri kırmaktan başka hiçbir şeyin heyecanlandırıp sevindirmediği kahraman bendir.

Bu "ben", beni ta nerelere sürükledi, onun elinden ne darbeler yedim, neler çektim, biliyorsun! Ne de olsa bu benle çok yoldaşlığın oldu, onu iyi tanırsın. 14 Ocak gecesi Bastille Palas'ta dans, müzik ve sevinç çığlıkları içinde, kafe tezgâhındaki yüzlerce boş sandalye arasında yapayalnız oturup ağlayanın "o" olduğunu pekiyi bilirsin. Paris polisinin Port-Facteur zindanında, o ateşin aleviyle baştan ayağa tutuşmuş halde üç gece gündüz boyunca Mösyö Giosse ile konuşan da oydu. Seni o denli sarıp sarmalayan o sözler onun sözleriydi. Sen benden sadece "onu" tanıyorsun. Oysa ben sana başka birini göstermek istiyorum.

Birbirine karışmış onca "ben"ler arasında, hepsinden daha üstte olan, ancak senin asla bir belirtisini dahi görmediğin bir ben daha var ki nicedir beni kendisine bağlamış haldedir. Şaşırtıcı, sağlam, güçlü, olgun ve dolgun çehresi vardır. Ötekiler gibi boş, içsiz, kabuktan ibaret; belirsiz, geçici görüntüler, uzak ve meçhul hayaletler şeklinde değildir. Bu ben, hepsinden daha

gizliydi. Hepsinden daha geç ortaya çıktı. Mekânı, vicdanımım örtülü derinliklerindeydi. Fıtratımın, tabiatımın köklerinden kaynayıp çıktı. Varoluşumun kara ve yoğun bulutlarının ardından doğuverdi. Yıllarca, umut, istek ve hasretle titrerken, baştan sona heyecana dalmış doğuşunu seyrettim. Ortaya çıkışını beklemek çok uzun sürdü, çok zor oldu. İşte, aradığım bu, dedim. Ha, işte ben buyum! Kendimi keşfediyorum, kendi sadık ve temiz benliğimin doğuşuna şahit oluyorum. Ne kadar huzur verici, başarılı bir keşif ve gözlem! Kendisini kaybetmiş birisi niçini, kimi ve neyi bulmak, kendisini bulmak kadar şevkle, gururla ve zaferle doldurabilir?

Yıllarca onunlaydım, kendimle, kendi kendimle. Sahi, neden "kendi kendim" denilir ki? Yoksa herkesin bilinçaltında, kendisinden başka "kendiler" olduğuna dair bir kuşku mu var? Her neyse... O korku ve kararsızlık dönemlerinin ardından, huzur ve hoşnutluk yılları yeniden geldi. Her zaman kapalı, her zaman solgun olan gözlerimde umut şimşekleri çaktı. "Bu dünyada görmek için gözlerimi tam olarak açmaya değecek hiçbir şey, hiç kimse yok." demek istermişçesine gözlerimin hep yarı açık olduğunu söyleyen, yazar dostum doğru söylüyordu.

Her halükârda yitik cennetim ortaya çıkıyordu. Yeniden yalnızlığıma dönebileceğim; havası, ünsiyet, samimiyet ve ismet sıcağıyla titreşen o güzel, sıcak ve sağlam mabede sığınabileceğim umuduna kapılmıştım. Dışarının soğuğundan, kışın çarpmış olduğu dertsiz çehreleri görmekten kurtulup, kendimi "kendimle olmanın" kucağına atabilecektim. Öylesine güçlenmiş ve umutlanmıştım ki var oluş çilesine, hayatın takat tüketici baskısına dayanabileceğimi biliyordum. Sen bilmezsin, hayatta kalmak en acı verici olaydır. Şu şehri kalabalık görenler ne kadar da kördürler. Nüfustan söz edenler ne kadar saftırlar. Nüfus sayımı yapar, hayret verici rakamlar verir, ondan sonra da buna inanırlar. Doğrudur da ama sıfırları boşuna hesaba katmaktadırlar. Nerede olursa olsun sıfır sıfırdır. Hangi nüfus? Nasıl olur da bunca boşluktan, bunca sessizlikten, bunca ıssızlıktan korkuya kapılmazlar? Hani kimse var mı?

Ne mutlu birisini sevip âşık olana! O, şu yeryüzünde, hayaletler gibi geçip giden çarşı pazar kalabalığının arasında birisini görür. Bu boş ıssızlığın arasında birisinin varlığını hisseder. Onun olmadığı yerde kimse yoktur; kimseyi görmez, sadece yalnızlık, ıssızlık ve durgunluk vardır. Onun olduğu her yerde bir topluluk vardır, kalabalıklar, gidiş gelişler vardır. Bu ıssızlık çölünde, bir köyün gölgesini, bir insanın ayak sesini görmekte ve duymaktadır.

Oysa ben yeryüzünün metruk, şehrin ıssız, evlerin boş olduğunu hissediyorum. Asurlular o meşum faciada putumu çalıp puthanemi viran ettiler. Bense korkuya kapıldım. Bu soğuk ıssızlığın, bu sessiz gurbetin korkusuyla kaçıyorum. Yalnızlık beni bezdirdi. Kendime, şu anda ortaya çıkan, şu anda keşfettiğim, doğru ve samimi çehresiyle yanı başımda gördüğüm kendi kendime sığınıyorum. Ne kadar da bildik ve tanıdık benim için! Kendimdir o! Upanişadlar'ın sözü doğrudur: "Dışarıda bir şey yoktur. Gözünü dışarıya diken bekleyiş içinde ölür. Kendine dön, orada her şeyi bulacaksın; çünkü her şey oradadır. Dışarısı karanlıktır. Bu çeşmelerde çileden başka bir şey kaynamaz." Buda doğru söylüyordu: "Nirvana içtedir. Buda'nın nirvanası, şu anda, kendimi kucağında bulduğum o ben'dir. Benim kendi benimdir; göstermelik benler yığını arasından çıkardığım, çehresini kirlerden arındırdığım kendimdir. Şimdi daha da aydınlandı, daha da tanınır halde geldi. Oh! Ne kadar güzel, ne kadar doğru, ne kadar iyi! Bütün güzellikler, iyilikler, celâller, yücelikler, kutsallıklar hepsi bunda. Sadece o var, ondan başka her şey köpük, kabarcık, aldanış, yalan, serap, hayal ve boşunalık. Seni korkuya düşüren, başkalarının suizannına kaptıran sessizliğim, benim onunla konuşuyor olmamdan kaynaklanıyor. Hem de ne sözler! Söyleyecek söz bulamayan onca konuşmalar, bir düğüm gibi nefes yolumu tıkayana, üst üste yığılmış, birbirine geçmiş onca sözler, bazen öleceğimi hissettiğim ruhumu boğan düğümler, şimdi birer birer çözülüp açılıyor, eriyor, ben de rahatlıyorum.

Bu "ben" şimdi ortaya çıktı; akışkan bir ateş gibi içime giriyor, sıcaklığını her an daha fazla hissediyorum. Onunla doluyorum.

Şimdi Descartes'ın, André Gide'in ve Camus'nun nerede olduğunu hissedebiliyorum. Onların o kadar önüne geçmişim ki görülmüyorlar bile. İki üç küçük karaltı! Hatırında mı, o ikisine ne kadar hayrandım. Camus'ya, hayır, hiçbir zaman, ama Descartes ve Gide'e hayrandım. Ben onların bulundukları yerden fersah fersah ilerideyim. "Düşünüyorum öyleyse varım.", "Hissediyorum öyleyse varım.", "Baş kaldırıyorum öyleyse varım!" Bunlar, henüz benim yedi yıl önce ulaştığım menzile bile ulaşamamışlardır! Üçü de "Hangi nedenle vardır?" diye kendi benliklerini ispat arayışındadırlar. "Ben hangi nedenle varım?" Bu meşhur pişkinlerin hamlığından hayretteyim! Henüz "Ben kimim?" sorusuna bile ulaşamamışlar. Her biri tek bir kişi olduklarını, olmak ya da olmamak meselesinin de bundan ibaret olduğunu zannetmektedir. Böyle olsaydı iş kolaydı. Onların ispat ettikleri kadar kolay. Üstelik üçü de doğru söylediklerinin farkında değiller.

Bir "ben" düşünür, bir başka "ben" hisseder, bir başka "ben" de başkaldırır. Daha başka benler, öteki benler de mevcuttur, ama sahtedirler. Gerçek "ben" başkadır. Peki hangisi? İşte tam da burada, ister istemez, söz söylemekten acze düşüyorum. Ağır ve acı bir sessizlik tam da burada ortaya çıkıveriyor. Sükût hep konuşmaların sonunda gelir; oh ne rahat, ne başarı! Oysa bu sükût, konuşmanın daha başında gelir ve ne kadar zordur. Emile Ludwig, Beethoven'in beşinci senfonisinin içine yerleştirmiş olduğu korkunç sessizlikten söz ederek: "Öyle ağır, öyle acımasızdır ki birinin onu duyacak kulağı olsa, korkudan kalbi durur" der. Doğrudur. Allah'ın insanlara verdiği büyük nimetlerden birisi de sessizliği duymaktan aciz olmalarıdır. Bu yüzden hepsi rahat ve güzel yaşarlar. Bu insanlara huzur ve mutluluk veren nice işitmeyişler, anlamayışlar ve bilmeyişler vardır. Bu da onlardan birisidir işte.

Böylesi bir sessizliği, sadece duymakla kalmayıp onu ruhunun tamamında hisseden, birinin çektiği acıyı, nasıl desem, böyle

bir sessizliği anlatan birinin ona nasıl katlanabildiğini tasavvur edebiliyor musun? Mihr Baba, Hindistan'da tam kırk yedi yıldır konuşmuyor. Yarım yüzyıllık sükût! Zor bir iş. Ama onun sükûtu, zor değil. Çünkü bu yolu kendisi seçmiş. Oysa benim sükûtum, bana dayatılmış olduğundan ölümcüldür. Ben bu sükûta mecbur edilmişim. Ne olduğunu nasıl söyleyeyim? Kime söyleyeyim? Karısı: "Genel müdür olalı beri ruhsal ve düşünsel sıkıntıların azaldı." diyen sana mı?

Lao Tzu'nun, Upanişad yazarlarının, Buda'nın, Mahavira'nın, hatta kendilerinde gizli gerçek ben'i ararken, onu bulana ve bilene dek işkence gören, riyazet çeken bizim büyük ariflerimizin neler hissettiklerini bilmiyorum. Benim bulduğum şeyin, onların sözünü ettikleri şey olduğunu söylemek istemiyorum. Kendi göstermelik benlerimin ardınca bulduğum şeyin nirvana olduğunu da söylemek istemiyorum. Ama bende gizlenmiş olan nirvananın, şu anda kendimde hissettiğim şeyde var olduğunu biliyorum. Çünkü herkesin kendi nirvanası vardır. Gönüller sayısınca aşk vardır. Birisi, bir başkasının gönlünde tutuşmuş olan bu aşka, gönül aşkı adını koyarsa, ona kesinlikle kendisini bağışlamayacağı bir suçlamada bulunmuş demektir. Şimdi, bu geçici görüntülerin ardından doğarak beni baştanbaşa kuşatan bu şeye ne ad vereceğimi düşünüyorum. Ben? Tanrı? Mutlak gerçek? Mutlak varlık? Hayır, onu hiçbir adın kalıbında tutsak etmek istemiyorum. Onu, ne kadar temiz de olsa, hiçbir sıfatla kirletmek istemiyorum. Ona bir ad vermeme ne gerek var ki zaten? Yoksa öğretmek mi istiyorum? Onu birilerine göstermek mi istiyorum? Bu adlar nedir ki? Her şeyi bir başka açıdan gördüğüm şu anda, her şey değişmemiş midir? Bu adların rengi solmamış mıdır? Üstten bakınca kelimeleri görürüz, denizin üstünde kendilerini gösteren, her biri değişik boyda kabarcıklar gibi. Birbirinden ayrı, denizden ayrı. Alttan bakınca, artık kelime kabarcıklarını görmeyiz. Bütün kabarcıklar bir olur. Anlamların tamamından oluşan mutlak bir varlık birliği: Deniz! Deniz, bizler sahilde durduğumuz sürece denizdir. Ben, seyirci olarak kaldıkça denizdir. Seyirciyi de karayı da aradan kaldırıp attı-

ğımda, ben de kara da deniz oluruz. Artık deniz de deniz değildir. Peki nedir? İşte burada yine sükût çıkagelir.

Konuşmaya, birisine söylemeye, adlandırmaya zorum mu var? Ne boş zahmet!

Şimdi ayakta durmuş, göstermelik bulut parçalarımın arkasından doğmakta olan "ben"imi seyrediyorum. Kendi doğuşumu izliyorum. Kendimi hafifçe, mutluluk, zevk ve umutlara dalmış halde ona teslim ediyorum. O, beni kendi içine doğru çekiyor. Bense bitip tükenmek için öylece sessiz duruyorum.

Yüzüme bir umut esintisi esiyor. Yok oluşlarımın sevimli neşesi içinde, şükre ve gözyaşlarına dalmış, onunla dolmayı bekliyorum. Şu anda bende coşup kaynayan şeyin beni baştan ayağa sardığını, bütün varlığımı doldurduğunu, tabiatın parmakları yüzünden var oluş duvarlarım üzerinde meydana gelen bütün lekeleri temizlediğini, kendi içinde yıkadığını, değiştirdiğini ve bu acılı kendi doğuşumun lezzetiyle meşgul olarak sessizce durduğumu hissediyorum.

Ama sen bilemezsin! Beni saran bu şey, şu varlık âleminin tamamı kadar büyük. Nasıl desem? Sonsuzluk büyüklüğünde. Mutlak kadar büyük. Ebediyet korkusu kadar büyük. Yaratılışın ağırlığına, Allah'ın celâline sahip. Oysa bu dar ve zayıf kafeste benim "varlığımı" alacak kapasite yok. İçten içe kırılıp döküldüğümü hissediyorum. Bilmem nasıl bir şeydir bu? Ama yorgunum. İçimde kaynayan şey beni öyle kararsız hale getirdi, kalbimi öyle bir sıktı ki bir patlamanın nasıl bir şey olduğunu şimdi şimdi anlıyorum. Kendimi sürekli bir can çekişme halinde buluyorum.

Bu günlerde, özellikle de kendimle daha çok baş başa kaldığım, güzel ve aşina gecelerde, otuz üç yaşındayken gövdesi üzerine erimiş mumlar dökülen aziz şehit Aynulkuzât Hemedanî'nin şu sözünü sadece anlayışımda değil, bütün ruhumda, bütün sinir uçlarımda hissediyorum: "Yüreğim ağzıma geldi." Hafakan! Hafakan!

Her ağacın bir tüfek gibi karşıma dikildiği bu yerde nefes almak ne kadar da zorlaştı. Her adımın sesi ayrı bir keder...

Sessizliğe dayanamıyorum artık. Hiçbir şey söyleyemiyorum. Yine de sessiz kalıp susacağım. Şu anda, can verme acısına dayanan, bunun ardından huzur ve kurtuluşa ereceğini bilen birinin duygularını taşıyorum. Ömür boyu süren bir can çekişmeden başka bir şey olmayan hayatın çilesinden yorulmuş, başını sevgilisinin dizlerini dayayacağını, iki dilsiz Mesih'e benzeyen ellerinin arasında doyasıya okşanacağını bilen birinin...

Bir şehit! Görmüyor musun, ne kadar tatlı, ne kadar huzur içinde ölüyor?

Gündelik hayata alışmış, sadece kendileriyle ayakta durabilen kimseler için, korkunç ve uğursuz bir yok oluş varsa, işte o, bu yoklukta kaybolmaktır. Oysa kendinden hicret etmeye azmetmiş olanlar için ölüm sadece bir başlangıçtır. Allah'ın "Ölmeden önce ölünüz" buyruğunun büyüklüğünü duyan ve ona göre amel eden kişiler ne büyük erlerdir.

Öyle sanırım, bu surede Allah'ın muhatabı, sadece peygamber değildir. Sözün muhatabı kendi elbiselerine bürünenlerin hepsidir.

"Ey elbisesine bürünen, kalk! Elbiseni temizle, pislikleri ondan uzaklaştır."

Vahiy fermanının keskin ve çarpıcı sesi içimde yankılanıyor. Hicrete hazırlanan bu kervanın renklerinden sesler duyuyorum. Artık hicret başlamıştır. Şu anda üzerimde çılgınca tutuşan bu ateşin bir yangın değil, o kervanın ateşi olduğunu, kervan geçip kendisi yollarda kalan bir ateş olduğunu biliyorum.

Neron'un ateşi değil, İbrahim'in ateşi. Nasıl desem, zincirlere bağlı Promethe'nin değerli armağanı. Önsezili Promethe! Güneşle birlikte yoğrulmuş, ama insandan daha önce bilinç kazanmış olan akbabanın kader arkadaşı. Tanrıların ateşini, gökyüzünden gizlice çalarak yeryüzüne getiren, hayatın gecelerini kışlarını ateşe veren ilâhe.

Artık ne dediğimi bilmiyorsun, yeter!

Kendine dönüş, kendinden hicret, kendi kendini bulmak, kendine doğru kaçmak... Nasıl desem? Kelimeler ne kadar zayıf ve kifayetsiz. Bu mektupta, bana dair bulduğun şeyleri, bu adlarla okumandan ne kadar da korkuyorum.

Güneş, denizin ortasından doğdu ve ben bütün varlığım, bütün hayatım mutlak bir bakışa dönüşmüş halde, gözlerimi güneşin eriyen kalbine dikmiş, kendi gözyaşıyla damla damla eriyen bir mum gibi, kendi bakışlarımın altında eriyor, yok oluyor, tükeniyorum.

Bu hali nasıl anlatabilirim? Bu pazarın kirli çığırtkanları olan, üretimle tüketim arasında gidip gelen ulaşım araçları olan kelimelerle mi? En nefis, en asil olanları bile sadece Kelile ve Dimne'deki inekle devenin duygu ve düşüncelerini aktarabilen arz ve talebin bu kirli araçlarıyla mı?

Zorlu ve muhteşem bir yaratılışla uğraşıyorum. Mutlak ve tam bir harakiri. Sakin, bilinçli ve uzun bir intihar. "Kotoni" için hançerini göğsünün sol yanına yavaşça saplayıp sakin gözlerle, gururlu ve kararlı bir tebessümle, bir erkeğe yakışmayan o çileden kuruluşuna kurban etmek üzere hançerinin ucuyla kalbini arayan o Japon kahramanının yaptığından daha zor. Şimdi ben, gece gündüz bu yabancı tabiatın hileyle, benim katkım olmadan bana dayattığı "ben"lerin hepsini, mucizevî bir şekilde içime ayak basmış bulunan "o"nun ayakları altında kurban etmek için arıyorum.

Bu İsmail'in kanına karşılık hiçbir fidye kabul etmeyeceğim. Kendi kendime perde olduğumu, ortadan kalkmam gerektiğini biliyorum.

Ne güzeldir kendi kendisinin yaratıcısı olmak! Ama kolay değildir. Izdırap, kargaşa ve acı canımı öyle tırmalıyor, içime öyle acımasızca bastırıyor ki ölümü hissediyorum. Bu kasırganın ateşli ve taze soluklu dalgaları, damarlarıma, kalbime ve ruhumun duvarlarına öyle bir vuruyor ki kemiklerimin kırılış sesini

duyuyorum. Keşke şu anda sen de burada olsaydın da beni anlamayan, acılarımı duymayan, şu anda beni sana anlatmaları için şu dilsiz elçilerden başka bir çaremin bulunmadığı bu dertsiz kelimelerin pençesinden kurtarsaydın. Yazık ki aramıza girip yerinden kalkmayan bu dağlar, çöller ve denizler, son derece muhtaç olduğum, bana bu kara yasta bir teselli olan o değerli birliktelikten sonra, şimdi bizi birbirimize yabancılaştırmıştır. Şu on üç yıllık uğursuz ayrılık boyunca, bizi birbirimize anlatan hep kör ve dilsiz ulaklar olmuştur.

Ruh çağırma işiyle uğraşan arkadaşlarımdan biri anlattı: Bir ruh benimle bağlantı kurdu. Daha bir şey demeden: "Yanıyorum." dedi. "Niçin" dedim. "İşlediğim büyük bir günah yüzünden azap çekiyorum." dedi. "Nasıl?" dedim. "İçinde bulunduğum bu âlemde, sizin dünyanıza ait kelimelerle, sizin sevinçler, üzüntüler, nesneler ve haller âlemine ait kelimelerle bunlar anlatılamaz." dedi. "Öyle bir anlat ki bu dünyanın kelimeleriyle, senin o âlemdeki sıkıntını az da olsa hissedeyim." dedim. "Bir koyunun derisinin diri diri yüzülmesi gibi." dedi.

Doğru söylüyor, doğru! Neler çektiğini hissedebiliyorum. Ne dediğini anlıyorum. Sen de gündelik hayatın çalışma araçları olan bu kelimelerle benim azabımı anlamaya çalış! Bir koyunun derisinin diri diri yüzülmesi! Biliyorum, bunun ardından bir başka deri bitecek üzerimde. Şu anda, gömlek değiştiren bir yılan gibi kendi Bâyezidliğimden çıkmış haldeyim. Ama ikinci yaratılışımı sona erdireceğim o ana dek, uzun ve acılı bir ölümle pençeleşeceğim. Canlı kalmak ne kadar da zorlaştı. Buradaki hayatın somurtkan ve ölüme sıvanmış duvarları, böyle bir hayat, anbean, dört bir yandan geliyor, bu dar yeri, her an daha sıkışık, daha dar hale getiriyor. Duvarlar şu anda tam anlamıyla bana ulaştılar. Bedenimdeki deriyle temasa geçtiler. Göğsümü şiddetle sıkıştırıyorlar.

İnanmıyorum. Bu şekilde yaşamanın yıllar boyu süreceğine, uzun süreceğine kesinlikle inanmıyorum. Bir şeyler olacak. Yaşamak zorlaştı. Anlar, bir türlü geçip gitmek bilmeyen şiddetli

ve ağır adımlar atıyor üzerime, boğulduğumu hissediyorum. Neden olduğunu bilmiyorum bile! Ancak bir başkasının içime ayağını bastığını, beni kendi içime sığamayacak, kendi içimde huzur bulamayacak kadar güçsüz düşürenin o olduğunu biliyorum. Kendi varlığımdan daha büyük hale geldim; bu elbiseler bana dar geliyor artık.

Bu dar ayakkabı içinde kaçış tutkusu! O büyük yolculuğun aşkı!

Ah, neler çekiyorum!

"Burada olmamak" ne kadar muhayyel, ne kadar cana can katan bir şey!

SEVMEK AŞKTAN ÜSTÜNDÜR

Geçenlerde, Erich Fromm'un, Kant, Kierkegaard, Sartre ve Camus gibi kimselerin sözlerini art arda dizerek, hümanizm propagandası yapmaya, aşkları izaha ve yoruma çalıştığı, o güzel ifade tarzı ve psikanalistik üslûbuyla insanlığın ve toplumun yararına aşklara yol gösterici tahlillerde bulunduğu "Sevme Sanatı" adlı kitabını okuyordum. Ben, onun, kadın, erkek, halk, vatan, baba, oğul, insan, Tanrı aşkı gibi bütün aşk türlerini sunduğu geniş listede, bütün aramalarıma rağmen yüreğimin yıllardır aşina olduğu aşkı bulamadım. Benim aradığım aşk, insandan doğan tek aşktır. Diğer aşkların hepsi tabiatın dayatmalarıdır; yaratılışın gereğidir. Çünkü bu sevgililerin tümünü, bizim için belirleyen tabiattır. Onun memuru olan içgüdü, bizi, elimizde olmadan, aşk duymaya zorlar. İnsanın saf, özgür ve samimi ben'ini, bizim kendi kendiliğimizi, tabiatın dayatması olmadan, mizaç, maslahat ve menfaat icabı olmaksızın seçen biricik aşk türü budur. Bu aşk, kökleri bir başka dünyada olan, hayret verici bir yakınlığın gizemli tadını birbirinden tadan, maveraya ait bir türdeşlik rengini birbirlerinin yüzlerinde gören, iki vatandaş gibi, ansızın bu yabancı hayat ülkesinde rastlantı sonucu birbirlerinin yoluna çıkan ve daha ilk görüşte birbirlerini tanıyan, birbirlerinin yüzlerindeki gizlenmesi imkânsız derin ve parlak tanışıklık ve bağlılık çizgisini okuyan iki ruh arasındaki esrarengiz çekimdir. Böyle bir bağ, bir hümanist olan Erich Fromm'un gözüne görünen o türden aşklardan değildir. Hümanist, temiz kalpli, saf ve olaylara genel bakış açısıyla bakan biridir. Onun bazı yüreklerden geçenlerden ne haberi olabilir ki? İnsanlığı tabiatın ve toplumun hizmetçisi haline getiren tümüyle hileden ibaret aşklardan başka, öteki aşklar gibi bir iş aracı olmayan daha büyük bir aşkın, insanın insana, bir ruhun bir başka ruha duyduğu aşkın var olduğunu nereden bilsin? Yalnız, bir başka güzel, temiz ve zengin bir ruha ihtiyaç duyan bir ruh... Bir yakının kendi yakınına duyduğu aşk... Böcekler gibi yerin altından çıkıp, her biri şu kirli

gündelik yaşam içinde bir menfaat için kıvranan ve ölüp giden bu halk yığınlarının içinde!

Şairlerin kirlettiği bu hale aşk adını vermeye kıyamadım. Adına "bağlılık" demek istedim, ama onu da mollalar ahmaklığa sürüklemişler. Burada en iyi kelimenin "yakınlık" olacağını düşündüm; iki ruhun, iki yabancının yakınlığı. Bu kelimenin "yakınlık" yapısında var olan inceliğe ve güzelliğe rağmen anlamazlar diye korktum. Neyse işte: "Sevmek" diyorum ben buna. Bundan maksadım, birbiriyle tanışık ve yakın olan iki ruhun aşkı, bağlılığı ve imanı. Herkesin saf insani benliğini oluşturan, o içten, temiz ve münezzeh mayadan başka hiçbir maslahat ve zorunluluk yüzünden birbirlerine bağlanmayan iki insan. Tabiatın ve yaratılışın değil, birbirine yakın iki yalnızın yalnızlığının bağladığı bir bağlılık... Ne desem bilmem ki? İşte benim ta iliklerimde, fıtratımın derinliklerinde Massignon için hissettiklerim. Yaşadığı sırada duyduklarım, her gün, onunla el ele, uzak kalışımız yüzünden daima özlemini çektiğimiz "bilmem nereye" doğru yaklaşıyorum. Onun bakışlarında, hep yeniden bulmak üzere bekleyiş yüzünden huzursuz olduğumuz "bilmem kim"i görüyorum. Şu anda, beş yıldan beri ölümüne daha çok yas tutuyorum. Üzerinden zaman geçtikçe, o "ölüm" gününe daha çok yaklaşıyorum.

Sevmenin aşktan daha üstün olduğunu bana öğreten odur.

Sevmek, aşktan daha üstündür. Aşk, kör bir coşku, körlükten doğan bir bağdır. Oysa sevmek, aydınlık ve tertemiz bir görüşten kaynaklanan bilinçli bir bağdır. Aşk, gıdasını daha çok içgüdüden alır; oysa içgüdüden kaynaklanan her şey değersizdir. Sevmek ruhtan doğar; sevgi, bir ruhun yükselebildiği her zirveye onunla birlikte tırmanır.

Aşk, çoğu kalplerde, birbirine benzer şekillerde ve renklerde tecelli eder; ortak niteliklere, hallere ve görünümlere sahiptir. Oysa sevmenin her ruhta kendine has bir tecellisi vardır. Rengini ruhtan alır. Ruhların her birinin, içgüdülerin aksine, kendisine has rengi, yüksekliği, boyutu, tadı ve kokusu olduğundan, ruhlar sayısınca sevilecek şeyler olduğu söylenebilir.

Aşkın kimlikle bağlantısı vardır. Mevsimlerin ve yılların geçip gidişi aşkı etkiler. Oysa sevmek, yaşın, zamanın ve mizacın ötesinde yaşar. Onun yüksek yuvasına zamanın eli değemez.

Aşkın, gizlide ve açıkta, her renkte ve her seviyede, somut bir güzellikle bağı vardır. Schopenhauer'ın deyişiyle: "Sevgilinizin yaşına bir yirmi yıl ekleyin, sonra bu durumun duygularınız üzerindeki doğrudan etkilerini inceleyin."

Oysa sevmek, ruhun içine öyle bir dalmış, ruhun güzelliklerinden başı dönmüş ve onun cezbesine tutulmuştur ki bütün somut güzellikleri bambaşka bir şekilde görür. Aşk, fırtınalı, dalgalı ve bukalemun sıfatlıdır; oysa sevmek, durgun, sağlam, ağırbaşlı ve asalet yüklüdür.

Aşk, uzaklık ve yakınlık arasında salınır. Uzaklık uzun sürecek olursa zayıflar; temas sürecek olursa bayağılığa düşer. Sadece korku, umut, sarsıntı, ızdırap, "görüşme ve kaçınma" ile diri ve güçlü kalabilir. Oysa sevmek, bu hallerin hepsine yabancıdır. Onun dünyası bambaşka bir dünyadır.

Aşk, tek taraflı bir coşkudur. Sevgilinin kim olduğunu düşünmez. Öznel ve kendi kendine bir kaynayıştır. Bu yüzden sürekli hata yapar; seçimlerinde sıkça yanılır veya her zaman tek taraflı kalır. Aşk, bazen birbirine denk olmayan iki yabancı arasında bir kıvılcım çakar. Ortalık karanlık olduğu ve birbirlerini görmedikleri için, ancak bu şimşek çaktıktan sonra onun aydınlığında birbirlerini görebilirler. İşte tam da burada, aşkın kıvılcım çakışından sonra, birbirlerinin yüzüne bakan âşık ve maşuk, birbirlerini tanımadıklarını hissederler. Aslında küçük bir sorun olmayan, aşktan sonra birbirini tanımama ve yabancılaşma hali sıklıkla ortaya çıkar.

Oysa sevmek, aydınlıkta kök salar; ışık altında yeşerir, büyüyüp gelişir. İşte bu yüzden hemen daima tanışıklıktan sonra ortaya çıkar. Aslında, iki ruh, daha başlangıçta, birbirlerinin yüzünde ve bakışlarında tanışıklık çizgilerini okurlar. Tanıştıktan sonra samimi ve senli benli olurlar. İki ruh, iki kişi değil... Çünkü iki

kişinin birbirlerine resmî davrandıkları halde senli benli hissetmeleri mümkündür. Bu durum o denli ince ve kaçaktır ki kolayca duygunun ve anlayışın elinin altından kaçabilir. Daha sonra birbirlerinin söz, davranış ve konuşmalarının ahenginden, yakınlığın tadını, kokusunu ve sıcaklığını hissederler. Derken, iki yoldaş, bulundukları bu konaktan, kendi gözleriyle, birdenbire ve kendiliğinden, sevginin uçsuz bucaksız enginliğine çıktıklarını; sevginin tertemiz ve lekesiz göğünün başları üzerine bir çadır diktiğini görürler. İmanın aydınlık, temiz ve samimi ufukları karşılarında açılıverir. Gizli mihrabında büyük bir rahibin hayalinin yere işlendiği, duasının dertli mırıltıları oradaki tek ve garip minareyi titreten yumuşak ve hafif bir esinti terk edilmiş bir tapınağın ruhu gibi, her an başka göklerin, başka yerlerin yeni ilham mesajlarını, başka bahçelerin esrarlı ve cana can katan çiçek kokularını beraberinde getirerek, kendini şuh, sevimli ve oyunbaz bir işve ve sevgiyle her an bu ikisinin eline ve yüzüne sürer.

Aşk, delilikti̇r. Delilikse anlama ve düşünme dağınıklığı ve bozukluğundan başka bir şey değildir. Oysa sevmek, miracının zirvesinde, aklın sınırlarının ötesine geçer; anlamayı ve düşünmeyi de yeryüzünden çekip beraberinde işrakın yüksek zirvelerine götürür.

Aşk, sevgilide kendi içinin çektiği güzellikleri yaratır. Oysa sevmek, arzuladığı güzellikleri sevgilide görür ve bulur.

Aşk, büyük ve güçlü bir aldanıştır. Sevmekse, gerçek, samimi, sonsuz ve mutlak bir sadakattir.

Aşk, denizde boğulmak, sevmek denizde yüzmektir.

Aşk, görme duygusunu alır, sevmek görüş verir.

Aşk, kaba, şiddetli ve aynı zamanda geçici ve güvenilmezdir. Sevmek, latif, yumuşak ve aynı zamanda kalıcı ve güven vericidir.

Aşk, daima kuşkuyla bir aradadır. Sevmek, baştan sona kesinliktir ve kuşku kabul etmez. Aşktan ne kadar çok içersek suya kanarız, oysa sevgiden ne kadar çok içersek o kadar susarız.

Aşk uzadıkça eskir, sevgi uzadıkça yenilenir.

Aşk, âşığı sevgiliye doğru çeken bir güçtür. Sevmek, dostu dosta götüren bir cazibedir. Aşk, sevgiliye sahip olmak; sevmek dostun varlığında yok olmaya teşne olmaktır.

Aşk, kendi tekelinde kalması için sevgilinin meçhul ve adsız sansız olmasını ister. Çünkü aşk, insanın bencilliğinin, tacirce veya canavarca ruhunun bir tecellisidir. Kendi kötülüğünün farkında olduğundan, onu bir başkasında görünce, ondan bizar olur, ona karşı kin besler. Oysa sevmek, dostun sevgili ve aziz olmasını ister; hatta bütün gönüllerin kendi sevdiğine karşı beslediği hislere sahip olmasını diler. Çünkü sevmek insandaki ilahi ruhun ve güzel fıtratın bir yansımasıdır. İnsan, kendi doğaüstü kutsallığını fark edip onu bir başkasında görünce, onu da sever; onu kendisine tanıdık ve yakın bulur.

Aşkta rakip, nefret edilen kimsedir. Sadece sevmekte "Sevgilinin sokağının sevdalıları kendi canları gibi" tutulur. Kıskançlık aşkın özelliğidir. Çünkü aşk, sevgiliyi kendi lokması olarak görür. Bir başkası onun elinden alacak diye sürekli ızdırap içindedir. Eğer elinden alacak olursa, ikisine birden düşman kesilir. Böylece sevgili de nefret edilir hale gelir. Sevmek imandır, mutlak bir ruhun imanı. Sınırsız bir ebedîliktir, bu dünyanın cinsinden değildir.

Aşk, tabiatın kemendidir. Kendisine itaat etmeyenleri zincirine vurur. Böylece onların tabiattan aldıklarını kendisine geri vermelerini ister. Ölümün kendisinden aldığını, aşk hilesiyle yerine koymalarını ister. Çünkü aşk onlarca defa ölmenin bedelidir. Hâlbuki sevmek, insanın, tabiatın gözlerinden uzakta, kendi kendine yarattığı, kendi ulaştığı, kendi seçtiği bir aşktır. Aşk, içgüdü tuzağına esir olmak; sevmekse, mizacın zorlamasından özgürleşmektir. Aşk, bedenin memurudur. Sevmekse ruhun peygamberi. Aşk, insanın hayatla, tabiatın pek sevdiği gündelik hayatla oyalanmasına yol açan büyük ve güçlü bir aldanıştır. Sevmek, yabancılıktan korkusundan doğar, insanın bu pis ve boş yabancı pazardaki korkutucu bilincidir.

Aşk, lezzet arayışı, sevmek sığınak arayışıdır. Aşk, aç birinin yemek yiyişi; sevmek yabancılar ülkesinde gönül ortağı bulmaktır.

Bir tiyatroda, oyun kahramanı, kılıcının keskinliğini ve gücünü krala göstermek için, yere çelikten bir çubuk koyup bir kılıç darbesiyle ikiye böldü. Oradaki herkes buna şaşırdı. Kral, beyaz bir sabah bulutunu andıran, hafif, ince ve yumuşak bir ipeği havaya attı. İpek örtü, boşlukta dolaşan yoğun bir duman tabakası gibi, yavaş, hoş ve ince bir ruh zarafetiyle havada açılıyor ve yayılıyordu. Bu sırada kral ağır hareketlerle, vakarlı ve kendinden emin bir halde, kılıcını o kumaşın ortasından geçirdi. İpek örtü, en küçük bir direniş göstermeden ikiye bölündü. Her bir parçası havada bir yana dağıldı. Kılıç ipek örtünün ortasından geçtiği halde üzerinde en küçük bir buruşukluk bile meydana gelmedi. Sanki kılıcın ortasından geçişini hissetmedi bile. Kılıç sanki hayallere dalmış bir şairin sigara dumanının beyaz yığınlarından veya bir bulutun içinden geçiyormuşçasına geçti.

Ah! Burada aşk hangi kılıçtır, sevmek hangi kılıç diye sıralı "leff ü neşr" sanatı yapmaktan acizim. Bunu yapamadığım için beni mazur görün. Ben, böyle olaylar karşısında kendinden geçen, zarafetin, letafetin, maddi olmayan, tabii olmayan, yeryüzüne ait olmayan her rengin, kokunun ve tadın ruhuyla oyun oynadığı Massignon'un havarisiyim.

Keşke, onun gözlerini yaşartan şeylerin bir listesini çıkarabilseydim. Okumaya değer bir şey olurdu. Hiç değilse, ruhunun zayıf noktalarına, yani sertliğine, yumuşaklığına, cinsine, rengine, kokusuna ve hassasiyetlerine dokunmak ve duymak için bir işe yarardı.

Bir ruh ata benzer. Elbette eşeğe[64], katıra, ineğe, köpeğe, tilkiye, horoza, koyuna, kurda, leş yiyiciye, çakala, sülüğe, fareye (pek çokları), kaplana, aslana, şahine, baykuşa, serçeye, domu-

[64] Bu benzetmelerden her biri, ilmî ve bilinçli bir araştırmanın eseridir, edebî sanat oyunu değil. Okuyucular, buradaki her tipi belirlemek için, hayat ahırının içinde bunların haricî örneklerini kolayca bulabilirler.

za, ayıya, kediye, semendere, pervaneye, kelebeğe, karıncaya, file, deveye (pek çokları), devekuşuna, hindiye, "deve-inek-kaplan" üçlüsüne, horoz şekerine, çekirdeğe, patatese, patlamış mısıra, kreme, sakıza, denize, ormana, yeni yapılmış güzel görünüşlü prefabrik bir eve, terk edilmiş bir tekkeye, eski bir viraneye ve ateşe benzeyen ruhlar da vardır... Bunun irili ufaklı, renkli türleri ve kökene göre çeşitleri: Petrol, içyağı, kandil yağı, alkol, mazot, benzin; tahta ve çeşitleri, tomruk, odun, kuru zerdali, dut ve sandal ağaçları kerestesine varıncaya kadar... Ya da başka şeylerle tutuşturulmuş, yanıcı ve yakıcı şeyler, kıvılcımlar, şimşekler, yıldırımlar uuuffff... ve öteki ateş çeşitleri. Kokusu ve dumanı olan ateşler değil; kokusuz ve dumansız ateşler: "Mâricin min nâr". Mavi, kırmızı, beyaz, yeşil ateşler... Renksiz ateşler, somut ateşler, görünmez soyut ateşler... Yakıcı ateşler, kızgın ateşler, karartıcı ateşler, aydınlatıcı ateşler, ramaksız ve hararetsiz ateşler... Ateşlerle yanmayan ateşler. Pişirici ateşler, inşa eden ateşler, soğutan, serinleten, iyi, temiz, aydın, görünmez ateşler... Tanrı'daki aşk ateşi... Kim bunu anlamış, bunun farkına varmıştır? Tanrı'nın ruhundaki aşk ateşi; bütün varlığın tecellisi bulduğu ateş. Sıcak ve kızgın olmayan ateş! Neden? Onda ihtiyaç yoktur; onda dalgalanma, dayanıksızlık, kuşku, sarsılım, tereddüt, titreme, vesvese, ızdırap, kaygı yoktur. Ama yine de ateştir. Bütün ateşler daha ateşlidir. Bir kıvılcımının ışığı, bütün yaratılış demek olan ateştir. Gölgesi gökyüzü, tecellisi kâinattır. Külünün incecik, azıcık bir parçası bütün Samanyoludur...

Ne diyeyim?

Tanrı'daki aşk ateşi budur işte. Ne demektir bu? Aşk ateşi böyle olmaz ki! Öyleyse bu sevmenin, sevginin ateşidir. Evet... Sevmenin ateşidir. Hayret! Ben de bütün arifler ve şairler gibi konuşuyorum: Aşk ateşi! Hem de Tanrı'da! Hayır, bu kızgın olmayan, soğuk olmayan, harareti olmayan sevgi ateşidir. Neden? Çünkü bir şeye ihtiyacı yok, amacı yok, varacağı yok, bulacağı yok, kaybedeceği, elde edeceği bir şey yok, işe yarayacak yeri

yok, iltihabı, ıstırabı yok, dalgası yok, kuşkusu ve tereddüdü yok, uzağı ve yakını yok, korkusu ve umudu yok, ölümü ve hayatı yok, şiddeti ve zaafı yok, kafesi yok, bekleyişi yok, suçlanması yok, tabiri ve tevili yok, korkusu ve titremesi yok, ateşi ve sıtması yok, kaydı şartı yok, dönüşü yok, duruşu yok, gidişi yok, riyazeti yok, ahmaklığı yok, anlamazlığı yok, zarureti, maslahatı, faydası, nedeni, niçini, gereği, ihtilafı, uzlaşması, zıtlığı, küfrü, şirki, inanç gevşekliği, hevası, hevesi, lezzeti, elemi yok. Yine de ateştir; ama aşk ateşi değil, sevmenin ateşi....

Ne diyordum?

At... Ha! Evet, bazı ruhlar ata benzer diyordum. Her atın bir tahrik noktası vardır. Bazı olur, bir at en sert kırbaç darbesine bile bana mısın demez. Böğrüne bıçak soksan hissetmez. Hisseder de sanki hiç duymamış gibi yerinden ığranmaz. Ancak, aynı atın, bir veya birkaç tahrik noktası vardır. Kulağının dibi, boynunun üzerindeki birkaç nokta, sırtı, göğsü, boğazının altı, hafif bir parmak dokunuşuyla bile birden ürker; birdenbire korkuya kapılan bir kuş gibi kanatlanıp uçar. Öylesine deli gibi hızlanır ki en usta biniciyi bile üstünden atabilir. Önüne çıkabilecek her engeli aşar. Sıçrar, tepik atar. Dağları, ovaları, vadileri, ırmakları, tepeleri, denizleri, şehirleri, her şeyi, herkesi, her yeri aşarak vurur, kırar, döker, atar, çatlayıncaya, gözden kaybolana dek koşar da koşar. Ruhumun, böyle bir atın ruhu olduğunu hissediyorum. Attan ne aşağı ne de üstün. Ama fayton atı değil, kiralık at değil, binek atı değil. Eğersiz, gemsiz bir at; serkeş, tekmeler savuran, kötü huylu, vahşi bir at. Gem vurulamadığından değil, vurulur, ama zorla, tehlikeyle, çok zaman sonra. Doğrudur, yorucu. Bir de miraca çıkma arzusunda olan, göklerin ötesinde bir mülakata aşk duyan, yeryüzü zindanının özlemle dolu imanı, ağzına gem vurabilir sırtına atlayıp aşina bir sözün kırbacını şaklatırsa, fırtınaları bile geride bırakır. Gökyüzündeki şimşeklerin sesinden hızlı gider. Ok gibi, yeryüzü yaygısını kat eder; ufkun duvarlarının ötesine atlar; sabahın billur ve latif göğsünün üzerine biner. Göz açıp kapayıncaya kadar, yeryüzü gurbetinden, gök-

yüzünün altındaki vahşilerin, pis ve intikam güdücü düşmanların çadırlarından kaçmak isteyen, bu kirli pazarın tacirleriyle köle satıcılarının pençesinde esir olma korkusuyla kendi yurduna doğru yola çıkmış yabancı kölelerin zincirine vurulmuş şehzadeyi öte âlemin sınırlarına dek götürür. Arzulu bir sıçrayışın hızıyla, onu kendi dergâhına, kapısının, duvarının, sakinlerinin ve bütün akrabalarının kendisini beklediği yere götürür. O dergâh, hiçbir insanın utancını kabul etmeyen, çehresine hiçbir çirkin, kötü ve yaralayıcı darbe inmemiş, hiçbir dara, karanlık ve pis kokulu anlayışın çöplüğüne bulanmamış mağrur bir dağın eteklerine kurulmuştur.

Büyük, terk edilmiş, sessiz ve vakur bir köşk; yüksek bir dağın eteğinde, uzaklarda, mağrur ve muhteşem; ayağı, gaybın esrarengiz kalbinden başını uzatmış bir güneş kaynağı; havası en güzel ruhların en güzel sevgilerinin en güzel kokularıyla kokmada. Burası neresi? Bu dünyada olmayan bir yer. Burası neresi? Yeri ve göğü tümüyle ruhlardan inşa edilmiş, ruhlarla yoğrulmuş bir yer. Ömrünün tamamını o kulların kalabalığı arasında geçiren gizemli, kimsenin kendisini tanımadığı, yanına toplanan ve ona uzun uzun bakan binlerce uzak yakın kişinin gözleriyle suretini hiç görmedikleri o rahibin ruhu... Sadece bir kez, bu çölden geçen uzun yol boyunca bir kez, meçhul mabedin pencerelerinden içeri baktı. Orada meçhul bir şehidin kabrini gördü. Hayatı boyunca gözlerini göğe dikmiş bir âbidin hayaline benzeyen minarenin altında gömülüydü.

Resmi, hareminin duvarında asılı duran paslı bir demir çerçevenin içindeydi. Gözleri, anlamlı bir hasret ve üzüntüyle, şehidin mezarındaki levhaya dikilmişti. Sanki levhanın üzerine kazınmış olan yazıları okuyordu. Öyle anlaşılıyordu ki bu resim, mezarın içinde yatmakta olan meçhul şehitle yakın akraba birinin resmiydi. Sanki sadece o, bu ülkede, hiç kimsenin bilmediği bu meçhul mezarın yerini, onun kim olduğunu, başına neler geldiğini, buralarda nasıl şehadete erdiğini, nasıl ve kimler tarafından öldürülüp bu toprağa gömüldüğünü bilmektedir. Peki,

ama neden kimse onun hatırasını anlatmamaktadır? Neden buraya gelip adak adayan, dua eden onca ziyaretçi arasında, bir kişi bile, uzaktan yakından görüp durdukları, övgüyle söz edip kutsadıkları haremindeki o güzel nakışlı minareden başka bir şey bilmemektedir? Neden bir kişi bile bu mezar taşının üstünde yazan yazıları okuma zahmetine katlanmamaktadır? Neden bu şehidin kabri böyle bayındır, bakımlı, mütevellisi, vakıfları, ziyaretçileri olduğu halde, şahsını kimse tanımamakta; zarif ve nefis çinilerle süslü, şaşırtıcı bir sanatkârlığın gözleri kamaştırdığı bu güzel minarenin altında kimin gömülü olduğunu hiç kimse sormamaktadır? Neden şehit edilmiştir? Kaderi, acısı, kederi, dini, imanı, yaşadığı çağ, kanlı hayatı nasıl geçmiştir? Bu minarenin altında kana bulanmış olan bu meçhul imamzadenin kim olduğunu, neden, nasıl ve hangi halifenin kılıcıyla şehit edildiğini, neler düşünmüş, neler hissetmiş, neler istemiş olduğunu neden hiç kimse sormaz?

Bu acı düşüncelerin pençesine alıp yaktığı o rahip, gözlerini bu meçhul şehidin kabrinin pencerelerine dikmiş, bakışları haremin duvarında asılı duran resimle şehidin kabri arasında gidip geliyor ve soruyordu. Birden, haremin duvarına çerçevelenerek asılmış olan o resimdeki yüzün kendisine tandık geldiği hissine kapıldı. Korku dolu, ama istekli bir bakışla baktıkça baktı. Sonra bu resmin, evet, bu resmin kendi resmi olduğunu gördü!

Evet, benim ruhum bir attır. Ama ne yazık ki·Buralarda atı -ki o ben oluyorum-, o Arap atını, değirmene bağlıyor ve araba çeken atlarla aynı zincire vuruyorlar. Buralarda bağlı olanlar özgür, kaçak olanlar tutsaktır.

"Öfkeliler sessiz sedasız, feryat figansız,
Dertliler feryat figansız, sessiz sedasız...
Yine biz kaldık geride bir de sakin şehir
Bir de çakal, kurt, tilki kaldı.
Bazen diyorum öyle bir çığlık atayım,
Yine bakıyorum ki sesim kısık...!
...."

Geçelim.

Aşk bazen yer değiştirir; bazen soğur, bazen yakar. Ama sevmek, kendi yerinden, dostunun yanı başından ayrılmaz. Sıcak değildir ki soğusun, yakıcı değildir ki yaksın.

Aşkın yüzü hep kendine dönüktür. Bencildir, kendisiyle kaimdir, kıskançtır. Sevgilisine sadece kendisi için tapar ve över. Oysa sevmenin yüzü, dosta dönüktür. Dostunu ister; dostuyla ayakta durur; onu, onun için sever ve arada kendisi yoktur.

Arada âşığın ayağı yoksa aşk da yoktur. Oysa sevmekte, sevgiden ve sevgiliden başka üçüncü bir kişi yoktur. Aşk, hızla kine ve intikama dönüşür. Âşık kendisini arada görmediği anda böyle olur. Oysa sevmekte böyle şeylere doğru yol yoktur. Sevmeyi iyice bilen, güzelce hisseden kimse, arada kendisini görmediğinde, derhal, kolayca, şaşırtıcı, şaibesiz, büyük, muhteşem ve İbrahim'ce bir fedakârlığa ve cömertliğe dönüşür. İşte tam da bu sırada, artık mevcut olmayan ve olmayacak olan kendisini, dostun aynasında bir leke olarak görür ve o lekeyi aynadan temizle diye emir verir. Bunu gerçekten, samimiyetle, kesin bir inançla yapar; gösterişle, naz ve edayla değil. Zaten bu, hem konuşmasından hem de sözündeki ateşten bellidir. Der ki: "Madem ayna artık benim yüzümü kendinde görmeyecek, boş yere yüzünde bir leke kalmasın. Senin yüreğinin tertemiz, parlak aynası lekelenmesin!" Oysa aşk der ki: "Ah! Acaba benden sonra bu lekeyi temizleyecek misin? Aynaya benden sonra başka bir leke konacak mı? Bundan böyle aynanın yüzü lekesiz kalacak mı? Hayır, hayır, hayır! Benden sonra, bu aynanın her yerini karart. Bu lekeyi aynanın bütün yüzeyine yay! Aynanın sırrını tümden kazı da üzerinde başka bir görüntü görünmesin. Aynayı toprağa bula, başının üstüne yas toprağı saç da üstüne güneş ışığı bile vurmasın. Benden sonra parlamasın, ışıldamasın. Ah! Ne diyeyim? Aynayı kır! Kır! Paramparça et."

Oğlum! Benden sonra bağrını yırt. Saçlarını hep dağınık tut. Asla tıraş olma. Dudaklarına asla gülücük kondurma. Asla yumuşak bir yatakta yatma. Hiç uyuma. Hep ağla. Yüreğinde acımı

hep taptaze tut. Mezarımın başından kalkma. Evine geri dönme. Benim ölümüm yüzünden hayatını heder et. Senin gülüş sesin, mutluluk ve özgürlük haberin bana gelirse, ruhum kabirde işkence çekecek. Ah! Bana mezarımın altında kendi mutluluğunla işkence etme.

Ve sen eşim! İşte ben kendi hastalığım yüzünden öldüm. Acısız ve hissiz cesedimi ateşte yaktılar. Sakın beni unutma, bir süre sonra şehre geri dönüp kabrimi terk etme; eve dönüp bensiz hayat ve huzur bulma. Ah! Senin benden sonra mutlu olman, benim için ne büyük bir bedbahtlıktır. Ölü bedenimi ateşe verdikleri sırada henüz yolun başında olsan da benden sonra senden de geriye külden başka bir şey kalmasın diye benimle birlikte kendini ateşin alevlerinde yakmalısın."

Oysa sevmek, bütün iman ve dua coşkusuyla, onun eteğine sarılır; ısrarla, yakararak, emrederek, can çekiştiği yatakta eşinden ister ki:

"Ey eşim! Sen, bir yirmi yıl daha yaşayabilir, soluk alabilir, hissedebilir, sevinebilir, bir eş, bir yoldaş, konuşacak bir arkadaş, bir ruh dengi, bir yakın, bir ünsiyet çeşmesi, serin bir gölge, kokulu bir bahçe bulabilirsin. Bensiz, yirmi bahar daha sevinç içinde olabilirsin. Bensiz, yirmi yaz daha yolculuktan, denizden, yayladan, dağdan, ırmaktan zevk alabilirsin. Yirmi sonbahar daha derin düşüncelere, köklü duygulara, okumaya, düşünmeye, sevmeye, âşık olmaya, üzülmeye, hatıraları anmaya zaman bulabilirsin.

Yirmi yıl daha, pencerelerin arkasında oturup sessiz sakin düşen karların yağışını, yağmurların nazlı parmaklarının sesini, rüzgârın ağaçların çıplak tenine vuran kamçılarını dinleyip seyredebilirsin. Uzun, karanlık ve sabırlı kış gecelerinde, odanın kapısını kapatıp perdeleri çekebilir, sıcacık, sevimli sobanın yanına oturabilir; gözlerini, senin gönlünle konuşan ateşin, hızlı, şen şakrak ve esrarlı şulelerinin oynaşmasına dikebilirsin. Bakışlarını onun büyülü dansından alamayabilirsin. Bu sırada, hayalinin vahşi kuşlarını dışarı salıp, geçmişin hoş kokulu, renkli

hatıralarına, geleceğin seni bekleyen arzularına doğru uçurabilir; gidip gelmelerini, her an sana tatlı haberleri, heyecan verici mesajları armağan getirmelerini bekleyebilirsin.

Ama bu kuşlardan hiçbirini, beni arayıp sormak için, sakın mezarımın üzerine yollama. Beni incitmiş olursun. Mezarlığın ölümcül, ağır ve sessiz karanlığının derinliklerinden, o titrek ateşin ışığı altında yüzüne bakmakta olan, saçlarının, alnının, göğsünün, bedeninin ve elbisenin üzerinde gölgelerin raksını izleyen ruhum, o sırada suskun bir halde sobanın yanına oturup hatıralarını gözden geçirdiğini, arzularını tazelediğini, alevlerin oyununu izlediğini, zaman zaman pek tatlı bir hatıranın veya arzunun gelişinin seni gıdıkladığını, başını bir yana, omzunu bir yana eğdiğini, neşeli ve canlı bir gülücüğün ona direnen dudaklarının üzerinde yüzüne doğru yayıldığını, gözlerini hafif bir utangaçlık içinde kıstığını, yüzünün tatlı bir utançla parladığını, ateş gibi güller açtığını, derken birdenbire yerinden kalkıp oturduğunu, geçmişe ve geleceğe gönderdiğin o kuşlardan birinin sana yeni bir armağan getirdiğini, bir başka hikâye anlatmaya başladığını, sonra yine güneşe karşı açan bir güle benzeyen yumuşak tebessümünün daha dudaklarına yerleşmeden dağıldığını gördüğümde tatlı hikâyelere daldığını, renkli arzuların seni okşadığını, güzel ve hoş kokulu anıların seni gıdıkladığını, oğlunu veya kızını damat veya gelin olarak gören bir babanın gözlerindeki heyecanla, benim de toprakla dolmuş göz çukurlarımdaki gözlerim mezarlığın karanlığı içinde parlayacak, kafatasım sevinçten mezarın tavanına vuracak, yüreğim çürümüş, göğsüm boş ve kuşu ölmüş bir kafese dönmüş olsa da göğüs kafesimde kemiklerim senin sevincini paylaşarak birbirinden ayrılacaktır.

Evet, eğer bu haldeyken, ruhum, ansızın üzgün bir kuşun çıkageldiğini, yeni bir hikâyeye başladığını, ani ve şaşırtıcı bir olayla karşılaşmış gibi kaşlarını yukarı kaldırıp gözlerini ateşe dikmiş gibi sabitlediğini, özlem dolu biri üzüntü kıvılcımı çaktığını, gamlı gözyaşlarıyla dolu bakışlarında ateşin raks etmeye baş-

ladığını, alnında derin keder izleri belirdiğini, dudakların solup başının omuzlarına düştüğünü, iki elini dizlerine dayadığını, yeryüzünde ağır bir özlem acısı yaşadığını, bu kuşun beni anlattığını ve onun benim gamlı yalnızlık evimin yolundan geçtiğini görür ve bilirse, tıpkı dünyada olduğu gibi, binlerce komşum ve hemşerimin yanı başında, yalnız, sessiz, sakin ve yabancı bir halde, benim için artık aynı renkte olan nice geceler ve gündüzler geçirerek bu geniş mezarda perişan olur, acılar kemikten ibaret bedenimi tırmalamaya başlar. Feryat edecek boğazı, isyan edecek yüreği, konuşacak dili, yürüyecek ayağı, yazacak eli olmayan birinin, acizin de acizi olduğunu, baştan sona bir çaresizlik iskeletine dönüştüğünü; göğsünde, bedeninde ve başında vahşi korku rüzgârlarından başka bir şeyin bulunmadığı boş bir kafese döndüğünü, hatta içinde rüzgâr dahi olmayan bir toprak ve kemik yığınından başka bir şey olmanın ne demek olduğunu sen bilemezsin.

Sen bilemezsin, sen bilemezsin, ey hayatın coşkusuyla kaynayan pınar! Ey tepeden tırnağa hayat, gençlik, heyecan ve şevkle dolu ruh! Ey beni o dünyada, hareket, konuşma, dinleme, öfkelenme, fitne, sevgi, kımıldama, bekleme, isyan, gülme, ağlama, arzu, hatıra, soluk alma, yürüme, uzaklık, yakınlık, kaçma, yaklaşma, sakınma, korku, umut dünyasında yeniden yaşatmak ve hayatta kalmayı öğretmek isteyen! Şimdi bunların hepsi yanı başımda, kefenimin içinde, benimle birlikte gömüldüler.

Beni, vefasız anamızın göklerde bıraktığı, bu çirkin ve yabancı sürgün yerine attığı cennete yeniden indirmek istiyorsun. Evet sen, ey varlıkla, yapabilme gücüyle, his, hareket ve hayatla dolu olan sen! Sen bilemezsin, şu anda içi hava dolu bir kemik yığınına dönüşen, boş sinesinin üstünde acımasız mezarın ağır taşı örtülü olan bu dostun için acı çekmenin ne kadar zor olduğunu sen bilemezsin!

Bilemezsin, iki gözü toprakla dolu, iki derin ve büyük çukura dönmüş birisi için ağlamanın ne denli eziyet verici olduğunu. Nasıl desem? Çile mi? Acı mı? Zor mu? Bu kelimeler dirilere ait;

yapabilme, var olma ve hayat dolu dünyaya ait. Burada hiçbir kelimenin anlatma gücü yok. Hiçbir kelimenin, hiçbir dilin elinden bir şey gelmiyor. Nasıl anlatsam? Şu kadarını söyleyeyim; beni incitme, beni burada incitme, burada hep senin için, sadece senin için kaygılanıyorum. Şundan başka bir şey düşünmüyorum: Gözlerini ateşin sevinçli ve oyunbaz alevlerine diktiğinde, hayal kuşları başının etrafında dönüp durduğunda, her biri sana yeni yeni hikâyeler anlatmaya başladığında, sakın, birdenbire o dolgun dudakların, parlak gözlerin, canlı, taze, hayat dolu yüzün acı bir hikâyeyle buruşup solmasın. Ben burada, utangaçlık, istek ve okşayış yüklü tatlı hatıraların ve heyecan verici arzuların, seni durmadan gıdıklamasından başka bir şey görmek istemiyorum. Beni burada, bu sonsuz ve sessiz yalnızlık içinde huzur içinde bırak. Sen bir yirmi yıl daha bensiz, varlık ve hayat dolu anların kucağında olmalı ve yaşamalısın... Olmalı ve yaşamalısın... Olmalı ve yaşamalısın...

Evet, olmalı ve yaşamalısın... Çünkü sevgi aşktan üstündür ve ben, kendimi asla yüce aşkların en yüksek zirvelerinin üstünden aşağıya düşürmeyeceğim.

BENİM MABUTLARIM

Kendisinden pek çok şey aldığım, benim oluşumumda nice katkıları olan büyük ve dahi hocam Profesör Louis Massignon, ilmî hayatının tamamını Hallâc, Selmân ve Fatıma'ya dair araştırmalarla geçirdi. İslâm tarihinin bu üç büyük şahsiyetinin hayatı konusundaki eserleri çok meşhurdur. Onun "Hallâç'ın Şahsî Hayat Eğrisi"[65] ve "Selmân-ı Pâk"[66] adlı eserlerini çevirdim. Ne var ki ölümünden sonra yayınlanması gereken, "Fatıma'ya dair bilgi ve belgeler koleksiyonunu" şimdiye kadar çevirmeye girişen olmadı. Şimdilik ben de bu işi yapma niyetinde değilim. Bu gerekli işin ne zaman yapılacağı, her ikisini de taparcasına öven Şiilerin gözünde, tıpkı Ali'nin siması gibi henüz meçhul olan Fatıma'nın gerçek çehresinin ne zaman gün yüzüne çıkacağı belli değil.

Ben, 1960-1962 yıllarında, Hazreti Fatıma'nın siyasi, ahlaki ve ruhi şahsiyetine dair araştırmalarını bir araya getirmekle uğraştığı sıralarda, kendisiyle kayda değmez bir işbirliğim oldu. Ona, bu konuyla ilgili Farsça (özellikle de çeşitli lehçelerdeki) eserlerin toplanması, okunması, çevrilmesi ve değerlendirilmesinde yardımcı oluyordum. Büyük bir çalışmada, büyük bir adamla yan yana işbirliği yaptığım bu iki yıl, hayatımın iftiharla dolu, unutulmaz zamanlarından birisidir. Bana her şeyden çok lezzet veren, hayatı benim için anlamlı kılan bu büyük, yüce, güzel, dahi ve bilgin ruhla ilişki kurmak ve tanışmaktı. O, bir adamın varlığında, bir insanın yüzünde, bir dünyanın ruhunda bulunabilecek en parlak güzelliklerin bileşimiydi.

[65] Etude sur Courbe Personelle d'une Vie: Le Cas de Hallaj Martyr Mystique de l'Islam.

[66] *Selman-i Pâk ve Nohostin Şukûfehâ-yi Ma'neviyyet-i İslâm-i İrân*, (Benim ve Prof. Bedevî'nin iki önsözü ve Corbin'in yazdığı biyografi ile birlikte) Tûs Yay., Tahran, 1344/1965. *Salman Pak et le Prémices Sprituelles de l'Islam Iranien*, Paris 1933.

Hayatım boyunca, yetmiş dokuz yaşındaki bu Fransız ihtiyardan daha güzel bir insan görmedim. Sadece manevi, ruhi, ahlaki ve fikrî güzellik değil; fiziksel güzelliği de öyle belirgin ve güçlüydü ki kendisini gördükten sonra Paris'teki her güzel yüz bana çirkin, soğuk, anlamsız ve oyuncak gibi geliyordu. Ara sıra bir miktarı kulaklarının arkasında toplanan kısa beyaz saçlarının ışıltısında, ona olağanüstü bir ihtişam ve kutsallık katan ilahi bir tanyerinin pırıltısı vardı. Bakışlarımı büyüleyici çekiciliğinin pençesinden güçlükle kurtarıyor ve kendime dönebiliyordum. Kemikli yüzü, saf bir irade ve kararlılıkla yaratılmıştı. Büyükçe denilebilecek burnu, görenlerin bakışlarını kolaylıkla kendisinde odaklaştırmasına, onun iyi, sevimli, orta halli, nüfuz edilebilir bir adam olarak algılanmasına izin vermiyor; iri burunlu, hatta asil bir burna sahip erkeklerden ayrı olduğunu gösteriyordu. Gözleri yerinde duramazdı. Bir noktaya veya bir yöne doğru bir an olsun dalıp gittiğini hiç görmedim. Yerinde duramayan iki serçe gibi, iki kafesin içinde uçup dolanırlardı. Nereye baktıklarını asla anlayamazdın. Ben bu tip gözlerin çok zeki ama derin olmayan kişilerde bulunduğunu düşünürüm. Bir yere kadar böyle olduğuna kalben inansam da onun hakkında böyle bir yargıda bulunacak cürete sahip değilim. Belki derin değildi demek yerine, zekâsı derinliğinden daha fazla, daha parlak görünüyordu demek doğru olur.

Sürekli olarak düşüncelere dalardı; öyle ki herkes hiçbir şeyi doğru düzgün görmediğini düşünürdü. Gerçekten de öyleydi. Bir gün "fare" (projektör) kelimesi için bir temsil, bir örnek arıyordu. Öğrencilerden birisi: "Uçaklara kılavuzluk etsin diye Eyfel Kulesi'nin üzerine döner projektör koymuşlar" dedi. Hayretle sordu: "Eyfel'in üzerine projektör mü koymuşlar?" Oysa bu projektör uzun yıllardan beri 330 metrelik kulenin üzerinde dönüp duruyor, her gece 9'dan 12'ye kadar, dakikada birkaç kez, ışığı şehrin bütün odalarını karartıp aydınlatmaktaydı. O, bunu ne görmüş, ne de duymuştu! Hâlbuki eserlerinde, örneğin, İslâm ülkelerinin bahçelerini Avrupa bahçeleriyle karşılaştırdığı güzel, ilginç ve zekice ifadelerinde, sanki oraların fotoğrafını çekmiş gi-

bi dikkatli ve özenliydi. Gözleri, hiçbir şeye takılıp kalmayan, hiçbir noktada durmayan gözleri, en hassas fotoğraf makineleri gibi, renkleri, görüntüleri ve manzaraları en ince çizgilerine, en derin ayrıntılarına kadar mucizevî kalemiyle tasvir ederdi. Büyük bir profesyonel ressamın bile gözlerinin göremediği şeyleri görürdü. Hayallere dalmanın, derin ve sürekli düşüncelere gömülmenin bakışlarının dikkatini asla dağıtamadığı profesyonel gözcülerden bile daha kesin görürdü. Onun, canının istediği şeyleri gördüğü; turistler, serseriler, sakallı ve sakalsız çocuklar, çok zaman sadece gözleri çalışan, baktıkları her şeye ve herkese gözleri takılıp saatlerce yol kenarlarında volta atarak onları izleyen, her vitrinin önünde seyre dalan ve sürekli olarak gördükleri şeyleri konuşan insanlar gibi, her şeyi ve herkesi görmek için zamanını telef etmediği ortadaydı. Genellikle görmezdi, ama görmek istediğinde, mucizevî bir şekilde, dikkatli, ince, güzel, tam, eksiksiz, derin ve tatlı görürdü.

Çok sert ve asabi bir adamdı. Çabucak alevlenirdi. Bir güzellik karşısında hemen heyecana kapılır, takatsiz hale gelir, kıvranırdı. Çirkinlik karşısında da böyleydi. Bu tür ruhların hemen hepsinde olduğu gibi o da abartıdan uzak değildi. Her şeyi ya olduğundan daha güzel ya da olduğundan daha çirkin görürdü. Başkaları, bakışlarının baktığı şeylere müdahale ettiğini düşünürdü. Oysa öyle değildi. O, gizli ve görünmeyen şeyleri de görürdü. Herkesin ayırt edebileceği, kendisine has tabirleri vardı. Sözlerinde sadece bilgisi değil, ruhu da göze çarpardı. Sesinin tonundan ve renginden, temiz ve iyi bir insan olduğu açıkça hissedilirdi.

Sözlerinde derinlik ve güzellik iç içe geçmişti. Örneğin çok sevdiği Selman hakkında şöyle derdi: "Başını Allah'a secdeye koyduğu açık alnında, Ahuramazda'nın ateşinin parlaklığı görünen ilahi temizlikten doğmuş bu adamın mezarı, şimdi mütevazı bir köşede kalmış, Medâin'in geniş salonlarının gölgesinde, kırık dizlerinin üstüne çökmüş, Kisr'a'nın yüksek saltanatı karşısında Selman'ın alçakgönüllü maneviyatını anlatmaktadır...

Müslüman bahçeleri, içlerine adım atan her seyirciyi, hemen kendi bağrına, bahçenin ortasına doğru çeker. İçeri giren herkes, hiç düşünmeksizin, bahçenin ortasına doğru giden yolu tutar. Havuzu, fıskiyesi, çiçeklerden ve asmalardan güzel bir gölgeliği olan yere... Oysa Avrupa bahçeleri öyle mi? İçeri girenleri, kendi çevresinde, bahçenin etrafındaki duvarlar boyunca gezdirir. İzleyici, kendiliğinden, bahçenin çevresine yönelir..."

Ne kadar temiz, utangaçlık dolu, heyecan verici bir andı o an! O güzel ve ince buluşunu büyük bir keyifle şerh ettiği sırada, cazibesine öyle bir kapılmıştım ki ne halde olduğumun farkında değildim. Hocamın merakını mucip olacak olağandışı bir hale bürünmüştüm. Birden beniz süzdüğünü, başıyla, gözüyle, boynuyla, hal ve hareketiyle sanki bana şöyle sorduğunu hissettim: ...?

Birdenbire böyle beklenmedik bir soruyla karşı karşıya kalınca, özellikle de sözlerinden anladığım kadarıyla, bu sırada, cevabımı kendisine söylemekten utanacağım bir hale düştüğümü görünce, biraz tereddüt edip omuzlarımı silktim ve hiçbir şey demedim. Manasını hemencecik anlayacağı bir ses tonuyla "Hiç!" dedim. Beni bırakmadı; daha çok yapıştı. Utana sıkıla, özür dileye dileye: "Bu teorinin, sizin söylediklerinizden daha öte bir anlamı yok mudur?" dedim. Aceleci bir şaşkınlık ve merakla: "Ne anlamı?" diye sordu. Biraz daha bekleyip: "Sizin bahçelerinizle bizimkiler arasındaki fark, başka bir halin ve niteliğin farklılığını anlatmıyor mu?" dedim.

Ne demek istediğimi hissettiğini gösteren yoğun bir heyecanla: "Pekâlâ, söyle, ne farkı?" diye sordu.

Daha fazla konuşamadım. Sadece utangaç bir bekleyiş içinde yüzüne bakıyordum. O ise, bir yandan soru sorduğu sıradaki halini kaybederken, bir yandan da giderek artan bir heyecan ve duygu haliyle neler demek istediğimi anlıyordu.

İhtiyar! Ne kadar mukaddes, yüce, şerefli ve insan gibi bir insandı. Bu meselelerde ne kadar şaşırtıcı bir hassasiyete sahipti.

Yanıma geldi, elini sandalyemin yanına koyup hafifçe üzerime doğru eğilerek bir süre bana doğru daldı. Ama sanki bana bakmıyordu, dudakları titriyordu. Hafif tebessüm ediyordu; ama acıklı, sevecen ve titrekti. Gözleri kederle dolmuştu; o haldeyken bakışlarını pencereden dışarı fırlattı. Bir süre dalıp gitti. Dalmıştı ve ben ne halde olduğumu bilmiyordum! Geçti. Nasıl geçtiğini anlatamam. Başını çevirdiğini gördüm. Ellerini sandalyemin kolçağından çekti. Güçlükle belini doğrultarak: "Evet, aynen öyle, doğru! Pekâlâ, pekâlâ! Ama acıklı! Evet, çok acıklı!" dedi, hem de nasıl bir ses tonuyla dedi. Ardından babacan, müşfik ve teşvik edici bir ses tonuyla: "Ama ... Bey, ne dediğinin farkında mısın? Dediklerini ne ölçüde anlıyorsun?" dedi. Sessiz ve utangaç bir halde gülümsedim. Bilmiyorum dercesine başımı salladım. Sonra acı acı bana baktı; üzerime diktiği gözlerini kalın bir keder perdesi kaplamıştı. Hayalinin derinlerindeki çok uzak ve belirsiz bir noktaya baktığını hissediyordum. "Hayır, senin keşfin benimkimden daha zekice, daha üstün, ama sen bilmezsin. Senin düşündüğünden daha üzüntü verici, daha çirkin bir trajedi var ortada. Sen göremiyorsun..." dedi.

Bu kelimeler ne halde dökülüyordu dilinden! İhtiyarın elleri titriyordu. Sararıp solmuş, kemikli ve erkeksi yüzü, kederle tutuşmuştu... Kendilerini kitap ve ilim perdesi arkasında, özgürlük ve insanlık acılarından yana beceriklice gizlemiş ve onu hayatının sonlarında yalnız bırakmış arkadaşlarıyla meslektaşlarının namertlikleri ve arkadan vuruşları içini alevlendirmiş, hep güzellik ve imanla dalgalanan yüreğini eritiyordu.

Onun huzurundayken kendimi, büyük bir ruhun, üstün bir insanın, mutlak ve aşkın bir iyiliğin, nefis, eşine az rastlanır bir insanın karşısında buluyordum. Ona baktıkça, tertemiz, üstün ve değerli bir gurura, başarıya ve zevke dalıyordum. Yüreğimde, büyük, ağır ve dolu dolu bir huzurun cazibesine kapıldığım onu buluş sıcaklığının zirvesindeyken, yüzlerce "hayıflanma ve keşke" kalbimi iğneleyip ısırıyordu.

O, büyük bir adamdı; kelimenin her anlamıyla büyük. O büyüklükteki Fransa'da, o kalabalık, ünlü Sorbonne Üniversitesi'nde Massignon gibisi çok değildi. Gurwitch, Schwartz, Sartre, Henry Luper, Cocteau Fransa'nın kendileriyle iftihar ettiği simalardandı. Cocteau'nun dışında, ötekilerin hepsini yakından tanıyordum. Özellikle Luper'i, daha da özel olarak, öğrencisi olduğum, tam beş yıl boyunca derslerine katıldığım, herkesi illallah ettiren karmaşık düşüncelerini tam ve dikkatli bir aşinalıkla bildiğim Gurwitch'i. Herkes beni "Gurwitch bilimci" olarak adlandırırdı. Sosyoloji dersinde çocuklar beni, Gurwitch'in müritlerinden, has adamlarından onun düşüncelerinin hayranlarından ve yakınlarından bir olarak görürdü. Ne zaman benimle karşılaşsalar, şakadan Gurwitvh'e laf atar, onun kendine has terimlerini, tabirlerini ve jestlerini taklit ederlerdi... Bu, Rusya'dan kaçmış eski komünist Yahudi'nin hayatı bir efsaneye benzerdi. Lenin ve Troçki ile birlikte çalışmış, mücadele vermişti. Daha sonraları Stalin ile anlaşmazlığa düştü. Sonraki yirmi yıl boyunca Avrupa'da ve Amerika'da, başına ödül koymuş olan faşistlerin ve tabii ki Stalinci komünistlerin elinden kaçarak yaşadı.

Gurwitch, dünya sosyolojisinin dehasıydı. Ama Massignon bambaşka bir şeydi. Gurwitch, insana sadece fikrî ve ilmî bir deha ve büyüklük duygusunu veriyordu. Massignon, çağdaş dünyanın en büyük İslâmbilimci ve Doğubilimcisi olduğu halde, ilmî ve fikrî dehasından çok, ruh güzelliği, insanlığının yüceliği, ince ve çekici duygularıyla yakınlarını etkilerdi.

Ben Gurwitch'e saygı duyuyor ama Massignon'u kutsuyordum. Luper, Sartre, Gurwitch beynimi dolduruyor, aklımı doyuruyor, bana düşünmeyi öğretiyordu. Jean Cocteau beni hayretlere düşürüyordu; onu her zaman büyük bir hayret içinde düşünüyordum. Çok boyutlu, rengârenk bir ruhtu. Ama Massignon'u seviyordum; ona bağlılık duyuyordum. O benim ruhumu suya kandırıyordu, kalbimi dolduruyordu. Ondan, bilimden çok, fikirden daha önce, iyi olmayı öğreniyordum, hem de çok yüksek bir düzeyde.

İyi olmak! Heyecan verici bir kelime değildir iyilik. Farsçada "iyiliğin" olağanüstü bir ihtişamı ve azameti yoktur. Ortalama olmakla, kokusuz ve özelliksiz olmakla aynı saftadır. İyi olmak, bizim gözümüzde, kötü olmamak demektir! Oysa bu, bayağı bir anlamdır. İyi insan! Kimlere iyi insan deriz? Sadece damatlığa, aile kurmaya yarayan, hali vakti yerinde olan kimselere. Hem tabiatın sözünü hem de bütün insanların sözünü dinleyen kişilere. İyi insan, yani kimsenin kendisinden kıl kapmadığı kimse? Nasıl yani, ne demek bu?

Burada, iyi olmanın, hayatın, halkın ve günü gün etmenin üstünde bir seviyede, en yüksek "güzel oluşlarla" birleştiğini, birbirine karıştığını; burada, en yüce duyguların bile kısacık ellerinin güçlükle eşiğine erebildiği burada, olağanüstü ruhların miraçlarının zirvesinde, iyiliklerin en yüce güzelliklerden bile güzel olduğunu; güzelliklerin, en semavî, en mukaddes iyiliklerden bile iyi olduğunu kim biliyor? Burası başka bir dünyadır; burada başka şeyler vardır: Başka renkler, ateşler, aydınlıklar, haller, niyazlar, dertler, susuzluklar, aşklar, dostluklar, bağlar, duygular, tasvirler, çırpınışlar, imanlar... Hiçbir tabirin ayağı oraya adım atamaz. Hiçbir dilin eli yüksek eteklerine uzanamaz. Zamanın tatlı bir oyun oynaması lazım. Şairin dediği gibi, şiiri çok yinelenen bir şey olsa da anlamı benim sözünü ettiğim bu yerde, tamamen başkadır. Kavramı açık ve yinelenen, ama anlamı bir mucize büyüklüğü, şaşırtıcılığı ve güzelliğinde olan sözlerdendir:

"Zamane tatlı bir oyun oynamalı ki
Seni bir öğretmenin karşısına oturtsun."

Ama şairin buyurduğu öğretmen değil. İnsana malumat öğreten öğretmen değil. Malumat, her malumat sahibinden alınabilir. Hatta 15 tümenlik bir kitaptan bile. Oysa bazen, zaman öyle tatlı bir oyuna girişir ki seni ansızın "bir hadise" olduğunu hissettiğin bir ruhun karşısına dikiverir. Olmaması muhtemel ve mümkün olan bir hadise... Hiçbir zaman meydana gelmemesi mümkün olan, hayatının sonuna dek böyle şeylerin, böyle zirvelerin,

renklerin, sıcaklıkların, tecellilerin, uçuşların ve sarsıntıların bu dünyada var olduğunun farkına varamayacağın bir hadise! Doğduğun yolun üzerinde aynı şekilde yürüyüp yaşlanır, sonra da Mesnevi'deki inek gibi Bağdat'ta ölüp gidebilirsin. Massignon hayatıma girmemiş olsaydı, bu büyük "hadise" hayatımda gerçekleşmemiş olsaydı, ömrümün sonuna dek nelerden habersiz kalırdım kim bilir? Ondan aldıklarımı, o olmasaydı veya ben onunla birlikte olmasaydım, kimlerden alabilirdim? Hangi kitaplardan öğrenebilirdim? Zevk sahibi bir insanın kendisine has tadını; tatlı sert, ince ve hoş kokulu bir ruhun sarhoş edici, baş döndürücü, neşe verici kokusunu; güzel bir ses tonunun acayip ve tuhaf tadını (kelimelere bir bakın, ne kadar bahtsız ve fakirler!); güzel renkli bir duygunun şaşırtıcı, gizemli ve ilginç rengini; içteki gayptan ve yüreğin maverasından ruhta alev alan ateşlerle, yangınlarla, meçhul ve esrarengiz volkanlarla tutuşmuş bir kalbin okşayıcı ve lezzet verici sıcaklığını; nefis ve kıymetli bir ruhun nefasetini ve kıymetini; yüksek bir anlayışın azametini; kudretli bir düşüncenin gücünü; ince bir hayalin zarafetini; zülal ve latif bir şefkatin mucizevî anlarını; en masum, en güzel, en genç bir meleğin veya perinin çıplak ruhunun tatlılığında bir sevecenliği; nasıl anlatsam, nasıl desem, bütün bunlar hangi kitapta yazılıdır ki? Hangi bilim dallarında okutulmaktadır bunlar? Hangi deney evinde denenmektedir? Tefekkürler, akılla, dehayla, yetenekle tanımak mümkün müdür bunları? Bu meçhul ve zor yollar, menzillerinde yolundan yordamından haberdar bir yolcunun kılavuzluğu olmadan aşılabilir mi?

Bir hadise, birdenbire bahtının elinden tutup seni böyle bir insanın karşısına dikmeli ki görebilesin, dokunabilesin, hissedebilesin. Bunları, onun varlığından, yüzünden, sohbetinden, aşinalığından, tebessümünden, bakışından, davranışından, sözünden, sükûtundan, hayatından, var oluşundan, hatta hatırasından, varlığını hissedişinden çıkarıp ilham alabilmeli, tadabilmeli, emmeli, soğurmalı, koklamalı, işitmeli ve görebilmelisin. Yanı başına oturmalı, ona gönül vermeli, onun içine sızmalı, onda

boğulmalı, ona boyun eğmeli; duygularının kucağını, ruhunun kucağını, kalbinin dudaklarını, anlayışının ağzını ona açmalısın. Dikkatle, özenle, susuzlukla, ihtiyaçla, tevazuyla, teslimiyetle, süreklilikle, güvenle, sabır ve dirençle, onun mucizeler, kerametler, acayipliklerle ve sırlarla dolu, içine açılan yolları, kapıları, pencereleri, hatta en küçük pencerecikleri bile bulmalısın. Kendini, tümüyle, bütün boyutların, isteklerin, susuzlukların, anlayışların, duyguların, algıların, yutuşların, emişlerin, tutuşların ve alışlarına, her şeyinle, bu geçitlerin, kapıların ve pencerelerin istikametine yöneltmeli, oturmalı, sabretmeli, sonra görmeli, bulmalı ve hissetmelisin. Ooofff! O zaman görmelisin, sende ne renkli, şaşırtıcı, esrarlı ve olağanüstü pınarlar kaynayıp akacak, akacak, akacak, akacak... Yavaş yavaş hissedeceksin; hem de tarif edilemez tuhaflıkta bir lezzetle, bu dünyada olmayan, hiçbir yerde bulunmayan, asla var olmayan şeylerle dolduğunu, dolduğunu, dolduğunu hissedeceksin. Bu gaybi akışların mucizevî dökülüş sesine, kendi içinde kulak verecek, gönül bağlayacak, susacak, başını kendi içine eğecek, kulağını kalbinin üstüne hafifçe bastıracak olursan açıkça, yüksek bir sesle, bunun nasıl bir hal olduğunu, bu seslerin nasıl bir musiki olduğunu duyacaksın. Gizemli ırmakların, derelerin, çayların dökülüş sesi; çiseleyen yağmurların, şimşeklerin, gök gürültülerinin, sellerin, çağlayanların uğultusu... Sonrası, yanık ve ıssız gönül çölünde cennetin yeşerişi!

Sonra sanki bu üstü kapalı, örtülü, bunaltıcı gökyüzünün altında, bu âlemin dışına pencereler açtığını; başka bir âlemin okyanuslarına, yağmurlarına ve pınarlarına kavuştuğunu; içinin derinliklerinde binlerce kehrizin kaynadığını; gayp ırmaklarının ruhunun en gizli dehlizlerinden boy gösterdiğini, dolmakta, dolup taşmakta olduğunu hissedeceksin. Ne diyeceğimi bilmiyorum...

Allahım! Sana nasıl şükredeyim? İşte Massignon öldü ve ben, Doğuda bir mezarlığın bir köşesinde yapayalnız kaldım. Tam olarak insana bile benzemeyen birtakım yaratıklar arasında ya-

şıyorum. Ne tuhaf bir duygu bu! Bazen kendi kendime Massignon'a öğrencisi olmamın, onunla tanışmamın, hayatımda bir tesadüf olduğunu düşünüyorum. Tesadüf mü? Yani böyle olmaması mümkün müydü? Ölüp gitmiş, mucizeye benzeyen böyle bir insanı hiç görmemiş olabilir miydim? Böyle bir olayın gerçekleşmemiş olma ihtimalini düşünmek bile korkunç. Benim hayatımı onunla tanışmış olmadan düşünmek; beni onsuz düşünmek! Ne kadar fakir bir ruhum, küçücük bir yüreğim, sıradan bir beynim, ahmakça bir bakışım olurdu o zaman! Onu veya varsa onun gibisini asla tanımamış insanlara benzeme ihtimali beni sarsıyor. Ben onu, Dr. Beliberg'in o merhum zenciyi hissettiği kadar içimde hissediyorum. Gerçekten de göğsümün içinde çarpan bu kalp onun kalbidir. Ama doğal bir kalp; bir tulumbadan daha fazla marifeti olmayan, bir avuç et parçasından müteşekkil yapay bir kalp değil.

Hayatım boyunca ne büyük nimetlere sahip olmuşum; boşu boşuna küfran-ı nimet ediyorum. Hiç kimse benim kadar hayattan nasibini almamıştır. Zamanın, beni bir süreliğine yollarına çıkarttığı, karşılarına oturttuğu, olağanüstü, büyük, güzel, yakıcı ve yapıcı ruhlar! Bu ruhlar, benim bedenime girmiştir; şu anda, onların varlığını içimde açıkça hissediyorum; daima onlarla duyuyor, onlarla yaşıyorum. Onlar benim içimdeler; hayatım boyunca hiçbir zaman onlardan ayrılma kederini, benden gitmeleri, uzaklaşmaları derdini, ölümlerinin felâketini yaşamayacağım. Sevdiklerinin ölene dek kendisiyle kalacaklarını, sonsuza dek kendisiyle olacaklarını kesinkes bilerek yaşayan birisi ne mutludur!

Babam, ruhuma ilk boyutlarını kazandıran, ilk insan! Bana hem düşünme sanatını, hem de insan olma marifetini ilk kez öğreten; annem beni sütten keser kesmez, özgürlüğü, şerefi, iffeti, metaneti, ruh ve iman sağlamlığını, yürek istiklalini ağzıma döken babam, ilk iş olarak beni kitaplarıyla arkadaş etti. Ben çocukluğumda, ilkokul yıllarının başında tanıştım babamın arkadaşları olan kitaplarıyla. Bütün hayatı ve ailesi demek olan kü-

tüphanesinde büyüyüp yetiştim. İşte bu yüzden, hangi sınıfa geçersem geçeyim, sınıf arkadaşlarımdan yüz, öğretmenlerimin çoğundan doksan dokuz ders öndeydim. Babam, çok sonraları, büyüdüğüm zaman, yıllarca sürecek tecrübeler, keşmekeşler ve gayretlerle öğrenilmesi gereken şeylerin çoğunu, çocukluğumda, ilk gençliğimde kolaylıkla, hem de bedavaya öğretti bana. Şimdi babamın kitapları benim için, hatıralarla dolu, değerli bir dünyadır. Kitaplarının her birinin, hatta ciltlerinin bile benimle bir geçmişi vardır. Ben, uzak, nazlı ve güzel mazimin birikimi olan bu harika ve mukaddes odayı çok seviyorum.

Ne kadar büyük-küçük, geveze-suskun, mütevazı-mağrur, pahalı-ucuz, güzel bir dünya! Memnunum, çok memnunum! Babam ve kütüphanesi, iki bin dilsiz arkadaşı ve ben; atalarımın, bu iyi adamların, büyük ve aziz erdemlerin bekçileri, yoksulluk ve şeref ülkesinin padişahları; bilgi, sağlamlık, yücelik ve iman ruhunun adamları; paraya, güce ve her yeri dolduran pisliklere bulaşmamış atalarımın mirasının tek vârisi! Onlar, din erleri idiler ve dinlerini dünyaya bulaştırmadılar. Söz adamıydılar, ama hayatları boyunca hiç kimseyi methetmediler. Allah'a ait olan "kelime"yi, domuzların ayakları altına dökmediler.

Ve sonra... Ebu'l-Hasan Han Furûgî, "Avrupa'da Felsefenin Gelişimi" ile "Eflatun'un Kaleminden Sokrates Felsefesi"nin yazarı, başbakan Zekâu'l-Mülk Furûgî'nin kardeşi... Bir insanın, yetişmiş ve gelişmiş bir insan ruhunun, nerelere kadar gelişebileceğini, ne kadar büyüyebileceğini ve "olabileceğini" bana ilk öğreten oydu. Bu, küçük bir ders değildi! Sadece o biricik dersi öğrenmedikleri için kokuşmuş, güdük, aciz ve zayıf kalmış ne ruhlar gördüm ben! "Sen ta nerelere kadar gidebilir, uçabilir, sefer edebilir, kaçabilirsin." diyecek birisi yollarının önüne dikilmediği için... Onlar, evlerinde, mahallelerinin 180 metrelik avlusunda sıkışmış kalmış, evlerinin havuz suyu gibi kokuşmuş; suyun parıltısı, alımı, canlılığı ve mavi renksizliği kalplerinin çukuru içinde ölmüş, çamur haline gelmiş, balçıkla, kurtçuklarla, sivrisineklerle, kurbağaların salyasıyla dolmuş...

(Onun yanında öğrenciliğim uzun sürmedi, ama derindi. Bazen birisi, bir bakışla, bir sözle, insanın öğretmeni ve üstadı olur; bazen de bir başkası, yıllarca süren eğitime, öğretime, sohbete, arkadaşlığa rağmen, üzerimizde bir ceket, pantolon veya çalışma masası kadar etki bırakmaz, hatta daha da az. Sırf bir iki yıl dersimize girdikleri, bu geliş gidişleri sırasında yaptıkları tek iş, onların aldıkları maaşla bize başımızı ağrıtmadan verdikleri notlardan ibaret olan bazı öğretmenlerin, sanki beylerin kendi elleriyle yaptıkları oyuncaklarmışız gibi şişim şişim şişmeleri ve eğer nankörlük edersek haklarını helâl etmeyeceklerini söylemeleri ne kadar gülünç bir şeydir.)

Sonra... Ne diyeyim? Gurwitch, gözlerime bir sosyolog bakışı kazandırdı, önüme yeni bir yön, geniş bir ufuk açtı. Profesör Berque bir sosyolog gözlüğünün ardından dine nasıl bakmam gerektiğini öğretti bana. Bu büyük ders, burada öğrendiğim yüz binlerce gereksiz bilginin, hepsinin değerli ve işe yarar hale gelmesini sağladı. Uzun hikâyedir! Sonra Schwartz ve Luper, beni günümüzün -bugünkü yüzyıl anlamında değil, II. Dünya savaşı sonrası günümüz- çeşitli ekollere ve sorunlara ilişkin yeni görüşleriyle tanıştırdı. Cocteau, Ebu'l-Hasan Han Furûgî'nin verdiği dersi bana tekrardan verdi. Ebu'l-Hasan Han öğretti, Cocteau gösterdi. Günümüz Avrupa'sının acı felsefi düşüncesini kendisinde gördüğüm Sartre'da, bir insanın yalnız bir kurdun huyuna ve ahlâkına nasıl sahip olabileceğini gördüm: Korkusuz, kimsesiz, saldırgan, küstah, bağımsız, yabancı... Bu çirkin çelik makine ve para kalıbına tutsak edilmiş -hem de ne işkencelerle- Avrupa'nın insani ruhu, bunalım geçirme korkusuyla isyan etmiş ve asi olmuştur. Kilisenin ve sermayenin kurbanı! Dünyadan ve dinden bıkmış; çünkü bunlar sahte bir madalyonun iki yüzüdür.

Carola Grabert, Jacline Cheselle, Kateb Yasin ve Claude Bernard, beni sanat dünyasında; Picasso, Chagall, Van Gogh, Tintoret ve La Croix'nın resimlerinde; büyük klasik müzik ekollerinin senfonilerinde; kendisini Sokrat kadar sevdiğim, kendi-

sinden yeni şeyler anlamış olduğum değil, ama yeni "anlamalar", başka başka dünyalar, yollar, güçlükler, tehlikeler, keşmekeşler, çileler öğrendiğim Gaston Dauphine'in sanatkâr sonelerinde gezdirdiler. Ve nihayet Masssignon! Bana, bayağılıktan uzaklaşma sanatını, iyilik derecesinde güzel, güzellik derecesinde iyi olma sanatını öğretti. Ne kadar öğrendim, bilmiyorum?

Bir de yaşarken göremediğim, anlamadığım daha sonraları kendisini, acımasız Manche'ın dalgalarının arkasına gizleyen, çığlıkları Trouville sahillerinin vahşi uğultusu arasında sönüp giderken -ne acı!- gördüğüm, sesini duyduğum ve anladığım kişi: De la Croix. Ama artık çok geç olmuştu, çok geç.

De la Croix, "Çine Çenta" adında bir film yapmıştı. Kuralcı kimselerin aptalca bakışları, filme "teknik bir hata" gözüyle bakıyordu. Hâlbuki bu filmin felsefesi, zaten o teknik hata üzerine kuruluydu. Bu filmin aparatı, ses kayıt cihazından daha hızlı dönüyordu. Bir sahne oynanıp geçiyor, yedi sekiz dakika sonra ona ilişkin "konuşma" sesi geliyordu! Filmin başoyuncusu olan artist, bahçeye giriyordu, yemyeşil, canlı, taptaze bir bahçeye. Güllerin işvesi, akan ırmakların nazı, zümrüt renkli otların kırıtması, bahçenin ortasında belli belirsiz duran kilise çanının yüksek ve güzel kulesi, bahar yelinin şuh esintileri, onu, bahçenin nemli, şenlendirici, yarı soğuk sabahının eşiğinde, heyecan ve istek dolu bir şarkı söylemeye zorluyordu. O, şarkı söylemek için ağzını açıyor ama boğazından ses gelmiyordu. Aksine silah patlaması, savaş uğultusu, ürkmüş atların kişnemeleri, silahların çarpışma sesleri, kin, kavga ve intikam ateşinin kızışma sesleri kulağa geliyordu. Derken sekiz dokuz dakika daha geçtikten sonra, film dönüyor, sahneler art arda geçiyor ve birden filmin başoyuncusu perdede görülüyordu. Yorgun, bitkin, üstü başı tozlanmış, saçlarına yaşlılık karı düşmüş, kederlerin ve anıların geçişinin ayak izleri yüzüne nakşolmuş, yüzlerce korkunç kasırganın esintisi, sakin, açık ve pürüzsüz alnını kırıştırmış, yıllarca sırtında taşıdığı her an daha da ağırlaşan, daha takat tüketici hale gelen ağır bir yükün altında diz çökmüş; kışın vur-

muş olduğu ıssız bir bozkırın ortasında, korkunç vahşi rüzgârı kervanlarının geçtiği yolun başında yere oturmuş; acı bir kederin kara gölgesi yüzünü kaplamış, ok atışlarının, kılıç çekişlerin, mızrak fırlatışlarının sesinin dokuz dakika önce işitildiği meçhul bir savaşta tutsak düşmüş, ayağına çelikten bir zincir vurulmuş, bileklerine kelepçe geçirilmiş, zinciri ağır bir kayaya bağlanmış, bir adım bile atamaz halde; hayatın çilesinden, tutsaklığın acısından, ot bitmez bir bozkırda geçen tekdüze gecelerden ve gündüzlerden, yenilgi ve sükût derdinden inlerken perde üzerinde görülüyordu. İşte o sırada, ilginç bir şekilde, cana can katan en güzel, en hayal kurdurucu şarkıların gönül çelen sesi, baharın yürek okşayan en güzel teranelerinin ezgileri kulağa çalınıyordu. Bu film adeta Mihr'in şu sözünü sahneye taşıyordu: "Nice ruhlar vardır ki o dünyada birlikte yaratıldıkları halde, bu dünyaya birlikte gelmemişlerdir."[67] İşte bu yüzden, bazen, hayatımız sürüp giderken, kimi tanıyacak olsak, görürüz ki "hayır, o değildir."

Bu yüzden dışarıdan her görenin Dicle kıyısında Harun'un çadırı sandığı o çadırın içinden, en kara, en vahşi rüzgârlar geçiyordu; o çadır, çadırların en siyahıydı; nasıl desem, o çadır öteki çadırları da karartıyordu.

Gözümün kimseyi görmediği, kulağımın bir çığlık, bir şarkı, bir inilti işitmediği; gönlümün, içinde silah, at, savaş ve kavga sesinden başka bir sesin duyulmadığı taş bir askerî bir kale, bir dağın tepesinde bulunan kartal yuvası bir "Alamut" olduğu, o hayret verici sarhoşluktan ayılıp kendime gelince, nice zamandır eteğime yapışmış halde yerinde duramayan bu hayaleti görmek üzere gözümü açtım. Nice zamandır, ardı arkası kesilmeyen, ateşli ve acıklı bir sesle beni çağıran bu iniltinin ve çığlığın ne olduğunu duyayım diye kulağımı açtım. Ama gördüm ki artık ne bir hayalet var, ne bir ses! Sadece deniz, denizin durgunluğu, keder, keder, keder.

[67] Dokuzuncu Upanişad: Mihr.

Sonra gördüm, neler oldu? Nasıl da yapayalnız kaldım! Hem Virgile'im ölüm tuzağına düştü, hem de Beatrice'im denizin ağzına. Berzah ile cehennem arasında avare Dante gibi, yitik cennetimin hasreti içinde kör Milton gibi kalakaldım! Yasım her gece daha çok artıyor, her gece daha kızgın hale geliyor...

Çok tuhaf! O varken görmüyordum, o çağırırken işitmiyordum... Ben görmeye başladığımda o yoktu. Ben işitmeye başladığımda o çağırmıyordu! Soğuk ve tertemiz bir pınar, karşında coşmakta, şarkı söylemekte ve mırıldanmaktayken, senin suya değil, ateşe susamış olman; pınar kuruduğu, kendisine susadığın ateş yüzünden buharlaşıp havaya uçtuğu, çölü yakıp kendi içinde eridiği, yerden ateşler fışkırdığı, gökten ateş yağdığı zaman, senin bu kez ateşe değil, suya susaman; sonra da varken senin yokluğunun kederiyle eriyen bir kimsenin yokluğunun derdiyle bir ömür yanmak ne kadar hüzün vericidir.

Ne desem? "Var ol da kıyamete dek inle!" Ne fayda? Denizin acıması yok.

Massignon, hayır, S. Bodin! Sahi ne öğretti o bana? Hiç! O bana bir şey öğretmedi, çünkü kendisi de bilmiyordu. İyi ve sevmeye değer büyüklükleri ve yücelikleri; zarif ve değerli insani güzellikleri olan, ama kendileri bundan haberdar olmayan insanların ne kadar değerli olduğunu ben ondan öğrendim. Bu, ruha, yüksek bir değer ve izzet kazandıran "anlamamalar" kategorisindendir.

Bazen birilerinde birtakım iğrenç bayağılıklar ve aşağılıklar görüp kalbimin nefretle dolduğu, neden bunları görebildim, neden bu düzeydeki kurnazlıkları, bu derecedeki düşüklükleri algılayacak ve hissedecek kadar uzak olmayan bir mesafede durdum diye birdenbire sarsıldığım oluyor. Ne de olsa "bilenle bilinen" arasında bir özdeşlik vardır. Yankesiciler genellikle, kendi dünyalarından çok uzak mesafede bulunan kimselerin ceplerini daha kolay çarparlar. Ali'nin, tarihin bu büyük ruhunun, zahiren şaşırtıcı görünen şu sözü ne kadar güzel, ne kadar doğrudur:

"İman adamı, kerem sahibi bir safdildir."

Sahi o bana ne öğretti? Hayır, ben ondan ne öğrendim? Ben, Pascal'ın sözünü onda gördüm: "Gönülde, aklın farkında olmadığı deliller vardır." Bodin'de, Massignon'un farkında olmadığı deliller vardı. Bazıları sadece dilleriyle konuşurlar. Biz, bunların sözlerini sadece duyarız. Sözler, onların hafıza kartlarının içine depolanmıştır; kelimelerin elleri ve cümlelerin ölçeğiyle dışarı çekilirler.

Onlarla iletişim kurmanın yolu, dil ve kulaktır. Onların ses mahreçleriyle bizim kulak zarlarımız. Ama bazen öyle birisi ortaya çıkarı ki onda sözler ete kemiğe bürünmüştür. Anlamlar, onun varlığında, bir beden kazanmış; onun varlığı bizzat bir kelimeye dönüşmüştür. Onu tanıyarak, ona alışarak ve severek anlaşılan bir kelimeye. Burada cümleler ile ibareler, telaffuz edilen seslerin işaretlerinden oluşan bir dizge değildir. Onun sükûtu, sözü, bakışı, gülümseyişi, davranışı, yaklaşımı, halleri ve tavırları, her biri, adeta söylediği birer sözdür. Ben İslâm'da peygamberin sünnetini, sanıldığı gibi öyle basit ve yüzeysel olarak değil, bu anlamda ele alıyorum. Ali, İslâm tarihinin büyük hatibidir. Onun Nehcü'l-Belaga'sında bu vecizelerden, uzun hutbelerden ve güzellikte eşine az rastlanır sözlerden çokça vardır. Ancak, hayatı boyunca söylediği en derin, en anlamlı, en güzel ve en beliğ cümle, o yirmi beş yıllık acıklı sabır ve sükûttur! Bir şey söylemedikleri halde sürekli konuşup duran pek çok kimse olduğu gibi, konuşmadıkları halde çok şey söyleyen pek az kimse vardır.

İşte o, Pascal'ın sözünü kendi varlığı ile beyan ediyordu. O, bizzat, Pascal'ın bu sözünden ibaretti. Pascal, onu söylemişti. Gönlün sahip olduğu deliller, onun suretinde maddi şekle bürünmüştü. Tıpkı Eflatun'un: "Hakikat, güzel bir kadın suretinde tecessüm eder." dediği gibi. Tıpkı Yunan mitolojisinde soyut anlamların bedene bürünerek güzelliğin Venüs, gücün Herkül, fedakârlığın ve insan sevgisinin Promete, aşkın Amur, adaletin Themis, bereketin Gea şeklinde ortaya çıkması gibi.

Pascal sözlerini şöyle sürdürür: "... ve Tanrı'nın varlığına gönül tanıklık eder, akıl değil." S. Bodin'in öyle şeffaf bir tabiatı vardı, öylesine tertemiz ve gayrı maddi bir şekilde seviyordu ki hiçbir mantık, onun hilkatini Tanrı'dan başkasına nispet edemezdi.

O, mutaassıp bir Katolikti. Hıristiyan olmak, onun hamurunda ve mayasında vardı. Dinî bir merkez olan "Richelieu Merkezi"nin tavsiyesiyle, haftada üç gece, Bodin için pek de ilginç olmayan ders kitaplarını kendisine okumak üzere Vietnamlı kör ve yoksul bir üniversite öğrencisinin evine gidiyordu. Bununla birlikte, kendi inanç hisarlarının dışında yaşayan birisi olarak benim ruhumu, sıkı sıkıya inandığı o aşkın gerçeğin türünden görürdü. İki ruhun, iki yabancı dinden uçmuş olsalar da o yükseklerde, oraya ulaşıp, birbirleriyle o noktada buluşmaları halinde, iki dinin birbirleriyle barışacağı ve bir olacağı bir yer bulunduğunu gösteriyordu.

Herkes iki kişidir. İnsan yapısının iki zıt unsuru olan "toprak ve Tanrı", "kokuşmuş balçık ve tanrısal ruh" ya da "şeytan ile Tanrı" demek istemiyorum. Bunu yaratılış felsefesinde ayrıntılı olarak anlattım. Hayır, bu başka bir konu. Her Avrupalı iki kişidir: Biri "Pascal" biri "Descartes". Her Müslüman'da bir "İbn Sina" ve bir "Ebu Saîd" yaşar; yaşar mı? Hayır, savaşır. Her bir Çinli "ben"de "Konfüçyüs" ile "Lao Tzu" birbiriyle çatışma halindedir. Hâsılı, herkesin içinde gizli bir "Aristo" ile bir "Mesih" vardır. Zaten insan "küçük bir âlem" değil midir? Öyleyse kendi içinde Doğu'yu da Batı'yı da bulundurur. İnsan bir "kuşku"dan, sürekli bir "salınım"dan ibarettir. Herkes belirsiz bir şaşkınlık içindedir. Kendisini birdenbire, bir "Virgile"in yolunun üzerinde bularak, onu Batı'ya, Descartes'ın, Konfüçyus'ün, Aristo'nun yoluna sürmek veya Doğu'ya, Lao Tzu, Buda, Hallaç, Plotin ve Mesih'in çölüne çekmek üzere bir Beatrice'in berzahının meçhul hiçlik ülkesinde başıboş, yersiz yurtsuz bir Dante'dir. Kısacası, ya gökte ya da yerdedir.

Ama bazen hayat içerisinde bir mucizenin baş gösterdiği de olur. Belirsizlik berzahından, boşluk salıntısından veya sonuç-

suz kuşku acılarından kendi Batı'sına düşen, orada bir düzene giren, bir köşk kuran, muteber ve yüksek bir konumu olan birinin başına, ansızın bir yıldırım düşüverir. Bir yangında, şaşırtıcı bir değişim hali içinde, görünen ufuklar başkalaşır, başın üstündeki gökyüzü başkalaşır, yeryüzü başkalaşır, solunan hava başkalaşır, bakışlar başkalaşır, gönül başkalaşır, hayaller başkalaşır, dünya, varlık, hatta "Tanrı" bile başkalaşır ve bir başka doğum, bir başka ölüm...

Şems, kendi Batı'sında murada ermiş olan Mevlana'nın başına düşmüş olan böylesi bir yıldırımdı. O çığlık, birdenbire çölde ava çıkmış olan o dertsiz Belhli şehzadenin yoluna dikilip yakasına yapışan ve başına çakan yıldırımın ta kendisiydi: "Seni bunun için mi yarattılar?"

Mısır'ın nimetleri içinde nazla yetişmiş, Firavun sarayında büyümüş o Kıpti genç, çölde bir ateş gördü, bir ağacın üstünde, birden tutuşuvermiş, dünyayı ışıkla doldurmuş, onun dünyasını aydınlıklara gark etmiş bir ateş. Bayılarak yere düştü, kalktığında "Musa" olmuştu. Ve Benares'in o rahat içindeki prensi, Şakia saltanat köşkünün kapalı kapıları ardında büyüyen, dünyası, en uzak kaçış sınırları; düşlerinin uçuş sahası kraliyet bahçesinin korunaklı ve sınırlı özel av alanı; gökyüzünün, altın bir kafese mahpus edilmiş şahini! Ansızın, o dört gaybi ve gizemli işaret tarafından köşkün kafesinden, hayat zindanından, boşunalık bahçesinden, durgun ve kokuşmuş mutluluktan kaçırıldı. Saçları tıraş edilmiş, sarı bir elbise giymiş, bedenindeki ve yüreğindeki süsleri o ırmakta yıkamış bir halde "bodhi" ağacının gölgesi altında, birdenbire "Budha" oluverdi. Böylece, prenslikle Budhalık arasındaki uzun ve kaba yolu bir yükselişle aşıverdi.

Ve Mihr, yalnızlık dininin peygamberi; sevgiye ve güneşe tapınmanın beklenen Mesih'i. Toplumdan uzaklaşmış, Konfüçyüs'e düşkün, gururuna kurban gitmiş biriydi. Halkın elleri ve ayakları altında kendisini kaybetmişti. Birden, yeşil bir ışığın yalnız bir burcun üzerinden, büyük yalnızlığının üzerine parladığını ve beyaz bir ipek üzerine yazılmış şöyle bir yazı bulduğunu hiç

hatırından çıkarmamıştı: "Ey kırılan! O en güzel ve iyi ilahi cevherini, bu dünyanın renkli ve göz alıcı cilvelerinin arkasında unutmuş olan! Bir batık yalnız kalmıştır fırtınada; seni çağırmakta olan en son yorgun çığlıklarını duy, çabuk ol, bul onu. O kutlu parlaklığını, parlaklığı arttıkça seni, o iyi ve doğru seni, daha çok karartan bu ışıltılar yığınının içinden kurtar! Ey hep "göstermek" içinde tutsak olan varlığını![68]

Dünyayı, Meterling'in kuşkucu ve tefekkür dolu gözleriyle gören ben, sakinin şarabıma kattığı bu afyonla, yeni bir görüş elde ettim. Bu iş dersle, kitapla, sınıfla olmaz. Aynulkuzât'ın da dediği gibi: "Bu işe elem gerek, kalem değil!"

Ben dünyayı ve insanı felsefenin gözüyle görüyor ve felsefi düşünüşle anlıyordum. Bu şekilde, dünyanın ve insanın ancak bir yönü görülüp anlaşılabilir. Oysa bu iki ilginç mucizenin sayısız yüzleri vardır.

Bir insanın varlığı çok büyüktür. Beden, ruh ve şuur sahibi canlı bir varlıktır. Oysa felsefenin ve bilimin gözleri, onun bedeninden başkasını göremez.

Ben, Bodin'in bakışında, bana şaşırtıcı ve yabancı gelen yeni bir dünyanın ve hayatının görüntüsünü gördüm. O ve Massignon şu gökyüzüne baktıklarında, gördükleri şey birbirine hiç mi hiç benzemezdi. Benim, bu ikisinin yardımıyla, dünyanın doğusuyla batısı arasındaki sınırda, kendi doğum ve batımda yer almam bu şekilde oldu. Alexis Carrel'in de arzu ettiği gibi: Pascal'ın sözlerine Descartes'ın sözleri kadar kulak verirdim."

Ben ondan görme sanatını öğrendim. Ondan, kendisiyle her şeyi bambaşka görür hale geldiğim taze bir bakış aldım. O kendi hayatıyla, insan gönlünün ne ölçüde sevebileceğini ve ilahiliklerle dolu bu dünyada nerelere kadar zirvelere tırmanabileceğini gösteriyordu.

Schandel, *Les Cahiers Verts*, Tunisie, 1946.

O, demin sözünü ettiğim yıldırımın ta kendisiydi; ama ölümünden sonra gönlüme düşen bir yıldırımdı. İnsanlar genellikle ölümlerinden önce ölürler. Her iki ölümleri de aynı olan pek az kimse vardır. Oysa o, ölümünden sonra, benim içimde bir başka hayat başlatan öylesi kişilerdendi; ölümünden önceki hayattan daha verimli, daha değiştirici bir hayat...

Bu ikisi, benim mabudumdur. Mabut diyorum, çünkü büyük Ali der ki: "Bana bir harf öğreten, beni kendisine kul köle etmiştir." Kuşkusuz bu söz, kitaplarda ve sınıflarda öğretilen sözlerden değil; insanı inşa eden sözlerdendir. Herkesin iki ölümü olduğu gibi, iki de doğuşu vardır. Bu yeni yaratılışta, böyle bir sözü veya sözleri öğretenler, insan ruhunun yaratıcılarıdır. Bu söz, o yaratıcı sözlerdendir!

'Bütün dünya, bütün dinler, felsefeler, bilginler, edebiyatçılar, sanatçılar, ya yerdedirler ya gökte; ya doğudadırlar ya batıda. Bir de hem yerde hem gökte, hem doğuda hem batıda olan üçüncü bir grup vardır. Bunlar, vasat kimselerdir. Bir grup da bazen yerde bazen gökte, bazen doğuda bazen batıdadır; bunlar bayağı, istikrarsız, boş, hatta bazen iğrenç ruhlardır. Oysa o ikisi bana, insan ruhunun, yerle gök arasındaki boşluğu doldurabilecek kadar büyüyüp gelişebileceğini, iki koca kanadı doğu ile batının üstüne gölge salabilecek bir kartala dönüşebileceğini, nasıl desem, dünya ile ahiretin, bakışlarında, anlayışında, yürek çarpıntılarında, iki deniz gibi baş başa verebileceğini, böyle bir dünyada yaşayan, gören, düşünen, anlayan, seven, aşk duyan ve tapan; hiçbir tasvirin kısa ve güdük elinin ona da dünyasına da erişemeyeceği bir ruha dönüşebileceğini öğretti.

Böyle bir insanı Schandel'in şu hayret verici sözünde bulmak mümkündür. "İbadet eden, iyilik yapan nice gönüller vardır ki ibadet, takva ve iyilik onlarda çirkin ve iğrenç görünür. Nice aşk duyan, günah ve hata işleyen gönüller de vardır ki günah ve hata onlarda güzeldir, tertemiz ve arı duru görünür."

Yerde sürünerek yürüyenler, duvarları, sokakları, mahalleleri, bahçeleri ve viraneleri görürler; tabii ki mabedi ve meyhaneyi

de. Gökyüzünde, şehrin üstünde, yukarılara tırmananlarsa, bu kapıları, pencereleri, duvarları, burçları ve surları bulamazlar. Tanrı ile toprak arasındaki mesafeyi doldurmuş bir ruhun gözleri, bakışları, görüşleri, hissedişleri, bütün halleri, hayalleri, istekleri, yargıları, arzuları ve algıları, tümüyle başka bir renge, başka bir boyuta, başka bir şekle sahiptir. Onun ruhunda ve gözünde, zeminde veya yüksekte oturuyor oluşumuzdan dolayı bizim gözümüze değişik gelen, çelişkiler, mesafeler, farklılıklar, belirginlikler, sınırlar ve çizgilerin tümü, genel, türdeş, aşkın, ilginç, mutlak ve soyut bir birlik (vahdet) içinde tecelli eder. Anlatılabilecek bir şey değil bu. Dünyaya ve ahirete bakan bir pencerenin önünde durmuş bir ruhun gözünde ve gönlünde var olan nesnelerin görüntüsü ve hallerin rengi nasıl tasvir edilebilir? Gücümüz yettiğince böyle bir ruha yaklaşmalı, daha çok yaklaşmalı, böylece o görüntüleri, renkleri ve anlamları görmeli ve hissetmeliyiz.

Burada, dünya ve dünyadaki nesneler birbirinden ayırt edilmez. İnsan ve algıları da bir kısmını kulağıyla, bir kısmını gözüyle, bir kısmını koku alma duyusuyla, bir kısmını tat alma duyusuyla anlayabileceği şekilde birbirinden ayrılmaz. Hayır, burada, susuz ve özlemli ruhumuzu, o büyük ve yüce ruha doğru açılan gizli ve görünmez pencerelerden içeri götürdüğümüz ve onun esrarengiz içine başımızı uzattığımızda, renkleri tadar, görüntüleri işitir, kokuların tadına bakar, sevgilere dokunur, güzellikleri derimizin üstünde ve parmaklarımızın altında, nasıl desem, bedenimizin bütün hücrelerinde, ruhumuzun bütün dalgalanışlarında, varlığımızın tamamıyla kendimize çeker, adeta içimize sokarız. İbn Fâriz'in sözünü ettiği hal, bu türden bir haldir: "*Elim konuşuyor, dilim işitiyordu; gözlerimle kulak kesilirken kulaklarımla görüyordum.*"[69]

Artık orada, bütün sıfatlar, fiiller ve isimler seçmeksizin kullanılabilir. Çünkü hiçbir fiilin, ismin, sıfatın, mastarın ve zamirin

[69] İbn Fâriz Divanı.

anlamı yoktur. Dilbilgisel bağlar ve klişe anlamlar tümüyle birbirine karışıp yok olur. Orada artık, sadece bir "muhataba" ihtiyaç vardır, "hitabete" değil. Orada artık, koklamak, tatmak, görmek, bilmek, anlamak, hissetmek, -nasıl anlatsam- akıl, işrak, gönül, beyin, ruh, beden, somut ve soyut, maddi ve manevî, bulunuş ve bulunmayış, yabancı ve tanıdık, maşuk ve mabut, küfür ve iman, dünya ve ahiret, arzî ve semavî, ilham ve idrak, işkence ve okşayış, mutluluk ve mutsuzluk, şarkı ve dua; yeşil, gri, mavi, mor, bal sarısı, renk, renksizlik, kötü, iyi... hepsi ve hepsi bir olur. Hayat mezarlığında bir İsrafil suruna üflenir; bir kıyamet kopar. Allah'ın buyurduğu gibi: "O saat yaklaştı ve ay yarıldı." Gökyüzü dağıldı, yıldızlar döküldü, dağlar sarsıldı, denizler korkudan şaşkınlık içinde kaçtı. Bir kıyamet koptu, her şeyde, her yerde bir kıyamet; kelimelerde kıyamet, bakışlarda, yüreklerde kıyamet! Cehennem, berzah ve nihayet cennet!

Ve başkaları ve başkaları... Hiçbir kalıba sokamadığım, Celâl-i Âl-i Ahmed'in tabiriyle: "Değişik yerlerde değişik şekillerde, ancak her yerde başka bir şekilde olan", her an başka bir surette görünen; rengârenk, şaşırtıcı görünümlerinin hepsinde açık bir ruhu olan, sürekli olarak Buda ile Descartes arasında gidip gelen, doğuyu ve batıyı, geçmişi ve geleceği, yeri ve göğü ayaklarının altına alan, bir an olsun yerinde duramayan, 28 Şubat 1967 sabahı, sonsuza dek sükûnete eren Profesör Schandel. Ve hayatını, kendisiyle insan olmak dışından hiçbir ilgisi bulunmayan esir bir millet için feda eden şehit ve mütefekkir arkadaşım Frantz Fanon. Ve bana dine ilmî bir bakışla bakmanın büyük tecrübesini kazandıran, her zaman sahip olmak istediğim kanatlara sahip iki kanatlı bir insan olan Alexis Carrel. Ve Avrupa'nın, para, iş ve güç medeniyetinin zincirinden doğuya kaçan -ne büyük ve derin bir hicret!- isyankâr ruhlu Guenon.

Ve tarihteki birçok kimse: Put kıran İbrahim, kahraman, kurtarıcı ve asi Musa, bir aşk inceliğine, bir ruh güzelliğine sahip sevgili ve temiz İsa. Sonra Muhammed! Yüreğinde İsa'nın kalbi

çarpan, elinde Sezar'ın kana bulanmış kılıcını tutan kişi. Tutsak insanlığın kurtuluşu her ikisine de muhtaçtır. Çünkü "Kayser" sadece kan döker, İsa ise sadece sever. Bu ikisi, birbiri olmaksızın bir değer taşımaz. Ve Ali! Onun kim olduğunu nasıl anlatayım? Söz ne zaman ona gelse kalemim titrer. "Var olan, olması gereken, ama olmayan kişi." Ve Ebuzer! İman, inkılâp ve halk adamı. Adam gibi adam. Ve Hüseyin! Özgürlüğe ruh veren, bazılarına ekmek kapısı olmuş olan kişi! Ve Zeynep! Kardeşinin kanlı devrimine, akıcı dili, uyanık ve korkusuz ruhuyla can veren; zulme boyun eğen zamaneye karşı tek başına duran kadın. Ne zaman tarihe baksam, kardeşinin ve onun çocuklarının ölümünden dolayı muzdarip olan, feryat eden, onlardan her biri kanlara bulandıkça kendisini bir kuş gibi bu şehitlerin başucuna atan, sonra sevdiklerinin kanlı mezarlığına geri dönünce yine kardeşiyle onun çocuklarının kabirlerini arayan Zeynep'i görürüm. Onun kendisinin de bu acıklı olayda hayatını yitirmiş iki oğlu olduğunu, savaş alanında yere düştüklerinde, annelerinin, her zamankinin aksine, çadırından dışarı çıkmadığını, bu acı hikâye boyunca yiğitliğe sığmaz diye, kardeşin yanında onun uğruna kaybettiği iki değersiz kurbandan söz etmemek için çocuklarının adını bir kez olsun ağzına almadığını okudukça, şu insan denen varlık ne tuhaf bir mahlûktur, bazen alçaklıkta en pis hayvanların bile düşemeyeceği kadar bayağılaştığını, bazen de yücelikte akla hayale sığmayan zirvelere yükseldiğini görüp hayrete düşer, heyecana kapılırım.

Ve Çin ve Hint kendisini neden tanımadı; neden onu peygamber olarak adlandırdı diye hep hayıflandığım Buda! O, kötü bir peygamberdir, ama büyük bir şairdir. O, gizemli, büyük ve hayret verici bir masaldır. O, bir Sakya prensinin bedenine girmiş, çok güzel ve heyecan verici bir efsanedir. Ve Sokrat! Kendisinden, takım arkadaşları olan Platon, Aristo, Alcibiades, Xenaphon ve ötekilerden hiç hazzetmem; çünkü ben halkın içinde bir adamım, "demos"tan birisiyim, onun yaşadığı çağın Atina'sında bana ait bir yönetimin taraftarıyım, oysa onlar asaletin artıkları

ve eski aristokrat yönetimin hasreti içindeler. Ama bütün bunlar siyaset söz konusu olduğunda geçerlidir. İlmî düşüncede ve ruh yüceliğinde bu yürekli ve dahi adamı çok severim. Nerde o, nerde Bozorgmihr?

Ve Aynulkuzât Hemedânî! İki kere yazar olan büyük Fransız yazarı Maurice, Voltaire'e hasret çektiği dönemde, onu: "Mon autre moi méme", "benim öteki benim" veya "öteki kendim" diye adlandırırdı. Ben de Aynulkuzât'tan ancak böyle bir tabirle söz edebilirim.

Ve daha başkaları ve başkaları, nihayet Massignon!

Ben, kendi toplumumun düşünce ve kültür düzeyinin nerelerde olduğunu çok iyi biliyorum. Burada, halkın hepsi, ya geri kafalı ya da kokoştur! Her ikisi de kör taklitçi, her ikisi de aynı kumaştandır. Her ikisi de aynı düzeyde, dar görüşlü, kıt kafalı, sığ duyguludur. Her ikisi de dinî veya din karşıtı bir yobazlığın karanlık ve donuk ceninlerinin içinde kendi kanını içmekte; biri bilmediği ve tanımadığı şeye inanmakta, öteki bilmediği ve tanımadığı şeyi inkâr etmektedir. İkisi de inandıkları ve inanmadıkları şeylerde aynı seviyededir. Onları, ancak "Cennâtu'l-Hulûd" ve "Tûfânu'l-Bukâ" kitapları, bunları ise "oradan" gelen ve "onların" belirledikleri her şey tatmin etmektedir.

Bu iki düşman grup, her yönden birbirine benzer. Onlar, Kur'an ve dua kitapları okur, tek kelimesini bile anlamadan bundan zevk alır ve murada dalarlar. Bunlarsa Mozart ve Beethoven'in senfonilerini dinler ama anlamazlar. "Yeni şiir" yazar, okur ama anlamazlar. Sartre'ın, Camus'nun, Marks'ın yanlış, bozuk, değiştirilmiş çevirilerini yapar, okur ama anlamazlar. Tıpkı karşılarındakilerin yaptığı gibi, sırf sevabına senfoni dinler, Marksizm ve egzistansiyalizm tilâvet ederler. Onlar uhrevî, bunlarsa dünyevî sevap için...

Böyle bir yerde Massignon'un eserlerinin ne kadar alıcı bulacağını biliyordum. İşte bu yüzden onun "Hallaç'ın Şahsî Hayat Eğrisi"ni çevirdim ama bastırmadım. Bununla birlikte, "Selmân-

ı Pâk"ı yayımladım. Hiç değilse, kalemi, Doğu'nun büyük kahramanlarının ve İslâm'ın ilk cesur mücahitlerinin kılıçları gibi, bizim kendi yarı aydınlarımızın eliyle bütün değerlerimizi bataklıklara çeken keşişlerin ve sömürgecilerin alçakça suçlamalarına karşı, İslâm'ın izzetini ve Doğu'nun haysiyetini savunmuş olan bir kişinin adı dilimizde kalsın istedim. Bu iki saf arasında yabancı kalan doğru ve bağımsız birkaç araştırmacıyla düşünürün -gerçekle efsanenin birbirine karışması yüzünden ve efsanelerin arasında gerçeğe ulaşmak zor bir iş olduğundan- Selman'ın hayat hikâyesi gibi karmaşık konulardaki araştırma tekniklerini; araştırma sırasında dikkatli bir görüş, bütüncül bir bakış, kişisel taassupsuzluk ve mutlak bir yansızlık içinde, meselelere etraflı, geniş, tam ve mantıklı bir vukufiyetle, konunun bütünlüğünü ve her biri, bir şekilde konuyla ilgili olan bütün bağlantıları göz önüne alarak, büyük araştırmacılara has kutsal bir özen ve bilimin göstergesi olan güzel bir tevazu ve dikkatli bir çalışmanın gereği olan âlimane bir kuşkuculukla böyle bir çalışmada göstermesi için kitabı bastırdım. Çünkü Massignon bütün bu özelliklerin en üstün örneğiydi. Bunun da ötesinde, ahlâkta ve insanlıkta aldığı mesafeler, onun yüzünü, biz Doğuluların, özellikle de Müslümanların, gerçek bir âlimin yüzünde aradığımız kutsallığın somut bir tecellisi haline getirmişti.

Her zaman, dünya çapında sahip olduğu azamete ve eşsiz şöhrete rağmen, haddinden fazla insani tevazuu ile en küçük öğrencilerini bile mahcup ettiğini görürdüm. Bütün düşkünlüğüne ve yaşlılığına, ilmî araştırma çalışmalarının hücumuna rağmen, pazar günleri, eline eteğine aldığı, doldurduğu meyveler ve tatlılarla bizzat Phern Hapishanesi'nde tutuklu bulunan Müslümanları görmeye giderdi. O yabancı esirleri ve Cezayirli adamları ziyarete giderdi. Onları, kendi ülkesine karşı verdikleri özgürlük mücadelesinde desteklerdi. Sürekli olarak zayıf Müslüman milletlerin yazgısı için kaygılanırdı. Güçlü kalemi, İslâm'ın ilk mücahitlerinin kılıcı gibi, Kilise'nin ithamları ve Batılı sömürgeci siyasetçilerin fikrî ve ilmî komplolarına karşı İs-

lâm'ın hakikatini ve savunmasız Doğu'nun şahsiyetini savunurdu. İlmî araştırmaları, onun kulaklarını, mazlumların iniltilerine sağır etmezdi. Kitabı, arkadan vuruşların ve göz boyayıcı namertliklerin aracı yapmazdı. Bilime, özgürlüğe ve insani manevî değerlere karşı büyük bir gönül bağlılığı vardı. Onunla birlikte olduğum o büyük ve dolu dolu anlarda kesin olarak anlıyordum ki: "Onu gördüm, insanları tek bir kişide gördüm, dehri bir saatte, arzı da bir evde."

Ve sen, ey benim hayret verici derslerimin büyük öğretmeni! Ey ölümün kindar elinin, senin acayipliklerle dolu içinin sonsuzluk pınarından, kelimelerinin altın kadehlerine döktüğün damlacıkları yudumlamaya susadığım bir anda beni yorgun düşürüp, bu korkunç yakıcı çölde yapayalnız bıraktığı kişi! Ey bana, insandan daha öte, Tanrı'dan daha aşağı bir aşkın var olduğunu ve onun sevmek olduğunu, bağlılığın güneşli güzel göğü olduğunu, muhtaç ve acı çeken iki yakın ruhun ıstırabı olduğunu, başı dönmüş, sığınacak yeri olmayan iki yalnızın, bu dünyanın korkunç ve boğucu gurbeti içinde tanışıklığı olduğunu, dünyadakilerin hepsinin birbirinin dildaşı, yurttaşı, kardeşi ve bacısı olduğunu, kendi evlerinde, kendi anneleri olan arzın eteğinde, kendi babaları olan zamanın gölgesinde olduklarını, yerin ve zamanın çocukları olduklarını, toprağın sakini olduklarını, dört unsurun, su, hava, toprak ve ateş unsurlarının yetiştirmesi olduklarını, huzurlu, mutlu, doygun, suya kanmış, hoş ve sevinçli olduklarını, birbirleriyle kolaylıkla konuştuklarını, kelimelerin onların çevik ve atik çığırtkanları olduğunu, ağızların dar, karanlık, ürkütücü çukurlarıyla kulakların kokuşmuş, yapışkan ve kıvrım kıvrım geçitleri arasında gidip gelerek neler neler götürüp getiren geveze ve hafif meşrep uşaklar olduğunu öğreten kişi! Birbirine yakın iki ruha, bu dertsiz yer ve gök gurbetinde daha çok acı çektiren, birbirlerine ızdırap içinde muhtaç olmalarına neden olan şeyin sevmek olduğunu bana sen öğrettin. Ey benim büyük yakınım, ey yüzünde gurbet korkusunun, sözlerinin ızdırap dolu titreyişinde bir kaçış özleminin görüldüğü ki-

şi! Ben senin bakışlarında, bu yeryüzünün sürgünü, bu zamanın masum kurbanı olduğunu gördüm.

Ben, senin arbedeci gözlerinin derinliklerinden, bana kendi içimin derinlerinde gizlenmiş olan beni haber veren ve onun kulağına aşina hikâyeler anlatan gizemli ve belirsiz bakışlarının keskinliğinde, "öz yurdunda bir yabancı" olan senin de benim vatandaşım olduğunu, bizim başka bir âlemin sakinleri olduğumuzu, buraya boşuna geldiğimizi, güçsüz kuşlar gibi, yokluğun çılgın kasırgalarının seni de nakışlarla dolu süslü ve yalın yabancı çatının altına attığını okudum. Senin tanıdık çehreni, insanların rahat ve ızdırapsız kılıklarının kalabalığı içinde yeniden tanıdım. Sana muhtaç oldum. Sevmenin tatlı kokusu varlığımın burnunu doldurdu. Sevmenin havası, canımın boş fezasını kapladı. Sana sahip olmakla sükûnete erdim. Senin bu gurbette oluşunu düşünerek rahatladım. Göğsümün üstüne düşen bu ağır ve acımasız "yaşamak" kayasının altında dayanıklılığım, başımın üstünde duran bu kısa ve dertsiz çatının altında senin de var olduğunun bilincine varmamla birlikte güç buldu. Nefes almayı, var olmayı, kendi bulunuşumu, gurbeti, kalabalıklar arasındaki acıklı yalnızlığı, gürültü patırtı ortasındaki ağrı verici suskunluğu, kalabalığın içindeki korkunç kimsesizliği, başkalarında tutsak olmayı, kendinde gizlenmeyi, söyleyememelerin bunalımını, yazamamaların düğümünü, seslerin iğrenç örtülerini ardında meçhul kalmayı, uğursuz tanışıklıkların kalabalığında yabancı kalmayı, sonuçsuz bekleyişlerin yakıcı ateşini, evet bunların tümünü senin uyanık gözlerin bende görmüş ve ilhamının dili beni bütün bunların bilincine vardırmıştır. Bunların hepsini, "senin var olduğunu biliyor oluşumun" kutsal ve mucizevî tesellisiyle içimde tutuyor ve böylelikle bu gam enkazının altında ayakta duruyor, yürüyor, soluk alıp veriyor ve yaşıyordum.

Şimdi sen ölümle birlikte gittin ve ben burada, sadece her nefeste sana bir adım daha yaklaşıyorum umuduyla soluk alıp veriyorum...

...Ve işte bu, benim hayatım!

İLÂHÎ TRAJEDİ

Şimdi berzahın son sınırındayım. Virgile! Yeni yetme, güçsüz bir genç olan benim ellerimi, kendi yaşlı, büyük, güçlü ellerinin arasına alıp beni buralara kadar ulaştırdığın, neredeyse yirmi yıldır beni bir an olsun bırakmadığın, elimden tuttuğun, yanı başında götürdüğün, bütün yol boyunca yardımlarınla bana kılavuzluk ettiğin, korkunç ateşlerden, dehşetli yanardağlardan, acımasız cellâtlardan, ölümcül uçurumlardan, ateşli havalardan, kızgın topraklardan, zemheri soğuğu denizlerden, "veyl" çukurlarından sağ salim geçirdiğin, Tanrı'nın korkunç gazabından kükreyerek taşan akıcı bir ateş vadisinin üzerinden geçen, kılıçtan keskin, kıldan ince köprüden geçirdiğin için sana minnettarım. Ben, henüz hiçbir olay kırbacının uyandırmadığı, hiçbir tecrübe ateşinin pişirmediği bir genç olarak, ellerim senin ellerinde cehennemi aştım. Cehennem ateşinin alevleriyle yanmış bir yüz ve havasının ateşler saçan rüzgârlarının esintisiyle kırışmış bir alınla, başarıyla dışarı çıktım. Zaferle dolu, korkunç ve kanlı bir savaş alanından dönen büyük bir kahraman gibi, berzaha adım attım. Berzahtakiler, her yandan beni seyretmeye geldiler. Genç yaşlı, kadın erkek, her kesimden, her ülkeden, yanık ruhunda yüzlerce tecrübe dağı olan, cehennemin kızgın ateşleri içinde yetişmiş, her gölgesinin arkasında ölümün pusuya yattığı korku çöllerini, tehlike dağlarını, yuvarlanış çukurlarını, kıvrım büklüm yolları, denizleri, bataklıkları, pusu yerlerini ve ormanları cesaretle geçmiş, böylece büyük Virgile'e yaraşır bir arkadaş ve yoldaşı olmaya hak kazanmış olan beni yakından görmeye geliyorlardı. Böylece ben, gurura ve kudrete gark olmuş halde berzahın kahramanı ve berzahtakilerin değerli mabudu oluverdim. Ama benim her zaman yolcu olan ruhum, nasıl bir yerlerde durabilir, gitmekten, gitmekten, yine gitmekten geri kalabilirdi? "Ben, sahil değilim, dalgayım."

Gidiyorsam varım ben, gitmiyorsam yoğum.

"Biz, yoklukta uçan sanal bir kuşuz." Öyleyse biz neyiz? Hiç! Hiç! Sadece ve sadece uçmak!

Yürüdüm, yürüdüm, herhangi bir yere değil, bilmediğim bir yere. Yürüdükçe yürüdüm, buralarda kalmamak için. Ne zaman yeni bir gün doğumunda, dün de aynı yerde bulunduğumu görsem, çaresizliğimden ve beyhudeliğimden sıkılırım. Şu küçük şiir parçasını, Rimbeau ve André Gide'in yardımıyla halime tercüman olarak kendim oluşturdum. Her zaman mırıldandığım bir şiirdir:

"Kaçış, oraya kadar kaçış...
Hissediyorum kuşların sersemliğini,
Dün buradaydım, bugün de buradayım
Peki, ne zaman gideceksin onun peşinden?"

Yürüdükçe yürüdüm, on yıl boyunca yürüdüm. Virgile her yerde yoldaşımdı; ellerimi şefkatli ve güçlü ellerinin arasına aldı; onun keskin gören gözleriyle görüyor, düzgün düşünen düşüncesiyle düşünüyor, dikkatlice işiten kulaklarıyla işitiyordum.

Onun kocaman çelikten yüreği göğsümün içinde çarpıyordu. Sağlam demir kapıları, baştan beri ağır ve sağlam kilitlerle kapalı, anahtarı kayıp bir yürek! Alamut kalesinin surları gibi içinde hamasetten başka oturanı bulunmayan, yüksek ve sağlam burçlarına hiçbir bağlılık kemendinin yetişemediği, mermer taşıyla yükseltilen kalın surlarının üstünden uzun menzilli hiçbir mesaj okunun geçemediği, uyanık, akıllı ve yürekli muhafızlarını hiçbir anlaşma kandırmacasının aldatamadığı bir yürek! Bu yürek, Virgile'in yüreğiydi. Yüksek bir dağın eteğine kurulmuş, üzerine hiçbir yolun hiçbir yandan çıkamadığı askeri bir kaleydi. Başını bulutların göğsüne sokmuş, yüksek ve kara burçları gökyüzünün göğsünün içine girmiş, içinden meydan okuma seslerinden başka ses gelmeyen, ötelerden başka bir yerle bağlantısı olmayan, ne bir gazel duyan ne de yeryüzünü tanıyan bir kaleydi. Yürek, Virgile'in yüreğiydi, ama benim göğsümdeydi. Sanki atmıyordu, çarpmayı bilmiyordu. Ellerim hâlâ Virgile'in ellerindeydi; ayaklarım, Virgile'lin ayaklarıyla yan yana adım

atıyordu. Öyle ki biz ikimiz yürürken arkamızdan gelen herkes, bir kişinin ayak izinden başka bir şey görmüyordu. Böylece ben, cehennemden sonra berzahı da baştan sona aştım; Virgile ile el ele, yan yana.

Şimdi ise kulesi bulutların arasında kaybolmuş, adeta gökyüzüne bitişmiş gibi görünen yüksek bir dağın eteklerine ulaştık.

Korkunç, asık suratlı, tehlikelerle dolu bir dağ; kıvrım kıvrım ince bir yol yılan gibi kenarından kıvrılarak dağın üstüne doğru yükselmiş; başını bir kayanın içine gömerek gözden kaybolmuş. Nereye gittiğini bilmiyorum? Nereye kadar gittiğini de bilmiyorum. Ondan sonrasının nasıl olduğunu, ne olduğunu, neler olup bittiğini bilmiyorum.

Dağ, dimdik bir duvar gibi ayakta durup yükselmiş. Doruklarına bakmak istediğimde, gün ortasında güneşe gözlerimi dikiyormuşum gibi başımı yukarılara kaldırıyorum. O kadar dik bir şekilde yükselmiş ki üstüne çıkmak mümkün olmadığı gibi, gören, kendisini güçlükle dağın göğsünde tutarak yukarı çıkan bu kıvrım büklüm yolun, hemencecik geri dönüp yere düşüvereceği duygusuna kapılır. Her dönemecinin kıvrımında bakışları kendi derinliğine çeken korkunç bir uçurum vardır. Ayak koyacak yerleri, o kadar keskin, dik ve korkunçtur ki şu anda dağın dibinde düz bir yerde durarak yukarı bakan kendimi, birdenbire yuvarlanıverecek gibi hissediyorum. Benim şairane hayallerim bile bu dağa tırmanacak güçten yoksun; onu düşünmekten bile korkar halde. Sadece ona bakmak ve onu düşünmek bile korkutuyor beni. Oraya nasıl olur da bir başıma adım atıp yukarı çıkabilirim?

Bunu yapamam, yapamam, bu yapılamaz, yapılamaz!

Virgile! Neden sustun? Neden bu kadar kaybettin kendini? Dizlerin niçin titriyor? Ellerin, o müşfik ve vefakâr ellerin neden titriyor? Güçlü ve idmanlı ayakların, cehennemin korkunç çöllerini, kızgın denizlerini geçen, berzahı aşan ayakların neden olduğu yerde donakalmış?

Virgile! Neden böyle? Neden uzakta durdun? Neden hayretle, korku dolu gözlerini bu dağa diktin? Virgile! Niçin ağlıyorsun? Ha! Ağlıyor musun? Sen? Virgile! Sen mi korkuyorsun? Sen mi çaresizsin? Seni neden böyle sersemlemiş, perişan halde görüyorum? Sen, İtalya'nın en büyük, en güçlü şairi değil misin? Sen, Latin dünyasının büyük ve parlak aklı değil misin? Sen, Batı'nın muhteşem geçmiş asırlarının düşünce dehası değil misin? Virgile! Neden bir şey söylemiyorsun?

Gelmek istemiyor musun? Gelmeyecek misin? Burada mı kalmak istiyorsun? Elimi bıraktın mı? Bu dağın dininde, bu yolun başında, beni yalnız mı bırakıyorsun? Ben, sensiz nasıl giderim? Ben, sensiz yürümesini bilmem, bunu yapamam. Sensiz bir adım atmışlığım var mıdır ki? Niçin bırakıyorsun beni? Beni kendi halime mi bırakıyorsun? Kime bırakıyorsun beni?

Neden bu yola benimle başlamıyorsun? Önümüzdeki yol, cehennemden geçen yollardan daha mı zor? Bundan sonra karşımıza çıkacak çöller, dağlar ve denizler, cehennemde görüp geçtiklerimizden daha mı korkunç, daha mı yakıcı? Bu yol Çinto köprüsünden daha mı ince, daha mı keskin, daha mı tehlikeli? Nasıl olur? Berzahtan sonra cennete varacağız diye sen kendin demedin mi? Cennet, bu dağın öbür yanında değil mi? Virgile! Cennet yolu, cehennem yolundan daha mı zor, daha mı korkunç? Nasıl olur?

Ey benim uyanık kalpli, akıllı ve güçlü kılavuzum! Ey çocukluktan beri bana yol gösteren büyük, müşfik ve yüce kişi! Ey ateşli cehennemi ve bunaltıcı berzahı yan yana yürüyüp geçtiğim! Ey ruhumu böyle verimli ve güçlü yapan! Ey benim sevgili ve değerli üstadım! Ey kendisine lâyık seçkin bir öğrenci olduğum! Ey benim peygamberim, imamım, önderim olan! Ben, senin çaresiz kalacağına inanamam. Cehennemin alevli sahraları ve ıssız berzah çölleri, güçlü ayaklarının altında, ipekten bir kumaş kadar yumuşak olan Virgile'i, o zafer kahramanını şimdi bu dağın dibinde, cennet yolu olan bu yolun başında, böyle aciz ve korkak görmeye dayanamam. Dayanamam, dayanılamaz buna!

Virgile! Niçin bir şey söylemiyorsun? Niçin elimi bırakıyorsun? Niçin perişansın Virgile! Niçin ağlıyorsun?

Ben artık yürümekten aciz kaldım, artık seninle gelemem; bu yolda bir adım bile atmaya güç yetiremem. Bu yol benim yolum değil, ben bu yola aşina değilim; ben gelecekteki büyük yolculuğun yollarını ve menzillerini bilmiyorum, tanımıyorum. Bu dağın ardında, yemyeşil bahçelerin, tertemiz coşkun pınarların, süt, bal ve içimli şarap ırmaklarının, cana can katan engin deniz sularının, bahçelerin, çiçeklerin ve şakıyan kuşların olduğu söylenir. Havası en güzel dostlukların anıları canlandıran hoş kokularla doludur. Göğü, baştan sona, hoş renkli en güzel mucizelerin çekici ve açık mavisiyle dolu; havası, en güzel, en saf aşkların mesajlarını taşıyan esintilerin en işvekâr oyun alanıdır. Kırları ve ovaları, en uzun dileklerin, en tutsak umutların, en mahkûm perişan ruhların, en sıkılmış yanık gönüllerin, bir suyun kenarına düşmüş en ızdıraplı alevli susuzlukların, kapanmış dudakların ardında kalmış en ateşli kelimelerin zincirinden kurtulma ve özgürleşme meydanıdır.

Bunları biliyorum, var olduklarını biliyorum, ama ben artık burada sana yoldaş olamayacağım, ben bu yolun yolcusu değilim. Ben, cehennemden kolayca geçerim, berzahı kolayca aşarım, ama benim son menzilim bu dağın dibidir. Buradan bir adım bile atamam. Şu dağa bir bak! Şu yola bir göz at! Şu uçurumlardan, vadilerden, taşlıklardan, kayalıklardan, yokuşlardan geçemem ben. Görmüyor musun, hayaller bile tırmanmaya korkuyor oraya? Ben, yürüyüş adamıyım, oysa bu yolu adımlarla değil, kanatlarla aşmak gerekiyor. Yolculuk, bir uçuş yolculuğu.

Virgile! Beni yalnız bırakma! Senin gitmekten aciz olduğun bir yolu, senin öğrencin olan ben, sensiz bir adım bile atmamış olan ben, elini bir an olsun elinden çekmemiş olan ben, çocukluktan gençliğimin sonu olan şu ana kadar hiçbir zaman sensiz kalmamış olan ben, nasıl olur da geçerim? Sensiz, tek başıma? Nasıl? Ben sensiz yürümeyi bilmem, bunu yapamam. Beni yal-

nız bırakma Virgile! Korkuyorum, beni kime bırakıyorsun Virgile? Bir şey söyle!

Oysa Virgile geri döndü ve başka bir şey söylemedi? Ben onun titrek, korkulu, güçsüz gölgesini, ürkek ve perişan bakışlarımla, berzaha uğurluyordum. Bana, kendi elleriyle yetiştirdiği vefalı öğrencisine başını çevirip bakmadan, berzahın geniş, şaşkın ve ruhsuz berzah çölünün ortasında hızla yürüdüğünü görüyordum. Bir saat sonra, çölün en uzak noktasında, ufka yakın bir yerde, sadece silik ve belirsiz bir gölge vardı; sonra hiç görünmez oldu...

Ve ben yalnız kaldım.

Bir ben kaldım, bir de karşımda berzahın ıssız, suskun ve ürkütücü çölü, bu dağın yüksek ve baş döndürücü silueti ve bu kıvrım kıvrım uzanan meçhul yolun tehlikelerle dolu vesvesesi.

Ve ben yalnız kaldım.

Berzahın çölü beni korkutuyordu. Dehşete düşüren korkunç bir sessizliği vardı. Değil bir atlının tozu, bir fırtınanın tozu bile onun ölüm sessizliğini bozamazdı. Sanki varlık, hareket etmekten ve kımıldamaktan aciz kalmış, yaratılış meçhul bir korku yüzünden olduğu yerde donakalmış ve dudağını bütün şarkılara yummuştu. Hava, öylesine bunaltıcı, ölgün ve durgundu ki bataklıkların çehresine çizgi çeken hastalıklı bir esinti izi bile üzerinden geçmiyordu. Nereden geldiğini, ne zaman geldiğini, nelerden haber getirdiğini, kimi aramaya geldiğini bilmediğim bir kır çiçeği, bataklığın üzerinde, havada öylece durmuştu; en ufak, en hafif bir kıpırtısı bile yoktu. Havayı kalın, yapışkan ve ağır bir sis kaplamıştı. Yakın ve basık göğü, ufuktan ufka, kara, kederli, somurtkan bir bulut sarmıştı. Yağmur yerine gam yağıyordu. Gök gürültüsü yerine ölüm iniltisi duyuluyor, ağıt sesleri geliyordu. Öyle görünüyordu. Yoksa ne yağmur vardı ne de bir ses. Ne yerdeydi ne gökte; sanki benim gönlümde ağlıyor, benim içimde yağıyordu. Her şey olduğu yerde kuruya kalmıştı. Kuşlar bir zooloji müzesindeki dondurulmuş kuşlara; kelebekler, ço-

cuk kitaplarının arasında kurutulmuş kelebeklere; balıklar, bir bataklığın sisi altında köpükler üzerinde ölmüş balıklara benziyordu. Hayat yoktu. Yaratılış, kokuşmuş, çürümeye yüz tutmuş, cansız bir cenazeye dönmüştü. Sabah, nefes alıp vermiyordu. Güneş, iğrenç bir leke gibi, gökyüzünün koyu ve kirli örtüsünün üzerine yapışmıştı. Yıldız, sanal bir kelimeydi; ışık ve ısı, şairlerin ve filozofların uydurduğu sahte isimlerdi.

Bu arada, henüz hayatta olan, hissetmekte, görmekte ve düşünmekte olan biricik varlık bendim sanki. Benden başka her şey sona ermişti. İlginç bir rastlantı veya nedeni belli olmayan bir yanlışlık sonucu yokluk çölüne düşmüş halde soluk alıp veren canlı bir varlık olduğumu hissediyordum.

Sanki dünya sona ermiş de herkesler gitmiş gibi. Bütün insanlar toprağın üstünden toprağın altına girmiş; herkes kendi kefeninin içinde, kendi boğuk ve dar mezar çukurunda, yerlerinden kalkmak, başka bir dünyaya adım atmak, kabirlerinin altından başlarını kaldırıp başka bir âlemin gökyüzünde gözlerini açmak üzere, sessiz sessiz, artık zamanı çok yakın olan İsrafil'in surunu üflemesini bekliyorlar. Bu dünya son bulmuş ve bitmiş. Hayatın ve hareketin hikâyesi sona ermiş. Herkes ve her şey, insanlar, kuşlar, çekirgeler, ağaçlar, bitkiler, bütün kâinat gitmiş ve kıyamet çığlığının yolunu gözlemekteler. Geride sadece ve sadece ben kalmışım. Bu işin içinde bir unutkanlık olsa gerek! Ölüm kırbacıyla bir başka diyara sürülen, tabiatın korkusundan başını koynuna gömerek soluk bile almadığı bu yerde, bütün varlıklar ve canlılar türünden bir tek ben kalmışım geride! Ne büyük bir yanlışlık! Çok geçmeden, yokluğumun farkına varıp beni de aramaya geleceklerinden hiç kuşkum yoktu. Olabilir miydi? Dünya sona ermiş, bütün insanlar gitmiş, hayat hikâyesi son bulmuş olduğu halde, ben, bu yokluk rengine bürünmüş, tozlu ve ölgün yüzünde korkunç bir bekleyişten başka bir şeyin okunmadığı dehşet çölünde yalnız başıma kalmış olabilir miydim? Üstelik kalıp da ne yapacaktım? Bir yalnız, yokluk içinde yalnız bir insan, yokluk çölünde ne yapar?

Halimi nasıl anlatabilirim? Nasıl? Hangi kelimenin, kavramın, dilin ardından koşayım? Kim, canlı bir insanı yokluk çölünde tasavvur edebilir? Akıl anlayabilir mi bunu? Duygular hissedebilir mi? Canlı bir insan, bütün duyuları, algıları ve hisleriyle, düzgün, sapasağlam, eksiksiz, öteki insanların tümü gibi, ama sonsuz, durgun ve suskun yokluk çölünün içinde! Olacak şey mi? Olamaz! Ama olmuştu işte, ben vardım! Bir ben vardım, bir de mutlak yokluk vardı, dağ vardı... Sonrası hiç, hiç, hiç... Korkudan başka hiçbir şey hissetmeyen tek canlı varlık olduğumu hissediyordum.

Bunun üzerinden bir süre geçti. Ne kadar bir süre olduğunu bilmiyorum; zaman geçmeyi bırakmıştı, zaman da ölmüştü. Zaten zamanı var eden şey hareket değil miydi? Zamanı ölçen şey, güneş, ay, gün doğumu, gün batımı, yerin ve göğün dönüşü değil miydi? Saatleri, geceyi, gündüzü, ayları, yılları oluşturan? Bilmiyorum, ama herhalde kış mevsimiydi.

Her ne idiyse artık, bunun üzerinden bir süre ya da süreler geçtikten sonra birden, dağın yakınlarında yerin bir köşesine hareketli bir gölge düştü?

Nasıl yani? Hareket mi? Hareketli bir gölge mi?

Gölgeyi takip ettim. Kalbim, beni her an patlayıverecekmiş hissine kaptıran bir korku ve ateşle göğüs kafesimde çarparken bir ayak sesi duydum. Nereden? Dağdan! Bunun ardından, çakıl taşlarıyla toprak parçalarının kısa uzun düşüşlerinin hışırtısı... Baştan ayağa "ızdıraplı bir bekleyiş" kesilmiş olan ben, birdenbire bir insan karaltısı gördüm.

Evet, kolayca, kendinden emin, sakin bir halde dağdan aşağı doğru inen bir insan karaltısı. Sanki eğimi biraz keskin düz ve geniş bir yol üzerinde yürüyordu. Dalgaların üzerinde kayan bir kuş gibiydi adeta. Ne halde olduğumu, nasıl olduğumu, kalbimin ne yaptığını, ruhumun ne hale geldiğini, kanımın damarlarımda nasıl aktığını, döndüğünü, uçtuğunu, kaynadığını asla anlatamam. Sanırım çıldırmış gibi dolaşıyordu damarlarımda.

Gözlerim ne haldeydi, bakışlarım ne yapıyordu, yüzüme, boynuma, göğsüme, koltuk altlarıma akan ter neyin nesiydi? Kendim miydim, değil miydim? Şöyle miydim, böyle miydim? Şeklim, ölçüm, rengim, bedenim, varlığım, elim, ayağım, başım, boynum var mıydı, yok muydu? Varsa nasıldı? Bunları hiç mi hiç bilmiyorum. Sadece gelenin Beatrice olduğunu gördüm.

Evet, Beatrice'ti. Ben onu bundan önce, burada, Dante ile el ele görmüştüm. Bir ruh hafifliği ve yumuşaklığıyla bu dağdan nasıl aşağı indiğini, onun ellerini kendi müşfik ve okşayıcı ellerinin arasına aldığını, onu hafif ve hoş bir gölge gibi ardı sıra sürüklediğini; el ele vermiş, soluk bile almadan, gözleri birbirlerinin gözlerinde, kirpiklerini bile kırpmadan bu yola adım attıklarını ve o yüksek ve güç dağın üstüne tırmandıklarını gördüm. Dağın, gökyüzünün başını yasladığı tepesinde, bir süre durup geri döndüler. Bir süre bu çöle, bu zorlu, kızgın ve uzun yollara, çölün kapalı ve basık göğüne; ölü, dumanlı ve sakin topraklarına; durgun ve hareketsiz bataklıklarına; berzahın donuk ufuklarına, basık ve ağır çatısının üzerindeki çirkin ve iğrenç güneş lekelerine lekesine baktıklar. Sonra, yüzlerini birbirlerine çevirip bir süre bakıştılar. Tebessüm edip, hiçbir şey demediler. Ardından, sırtlarını bu yana dönüp öte tarafa doğru aşağıya indiler. Bir süre yumuşak ayak sesleri geldi, sonra, her şey sona eriverdi. Geride sadece çöl ve çölün dehşetiyle sessizliği kaldı. Çöl, varlığının son günlerini yaşayan ve sessizce kıyamet tufanının kopmasını bekleyen bir dünyadır sanki.

Ben bunun hikâyesini, oradan nereye gittiklerini, Beatrice ile el ele ta nerelere kadar gittiklerini, yollardan, kırlardan, bahçelerden, ırmak kıyılarından, cennet ağaçlarının gölgesinin altından, el ele, göz göze nasıl geçtiklerini, seherlerin tertemiz nefesleriyle nefeslendiklerini, bölük bölük, bir yandan bir yana, özlem, müjde ve haber dolu halde Tanrı'nın emriyle uçan meleklerin kanat ezgilerini nasıl dinlediklerini Dante'nin dilinden dinledim.

Ellerimi Beatrice'in ellerine koydum. Beni gölgesi kadar hafif bir halde, ardı sıra yukarı çıkardı. Böylece biz, dizlerim hiçbir şey

setmeden, çabucak, bulutların içinde uyuyan dağın zirvesine dık. Gözlerimi gökyüzüne dikerek bakışlarımı çepeçevre ıklarda gezdirdim. Sanki varlık yeniden can bulmuştu, bir ıar yeli esmeye başladı, her yandan hızla güzel kokular yayıl- ırmaklar akmaya durdu, el çırparak, ayak vurarak, sevinçli uğultuyla ovaları aşarak denize doğru ilerliyorlardı. Sarhoş şlar uyanmış, şen balıklar yüzmeye başlamıştı. Hayat yeniden şlıyordu.

ara, ellerim ellerinde durup, varlığı seyrettim. Kendi kurtu- mucizemin tadını ruhumun damağında hissediyordum. ıra, iki hafif kelebek gibi, dağın öbür yanından aşağı indik. rşıma cennet çıkıverdi.

ıdi bende, bütün ömrü boyunca, ateş saçan cehennem çölle- de yolculuk etmiş, ölü berzah bozkırlarını aşmış ve şu anda ıdisini Tanrı'nın cennetinin sınırında bulmuş olan bir yolcu- n hali ve yüreği vardı.

rice'in müşfik ellerini, hasretle, şükranla sıkıyordum. Cen- in içine ulaşmak için her an hızımı artırıyordum. Yüreğim, vser havuzunu, Tuba'nın gölgesini, süt ve bal ırmaklarını, o ıakların üzerinde bizi bekleyen muhteşem köşkleri bulmak ı pır pır ediyordu.

ele edişim beni koşturuyor, yürürken, insan hayalinin bütün ıkli arzularının pınar başına kavuşma şevki beni daha hafif, ıa kararsız hale getiriyor, ellerimin ve ayaklarımın o isteğin ıcizesiyle, keskin uçuşlu bir şahinin kocaman kanatlarına dö- ştüğünü hissediyordum. Kanatlarım her an daha fazla, daha şlü açılıyor, artık yürüyeceğime koşuyor, koşacağıma uçu- rdum. Yerden kalkmış, havada, yolların, ağaçların, bahçele- , sokakların, cennet bağlarının üzerinde sevinçle uçmaya şlamıştım.

sırada, birden, gümüşten bir dağın yamaçlarında, altından ksek bir köşk gördüm. Altından abıhayat ırmakları akıyordu. vası, cennet göklerinin asma bahçelerinde yetişen, beş yap-

raklı Meryem çiçeklerinin cana can katan kokusuyla doluydu. Köşkün etrafını, annelerinin eteğine yapışan güzel ve masum çocuklar gibi, sevinçli, şen şakrak sarmaşıklar sarmıştı. Her an daha da yeşerdiklerini, köşkümüzü güzel renkli, zarif pençelerinin altında örttüklerini görüyordum. Orayı böyle alelacele benim için süslediklerini hissettim.

Bir güvercin gibi kendi köşkümün çatısına kondum. Sonra hiç durmadan, o büyük bölgenin tümünü gölgesi altına almış olan, iri gövdeli, yemyeşil bir ağaç dalına kondum. Oradan da hemencecik, köşkün eyvanına, köşkün altından geçen büyük ve tertemiz ırmağın kıyısına indim. Irmağın suyu saf, temiz ve berrak bir aynanın yüzüne benziyordu. Güneşi öyle bir yansıtıyordu ki sanki güneşin altın kaynağı onun içinden çıkıyor, gökyüzü aydınlığını oradan alıyor, gün buradan doğuyordu. Gökteki güneş, sanki ırmağın aynasından doğmuş bir güneşin yansımasıydı.

Bense, ilk kez, kendi görüntümü, olduğu gibi, o temiz, içten ve doğru ırmağın kalbinde seyrediyordum. İnsanın "doğru ve gerçek kendi"ni seyretmesi ne kadar heyecan vericidir! Bir insanın, kendi aynasında kendi ruhunun görüntüsünü görmesi ne kadar heyecan vericidir. Cennette bundan daha üstün bir keyif ve lezzet yoktur.

Ama... Aaa! Neden? Hani? Hani Beatrice'in görüntüsü? Yoksa Beatrice'in görüntüsünü?... Neden...? Hayret ve korkuyla, sağıma soluma bakındım, Beatrice yoktu! Arkama döndüm, yoktu; kendi etrafımda döndüm, yeri göğü, uzağı yakını, her yeri aradım, baktım, yoktu!

Melekler gelip gidiyor; kanat kanada başımın üstünden geçiyorlardı. Etraflarında nurdan bir hâle bulunan, göz kamaştırıcı bir güzelliğin gözlerimi aldığı erkek ve kadın yüzleri, karşımda resmigeçit yapıyordu. Yürüyerek önümden geçen küçüklü büyüklü gruplar arasında bazıları bana, daha uzun boylu, daha güzel yüzlü, daha göz kamaştırıcı bir nur hâlesine sahip olarak görünüyordu... Bazılarını tanıyabiliyordum: Ali, Selman, Ebuzer, Bilal, Hatice, Zeynep ve ortalarında Muhammed. Saint Paul ve iyi-

ce tanımadığım birkaç başka havarisiyle birlikte İsa. Sokrat, o filozof çehresiyle, Athen, Eflatun, Aristo, Lahes, Xenephon ve Alcibiades etrafını sarmış oldukları halde yürüyerek konuşuyordu. İbrahim, Musa... Zerdüşt... Tanımadığım, ancak çok mukaddes, muhteşem ve nurlu görünen, gözlerinden huzur, mutluluk, güven ve içtenlik akan birtakım kadınlar ve erkekler...

Karşımda duran tertemiz berrak suda yıkanan kendi görüntüme dalarak iyice dikkat kesildim.

Suyun içinde, bana her an daha çok yaklaşan, siması daha da aydınlanan, belirsiz, silik ve titrek bir görüntü gördüm. Başını sudan kaldırmış bir kuğu gibi, suyun üzerinde ağır ağır kayarak bana doğru geliyordu. Tanıdık, sevecen bir gülümseyişi vardı. Güzel ellerini, yalvarır gibi bana doğru uzatmış olduğu büyüleyici bir anda sudan çıktı, bir de ne göreyim: "O".

Nisan ayının güzel haberler getiren bulutları başımın üzerinden geçiyordu. Yıllar sonra denizin içinden bana geri dönen "o", yorgun ve yalnız ellerimi, kendi ellerinin arasında okşayarak sıktı. Ben, ilk kez, yıllardır, umutsuz bir bekleyiş içinde yapayalnız gözlerimi dikmiş olduğum o hüzünlü sahilden kalktım. Ağaçların masalsı gölgelerinin altında, cennetin çiğ taneleriyle dolu yeşil yaygılarının üzerinde yürüyor, adım atıyordum. Bir elim Virgile'in ellerinde, bir elim Beatrice'in ellerinde ve karşımda dudaklarında nurdan bir tebessümle Tanrı!

Birden, ayağımın altında bir çukur ağzını açtı! Düştüm. "Veyl" çukuruydu. Veyl, "eyvah!" Ansızın altımda bir pencere belirdi, bu dünya göğünün tavanında bir pencere.

Bir an geçti, anlar geçti. Yere düştüm. Etrafıma bakındım. Yine çöl! Issız, korkunç, kimsesiz! Ve ben çölün kızgın bağrında yaralı bir kuş!

Ve bildim ki Virgile'im ölmüş; Beatrice'imi de deniz salıvermeyecek!

Ve karşımda tek bir yol, benden, bu "boşunalıklar" şehrine açılan tek bir yol var...

OBSERVATOIR PARKINDA

İnsanoğlunun ne dertleri yoktur ki! Realizm ve idealizm. Kendimi ne zaman realizme teslim etmek, var olanı, dünyanın ve insanın "gerçekliğini" düşünmek istesem, bayağılığa düştüğümü, alçaldığımı hissediyorum. İnsan, kendisini daima tabiattan daha değerli görür ve var olandan daha üstün olmak ister. "Var olanları" ile "var olması gerekenleri" arasındaki mesafe yakın olan, hatta bazılarında ikisinin birbiriyle eşleştiği kimseler ne kadar bayağıdırlar! Bu iki "oluşları" bir ve aynı olanlar, hayvanlar ve bitkilerdir.

Tabiatta her varlık, olması gerektiği gibidir. Asla olması gerektiği gibi olmayan tek varlık insandır. İnsan ruh kazandıkça, var olandan uzaklaştıkça, olması gerekenden de uzaklaşır. Daha aşkın ve yüksek olanın, alçalma korkusundan daha fazla ürkmesi; kendi varoluşundan daha fazla memnuniyetsiz olması bu yüzdendir. Zaten insanla hayvan arasındaki fark da budur. Varoluşçuluğun, "Varlığı, niteliğinden önce gelen sadece insandır." sözünün anlamı budur. Eskilerin deyişiyle, "ereksel nedeni", öznel, maddi ve şeklî nedenlerinden sonra gelir. Kendi niteliğini yine kendisi oluşturur. Ne zaman kendimi idealizme teslim etsem, tuhaf belâlara giriftar olmuşumdur. Yaptığından utanç duymak idealizmin sonuçlarından birisidir.

Derin ve atılgan İngiliz filozofu Berkeley, dış dünyanın zihin (ide) tarafından oluşturulduğunu, herkesin dünyayı, "kendisinde olduğu" gibi gördüğünü söylüyor. Doğru da söylüyor. Zaten her insanın dünya görüşü, kendi görüşüne tâbi değil midir? Bu görüşü kendi sınıfından, toplumundan, çevresinden, tarihinden, ırkından veya bu etkenlerin tümünden alıyor olsa da böyledir. Her halükârda bu dünyayı ve dünyadaki her şeyi oluşturan onun kendisidir. İnsan bakmaz, var eder! Bu, Berkeley'in düşmanı olan materyalist sosyologların bile kabul ettiği bir sözdür.

Realistler derler ki: "Eğer herkes, gerçek dünyayı, yani yeri, gö-;ü, dağı, taşı, insanları, hayvanları, ağaçları, renkleri ve şekille-i, kendi idesiyle, kendi zihniyle yaratıyor, şekil, renk ve nitelik 'eriyorsa ve eğer objektivite (nesnellik) dünyası, sübjektivite öznellik) dünyasına tâbi ise, o zamana niçin insanların tümü lıştaki nesnelerin hepsi konusunda benzer bir tasavvura sahip-er? Bireyler arasındaki iletişimi sağlayan bu benzerlik değil mi-lir?" Ancak, bana göre bu durum, nesnelliğin, yani dış dünya-ıın, bireylerin zihinlerinden bağımsız bir öze sahip oluşunun ;östergesi değildir; aksine, insan bireylerinin tamamının, aynı ürden oluşunun, benzer ve eşit düzeyde bir zihniyete sahip ol-luğunun göstergesidir. Bazen başkalarıyla özdeş olmayan bir ıznelliğe sahip, seçkin ve alışılmadık cevherleri olan, dünyayı 'e dünyadaki her şeyi, hatta renkleri ve şekilleri bile başka tarz-la gören insanlar görmüşüzdür.

Mâlik bin Dinar, çölden dönüyordu: "Nereden geliyorsun?" di-'e sordular: "Çöle gittim, aşk yağmış, yerler ıslanmıştı, insanın .yağı nasıl çamura batarsa, benim de ayağım aşka öyle batıyor-lu" dedi. Acaba o, çölü bizim gibi mi görüyor, havayı bizim gi-ɔi mi kokluyor, çöldeki yağmurun, yağmurla ıslanan otların ve oprağın kokusunu bizim gibi mi alıyor? Alparslan'ın uşağı Ni-amülmülk Tûsî gibi mi?

Ölüm anına, insanların o anda nasıl ve neler gördüklerine bir ɔakınız.

Roma imparatoru, ölüm döşeğindeyken, son nefesleri olduğu-ıu hissedince, birden ayağa kalkarak bağırır: "Bir imparator yakta ölür!" Subayları, ayaklarının üstünde ölebilmesi için kol-arından tutarlar.

'e Züleyha! Bir şair onun ölüm kavgasını şöyle söylemiştir:

Züleyha son nefesinde şöyle bir terane tutturdu: Muhabbetin 'ezbesiyle, babasından oğlunu aldım."

'a ünlü dilci ve edebiyatçı Sivebeyh! Hayatının son anlarında, amaksız gözleri hasret gözyaşları içinde acı bir hayıflanmayla

sesi hıçkırıklarla titreyip inlerken: "Ölüyorum, ama "hattâ" gerçekten isim mi yoksa harf-i cer mi diye içimde hâlâ kuşku var!?

Tintoret'in gökyüzünü sarı renkle boyaması, Doğu resimlerinde bazen ağaç yapraklarını mavi, gökyüzünü mor görmemiz veya Gaston Dauphine'in senfonisinde çölün, gecenin ve mehtabın sessizliğinin yumuşak, gizemli, inişi çıkışı hissedilmeyen bir sonat şeklinde anlatılması, onlar böyle gördükleri, böyle duydukları içindir.

Dr. Nasr, Çin ve İran minyatürlerinde zamanın bile başka bir şekilde olduğunu söylemiştir.

Bir toprak sahibi, iyice olgunlaşmış, rengi atmış, güzelce pişmiş, suyunu tümden çekmiş büyük bir hayvan pisliği yığınında, bir ressamın Jacond'un tebessümünde veya Michelangelo'nun Sistine Şapeli'ndeki şaheserini izlerken bulduğu güzelliği, kokuyu ve renkleri aynen bulur!

Bütün yıl boyunca hayatı tek bağının üzümüyle geçen fakir bir ihtiyarın gözündeki sonbahar sarısının, arif meslek filozof bir burjuva şairinin, bir egzistansiyalistin veya Budist'in gözünde göründüğü gibi olduğunu düşünmek büyük saflık olur.

Odamızın penceresinden her zaman gördüğümüz, yıllardır gözümüzün önünde duran bir manzara, biz değiştiğimiz gün bir anda değişiverir. Bundan önce bildiğimizle en ufak bir benzerliği bulunmayan, bundan önce nasıl olduğunu, bir başka deyişle nasıl gördüğümüzü dahi hatırlayamadığımız bir şekle giriverir.

Öyle sanıyorum ki sübjektif düşünürler, bireyciler (individüalistler)[70] ve sufiler, böylesi derin bir tecrübe sayesinde "*barışı, mutluluğu, güzelliği ve iyiliği kendi içinde var et, kendi içinde yarat; dünyayı barış, mutluluk, iyilik ve güzellikle dopdolu görmek için kendini bu hale getir*" demişlerdir.

[70] Psikolojik ve felsefî anlamda, ahlakî, siyasî ve sosyolojik açıdan değil; onlar başka meselelerdir.

Benim de böylesi bir eğilimim vardı. İçe doğuşu akıldan daha üstün, gönlü beyinden daha yüce, içi dıştan daha büyük buluyorum. Özellikle de hakikati, var olandan daha yüksek -yükseldikçe daha uzak- buluyorum. O yüzden idelere düşkünüm, o yüzden o ideal şehrin, ideal insanın ve içinde her ne varsa mutlak olan "bilmem nereye" âşığım.

İşte böyle edilgin bir felsefi ortamda, böyle Eflatunca ve Plotinusca bir öznellikle, birdenbire André Gide'in "Yeryüzü Sofraları" ile "Yeni Sofralar"ına ulaştım. Benimle ve Gide'in bu kitabının örneği, Tanrı'nın sofrası ile kıtlık içinde aç kalan İsrailoğullarının örneğiydi. *"Size kudret helvasıyla bıldırcın indirdik, verdiğimiz rızıkların güzellerinden yiyin diye."* (2/Bakara Suresi 57)

O arada, benim için kudret helvası ve bıldırcın hükmünde olan bu semavî lokma bana yapacağını yaptı: "Nathanaél! Büyüklüğün kendi bakışlarında olmasına uğraş, baktığın şeyde değil." Artık bu uğraştan başka işim yoktu. Artık bu Nathanaél'den başkası değildim. Artık kendimi, Gide'in şu her zamanki hitabının her zamanki muhatabı olarak buluyordum: "Büyüklüğün kendi bakışlarında olmasına uğraş, baktığın şeyde değil."

Ben hem idealizm ekolünün peygamberi Berkeley'in felsefesini hem de Gide'in yeryüzü sofralarını semavî sofralar olarak görmeyi sağlayacak bakışlara sahip olma buyruğunu kendi hayatımda sınadım. Bu, Gide'in bütün felsefesinin son noktasıydı. Bu yeni bakışla kendi verem hastalığını iyileştirmiş, yaşlılığını gençliğe çevirmiş, ölümüne altı ay kalmışken bu süreyi yıllarca uzatmıştı. Ne var ki benim aklımda ve gözümde olan o felsefe ve bakış, böyle mucizeler yaratmadı. Eğer bana, akılla işrak, madde ile mana, dünya ile ahiret, felsefe ile irfan, mutluluk ile olgunluk, gerçek ile gerçeklik arasındaki tarihî savaşı, güzel ve doğru bir barışa doğru çeken derin ve inkılâpçı bir hikâye olan realizmden idealizme geçişin o gizli ve hayret verici yollarını gösteren "Rozas'ın Mektupları", Schandel'in Yeşil Defterler'i ve İslâm'a dair yeni bakış açım olmasaydı, yıllardır içinde başıboş dolaştığım realizm ile idealizm arasındaki korkunç hayret vadi-

sinde kaybolur ve can verirdim. Çünkü kendimi ne bayağılığa teslim edebilirdim ne de hayallere.

Bir gün bir kitapçıya gittim. Küçük, güzel, zevkle döşenmiş kitapçı dükkânıydı. Çok fazla kitabı yoktu, ama kırtasiye malzemeleri, kartlar, tablolar, çalışma odası ve kütüphaneyle uyumlu süs eşyaları, zarif resimler, heykeller ve çeşitli sanat eserleriyle doluydu. Benim sürekli eğlencelerimden birisi, beni her zaman oyalayan tek eğlencem, bu tür vitrinleri seyretmektir.

Oraya daha çok mağazayı değil, kitapçıyı görmeye giderdim. Onun, güzel ve ince bir ruhu, zeki ve çekici bir görüntüsü vardı. Entelektüel bir tipti. Başı, yüzü, gözleri, bakışları, hareketleri, giyim tarzı bile sıcak, sevimli ve zarifti. Onu görmekten, onunla konuşmaktan çok hoşlanırdım. Şair Bahâr'ın deyimiyle: "Bilgili biriyle sohbetten daha güzel ne var?" Onunla birlikteyken, içimde güven verici, hoş bir huzur duyardım. İstediğim her şeyi ona söyleyebilirmişim gibi dururdu. Söylediğim, söylemeye ihtiyaç duyduğum her sözü anladığını hissederdim. Hem de ben nasıl istiyorsam öyle anladığını. Çok güzel sevinir, çok güzel üzülürdü. Öyle ki kendiliğinden, onun sevinciyle gerçekten sevindiğimi, üzüntüsüyle de gerçekten üzüldüğümü hissederdim. Her duyguda ona hak verirdim. Onun başına her ne gelirse, olanı biteni nasıl algılarsa, sanki benim başıma gelmiş gibi aynı algıyla algılardım. Sıradan hayatın, rastlantıların ve karşılaşmaların, ikimizin yüreğinde aynı etkiyi yarattığını hissederdim. Saatlerce tartışırdık, ama yüz yüze değil, el ele, omuz omuza; bu çok tatlı ve sıcak bir zevkti. Onun küçük ve güzel mağazasında, eski küçük bir tahta iskemleye oturduğum, benim onunla, onun benimle konuştuğu saatler ne güzel saatlerdi. Sanki bir o vardı, bir de mağazası; üstelik iş için, kazanç için değil, sadece benim için.

Adı, Claude Bernard idi. Başkaları, meşhur Claude Bernard ile adaşlığından dolayı onu tebrik eder, sürekli yüzüne bunu söylerlerdi. Oysa ben bu hatırlatmadan asla hoşlanmazdım. Onu Claude Bernard'dan daha iyi, daha sevimli buluyordum. Büyük

olmak, meşhur olmak, hatta dahi, bilgin, kâşif, mucit olmak başka; iyi olmak, sıcak ve cana yakın bir ruha, sevecen bir yüreğe, çekici ve sevimli bir insanlığa, anlamlı ve hoş bir duyguya sahip olmak başkadır. Zaten benim de meşhur Claude Bernard'a hiç sempatim yoktu.

Bu adam, insan bedeni üzerinde gerçekleştirdiği laf ola beri gele bir incelemeyle kulakları sağır edecek kadar gürültü patırtı çıkaran, "yağlar" konusundaki buluşuyla da yaratılış sırları hazinesinin anahtarlarını bulduğunu zanneden bencil ve havalı bir fizyolojist doktordur. O tantanalı ve debdebeli tipiyle: "*Ameliyat bıçağımın altında ruha dokunmadıkça onun varlığına inanmayacağım.*" diyen de yine odur.

İşte böyle, birisi bu "yağ bilimci" baba olurken birileri de bir yandan maddi evrenin çapını ölçerken, bir yandan da atomun iç çekirdeğinin derinliklerini parçalayan ve ışığın kuantumunu bulan Einstein ve Max Plank olmaktadır. Onlar, bilimden ve bilginden o kadar büyük bir tevazu ile söz etmektedirler ki bu, bizim gibi yarı aydınlar ve Claude Bernard tipi okumuş kesimler için çok çarpıcı ve sarsıcıdır.

"Ben, din konusunda Lancashire köylülerinden daha tutucuyum.", "İrfan duygusu, bilimsel araştırmaların ana projektörüdür.", "Kim tefekkürle tanışmıyor ve hayret duygusuna kapılmıyorsa, bilimsel ruhtan yoksundur." diyen o Einstein'dır. Yine, "Bilim mabedinin üstünde: İçeriye adım atan herkes, iman sahibi olmalıdır." diyen de o Plank'tır!

Bir yüksük kadar kapasitesi olup bir damla suyla dolup taşan bir insanla, yüreğinde okyanuslar dalgalandığı halde boş olduğunu düşünen bir insan arasındaki fark budur! Her neyse, geçelim.

İyi olan Claude Bernard'dan söz ediyorduk. Yazık ki tarih hep kaba adamların peşinden gider. Ben olsam, havalı Bernard'ın ismini ve resmini ansiklopedilerden siler, yerine gönül sahibi Bernard'ın ismini ve resmini koyardım. Özgürlük aşkıyla çar-

pan bir yüreği vardı! Sadece kendi vatanının ve milletinin özgürlüğü değil, mutlak özgürlük, ülkesinin düşmanlarının, Cezayirlilerin de özgürlüğünü isterdi, hem de güzellik, derinlik, incelik ve iyilik dolu bir ruhla. O, kitaplarını sattığı yazarların çoğundan bilgili, daha anlayışlı kitapçılardandı.

O da beni, benim onu sevdiğimden daha az sevmiyordu. Birbirimize karşı benzer duygulara sahiptik. Mağazası, Saint-Michel Bulvarı başlarında, Observatoir Parkı'na yakın bir yerdeydi.

Claude ile tanışıklığım şöyle başladı. İyi hatırlıyorum, şubat ayı sonlarında bir gündü. Vitrinine koyduğu birkaç kitap ilgimi çekti, mağazaya girdim. Belli bir kitap aramıyordum, ister istemez raflara bakıyor, kitapları süzüyordum. Bir tür eski tanışıklık taşıyan sıcak bir tebessümle sordu: "Beyefendi siz bir kitap mı arıyordunuz?" Cevabı olumsuz olan ben, biraz da utanarak: "Hayır ama..." dedim. Ne desem diye kalakaldım. "Hangi kitapların ilginizi çekeceğini biliyorum" dedi. Birkaç kez gidip geldi. Her defasında bir kitap getirip bana verdi. Ben onları karıştırırken bana açıklamalar yapıyor, kitapları tanıtıyordu. Benim için on, on ikiden fazla kitap seçti. Değişik alanlarda, değişik konularda olmalarına rağmen, bunların, onun yerinde ben de olsam binlerce kitap arasından hiç tereddütsüz seçeceğim kitaplar olduğunu şaşkınlık içinde görüyordum. Yıllarca beraber olduğumuz, fikir ve duygu alışverişinde bulunduğumuz onlarca arkadaşım ve fikirdaşım arasında, bana, hepsi de aradığım veya kendim seçmişim gibi olan onca kitabı onun kadar itinayla, kendiliğinden seçecek pek az kişi tanıyorum. Benim için bir bakışta, bu denli dikkatli, doğru ve zekice bir insan sarraflığı çok şaşırtıcıydı. Hem de bizim toplumuzdaki tiplerle hiç tanışıklığı olmayan bir yabancının gözüyle...

"Meçhul kalmak" insan ruhunun büyük acısıdır. Bir ruh ne kadar güzel, ne kadar zenginse, o ölçüde bir "tanıdık"a muhtaçtır. Ariflerimizin: "Aşk ve güzellik, ezelde birbirleriyle sözleşmişlerdir" demeleri işte bu yüzdendir. Bu, Doğulu yaratılış felsefesidir. Tanrı bile bilinmek, tanınmak ister. Meçhul kalmak iste-

mez. Yalnızlık duygusunu, yabancılık ve gurbet acısını meydana çıkaran meçhul kalmaktır. Her insan, okuyucusunu dört gözle bekleyen bir kitaptır. İslâm, yaratılış felsefesinde, Doğu tasavvufunun sözünü ettiği "aşk"ın yerine "marifeti" ne de güzel yerleştirmiştir. Dediğim gibi, aşk, ne denli güçlü ve güzel bir aşk olursa olsun, içgüdüsel bir ihtiyaçtır. Tabiatın aldatmasıdır; ruh perdesi altında bedenin memurudur. Oysa tanışıklık, insani bir ihtiyaçtır, ruhun işidir. Birisi, insanı idrak eder de bizim o "samimi, saf ve gizli benimizi" anlayacak olursa, içimizde, gizlenmesi mümkün olmayan tarifsiz bir yakınlık ve tanışıklık duygusu yaratmış olur. Bir ruh, sadece durumda iken, bu dünyada iki kişi, birçok kişi olduğunu, yalnız olmadığını görür. Bu ise ulu ve yüce Tanrı'yı bile sevindiren bir başarıdır. Her halükârda, bir insan, bir kitap değilse de bir kelimedir ve ister istemez, bu sözün anlamını bilen birisine karşı gaybi bir bağlılık duyar. Elbette o kelimenin, herkesin anladığı klişe, bayağı bir anlam taşıyan, pek çok eşanlamlıları olan sözlük anlamını değil, onun sadece bir şairin hissedebileceği, anlaşılır ama nitelenemez ruhunu, ayrımını ve inceliklerini taşıyan özel anlamını... Claude Bernard özgün bir aydındı. Okumayla, tahsile devamla aydın olan kimselerden değildi. (Revaçta olmaları nedeniyle "aydın" sıfatı taşıyan kimselerden değildi. Filanca Molla Bacı'nın veya Kerbela Recebali'nin, Seyyid Ebu'l-Hasan'ın amelî risalelerini taklitleri gibi değildi. İsim vermiyorum, toplumumuzda böyleleri az değil. Burada, böyle olan her kim varsa, ya eskilere ya da yenilere özenen bir taklitçiden ibarettir; her ikisi de birbirine düşman, her ikisi de aynı cinstendir[71].) Oysa onda aydın olmanın cevheri vardı. Okuma yazma bilgisi olmasaydı da yine

[1] Bu, benim o günlerdeki yargımdır. Bugün için, içimde oluşturduğu duygularla birlikte değişmiş olan bir yargıdır. Onlar aydındır, ama çeşitli ekol öncülerinin taklitçileri değil; dindardırlar ama mezhep önderlerinin taklitçileri değil. Dün yapayalnız kimseler idiler; modernleşme ve ilerleme değirmeninin iki taşı arasına sıkışmış ve esir olmuşlardır. Şimdi ise daha geniş bir akıma dönüşmüş, bir su akıntısıyla dönen bu iki değirmen taşının dönüşünü durdurmuşlardır.

bir aydın, iyi duygulu, kavrayışlı, bilinçli biri olurdu. O şuursuz, ahmak araştırmacı âlimlerin tam aksine! Halebî Bey'in deyişiyle: "Engin, ama derinliği bir parmak boğumu derinliğinde bir deniz..."

İspanya'da, Cezayir'de, diktaya ve sömürgeciliğe karşı savaşmış özgürlükçülerdendi. Dindar değildi, kâfir bir beyne sahip olmasına rağmen mümin bir gönlü vardı! Mümin bir beyni olup da kâfir bir gönlü olanlardan ne kadar uzaktı! Güzellik, iyilik, fedakârlık, hatta başkasını kendine tercih etme onun özünde vardı. Anlama yeteneği hayret vericiydi. Nereye götürürsen götür, kolayca gelirdi; hatta ondan ve kendi dünyasından çok uzak ülkelere, yollara, ufuklara bile... O bayan yazarın Napolyon Bonaparte hakkında söylediği şu söz tam da ona uyuyordu, hatta daha fazla uyuyordu: "*Zihninden içeri giren her anlam, en küçük bir zorlukla karşılaşmadan gider, gideceği yolu bilir ve kendine mahsus yere yerleşirdi.*"

Az konuşan bir adamdı. Ama tanıdık bir muhatap buldu mu, bütün suskunluğunun acısını çıkarırdı. Sanatsal zevke sahip mantıklı bir beyne, güzelliğe sahip bir felsefeye bir arada sahipti. Hem görünümü hem de kitap satış mağazası bunun böyle olduğunu anlatırdı.

Anlaşmamız tanışmayla, tanışmamız da yakınlıkla sonuçlandı. Benim, onun dostluğuna, onunla konuşmaya ihtiyaç duyduğum kadar, o da bana karşı böyle bir duygu besliyordu. Benim sanatsal ve edebî konulara olan yoğun ilgimi, benimle tanışmasının nedeni, en azından benim son derece dikkatli ve derin zevkimi teşhisinin bir göstergesi olarak saymaktaydı. Benim işrakî duygumun ve bakışımın, estetik ve sanatsal bakışım üzerinde etkili olduğunu ve ona, bizim sadece "uyumu" ve "etkiyi" gözeten modern sanatımızın gözlerinin sahip olmadığı yeni bir ruh üflediğini söylerdi. O, bunun, güzelliğin sadece dili değil, aynı zamanda içinde işrakî felsefenin güzellikle yoğrulduğu gizli bir inceliğin dili de olan özgün Doğu sanatının bir özelliği olduğunu bilmiyordu.

Her halükârda, benim sanatsal teşhisteki dikkatime, ince zevkime ve beğenime çok güveniyordu. Benim bu meselelerdeki sözlerimi ve ortaya attığım görüşleri çok ciddi ve ilginç bulurdu. Ben, onun sanat bilgisinin daha fazla olduğuna inanmama, sürekli olarak ondan yeni bilgiler öğrenmeme, çağdaş sanat dünyası, yeni üsluplar, ekoller ve akımlar hakkında pek çok bilgiler edinmeme ve onu üstadım olarak bilmeme rağmen, bana, kendimde asla öyle bir yeterlilik görmediğim bir şekilde bakıyordu. Bir gün, kitapçı dükkânına adımımı atar atmaz, sevinçle yerinden fırlayıp: "*Ne iyi ettin de geldin. Seninle acil bir işim vardı.*" dedi. Gitti, kocaman bir kutu getirdi: "*Bunlar, davetiyeler için hazırladığım değişik çizimlerdir. Bunları büyük Gilbert Basın Merkezi'ne satmak, içlerinde hepsinden daha başarılı olanı da sergiye katılmak üzere seçmek istiyorum. Bu yüzden kaç gündür, yolunu gözlüyor, seni görüp danışmak için bekliyordum. Ne olursa olsun, senin tercih edeceğini seçeceğim.*" dedi.

Sorusunu şu cümleyle ortaya koydu: "*Bu çizimleri, benin dediğim şekilde incelemeni istiyorum: Farz et ki sen kendin damat olmak istiyorsun. Buraya gelmiş, bu çizimleri inceliyorsun. Bunların arasından hangisini hepsinden daha güzel, daha başarılı buluyorsun?*" Dedim ki: "Bu soruya tek bir cevap verilemez. Çünkü her tip ve her yaş, başka bir çizimle ve renkle uyuşur. Örneğin, aristokrat bir fabrikatör çift veya kafeci veya kültürlü ve asilzadeler sınıfından veya post-modern dalgasından, üniversiteli veya asker bir ikili için..."

Sözümü keserek: "Hayır, kendin için dedim. Maksadım sadece, senin zevkine göre değil, tipine göre de olandı. Diyorum ki eğer yani varsayalım ki kendi düğün törenin için çok güzel, çok ilginç bir davetiye seçmek istesen, bunlardan hangisini beğenirsin?"

Bir hayli filozofça, sanatkârca bir tavırla çizimleri inceledim. Renkleri, renklerin anlamlarını ve hissettirdiklerini, her rengin her tiple uyumunu ölçüp biçtim. Bütün zevkimi, bilgimi ve görgümü kullanıp nihayet bir çizime ulaştım; hiç düşünmeksizin onu alıp ötekileri bir yana bıraktım. Onu daha dikkati bir şekil-

de incelemeye koyuldum. Her bakışta, düğün, evlilik, sözleşme, bağlılık, aşk, asalet, sadakat, derinlik, samimiyet, duygu, gelecek, hayal, arzu için daha uygun ve daha güzel olan bir çizgi, bir gölge, bir renk, bir şekil keşfediyor, keyifleniyordum. Bu başarı duygusundan dolayı, "Bak, böyle zor bir seçimde ve kararda, nasıl kesin yargıda bulunuyor, teşhis ediyor, bu çizim üzerinde kıldan ince ne nükteler okuyor, felsefi derinliği, işrakî duyguyu, sanatsal zevki nasıl ve nereye dek birbirine katıştırıyorum." diye zevke dalıp iftihar ediyordum.

İçinde kararlılık, başarı ve güven dalgalanan bir pozla, bunun artık konuşulacak, tartışılacak, danışılacak, tereddüt edilecek bir tarafı kalmamıştır; bu bir buluştur, bir teklif, bir beğeni veya şahsi bir zevk değil tarzında bir duruşla, hani eski ilim talebelerinin tabiriyle "İşte budur, bundan başkası değil!" dercesine "Buyurun! İşte bu!" dedim.

Baktım, her zamankinin aksine, o bana inanan, takipçim olan Bay Claude Bernard karta bakmıyor bile. Tam tersine bana bakıp duruyor. "Ne?" dedim. Çekingen, teklifsiz bir tebessümle: "Bunu ne diye seçtin?" dedi. "Bence bu, en başarılı düğün davetiyesi çizimidir" dedim.

Bir süre sustu, düşünceye daldı. Sonunda yorgun, kesik kesik bir tonda: "Ben bunu... Cenaze töreni davetiyesi olarak hazırladım!" dedi.

– Evet... Hayır.

– Sessizlik...

– Sessizlik...

Birden felsefeye ve başka şeylere dair hızlı hızlı birtakım laflar ettim. Ne olduklarını bile anlamadım. Sonra mağazanın etrafında bir tur attım, gözlerim görmediği halde dikkatlice, uzaktan, telaş içinde raflara göz gezdirdim. Hafifçe, belli belirsiz, geçici bir allahaısmarladık yaparak dışarı fırladım! Oh ne rahat! Tam olarak, kalbini kendi avuçlarının içinde sıkan korkunç bir rüyanın doruğundayken birdenbire uyanıveren birinin duyguları içindeydim.

Hafif bir esinti esiyordu, şehir yerli yerinde duruyordu. Gelip geçen insanların yüzlerinde, hiç kimsenin olup bitenlerin farkına varmadığını okuyordum. Caddenin ortasından yürüyüp karşıya geçtim. Sonra baktım, istediğim her tarafa, sağa, sola gitmekte özgürüm. Bir süre sonra, gece olduğunu, saatlerdir Observatoir Parkı'nda, her zamanki yeşil bankımın üzerinde, uzun zamandır alıştığım ağacın altında, mutlak bir ağrısızlık içinde oturduğumu, farkında olmadan, bahçenin yanındaki bodur şimşir ağaçlarını, bazen de Observatoir Parkı duvarının korkuluk parmaklıklarını saydığımı, saymam bittikçe yeniden başladığımı gördüm.

Gecenin bir yarısı olduğunu, tek bir odadan müteşekkil evime gitmem gerektiğini fark ettiğimde, gitgide ağırlaşan özel bir utanç, o tahta banktan kalkmamı engelliyordu. Odada daha çok kendi kendimle karşılaşıyordum, oysa bu çok zor bir durumdu.

Bu dönemden, bu parktan, ilginç bir hatıram da var. Ben bu basit, sakin ve güzel parkı, Fransız olan olmayan herkesten daha çok severdim. İnsanların çoğu Observatoir Parkı'nın az aşağısında bulunan Paris'in en ünlü, en çekici parklarından birisi olan Luxemburg Parkı'nda toplanırlardı. Oysa ben, o yeşil tahta bankın üstünde, aşinası olduğum o ağacın altında, saatlerce oturmayı, kendi kendime düşünmeyi, Nâsırüddin Şah'ın tabiriyle "hayaller buyurmayı!" tercih ediyordum. Bu benim her zamanki işim ve her zamanki yerimdi. Çok zaman parka yakın Müslüman restoranlarında yemek yiyen dostlar ve arkadaşlar beni bulana dek bu böyleydi. Ne zaman parka gitsem daha oturmadan kelleleri görünüyor, beni işimden ediyorlardı; ister istemez "kendi kendimle buluşma" yerimi değiştirdim.

Bu küçük ve basit parkta kimse yoktu. Bazen bir çocuk, bir kadın ve erkek gelir, eğelenecek hiçbir şey bulamayınca çabucak çekip giderlerdi. Sürekli orada olan, benden daha önce ve daha fazla bu kimsesiz parka vefa gösteren tek kişi, parkın girişindeki biricik heykeldi. Onu da seviyordum. Çünkü antik Yunan ve Roma'nın altın çağının klasik üslubunu taşıyan güzel bir hey-

keldi. Heykel, yani bu çağın heykeli, (Eğer düşünceye ve inanca dayalı sanat, şu Ortaçağ sanatı olacaksa, bu gayrı maddi hümanist nesnel sanat olması ne iyi olur) artık benzerleri tarihte de coğrafyada da bulunmayan güzel ve görkemli başlarıyla boyunları, insan bedeninin bütün güzelliklerini kendi üzerinde toplayan bir bedene sahip heykel! (Yeni örnekleri: Michelangelo'nun "Davud'u, Musa'sı ve Mahzun Yalnız"ı, üzerinde erkeksi bir örtü olsa ve Doğu zevkinin etkisinde kaldığı söylense de... Ha bir de "Kafesteki Venüs"...) Altın çağın sanatına can veren şey, insan bedeninin güzellikleriydi. Bu heykel de Rönesans dönemi heykeliydi. Aslında, kaba Napolyon döneminde yapılmıştı. Ama yine de onu Rönesans dönemine ait saymak gerek. Çünkü Paris'i antik Roma tarzında inşa etmek isteyen Napolyon'du. Paris'teki Roma ve Rönesans eserlerinin çoğu, onun bu eğiliminin hatırasıdır.

Üstelik o yalnız bir heykeldi. Mağrur ve yüksek kaidesinin üzerinde durmuş, düşünüyordu. Sanki bu on milyonluk renkli, hareketli ve canlı şehirle bir işi, bir ilgisi yok gibiydi. Kendisi, sadece kendisi vardı. Zamandan feragat etmiş iki kişi birlikteler. İşte bu yüzden seviyordum onu; onun, yontulmuş, cansız, duygusuz bir taş parçası olduğuna inanmıyordum. Asla! Ona karşı özel bir benzerlik ve arkadaşlık duygusu taşıyordum. Onu sevgiye ve övgüye lâyık bir adam olarak görüyordum. Bazen karşısında bir süre duruyor, düşünceli gözlerine, derin tebessümüne, o dalgalı ve vakur alnına gözlerimi dikiyor, övgüden, aynı duyguyu ve anlayışı paylaşmaktan dolayı tebessüm ediyor, dudaklarındaki gülümseyişin, bana cevap vermek için genişleyip açıldığını, sanki dudaklarının kıpır kıpır ettiğini hissediyordum.

Zamanla, bir kişi daha ortaya çıktı. O da geliyor, ağır ve yorgun adımlarla yürüyordu. Genellikle benden iki bank ötede oturuyor, Hint fakirleri gibi "sükût ve tefekkürü" asil, müspet ve ciddi bir dinî ibadet gibi yerine getiriyordu.

Şimdi üç kişi olmuştuk! Üç yalnız heykel; biri sabit, ikisi hareketli! Üçümüz arasında, ne olduğunu bilmediğimiz, ama bu çok

kalabalık şehirde bize katılabilecek tek bir kişi daha olmadığını bildiğimiz bir bağlılık ve ortaklık bulunduğunu hissediyorduk. Bu gizemli bağlılığı, birbirimizin yüzünden ve gözlerinden okuyor, ama asla dışa vurmuyorduk. Bundan asla söz etmedik. Biz, üç heykeldik. Heykeller, ne kadar yakın, tanışık ve dert ortağı olsalar da birbirleriyle konuşmazlar.

Zaten söylemeye ve konuşmaya ihtiyacımız da yoktu bizim. Çünkü bizi birbirimize benzettiğini hissettiğimiz şey, o kadar belirsiz ve meçhuldü ki ne diyeceğimizi bilmiyorduk. Aynı zamanda o kadar açık ve malumdu ki ondan söz etme ihtiyacı duymuyorduk.

Üçüncü arkadaşımız suskun ve gizemli bir kızdı. Güney Avrupalı gibi görünse de saçlarının rengi onu yalanlıyordu. Zülüfleri ve gözleri tuhaf bir şekilde griydi. Ben bu renkte bir göz görmemiştim. Pek çok gri renkli gözler gördüm, ama bu gri renkli sıfatı hiçbir şey anlatmıyor. Aslında renkten söz etmek, hele de gözlerin renginden söz etmek güçtür. Sadece renkli gözlerin değil, siyah gözlerin bile her biri bir başka renktedir. Herhalde, sadece gören değil, konuşan gözlerden söz ettiğimi, göz bilimi ilerler de onların yerine iki mercek koyabilirse, bu değişiklikle hiçbir şeyin değişmeyeceğini açıklamama gerek yoktur.

Konuşan gözlerden söz ediyorum. Bu cümleyi züppe, şımarık, sığ kokoşlar, şairler, duygusal kişiler durmadan tekrar edip çamura düşürmüşlerdir. Ama benim okuyucum, bu cümleyi hangi seviyede, hangi anlamda söylediğimi bilmelidir. Gözlerin konuştuğu, bütün güzel gözlerin konuştuğu doğrudur. Ama sadece bu yetmez. Bütün sağlam diller ve dudaklar da konuşmaz mı? Öyleyse neden konuşmayı bu diller için, seçkin ve yüksek bir sıfat ve yetenek olarak almıyoruz? Diyeceksiniz ki iyi ama dilin işi konuşmaktır! Yanlışlık da buradadır zaten. Gözün işi görmektir, dille dudağın işi ise yiyip içmektir.

Biz, ağız boşluğunda yer alarak dudaklar tarafından korunan bir dilin değerini, nasıl konuşmayla değil, söylediği sözlerle ölçüyorsak, bazı dillere, söven, gıybet eden, aptalca boş sözler

söyleyen, yazdıran, ilim ve edebiyat anlatan, şiir söyleyen, şarkı söyleyen, ilham, vahiy ve güzel ilahi ayetler söyleyen diller adını takıyor, her birine ayrı bir değer biçiyorsak; gözlerin boşluğunda yer alan, kirpik dudakları tarafından korunan görünmez dilleri de konuşmayla değil, söyledikleri sözlerle ölçmeliyiz.

Sahip olduğu her şeyi elinden aldığımızda, küçük veya büyük midesinde biriktirdiklerinden başka geride bir varlığı kalmayacak olan göbekli, boğazlı, paralı, güçlü birisi için, çöplüklerde aylak aylak dolaşan bir köpeğin kuyruğu gibi, eli ayağına dolanarak, ballandıra ballandıra, şevkle dalkavukluk eden bir dil de konuşucudur; bir ihtişam ve iktidar karşısında daha muhteşem ve daha muktedir hale gelen; ölümün, ateşin ve kanın saldırısında, üzerinden yiğitlik akan keskin ve korkusuz bir kılıca dönüşen; ama iman, aşk, doğruluk ve güzellik karşısında yanan bir şair, eriyen bir arife dönüşen, Musa ağacının ince ve yaş dalı gibi üzerinden aşk parıltısı, iman kıvılcımı, hafif bir ilham rüzgârı ve vahyin okşayıcı ayetleri dökülen bir dil de konuşucudur! Her dili, söz söylemek ve konuşmakla övmemiz ve öyle tanımamız ne kadar çirkin ve zalimcedir.

Gözlerin dili de böyledir. Bu dilin, en lâyık dilbilimcileri ve edebiyatçıları olan, gözlerin söylediklerine karşı gönüllerinde gizli işitici kulakları bulanan şairler, onu neden anlayamamışlar; bu "konuşan göz"ün sınırından, gözlerin sözlüğünde yatan sözlerin sonsuzluk ve sınırsızlık iklimine neden bir adım dahi atamamışlardır, bilmiyorum! Onlar, gözlerin zengin, hayret verici, mucizevî edebiyatından, tek bir eser, tek bir şiir, hatta tek bir kelime bilmezler. Başka bir âlemden söz eden, bu âlemin ötesinde, bu hayatın öte yanında, bu gökyüzünün, bu güneşin dışında geçen hikâyeler, acılar, duygular, tanışıklıklar, maceralar, olaylar, anlaşmalar ve bağlardan söz eden, kimselerin duymadığı, kimselerin anlamadığı gözler olduğunu, bu dilden sadece onu bilen tek sınıf olan şairlerin anladığını, gözlerin de konuştuğu gerçeğini sadece onların bildiğini bilmiyorlar. Ne diyorlar? Neler söylüyorlar? Her göz neler neler söylüyor? En büyük hatipler, en güçlü şairler, en bilgili filozoflar hangi gözlerdir?

Kimse bilmiyor?

Gri gözleri vardı, ne demek gri? Hiç demek! Bunu sırf, siyah değildi, mavi değildi, ela değildi, yeşil değildi, başka renklerde de değildi, hatta gri de değildi, aslında hiç rengi yoktu demiş olmak için söylüyorum bunu. Biz, genellikle hiçbir renkte olmayan şeylere gri deriz! Öyle değil mi? Su (deniz, ırmak değil, sadece su), bir damla su, yağmur, gözyaşı... Ne renk? Hiç! Ama çok zaman içimizden gri renkli demek gelir. Niçin? Sığ ve ahmak gözlerimiz renksizliği göremez de ondan. Niçin gece hiç görmeyiz? Niçin herkes gece körüdür? Gece renkler kaybolur ve bu tuhaf dünyada renklerden başka bir şey göremeyen gözlerimiz kör olur da ondan. Gündüz renksiz bir şeyi görebilecek olursak, onu mutlaka bir renkle adlandırmamız lâzım, ama hangi renk? İster istemez gri!

Gri renkli, genellikle renksiz demektir; bu yüzden bu rengin kendine özgü bir adı yoktur. Kırmızı, mor, beyaz, yeşil vs. renk adlarıdır. Ama kendi de adı da olmayan o renksizliğe, bir renk vermemiz lâzım, gözümüzde değil, dilimizde: Kül rengi, kurşun rengi, bulut rengi, çelik rengi diyoruz. Oysa bunlar renk adları değil, nesne adlarıdır. İyi ama hani renk adı? Külün, kurşunun, suyun, bulutun, çeliğin sahip olduğu o rengin adı nerede?

Evet, gözleri kurşun rengiydi, hayır bulut rengiydi, yani rengi yoktu, mutlak renksizdi, göz kapaklarının arasında göz şeklinde görünen iki mutlak renksizlikti. Gözleri, arı duru iki iri su damlası rengindeydi! Tıpkı iki hayalî daire gibi, yani hayal türünden iki daire; zaten hayalin kendisi de gri değil mi? Ruh, hayal, temiz, soyut ve sakin duygular, sonsuzluk, yokluk, meleküt, safa, güven, huzur, öte dünyanın göğü, mutlak boşluk, yaratılıştan önceki bu dünya, temiz, asil, koyu ve durgun bir şefkat, bunların hepsi gridir; su renginde, ay renginde, renksiz!

Fecri sadıkta doğu ufku neden kurşun rengi olur? Seher vakti kurşun rengidir, çünkü gece gitmiş ama gündüz daha gelmemiştir. Henüz zamanı ne gece boyamıştır, ne güneş; gecenin rengi yüzünden silinmiş ama yüzünü gündüze boyamak için

güneş ortaya çıkmamıştır; seher renksiz bir vakittir; kurşunidir, yani kurşun gibi renksiz, kurşun renginde değil!

Göz kapaklarının etrafına, hissedilmeyen bir incelik ve olgunluk zülüflerinin renginde bir çizgi çekiyordu; kaşları kumrala çalan bir tür grilikle, zülüflerinin sol kıvrımında göze çarpan yüksek dalga gibiydi.

Başının ve yüzünün üstünde göze çarpan en keskin ve koyu renk olan kirpiklerinin çizgisi, gözlerini daha hayalî bir renksizliğe boyuyordu. Bildiği tek makyaj buydu.

Gizemli halleri ve düşünceli sessizliği bu gözlere o kadar uyuyordu ki gözleri böyle olmasaydı, ne kadar uyumsuz görünür, incitici olurdu diye beni hep kaygılandırırdı. Ne masum ve asil bir yüzün aptallığına, ne de vahşi ve tutkulu bir yüzün utanmazlığına! (Katolik tipler için söylüyorum!)

Ne diyeyim? Bu kelimeler, ya güzel yüzleri ya da çirkin yüzleri nitelemek için var edilmiştir. Sadece "Bu güzel, bu çirkin" demeyi bilirler.

Kelimeler, insanların uşağıdır, insanlarsa güzellikten ve çirkinlikten başka bir şey anlamazlar.

Soluk hurma rengi, sıradan güderi bir manto, her zaman üstünde ona eşlik ediyordu. Ama ben onu kurşun rengi bir manto olarak görüyordum. Bunun, onun bedeninin bir parçası olduğunu, bedenindeki organlarından birisi olduğunu sanıyordum. En az kendisi kadar, gözleri hariç, bedenindeki her bir uzuv kadar anlamlıydı!

Gözlerim, onun üzerinde, bu hurma rengi kurşuni mantodan başka bir şey görmedi. "Varlık"la ve "varoluş"la o kadar doluydu, o kadar güçlü ve dolu dolu bir "bulunuşu" vardı ki sadece çok amiyane bir bakışla, ahmak ve aptal gözler, onun karşısındayken, ayakkabısının, çoraplarının, gömleğinin ve eteğinin rengini fark edebilirdi. Oysa benim gözlerim o kadar bilinçsiz değildi. Belki de o kendisini, süslerle püslerle telafi etmeyecek, renklerle ve makyajlarla süslemeyecek kadar güzel buluyordu.

Ya da kendisini renkli kumaşlar içinde gizlemeyi düşünmeyecek kadar kendisine güveniyordu. Çünkü o "içinde olduğu halden ve sahip olduğu şeyden" utanmıyordu.

Onun, sadece bu tür kaygıları olmadığı gibi, bu dünyada onu perişan ve huzursuz edecek hiçbir kaygısı yoktu. Huzur, iman ve güven, varlığının derinliklerine öyle işlemişti ve içinde öyle pişmişti ki küçücük bir heyecan dalgası, zihinden geçen bir hatıra, hafif bir arzu kıpırtısı, hayalî bir esintinin yumuşacık esintisi bile ruhunun en gizli perdelerini dalgalandıramıyordu.

Yürürken dizleri, hareket ederken elleri, bir köşeye dönmekteymiş gibi duran gözleri ve bütün uzuvları nirvanaya ulaşmış gibi, ruhlar âleminde, cennette bulunan kutsal bir kişinin huzur içindeki ruhu misali, gökyüzünün ince bulutlarının üstünde adım atıyormuş gibi görünüyordu.

Boşlukta bir karaltı gibi, yavaşça parka giriyor, parkın korkuluğa benzeyen kısa ve hafif demir kapısını kendi ekseni etrafında yavaşça çeviriyordu. Bu demir kapı da sanki onun hatırına, her zamankinin aksine hiç ses çıkarmıyordu. Yavaşça giriyor, yavaşça geri dönüyordu, ellerini kapıya doğru ağır ağır uzatıyordu ve kapıyı yine yavaşça eski haline getiriyordu. Sakince, başını gözünü herhangi bir merak meşgul etmeden, kendi bankına doğru gidiyor, yavaşça oturuyor, bir ırmağın denize döküldüğü kadar sakin, gecenin boğazındaki sabah sütü yumuşaklığında bir ırmak gibi, gün batımının çölün sakin göğündeki adımları gibi, güneşin durgun bir okyanusun uzaklarında batışının durgunluğunda, kendi gizemli ve anlamlı sessizliğinin sakin ve sınırsız dünyasına doğru adım atıyor, ağır ağır içinde batıyor, bir süre sonra içinde boğuluyor, yok oluyor ve gözlerden kayboluyordu. Davranışları muttaki bir ruha, Mesihî bir kız kardeşe, dünyayı terk etmiş birisine, iman sevdalısı, o güçlü ve kuşatıcı aşka iradesizce kendini teslim etmiş acı çekmekte olan bir rahibeye benziyordu. Ama yüzü, bakışı, başı ve saçları onu yalanlıyordu. Mukaddes bir rahibeden çok modern bir sanatçı kıza benziyordu. Yüzündeki sakinlik, bakışlarındaki aldırmazlık, Tanrı'yla

evlenmiş olması gereken, dünyayı terk etmiş Mesihî bir kız kardeşten çok; Tanrısız, karamsar, felsefenin çarptığı bir şairi anlatıyordu. Bir manastır kızından çok, bir Beaux Arts okulu kızı tipindeydi.

Tanrı'yı bulmuş olarak onu aşkla sevenlerle, onu kaybetmiş olup umutsuzca ızdırap içinde yaşayanlar birbirlerine benzemiyor değiller hani. Her ikisi de gündelik renkli heyecanları ve sevinçleri nefislerinde öldürmüştür. Her ikisi de içinden hayat lağımının geçtiği bu kokuşmuş ırmağın kıyısında oturmaktan, içmekten, çalıp söylemekten, yemekten, çalışmaktan ve sarhoş olmaktan daha büyüktür. Ebulalâ Maarrî, Ebu Sa'îd Ebilhayr'a, Sartre ve Camus de Guenon ile Pascal'a benzer. Tanrıları olmayan, gökte bir tanrının olmayışından dehşete kapılan, dünya gözlerine karanlık, acı ve ahmakça görünen kimseler, aslında, ariflerin ulaştığı, Tanrısı olan âşıkların eriştiği bir makama ulaşmışlardır. Hâsılı, her ikisi de yeryüzünden uzaklaşmıştır!

Tıpkı bekleyişe inanmadığı halde, kendisini hiçbir zaman gündelik hayata kaptırmayan; yaşamanın sıcaklığına bir kış gibi bakan, bekleyişsiz bir hayatın güzelliklerini çirkin gören; güneş, kalbinin geniş ufkunda, ruhunun yanık ve sonsuz çölünde doğduğu zamanlarda, gündelik hayata aldırış etmeyen, yeryüzü sofralarına ağız sürmeyen, koklamayan; yeni sofralar umuduyla, o temiz yüce açlığını ve susuzluğunu, bu kokuşmuş havalara ve tatsız sulara[72] bulaştırmayan, o yemyeşil cennet bahçelerinden başka hiçbir cennete ve bahçeye gözlerini açmayan; meleklerin buluşma yeri olan o mavi havuzdan başka hiçbir denizin kıyısına oturmayan o yaralı yalnız ruh gibi.

Gökyüzüyle bağlantısı olan gönüller için, küfürle iman, aşkla aşksızlık gibi birdir. Bir midir? Evet, birdir. Hiçbiri, gönlünün melekûtunun göğünde uçan kartalı, sebze satıcılarının bahçelerinde çamura bulanan karga yapmaz!

[72] *"Ne tuhaf yüreğiniz burkulmadı, canınız melül olmadı*
Bu kokuşmuş havalardan, bu tatsız sulardan." (Kemâluddin İsmail)

Belki onun gözleri de renkliydi, ama kesinlikle o renkte, yani o renksizlikte bir göz olmaz, olamaz; bir damla berrak su renginde, bir bulut parçası renginde, sabahın erken saatlerinde ağaran günün renginde bir göz! Evet, mutlaka bir rengi vardı; siyah, yeşil, hurma rengi, mavi, koyu yeşil veya mor... Rengi sonradan yok olmuştu. O her gün, suskun saatler boyunca, gözlerini sisli hayal ufuklarına dikerdi. Suskun saatler boyunca, bakışlarını, bu hayata, bu dünyaya ait hiçbir renkten almamış olan belirsiz düşüncelerin kurşun rengi bulutlarına dikerdi. Şekilsiz ve renksiz düşünceler! Hiç kuşkusuz zihninden geçen düşünceler, tasavvurlarının somut, yapılı ve renkli suretleri değildi. Düşünüyordu, ama bakışları afallamış birisi gibi, sakin, sessiz ve derin bir mecnunun bakışlarının şaşkınlığına sahipti. Hayata ve dünyaya yabancı, bu göğün, bu renkler dünyasının, bu renkli nesneler, insanlar ve hayatlar dünyasının ötesinde uçmakta olan bu türden düşüncelerin şekli yoktur. Bunlar nesnelerin ve insanların zihindeki tasavvuru değildir. Bir halkalar zinciri, komik, çeşitli ve renkli bir komedinin karnaval geçidi değildir. İçinde duyguların ve anlamların, çeşit çeşit bedenlerin kalıbına girmemiş olan ruhlara benzediği, sınırsız, şekilsiz ve renksiz daimi bir akıntıdır. Böyle tefekkür etmek, anlamların ve duyguların ruhlar âleminde boğulmak demektir; onların bedenlerinin, çeşitlerinin, şekillerinin ve renklerinin saflarını denetlemek değil. Bu yüzden, tefekkür, tasavvur, düşünce gibi kelimeler burada doğru değildir; çünkü bu bir cezbedir, bir sanrıdır, derin düşünmektir, keşfin ve şuhudun sınırsız okyanuslarının ortasında derinlere dalmaktır. Tıpkı, sevgilisinin yüzü, bedeni, sesi, renkleri ve elbiseleri gönlünde eriyen, aşkta yok olan, ondan uzaktayken, âşığın onu düşünmediği, onun cezbesine dalıp gittiği; ruhunun, kendisi dışındaki dünyaya açılan algı ve duygu kapıları olan beş duyusu kapanan; o sıcacık duygu, algı, akletme, tefekkür, hafıza ve hatıra merkezleri çalışmaz hale gelen, duyguları ve duyuları birbirine karışan, âşıklığın gücüyle birbirine sıkışan, üzerine sürekli olarak gayptan güçlü bir rüzgâr eserek onu daha da divane eden bir yangında, hem âşığın hem maşukun

görüntüsünü eriten ve geride sadece aşkın kaldığı, aşktan başka her şeyin hiçe döndüğü, içi sevgilisiyle dopdolu bir âşığın hali gibi. Bu hiçlik, ya üzerinde sarı renkli bir manto olan, benden iki bank uzakta, o her zamanki ağacın altında bulunan, suskun bir heykel suretinde tecelli eder ya da karşımda, yüksek ve mağrur kaidesi üzerinde duran, etrafında hareket etmekte olan bu telaşlı ve coşkulu şehirle hiç işi olmayan, hiçbir görüşmenin utancına, hiçbir sözün nefretine sonsuza dek tahammül edemeyen, aşkın kendisini bir istiğna nirvanasına eriştirerek ilahi arşın ağır ve yüksek kürsüsüne oturttuğu, Aynulkuzât'a, henüz "hırka ile tekke" düşüncesinde olan sufileri ima ederek "Aşıklık perişanlıktır; bütün kuralları ve düzenleri altüst etmektir; bu şekilde eriyerek kendini kaybeden birisinden, hırka giymenin, bıyık bırakmanın, sarık ve kuşak bağlamanın adabına dair bir risale yazmasını istemek ne kadar meşakkat vericidir." dedirten suskun ve çıplak bir heykel şeklinde.

Hayret! Bir Avrupalı, genç bir Avrupalı kız, böyle yerlere nasıl ulaşmış? Bu yüksek maverai hallere nasıl düşmüş? Nasıl olur?

Üzgün mü? Âşık mı? Karamsar mı? Yenilmiş mi? Sevdiği birini, hayatının sermayesi, hareketliliğinin bahanesi, sevincinin, umudunun ve varlığının kaynağı olan birini mi kaybetmiş?

Ne bileyim? Bilmeyi ne çok isterdim! Ama hayır, bunlardan hiçbiri değil. Kederindeki derinlik, ihtişam, azamet ve zenginlik onu, bütün bu basit ve hakir suçlamalardan aklıyordu. Hiç şüphesiz, keder, sükûnet, yeis ve ihtiyaçsızlıkta bu kadar yükselmiş bir ruh, bu değersiz üzüntülerden münezzehtir; havlayıp duran bu hayata, dikenler batırmakta olan bu yeryüzüne, belâlar yağdıran bu gökyüzüne yenilmeyecek ve bıkmayacak kadar güçlü ve cesurdur.

O bir ruhtur, beden içinde bir ruh; ama bedenini, gökyüzü güneşli ve bulutsuzken üzerinde fazlalık yapan bir elbise, bir yağmurluk gibi eline alarak, her gün bu parkın bir köşesine götüren, onu benden iki bank ötede, o her zamanki şimşir ağacının altına bırakıp, kendisi, onsuz, yapayalnız bir sefere çıkan, başı-

nı yokluğun kurşuni fezasına doğru uzatan, yokluk çölünü aşarken ansızın bulut rengi gözlerinin karşısında melekûtun ufukları beliren ve o ufkun duvarlarından öbür yana atlayıp giden bu ruh onundur.

Artık nerelere gittiğini bilmiyorum! Ta nerelere gittiğini, ne yaptığını, ne bulduğunu, ne gördüğünü bilmiyorum.

Yüzü hatırımda değil, görmedim; bir yıldan fazla zamandır buna fırsat olmadı.

Bulut rengi gözleri vardı; hayır, melekût rengindeydi, şeffaflık âleminin renginde, ezelin kurşuni sabahının, sessizliğin, hayalin, ruhun renginde... Ha! Anladım, gözleri tıpkı ruh rengindeydi. Ruh ne renktedir ki? Ruh mu? Bellidir. Ruh, tıpkı onun gözlerinin rengindedir.

İbni Sina, ruh, buhar şeklinde şeffaf bir özdür, demiyor mu? Buhar ne renktir? Onun gözlerinin renginde değil midir?

Sanki gözleriyle hayal kuruyor, gözleriyle düşünüyordu. Gözlerinin bir yeri gördüğünü sanmıyorum. Tam bir yıl boyunca, hemen her gün, beni, iki bank ötesinde görüyor, ama görmüyordu. O beni hiç görmedi; eğer görseydi bir daha gelmezdi. O, bütün bu süre boyunca, parkın içinde tek başına, yapayalnız olduğunu düşünüyordu. Parkın girişinde duran o çıplak heykeli bile görmedi; görseydi ondan da kaçardı. Gazali'nin tabiriyle, o heykel bile, kendisinin "mutlak ıssız yalnızlığını" bozuyordu. Neyle dolu olduğunu bilmediğim ıssız dünyasına, bizim bildiğimiz türden hiç kimse, hiçbir şey, hiçbir düşünce, hiçbir duygu, hiçbir hatıra yol bulamıyordu; zaten bulmaması gerekiyordu, bulamıyordu da. İçinde yaşadığı, içinde "olduğu" ıssız yalnızlığı, sınırsız ve sonsuz bir yalnızlıktı. Dünyadan daha büyük, yoklukla aynı ölçüde, bu yaratılıştan önceki yoklukla, tabiatın, henüz onun küçücük bir köşesini tutarak bu sonsuz iklimin bütünlüğünü eksiltmesinden önce var olan yoklukla aynı büyüklükteydi. Bununla birlikte kapısı, var olan her şeyin ve herkesin yüzüne kapalıydı. Ben onun kendisinin de oraya yol bu-

lamadığını, kendisini de dışarıda bıraktığını, kâinatın tamamından büyük ve geniş olan kendi tefekkür yalnızlığı içine daldığını düşünüyordum. Ne zaman benden iki bank ötede duran o banka yerleşip (oturup değil, yerleşip) o sonsuz ve gizemli dünyasının cezbesine dalacak olsa, deniz kıyısına gelen, bütün elbiselerini çıkarıp sahile bırakan, elbiselerinden soyunmuş olarak denize girip iyice açılan, ellerini ayaklarını çırparak yüzen, birdenbire başka bir âlemin elçisi olan güçlü bir dalganın gelip kendisini yakaladığı, hızla denizin içine, derinliklerine çekip bıraktığı, denizin onu yutup ağzını kapattıktan sonra sakinleştiği, hiçbir şeyin kalmadığı, sadece denizin, suyun ve göğün olduğu, başka hiçbir şeyin olmadığı bir yüzücüyü andırıyordu.

(Soulange Bodin ile kız kardeşinin hüzünlü kaderi, batan iki deniz)

Hemen hemen bir yıl boyunca böyleydi. Biz üç suskun davetlinin, birbirimize söyleyecek sözümüzün olmadığı -hayır, söylenmeyecek sözlerimiz vardı- bu sakin buluşma yerine gelme konusunda gevşek davranan ben olduğum halde, o ikisinin, her gün, adı konmamış randevumuz üzere orada bulunduğundan emindim.

Biz, bu bir yıl boyunca, üçümüzün vaat edilmiş Mesih'i olan bir Mesih'in havarileri gibi olmuştuk. Zuhurunu bekleyiş bizi bu hayatın, bir hiç uğruna gürültüler koparılan bu şehri, Sezarların, gladyatörlerin, özgür kölelerin ve paraya tapan Yahudilerin Roma'sını inşa eden ve ona tapanların anlamsız kavgasından, bu suskun ıssızlığa getiriyordu. İhtiyaç, burada, her birimizi kendi acımızın başına oturtuyor, var oluşun, bir hiç uğruna var oluşun ağır yükü altında susturuyordu. Her birimiz, başımızı öne eğmiş, içimizin gaybi perdelerinin ardından o gizli ve meçhul benliğimize eşlik eden sessiz bir ezgiye kulak veriyorduk. Bizim gerçek yitik "ben"imizin "o" olduğunu, heyecan verici bir mükâşefe, aydınlık ve keyifli bir şuhutla bulmuş olduğumuz "o"ndan, üzerimize düşüp bizi bezdiren bu yabancı "var oluşun" acıklı ve esrarengiz hikâyesini; varlığımızın üzerine yayıl-

mış bu gecenin derinliklerinden başını uzatarak eriten, bizi ateş üzerindeki üzerlik otu gibi toprağın üstünde karasız hale getiren bu hayatın büyüleyici ve bitap alevinin masalını dinliyor ve her birimizin bu hikâyeye gönül vermiş olduğunu biliyorduk. Annesinin kucağında, içinde ilginç aşkların, büyülerin, savaşların, büyücü perilerin, uzak ve acayip ülkelerin bulunduğu hikâyelere gönül veren; gözleri gibi ayın ve bulutların renginde olan rüyadan daha renkli, uykudan daha ağır, hayretten daha derin, hayalden daha canlı bir sessizlik içinde, onlara dalıp giden bir çocuk gibi, her birimiz, kendi masalcı benliğimizin kucağında, hayatın büyüleyici efsanesine dalmış olduğumuzu biliyorduk. Ayrı bir macerası, ayrı bir kaderi olan, birbirine yabancı olan her birimizin hikâyesinin aynı olduğunu, masalının aynı olduğunu biliyorduk.

Yabancılığın ardında bir tanışıklıkla, tanışıksızlığın içinde gizli bir yakınlık ne tuhaftır! Bu gökyüzünün altında üçümüz, birbirine benzer benliklere sahip, meçhul bir ailenin çocuklarıydık. Sessiz erkek kardeşim olan birincisi, konuşamıyordu. Kız kardeşim olan ikincisi ise konuşmak istemiyordu, üçüncüsü olan bense, ikisi gibiydim! Biz üçümüz, birbirimize söylemediklerimizin muhatabı olan üç sağır dildaş idik, işimiz birbirimizi gizlemekti. Kelimelerin takat kesici kavgası uğruna sükût!

Topluluğumuz birbiri üzerine saçıldı. Gün doğdu, bir yıl süren bir gece boyunca, sabaha kadar diz dize oturup sadece sessizliğin sözüne kulak verdik, sonra ayağa kalkıp dağıldık:

Her zaman başka sözler, başka acılarla dolu olan gönlümde, gözlerin söylediklerine yer yoktu.

Ancak aramıza düşmüş olan bu suskunluk perdesinin ardında söz mesnevilerinin, benim veya onun konuşmak için ağzımızı açmamızı beklediğini biliyordum. Ne var ki biz, bu perdelenmiş yorgunları, o parkta öylece bekler halde bırakıp birbirimizden ayrıldık. Onun da en az benim kadar, sözlerinin, gündelik insanlar için gündelik sözlerden olmayan, kelimeleri insan varlığının parçaları olan, her lafzı insanın gerçek ben'inden bir

damla olan sözlerinin yalnız muhatabı, hayır, tek muhatabı olduğumu, onun herhangi bir muhatabı değil, "o muhatabı" olduğumu açıkça hissettiğinden emimdin. Çünkü bu tür sözlerin varlık âleminin tamamında birden fazla muhatabı yoktur. Eğer onu bulurlarsa, sadece dille değil, dudaklarla, gözlerle, ellerle, yanaklarla, nabızlarla, sükûtlarla, sözlerle, bedenin her hücresiyle, hayatın her anıyla, nasıl desem, havadaki her zerreyle, her yel esintisinde, her yıldız parıltısında, her gün doğumunun tebessümünde, her gün batımının acı gülümseyişiyle, her yağmur damlasıyla, her yaprağın düşüşüyle, her gülle, her kuşla, her renkle, her kokuyla, varlığın tümüyle, yerle, gökle, dünyayla, nasıl desem, bütün hikâyelerin, bütün dinlerin, bütün şiirlerin, bütün tarihlerin, bütün insanların, bütün eşyaların, bütün kötülüklerin, bütün iyiliklerin, bütün çirkinliklerin, bütün güzelliklerin, hepsinin kendisinden söz ettikleri, tabiatla tabiat ötesinin, madde ile mananın, ruhla bedenin hepsi bu hikâyenin dili olurlar. Bu durumda "ben" Atman'la (benler beni), Atman da Brahman'la (ruhlar ruhu) birleşir; bütün varlığın içine girer, böylece her şey bir varlık birliği içinde rengini yitirir. Bu yüzden evrendeki her şey onu anlatır, her şey bu hikâyenin anlatıcı dili haline gelir ve dünyanın havasına sarhoşluk verici bir sufi çiçeği[73] kokusu dalga dalga yayılır.[74]

Üç yıl geçti. Takvimler böyle dedi, ama ben inanmadım.

Donuk yüzü, gri saçları, şekilsiz duyguları, renksiz gözleri ve kelimesiz sözleri, onun yokluğunda, istediğim her şeyi söyleyen, istediğim her şeyi yapan, istediğim her renge giren, istediğim her şey olan; muhtaç hayalimin güçlü ve oyuncu parmaklarının ucunda, en iyi, en doygun, en yumuşak bal mumlarına ve böylece, gitgide, benim gizli hayatımın içinde bir Rosas'a dönüşüyordu. Düşüncelerim, var olanla olması gereken arasında-

[73] Sufi çiçeği, antik İran'da "Huma", antik Hint'te "Suma" adı verilen, sufilere, doğunun dinî ve irfanî ruhanilerine derin ruhsal cezbeler veren keyif verici bir bitkidir.

[74] Dokuzuncu Upanişad, Mihr.

ki sonsuzluk kadar uzun olan ebedî mesafeyi hayalin yardımı, ihtiyacın gücü ve şevkin cezbesi ile kolayca, çabucak, onun içinde kat etmişti. Çünkü benimle onun arasında her ne varsa, hiçbir "varoluş" kalıbında belirmiş değildi; araya bir renk, bir söz, bir şekil perde çekmemişti. Bende ondan her ne varsa, tümü şekillerden uzak olarak, niteliklerin özgür ve mutlak dünyasında serbest haldeydi. Özgürce salınıyordu. Benim yaratıcı ve avcı hayalim, her gün, her an, istediğim her zaman bu sınırsız av yerine giriyor, istediği gibi, kendi cezbelerinin kemendiyle yeni bir av yakalıyor ve ihtiyacıma armağan ediyordu. Böylece ben, Rousseau'nun Varn'ın yanı başındaki o dağların ıssızlığındaki doygun ve dolgun yıllarına benzer mutlu hayat, sakin bir dönem geçiriyordum.

Benim içimde hiçbir rengin ağırlığını, hiçbir kelimenin ölçüsünü taşımayan, var olduğu sırada, bana bir görüntü hafifliğinde, bir hayaletin veya bir hayalin ağırlıksızlığında gelen o, şimdi yokluğunda, güzel ve nazlı bir hatıradan daha hafif, daha yumuşak, daha sakin bir halde, ıssız yalnızlığımda, göğe yükselişlerimin yükü hafif yoldaşı olmuştu. İstediğim her yere, istediğim her noktaya onunla kanat kanada, el ele uçuyor, gidiyor, dönüyordum ve "vardım."

Onunla... Onun varlığına ihtiyaç duymadan, göklerin zirvesinde bir hayat yaşadım. İnsanın, kimseye katlanmak zorunda kalmadan, istediği bir sevgilinin yanında yaşaması, ne kadar doyurucu, dolu dolu bir hayattır. Kendi mutlak yalnızlığı içinde bir vuslat, var olan, yok olan bir sevgiliyle...

Böyle, onsuz, onunla üç yıl geçirdim. Ne şükürler, ne sevinçler! Ne güzel, ne güzel ki böyle sözleri, o park günlerinde, söyleme bayağılığına bulaştırmadım. O bir yıl boyunca, suskunluğumuz, kelimelerin içinde solup giden, söylenince ilahi kutsallığı kirlenen o sözlerin azametini, yüceliğini, hassasiyetini ve inceliğini iyice hissettiğimizi, bu ortak duygunun bizi birbirimize ne kadar yakın ve tanıdık kıldığını, bu duyguyu hissetmenin bizi her gün daha yakın, daha tanıdık hale getirdiğini anlatıyordu.

Bir gece, sonuçsuz keşmekeşlerden yorulmuş, yenilgilerden bitkin düşmüş, içinde boğulduğumuz boşunalıklardan ve hayattan bezmiş halde, kederden, gurbetten ve yalnızlıktan kaçarak bir kafeye sığındım. Boş bir köşe seçip oturdum. Sandalyemi pencereye doğru çevirip gölü izledim. İnsanoğlunun şu toprağın üzerine bina ettiği onca şey arasında beş şeyi severim: Mihrap, minare, pencere, mum ve ayna.

Her yeri insanoğluyla kirlenmiş bu yeryüzündeki biricik temiz köşe olan mihrabı severim, yeryüzünde hayatın gündelik işlerinin ve pisliklerinin yol bulamadığı tek yeri. Orada pazar yoktur, oysa onun ötesinde her yer pazar, herkes pazarcıdır, tacirdir. Mihrap tacirlerin ve halifelerin elinde olsa bile yine de mihraptır! Bir de minareyi... Şehirlerin ve başları daima midelerinin üstüne veya altına eğik olan, böylece Marksist veya Freudçu olan ve her iki soydan olan şehirlilerin arasındaki biricik yüksek ve özgür kamete sahip minareyi... Her sabah, her öğlen, her akşam, göğün feryadını yeryüzünün kölelerinin başına vuran, biricik dik ve yüksek boy olan minareyi... Yedi renkli, yetmiş yüzlü, yedi yüz yetmiş sesli bukalemunlar arasında, hayatının başından yıkılıp yok oluşuna kadar, sadece tek bir "nidayı" tekrar eden, hayatını bir feryada adayan ve ölene dek ona vefalı kalan biricik gövdeyi...

Feryadın kameti olan biricik kamettir o. Varlığını tümüyle kendi nidasına dökmüş, hiçbir beklentisi, hiçbir çıkarı olmaksızın, muhatabına saçmış olan biricik varlıktır. Bu, insanoğlunun bu gök kubbe altında, yaşamak için yapmadığı biricik iştir.

Bir de pencereyi! Ne ilginç bir kelimedir pencere! Okulda öğrenci olduğum, sınıflarda yanına oturduğum zamanlardan, kendimi sevecen ve büyüleyici kollarının altından sarkıtıp bıraktığım, istediğim her yere gittiğim; mucizevî bir göz bağcısı olan onun, bazen sınıftan fersahlarca uzaklaşan, kendi işlerine, kendi havasına dalmış olan beni, yoklama yapmaktan başka ne işe yaradıklarını, niçin gelip gittiklerini bilmediğim, öğretmenin veya sınıf başkanının gözlerine gösterdiği, yıllar yılı, onun bü-

yük lütfü ile apaçık büyüsünün gücüyle, serbest bir işte çalışıyor ve sürekli seyir halinde olmama rağmen öğrenimimi, gündüz okullarında, sınıftakilerle birlikte, bir ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencisi olarak bitirebildiğim, yoklamanın masum kulları arasında bulunmadığım halde hazır olduğum o yıllardan beri severim! Sınıfımın bir hayat büyüklüğünde olduğu, öğrenimim yaşamak kadar ayrıntılı hale geldiği, okulumun bu dünya kadar büyüdüğü şu anda, yine pencerenin yanındayım. Yine eskisi gibi, onun bitmeyen rahmetine ve muhteşem büyüsüne sahibim. Bir gün kapanacak olursa vay halime! Bunalım ne kadar öldürücü ve acı olur! Bu sınıf, bu sınıfın öğrencileri, sınıf başkanları, öğretmenleri, sürekli tekrarlanan seviyesiz dersleri beni öldürür. Var olmak, dar ve karanlık bir hücredir; kapısı ölüm, penceresi hayattır. Pencerelerini bulamamış veya sadece "var olmak"la yetinecek kadar "az" olanlar, bu "azıcık oluş"ları birazcık fazlalaştığında, intihar kurtarıcısının yardımıyla, kapıyı açar ve kurtuluşa doğru kaçarlar.

Ama ben, tam on beş yıldır, Rüstem'in çocukluğu gibi, her gün bir yıl miktarı büyüyorum. Her gece miraç zirvelerine çıkıyorum. Her yıl içimde bir çöl susuzluğu ihtiyacı doğuyor. Pencerenin yanı başında yoklama oluyorum. Bir başka dünyanın genişliğinde bir hücre, ayrılık içinde bir ölümün ve vuslatın dinginliği ve sonsuzluğunda bir hayat, gurbette bir vatan, yalnızlıkta bir kalabalık içinde... Yalnızlıkta ne kalabalıklar, sessizlikte ne gürültüler, Viraf gibi, beni her yolculuğumun başında, İmşaspendlerin, izedlerin, meleklerin ve Fraveherlerin dünyasına götüren, ne nimetler, ne servetler, cennet bahçeleri, baharlar, güneşler, seherler, denizler, ırmaklar, pınarlar, manzaralar, posta güvercinleri, sufi çiçekleri, insanı tefekküre daldıran şarap sarhoşlukları ve ne hikâyeler, hikâyeler vardır!

Her biri, rivayetlerin bittiği, en temiz ilahi kelimelere bile yol verilmeyen uzak ülkelere seferlerin başladığı yerden başlar. Nasıl desem? Kime desem?

Bazen "o"na söylerdim. Gözleri vahiy renginde olan ona, sessizliğinde yüzlerce söz mesnevisi saklı olan ona; bu yalnızlık seyrü sülûklerimde, bu hülyalı yolculuklarımda, bu kendi içimde çıktığım seferlerde, ara sıra adım adım benimle omuz omuza yoldaş olduğunu, konakları benimle birlikte aştığını gördüğüm ona.

Bu anlarda, onun suskun bir masala benzeyen yüzüne "Senden başka bir muhatabın olmadığını biliyor olsam da aferin sana, onca söylenmemiş sözün muhatabı" dercesine nasıl bir gözle bakardım. Onca sözün olmasına ve onların benden başka muhatabı olmadığını bilmene rağmen söylemediğin için aferin sana. Gözlerimin önünde bir melekût zenginliğine ve kutsallığına sahip konuşmaların sabırsızlığının sükûtunu bozamadığı nasıl bir ihtişama eriştiğini; kalbimde, güzel ve anlamlar bulucu gönlünün, aynı yüreğe sahip iki yabancı olan bizim aramızdaki sessizliğin hürmetini koruduğunu bildiğimden ne kadar yüceldiğini bilemezsin.

Birbirimizi sonsuza dek terk ettiğimiz o halde, onca susuz ve yakın bir tanışıklığın alevli ve sabırsızlıkla dolu kavgası içinde birbirimizle tanışmadan geçip gitmemiz ne büyük bir sabırdı. Her biri bir ateş mermisi gibi, çılgınca bir patlayışı içinde barındıran o kelimelerin hücum yağmuru altında, suskun kalıp birbirimizden vazgeçmemiz ne biçim bir sabırdı.

Sahip olduğun sessizliğin yüceliğinin saygısına, böyle takat yetmez bir ihtiyacın saldırısına bir peygamber sabrıyla karşı koymana duyduğum saygıyla, üç yıldır rüyalarımda her an bir peri kızı olarak tecelli ediyor, hayat penceremin önünde, hayalimde yükselen göğün orta yerinde, mor ufuklarımın uzaklarında, sevginin yükseklerdeki güneşinin eteğinde, her Aryaî bir ihtişama, Ahuraî bir doğuşa erişiyorsun!

Üç yıl geçti ve ben, onsuz, bir an bile onsuz kalmadım.

Ne diyordum? Yine, nereden başlarsam başlayayım ona ulaştığımı, neden söz edersem edeyim, ondan söz ettiğimi gördüğüm

o yıllardaki gibi oldum. Dante gibi, dünya cehennemine ve yaşama bayağılığı berzahına onun zoruyla salıveriliyor, onun yardımıyla cenneti dolaşıyordum. O da Dante'nin Beatrice'i gibi, benim için hayallere daldırıcı, tuhaf bir hatıranın hafifliği, temizliği ve özgürlüğü haline gelmişti.

Diyordum ki bir gece, sonuçsuz keşmekeşlerden yorulmuş, nice yenilgilerden bitkin düşmüş, içinde boğulduğumuz anlamsızlıklardan ve hayattan bezmiş halde, kederden, gurbetten ve yalnızlıktan kaçarak bir kafeye sığındım. Boş bir köşe seçip oturdum. Sandalyemi pencereye doğru çevirdim, kendimi bırakıp dışarı çıktım. Karşımda Cenevre'deki İsviçre gölü...

Hiç kimsenin seni tanımadığı bir şehirde, bir ülkede olmak ne güzeldir!

Şen şakrak, kalabalık bir grup karşımda bir masa etrafında toplanmıştı. Baktım, rengârenk giyimli birkaç kızla, ayakkabıları boyalı, yakışıklı, düzgün giyimli iki üç yaşlı ve genç meraklı gözlerle beni süzüyorlar. Bazen birlikte dönüp beni süzmekte oldukları, ihtiyatlı ve fısıltılı konuşma sesleri geliyor. Yavaş yavaş farkına vardım, hayallerim dağılıyor, kesiliyordu. Kendi kendime, her halde acıklı ve bitkin görüntüm, bu işsiz güçsüz, dertsiz, akılsız İsviçrelilerin merakını çekecek kadar olağandışı görünüyor olmalı dedim. Aslına bakılırsa bu Kuzeylilerin, Hollandalıların, Norveçlilerin, Belçikalıların ve İsviçrelilerin çoğunun böyle olduğunu, rahatlığın, esenliğin ve refahın, onların hayatlarını genellikle yüzeysel, basit ve aptalca merakları olan kimselere çevirdiğini düşünüyordum. Hayatları o kadar olaysız, içleri o kadar dertsiz ve kedersizdir ki değersiz ve ayağa düşmüş haberler konusunda bile bağıra çağıra, ellerini kollarını sallaya sallaya konuşur: "Bugün hava pek güzel, güneşli, Pirene'de kar yağmış. Kedinin biri dün gece bir çatının altında sıkışmış kalmış. Geçen yıl tatilde falan restorana gitmiştik; ne güzel birası vardı! Ben Almanya'da böyle biftek pişirildiğini hiç duymamıştım. Furit'i Fransa'da şöyle yaparlar..."

Onların beni süzdüğü, benim de kendi içimde şiddetli ve keskin eleştirilerle onlara karşı koyduğum bu düşünceler sırasında, bu lüzumsuzlardan birisinin karaltısının bana doğru yaklaştığını fark ettim.

O sırada, bilerek onlara doğru bakmamaya çalışan ben, sanki şu anda tam olarak yanı başımda durmakta olan onu hiç fark etmemiş gibi kendi kendime daha çok oyalamaya başladım.

– Beyefendi selam!

Çaresiz, isteksiz, yorgun, şaşkınlık ve itirazla karışık bir halde, başımı çevirip "bir cevapçık" verdim. O ise, hiç beklemeden küçük bir kız çocuğu edasıyla elini uzatıp izin ister gibi, yırtmaçlı eteğiyle bir dönüş yaparak yılışık ve samimi bir tavırla karşıma oturdu.

Bedeninin tamamıyla gülüyordu. Hatta elbiselerinin bütün parçaları bile şen ve güleçti. Zülüfleri ışıldıyordu. Kalıptan yeni çıkmış gibiydi.

Rengi griydi…

Gözleri sahte elmasların rengindeydi! İki kristal avize gibi parlıyordu.

Aa! Bu… Evet! "O."

Ne halde olduğumu bilemedim! Yüzümün rengini göremiyordum, ama birden değiştiğini ya da solduğunu hissediyordum.

Ta kendisiydi. Ama onunla en küçük bir benzerliği bile yoktu. Şişmanlamış, kıpır kıpır, ışıl ışıl olmuştu. Yanakları, yüzlerini örten sağlıklı ev kızlarının yanakları gibi kıpkırmızıydı; elma gibi allı beyazlıydı. Dudaklarından saf bir gençlik dökülüyordu. Doygun ve dolgun bir nem parlaklığı, horoz şekeri emen tombul bir çocuğun veya bir düğünde kıymalı pilav tabağının kenarını sıyıran keyfi yerinde bir mollanın dudakları gibi, onun dudaklarını, bir yaşında besili bir kuzunun derisi yüzülmüş kuyruğuna benzetmişti.

Neşesinin çokluğundan her yerinden kuyruk çıkmış da onunla ceviz kırıyormuş hissine kapılıyordum. Gıdısı gerdanı biraz büyümüş, yüzünün her iki yanında, her biri şişkince kocaman bir kan çıbanına benzeyen, iki kanlı al yanak bitmişti. Yüzü, görenlere, suda haşlanmış iri bir pancarı hatırlatıyordu. Dudaklarına ve ağzına, arka arkaya, öyle hızlı ve yüksek sesli gülücükler konduruyordu ki kendisini toparlayamıyordu. Kesik kesik, uyumsuz, art arda gelen yarım yamalak gülücükleri birbirlerine öyle bir karışıyordu ki ne onlardan hiçbirinin bir anlam bulacak fırsatı oluyor, ne de ben, kendimi, yüz ifademi ve halimi onların her birisine uyacak şekilde düzenleme imkânı buluyordum. Bir delinin, suçsuz bir insanın afallamış bakışları karşısındaki çılgınca gülüşlerine benziyordu. Sanki birisi onu alttan alta mıncıklıyormuş gibi, neşesinin çokluğundan sürekli olarak hoplayıp zıplıyordu. Üzerinde bir hoppalık ve şımarıklık dalgası vardı. Yerinde duramıyordu, boyuna konuşuyordu.

Bende ondan her ne varsa, bir şimşek gibi, rüzgâr gibi kaçtı. Hem de ne kaçış! Öyle aceleci, öyle ürkmüş; sanki korkunç bir depremden şimşek hızıyla kaçan bir şehrin halkı gibi. Bu hayaller sürüsünden henüz bende kalan, benden kopmayan, boş bir kaygının kendisini gidip gitmemekte tereddüde düşürdüğü, ötekilerin arkasından aksayarak gittiği halde, durmadan geri dönüp arakasına bakan tek şey, gözlerine duyduğum inançtı. O, karşımda, böyle bir halde bile, benden bütün uzaklıkların mesafesinden daha uzak bir masanın sonunda oturmasına, aramızda keder dolu sonsuz bir yokluk boşluğunun bulunmasına rağmen, beni, kendi gözleri için kaygılandırıyordu.

Ne var ki onun, kafenin neon ve floresan lambalarının ışıkları altında iki cam yüzük taşı gibi keskin ve göz kamaştırıcı bir ışıltıya sahip olan gözlerinde, her şey açık ve belliydi. Açıkça, kolayca okunabiliyordu. Ama ne kadar bakarsam bakayım, onlarla, kendi küçük görüntümden, gözbebeklerinde oynaşan parlak bir ışık noktasından başka bir şey görmüyordum.

Sanki bir göz doktoru, gözlerini çıkarmış da yerine gözlerinin renginde iki yapay göz yerleştirmiş gibiydi. Tıpkı deneyimli diş hekimlerinin, doğal görünsünler diye plastik dişleri biraz eğri büğrü ve kirlice yapmaları gibi bir şey...

O, insanın kulağının dibinde vızıldayıp duran bir arı gibi, hiç susmadan benimle konuşurken, bir muhatap veya dinleyici değil, yumruklar, tekmeler ve tokatlar altında kaltnış, eli kolu bağlı çaresiz bir adam gibi olduğum halde, gözlerim bir kez daha, derinliklerinde, belirsiz açılarında hâlâ bir şeyler kalmış olabilir hayaliyle o "ikisine" daldı. Ne var ki bir parmak boğumundan daha derin olmayan bu temiz ve billur iki havuzun içinde, sadece havuzun köpüğü görünüyordu. Başı kesilmiş bir dananın ışıldayan iri gözlerinde bile hissedilebilecek en küçük bir cazibesi kalmamıştı.

Eğer benim yerimde, keyfi yerinde, onunla geçmişi bulunmayan bir adam oturuyor olsaydı, onunla tanışmasının ilk anlarından sonra, gözlerinin karşısında kendisinde hissedeceği ilk duygu ve cezbe, karşısına geçip gözlerinin aynasında sakalını tıraş etmek ve dişlerini fırçalamak olurdu! Gözleri, tam bir "kelle paça" gözleriydi.

O gözlerden, öylesine yoğun bir sevinç, öylesine berrak ve şımarık bir neşe akıyordu ki bunun olması, şiddetli bir ahmaklıktan ve akılsızlıktan başka bir şeyle mümkün değildi. Masumane bir ahmaklık ve çocuksu bir akılsızlık! Ne var ki ömrünün üzerinden yirmi altı yirmi yedi kış geçmiş olan, ister istemez yirmi altı yirmi yedi kar tepmiş olan onda, sevincinin masumiyeti ve bakışlarının çocuksuluğu çirkin ve iğrenç görünüyordu.

Eyvah ki eyvah! Neşesinin zorundan, yüreği konuşmaya ve gevezelik etmeye heveslenmişti. O kadar şen şakrak ve keyifli hale gelmişti ki kendisi bir yana, Tanrı'dan, bütün dünyadan, bütün insanlardan, görünen görünmeyen her şeyden hoşlanıyordu! Bütün uzuvlarından öyle bir tokluk, doygunluk ve başarı sızıyordu ki onu baştan ayağa mutlulukla ıslatmış ve onun üzerinde, benim o sırdaki mizacımla hiç de uyuşmayan, bir tür nef-

ret verici merak ve gönül rahatlığı yaratmıştı. Üstüne üstlük keskin duygusu ve zekâsı, derin ve hızlı algısıyla, benim o andaki halimde veya hallerimde, sadece bir tür bitkinlik, bunalmışlık, yorgunluk, isteksizlik, üzüntü ve keder okumuştu. Onu benden kaçırtması gereken bu halimin, kendisini, benimle daha çok ilgilenmeye, teselli etmeye, keyfimi yerine getirmeye çalışmaya zorladığını hissedince ne hale geldim. Sesinde ve tavırlarında, sanki her yanımı pisleten bir tür acıdaşlık, acıma ve insan sevgisi hissettim. Yaptığı her sıcak ve latif hareket, sırtıma vurduğu soğuk ve ıslak bir süpürgeydi.

İki buz veya iki kaya tuzu parçasının çarpışmasından çıkan bir kıvılcıma benzeyen bakışlarını, sevecen ve samimi bir halde üzerime dikti. Ama neşesinin ve mutluluğunun şiddetinden bir yerlerde duramayan, iki kuyruk gibi her tarafa sallanan, her yeri süzmeye çalışan bakışlarını bir noktada toplayamıyordu. Bu sırada bir anda, dudaklarına, üzerine soluk bir güneşin vurduğu kıştan kalma karların serinliğinde bir gülümseyiş kondurduğunu gördüm. Ötekiler de seyretsin diye bana jest yapıyormuş gibi, uygunsuz bir gülücüğe dayadığı bir ses tonuyla:

– Siz, hâlâ bana bir şey sormak istemiyor musunuz?" diye sordu.

Ağzı hararetten kurumuş, midesi bulanarak içi ekşimiş, soğuk algının bir hastanın dudaklarına yayılan bir tebessümle kendisine karşılık verdim:

– He! Ne sorayım? Ne hakkında...? Ne? He!

– Mesela ben hangi milletten olduğunuzu bilmeyi çok isterim!

Nöbet geçirir gibi bir hal almıştım. Bir hararet, titreme ve ter başlamıştı. Pencerenin kocaman camının ardından bana bakan bu yıldızların hepsinin, göğün çatısında toplanmış, bana yukarıdan bakan, acıyan ve içleri benim için yanan Tanrı'nın melekleri olduğunu düşünüyordum. Bütün bu resimlerin, tabloların, avizelerin, lambaların, sandalyelerin, insanların, gözlerin, kafedeki bütün fincanların ve şişelerin, gizlice beni gözlediklerini, bana yöneldiklerini, beni alaya aldıklarını hissediyordum. San-

ki kendilerinden çok sıkıldığım, gözlerini üzerime dikmiş dikkatli dikkatli bana bakan tanıdıklar gibiydiler. Bu arada güçlükle, hazır halde bulunsun diye ona verecek bir cevap hazırlamaya uğraşıyordum. Ama cevabım biraz gecikip, kendisi de acıma duygusu ve samimiyetle karışık sıcaklıkla işin peşini bırakmak istemediğinden, konuşmasına devam etti:

– Güney Amerikalı olmalısınız diye düşünüyorum, ha? Belki de biraz "Çin-Hindili"!

Kaşlarını bir bekleyiş alâmeti olarak alnının ortasına kadar kaldırmış, ağır ve renginde dolayı ışıldayan göz kapaklarını gözlerinin çevresindeki buzlardan sıyırmış, dudaklarını, küçük bir kız çocuğunun meraklı ve şımarıkça tatlılığı içinde çenesine doğru öne uzatmış, kendisini bana benim bakışlarımın içine çekebilmek için başını hafiften aşağı indirip epeyce eğmiş olduğu halde -ki o sırada sanki boyum kısalmıştı, her an daha da kısalmaktaydı, biraz da güçsüzlükten ve mazlumluktan hafiften kamburlaşmışım- öyle sessizce beklemeye koyuldu.

Onun, ucu bucağı görünmeyen sezgisinin hayret verici bilinçsizliğinin şiddetinden, taze bir güç bulan ben, başımı kaldırıp, onun da açıklığından dolayı görür görmez ne demek istediğini okuyup anladığı bakışlarla ona daldım. Birden kendi haline güleceği geldi. Utandığını anlatan kırık dökük bir naz ve edayla, ortaya attığı görüşün çok ama çok aptalca olduğunu itiraf etti.

Bense, ona, "zaten sizden bundan daha fazlasını beklemiyordum; sizden bu tür sözler çıkması beklemediğim bir şey değil, üzülmeyin" dercesine, büyüklük göstererek af dolu bir tebessüm gösterdim!

Yine kendi kendine taşıdığı duyguyla, benim ona karşı taşıdığım duygu birbirine benzer gibiydi. Kendisinde meydana gelen tepkinin yüzeysel etkisi çabucak geçti. Yeni bir moralle tekrar sordu:

– O zamanlar, siz de benim gibi rahatsızdınız, acaba hâlâ eskisi gibi rahatsızlanıyor musunuz?

Ben de Allah biliyor ya, ne halde olduğumu, özellikle de ona benzerlikten, mukayeseden ve onunla olan bu ortak yönden dolayı nasıl bir gurura kapıldığımı anlasın diye, ona cevap veriyor oluşumun bir göstergesi olarak güçlükle bir sayıklayış duyuyordum.

Ben kendim bir şey anlamadım. Ama o, sanki halimin iyi olmadığını anlamıştı veya başka türlü bir şey anlamıştı. Her neyse, bu arada kaç saniye ya da kaç dakika geçtiğini anlamadım. Aralıksız mıydı, yoksa bir çeyrek veya yarım saatlik bir süre mi geçmişti? Sözlerinden bir "son" kokusunun geldiğini hissettim. Özgürlüğün ve bunalımın sonunun yakın olduğu, göğsümün üstüne düşüp yüzümü morartan bu ağır yükün altından kurtuluş pek yakında gerçekleşecek umuduyla içim ısındı. Bana, üç yıl önce neden o kadar suskun ve üzgün olduğunu, o rahatsızlıklarının şimdi hangi gerekçelerle tümüyle geçtiğini, sonuçta nasıl sevinçli ve mutlu olduğunu açıkladı. Evet, açıkladı, hem ince ayrıntısına kadar, ama ben duymadım, ilgilenmedim, inanın, duymadın, işitmedim! Artık sormayın.

Kafeden kurtuldum. Kapı açılır açılmaz, dışarının özgür esintisinin yüzüme vurduğunu hissettim. Birden André Gide'in o aptalca karaltısını, yüz binlerce yinelenen yüz arasında, yerde, gökte, uzayda, her şeyin yüzünde, her yerde, birkaç yıllığına kendisi olduğum Nathanael'in yanında bile gördüm. O anda, Gidé, benden özür dilemeye gelmişti. Ama utancının şiddetinden gözlerini, aptal ve suçsuz Ahfeş'in keçisinden üzerinden çekmiyordu.

Öfkeyle karışık bir alaycılıkla, yanı başımdan geçenlerin duyabileceği acıklı bir gülüşle, o güzel ama anlamsız felsefi sözünü başına çaldım. Ama başını kaldırmadı. Yüzü Nathanael'e dönük halde, öyle çaresiz bir halde özür diliyordu ki ona duyduğum kin, acımaya dönüştü. Büyük acımı bir nebze olsun dindirecek öfkeden de mahrum kalan ben, kimsenin suçlanamayacağı bir acı, gerçekten takat tüketici olduğundan, başımı omuzlarımın arasına gömdüm.

Titrek ve güçsüz parmaklarımın arasından düşer korkusuyla sigaramı sürekli olarak dudaklarıma gönderirken, bu ikisinin gözleriyle onun, kafenin camlarının ardından hâlâ bana bakmakta olduğunu hissettiğim çarpıcı bakışlarının ve bu mutlak ve rahat yabancılık kalabalığındaki kendi gözlerimin faciasından kurtulabilmek için caddenin üzerindeki adsız sansız yığınların karaltısının arasına daldım.

Gözlerim kendi üzerime düşmesin diye, bir aynanın, bir pencere camının önünden geçmekten utanıyordum.

İçimi çok acıtan, vahşice, delice bir şiddetle, keşke gökyüzü beni, hemen şimdi, hiç beklemeden, Mesih gibi yerden kaldırsa veya hiç değilse yeryüzü Karun gibi ağzını açsa da beni yutsa diye arzuladım.

Ama hayır. Bende ne İsa'nın iyiliğinden eser vardı, ne Karun'un kötülüğünden. Ben, çaresiz bir "mutavassıt" idim. Dolayısıyla ister istemez, ondan sonra da var olup yaşamaya, hayır, var olup diri kalmaya, bu beyhudelikle dolu korkunç "hayret vadisinde" kaybolmaya; içinde, yeşerip açma şevkiyle heyecanı sönen, bütün yeşil arzuları yüreğinde solan bir tohum gibi bu "meydandaki çirkin" ile o "meydanda olmayan güzelin" uğursuz berzahında parçalanmaya mahkûmdum. Bu, bizim "hayat" adı verilen acımasız değirmenin iki taşı arasındaki acıklı maceramız ve sonuçsuz alınyazımızdır!

ÇOCUK SEVGİSİ

"Bu dünya zindan, biz de mahkûmlar;
Yık zindanı, kendini kurtar."

Mevlana

Hint tefekkürüyle derinlemesine tanışmamın, düzenli ve ciddi bir şekilde öğrenmemin beni kuşların ruhuna ve dünyasına bu denli yakınlaştırmasından çok önceleri kuşları severdim. Güvercinlerle oynamak, çocukluk düşlerimi süsleyen en heyecan verici oyunlardandı. Ama babamla komşularımızın beklenti dolu bakışları, bu güzel oyunun hasretini bile içimde bıraktı. Bakışlarımla, kendileriyle birlikte göğün çatısına kadar gidebildiğim güvercinlerin uçuşlarını seyretme konusundaki gerçekleşmeyen arzum bana acı verirdi. Benim yalnızca evcil kuşlara bakmaya hakkım vardı. Yemekten başka bir şey bilmeyen, kanatları ve tüyleri uçmak için değil, yastık, yatak, yorgan için yaratılmış, bedenlerinin faydası, onlara bakmanın güzelliği sadece kahvaltı sofrasında veya bir ziyafet yemeğinde ortaya çıkan bu şişman, tembel, pis tavuklar ve horozlar ne kadar da çirkindir. Gönül değil, karın doyuran, gözü değil, tuvaleti dolduran, bir şairin temiz bakışlarını değil, bir göbeklinin açgözlü bakışlarını üzerlerine çeken tavuklar... Neyse.

Çocukluğumda ve gençliğimde, ailem köy kökenli olduğu için henüz köyle bağlarımız daha sağlamdı. Genellikle yazları köye giderdik. Benim eğlencelerimden birisi de tüylü tavukların kuluçkaya yatışlarını, civciv çıkarmalarını, kendi civcivlerini büyütüp yetiştirme lezzetine dalmış, analık, öğretmenlik, kılavuzluk ve daha başka adı konmamış sevecenliklerle dolu civciv sahibi tavukları izlemekti.

Ben, zevkli bir merakla, çevik, neşeli, kıpır kıpır bir tavuğun, birdenbire esrarengiz bir afyonla nasıl sersemlediğini, ağırlaştığını, solduğunu, ses tonunun değiştiğini, açık, şen ve gür sesinin

nasıl sert ve acıklı bir hale geldiğini, inler gibi bir köşede sessiz sakin durduğunu gözlerdim. Bir şey mi düşünürdü, yoksa sadece sersemlemiş ve sarhoş muydu, hayalleri de mi felç olmuştu, bilmiyorum? Her halükârda, meçhul, güç yetirmesi zor bir dert yüzünden açı çeken, belirsiz düşünceler, acı tatlı hayaller şiddetle beynine hücum eden birisinin çehresine bürünürdü.

Köy insanı tavuğu iyi tanır; onu böylesine değiştiren şeyin "çocuk sevgisi" olduğunu hemen hisseder. Çocuk sevgisi! Çocuk neden sevilir? Çünkü çocuk, insan varlığının devamıdır. Onun yüzünün aynasında kendi "kendimiz"i görürüz. Çocuk, Maurice'in Voltaire hakkındaki tabiriyle "öteki ben"dir. Onu Freud gibi cinsel dürtülerin bir yansıması ya da Beckett ve Russell gibi, insan bencilliğinin bir sembolü olarak tanımlamak istemiyorum. Aksine, insanın manevi hayatındaki her şeye baktığım o özel bakış açısıyla onu, insan ruhundaki yalnızlık duygusunun ve gurbet korkusunun bir yansıması olarak görüyorum. Benim çocuğum, yani benim öteki ben'im; yani benim ikinci ben'im, yani ben tek değilim. Onun yüzünde, bakışında, tavırlarında, sözlerinde, sükûtunda, varlığında karşımda yeniden ortaya çıkan kendimi görüyorum. Kim, çocuğundan daha fazla insanın kendisi olabilir ki? Herkes onda, kendisini iki kişi olarak görür. Bu, heyecan verici bir görme, şaşırtıcı bir duygudur. Nitekim ona duyduğu sevgi, tavuğu hasta eder, hayatı zorlaştırır ve tümüyle değiştirir. İster istemez ona bir yer yapar, sağlam yumurtaları oraya koyup tavuğu üstüne yatırırlar.

Tavuk tam yirmi gün yatar. Canının sıcaklığıyla yumurtalara ısı verir; arada sırada kanatlarının altında yumuşak, sevecen ve hayat verici bir şekilde, yumurtanın bütün yüzleri, bütün değişik yanları, onun şefkatli, mukaddes ve samimi göğsünün ve kucağının sıcaklığıyla ısınsın diye bu yandan o yana, o yandan bu yana döndürür. Bu tavuk, yumurtanın sadece bir yüzünün okşayıcı kanatlarının altında bulunmaması gerektiğini bilir. Bu tavuk, yumurtanın sadece bir yüzünü göğsü, kucağı, kanatları ve derisiyle ısıtmaması gerektiğini bilir. Bu tavuk, yumurtanın her

yüzünün bu sıcaklığa, bu temasa ihtiyaç duyduğunu bilir. Böyle yapmaz da yumurtanın toprağa değen yüzü beni ilgilendirmez derse, emeğinin boşa gideceğini; havanın soğukluğu ve kuruluğu, topraktaki çerçöpün sertliği, öteki yüzü, tavuğun sıcak, yumuşak ve müşfik kucağında gizlenen, tertemiz, mukaddes bir temasın sarhoşluğunu tadan yumurtayı çürüteceğini ve sonunda, yumurtanın bozulup akı ile sarısının birbirine karışarak bir tutam pıhtılaşmış kan haline geleceğini bilir.

Ne kadar canhıraş, acıklı bir manzara! Her görenin yüreğinin bağını çözer, ciğerini dağlar. Dirilme arzusuyla, o daracık kemikli kabuktan dışarı çıkmak ve kurtulma hevesiyle, bu tavuğun samimi ve okşayıcı kanatlarının altına sığınan o sağlam yumurtanın başına gelenlere içi yanar. O şimdi, her görenin gözünü kamaştıracak capcanlı, şen şakrak, güzel, hoş sesli bir civciv olacağı yerde, bir kan lekesine dönüşmüştür. Kan! Civciv olmak istemiş ama olamamış bir kan pıhtısı! Keşke en başından, bu ak zindanın esiri olup o kanatların altına girmeseydi, bir tavuğun sinesinin sıcaklığı bir yanına ulaşmasaydı. Keşke ortaya çıkma, canlanma, açma, dışarı çıkma hevesi yüreğine hiç doğmasaydı.

Ama bu tavuk, bedeninin ısısıyla hayat verdiği bu yabancıyı kanatlarının altına nasıl alacağını, ona kendi ruhunu nasıl aktaracağını, ateşli canının ve kalbinin sıcaklığıyla yumurtayı her yandan, her yönden yirmi yıl, af edersiniz, yirmi gün boyunca nasıl ısıtıp sıcak tutacağını bilir.

Tavuğun bildiği bir başka ders daha vardır. O, bu yirmi yılda, af edersiniz, bu yirmi günde, yumurtayı sürekli olarak sıcak kanatlarının altında tutmaması gerektiğini de bilir. Arada bir ondan uzaklaşır, gidip şöyle bir dolaşır, su içer, yem yer, hava alıp geri gelir. İhtiyatlı, maharetli ve müşfik bir özenle, henüz onun sıcaklığını üzerinde taşıyan ve geri dönüşünü bekleyen yumurtayı kanatlarının altına alır. Onu gözlerin gözlerinden, havanın, yerin, yılanların, atmacaların, leş yiyicilerin, kedilerin, çakalların, obur adamların, tavuk satıcılarının, mizaçlarını takviye etmek için yumurta sevenlerin, omlet yapmak için peşine düşen-

lerin, içmek kıranların, onu salıvermek için değil, üzerine tuz döküp kahvaltılarına meze etmek için ya da yanına sütlü bir kahve pişirerek içmek, ağızlarının tadını değiştirmek ve bundan keyif almak için kabuklu zindanını kıranların; hepsinden daha kötüsü, yumurtayı, kendi canlarının ve vücutlarının ısısıyla değil, akaryakıt, gaz ve kömür ısısıyla, kanatları altında değil, ocaklarda, yemek pişirme cihazları üzerinde; en temiz, en derin, en yumuşak yatak olan kanat okşayışlarının yatağında değil, mutfakta; yumurtanın bir civcive dönüşmesi, kafesini kırması, dışarı çıkması, özgürce uçan bir kuş olması için değil, yemek olması için; iştah açıcı, karın doyurucu bir lokma olması için tavuğun göğsünden, kanatlarının güvenli, müşfik, temiz ve samimi sıcaklığından daha çok ısıtanların gözlerinden korunmuş halde tutmaya çalışır. Ellerine yumurta geçer geçmez hiç beklemeden yemek için sabırsızca kıranların; onun güzel ve nazlı yazgısının hatırına pis tamahlarını dizginleyemeyenlerin; karın doyurmaya ve yumurtanın tadına olan alçakça düşkünlüklerinden dolayı içinde muhteşem bir doğuşun hasretini taşıyan, iffet ve temizlikle dolu bir akı ve sarısı olan, bu beyaz, sert, yuvarlak, küçük ve sessiz kabuğun içinden çıkıp, kanatlanma, hafakanlar içinde bir cenin olmaktan çıkıp melekûta yükselmesi mümkün olan bir civciv uğruna tamahlarından geçemeyenlerin gözlerinden... Onu, kendi hoş, sürekli, müşfik ve şaibesiz sıcaklıklarıyla, yumurta hayat bulsun, azat olsun, kuş olup uçsun, kendisi için var olsun diye ısıtmayanların, korumayanların; hatta suyla veya yağla pişirenlerin, büyük lütuf gösterip, yüceltip, değer bildiklerini ve yumurtadan ne kadar iyi anladıklarını göstermek üzere sarı Kirmanşah yağıyla pişirenlerin; bunu da yumurta için değil, kendi iştahlarını, hırslarını, tamahlarını ve açlıklarını gidermek için yaptıklarının farkında olmayanların; sonra onu yutup çiğneyenlerin, sonra da sindirenlerin; duygularını işin sonunda çıkardıkları birkaç geğirtiyle gösterenlerin, şiirleri de birkaç "aman aman, ne iri yumurta!"dan ibaret olanların; sonrasında bir başka yemeğe, bir başka acıkmaya kadar, memnuniyet, feragat, tokluk, unutma, uzanma ve uyuklama

duygusu taşıyanların, arkasından işe gidip gündelik işlerle, idari sorunlarla boğuşanların gözlerinden...

Oysa tavuk, yumurtaya bir başka şekilde bakar. Yumurta, tavuğun akrabasıdır; tavuğun yumurtadan; yumurta da tavuktandır.

Mide düşkünü insanlar, yumurtayı yenilecek leziz bir lokma olarak görürler. Oysa tavuk onu, sert kabuğunun kafesinde tutsak, henüz katılaşmamış, henüz uykuda, henüz kanatları ve tüyleri bitmemiş bir kuş olarak görür. Daha "olması gereken" bir kuştur. Suskun, gözü yolda bir kuştur; gizemli ve şaibesiz bir aşkın yüreğine düşeceği, onu müşfik ve temiz kanatlarının altına alacağı, göğsünün sıcaklığıyla açılmak, başını uzatmak ve kanat açmak üzere ona yardım edecek, sıcaklık verecek, şefkat, muhabbet, sabır ve fedakârlıkla uçacağı ana kadar kucağında taşıyacak, sonra o an geldiğinde, onu salıverecek, kendisi tıpkı, çocuklarını büyütürken çektikleri sıkıntıları sadece onun gelişip serpilen, genç ve güçlü endamına bakarak yaşlı bir ana baba gibi, kendi elleriyle yetiştirdiği bu yeni uçan kuşun güzel ve görkemli uçuşlarını seyredecek, ona duyduğu tertemiz sevgiyi, acımasız kesinlikle, ona, kendisine ve hatta hiç kimseye göstermeyecek olan bir kuş.

Tavuk, kendi taş kafesinde bunalmış olan yumurtanın kırılması için, yirmi yıl, af edesiniz, yirmi gün, gece gündüz, onu kanatlarının altında tutar. Bütün ruhuyla ona sıcaklığını verir. Suskun, yalnız ama umut dolu halde oturmuş, ondan, bu sevgili canlısının yakın geleceğinden ve kaderinden başka bir şey düşünmez. Bütün varlığı, bütün hayatı, bütün hayalleri, hatta teninin sıcaklığı, hatta göğüs kafesi, hatta tüyleri ve kanatları, hepsi onunla meşguldür; her şeyiyle "o" olmuştur. Dünya onun gözünde, kendi göğsünün üzerindeki yumuşacık ve samimi tüylerin, şefkatli kucağının ve mahrem kanatlarının koruyucu bakımı altında hissettiği küçücük bir yumurtadan ibarettir.

Böylece, yirmi yıl, hayır, yirmi gün geçer; evet yirminci gün... Yirminci günde...

Yapamam, bu günden söz etmek kolay değil.

Sonra, yumurta kımıldamaya başlar, ha, canlanmıştır. Kendisi kıpırdar; hatta yumurtanın içinden kısık ve masum bir ses yükselir. Sonra yumurta çatlar. Nasıl mı? Civciv, daraldığını hisseder. Dışarıda kocaman bir dünyanın var olduğunu duyar. Bir mavera ötesinin varlığını hisseder. Bir başka dünyanın eşiğinde yer aldığını hisseder. Gönlünde var olan alâmetlerle, sadece işrâkın anladığı gizemli işaretlerle bilinmeyeni bulur. Dar bir kafeste tutulduğunu, onu kırması gerektiğini, onu kırabileceğini hisseder. Gagasını vurur ve yumurta delinir: İşte pencere! O dünyaya açılan bir pencere. İçeriye canını takatsiz düşüren bir ışık sızar. Hayret ve ızdırap... Bekleyiş, var olan her şeyde bir acılık ve bezginlik. Hayata, dünyaya ve kendisine karşı kin... Huzurun sonu. Ruh, pencerenin karşısında asla sakin duramaz. Rüzgâr pencereyi açar açmaz, darlığa mahkûm olan o, alevli bir yangınla, çılgınca bir şevkle kendisini kapıya atar. Pencere onun sakin dünyasını, kapkara, boğucu, bunaltıcı bir darboğaz olarak gösterir. Ahiretten bu dünyaya açılan ilk pencereyle birlikte, gurbet, yalnızlık, ıssızlık, karanlık ve hafakan odayı doldurur. Taş duvarcıklarına bastırıp onu kırar. Ani bir sıçrayışla çatlamış ve çürümüş hisarlarını ikiye bölerek dışarı çıkar. Kurtuluş! Hicret!

Bu büyük anlarda tavuk bitkindir; şevkten ve korkudan ne yapacağını bilemez. Yine de kendisini kaybetmez, kontrollüdür, her şeyin son bulduğu, her şeyin daha yeni başladığı bu anda, civciv sürçer, o ağır duvar mukavemet gösterir, onun gaga vuruşlarıyla kırılmaz da civciv yorulacak, umutsuz kalacak, güçten düşecek olursa ona yardım eder. Yardımına koşmazsa civcivinin boğulacağını bilir. Gelir, maharetle, şefkatle, şaşırtıcı bir dikkatle, civcive zarar vermeden kabuğu dışarından kıracak şekilde gagalar. O ne yapacağını bilir, o neyi nerede yapacağını bilir; hangi anın hangi iş için uygun olduğunu bilir. O bilir, her şeyi bilir...

Sonra tavuk kalkar, arkasından da civciv... Şu tavuk artık ne tantanalı, havalı ve gururludur. Sanki Sterlits'ten dönmekte

olan Napolyon'dur. Civciv de ne kadar mutlu, şen şakrak, özgür ve sarhoştur. Sanki o sert ve katı kabuğun içinde bir ömür bunalımdan sonra canlanmış, başını kaldırıp dışarı çıkmış yumurtadır.

Böylece birkaç ay geçer. Artık nasıl geçer anlatmıyorum. Tavuk ne yapar? Civciv ne yapar? Neler olur, neler biter? Nasıl olur? Anlatmıyorum. Uzun hikâyedir. Çok ayrıntılıdır, çok heyecan vericidir. Anlatması, açıklaması çok zordur. Onu anlatacak gücüm ve halim yok. Bir gösteriyi anlatmak için seyirci olmak, muhabir olmak, tarafsız olmak, kuru gözlere sahip olmak gerekir. Bir oyunda en zor rolü oynayan veya benim gibi sahnenin karşısında durup bakan, tutuşan, yanan, eriyen birinden gelip oturması, bize bu tiyatroyu anlatması, bütün ayrıntısıyla tasvir etmesi ve tiyatro eleştirisi yapması nasıl beklenebilir?

Tiyatro veya sinema eleştirisi yazanlar ne kadar içi rahat adamlardır. Kim bilir belki de tiyatrolar fevkalade kuru, içeriksiz, yapay ve göstermelik olduğu için tarifi ve eleştirisi yapılabilmektedir. Kaybettiği biricik sevgili yavrusunu birdenbire bulan veya yitiren bir annenin gözyaşları neden taklit edilemez, neden anlatılamaz da Maria Shell'in gözyaşlarını herkes taklit edebilir?

Nihayet o an gelir... Ne muhteşem bir trajedi!

Bu hikâyeyi başından beri sürekli olarak şaşırtıcı bir dikkat ve keyif içinde takip eden; tavuğun, yumurtanın ve civcivin en incelikli hallerini gözetleyen, bunların hepsini tuhaf bir tatlılık, iyilik, samimiyet ve sevecenlik içinde, sarhoş edici bir güzellik halinde bulan benim için, iş buraya geldiğinde, bütün güzellikler ve iyilikler birbirine karışıp yok oluyordu. Bu manzarayı izlemek ne kadar zor ve eziyet vericiydi. Tavuğun acımasızlığı, vahşeti ve taş kalpliliği beni inciten bir hayrete düşürüyordu. Bu olay karşısında ne hissetmem, ne halde olmam gerektiğini bilmiyordum. Bu tavuk, benim için aylardır, göğü, fedakârlık ve kendinden veriş; fezası masumiyet ve temizlik; havası, onu soluyanın ruhunu özgürlük, hayat ve tatlı bir açılımla dolduran güzel ve berrak bir sevgi; toprağı tümüyle vefa, bağlılık, daya-

nıklılık ve verimlilik olan bir dünyanın simgesiydi. Oysa şimdi bu civcivin geleceği için gösterdiği uğraşlarda kendisini hiçe sayan, aşktan, şefkatten, iyilikten ve lütuftan başka hiçbir şey taşımayan bu sevecen, vefalı, samimi kuş, birdenbire taş yürekli bir vahşiye, canavarlardan daha yırtıcı, kartallardan daha vahşi, Şimr'den daha acımasız, kedilerden daha yüzsüz bir deliye dönmüştür.

Aşil'in gözlerini oyuğundan çıkarıp yiyen o taş kalpli vahşi kuştu sanki. Yunanlıların cehenneminde insanlara işkence etmekle görevli, diri insanların et, deri, göz, kulak, burun, dudak ve dillerinden başka gıdaları olmayan kuşlardan biriydi. Kuş suretinde bir kin, şiddet ve duygusuzluk tanrısıydı!

Bu sakin, müşfik, fedakâr, iyi, tatlı tavuk ne oldu da birdenbire böyle taş kalpli, kötü bir vahşiye döndü? İnanılacak gibi değil bu. Ama ne yapılabilir? Görüyorum işte, yanılmıyorum, durum böyle.

Yoksa bu gezip dolaşan, yem bulan, içten bir sevinç ve neşeyle, sevecen ötüşleriyle, oyuna dalmış olan civcivini çağıran, o geldiğinde gagasıyla yemi tutup yavrusuna gösteren, kendisi aç olduğu, midesi karnına yapıştığı halde durup onu seyreden, bundan keyif alan, civcivini bakışlarıyla okşayan her zamanki tavuk değil miydi? Üstelik bu fedakârlıktan nasıl da keyif alıyordu. Evet, fedakârlık, insanın sadece lafını ettiği, ama onun eyleme döktüğü fedakârlık.

Ne acayip bir manzara! Civciv, her zamanki âdeti üzere, bu müşfik ve fedakâr tavuğun peşinde, sevinç, sevgi ve güven içinde koşuyor, tavuğun etrafında dolaşıyor, uçuyor, gıdaklıyor. Ama tavuk bu gün çıldırmış, vahşileşmiş, bir atmaca gibi, vahşi bir kedi gibi, kan emici, taş kalpli bir kartal gibi civcivi yanından kovuyor. Ah! Hem de ne acımasız, ne sert pençeler indiriyor! Büyük bir öfkeyle! Civciv tekrar gelmeye kalkışsa tavuk onu daha vahşi bir şekilde kovacak. Keskin gagasını civcivin nazik boynuna, yumuşacık böğürlerine batıracak. Gagasıyla, tüyünden, derisinden, etinden bir tutam alıp acımasızca çekip ko-

paracak. Civcivi yaralayıp kanlar içinde bırakacak. Bu bir anne değil; bu bir avcı atmaca kuşu. Her düşmandan daha beter, daha kızgın. Civcivi öyle bir kinle, hırsla gagalayıp kovalıyor, yaralıyor, kanatıyor ki bunu gören katı yüreklilerin bile içi acıyor. Bu manzara her yüreği, bu civcivin haline yanmaya, kendisini ana ile yavrunun bu kanlı ve acımasız oyununa müdahil bir aracı olmaya, tavuğun civcivi bu denli incitmesine izin vermemeye; onu bu zalimin pençesinden kurtarmaya, tavuğu kişelemeye ve civcivi kurtarmaya zorluyor. Ne kadar acımasız kötü huylu bir tavuk! Zavallı civciv! Baksana üstü başı, kanatları nasıl yara bere içinde kalmış!

Bu manzarayı seyrederken nasıl bir halde olduğumu anlatamam. Ben ki aylardır, her gün, her saat, bu ikisi arasındaki en güzel, en ilahi temiz ve sıcak bağların şahidiydim; ben ki bu tavuğu iyi tanıyordum...

Onu tanımayan başkaları gibi, kalbimi ona karşı kolayca kin ve nefretle dolduramazdım. Ama bu hali, bu acımasızlığı görmeye de takatim yoktu. Civcivin o tatlı masumiyetine içim yanıyordu; tavuğun vahşiliği ve taş-kalpliliği beni perişan ediyordu, bitkin düşürüyordu; içimi bir keder tırmalıyordu; üzüntüden yüzümü çeviriyordum. Ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. Nasıl bir yargıda bulunmam gerektiğini bilmiyordum. Ne hissetmem, nasıl olmam gerektiğini hiç ama hiç bilmiyordum.

Bin bir hayalî, farazî ve ilmî delille tavuğu aklamaya, yaptıklarına anlam vermeye çalışıyordum. Ancak, bir sevgi beklentisiyle ona sığınan ve vahşice kovulan, kana bulanmış, kanatları yolunmuş halde kaldıktan sonra bile tekrar dönüp ona sığınmaya çalışan civcivin feryat sesleri bırakmıyordu. Dile getirmesem de gönlümün derinlerinde, yavaş yavaş, tam olarak benim de anlamadığım bir şekilde tavuğa küfür ediyordum. Bunca katılık karşısında, kalbimde ağır ağır bir kin ve nefret hali filizleniyordu. Hatta bazen o kadar müteessir oluyor, perişan ve takatsiz hale geliyordum ki ondan sadece gıcık kapmakla kalmıyor, geçmişteki iyiliklerine, şefkatlerine, fedakârlıklarına, o gizemli ve

şaibesiz sevgisine de artık kötü gözle bakıyordum. Bunların hepsinin, kendisinin de ne olduğunu bilmediği gizli bir içgüdü yüzünden "bu şekilde" olduğundan kuşkulanıyordum. Yine de bana o daima incelik, güzellik, dostluk ve aşkı ilham eden onun hakkında bu sözleri ağzıma almaya kıyamıyordum. Ama her ne olursa olsun, bu dünyanın en fedakâr, en müşfik annesinin, cinnetli bir acımasızlık ve katılıkla, onun sıcak ve samimi okşayışlarına hâlâ daha ihtiyaç duyan, beklenti içinde, kendisini onun sevgi ve sevinç dolu dinlendirici kanatlarının altına atan; soğuk, sevgisizlik, yalnızlık, başkalarıyla, yabancılarla kalma korkusuyla, alışmışlık, yakınlık, umut ve okşayışın derin sevgileriyle aşklara kandığı eteğine sığınan çocuğunu dövüp kovduğu bu tuhaf ve acıklı savaşı görmek, beni takatsiz bırakıyor, incitiyor; bu ikisi arasındaki aşk, sevgi ve bağlılık hikâyesini seyrederken içime işlemiş olan onca tatlı keyfin ve heyecan verici güzelliğin hoş hatırası hatırımdan çıkıp siliniyordu.

Eyvah! Ne acımasız, haşin, taş kalpli bir tavuk! Neden böyle yapıyor? Ne yaptığını anlamıyor mu? Niçin böyle duygusuz? Zavallı, masum ve minik civciv! Yavrucak neler çekiyor! Bu çok acımasızca! Peki ama neden?

O günlerin üzerinden yıllar geçiyor. Artık köye gitmiyorum. Arada sırada bir iki günlüğüne gittiğimde de güzel ve sevimli manzarayı seyretmeye fırsatım olmuyor. Ama daha yeni, hem de acıklı bir şekilde anladım. O günlerde seyretmeye, üzerinde düşünmeye dalıp da anlayamadığım şeyi şimdi anladım. Bu sonu acıklı, zor, tatlı ve tuhaf hikâyenin sırrını bu günlerde daha iyi anlıyorum. Bir süredir anlıyorum. Anlıyor muyum? Hayır, bir sırrı, bir kapalılığı anlamak bu şekilde sürekli olmaz. Bir konuyu anlamak, bilmek, haberdar olmak, farkına varmak böyle sürekli bir eylem olamaz. Bir bilinmeyeni anladığımız, bir sırrı keşfettiğimiz zaman: "Ben bunu, örneğin dört gün önce, iki yıl önce, falan çarşamba günü akşamüstü, bir araştırma, bir keşif, bir yolculuk, bir görüşme, bir ders sırasında anladım." dememiz daha doğru olur. İlmî anlamalar ve felsefi bilmeler böyledir.

Akıl böyle anlar. Aklın aracı mantıktır; mantıksa iki halden ötesini bilmez: "Anlıyorum" ve "anlamıyorum"; hepsi bu! Bundan fazlasına ihtiyacı da yoktur. Onun anlaması gereken tabiatın ve dünyanın sırlarıdır. Bunların hepsi tek boyutludur. Bunların birden fazla anlamı yoktur. Ama ruhun durumu böyle değildir. Akılla anlamak, bir odada elektrik lambasının açılması veya havada bir şimşeğin çakması gibi bir anda gerçekleşir. Oda bir an karanlık, bir an aydınlıktır. Bu ikisinin arasında üçüncü bir durum yoktur. Oysa ruhla anlamak, güneşin doğu ufkundan doğmasına benzer. Anlayış güneşi, uzak ve belirsiz bir ufuktan ruha doğar. Böylece bir marifet sabahının beyaz ırmağı, bir tür hikmet ve irfan güneşinin doğuşu, bir dağın zirvesinin ardından algılayıp görme şeklinde sonsuz ve gizemli can vilayeti çölünde akar. Bir güneş gibi, bilinçsizlik, donukluk ve sessizlik buzullarının ve kar yığınlarının üstüne vurarak onları eritir, damlalar yavaş yavaş dere, dereler azar azar ırmak, ırmaklar da gitgide deniz olur ve insanı içten içe boğarlar. Bilinç güneşi; aşinalığın aydın sıcaklığı, bu gecenin içine ağır ağır, sürekli olarak giren bir "yarın "gibi, mart-nisan aylarında burunlara yayılan baharın gizli ve mütemadi kokusu gibi, cehaletin siyah yığınlarını, kışın buz tutmuş eteklerini ruh ülkesine süren ve eriten bu mevsim değişikliğinin başlangıcı var ama sonu yoktur. Bu dünyada, güneş daima doğuş halindedir; ilkbahar daima geçiş, gönül de daima anlayış halindedir.

"Buda, bir keresinde, kuş suretinde yere indi. Bu orman yakında yanacak, burayı terk edin diye kuşları korkuttu."

Hindistan'ın esrarengiz dünyasına adım atıp kuşların acayip dünyasıyla tanıştığımdan beri, bu üstü mühürlü sırrı anlıyorum. Aferin sana Buda'nın temiz ve aziz yardımcısı; imanın uğrunda kendini yakıp ateşe verdin ve benim karşımda, ruhumun kalın ve nüfuz edilemez duvarından, Doğu'nun bu sınırsız ve acayipliklerle dolu manzarasına bir pencere açtın da bana kuşların dilini öğrettin. Şimdi gönlüm, senin hatıranın haşmetiyle bir Süleyman'a döndü.

Ben, o hengâmeden beri, bu ilahi sevginin ve duygunun şaibesiz sembolünün o can yakıcı, o inanılmaz acımasızlığının sırrını anlıyorum. Sürekli, gece gündüz, saat saat, anbean, bütün günler, geceler, saatler, dakikalar, saniyeler, anlar birbirinden ayrılmaz, iki bitişik ırmak gibi olmuşlar. Ben de bu sürekli bağlılık, çekim ve akışla bu acıklı ve eritici sırrı anlıyorum, hayır, hissediyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse ben yıllardır bu can yakıcı, inanılmaz, takat tüketici gizli sırrı çekiyorum. Evet, doğru kelimeyi buldum: Çekiyorum. Varsın, bu cümle doğru değil desinler, "kullanımı" yoktur desinler. Kullanılmadığını biliyorum, kullanılmadıysa da canı cehenneme, doğru ya... "*Bu kırık, yüz bin sağlama değer.*" Bizim kuralcı edebiyatçılarımız ve bilginlerimiz ne anlarlar? Onlar sadece doğruları anlayabilirler, bütün doğrulardan daha doğru olan nice yanlışlar olduğunu ne bilirler? Bu da laf mı yani? "Kullanılmamış!" Niçin kullanılmamış, işlerine gelmemiş de ondan. Bu vadilerde yeri olmayan kimselerin, bütün ruhi ve hayati ihtiyaçlarını bir "anlam sözlüğü" karşılar; fazla bile gelir. Kelile ve Dimne'nin dili yeter onlara. Sanki bu ikisinden daha mı muhtaç, daha mı akıllı, daha mı derindirler? Bu dilin kelimelerinin çoğu bile ağır gelir, gereğinden fazla gelir onlara. Eğer böyle değilse, neden Kelile ve Dimne uzmanları, kendilerini bu kadar sıkar, bu kadar satarlar da halk da onları satın alır?

Evet, şimdi anlıyorum. Yıllardır bu inanılmaz meçhulü, canımı törpüleyen bu ağır trajediyi çekiyorum. Trajedi nedir? En zoru, en orijinali, insanın acı çektiği ama bu acıda hiç kimseyi, ne tavuğu ne civcivi, ne Rüstem'i ne Sohrab'ı suçlayamadığı bir faciada gösterir kendisini.

Şimdi, yıllar var ki canımı acıtan bu sırrı çekiyorum. Bilinmeyen bir bilginin, bir matematik probleminin veya edebî bir meselenin anlaşıldığı gibi değil; bir derdi, bir belayı, bir musibeti, bir acıyı çeker gibi. Bundan önce, kimsenin tasavvur bile edemediği, alışkın olunmayan bir musibeti, acıyı, ağrıyı çeker gibi...

Nasıl desem? Şu söz ne kadar da ağır! Baskısı altında parmaklarım un ufak oluyor. Söylemesi ne kadar zor! Can çekişmek gibi... Fedakârlığa bir bak! Kâinatın yaratılışı kadar muhteşem!

İhlâsa bir bak! Tanrı'nın melekûtu kadar berrak.

Ama kaçınılmaz facia gelip çatar. Aşkın maşukla ayrı düştüğü, bunlardan birinin kurban edilmesi gereken andır o. Çocuk sevgisi de bu türdendir işte.

Çocuk sevgisi mi? Nasıl anlatsam? Tanrı'nın insana duyduğu aşk da bu türdendir. Upanişad'ın diliyle: "Benim Mihrave'm, seni o kadar seviyorum ki kendimi sana kurban ediyorum; sana kurban olmayı kendime hüner sayıyorum. İmanımı sana kurban ediyorum; mirasımı sana kurban ediyorum. Bineğimi, bütün varlığımı, geçmişimi, şimdimi, geleceğimi kurban ediyorum sana. Mihrave'm, seni o kadar seviyorum ki her şeyimi, hatta seni bile sana kurban ediyorum Mihrave'm.

İslâm'daki "hatemiyet" işte böyle bir aşktır!

O tavuğun bu haldeyken, bu anlarda, bu zorlu hatemiyetinde ne halde olduğunu, neler çektiğini, içinde neler olup bittiğini şimdi hissediyorum.

Aşk, onun ihlâsının zirvesinde fedakârlığa ermiş; fedakârlığın zirvesinde de taş kalpliliğe dönmüştü.

O, civcivinin sırtına ve böğrüne vurduğu her kızgın gaga darbesiyle, aslında kendi kalbinin bir parçasını gagalıyordu.

MABET

Kâinat geceden bir okyanusta boğulmuştu. Gece, bir daha hiç kalkmayacakmış gibi dünyanın üstüne çökmüştü. Sanki ezelden beri burada oturuyordu. Sanki ne bir dün olmuş, ne de bir gelecek olacaktı. Bense, sessiz dağ gecelerinde, uykuya dalmış çöllerde, umutsuz viranelerde, yaslı mezarlıklarda, kirli ve kokuşmuş şehirlerde, şaşkınlık ve korku içinde, amaçsızsa her yanda volta atan bir hayalet gibi yaşıyordum!

Sersemce, dilsiz, hayallerle dolu bir rüyaydı bu. Her şeyin üzerine masalsı bir ipek serilmişti. Ama ipek siyahtı, masal uğursuzdu, tarif edemem, her yer geceydi; hayır, her şey geceydi.

Ben geceleyin hareket ediyordum. Gündüze dair sözler biliyor ve söylüyordum. Gündüzü öven güzel şarkılarımla birlikte, başka hayaletler de gizlendikleri yerlerden çıkıyor, gecenin derinliğinden bana doğru koşuyorlardı. Üzerinden hasret ve merak akan gözlerle beni süzüyorlardı. Daha iyi duymak için, etrafımı sıkı sıkıya çevirmişlerdi. Başlarını göğsüme, kucağıma ve böğürlerime doğru uzatıyorlardı. Bense, onlara, güneşe hasrete, gündüzün ve ışığın övgüsüne dair en gönül alıcı şarkılarımı okuyordum. Onlar, inanılması güç bir masala kulak kesilen meraklı çocuklar gibi, okuduğum şarkıya dair hiçbir fikirleri olmaksızın, keyifli bir sessizliğe ve susturucu bir cezbeye dalıyorlardı. Bense, hepsi, güneşin meçhul mabedinin eşiğinde söylenen dualar olan şarkılarımın hüzünlü ahengi ve şiirlerimin ateşli kelimeleriyle her an daha bir ısınıyor, daha bir kızgın hale geliyor, tutuşuyor, yanıyordum. Sesimin yankısı ağlamaklı oluyor ve kısılıyordu. Heyecanımın şiddetinden nefes yollarım tıkanıyordu. Derken, ani bir çığlık atıp gecenin karanlığında silinip giden bir kuşun gölgesi gibi, yüzlerinde gözyaşı damlalarının sessiz şırıltısını duyduğum, sakin ve mahzun hayaletler topluluğundan dışarı fırlıyor, kaybolup gidiyordum. Onlar da kaçak hayal gölgeleri gibi her yana dağılıyor, her biri başlarını gecenin koynuna gömüp görünmez oluyorlardı...

Bizler arada sırada böyle toplanıyorduk. Benim güne hasret hüzünlü şarkılarım, gecenin yüksek ve belirsiz odalarının altında yankılanıyor, mahzun ve başıboş sesim, gecenin bu garip şehrinde dolaşıyor, şarkı söylüyor, ağlıyor, yankılanıyor ve kayboluyordu.

Ben gecenin içinde böyle yaşıyordum, geceye böyle alışmıştım. Gündüzü öven en gönül alıcı şarkıları besteleyen, kendisini hiçbir zaman gece olmaya bırakmayan, her zaman geceye yabancı tutan, gündüz için en güzel, en romantik gazelleri söyleyen benim, şarkılarının cazibesi ve gazellerimin büyüsü hayaletleri her yandan başıma topluyordu. Sıcak ve masum dualarım, dünya çadırının duvarlarını ve odalarını titretiyordu. Gecenin esirleri, güneşin sıcaklığını ve gündüzün aydınlığını benim şarkılarımın doğurgan pınarından içiyordu. Oysa ben asla güneşin yolunu gözlemiyordum. Gündüzü beklemek, kararsız ruhumun meçhul derinliğinde gömülmüş, ondan geriye bir mezardan başka bir şey kalmamıştı. Gece rüzgârlarının ve yağmur darbelerinin altında yerle bir olmuş bir mezar... Diğer bütün arzularımın mezarından ayırt edilemeyecek kadar dümdüz olmuş, öteki kabirlerin arasına karışıp gitmişti. Taşındaki yazısı silinmiş ve kırılmıştı. Bu toprakta yatan kişinin adı, doğum ve ölüm tarihi öylesine silinmiş ve kazınmıştı ki artık okunamıyordu. Üzerinde doğru tek bir harf, okunaklı tek bir kelime kalmamıştı...

Ben gecenin avare, başıboş hayaletiydim. Gece, her yere kara örtüsünü yaydığında, kımıldayan her şey onun korkunç gölgesi altında korkuyla sindiğinde, dünya gecenin korkusuyla sustuğunda, gecenin ağırlığını, düşmanlığını ve taş kalpliliğini ruhumun göğsü üzerinde şiddetle hissediyor, üzüntüden takatsiz düşüyor, yüreğim daralıyordu. O sırada, gecenin saklandığı yerden başlarını uzatmış olan viranelerin, suskun burçların, terk edilmiş çıkmazların, kurumuş ırmakların, karanlık ve belirsiz yataklarının ve korkunç kayalıkların simsiyah yamaçlarının dehşet verici duvarlarının meçhul gölgeleri altında, hüzünlü şarkılarımı dudak altından mırıldanıyordum. Gecenin çirkin

kulaklarının duyamayacağı kadar usul usul; gecenin kucağımda uykuya dalanları uyandıramayacağı kadar yumuşak bir sesle. Şarkım, o kadar garip, özlem dolu ve ürkekti ki kendi ücra evinde, ıssız bir bahçenin ortasında, odasının yarı açık penceresinin önünde oturmuş şarkı söyleyen ve hiçbir zaman gelmeyecek birinin yollarını gözleyen yalnız bir kızın hüzünlü şarkısına benziyordu.

Mahzun ve umutsuz şarkım, bir kez daha, büyülenmiş yılanları, gizlendikleri her yerden çıkaran ve kendine doğru çağıran büyüleyici bir ney sesi gibi, bütün gözlerden gizli olan hayaletleri saklandıkları yerlerden dışarı çıkarıyordu. Hepsi suskun dudakları, belirsiz çehreleri, titrek gölgeleriyle etrafımda halka oluyor, beni, meleklerini yanına çağıran bir Tanrı gibi aralarına alıyorlardı. Benim gündüzün övgüsüne dair romantik şarkılarıma suskun bir halde dalıyor; gecenin karanlık ruhuna giren, ümmi bir peygamberin yüreğine inen ilk meleküti mesaj gibi, tatlı şarkılarımın derinliğinde kayboluyorlardı. Onun sanrılarla karışık cezbesinden sarhoş olup sersemliyor, geceyi unutup, benim gövermiş dudaklarıma dalıyorlardı. Islak ve kederli gözlerinin derinliğinde, benim dudaklarımı, güneşi öven şarkımın, yakın bir gün doğumunu haber veren bir tan vaktinin ilk ışıkları gibi, ardından çıktığı ufkun dudakları gibi bulduklarını görüyordum. Bu gözlere bakmaya tahammül edemeyen, gözlerimin içinde ağlayan bir göz görmeye dayanamayan ben, öyle perişan oluyordum ki acıdan göz kapaklarımı birbirlerine kenetliyor, korkak bir gölge gibi gecenin ortasına kaçıyordum. Öteki hayaletler de birdenbire dallı budaklı bir ağacın üzerinden fırlayıp akşamların karanlık göğünde her yana doğru kanatlanarak görünmez olan bir kuş sürüsü gibi dağılıyor ve esrarengiz sığınaklarına gizleniyorlardı. Kendi boğucu yalnızlıklarında, benden duydukları şarkıları, benim garip ve hüzünlü sesimle, dudak altından kendi kendilerine mırıldanıyorlardı.

Geceyi böyle geçiriyordum ben; işte böyle bir karargâhım vardı benim gecenin içinde. Hayaletler beni böyle seviyorlardı. Ben

geceye böyle alışmıştım. Ben işte böyleydim geceyle. Ben böyle vardım, ben böyleydim.

Ama asla gece olmamıştım. Kendimi geceye daima yabancı tutar, gece olmama izin vermezdim.

Yıllar geldi geçti, ben yine gecede kaldım. Günleri olmayan yıllar, ayları olmayan yıllar, her yılı 365 gece olan yıllar, geceler gecelere eklenmiş, geceler gecelere çadır kurmuş, kocaman, kapkara, korkunç bir çadır. İçi terk edilmiş, çılgınca, intikam almak için kaçak bir mahkûmun peşine düşerek her çadıra giren, içinde korku rüzgârlarından başkasının ayak sesi duyulmayan bir çadır. Evet, kaçak bir mahkûmu arıyorlardı; beni arıyorlardı. Korku rüzgârları, acele acele, kızgınlık içinde beni arıyor ama bulamıyordu. Ben gecenin içine gizlenmiştim; korku gölgelerine, inziva mağaralarına, sükût çöllerine, keder ormanlarına sinmiştim. Ben geceye kaçmıştım; gece bana sığınak olmuştu. Beni, sürekli takip eden kızgın korku rüzgârlarının gözlerinden uzakta huzur verici bir ümitsizliğin soğuk kucağında uyumuş halde, kapkara bir "yakine" sahiptim, soğuk bir dinginlikle doluydum. Soğuktu, kapkaraydı ama bir "yakin" dinginliğiydi. Soğuktu, kapkaraydı ama... Bekleyecek sabrım yoktu. Soğuktu, kapkaraydı ama umutsuz bir dinginliğim vardı. Asude bir umutsuzluğum vardı... Soğukluk, karalık, umutsuzluk vardı ama yakin vardı, huzur vardı, asudelik vardı. Ruhunda asla kararsızlığa tahammülü olmayan, yüreğinde beklemeye takat bulunmayan, kederli gözleri, sürekli olarak, annesini kaybetmiş iki çocuk gibi, şaşkın ve perişan halde her yana koşan, uçan ve dinlenmek nedir bilmeyen ben, kapıya bakıp duramam, bir yol üstünde oturamam. Her zaman yılan sokmuş birisi gibi kıvranan, kalbimin her an kırılacakmış gibi güçsüz göğüs kafesimin üstüne hınçla bastırdığını hisseden, dertli ruhumun korkusuz taşkınlarının güçsüz bedenimi viran etmesinden; içeriden, bedenimin sallanan duvarlarını sürekli olarak döven o kızgın canavarın sarsıcı ve tehlikeli darbelerinin beni çökertmesinden, dayanıksız kemiklerimin direklerini un ufak edip birbirine ge-

çirmesinden korkan ben, sürekli olarak kendi yanlarımdan dolup taştığımı hisseden ben, sürekli olarak "kendi içime sığmayacak kadar çok büyüdüğümü" görüyorum. Ben kendime dar gelen bir elbiseyim, kendime dar gelen bir gömleğim, kendi ayağımı vuran, yaralayan bir ayakkabıyım. Bazen, kendi içime sığmadığını hissediyorum. Kendimle başa çıkmak, idare etmek, uzlaşmak için, ne kadar zavallıca, acizlik içinde, yalvara yakara, çaba göstererek zorluyorum. Kendimden kaçmak için kendi sözlerime pek az kulak astığımı görüyorum. Kendimi, o elden bu ele, bu elden o ele atılan bir ateş parçası gibi kendi elimde tutuyor, sürekli olarak kendi yangınım yüzünden inliyorum. Kendimle nasıl anlaşacağımı, kendimle nasıl uzlaşacağımı, kendime nasıl alışacağımı, kendime nasıl yeteceğimi bilmiyorum.

Evet... Böyle bir benle, böyle bir "kendim"le, yakinde, huzurdan, dinginlikten başka bir şeyle nasıl kalabilirim? Yakin ne kadar kara, dinginlik ne kadar soğuk, huzur ne kadar umutsuz olsa da yine de yakin, dinginlik ve huzurla...

Böylesine huzura susamış, dinginliğe muhtaç olan ben, bu yüzden ondan bu denli susamış ve muhtaç bir halde söz ediyorum. O huzur ve dinginlik düşünen bir gölet gibi değil, hayır, dinginlik arayan, dinginlikten söz eden, fırtınalı bir deniz gibidir. Bu ikisi bir değil; bu ikisi asla bir değil. Evet, göletin dinginliğiyle fırtınanın dinginliği aynı değil. Durgun bir göletle fırtınalı bir deniz aynı değil. Hiçbir şey hiçbir şeyle aynı değil. Gece her şeyi her şeyle bir eder, bir gösterir. Gece beni, başkalarıyla bir eder, bir gösterir! Gece göletle denizi bir eder, bir gösterir. Evet, bunlar hep gecenin işidir. Bırak gitsin gece, eğer giderse... Ah eğer gece gitseydi... Keşke gece gitseydi... Ama gece gitmez. Gece vardır ve hep var olacaktır...

Hayaletler bir süredir görünmeyen pusu yerlerinden çıkmıyorlar. Artık benim yorgun ve hüzünlü sesimi duymuyorlar. Artık meleklerin kanat sesleri gibi bu gece çadırının yüksek ve mevhum odaları altında yankılanan, yankısı o sevdalı ve susuz hayaletleri hayalin güzel uçuşlu kanatlarına bindirip güneşin yük-

sek çatısına kadar miraca çıkaran en romantik gazellerim, en muhteşem şarkılarım susmuş. Artık kimse gündüzün övgüsüne dair şarkılar söylemiyor. Artık ufuk gibi, güneşin mesajlar taşıyan ışıklarını bu özlemli ve suskun hayaletlerin göz pınarlarına yansıtan o mor dudaklar bir şarkı mırıldanmak için açılmıyor. Dertli ve umutsuz boğazımdan çıkıp, güneşin azameti ve gündüzün tecellisi içinde, bu simsiyah çadırın çatısına çarpıp ışık yağmurları gibi dönerek karşımda oturan kararsız ruhların susuz ve yanık canlarına o en şairane kelimeler artık yükselmiyor. Gündüzün sultanı güneşi öven o uzun kasidelerin şairi, bu gökyüzü sarayının büyük şairlerinin başı, en heyecan verici aydınlık aşkların gazelcisi, Zerdüşt mabedinin muttaki imamı, güneşe tapıcılık dininin ateşkedesinin rahibi, Azer Berzinmihr'in yanık din adamı artık susmuştur. Artık hüzünlü sesi hayaletleri gizlendikleri yerlerden dışarı çıkarmıyor, artık şarkısı gecenin yüksek odasının altında yankılanmıyor.

O şimdi yorgun! Yücelik ve içtenlik dolu, güneşin aşkı ve arzusuyla ısınan onca şarkıya; gündüzün hasretiyle bitkin düşmüş onca gazele; hayalin, uykuya dalmış aydınlık bir hatırayı uyandırmak için onca arayışına; gelmeyen bir yarının şevkiyle dolu onca yürek atışına; sabahtan, anıların perdesine çizdiğim ama bu kara çadırın üstünde hiçbir zaman, hiçbir pencere açmayan onca resme; bu gecede anlattığım onca masala; bu yolda anlattığım onca öyküye rağmen gece kısalmadı, yol kısalmadı. Ben söyledikçe gece uzuyordu, ben gittikçe yol uzuyordu. Ben artık söylemekten, ben artık gitmekten, ben artık şiir okumaktan, ben artık şarkı söylemekten yoruldum, bunaldım, umutsuz oldum, suskun kaldım... Suskun mu suskun!

Artık sadece gece vardı ve ben, onun içinde suskun bir hayalettim. Yoklukta uçan meçhul bir şahinin gölgesi gibi. Ben artık bir gölgeydim. Kabrini yitirmiş, şaşkın, üzgün, suskun, metruk bir mezarlıkta, öteki kabirlerin üzerinde dolaşan, aranan, kendi bedenini kabrini bulamayan, siyah gece karaltılarının her yerde bir gölge gibi kendisini izlediği, başıboş bir ruhun gölgesiydim.

Gece böyleydi ve böyle bir geceydi. Şarkı okumaz olmuş, mırıldanmayı, ezgi söylemeyi kesmiş bu suskun hayalet, öteki hayaletlerin buluşma yeri olan harabelerin duvarlarının gölgelerini terk etti. Başını alıp gecenin kapladığı sahipsiz çöllere gitti. Kendisini, boşunalık, utanmazlık ve aşağılık bir halde, gecenin ağır ve acımasız ayaklarının altına sermiş olan kimsesizliğin geniş çöllerinin ortasında kayboldu. Gece soğuk ve kara örtüsünü onun üzerine çekti. Bir daha kimse sesini duymadı, bir daha kimse onu görmedi. Artık o yoktu, sadece gece vardı. Gece öylece duruyordu; gece hep olacak, gece gitmez, gece vardır, yarın yoktur.

İşte böyle oldum ben. Geceydi, öylece geceydi, ama artık ben susmuştum. Geceydi ve artık ben gündüzden söz etmiyordum. Artık güneşi öven kasideler söylemiyordum. Artık aşka ve aydınlığa dair gazeller okumuyordum. Geceydi ve ben artık şarkı söylemiyordum. Artık güne hasret hüzünlü şarkımı ağzımın içinden bile mırıldanmıyordum. Yolumu gözleyen ruhların, buluşma yerlerinin ve harabelerinin yüksek duvarlarını terk ettim. Başımı alıp umutsuzluk çölüne gittim. Burçların ve surların korkunç gölgelerinin olmadığı yerlere; ruhların ve hayaletlerin olmadığı yerlere; hayaletlere geçit vermeyen, sadece gecenin olduğu; gecenin öylece var olduğu, gecenin olduğu gibi yerinde durduğu, gecenin var olduğu, gecenin olacağı, gecenin gitmeyeceği ve yarının gelmeyeceği yerlere...

Gece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittik-

çe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gece öylece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyor, gidiyor, gidiyordum...[75]

Derken birdenbire! Acayip, gürültülü, kocaman, ilginç, birbirine girmiş, rengârenk bir havai fişek!

Neler oluyor? Aman Allahım! Neler oluyor? Bu da neyin nesi? Nereden çıktı bu?

Yanılmıyor muyum? Hiç kuşkusuz, bu hayalin bir oyunu.

Evet, ben meçhul bir hastalığa yakalanmışım, hiç şüphe yok. Ancak bu manzara, o kadar hızlı renk değiştiriyor, göz kamaştırıcı renkler ve ışıklar o kadar art arda gözüme vuruyor ki düşünmeme fırsat vermiyor, kendime gelmeme mühlet vermiyor, neler olduğunu, neler olup bittiğini anlamama imkân vermiyor. Fena halde başımı döndürdü, ürküttü beni. Eyvah! Ne kıyamet!

[75] "Gece başımın üstüne dikilmiş, çöl ayaklarımın altına serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi karanlığa dikmiş gittikçe gidiyordum." cümlesi, Şeriati tarafından bilinçli olarak on bir defa tekrarlanmıştır; baskı, tercüme veya tashih hatası söz konusu değildir. (Çev.)

Birden her şey değişti, gecenin kara ve monoton perdesi, her an binlerce noktadan, binlerce şekilde, yüz binlerce renkte yanıyor, alev alıyor, delik deşik oluyor! Ne tuhaf bir manzara! Hiçbir göz şimdiye kadar böyle bir manzara görmemiştir. Gece alev almış, gece yanmaktadır! Görünmez bir el, her göz açıp kapamada, gecenin canına binlerce çeşit ateş düşürüyor, onu binlerce şekilde yakıp tutuşturuyor!

Oooh! Çadırlara sıçramış olan şu yangına bir bak. Çadırlara, karşımda uzun ve korkunç bir sıra oluşturan, iç içe girmiş kara çadırlara! Altlarında korku rüzgârlarının o çadırdan bu çadıra eserek her yerde beni takip ettikleri, öfkeli uğultularıyla sürekli olarak bu kaçak mahkûmu arayan ama bulamayan birbirine geçmiş o çirkin ve ürkünç çadırlara! Bu art arda dizilmiş çadırlara! Yirmi üç sıra! Her sırada 365 çadır.

Oooh! Çadırlar yanıyor, ateşin alevleri çadırların içinden dışarı vuruyor; çadırların perdeleri parça parça olmuş; ateş, yanık deliklerinin arasından alevleniyor. Uğuldayan korku rüzgârları beni takip etmekten vazgeçmiş, beni unutmuş, kendileri ateşin bu kızgın ve hızlı alevlerinden korku içinde kaçıyorlar. Ateş onları takip ediyor. Bense, her birinin altında uğuldayan, bu kindar korku rüzgârlarına bir ömür verdiğim, bu kara ve kötü hatıralı çadırların yanışını seyrederken ne halde olduğumu bilmiyorum. Ne halde olmam gerektiğini de. Sevinç, bu haldeyken duyabileceğim bir duygu olmaktan çok uzak. Bu baştan sona mucize dolu anlardaki duygularım, en büyük sevinçleri, en heyecanlı şenlikleri, en yüce mutlulukları öylesine aşmış ve zirvelere çıkmıştır ki en büyük mutluluklar bile gözüme soğuk, tatsız ve küçük gülümseyişler olarak geliyor. Bu uzun kara çadır sıralarının ateş almasını seyretmeye öyle bir dalmışım ki artık "seyretmekten" başka hiçbir şey değilim; başka hiçbir halde değilim. Ben çadırların yanışını seyretmiyorum, şu anda ben kendim, çadırların yanışının seyri olmuşum, seyirlik hale gelmişim. Bir hayalettim, şimdi bir hayalet değilim. Şimdi artık seyirlik bir şeyim. Çadırların toplu yanışının seyirliğiyim. Bu acayip havai fişeğin seyirliği. Bu acayip mi acayip havai fişeğin!

Gök boşluğunu binlerce renk ve ışık oyunu aydınlatmış. Her an, binlerce rengârenk ateş, gecenin bu kara perdesinin üzerine düşüyor, yakıyor, her göz açıp kapamada, gecenin karanlık gönlünde çeşit çeşit, rengârenk binlerce ateş gülü açıyor. Her saniye havaya yüzlerce renkli fişek fırlatılıyor, her biri, gecenin karanlık odasının altında başka bir şekilde patlıyor, başka bir şekilde dağılıyor, oynuyor, dans ediyor, yayılıyor, yok oluyor, hemen ardından başka fişekler, başka patlayışlar, başka yayılışlar... Her biri başka şekilde, her biri başka renkte, her biri başka ışıltıda...

Bazen patlayışlar, açılışlar, yayılışlar, oynayışlar, gökyüzünde öyle bir sıkışıklık yaratıyor, birbirine giriyor ve iç içe geçiyor ki ufku baştan sona aydınlatıyor; gökyüzü yıldız yağdırıyor. Arka arkaya çok sayıda göz kamaştırıcı parıltı, üst üste biniyor, yığılıyor, genişliyor, uzay yekpare ışık kesiliyor, gökyüzü aydınlanıyor. Renkli ışıkların ışıltıları, ateş patlamalarının geniş ve şiddetli parıltıları, aydınlıkların parlayışları ve renklerin cilveleri yeryüzünün üzerine bir ışık yağmuru yağdırıyor. Uzun yıllardır üzerinde geceleri yürüdüğüm yeryüzünü aydınlatıyor; ışığı, tepelerin, kayalıkların, burçların, duvarların ve mezarlıkların korkunç gölgelerini yutuyor. Bu kocaman havai fişeğin yüzlerce güzel şimşeğinin ince mızrakları, gizli hayaletlerin pusu yerlerinin ağzına da yağıyor ve ışığı, ansızın, benim aşmakta olduğum, şimdi ise bir köşesinde durup seyre koyulduğum umutsuzluk çölünü bir baştan bir başa aydınlatarak gecenin kara perdesini bir bakışta üzerinden çekiyor, ama bu durum gökyüzünün ortasında gece çakan bir şimşek parıltısı gibi çok uzun sürmüyor. Bense, ucu bucağı olmayan, kalabalık kocaman bir karnavalın kalabalıkları içinde kaybolmuş küçük bir çocuğun bakışlarına benzeyen bakışlarımla, bu renkli kaçış anlarında olanı biteni setretmenin güçlü ve aldatıcı pençesinden kurtarıp yere indirmeye mecal bulamıyorum. Sadece geceleyin görmüş olduğum yeryüzünün, tabiatın, eşyanın, dağların, ağaçların, taşların ve nice nice şeylerin rengini ilk kez apaçık görebilmek için bu coşkun anlardan birisi bile elime geçmiyor.

Büyük havai fişek gösterisi olduğu gibi devam ediyor. Acayip renkler, ışıklar, ateşler, feryatlar, patlamalar, ışık yağmurları, parlayışlar, açılışlar, yanıp sönmeler, sükûtlar, iniltiler ve onun göz kamaştıran gösterisi, ilk kez bir havai fişek gösterisi izleyen, ağzı açık halde iki gözü tümüyle seyre dalmış, saatlerce yerinden kımıldamayan, gözlerini kırpmayan, nefesini göğsünde tutmuş meraklı bir köylü kız çocuğu gibi, başımı döndürmüş, afallatmış, şaşkınlık içinde bırakmış, yok etmiştir...

Ne kadar büyüleyici, şaşkınlık verici bir sahne!

Oysa ben yorgunum, uzun zaman geceleyin yaşamak, gözlerimi karanlığa o kadar alıştırmış ki bu havai fişeğin şiddetli parıltıları, gürültü patırtılı oyunları ve göz kamaştırıcı ışıkları onları çok rahatsız ediyor. Bazen onu seyretmekten takatsiz düşen gözlerimi kapatıyorum, ama buna kısa bir andan daha fazla dayanamıyorum; yeniden her yerin gece olduğunu, karanlıktan başka hiçbir şey görmediğimi hissediyorum. Gözlerimi istekle ve korkuyla açarak gökyüzünün ortasındaki bu tuhaf manzaraya dalıyorum, ama ona dayanmak benim için yine güçleşiyor. Garip bir seyir bu. Göremiyorum, göremiyorum. Gönlüm bu büyük gösteriyi görme arzusuyla doluyor, ama ruhum, ardı arkası kesilmeyen bunca gürültü patırtı, patlama ve isyan karşısında incinmiş halde. Bu, her biri, havaya uçup birdenbire, ne olacağı önceden kestirilemez, seyretmek için hazırlık yapılamaz şekilde patlayarak gökyüzüne yayılan yüzlerce, binlerce, yüz binlerce ışık fişeğinin isyanının ve serkeşliğinin gösterisidir. Benim yalnızca teslim oluş karşısında sakinleşen ruhum, bu gösteri karşısında çok perişan olup inciniyor; onu, teslim oluşu seyretmekten başka hiçbir şey yatıştıramaz. Yakin, huzur ve dinginlik, ne kadar kara, soğuk ve umutsuz olurlarsa olsunlar, onun için, ışık yağmuru dalgalarından, sıcak taşkınlıklardan ve umut dolu ızdıraplardan daha çok teselli edici, daha çok teskin edicidirler.

Niçin böyleyim ben? Ateşin ve ışığın büyüleyici danslarını seyretmekten niçin korkuyorum? Niçin karşımda, taşkınlığı, her serkeşliği, her sıçrayışı görmekten perişan oluyorum?

Boşluğa inanmayan fizikçiler: "Her bir kirpiğin hareketi, gökteki gezegenlerin hareketine etki eder!" diyorlar. Bu sözü abartılı bulabilirsiniz, ama ben bunun tabiatta böyle olduğunu söylüyorum. Bununla birlikte, "insanda" olguların irtibatı, bundan çok daha fazla, daha ince ve daha etkilidir. "Önceki atalarımızın, henüz öteki maymunlarla birlikte ormanda yaşadıkları dönemlerde, bir tehlikenin meydana gelmesinden duydukları korkunun, korkunç bir gölgenin bir dağ kıvrımından geçmesiyle veya bir ağacın arkasından üstlerine düşmesiyle bedenlerinde oluşan titremenin dalgalarını yüreğimizin sahillerinde, gölgesini ruhumuzun yüzünde; yangınını vicdanımızın gizli derinliklerinde taşırcasına hissedebiliriz" diyen kimse, böyle bir hakikati dile getirmiştir.

Ben bu ülkenin, çöl cehenneminde bitmiş bir ağaç olan bu ülke halkından bir ailenin çocuğuyum. Ailem, "feodalizm ve ilim" zincirinin bağlantı halkasıdır. Ben feodalizme düşmanım. Ne var ki dinleri dükkânlarının tezgâhı; tanrıları gelirleri; yüz yirmi dört bin peygamberleri kâğıt para, imamları bozuk para, adalet ve hesap terazileri abaküsten ibaret olan; karıları, kocaları ve çocukları bir sofra başında dikkatlice: "Geçen yıl falanı davet ettiğimizde yirmi yedi lokma almıştı, bakalım bu yıl kaç lokma alacak." diye sayan, on altı tür lamba fitili bulunduğunu söyleyerek her birine, fitilinin yükselme oranına ve lamba alevinin her seviyede aldığı şekle göre "fareli, mumlu, alevli, hilalli, döngülü, şemsiyeli, taçlı" gibi adlar veren şu küçük burjuvazinin beş kuruşluk alçak dilencilerini şehirlerde gördükçe midem bulanıyor.

Feodallik dönemlerinde, küçük burjuvanın fare beyinlerine sığmayan hayret verici hamiyetler, mertlikler, fedakârlıklar; duyduklarında küçük burjuvaların gözlerini yerinden oynatan cömertlikler, erkekçe kıskançlıklar, yiğitçe taassuplar, korkusuzluklar, yüreklilikler gibi, insanın normal sıfatları arasında sayılan her şey az veya çok vardı.

Düşman kim olursa olsun, düşmanlık her ne olursa olsun, bir miktar para ödeyerek gönül rahatlığıyla "razılık" alınması, dos-

yanın takip edilmekten vazgeçilmesi, kinler ne kadar derinse, razılıkların fiyatının da bir o kadar artması sadece burjuva hayatında ve şehirlerde olur. Oysa orada, düşmandan intikam almak için candan da varlıktan da kolaylıkla geçilir. Düşmanın tek bir çıkarı vardır: "Düşmanının evine sığınmak." Bu durumda bir baba katili bile kolayca affedilir; değerli bir misafir gibi ağırlanır. Ağanın bir bıyık bükümü, hepsi de burjuva ahlakının asaleti, sadakat ve sağlamlığının ölçüsünü gösteren tonlarca resmî senet, bono, çek, imza, sözleşme, güvence ve noterlik bürosundan daha güvenilir, daha sağlıklıdır.

Küçük burjuvanın düşünce dünyasına bir bakın hele: Hamama gittiklerinde, vücutları ıslanıncaya kadar başlarını ve boğaz altlarını tıraş ederlerdi. Berbere para ödemesinler, üç kuruşla başlarından savsınlar ve daha geç tıraş olsunlar diye tıraşlarını tellak yapardı. Burjuva dünyasının dahi düşünürlerinden birisi hamamda arkadaşlarına şu öğütte bulunur: Saçlarınızı içeri ilk girdiğinizde tıraş etmeyin, çıkarken tıraş ettirin. Böylece her on dokuz hamamda bir baş fark atmış olursunuz."

Her halükârda, büyük yalnızlıklarının ıssızlığı ve istiğnalarının sınırsız dünyası içinde, tabiatı pis, kirli ve bayağı bir ev olarak gören, o büyük aşkın, ruhlarının kuşlarını, bir ömür boyu bu dünyanın öte yanının sonsuzluğunda uçurduğu kimselerle, mağrur atlarının sırtında, içinde bakışların kaybolduğu engin ovalarda, görenin başından şapkasını düşürdüğü yüksek ve aşılmaz dağlarda at koşturup yol alan, bakışlarının önünde sürekli olarak uzak ufuklar bulunanların; sadece çalışma masasının veya dükkân tezgâhının arkasında hareket eden, evleri mozaikten taşınabilir bir ev olan, şehirleri duvardan başka bir şey olmayanlarla, ovaların yemyeşil bağrından ekmek yiyenler; gözleri para kasasında veya gelir kesesinde olan, yılları on iki aya ayrılan, günleri yirmi dört saate bölünenlerle, sürüden bir yaşında bir kuzuyu veya çölden bir ceylanı yere devirip kebap yapanlar, elleriyle bir koyunun veya av hayvanının göğsüne bodoslama dalanlarla, yüz elli gram salam veya yarım kilo et ala-

rak, eskileri ondan et suyu çorbası, yenileri de "gigot ve ragout" yapan, gerisi çatal, kaşık, kâğıt peçete, tabak, yapma çiçekler, anlamsız afra tafralar, çalımlar ve Dale Carnegie tarzı gülücüklerden ibaret olanlar arasında çok fark vardır. Hâsılı bunlar dünyayı bir görmezler.

Ne diyordum?

Sahi şiddetli ışığa bakmaktan niçin korkuyorum? Karşımda gördüğüm her taşkınlıktan, her sıçrayıştan, her baş uzatıştan niçin perişan oluyorum?

Ben bir köylüyüm, çölde büyümüşüm. Her şeyin, tabiatın bile, insanın bakışları karşısında sakin, suskun ve engin göründüğü yerde. Her baş uzatış beni tahkir ediyor. Şiddetli ışıktan, ateşin büyüleyici dansından ve göz kamaştıran parıltılardan neden korkuyorum? Neden gözlerimi alıyor? Biliyorum, zindanda bir ömür, hücrede yeşermek, darlıkta ve karanlıkta yaşamak, gözlerimi karanlığa alıştırmış.

Büyük dünya satranç şampiyonu Alehin, kocaman müsabaka salonlarında aynı anda kırk kişiyle oynardı. Salonu adımlayıp kırk satranç tahtasının yanından geçerken, aynı yönde altıdan fazla adım atmadığını, yedinci adımını attığında geri döndüğünü veya başka bir yöne, sağa veya sola döndüğünü şaşkınlık içinde izlerlerdi!

Meğerse Alehin yıllarca zindanda kalmış, hapishanedeki hücresi altı adıma altı adımlık bir yermiş.

Atalarımızın, ormanların derinliklerinde taşıdıkları kaygılar bugün bizim içimize yer etmiştir. Yirmi beş asırlık bir ömür beni öyle bir kurmuş ki altıdan fazla adım atamıyorum. Yirmi beş asırlık bir hayat gözlerimi karanlığa alıştırmış. Yirmi beş asırlık bir hayat... Nasıl desem? Bu cümleyi nasıl bitirsem?

Her taşkınlık, her serkeşlik, her yokuş bana bir teslimiyeti, bir ezikliği ve bir inişi hatırlatıyor. Her yön, her isyan, başımın üzerine bir üstünlük gölgesi düşüren her şey, şu tarihin tepeme indirdiği bir balyoz; karanlıkların ışığını, esaretlerin kurtuluşunu,

geçmişlerin gelecekteki doğuşunu, darlıklardan kurtuluşu, serkeşliği, yangını, perişanlığı, teslimiyeti, sükûneti ve düzeni uyandırıyor içimde.

Yirmi beş bin fersah uzunluğunda olan, karış karış, adım adım tanıdığım, geçtiğim, yaşadığım, katlandığım, bu uzun, dar ve karanlık tüneli içimde taşıyorum. Bu hayatta bana onca acı verici hatırayı hatırlatan her şeyden kaçıyorum. Hepsinden daha çok teslimiyet, hepsinden daha çok tahkir ve hepsinden daha çok sükûtlar incitiyor beni.

Çağrışımlar, çağrışımlar, çağrışımlar!

Mağrur bir köylü, dağın, çölün, göğün çocuğu, çölün dik başlı, kimseye eyvallahı olmayan saz kamışı ve teslimiyetin yirmi beş kilelik ağır yükü!...

Ben bu yükü yüzüme vuran, onu daha da ağırlaştıran her şeyden korkarım. Ben güzellikler dünyasına da işte bu kanla, bu gözle bakarım.

Ben bulutları sevmem, yağmurları severim. Fıskiyelerin hızlı fışkırışlarını sevmem, onun, geri dönmek üzere boyunu eğdiği sıradaki halini severim. Sabahleyin, yuvalarının kapısını açtığımda hızla dışarı çıkan, kendilerini çılgınca üstüme başıma çarparak havaya doğru kaçan güvercinlerin ani uçuşlarının gürültülü ve şiddetli patlayışını sevmem; güvercinlerimi, yerden verdiğim hafif bir işaretle, göğün doruğunda kanatlarını açık tutup göğüslerini rüzgâra bıraktıkları, meçhul bir gölete düşmüş gibi ağır ağır, yumuşak yumuşak döndükleri, bana doğru açılan sevecen kucaklarıyla evimin çatısına doğru yaklaştıkları, bir süre sonra hepsi birden karşıma geçip beni en sıcak, en göksel semavî şarkılarıyla okşadıkları zamanlarda severim.

Ben, kapağını açar açmaz sayısız zerrecikleri yüzüme gözüme sıçrayan, bardağa döker dökmez köpüren, şimdi taşacak, şimdi dökülecek diye insanın huzurunu kaçıran, sonunda köpürmeleri ve kaynamaları bitince (genellikle gazları çabucak kaçıverir), bardağı yarı boş bırakan, diğer "gazlı şahsiyetler"de de ol-

duğu gibi meyve suyunu, ayranı, kolayı, limonatayı sevmem. Gide'in deyişiyle "İnceliğinden parmaklarımın arasında hissetmediğim ince, uzun ve zarif bir kristal şampanya bardağında, soğuk, içimli bir su yudumlamayı, sıcak süt içmeyi severim."

Her şeye yüksekten bakmak isterim, alçaktan değil; tepeleri, göğü ve şehri vadinin dibinden, kuyunun içinden, caddenin üzerinden seyretmeyi sevmem. Şehri, bir minare tepesinden, yüksek ve mağrur bir zirveden, o yüksek ve mağrur doruğu da göğün tepesinden görmek isterim. İşte bu yüzden gün batımlarını gün doğumlarından, çağlayanları fıskiyelerden, güzelliklerinin utangaçlığıyla başlarını omuzların üstüne koyup kendilerini oyuna veren tatlı ve mütevazı zülüfleri, şişmiş bir yumruk gibi başın üstünde ve arkasında, satılmak veya keçe yapılmak üzere biriktirilmiş, kıl bohçası bir keçi ölüsü gibi gözüken, ölü bir karganın buruşturulmuş bedeni gibi yapıştırıcı, çatal iğne, toka ve şişle toplanıp birinin başına bağlamış gibi hareketsiz, dalgasız, oyunsuz duran; bir esinti geldiğinde, karnının içi başka bir hayvanın birkaç kalın kılıyla doldurulmuş olduğundan, ipeğe bağlanmış o birkaç ölü saç parçası hiç kımıldamayan; insanın başı, gövdesi, ruhu ve yüreğinin titreyişleri, kıpırdayışları, dalgalanışları ve atışlarıyla hiçbir özdeşliği olmayan, hiçbir şey hissetmeyen, aslında bir avuç ölü kıldan ibaret olan, sanki öylece kendiliğinden o yükseklere düşmüş veya başın arkasından kellesini uzatarak seyredenlerin gözlerine küfür ediyormuş gibi duran zülüflerden daha çok severim.

Ah büyük ırmakların döküldükleri yerler, iki yakının bu sevgili buluşma yeri ne güzeldir! Öfkeli, ağzı köpürmüş, azgın bir ırmağın kendi taştan, somurtkan surları üzerinden sakin, sürekli kış yaşayan uzak dağların bağrına döküldüğü, kurşun yemiş bir kaplan gibi hışımla titrediği, kükrediği, vurup kırdığı, inlediği, ayaklarıyla taşları dövdüğü, başını kayalara vurduğu, zincir gibi halka halka olup kıvrandığı, haykırdığı, kırıp döktüğü, süpürdüğü ve buralara kadar ulaşınca, kocaman, derin ve tertemiz bir denizin kendisine baştanbaşa kucak kesildiğini, açık

durduğunu, dingin bir halde serilerek gözü yolda beklediğini, özlemle, şefkatle geldiğini, bir deniz olmanın ağır başlığının örtüsü altında hararetle ve güçlükle ona doğru eteklerini açtığını görünce, durulur, huzura erer, bütün taşkınlığını bir anda yutuverir; birçok çalı çırpının yüzünde oluşturduğu öfke köpüklerini bir yana iter; başarmanın ve sevgilinin menziline varmanın verdiği huzurlu bir tebessümün açıp aydınlattığı bir yüzle, sakin, memnun, sevecen bir halde ilerler. Deniz incinmesin diye, kendini yükseklerden denizin bağrına sert, hızlı ve kaba bir şekilde dökmesin diye, bir ömür boyu gece gündüz kucağını açıp yolunu gözlemiş olan bu yaşlı denizin sevimli yüzü ve hasret içindeki bağrı kırışmasın, ona bir zarar gelmesin diye, ırmak, kendisini içinde sıkıştırıp duran yatağından çıkıp denize ulaştıkça daha da genişleyen açık bir alana yayılır, ağır ağır, sessiz sakin, içi tatlı bir sevecenlik ve güvenle dolu olarak denize doğru ilerler. Köpüklere bulanmış, öfkeli, asi, aceleci ırmağı, kendi eşiğinde böyle bir teslimiyet içinde yumuşamış ve sönmüş olarak gören deniz, bunca sevgiye karşılık olarak, bunca güzelliğe duyduğu şevkle, zahit dudaklarını sahilin ağzından ona doğru uzatır. Böylece bu iyi, güzel ve sevgili dostunu karşılamaya çıkar. Şimdi tam olarak denizin üstüne çıkmış, etrafı boyunca ellerini yere sermiş ve göğsünü yumuşakça sahile dayamış olan ırmak, sakin, dingin ve durgun bir halde, gözlerini kendisini teslim etmenin neşesiyle yumar, başını öne doğru uzatıp alnını denizin kendisini bekleyen müşfik dudaklarına bırakır. Sahilden birazcık içeride kalan bu noktada deniz, o sevgili yitiğini kucağına alarak, yavrusunu yeniden bulmanın verdiği sevinçle titreyen bir gönülle, kendine doğru, kendi derin ve yalnız kalbine doğru bastırır. Sonra her şey sükûnete erer, ikilik son bulur. Böylece, yeryüzünde bu birlik huzurunu her zaman kendi gözleriyle görme arzusunu taşıyan bir güneşin gözünde bu varlık birliği gerçekleşmiş olur. Her geçişten, her ulaşmadan, her buluştan ve her vuslattan sonra ortaya çıkan bir yakin, denizin üstünde kendisini gösterir. Irmak denizin gerçek akrabasıdır; çünkü ırmağın yuvası bundan önce denizin kalbin-

de ve özündeydi. Güneşin aldatıcı yüzüyle, kendisini denize sunan, böylece güneşe susamış bir yorgun olan ırmağı, babasının kucağından, eşinin yatağından, elçisinin bağrından, cennetinden, denizin içinden çıkaran, onu meçhul mesafelerden gelen yolcu fırtınalara bırakan, bu kötü yürekli, başıboş kervancıların deniz Yakub'unun değerli yavrusunu yabancı ülkelere götüren, taş kalpli yabancı dağlara satan, orada, o taşlıklar ülkesinde, somurtkan taştan kayalıklara bağlayan, beyaz kar kefenlerine saran, soğuk buz kabirleri içine gömen, acımasızca esişleriyle bir kılıç ağzı gibi yüzün ve bedenin üstünden derileri yüzen karla karışık rüzgârlarla örten, etrafına dağların taştan surlarını ve zirvelerin korkunç ve sağlam burçlarını çeken, güneşin müşfik ısısıyla Şamas'ın umut verici ışığı, soğuk ve donuk yalnızlığına yol bulmasın diye, ilkbaharın mesajı, esintilerin okşayıcı, hayaller kurdurucu ulaklarıyla beraber üzerinden geçmesin diye, tıpkı Promete gibi gurbet, yalnızlık ve unutulmuşluk cellâtlarını ona arkadaş eden, ciğerini yiyen akbabayla onu aynı eve koyan bu çölün cehennemî güneşinden başkası değildi.

Gasp ederek Şamas'ın yerine geçen Zeus'un iradesine rağmen, bütün korkak ya da dalkavuk tanrıların aksine, bu büyük yalnızı, dağların doruklarına hapsedilmiş bu âşık mahkûmu, Promete'yi aramaya giden, onu bütün ırmakların acısını paylaştıkları haberiyle teselli edip umutlandıran yalnızca Okeanos'un[76] kızlarıydı.

Niçin, bütün tanrılar içinde sadece Okeanos'un kızları? Nedeni belli. Çünkü Okeanos'un bu güzel ve berrak kızının kaderi de zincire vurulmuş Promete'nin kaderine benzemektedir.

Herkül, Kafkas dağlarının tepelerinden geçerken, akbabayı okla vurup Promete'yi, o somurtkan ve kimsesiz gurbette, acımasız Sakalar ülkesindeki yalnızlık ve tutsaklık zincirlerinden kurtardı. Burada, onun üzerine doğan, kışın zincirlerini Okeanos'un kızının ellerinden ve ayaklarından çözerek onu güneşin

[76] Okeanos, okyanuslar tanrıçası, kızları da yeryüzünün ırmaklarıdır.

âşıkane okşayışları altında, ağır buz zindanından kurtarıp dağların bağrından aşırtan, vadilerden indiren, onunla birlikte ovaları aşan, onu esrik bir isyan, öfke, istek, çığlık ve sabırsızlık içinde, kendi denizine, vatanına, eteğine, ilk ve son konağına yani Okeanos'a ulaştıran, gökyüzünün bu şeyda bağrı yanığının, güneşin altın parmaklarının ve ellerinin sıcacık okşayışlarıdır.

Okeanos'un bütün kızlarını, yeryüzünün üzerinde okyanusa ve denize doğru çılgınca, hızla koşarken ve kaçarken görüyor oluşumuz işte bu yüzdendir. Bir ırmak asla dağlara geri dönmez, çünkü Okeanos'un kızı için, okyanustan dağa doğru geri dönmek imkânsızdır.

İşte burası ne ırmağın teslim oluş yenilgisi yüzünden kaygılı, ne de denizin ihtiyaç aczi içinde korkulu olduğu yerdir. Çünkü kara kışı ıssız ve acımasız dağlarda, başını dertsiz, ağır ve soğuk taşların eteğine koyarak geçiren, kendi soğuk ve karamsar yalnızlığında sessizlik içinde donakalan, başıboş ve çılgınca eserek onun apak sükûnetini birbirine katan vahşi korku rüzgârlarından başka hiç kimsenin, korkunç ve buz tutmuş halvetine yol bulmadığı ırmak şimdi Nisan güneşinin sıcak ve sevecen okşayışları altında sakin ve soğuk donukluğu kırılarak erimiş, dilsiz suskunluğu dağların yokuş aşağılarında, kışın gamlı uzletinin menzili olan yerlerde, deniz düşlerinin, mavi hayallerin ve geleceğin yeşil dileklerinin gönül çekici şarkılarını mırıldanmak için ağzını açmış, ta denize kadar uzanan uzun yolunun sabırsız kıvrımları ve öfkeli kükreyişleri son bulmuş, şimdi denizin bağrında huzura kavuşmuş, denizin ruhuna karışıp deniz olmuştur, denizin ta kendisi olmuştur, o denizi hissetmiş, deniz de onu hissetmiştir. Tıpkı Hallac'ın Tanrı'yı, Selman'ın Muhammed'i, o İsveçli hastanın Jung'u, Jung'un hastasını, hiç kimsenin Ali'yi, Ali'nin de hiç kimseyi hissettiği gibi.

Evet, denizin içini kendisiyle dolduran bu uzun menzilli, kıvrım kıvrım kıvrılan, toprağı kaza kaza giden ırmak, artık ne geçen kışın soğuk ve suskun donuşunu hatırlayarak kışın çarptı-

ğı sessiz yalnızlık dağlarına mevhum bir geri dönüş korkusu yüzünden boşu boşuna korkuyor, ne de uzak yüce dağların en yüksek yamaçlarına, tepelerine ve yarıklarına yerleşmiş olan o, denizin kıyısında ona karşı teslim olarak mağrur ve keskin tuğyanlarını ve serkeşliklerini içine atıp denizle karayı birbirinden ayırarak uzun ve eğri büğrü bir çizgiyle sınırlayan bu doğal ve ince coğrafi sınırdan nasıl bir zorluk ve özlemle geçtiği, sessiz ve sakin hale gelerek kendisine doğru ağır adımlarla ilerleyen ırmağı karşıladığı, Schandel'in deyişiyle,[77] yeni gelmiş sevgilisinin alnına bir öpücük kondurmak için dudaklarını uzattığını gördüğü sırada, artık ona teslim olmaktan, en yumuşak bir isyan dalgasının bile karıp katamadığı bir teslim oluştan yana korkusu yoktur. Çünkü ırmak, denizin içinde yok olmanın ihtişamını bilir; ne de olsa o, çok uzak dağların derinliklerinden, kendi yüksek kış zirvelerinden, denizden esen, denizin mesajını ve emanetini dağlara, kayalara, çöllere, ovalara sunan bir esintiyle denizin kokusunu almış; dağların yüklenmediği, çöllerin yüklenmediği, ovaların yüklenmediği denizin mesajını sadece kendisi yüklenerek erimiş, güneşin ateşinde suya dönmüş, denize hasret duyarak hızla dağdan aşağı doğru dökülmüş, dağların kıvrımlarından, tepelerin arkasından, vadilerin gizli yerlerinden çıkar çıkmaz ayağını ovalara atmış, gözlerini o açık ve dümdüz ovalarda açmış ve orada kendisinden önce hiçbir taşın siyah gözlerinin göremediği, görmemiş olduğu uzak bir yoldan tertemiz gözleriyle denizi görünce daha da hızlanmış, ateşi çıkmış, daha fazla coşup kükremiş, öfkesi ve feryadı artmış, ilerledikçe ilerlemiş, ilerledikçe ilerlemiş ve birdenbire denizi tanımıştır. Hiçbir ağacın, hiçbir tarlanın, hiçbir sürüngen, yırtıcı ve kuşun gözünün denizi tanımamış olduğu yerde, ırmağın gözü, denizi tanımış, hem de ne güzel, ne doğru tanımıştır. Denizin kükreyiş gürültüleri arasında, daha önce hiçbir kulağın işitmediği sessizliğini işitmiştir. Zaten sessizliği ondan başka kim duyabilirdi ki? Sürekli kükremekte olan denizin aslında sessiz ve

[77] Schandel, "*Yaratılış Yoculuğu*"

sakin olduğunu, onun sessizliğinin ne kadar üzücü ve ağır olduğunu ondan başka kim bilebilirdi? Denizi içten ve dıştan kuşatarak kendileriyle meşgul eden balıklar, gemiler, kuşlar, yüzücüler, korsanlar, kaçakçılar, kayıkçılar, sedef ve inci dalgıçları, tuz arayıcıları, balık avcıları, deniz sever şairler, su solucanları, köpekleri, domuzları ve saire kalabalığı arasında sadece onun arı duru gözleri, denizin yalnızlığını tanıdı. Zaten ırmağın gözlerinden başka denizin yapayalnız olduğunu kim görebilirdi, kim görmüştü, kim görüyordu? Ondan başka kim denizi yalnız görür? Ondan başka kim denizin yalnızlığını görebilir? Ama o gördü, hem de ne güzel gördü, dosdoğru gördü. Deniz bütün derinliğine, genişliğine ve büyüklüğüne rağmen, şaşırtıcı tevazuu altında kendisini öylece atmıştır. Alçak gönüllüğü yüzünden kendisini her ağaçtan, her taştan, her çalı dikeninden, her hayvandan, her toprak yığınından daha aşağılarda tutar, yükseklik ölçülerinde seviyesi yüzeyi sıfır olarak kabul edilir, her şey kendisiyle ölçülür, hatta örneğin büyük bir utanmazlıkla bu tuvalet deniz seviyesinden 1170 metre yüksektedir denilir. İşte o deniz, karşısında gördüğü her şeye ve her kişiye karşı kendisini onun ayaklarının ya da ayak parmaklarının altına çeker. Irmağın mavi bakışları, bir çerçöpün veya Allah'ın eşeğinin bile yükseltisi karşısında kendisini yine de sıfır sayan denizin sonsuz gururunu gördü, hem de ne güzel gördü, dosdoğru gördü. Zaten ondan başka kim denizin yüksekliğini görebilirdi, kim görmüştü, kim görüyordu? Topraktan ve taştan anlayan gözleri kamaştıran, denizi yenilmez, güçlü, mutlu, doygun, ihtiyaçsız, zengin zanneden, denizin ne en korkunç kayaların çöküşüyle kırılacağını, ne en keskin kılıçların darbeleri altında kesileceğini, ne en öfkeli yumruklarla parçalanacağını, ne en korkunç yanardağların erimiş ve alevli ateş yığınları altında yanacağını, ne her yıl içinde doğup ölen milyonlarca balık, balina, timsah ve suyılanı, köpeği ve denizatı ile milyarlarca irili ufaklı canlının ölümüyle kokuşacağını, ne de her gün dış dünyadan, her yandan üzerine dökülerek yamaçlarını dolduran tonlarca renkli çamur ve tortu yüzünden bulandığını, renginin değiştiği-

ni, sürekli olarak, her mevsim, her yıl, sağlık, sağlamlık, güç ve zaferle dolup taşarak güldüğünü, çağladığını, dalgalandığını, bir hayat ve mutluluk kaynağı olduğunu, ormanların, ekinlerin, yeşil alanların rızkını ulaştırarak çöllerin susuzluğunu giderdiğini, büyük gemilere bu yandan o yana kılavuzluk ettiğini, göğü, gökteki güneşini kendi nefesiyle sarıp sarmaladığını, cehennemî güneşin yakıcı kaynağını kendi keskin ve koyu koynunda tuttuğunu, sadece yeryüzünde çağlamadığını, gökyüzünde de tebessümünün bir yıldırım, öfkesinin gök gürültüsü, şemsiyesinin güneş, okşayışının yağmur olduğunu, rüzgârların onun elçileri olduğunu, güneşin onda doğup onda battığını, ayın yüzünü okşadığını, yıldızların içinde yıkandığını, yeryüzünün ve gökyüzünün susuzluğunu giderip onu suya kandıranın o olduğunu savunan denizin güçlerinin, zaferlerinin ve başarılarının yığınları arasında...

Irmağın gözleri, bu göz kamaştırıcı başarılar yığını arasında onun yenilgisini buldu, gördü, hem de ne güzel gördü! Dosdoğru gördü. Zaten ondan başka kim, denizin yenilgisini görebilirdi; ondan başka kim denizin yenilgisini görmüştür ve görmektedir, kim?

***

İsa Mesih bir yoldan geçiyordu. Görmemenin acısıyla yanan kör bir adam, eteğine sarıldı. Saldırgan bir halde, yüreği eriyerek feryatlar ediyor, ağlıyor, sızlıyor, eteğini bırakmıyordu. İsa adamın elini tuttu, ayağa kaldırıp "*İmanının gücü sana şifa verdi*" dedi.[78]

"Dua, eğer saldırganca, ısrarla ve sürekli olarak yapılırsa, karşılık bulur."[79]

Takdirin olmadığı yerde tedbirin elinden bir şey gelmez; "istemek", varlığın tamamıyla, ruhun bütün uzuvları ve güçleri harekete geçirilerek, içinde samimiyet bulunan bir kudretle tecel-

[78] Dua, Alexis Carrel.

[79] Aynı eser.

li eder, bütün varlığımız bir "istemek"e dönüşür, mutlak bir istemek haline gelirse; eğer yakin, umut ve imanla dolu içten hamleler ve hücumlarla istersek, karşılığını alırız.

Güçlü bir iman "yaratır"; anahtarı elimizde olmayan, beceri, hile, tedbir ve deha başparmağıyla açılamayan her kapalı kapı, yakinin, aşkın ve ihlâsın mucizevî gücü sayesinde buyurgan bir saldırı halini alırsa, şiddetli, sıkı bir istek saldırısı karşısında kırılıp açılır.

"Aşk ferman ettiğinde, imkânsız, teslimiyet başını öne eğer."[80]

Gök yaygısını, karşımda duran uzak ufuklara kadar, göz kamaştırıcı renklere ve ışıklara boğmuş olan havai fişeğin ışık yağmurlarının danslarının, taşkınlıklarının ve patlamalarının hayret verici büyüsü, huzur arayan ruhumu perişan ediyor, karanlığa alışmış gözlerimi kamaştırıyordu. Göremiyordum. Amansız heyecanlar ve kaygılar, zulme uğramış ruhumu alaya alıyordu, göremiyordum. Karanlık her yeri kendi içinde yutuyor, her şey yeniden gece oluyordu... Her yer gece oluyordu...

Tanrı'ya karşı gizliden gizliye duyduğum aşkın gücüyle, kendi yalnızlığım sırasında edindiğim takvanın gücüyle, ışığa inancımın mucizesiyle, bu amansız patlayışlar kıyametinin önüne geçip "dur" diye haykırdım. Yakin kırbacıyla, bu fırtınalı denizin isyankâr dalgalarının başına ve yüzüne öyle bir vurdum ki buyurgan yalvarışlarımda ortaya çıkan sıcak gözyaşlarıyla karışık bir acıdan, bu ateş, renk ve ışık kıyameti tufanının dineceğine, bu çılgın patlayışların yatışacağına emin oldum; zaten öyle de oldu. Gecem gündüz oldu; ateşim de nirvana. Nemrud'un yangını, bende bir İbrahim bahçesine; her ateş fişeği de bir kırmızı güle dönüştü!

O göz kamaştırıcı renkler ve ışıklar, benim buyurgan ve saldırgan dualarımın mucizesiyle, ağır ağır birbiriyle birleşerek tan vakti renginde, sakin, yumuşak ve okşayıcı bir ışık oluşturdu.

[80] Schandel, les Causeries de la Solitude, s. 9.

Ufkun somurtkan ve siyah dudaklarında ışıktan bir tebessüm belirdi. Doğu dağlarının tepesinden, yıllar önce batı denizinde batmış olan bir güneş doğdu. Geceler gecesi içinde kalan gecelerinin korkunç parçalarını çok uzaklara sürüp, benim kara cahiliyet "Hıra"mın üzerine, benim "ümmi" gönlümün üzerine yeşil bir ilham ışığı vurdu; Samanyolu gibi ışıktan bir yol, karşımda, benden sabaha kadar çölün üzerine yayıldı.

Bir an durakladım; on beş yıl süren bir an... Bu hayret verici mucizelerle büyülenmiş bir an! Peygamberin ilk vahiy yıldırımı içine düştüğü andaki korku, tereddüt ve özlemine benzer bir hal. Daha on beş yıldan fazla beklemeden, bu dinin bir önceki peygamberinin sayısız "irhâsları"[81] ve "beşaretleri"[82], ruhumu bu zuhuratı alacak hale getirmiş ve gönlümü bu "bi'set" ile tanıştırmıştı.

Yangınlar içinde on beş yıl bekledikten sonra yola koyuldum. Işık yolunu tuttum. O nirvana ile birleşen bu Tao yolunu... Hicret başladı!

Güneş başımın üstüne dikilmiş, çöl yolumun üstüne serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi aydınlığa dikmiş, gittikçe gidiyordum; güneş başımın üstüne dikilmiş, çöl yolumun üstüne serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi aydınlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; güneş başımın üstüne dikilmiş, çöl yolumun üstüne serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi aydınlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; Güneş başımın üstüne dikilmiş, çöl yolumun üstüne serilmiş, yol karşımda her adımımı gözetliyor ve ben gözlerimi aydınlığa dikmiş gittikçe gidiyordum; gidiyor, gidiyor, gidiyordum. Derken birdenbire karşımda bir mabet!

Eugene Ionesco'un mabedi değil, Strindberg'in mabedi değil. Ne "bekleyiş"... Ne "güneş!"

81 Yakın gelecekte bir peygamberin zuhur edeceğini haber veren alâmetler.

82 Bir önceki peygamberin, son peygamberin zuhuru hakkında verdiği müjdeler.

"Aligarh mabedi!" Hindistan'ın derin kalbinde. Güneş renginde minaresi bir arzu gibi yükselmiş, bir hayal gibi ince, bir çığlık boyunda, bir davetin incecik boğazı gibi; çığlık, yeryüzünde tutuklu bir gönül için; davet de göklere miraç için.

Taç kapısı mavi renkte bir mabet; seyircileri oyalayacak, bakışları kendisine bağlayacak, eğlendirecek, başıboş dolaşanları, göz gezdirenleri toplayacak binlerce rengârenk süsleme kâğıtları, renkli ışıklar, hokkabazlık, gürültü patırtı, göz bağcılığı, hal hareketle dolu bir kabare sahnesi değil. Evet, bir kabare sahnesi, bir dans penceresi değil; bir mescidin giriş kapısı, ama Safevîler döneminin gösterişli camileriyle Kaçarlar döneminin ziyaretçilerin beğenisini kazanan ayna işlemeciliğiyle yapılmış camilerinden değil. Bir Batı şehrinin bütün ışıklandırmalarına rağmen, terk edilmiş bir Şii mescidinin masum, samimi ve güzel kapısı; boş yüzyılların yadigârı, içinde maverai bir aşkla erimiş tertemiz gönüllerin samimiyeti ve ihlâsı dalgalanmakta. Kırmızı, sarı, siyah, beyaz, mor, rengârenk olmayan bir kapı; tek renkli, sade, gösterişsiz, güzel bir lacivert; bir "dua" renginde, gökyüzünün bir rahibin yaşlı gözlerinde göründüğü renkte, yalnız bir âbidin gözündeki; ağaran bir günde ufkun karşısındaki bir dağın kıvrımlarının renginde, Bilal'in Ebu Kubeys dağındaki mescidinin renginde. Sadece lacivert, mütevazı, ama topraktan, tuğladan, çiniden değil. Temelleri "akide" ile atılmış, duvarları ihlâsla örülmüş, rengi gökyüzünün arı duru mavi derinliğinden alınmış; yaratılışın ilk günündeki ilk doğuşun renginde!

Mescitlere ve dergâhlara maviyi seçenler, ne iyi, ne güzel hissetmişler. Sanki hiç kimse, mavi renkte bir başka dünya olmadığından asla kuşkuya düşmemiş. Kubbeleri altın varaklarla döşeyenlere gelince, onların ne kadar şuursuz, maddeci, bu dünyaya bağlı bir gönülleri varmış! Altın mı? Ne kadar pazarcı, çıkarcı, faizci bir düşünceleri varmış! En büyük üstünlükleri ve güzellikleri altında görüyorlarmış; ama altının renginde değil, altının kendisinde, altının değerinde. Tanrı, peygamberden daha

üstün olduğundan onun altını daha çoktur; hazinesi altınla doludur. Peygamber, İmamdan üstün olduğundan ondan daha çok altını vardır. İmam da bizden daha kutsal olduğundan, bizim evlerimizin olukları çinkodan ve tenekeden, onunki ise altındandır. Oysa bu renk daha o zamandan beri ilahi ve uhrevî bir duyumsayış için seçilmiş ancak bu duyumsayış ortadan kalkmıştır. Aksi takdirde, başlangıçta, ruhların o âlemin renklerini iyi bildiği o zamanlarda, herkes oranın renginin semavi olduğunu, mavi ve lacivert olduğunu, her yerin dua yeri olduğunu, mavi ve lacivert renkli olduğunu görüyormuş.

"Yakarışı" veya "duayı" çizmek istesek, ne renk çizeriz? Duanın mavi renkli olduğu besbellidir. Neden hep gökyüzünün ve denizin kutsal olduğu düşünülmüştür? Neden denizin ortasında, her yerin su ve gökyüzünün tümüyle gökyüzü olduğu yerde, bu dünyadan uzaklaştığımız ve başka bir dünyaya yaklaştığımız duygusu içimizde güçlenmektedir? Bu dünya tümüyle gökyüzüyle kaplı olduğu, o göğün altında dörtte üçü su kaplı bir alan bulunduğu halde neden ona "aşağılık toprak parçası" adı verilmiştir? Neden yeryüzünün sadece bu dörtte birlik bölümünden usanılmıştır? Neden buraya "semavî âlem ve suluk" denmemektedir. Yeryüzünün dörtte üçlük bölümüyle gökyüzünün tamamının, bu aşağılık dünyanın dışında sadece ve sadece mavi rengin saygınlığından değil midir?

Bu mescidin kapısından geçelim ve içine girelim: Yüksek kemerler, gösterişli hücreler, güzel sütun başları, çok zarif alçı süslemeler, çok değerli sanatlı parlak çiniler; parlak billur gibi temiz ve yıkanmış mermer döşemeler, ortada, içinde bir su kaynağının sürekli coştuğu, dalgalandığı, etrafından sürekli suların taşıp döküldüğü bir su havuzu; suları ıslak toz taneleri gibi havaya serpiştiren bir fıskiye.

Görenlerin ruhuna ağırlık vermeyen, hafif, tatlı ve anlamlı bir huzur ilham eden safalı, iç açıcı, açık, yağ lambalarıyla değil, belli belirsiz bir mehtapla aydınlanan aydınlık bir sahanlık; duvarlarının gölgesinde, mehtap ışığının altında, hayaller ve arzular,

koşuşturmaktan yorgun düşmüş halde, bir başarı ve memnuniyet tebessümü taşıyan aydın bir yüzle uyuyakalmış. Fezası cennetlik ruhların gezinti yeri; ışıklar altında kendilerini bir suskunluk sarhoşluğuna gömülmüş halde yayılmış olan duvarlarının yanları ve yüksek çatılarının üstleri meleklerin buluşma yeri. Işıkla aydınlanan caddesinde, basamak basamak mehtabın çatısına dek çıkan görünmez kanatlarının sesleri, tanıdık bir şefkatle kulakları okşuyor. Zahitlerin yürekten dualarına benzeyen bir ezgi, odaların yüksek tavanlarında yankılanıyor ve yankı sesleri bir başka dünyanın sahillerine doğru geri dönerek gönülleri de kendisiyle birlikte hiçbir kelimenin ayak basmadığı masum ülkelerin esrarengiz sınırlarına kadar götürüyor. Sanki el-Hamra'nın uzun minarelerinden yükselen hayallere daldırıcı bir akşam ezanının hatırası veya Saint-Pierre Kilisesi'nin muhteşem tavanı altında okunan Gregoire ilahisinin ruhani haşmeti…

Hayatın bıktırıcı ve yalancı kavgalarından uzakta, bu mabedin lacivert taç kapısından içeriye sığınmak, mabedin tabanına düşen rengin ve sessizliğin hayalî karaltılarından geçmek, o çeşmenin yanına varıp yüzümde hiçbir kir kalmayıncaya, bütün renklerim temizleninceye, bütün "ben"lerimin rengi çıkana, tümüyle kendim olana ya da tümüyle kendimden arınana, neyim varsa, her ne isem, hiç kalmamacasına onu üzerimden çıkarana kadar o suyla elimi yüzümü yıkamak istiyorum. Sadece ve sadece bir "ihtiyaç" haline gelmek, gururdan arınmış, avamdan temizlenmiş, beni kirleten her şeyden, tabiattan, kalıtımdan, tarihten, çevreden, çıkarcı akıldan, rengârenk, garazkâr ve yabancı düşüncelerden arınmış halde abdest almak, ihlâsa dalmış, şevk içinde erimiş, niyaz içinde yok olmuş olarak oradan geçmek, bir hücreye sığınmak, bir köşede yalnız oturmak, artık bir niyazın elçilerinden başka bir şey olmayan bakışlarımla mabedin kapılarına ve duvarlarına el sürmek, dokunmak, içmek, dolmak, doymak, kanmak, razı olmak, huzur bulmak, niyaz iken naz olmak istiyorum. Naz mı? Evet, naz. Kime? Bu mabede, bu mabedin kapılarına ve duvarlarına; bu sütunlara, hücrelere, su havuzuna,

pınara, mabedin mehtapla aydınlanan yanına, odalarına, kemerlerine, taş taş tabanına, tuğla tuğla yapısına, bu mabede, bu mabedin ruhuna... Buraya gelen herkes ya seyirci olmuş ya gezgin, ya çini çalmak için gelmiş bir hırsız ya mabedi ambar, mağaza olarak kullanmak için onarmaya gelmiş bir mimar, bir tacir olmuş. Yoksa mabet, mabet olarak kalsın diye onarmazlar. Ama çarşıda bir şeref, bir saygınlık kazanmak, hacı, iyi adamdır, iyi birisidir, hayır işleri yapar, ahiret adamıdır desinler diye sevap kazanmak için onarırlar. Şu iki bin küsur yüzyıldır[83], bu kâfir müminler yığın içinde, buraya abdest alıp namaz kılmak için gelmiş biricik mümin kâfir benim. Bir mabedi, içinde ibadet eden birisinden başka ne mutlu edebilir ki? Mabet, kubbesini altınla bezeyen, çatısını katranlayan, badana yapan, boyayan, taç kapısını süsleyen, onun için harcama yapanlara en küçük bir minnet dahi duymaz. Nasıl desem, mabedin ruhu, bu su ve renk mimarlarından; mabedi tekkeye çevirenlerden, mağaza olarak görenlerden, evle mabet arasında yerden göğe, topraktan Tanrı'ya, ölümden hayata dek giden uzun bir yol kadar mesafe olduğunu anlamayanlardan incinir. Mabet, çinilerine övgüler düzen, alçı süslemelerinin fotoğraflarını çeken, sanatsal güzellikleri hakkında saçmalayan seyircileri ve gezginlerin kendisini izlemesinden hoşlanmaz. Mabet, onca sıkışık ve gereksiz yüz kalabalığı arasında, sürekli olarak, içinde niyazla dua edecek bir âbidin geliş yolunu gözler. "Niyaz" ve "dua"nın aynı kökten gelmesi, akraba olmaları ne ilginç, ne güzeldir!

Kime naz? Kendime naz, "kendilerime" naz; her biri yıllarca beni kendisine taparak kulluk ettiren; her biri, "seni bir yerlere götüren benim, aradığın benim, değerli olan benim, iyi olan, soylu olan benim, olmak gereken benim" diye iddiada bulunan "ben"lerim! Onlara inanmıştım, beni yıllarca kendilerine inanmış bir mürit yapmışlardı. Beni kendileriyle birlikte götürsün-

[83] Dinler tarihinde, hayret ederek şunun farkına vardım ki gerek Doğu'da gerek Batı'da, dünyanın büyük peygamberleri, dinleri, dinî, felsefî ve din benzeri akımları çoğunlukla M.Ö. 5-6. yüzyıllar arasında ortaya çıkmıştır.

ler, bir ömür boyu canımın haremini ateşe veren ciğer yakıcı susuzluğumu gidersinler, bana başarı yüzünü göstersinler, beni huzura erdirsinler, doyursunlar diye onlardan her birisinin boynuna ne acılar, ne çabalar, ne umutlar bağlamıştım. Bunlardan hiçbirini yapmadılar, çünkü sahte, içi boş ve kabuktular. Yok yok, doğru, sadık, samimi, güzel yaratışlı; ama aciz, küçük ve değersizdiler. Oysa şimdi ben, kendimi ve beni bekleyen o cennetlik "niyaz"ın yakasını bu "ben"lerin pençesinden kurtarmış, onu, her birinin gözünden saklayarak bu pınarın yanı başına getirmiş, bu mabedin emniyet, huzur ve okşayış dolu bir köşesine çekmiş, onun mucizesiyle kurtulmuş, doymuş ve huzura ermiş haldeyim. Her biri kendisini niyazlarımın üzerine atıp boğazını şiddetle ve kinle sıkan "ben"lerimi, kendimin ve onun üzerinden uzaklaştırdım. Acılı ve kasavetli bir ameliyat pahasına temizledim, yerinden sarstım. Şimdiyse, varlığın yaratılışı sırasındaki yokluğun niyazına benzeyen niyazımla, susuz, güçlü, korkusuz ve zincirsiz bir halde, kendisini "ben"lerin ve "öteki"lerin aldatışından tümüyle kurtarmış olarak, susuz, erimiş, umut dolu, hasretten bitap düşmüş, bu toprak dünyanın yanık çölünden geçmiş, kendisini şaşkın ve aceleyle, bu pınarın yanı başına eriştirmiş, yanık ellerini ve yüzünü onun soğuk, duru ve çağıl çağıl dalgalarının içine daldırarak serinlemiş, rahatlamış, yatışmış, memnuniyet, istiğna ve yeterlilik dolu dünyasında bu mabedin içinde koşuyor, uçuyor, şarkı söylüyor, gülüyor, tepiniyor, kahkaha atıyor, coşuyor, odadan odaya, kemerden kemere, sahandan havuzun yanına, havuzun yanından duvarın yanına zıplıyor, sevincinden duvarları yumrukluyor, ayaklarıyla yerleri dövüyor, başını direklere vuruyor, dönüyor, gidiyor, geri geliyor, sıçrıyor, oturuyor, uyuyor, yuvarlanıyor, kalkıyor, oturuyor, eğiliyor, ayağa kalkıyor, duvarın üstüne sıçrıyor, çark vuruyor, mabedin avlusunda zıplıyor, gölgeleri yutuyor, aydınlıkları içiyor, havayı emiyor, yukarı zıplayıp gökyüzüne pençe savuruyor, ayı yerinden söküyor, yıldızları çalıyor, fırlatıyor, kapılara duvarlara vuruyor, sütunları kucaklıyor, sıkıyor, çığlık atıyor, bırakıyor, şevkinin cinnetinden yüzünü tır-

malıyor, alnını yumrukluyor, eli ayağı yaralanıyor, gözleri alevleniyor, kızarıyor, kan oturuyor, yüzü kanlar içinde, dudakları tir tir titrek, yakası yırtılmış, soluğu kesilmiş, bedeni yorulmuş halde teskin oluyor, yatışıyor; mehtapta yıkanmış döşeme taşların üzerinde yere uzanıyor ve birdenbire boğazındaki kanserli düğüm çözülüveriyor, sonra ağlayış, ağlayış, ağlayış....

Mabedin duvarları ve kapıları sallanıyor, mabedin sessizliği, tıpkı kırılan ve parça parça dağılan kristal bir kubbenin tavanı gibi, adamın kırıcı ağlayış darbeleriyle bozulup dökülüveriyor. Çok geçmeden her şey sakinleşiyor, saf bir huzur mabedin üzerine temiz ve aydınlık bir gölge düşürüyor. Bir hayatın sonu gelip çatıyor, acı bir doğumun coşkulu ve keşmekeş dolu tantanası diniyor ve "bir başka dünya", "bir başka hayat" başlıyor.

Bu kopan bir kıyamet coşkusuydu; bu dünya hayatının mezarlığına üflenen bir İsrafil suruydu. Bir kabir alt üst oldu; bir iskelet kalkıverdi ve onun yaratılışın başından beri yitirdiği yetimini arayan başıboş ruhu, onu aramaya geldi, o da dirildi ve ölümden sonraki hayat başladı...

Adam kendine geldi, gözlerini açtı, ayağa kalktı. Sanki mağara arkadaşlarından, Ashab-ı Kehf'ten, Efes'te[84] uyuyanlardan, taşa hapsedilmişlerden, Dakyanus saltanatından kaçan, üç yüzyıl sonra uykudan kalkmış olanlardan birisiydi. Ama ne bir Dakyanus var, ne de bir şehir; yanında kalmış paraları almıyorlar, kimseyi tanımıyor; herkes ölmüş, her şey değişmiş. Evine gidiyor, ev yok, şehir yok, bir arkadaş, bir tanıdık, bir yakın yok. Bambaşka bir dünya; insanlar başka bir dille konuşuyor, kimse onu tanımıyor; o kimseyi hatırlamıyor, bütün yüzler yabancı, boş ve uzak.

Hani mabet? Burası neresi? O kemerler nerede? O havuz, o çeşme? Hani ben? Evet! Mabedin ruhu benim içime girmiştir. Hayır, benim ruhum tapınağın içine üflenmiştir. Ben mabedim,

[84] Ashab-ı Kehf, Les Sept Dormants d'Ephèse (Efes Yedi Uyurları) olarak adlandırılmıştır. Bkz. Massignon'un aynı adlı kitabı.

mabet olduğumu hissediyorum. İşte havuz, işte çeşme, işte aynı kemerler, işte aynı sütunlar, işte aynı kapı, aynı çatı; görüyorum, hissediyorum, ben mabedim. Öyleyse hani o? Kim? Hani buraya gelen, bu havuzun yanında elini yüzünü yıkayıp abdest alan, benim odamın o köşesine gidip duaya duran, namaza duran, kapıma, duvarıma hasretler içinde bakan adam vardı ya, o işte. Hani sabırsızlık gösteren, bağırıp çağıran, çığlık atan, hoplayıp zıplayan, kıvranan, başını sütunlara vuran, sonunda yaralı, yorgun, kanlar içinde bayılan; benim çeşmemin yanında taş döşemelerimin üzerine serilip ölen adam vardı ya, o işte... O mu? O, benim! Ben kendim, burada yere düşen, tükenen, şimdiyse ayağa kalkıp kendine gelen benim. Hatırlıyorum, bir şeyler hatırlıyorum; ha, bir mabede sığınmıştım; taç kapısı mavi, açık lacivert, göğün renginde bir mabede... Gelmiş, kendi çeşmemde elimi yüzümü yıkamış, abdest almıştım; sonra hücreme gitmiş namaza durmuştum; hasret içinde kapılarımı, duvarlarımı süzüyordum, sonra, çıldırmış, alev almıştım, ne oldu, bu hale nasıl geldim bilmiyorum! Kıvranıyordum, sütunlarımı kucaklayıp sıkıyordum, duvarlarıma pençe atıyordum, etrafımı feryatlarımla sarsıyordum, sonra yorgun ve kanlar içinde kendimden geçip bayıldım, sonunda bu taş döşemelerimin üstünde, bu çeşmemin yanı başında yerlere serildim.

Şimdiyse kalkmışım. Ne görüyorum? Neler görüyorum? Ne biçim bir dünya? Ne biçim bir yeryüzü? Ne biçim bir gökyüzü? Artık yeryüzü yok, her şey gökyüzü mü olmuş? Varlık, masmavi bir taç kapı; melekût aşağı inmiş, mavera perdesini kaldırmış, cennetin göğü benim cezbeye kapılmış gözlerime tebessüm ederek öpücük konduruyor. Tanrı arşının gökleri, gözyaşımın sıcak damlalarının içinde yuvarlanıyor.

Ne gökler! Yokluk genişliğinde, Tanrı'nın yüceliğinde, aşk sıcaklığında; umut aydınlığında, şeref yüksekliğinde, ihlâs duruluğunda, samimiyet yıkanmışlığında, ünsiyet tanışıklığında, sevmenin güzel ve sevecen ihtişamı kadar temiz!

Neler söylüyorum ben? Bu tembel, aciz ve kirli kelimeleri nereye götürüyorum? Susun ey kelimeler! Siz neden söz ediyorsunuz?

Ben şimdi başka bir dünyanın eşiğinde durmuşum. O güneş, toprak ve hayat dünyasından gözüme tanıdık gelen tek şey sadece sükût; ondan başka gördüğüm her şey garip ve yabancı. Ama nedendir bilmem, bütün yabancılıkları gözüme tanıdık gibi geliyor. Oysa suyun, toprağın, havanın, ateşin ve bu dört unsurdan oluşan insanın bulunduğu o dünyanın bütün tanışıklıkları bana yabancı geliyordu. "Burası neresi, ben neredeyim, ne olmuşum, ne göreceğim, ne olacağım?" bilmiyorum. Ama kurtulduğumu hissediyorum. Sanki bunaltıcı, dar, kanlı bir ceninden, yumuşak, güzel ve tertemiz bir ipek yatağa doğmuş gibiyim. İyice hissettiğim, beni sevinç, iman ve umutla dolduran şey, bir sonu ve bir başlangıcı hissediyor oluşumdur. Bir sınırdan geçmiş, karşımda kurtuluşun tanıdık, sevecen ve sevgili ufukları açılıyor: Özgürlük, kurtuluş... Doğru söylüyorsun Buda! O acılar "samsara"sından, "karma"nın o iç bulandırıcı çemberinden kurtulmuşum. Şimdi huzurun ve kurtuluşun tertemiz engin denizi ayaklarımın altında. Şimdi nirvananın sönük ve dingin ateşi başımın üzerinde ve ben, tümüyle bakış kesilmiş, bu ufukların ardından doğacak olan ne olacaktır diye çocuksu ve masum özlemlerle dolu bir bakışla bakıyorum. "Yokluğun ötesinde bir dünya, ölümün ötesinde bir hayat" diyorlar. Bilmiyorum, ama aydınlığının, bütün gölgeleri, bütün karanlıkları yıkayacağını biliyorum. Ne olduğunu bilmiyorum, ama onun güzel, durgun ve muhteşem ışığının, şu anda önümdeki ufukları aydınlattığını, her an daha güçlü ve daha parlak olduğunu görüyorum.

Ne haldeyim, neler hissediyorum, kim bilecek? Kim kendi yaratılışını hissetmiştir? Kim kendi başlangıcını kendi gözleriyle görmüştür? Başlıyorum, yaratılıyorum. Tanrı, dudaklarını, ilahi sevgisi, gücü ve yaratıcı soluklarıyla benim susuz dudaklarıma dayamış, bedenime kendi ruhundan üflüyor. Ben onun her üf-

leyişinde kendi dirilişimi hissediyorum. Biliyorum ki birazdan kalbim çarpmaya, nabzım atmaya başlayacak. Evet, nefes alıyorum. Nefes almanın ne olduğunu nasıl tarif edebilirim? Nefes almak! Bu kutsallık dolu uzayın içinde! Sonra bir ömür boyu canlı olmak, soluk almamak, hava yutmamak, boğulmak, bunalmak! Nefes almak, hem de nasıl? Nerede? Nasıl bir havada? Bir başka dünyanın ilkbahar seherlerinin temiz çeşmelerinde yıkanmış bir havada! Ne hava ama? Müşfik ve cömert rahmet bulutlarının yağmurlarıyla ıslanmış bir hava. Ne hava ama? Yemyeşil dilek bahçelerinde açmış güllerin kokusuyla dolu, şairlerin güzelce uçan hayallerinde açmış bahçelerin, Tanrı'nın meleklerinin, âşıklarının ve ariflerinin güzel kokulu hatıralarında açmış çiçeklerin kokusunu taşıyan bir hava.

Ne bileyim? Bütün bunlar dilsiz birinin, bir ruhun acayipliklerle dolu miracından söz etmesi; tuhaflıklar ülkesine yapılmış bir seyahatin hatıralarının dilsizce anlatılmasıdır. Ne diyeyim? Anlatamıyorum. Ne olacak bilmiyorum. Var olan ve olacak olan yeni bir dünyadır. Bu dünyada var olanların türünden olmayan yeniliklerdir. Ben de görmek, tanımak, anlamak ve ondan sonra anlatmak için bekliyorum. Kim bilir belki anlatmaya gerek kalmaz; belki de anlatamam.

Ah karşımda ne uzun saflar resmigeçit yapıyorlar, ne korkunç, ne ürpertici bir yürüyüş! Buna katlanmak beni canımdan bezdirdi. Ah şu sersemletici geçit bir bitse! Bu uğursuz saflar beni bırakmayacak mı? Neden, neden, bana ömrümden birkaç yıl daha bağışlasınlar diye, bu bela "ebabil"i yağmuru altında böyle durup susacağım? Bazen baş ağrılarına dayanıp susmakta, feryatların tahammülsüzlüğünde olmayan bir güç vardır. Bunu biliyorum, ama bu safların ardı arkası kesilmeyen gölgeleri, gözlerime acı veriyor; her birisinin ağır ayaklarının altından kalkan kara tozlar beni çok incitiyor, korkuyorum. Tereddüt ve umutsuzluk havayı yine nasıl da soğuttu. Titriyorum, çok soğuk oldu, bu ızdırap ve bezginlik verici safları biteviye izlemek beni yordu. Soğuğu duymak, yorgunluk duymak, ızdırap duymak... Hava kararıyor...

Sabah oldu!

Hoş bir geceydi! Ne güzel geçti! Ne mabetti ama! Ne namaz! Ne dua! Ne cezbe! Ne miraç! Ne İsrâ! Gece geçti. Sanki gece gitti. Dışarıdan, seher vakti kalkan serçelerin, kargaların ve kuşların seslerini duyuyorum. Pencerelerden koyu ve cansız bir aydınlık odamın içine sızıyor. Bu, içeri girmek için kendini camlara vuran "yarın"dır. Henüz odamda oturmakta olan dün geceyi takip eden yarının ayak sesleri! Odamın ışığı gücünü yitiriyor; rengi solup gidiyor. Oysa nicedir başımın üzerinde durmuş, şefkatle, vefayla beni gözetlemiştir! Meğerse ne kadar şaibesiz bir merhametle yalnızlığımda arkadaşım, gece yolculuklarında yoldaşım olmuş, beni aydınlatmış, sessizce durmuş. Şimdiyse çok yorgun, dinlensin diye ona izin veriyorum. Yarın odamın içine girsin diye onu söndürüyorum. Dün gece yanımdan, odamdan kaçsın diye penceremi açıyorum, yazık! Ne güzel bir "dün gece"ydi. Müşfik, tanıdık, merhametli! Ne kadar dert ortağı, sabırlı bir bakıcıydı! Ne vefalı bir dün geceydi. Hâlâ benimle diz dize oturuyor; "yarın" geleli altı saat olmuş, ayağının sesi, konuşmasının sesi, soğuktan dolayı tutulmuş öksürüğünün ve duasının sesi, sokaktan, komşu duvarın arkasından kulağıma geliyor; her yeri adımlıyor, bahçenin avlusunu doldurmuş, ama o yine de beni bırakmıyor. Bana vefa gösteriyor. Dünden beri başını eteğine koyup uykuya dalmış olan beni terk etmeye içi razı olmuyor. O, başımı dizlerine koymuşken ne altın rüyalar gördüğümü biliyor. Belki de benim o mabedin içindeki hasret dolu feryatlarımı ve kararsızlıklarımı hissettiği için, beni uyandırıp "yarın"ın, bu meçhul, soğuk ve çirkin "bugün"ün eline bırakmaya gönlü varmıyor. Sahiden de gecede ne utangaçlıklar, ünsiyetler ve samimiyetler; gündüzde de ne çirkinlikler, eziyetler ve sersemlikler vardır! Ne yapmalı? Kalk ve git ey dün gece; yarın gelmiş, bense yorgun ve bitkinim; artık bu lanetli safları görmeye takatim yok. Korkudan uyumaya gidiyorum, onlara bakamam.

Benim güzel "dün gece"m geri döndü. Gece, Ali'nin yakın ve dert bilir tanıdığı, "gündüzün" sevgili kurbanı! Ali, sadece gece-

yi inlemeye mahrem ve yaraşır bir etek olarak görürdü. Çünkü gündüz, aşağılık kimselerin bakışlarının ışığıyla kirlenmiştir; gündüz, karanlık işler çeviren tacirlerin kara borsası, hilekâr ve alçak tilkilerin hoplayıp zıplama meydanıdır. Bir "erkeğin" dertli ruhu, gündüz, ister istemez, bir aslan kılığına girip, gönlündeki fırtınanın üzerine bir huzur tebessümü kondurmak zorundadır. Sadece gecedir, göçmen ruhların miraç seferlerinin ve maverai İsrâlarının çevik bineği, dert gözyaşlarının en güzel eteği, sadece yüce, sır tutan ve anlam veren gecedir.

Gönlümün tanıdığı ve alışık olduğu o "dün gecem" geri döndü. Beni bu kepaze ve utanmaz gündüzün çirkin gözlerinden kurtarıp kendi iffet kucağında sakladı. Her yere yayılan, her sabah nasırlı elleriyle yakama yapışarak beni kendimden, kendi mahrem halvetimden çekip çıkaran, şehirde dolaştırılan bir suçlu gibi, her sokağın, pazarın, kervansarayın başına götüren, kalabalıkların karanlık derinliklerine, bu kötü kalpli, alçak, köle ruhlu, kompleksli körlerin iffetsiz bakışlarının çarpıcı ve kirli keşmekeşine sürükleyen bu çerçiciden neler neler çekiyorum. Beni sabahtan akşama kadar, bir esir gibi, bu dolandırıcılar pazarına götürüp, ne dindar ne de hür olan, bu değer bilmez insan tacirlerine; o da yetmezmiş gibi, "yerine bir şuur koymadan vicdanlarını yitirmiş sahte yarı aydınlara"[85] pazarlıyor. Bunlar, "adam suretinde olan ama adam olmayan"[86], egzistansiyalizm felsefesinin anladığı anlamda "hiçbir şeysiz"[87] olan kimselerdir. Tanrı, mahiyetlerini kendileri oluştursunlar diye bunlara "varlık" vermiş, ancak bunlar, başları pek kalabalık olduğundan, idari ve gündelik meşguliyetlere, sağlıklı eğlencelere daldıklarından, "taharet ve necasete" veya "modernleşme ve teknolojiye", Fanon'un deyimiyle "iç bulandırıcı maymunumsu taklitle-

85 Maurice Barre

86 Hazret-i Ali'nin tabiridir.

87 Varoluşçuluğa göre, tanrı veya tabiat, ereksel bir neden olmaksızın, bu yaratığın ne yapacağını bilmeksizin insana varlık vermiştir ve bu boş varlık, kendi mahiyetini ve niteliğini tarih boyunca kendisi oluşturmaktadır.

re" boğulmuş, bir kafeteryada veya arkadaşlardan birinin evinde, şiddetli ve tehlikeli siyasi mücadelelere veya silahlı milis devrimlerine kapıldıklarından, kendi mahiyetlerini oluşturmaya başlamak için henüz ellerini suya sokma fırsatı bulmamış olan, bu yüzden bomboş bir "varlık" olarak kalan, "niteliksiz ve hiçbir şeysiz" kimselerdir. Niteliksiz bir varlık imkânsızdır, bir kuruntudur. Demek ki bunlar, bedenleşmiş imkânsız kuruntulardır. Sadece ağırlıktan ve boydan ibarettirler, başka bir şeyleri yoktur! Var olan hiçlerdir. Vücutları, işleri, unvanları, belgeleri, şöhretleri, saygınlıkları vardır. Eli kalem tutan o sevgili arkadaşımızın tabiriyle: "Büyük ruhlarının en parlak cilvesi, hayatlarının en övgüye değer mücadelesi ve dehalarının hamasesi, daima tam zamanında hazır olmalarıdır!" Buysa başkaları için ne büyük şanssızlıktır.

Şamatalı kukla adamlar!

Gündüz benim ne işime yarar? Gündüzler, bu gündelik adamlar için iyidir. "*Ben hayatım boyunca hiçbir yere geç kalmamış biriyim*" diyenler içindir. Felsefi ümitsizliklerine, içlerindeki acılara, hayatlarının acıklı muammalarına, ruhsal ızdıraplarına ve kaderlerinin belirsizliğine, "Bayındırlık Bankası" çekilişlerinde şifa bulan kimseler içindir. Bunlar, solcu olsun sağcı olsun hepsi de zamanın ve zeminin gereğini haykıran bu vakitli öten horozlar ve tavukların, işi gücü gündüzledir; geceleri uyurlar, susarlar. Oysa kendi acısını haykıran, gecenin ortasında, çölün bu sessizliği, karanlığı ve korkunç emniyeti içinde, mutlu ailelerinin kerpiç damlarında, kendilerini geceleri bir kefen gibi görünen ak keten bezlerine sarıp mışıl mışıl uyuyanlar; uyumuş insanların horultularıyla uyanık kurtların gözlerinden saçılan ışıklar dışındaki her feryadın boğazlanması, her ışığın söndürülmesi gereken gecenin bağrında, bu ölümcül sahte adadan uzaklarda, kendi yeşil inanç ülkesinde, kavminin cahiliyetinden kaçmış, şehrin bu dar ve karanlık vadisinden uzlete çekilmiş, kendisiyle buluşma yeri olan Nur Dağı'nın tepelerinde, kendisine mesaj getiren Cebrail'in Hıra'sının penceresinin önünde,

bu çölün sonuçsuz sabahlarına ve akşamlarına yabancı, kendi güneşinin yüksek doğuş tepesinin üzerinde, kendi gönlüyle diz dize oturmuş, iki bekleyiş gözünü ufkun esrarlı dudaklarına dikmiş, güneşin her doğuşu ve batışıyla, kendi vicdanının uzak ve sonsuz ülkesinde kendi sabahını ve akşamını haykıran, kendi dünyasına haberler salan, çöl dininin müezzini değil, kendi mabedinin minaresinin sesi olan bir kimsenin gündüzle, çölün cehennemî güneşinin çirkin ve kepaze gülücüğü olan gündüzle ne işi vardır? Ne ilgisi vardır? Bu kara borsanın basık, bunaltıcı tavanı ve göğü altında, sadece para kokusunu, şehvet kokusunu ve şöhret kokusunu alan bir burun, bu dünyaya aittir. Sufi çiçeğinin sözler söyleyen kokusu, Vedik afyonun fısıldayıcı neşesi, Mesih'i şarabın baş döndürücü, neşe verici sarhoşluğu, burnunu o havayla dolduran ve hep yere bakan eteğini havaya kaldıran bir kişiyse "bir başka âlemdendir, tümüyle kendi çizdiği şekillerden ibarettir."[88] Şu beyit, her gece muhabbet âlemine vasıl olmuş olan bu kavmin akşam namazındaki hallerinin bir göstergesidir:

> *"Herkesin güneşi gece olunca batar;*
> *Benim güneşim her gece, akşam namazında doğar."*

Bu söz onların sermayesiydi; gecenin gölgesinde, vuslatla ayrılık tarafından eğitilirlerdi.[89]

Benim güzel dün gecem, yolunu dört gözle bekleyen geride bıraktığı kimseyi görmek için geri döndü. Her ne vakit gündüz, her zamankinden daha yabancı, daha çirkin ve daha eziyet verici olsa, gece bir o kadar tanıdık, güzel ve dert ortağı olarak gelir bana. "Bugün", her zamankinden daha yabancı, daha çirkin ve daha eziyet vericiydi.

Ne güzel ve ne sevimli bir gece! Issız odamda oturmuşum, penceremi, içindeki biricik "canlı" sakini olduğum bu suskun ve esrarlı mezarlığa doğru açılıyor. Burada bütün komşularım, ken-

[88] Mirza Habîb-i Horâsânî'nin şiiridir.

[89] Aynulkuzât, *"Risale-i Aşk"*.

di huzurlu ve acısız yalnızlıkları içinde, kıyametin kopuşunu sessizce bekliyorlar. Mont Parnasse Mezarlığı[90]; bu şarap, şehvet ve para şehrinde, bu aşksız, tanıdıksız, Rosace'sız şehirde, paranın üzerine kurulmuş bu koca şehirde, temiz ve ruh dolu biricik köşe!

Mont Parnasse Mezarlığı! Ne ilginç bir yer! Bu pislik içindeki geniş gurbette, benim yaşam alanım olabilecek biricik köşe. Mont Parnasse! Ne ilginç bir ad! Ama Atina'da değil, Paris'te! Dağların mağrur tepelerinde değil, bir mezarlığın yere yakın alçaklarında! Zeus'un güzel kızlarının tapınağı değil, ölüm çocuklarının kabri!

Penceremi Mont Parnasse'a doğru açmış, bu kendi hayat sahnemde ve bahçelik alanımda, her yerinde "haç ağaçlarının" bittiği bu bahçede, Roma'nın sezarlarıyla elbirliği ederek, Yahudiler ve Ferisilerin işbirliğiyle, bu yüzyılın Yehuda'sının ihaneti sonucunda her biri çarmıha gerilmiş birer Mesih olan, Zeus'un dokuz güzel kızını seyrediyorum. Güzellik ve sanat tanrıçalarının Kâbesi, aşk, güzellik ve insanlık dolu yüreklerin mabudu olan Parnasse Dağının o yüksek zirveleri şimdi, Parnasse Mezarlığının şu değersiz yaygısına dönüşmüştür. Ölüm ve korku çukuru; yüreğimin nefret ettiği, kendi aslından koparılmış dal, şimdi Mont Parnasse'ın içine düşmüş!

Çok uzaklardan, Seine'in kıyısında, sanatsal mucizesi gözlerimizi büyüleyen yüksek ve güzel Eyfel Kulesi görünüyor. Ama geceleri, üzerinde hiç yorulmadan art arda dönüp duran ve ıssız odamın karanlık ortamını göz kamaştırıcı ışıklarıyla aydınlatan döner projektörü, nicedir sönmüş.

Hayret! Ben bu demir kulenin boyunda, her an daha fazla, her göz kırpmada daha açık mabedin altın minaresinin tepesini gö-

[90] 1960 yılında, Paris'te Raspaile caddesinde, Chalcheur sokak 1 numarada oturuyordum. Odamın penceresi Montparnasse semtinin mezarlığına bakıyordu. Parnasse, yüksek tepesinde, ulu tanrı Zeus'un dokuz kızının yaşadığı Yunanistan'da bir dağdır. Zeus'un dokuz kızı müzik, şiir, heykeltıraşlık gibi güzel sanatların dokuz tanrıçasıydı.

rüyorum! Hayret! Sanki doğunun uzaklarından, uzak bir sabahtan bir ezan sesi yükseliyor kulenin boğazından! Ne tuhaf! Seinne, gözüme bazen bembeyaz İndus gibi, bazen kızıl bir ırmak gibi, bazen de yeşil Fırat'ın ateşli, hatıraları canlandıran kıvrımları gibi görünüyor. Ne ilginç! Güneş, Mağrip denizine gömüldü. Şimdi, görüyorum ki gecenin sakin perdesinin ardında, benden uzakta, ama benimle yüz yüze, nasıl desem, içimde, çölün susuz ve suskun kıyılarından başını uzatarak, her an yağı artan yarı sönük bir kandil gibi, sürekli olarak büyüyor; altın dalları ufkun duvarlarının arkasından gökyüzüne uzanıyor.

Her yandan, ufka kadar eteklerini yaymış olan bu çölün ortasında, dokuz asır sonra, hızlı bir atlının tozları kalkmış. Rüzgâr ayaklı doru atının üstünde, gün doğumunun tepelerinden aşağı inerek, tan vaktinin coşkun pınarını yarıp ışık caddesinde koştura koştura ilerliyor. Gönlümü her an başka bir heyecana kaptıran nal seslerinin darbelerini, yerin sırtında duyuyorum. Bu gecenin ıssız bir köşesinde, bu sessiz ve sonsuz gurbette, bu şehrin mezarlığa dönmüş Mont Parnasse'ına açılan pencerenin önünde durmuşum. Bakışlarım bu tozun toprağın derinliklerinde kaybolmuş; yüreğim vahşi bir kuş gibi, benden kaçıp, o özgür ve mutlu iki kırlangıçla kanat kanada uçmak için kendisini çılgınca duvardan duvara vuruyor. Bense onu tutmak için kafesini iki elimle sımsıkı tutmuşum.

Ne zordur bu pencerenin önünde durmak!

Ne gece ama! Ne kadar hafif, sevecen ve tatlı anlar bunlar! Sanki şarap dolu bir havada nefes alıyorum. Sanki meleklerin yumuşacık yağmuru altında oturmuş gibiyim; yağdıkça yağıyor, her an daha da şiddetleniyor. Her damlası, gökten başıma düşen bir melek. Ne bileyim işte? Sanki Tanrı hiç durmadan gazel söylüyor; romantik, sevimli, okşayış dolu gazeller; bu yağmurun her damlası, o şarkıların bir kelimesi.

Ne gece ama! Şu dünyada ne kadar büyük sevinçler meydana getirmeye, hayat, ne kadar büyük mutluluklar, dolu dolu sıcacık tatlı şevkler, heyecanlar, tokluklar ve doyumlar yaratma ye-

teneğine sahipse, aynı ölçüde, derin, şiddetli, ağır, geniş, yüksek, benzer ve ilginç acıları vardır! Ne yazık ki bu işi hep esirger de çok zaman acılar yağdırmak ister; neden acıdan, üzüntüden, gurbetten, susuzluktan, tutsaklıktan, mahrumiyetten, eziyetten ve işkenceden daha çok hoşlanır bilmem. Yok yok, sevinçler de yaratır, hem de pek çok; ama az sayıda insan için, bir dut tanesi için pırpır eden, sevinç çığlıkları atan bir serçeye benzeyen insanlar için. Yanık çöllerin susuzluğunun çılgınlığına ve yakıcılığına benzeyen bir susuzluğa sahip olan, melekûtun yüceliğine ihtiyaç duyan; güzel, hayret verici ve yüksek imanlar besleyen; sevmede olağanüstü yetenekleri olan, kâinatın bile yaratmaya güç yetiremediği güzellikler yaratan gönüller için, bu gönüller için bir şey yapmaz. Bunlar, bu bayağı, ucuz ve gündelik aşkların, ihtiyaçların, sözlerin ve güzelliklerin pazarında, öylece tek başlarına kalmak ve efsaneler üretmek zorundadırlar. Efsaneler, tarihin doyuramadığı ruhların ihtiyacıdır.

Hayır, bu tatlı, sıcak ve güzel harareti, bu acı ve soğuk sözlerle mahvetmem yazıktır. Bu nasıl bir hal? Vücudum ne kadar ateşlenmiş! Şakaklarım vuruyor, başım ağırlaşmış; sanki afyona benzer bir şey almışım; biraz sersem, biraz neşeli, biraz sarhoş, biraz baygın, biraz şaşkın, çok -bilmiyorum- çok iyiyim, çok!

Sanki kâinatın bütün zerreleri beni övüyor; gökyüzündeki bütün yıldızlar, bu gece benim çok mutlu olduğumu görmekten mutlular. Ne de olsa onlar beni, özellikle de geceleri, bu zamanlarda, bu karanlık, sessiz ve ıssız saatlerde hiç böyle görmemişlerdir. Hep perişan, umutsuz, tutuk, üzgün, acılı ve somurtkan olmuşumdur. Sanki gökyüzü, merhamet sahibi Tanrı'nın üzerime açtığı bir şemsiye; sanki bütün melekler gelmiş, etrafımda halka olmuş, beni okşuyorlar. Tanrı beni bir hayal mahfesine koymuş, temiz, samimi, güçlü bir aşkın cezbesiyle yerden havalandırmıştır; mahfem, tatlı dilli şen şakrak meleklerin kanatları üzerinde, sevin içinde göz kırpan yıldızların arasından geçiyor. Sanki ben şu anda varlığın uzayını kat edip melekûtun hava sahasına girmiş gibiyim. İşte sonsuzluğun yaygısı! İşte yokluğun

huzurlu ve kirlere bulanmamış sahrası. İşte aşkın sevecen, berrak ve büyüleyici doğuşu. İşte karşımda ilahi umudun ve inayetin yıkanmış, güzel ve dağdağasız ufuklarının dudaklarında beliren bir tebessüm. Her yeri nurla doldurmuş, ısıtmış bir tebessüm! İşte Tanrı'nın güven verici lütfünün gölgesi ve işte Tanrı'nın müşfik dizlerine başını koymuş olan ben ve işte...

Mabet! Başka hiçbir şey yok... Başka hiçbir şey yok...!

Ne güzel bir üçleme! Ne mucizelerle dolu bir gece! Eyfel kulesinin ışığı sönmüş, Mağrip denizi yokluk çölüne batmış; şehir, duvarları, o ağır duvarları tümüyle ölmüş; artık varlık yok; tabiat ve onun doğurduğu pis çocuklar, zaman ve onun suçlu çocukları hepten gitmiş; artık ne gece var ne gündüz. Artık ne gökyüzü var ne yeryüzü; artık ne zaman var ne mekân; artık ne ben varım, ne Manche, ne de Mont Parnasse mezarlığı. Bu toprak yeryüzünü, dağları, şehirleri, burçları, surları, zindanları, çarşıları tümüyle yutan bu Nuh tufanının, bütün dünyayı saran selinin tertemiz suları kaplamış. Bense, kurtuluş gemisinde, yalnız ve özgür bir halde, bana karşı tümüyle teslim boynunu eğerek, deniz yolculuğuma eşlik tufan dalgalarının üzerinde mabede doğru yol alıyorum! Kâbe, tufan dalgalarının arasından başını kaldırmış olan ilk yerdir[91]! Göğün ağır ve bunaltıcı örtüsü başımın üzerinden kaldırılmış; melekût, sonsuzluk ve mavera, başımın üzerine çadır kurmuş; gaybın hayaller kurduran ufukları, şaşkın ve özlemli gözlerimin önünde belirivermiştir. Bense, kalçalarımın altında şevkle koşan bir ata benzeyen kâinatın sırtına binmiş koşuyorum. Dünyanın doğusu ile batısı, iki yanımdan çıkmış iki büyük kanada dönüşmüş, bir hayal geçişinin inceliğinde, bir özlem uçuşunun hızında, beni mabede doğru sürüklüyorlar.

İşte mabet! Yeryüzünün, hiçbir davetin aldatmacasıyla, hiçbir yöne çağıramadığı bir ruhun kıblesi; gökyüzünün o kaynayan

[91] Yeryüzünün genişletilip yayılması kıssası ve Nuh Tufanı hikâyesinde bunun izleri.

güneş çeşmesini içinde açtığı, Tanrı'nın ona o "adların" sırrını öğrettiği, o "emanetin" ağır yükünü omuzlarına yüklediği bir gönlün Kâbesi.

İşte mabet! Eşiği, tutuklu bir ruhun kaçış sınırı; yeryüzünün yalnız mahkûmu, pislik yiyerek kendinden geçmiş kargalar ve leş yiyiciler arasında uçuş göğünün gamlı kuşu; zemini, ilk doğum yeri ülkesini hatıra getiren, bu gam yüklü gurbet sürgünündeki bir avarenin semavî cenneti; duvarı, acılara rehin bir başın dayanağı; havası, zincire vurulmuş bir canın kurtuluş alanı; havası, güzel hatıra kokularıyla dopdolu; mihrabı, gözyaşlarının mahrem eteği; Tanrı ile ruhun buluşma yeri; bekleyişin açık kucağı; yalnız bir âbidin yolunu gözlemekte; gözünü gönlüne dikmiş; gönlünü, taş kalpli Mağrip denizinin soğuk kıyısından, Parnasse'ın terk edilmiş, başı göğe ermiş doruğundan, yüksek ama sönük Eyfel kulesinin yanından, pınarlar ve yağmurlar ülkesinden, şehvet ve şarap kavgasından, Virgile'in muktedir diyarından; o sahte panteonun boş ve suskun tapınağının gölgesinden, Zeus'un çarmıha gerilmiş kızlarının hüzünlü mezarlığından, dopdolu bir gönül ve bomboş ellerle, yeryüzünde başıboş iki avare gibi, baharsız iki kırlangıç gibi, gökyüzünün altında şaşkın bir halde, tertemiz, yükü hafiflemiş olarak kalktı; vahşi insan tacirleriyle vahşet cahiliyesinin diri diri insan gömücülerinin gözlerinden saklanarak, o zorlu yokuşlarda, can korkusu bulunan, ölümden daha ölümcül olanın pusuya yattığı o korku dolu gecelerde, "nusret" bağı bağlayıp "hicret" sözleşmesi yaptı. Bir süre mağarada oyalandı; mağaradaki tek arkadaşı ve hicret yoldaşı olan gönlü, onu bir peygamber yaptı, müşriklerden ve münafıklardan korkan onu, "Üçüncüleri Tanrı olan o iki yalnız, şaşkın ve kimsesiz hakkında ne dersin?" diye yüreklendirdi.

Böylece o, önden ve arkadan peşine düşmüş olan vahşiler ve yırtıcılar sürüsünden, bir muhacirin imanının gücü ve aşkının mucizesiyle kurtuldu. Kavmiyle olan sıkı bağlarını kopardı. O iri gövdeli ağacın eski kökünü kesti. Ateş denizlerine gönül bağ-

layıp sefer yoluna koyuldu. Ateşler püsküren bu çölün kavruk göğsünü ve suskun ıssızlığını geçti. Süslerini attı, ruhunun içinde sarılı olduğu abayı, vahyin üst baş yırtıcı buyruğuyla parçalayıp attı. Sevgili İsmail'ini ve kendi Azer'inin Uzza'sını yanına aldı. Nemrud'un ateşinden, Firavun'un büyücülerinden, Kayser'in haçından, Yusuf'un ve Bünyamin'in kurtlarından, müşriklerin, cahiliyet asabiyetinin muhafızlarından, kabile önderlerinden ve onların kötü düşünceli yandaşlarının kana susamış, kin saçan kılıçlarından korkmadı. Bel'am-i Ba'urlara bakmadı. Ukkâz, Mecenne ve Zü'l-mecâz panayırlarından geçti. Karunlar, Firavunlar, bütün köle ve put tacirleri yanına geldilerse de o satmadı. Başkaları hep sattı, hem de ucuza sattı. Ondan pahalıya satın almak istediler, ama o, içinden bir ses hep satma dediği için satmadı. Başını öne eğdi gözünü yere dikti, gönlünü göğe çevirdi, ruhunu mabedin görünmeyen ruhuna bağladı, kendisinden tan vaktine dek uzanan nur yolunu tutup "Bodhi" Tuba ağacının yanına kadar geldi. Orada on beş yıl bekledi. Kin, haset, korkaklık, şöhret, aldatış, bencillik, halkçılık, meşhurluk, maslahat ve gelenek tanrılarıyla, onu gitmekten alıkoyan, yerinde durduran veya geri çağıran her ne varsa savaşarak yendi ve zafere ulaştı. Mukaddes ırmağa ulaştı, içinde bedenini gusletti, saçlarını kesti, bu Medine'nin Zü'l-Huleyfe'sinde sarı bir ihrama büründü, Cebelü'n-Nur'a çıktı ve onun tepesinde gözlerini açtı.

Aha göğün penceresi! Hira! Aha İbrahim'in evi, Kâbe!

Elimde çelik put, arkamda kurbanlık altın tüylü deve, yorgun özlem atını koşturuyor, ezanın melekûtî çağrısına, göğe seslenen birinin boğazından feryat eden bu mabedin görünmeyen ruhuna, kısık bir "lebbeyk" iniltisiyle karşılık veriyorum.

Elimde çelik put! Çölün avare ruhu, sahranın yalnız kurdu olan benim Azer'den emanet, onun da atalarından miras olarak aldığı put.

Ateşler saçan çölün sonsuz azametine, sessizliğine ve dinginliğine; inatçı ve somurtkan Elburz dağlarının aşılmaz yüceliğine ve

sağlamlığına sahip bir put. Dağla çöl arasında doğmuş olan benim, istiğna pınarlarında su bulmuş, yüksek acılar ocağında ateşler içmiş, korkunç tufanların, korkusuz olayların, kanlı devrimlerin kırbaçları altından geçmiş, tarih kahramanının heykeltıraşlarıyla dağ kazıcılarının keserleriyle yontulmuş olan, gövdesinin üzerine sert demirden bir zırh örmüş, başına fırınlanmış çelikten bir miğfer geçirmiş olduğum, böylece heybetli bir zirveye, zırhlı bir Efrasyab'a dönüşmüş olan, ben ona esir oldukça o bana mabut kesilen, işim gücüm onunla uğraşmak, dinim imanın hep ona tapmak olan bir put!

Put mu? Put ve mabet? Azer'in putuyla, put kıran İbrahim'in putu mu? Ben şimdi İbrahim'in makamında[92] duruyorum. Tevhit peygamberiyim. Ben bu "Ev"in kurucusuyum. İnsanoğlu için ilk evi ben kurdum[93].

Benim evimi, benim huzur mekânımı, güzellikle aşkın buluşma yerini puthaneye çeviren ben değilim, cahiliyedir. Tanrı'nın yerine, "Lat"ı; aydınlığın, sevginin ve imanın yerine "Esâf, Nâile ve Uzzâ"yı dikmiş olan; Ruhu'l-Kudüs kilisesini Papa'nın sarayı, Ahura'nın ebedî alevli ateşkedesini "Melka Melka"nın islere bulanmış mutfağı, Hint nirvanasının tapınağını Belh'in Nevbahar puthanesi haline getirenler onlar.

Ben, bütün peygamberlerin ve put kırıcıların risaletini yüreğimin güçsüz omuzlarında hissediyorum. Ben Hak Ehli'yim. Ali'nin özel kölesiyim! O benim gerçek imamım. Medine günlerinin muzaffer aslanı, hurmalık gecelerinin yalnız ve dertli ruhu, Allah'ın elçisinin omuzlarına çıkarak, Kureyş'in bütün suretlerini, ağır ve tahtadan heykellerini, cahiliyenin, küfrün ve şirkin bütün iğrenç süslemelerini ve hatıralarını mabedinin kapılarından ve duvarlarından kazıyan, kıran ve çöpe atan Ali'nin.

Sahi ya, o da şehrin uğursuz bakışlarından uzakta, Arapların kıt, kirli ve rezil anlayışlarından uzakta, mabedinin tertemiz ve mahrem bağrında doğdu!

[92] Kâbe'nin yakınında bir yer.

[93] *"İnsanlar için kurulan ilk ev..."* (3/Âli İmrân Suresi 96)

Ne güzel bir "teşeyyü!"

İbrahim'in makamında durdum; zulme uğramış sığınaksız ellerimi, alevlenmiş iki ihtiyaç gibi, uzaktan birilerini yardıma çağıran iki mücessem çığlık gibi, tarihin bu uykulu engin ovasına doğru açmış, parmaklarımı efsanelerin sisli atmosferine daldırmış, parmak uçlarımla, ufkun öte yanında, bütün altın çağların, altın işlemeli ipek gömleğine dokunuyorum. Yaşlı gözlerim bu mabedin taç kapısına dikilip kalmış, şu anda bütün kâinatın üzerine çadırını kurmuş olan bu tarihin büyük sessizliği içinde, öte dünyanın bütün elçilerinin esrarlı ezgilerine, ince ve duru ırmaklar gibi, meçhulden doğan ve bu mabedin minaresinin üstünden çığlıklar atan şu ezanın güçlü ve taşkın ırmağında birleşerek, gecenin içine doğan bir gün ağarışı yumuşaklığında, susamış ve dertli bir ruhun içine sızan bir aşkın sıcaklığında, içimde akmakta, susamış gönlümü, yağmur altında sıcak ve tozlanmış bir testi gibi yıkayan ve dolduran ezgilere kulak kesilmiş durumdayım.

Çelik putu, âlemdeki bütün büyük ve güçlü gönüllerde var olan kinlerin, öfkelerin, umutların, imanların, aşkların ve cinnetlerin gücüyle bir anda taşa çaldım. Boş bir şişe gibi, imanımın uzun boyu üzerinde, mabedimin, sabahın incecik dalı gibi dağın göğsünden yükselmiş olan altın minaresini kırdım!

Şimdi sıra bu ikincisinde.

Mabet kana susar. İbadet her zaman kanla, kurbanla iç içe olmuştur. İsmail! Bu mukaddes kurban! İbrahim'e bir bak. Candan aziz oğlunu aşka kurban ediyor. Bıçağı ciğerparesinin gırtlağına dayıyor. Bir ömür boyu, sıkıntılar ve umutlarla büyüttüğü yavruyu, kendi eliyle boğazlıyor. Aşk, her zaman ihlâsa susamıştır. Dertsiz ve yüreksiz yarı aydınlar, "Neden kurban?" diye eleştirirler. Hayret! Hayret! Neden anlamıyorlar? Kan isteyen, kurban isteyen o değildir. Buna şiddetle ihtiyaç duyan âşığın kendisidir. Sevdiğine, hayır hayır, kendisine, gönlüne ve imanına şunu göstermek ister: "Ben İsmail'imi bile sana kurban ederim." Kendisinin sevmekte ve inanmakta mutlak olduğunu

göstermek ister. Mutlak! Bütün kâinatta olmayan, tabiatın sahip olmaktan mahrum ve var etmekten aciz olduğu şeye ben sahibim, onu ben var ederim. Evet, ey iman, ey aşk! Ben artık yoğum; benim artık bir şeyim yok; senin hiçbir ortağın yok; sen birsin; şeriksizsin, eşsiz benzersizsin, her şey sensin; ben yoğum, hiçbir şeyim yok. İstemiyorum; ben dünya adamı değilim, ben kadın, para ve makam adamı değilim. Ben bu murdar dünyanın sofralarına aç değilim ey aşk! Ben bu ufunetli havalara, bu tatsız sulara susamış değilim ey iman! Ben imanımı ve aşkımı yaşamakla bile kirletmeyeceğim. İhlas! İhlas! Yani sadece sen. Birlik![94] Birlik!...

Bunu nasıl göstersin? Göstermeli. Ona değil, o zaten biliyor; kendisine de değil, kendisi zaten buluyor. Hayır, aslında böyle bir tecelliye, böyle bir gösteriye muhtaçtır hem de çok. Ne kadar lezzet verici bir acıdır! Fedakârlıkta ne kadar sarhoş edicidir! Ne kadar acıklıysa o kadar tatlıdır!

Evet, kurban! Aşk susar, ona kan vermek gerek! Soğur, ısıtmak gerekir; acıkır, kurban vermek gerek. Aşk kurbanla, kanla güçlenir, arınır, gelişir, temiz ve lekesiz hale gelir. Kendisinden başka her şeyden arınır, soyut, katışıksız, halis ve saf olur!

Şimdi kurban bayramıdır!...

Evet, doğru söylüyorum. Bu kelimeler ne anlar ki zaten?!

Ne acıklı bir gece! Can çekişme anları! Bu sessiz, uçsuz bucaksız kapkara çölde, bu engin ve yabancı gecede kalakaldım. Kendimi yeryüzünde yapayalnız buluyorum. O hüzünlü dertlere bulanmış, bu kocaman bomboş gece çadırının altında, bu gök kubbenin çatısı altında yankılanan kendi feryatlarından başka bir şey işitmeyen ve şöyle inleyen ihtiyar neler çekiyordu: "Bu karanlık gecenin neresine asayım şu yamalı abamı?"

Kendimi, yalnız başına yeryüzünde durup başını göğe kaldırarak acılar içinde haykıran Mezmurların peygamberine ne kadar

94 Taberi'nin çağdaşı müfessirler "ihlas"a "birlik" anlamı vermişler, ne güzel!

yakın buluyorum! "Ben bu yeryüzünde bir garibim, emirlerini benden gizleme!"

Bu korkulu halvette, sadece, bu uzun süren yabancı geceyle yaka paça tutuşmuşum ben. Bu toplum ağır bir uykuya dalmış! Neler olup bittiğinden nasıl haberleri olsun? O sadece kendini düşünür, akıllıdır! Mutluluk uyuşturmuş onu. "Metronun gelmesinden başka beklediği hiçbir şey yok!"

Hayır, ben, tufan dalgalarında çırpınan, korkudan ağzı açılmış, gözleri dışarı fırlamış halde çığlık atarak sahillerdeki yükü hafif kişileri yardıma çağıran o ihtiyar gibi asla "Hey! İnsanlar...!" demeyeceğim. Bırak uyusunlar. Ben bu gece deniziyle, bu korkunç sessizlik tufanında kalır, yine de kimseyi yardıma çağırıp inlemem. Milyonlarca nüfuslu bu uğursuz şehirde, şu kuleden başka tanıdığım hiç kimse yok...

Ne yapayım? En iyisi yazman! Thomas Wolf doğru söylüyordu: "*Yazmak unutmak içindir, hatırlamak için değil.*"[95]

Ne tantanalı bir gece! Sımsıcak olmuş. Keşke çabucak sabah olsa da beni bu gecenin elinden kurtarsa, bu toplumu güzelim uyku yatağından kaldırsa.

Yarın kurban bayramı. İkinci kurban hazır. Bu güzel etli, boyu posu yerinde, yüksek hörgüçlü, besili dişi deve! Ben, Kâbil değilim; Habil'in oğluyum. Sürümdeki en iyi deveyi kurbanlık olarak seçtim. Altın saçlı, sarhoş, genç bir canbaz![96] Bir asırdır ne güzel otlamış! Yerin yemyeşil el değmemiş meralarında, göğün geniş ve yeşil otlaklarında besledik; temiz ve berrak pınarlarda suvardık onu. Bizim silsilemizde, zincirin her halkası ömrünü ona bakmakla geçirdi. Ben ona bakıp büyütmek için neler çektim, nelere göz yumdum! Onun için ne sıkıntılar çektim! Ne kırbaçlar yedim! Onun başını beklerken yaşlandım. Ondan başka hiçbir şeyimiz yoktu, hiçbir şeyim yoktu. On beş yıl boyunca acı, işkence, korku, tehlike ve zorluk içinde, kadın, para ve

95 *"Bir Melek Kendi Geçmişine Bakıyor"* adlı kitaptan.

96 *"Cemmâz"* kelimesinin Farsçadaki galat telaffuzudur. Ne güzel bir galattır.

rabın eşiğinde yere yatırmış, ayağımı boynuna basıyorum. Bıçağım keskin, bekliyorum. Sabırsızım, takatsizim. Bayramdır, kan bayramı! İhlâs sınavıdır; iman gösterisidir. Sevinçliyim, mutluyum, büyük zafer, büyük başarı, mutluluk, sevap, sevap, razılık, ruh huzuru, vicdan özgürlüğü... Ah!

Sevinçten içim içime sığmıyor. Kurban bayramıdır. Oysa sen hasta gönlüm, üzgün olduğumu mu sanıyorsun. Neden üzgün olayım? Neyin üzüntüsü? Neyin korkusu? Bayramdır, kurban bayramı! Dök! Dök! Bıçağı boynuna daya, öldür, bırak öldürsünler, engel olma, acıma! Devem elden gidiyor diye için sızlamasın benim için. Ben Hatem-i Tâî'yim. Aç gözlü Eş'ab değilim. Çoban Musa'yım, mal mülk sahibi Karun değilim. İbrahim'im, Nemrut değilim. Peygamberimi yakmıyorum; İsmail'imi boğazlıyorum. İsa Mesih'im; kendimi Celile tepelerine kurban olarak getiriyorum. Kendimi, mabedimin minaresinde haça geriyorum. Kan emici Kayser değilim, hain Yehuda değilim, bağlantısız Buda'yım; kayıtsızım; özgürleştir, kurtar beni! Tur-i Sina'ya gideceğim, bu ayakkabıları çıkar ayağımdan. Miraca çıkacağım, bu iğneyi çıkar elbisemden. Muhacirim. Ey mağara arkadaşım! Beni bu eğreti devenin bağından kurtar; hicret küçük bir iş değil! Bir muhacir, bağımsız bir ülkedir; mutlak bir insandır! Hicret işi tümüyle gerçekleşmeli.

Ben, evcil bir tavuk, uyuz bir yaşlı koyun, arık bir keçi kurban etmem. Beni gözü dar, gönlü dar, korkağın biri sanma! Fakirlikten, ölümden, avarelikten korkum yok benim. Hicrette, her şeyi terk etmekte "Allah'ın fazlını" bulacağım, nice ganimetler elde edeceğim. Bu kurbanın karşılığı pek değerlidir! Onu boğazladıktan sonra mabetten başka bir sığınak görmeyeceğim; gönlüm ezan sesinden başka bir ses duymayacak. Binlerce umudun umutsuzluğundan kurtulacağım, binlerce evin evsiz barksızlığından kurtulacağım. İki yüz mabudun küfründen, yüzlerce yolun dalaletinden, tevhit dinine, sırat-ı müstakime; her yerin vatan olduğu bir gurbetten, herkesin tanıdık olduğu bir yabancılıktan, bir yurda, bir tanıdığa geleceğim. Birlik ırmağı olacağım; şimdi her yerde esen rüzgâr olacağım.

Ey mabet, bu yönsüzlük yolları bineğinin ayaklarını sinirle; ey aşk, bu sensizlik bağlarının zincirini kes. Belli ki yaya kalmadan, bindirmeyeceksin beni. Sığınaksız kalmadan sığındırmayacaksın beni. Düşmeden elimden tutmayacaksın... Biliyorum.

Beni "sahip olma" acısından kurtar. Boğazlanan bu sevgilinin canhıraş çırpınmasını, can çekişmesini ve ölmesini seyretmek benim için ne kadar da tatlı!

Ey benim İsmail'im! Sakin sakin, sabırla can ver!

Kurtuldum. Yüküm hafifledi. Gökyüzünün ağır ve basık tavanı bir anda başımın üzerinden kaldırılıverdi. Temiz ve sınırsız kurtuluş melekûtu başımın üzerine çadırını dikti. Beden taburundan kaçmış bir ruh gibi soyutlanmışlık hissediyorum. Nurun canı gibi, aşkın cevheri ve imanın ruhu bir ışığın canı gibi sızdı içime. Ne kadar özgürce, ne kadar hafif nefes alıyorum! Bütün baharların ruhunu, bütün güllerin kokusunu, bütün cennet muştularının esintisini her nefeste içime çekiyor ve içiyorum; sonra da soğuk bir pınarın içine çöken sıcak bir susuzluk gibi, mabedin görünmez ruhunun içinde unutuluyorum.

Ama... Hâlâ daha, bu ihlâsın berrak ve aydınlık sinesinde, kara bir bulutun titrek lekelerini hissediyorum. Onu karşımda, bu ufkun tan vaktinde ağaran simasında görüyorum! Mabedin odalarının altında yankılanacak, mabedin temelleri ve direkleri sallanacak, mabedin minaresinin kulağına gidecek, haremindeki avludaki güvercinleri ürkütecek bir çığlıkla; mihrabı feryat ettirecek bir çığlıkla soruyorum. Hey! İsmail'imin, kutlu kurbanımın boğazından mabedin taş döşemeleri üzerinde koşan, çırpınan, kaynayan, köpüren, mihraba doğru hızla, şevkle akan bu sıcak, kırmızı ve tertemiz kan, bu erimiş, alev almış kan pınarı benim günahlarımı yıkayacak mı? Hatalarımın günahını, zaaflarımın günahını, sayısız taksirlerimin günahını?

Evet soruyorum!

Cevap ver bana!

***

Gördüğü her şey, bildiği her bina, bir ev, bir zindan, bir mağaza, bir daire, bir sergi, bir market, bir kafe, bir kumarhane, içinde para alış verişi, aldatması ve ticareti olan bir kapalı çarşı olan, bu duvarlar, duvarlar ve duvarlar şehrinde bu kazançlar, kazançlar ve kazançlar ülkesinde, bu kirli hayattan bıkmış; içindeki her şeyin "kendisi için" olmadığı, içindeki herkesin "kendinde" bulunmadığı, her doğrunun bir çıkar aracı olduğu, bu ticari keşmekeşlerden, yalan aşkların, ikiyüzlü dinlerin, alçak gönüllerin, aşağılık ruhların kavgasından kaçmış, şimdi bir ömür boyu gece gündüz kaçıştan sonra kendisini bu tapınağa atmış, onun karşısında durmuş, sağlam bir inancın huzuruna sahip düşünceler içinde bir kıyamet tuğyanına gömülmüş; bir müezzinin samimi ve ısrarlı sesi minarenin tepesinden kendisini içeri çağıran, yeryüzünün bütün bulutları gece gündüz yüreğinde ağlayan, ezanın melekutî sesini yıllar süren bir sessizlikten sonra ilk kez duyan, kirlerinin ve günahlarının verdiği utanç ve azapla dertli ve susuz canına pençelerini batıran; ihlâslı bir duanın coşkusu, gözlerini yaşla dolduran, vicdanının derinliklerinden iman alevleri yükselen, o alevin sımsıcak gölgesi, soğuk ve umutsuz yüzüne düşmüş, yorgun, titrek, tutkun, şaşkın ve ürkek bir halde olan, efendiler kalabalığı içindeki bu yalnız rahip, racalar topluluğu içindeki bu bağımsız Buda, halkı Pales'in[97] köleleri ve kulları olan bu yapay Truva'daki meçhul Apollon tapınağının kâhini, yapacağını bilmiyor.

Öylece durmuş, hasretler içinde, sarsıntıdan ve korkudan perişan halde, bu mabedin taç kapısına bakıyor. Ezanın sürekli ve güçlü sesi, ona her an daha fazla kuvvet veriyor. Birkaç adım ileri gitmiş, nasıl desem, tam olarak kapının yanına gelmiş. Nasıl desem, dünya dolusu ızdırap, şevk, niyaz ve korkuyla kapıyı yarı aralamış, mabedin içine bakmaktan korkuyor, bakamıyor. Kapıyı açmış; avlunun sütunlarının bir bölümüyle, havuzunun bir köşesi görünüyor. Çeşme görülmüyor, ama şırıltısı duyuluyor. O havuzun fıskiyesinden havaya yayılan ufacık yaş

Koyunların ve sürülerin tanrısı.

elmas tanecikleri başına ve yüzüne sıçrıyor. Onun cana can katan serinliğini ve tatlılığını, yüzünün, yanaklarının ve alnının derisi üstünde hissediyor.

Kapı açık, ama gözlerini tapınağın içine korkusuzca dikmekten korkuyor, görmekten korkuyor. Kapı açık olduğu halde, o korkudan gözlerini öylece başıboş, amaçsız olarak yerde, gökte, kapılarda, duvarlarda, sokaklarda ve insanların üzerinde gezdiriyor. Gönlünü bunlardan alamadığı için değil, hayır, gözleri mabedin içine düşmesin diye. Müezzinin çığlıkları daha sert, daha buyurgan hale geliyor. Ezanının sesinde açık bir özlem, güven ve içtenlik var. Adam gözlerini yumuyor, artık duvarları, insanları, yeri ve göğü seyretmeye tahammül edemiyor. Bunları görmemek için gözlerini yumuyor, çünkü her şeyden bıkmıştır o! Onlar, onu bir ömür boyu kendileriyle kirlettiler. Bakışları mabedin içine kaymasın diye gözlerini yumuyor, bundan korkuyor. Müezzinin sesi kızgın ve alevli. Mabedin çığlıklar atan ruhu olan müezzin, adamın güçsüzlüğünden, tereddüdünden ve perişanlığından bıkmış, yorulmuştur. Yine de davet etmeye, okumaya devam ediyor. Adam her an daha da bitap düşüyor. Ne geri dönmek istiyor ne de içeri girebiliyor. Acılar içini sıktıkça sıkıyor. Ah! Ne kadar zor! Öfkeden, bu çaresizliğin öfkesinden, bu güçsüzlükten, ruhunu parça parça eden, kalbini yırtan bu işkence verici keşmekeşe tahammül etmekten dolayı, öylece elinde tuttuğu mabedin kapısını şiddetle sarsarak birbirine çarpıyor. Sanki kırılıyormuş gibi, acıklı bir kırılma çığlığı yükseliyor kapıdan. Ezan birden susuveriyor! Kapı kapanıyor! Adam, soluk soluğa, perişan halde, için için ağlamak üzere gözlerini sımsıkı yumuyor. Sessizlik! Bir an etrafı sessizlik kaplıyor. Ne alevli, ne acı, ne ağır bir sessizlik! Öylesine takatsiz ve güç ki kısa bir süreden daha fazla sürmeyeceği besbelli. Un ufak olacak, patlayacak; öyle de oldu. Adam, sanki derin bir kuyunun içinden gelen bir ses tonuyla, kendinden utanmanın, özür dilemenin, bezginliğin tonlarca enkazı altında, kimsenin işitmeyeceği hafif bir mırıltıyla, kendisinin bile duymadığı hafif bir

sesle: "Kapıyı kapatmadım; öfkeden, acıdan, sabırsızlıktan birbirine çarptım; kapatmadım; ben bir mahkûmum; gecenin içinde zincirlere bağlı olarak geçirdiğim yirmi beş yüzyıllık hayatım boyunca çektiğim çileleri unutma!" dedi.

Birdenbire ezan sesi, daha çarpıcı bir tonla sessizliği bozdu; adamın içini ezmeye başladı. Ezan bu defa, öfkeli değil, ama yine ısrarlı, hızlı ve sevecen bir tonda okunuyordu; adamın güçsüz kalbinde sersemletici bir kavgayı kızıştırıyor, müezzin daha şiddetli, daha kararlı bir şekilde bağırıyordu. Adam kapı kolunu birdenbire öyle bir acı ve öfkeyle avucunun içinde sıktı ki parmaklarının arasından kanlar damladı. Derken, kendisini tehlikeye atarak, olan olmayan bütün korkusuzluğunu, cesaretini ve karar gücünü ruhunun dört bir yanından toplayıp adeta yaratarak, iki gözünün içine koydu ve ürkek, tutsak, özlem dolu bakışlarını mabedin ortasına fırlattı.

İşte taş döşemeler, işte odaların bir bölümü, havuzun bir köşesi, hatta o çeşmenin, o fıskiyenin bir kısmı; işte mabedin duvarlarının ardında uykuya dalmış gölgeler, sessiz mehtabın altında...

Adam, sanki sadece iki gözü olan bir heykel gibi, mabedin kapısında durmuş ve içeriye bakakalmıştır. Sanki iki susuz gözüyle mabedin ruhunu içine çekmektedir. Avlu, havuz, kemerler, taş döşemeler, duvarlar, sütunlar, hepsi gözyaşı içinde sabırsızca titreşmede, bir kararıp bir ağarmadadır. Mabet, suyun titreşen yüzeyi üzerine düşmüş titrek bir görüntüye benziyor. Sessiz düşen her damla gözyaşıyla birlikte, görüntü daha açık, daha sabit hale geliyor. Sonra bir anda kararıp titreşiyor, sütunları ve duvarları birbirine giriyor, birbiri içinde kırılıp gidiyor.

Adam öylece suskun ve hareketsiz durmuştur. Gözleri, kıpırdayacak cesarete ve güce sahip olmaksızın, mabedin içinde doğru açılmıştır. Ne var ki artık bir şey görmüyorlar. Sanki gözlerini bir denizin dibinde, şiddetli bir yağmurun altında açık bırakmış gibidir.

Şimdi karşısında mabedin bulunduğunu biliyor. Kapısı açık; ezan yine hızla ve umutla okunuyor. O da gözlerini mabede öylece dikmiş, çevirmiyor. Ama bakışları ve mabedin görüntüsü, ikisi birden sabırsız gözyaşı tuğyanı içinde birbirlerini telaşla, özlemle arıyor ama bulamıyorlar.

Ezan sesi mühlet vermiyor; amansızca, ısrarla feryat ediyor, her an daha aceleci, daha buyurgan ve daha şiddetli.

Ama adam artık hiçbir şey hissetmiyor. Ezan sesini duymuyor, mabedi görmüyor, kendini bile hissetmiyor. Geçmişini hatırlamıyor, tereddüt nedir bilmiyor, korkuyu görmüyor, kimsecikleri hatırlamıyor, aklından hiçbir düşünce geçmiyor, hayali kımıldamıyor, kalbi atmıyor, nefesi göğüs kafesinde donup kalmış, sadece nabzının çılgınca hızla attığını hissediyor.

Adam, bu mabedin kapısında büyülenip kalmıştır. Şimdi bir şey söyleyemiyor, kurtarın onu...

Zaman tanıyın ona...

***

Ağır ağır, o dün geceki miraç rüyasından uyandım. Gözlerimi açtım. Yine şu utanmaz, pis lekeli, avare çerçici: Gündüz! Yerimden kalktım. Neler olmuş? Neler görüyorum? Tanrım! Keşke bir rüya olsa; uğursuz bir rüya, korkunç bir kâbus! Hâlâ inanmak istemiyorum. Kapıya, duvarlara dokunuyorum. Eşyalara dokunuyorum; şakaklarımı tırmalıyorum, alnıma yumruk atıyorum! Ama... Hayır, hayır, uyanmak istemiyorum, diri olmak istemiyorum; benim "yaşamakla" hiçbir bağım yok. Ah! Hayır, uyanığım, uyanıklık! Üzüntüden, umutsuzluktan yüreğim ağrıyor, ciğerim kinle yanıyor.

Minarenin tepesinden bir duman yükseliyor! Mabedin göğü kararmış!

Yanılıyor muyum? Mescidin minaresi... Ocak bacası, mutfak bacası... Neler görüyorum?

Korku kasırgaları uzaktan hızla bana doğru gelmeye başladı; o gece içinde gece kara gecenin zerreleri ufkun kenarlarından yükseliyor! Yerin, hemen şu anda beni yutmak istercesine ağzını açtığını, ayaklarımın altında öfkeyle sarsıldığını hissediyorum. Bütün göklerin tavanı yarılarak başımın üzerime iniyor.

Acılar içinde kalmış çaresiz birisi gibi, başımı mabedin duvarına dayayıp, acizce, yaralı bir halde, felaketzede bakışlarımı güçlükle mabedin içine çeviriyorum. Neler görüyorlar!

Semaver, sandalye, masa, soba, perde, akşam yemeği sofrası, karyola, yorgan, yatak, odun, duman, yemek kokusu, tatlı, kuru yemiş, patates, elma, benzin tenekesi, gaz, şofben, torba, sabun, ceket, pantolon, etek, çarşaf, terlik, gecelik, pijama, süpürge, faraş, horlamalar, öksürük sesleri, kadınların ve çocukların kahkahaları, konuşmaları, dedikodu gürültüleri...

Bir uğultu işte!

Apteshanenin tavanı islenmiş; fayansları kararıp yağ bağlamış! Külle, yarı yanmış odunlarla, kömürle, kara kâğıtlar ve eski gazetelerle dolu!

Odalar, oturma odası, yemek odası, yatak odası! Fars, Arap, Hint., hatta bazı Batılı sinema oyuncularının çerçeveli resimleri! Hem de kimlerin? Marlin Dietrich, Jane Mansfield, Johnny Holiday ve Place Blanche Boys'un!

Mabedin avlusunu allı güllü, çiçekli, rengârenk mermerler ve mozaiklerle kaplayıp betonlamışlar. Yapmış oldukları küçük bahçenin toprağını kaldırmış, yerine talaş doldurup içine balmumundan, bezden ve kâğıttan güzel yapma çiçekler dikmişler. Yasemin mi, hayır, dut ağacı dikmişler. Mum mu? Hayır, iki lambalı avizeler, renkli neonlar ve harici kristaller asmışlar. O kehrizin coşkun pınarı mı? Hayır, çimentodan küçük bir havuz, şehrin su şebekesine bağlı, ama bomboş, kupkuru, kırık, dekor olsun diye! Mabedin uçsuz bucaksız kocaman bahçesi, sonbahar vurgunu, susuzluktan yanmış, kapısına duvarına keder tozları çökmüş, ıssız, sessiz, terk edilmiş, hüzün verici!

Bu evde kim oturmuş?

"el-İber fî Dîvâni'l-Mubtedâ ve'l-Haber an Târîhi'l-Milel ve'n-Nihal ve'l-Furs ve'r-Rûm ve'l-Arab ve'l-Berber" kitabının yazarı: "Âdem'in oğlu Kâbil'in oğullarından Sasan Hutay oğlu Tensir oğlu Bıtrik oğlu Baba oğlu Talha oğlu Osman'ın torunlarından, yine Belhli Bermek'in torunlarından Sinyat Saku b. Sikehi Nank b. Sir Seyyid Ahmed Han Hindî...!" diyor.

Üç bin yıllık işkenceyi şu anda, aynı yerde hissediyorum. Bütün varlığımla!

İki bin küsur yıldır mabedim... yönetimi altında.

Ah! Benimle onun arasında ne büyük benzerlik var! İki bin küsur yıldır onun rahibi, onun zahit âbidi de esaret altında! Ne diyeyim?

Yavaşça, mabedin içine adım attım. İçimde bir kavga var! Ama hayır, mihrabın kapısı kapalı. Mihrap oturmak için yapılmamış, yaşamak için bir işe yaramıyor; mihrap imamın zahit ruhunun saklanma yeri. Mütevellisi oraya giremez. Orayı tanımamışlar, kapısı bu uzun asırlar boyu, bu silsilenin yüzüne kapalı kalmış. Anahtarı Cibril-i Emin'in elinde. "Levh-i Mahfuz" orada. Mezarlığımı Mont Parnasse mezarlığının yakınında oturduğum sıralarda, onun bazı ayetleri beyaz ipekten bir mektup içinde okundu bana. Bu dinin Cebril-i Emin'i, Zeus'un yüksek mesnedine yaslandığım, beynim cahillik gururuyla dolu, ellerim Virgile'in güçlü ve mağrur ellerinde olduğu sırada ümmi kalbime nakşoldu.

Sartre'a[98] komşu olan yalnız odamın penceresinden mabedin mihrabının derinliklerinde yanan mumun titrek ve hüzünlü ışığını gördüm. Şimdi ise Clichy'ye[99] komşu olarak aynı mumu görüyorum, canlı alevlerinin parlak ışıkları altında, önüme açıl-

98 Chalcheur sokakta, Sartre ve sevgilisi (eşi değil, çünkü evlenmemişlerdir) Simone de Beauvoir birlikte yaşıyorlardı.

99 Paris'te, benim iki yıl sonra oturduğum aynı adı taşıyan mahalledeki hapishane.

mış olan Levh-i Mahfuz'u okuyorum. Mabedin ortasında yazıtı kazınmış meçhul bir şehidin kabrini buluyorum...

Korkulu ve yaralı bir halde, mabedin minaresinin incecik boğazından yukarı çıkıyorum. Müezzinin müşebbek odası olan şerefeye varıyorum. Ah! Yaralı ve hasta düşmüş oracıkta! Gözleri, iki kan çanağı gibi yüzüme bakakalmış. Minarenin içinden geçen koyu ve pis dumanlar, onu kapkara bir bunalıma sürüklemiş: Nefes alması imkânsız, kanı zehirlenmiş, yüzü morarmış, susuzluktan dudakları çatlamış! Kendi kafesinde o bir mahkûmdur. Aşağıya inemez çünkü mütevelli onu tanımıyor; onun varlığından bile haberi yok; müezzinin öldüğünü sanıyor. Onun yerine bir davul ve kurmalı bir saat asmış. Mabedi de terk edemez, çünkü dışarısı olduğu gibi bir kâfiristan.

Oradan biraz yukarıda, minarenin tepesinde, renkleri solmuş, susuz, perişan, üzgün, sessiz harem güvercinleri duruyor. Uçma isteği yüreklerinde solmuş, masum ve güzel kanatları kırılmış. Bunlara müezzin su ve yem veriyor, uçmayı öğretiyordu. Oysa şimdi o hasta, susuzluk canına tak etmiş halde. Acımasız yüzyılların ağırlığını göğsünün üzerinde hissediyor.

Birden bire, tarihteki bütün peygamberlerin gönderilişinde var olan misyonu ruhumun omuzlarında hissettim. Gaybi bir ilhamın sesine sahip bir nida gönlümün içinde yankılandı.

"Ey bu mabedin sadık rahibi! Bu kötü kalpli, hain, ihtiyar köle, seni iki bin küsur yıldır bir kurdun saltanatının elinde tutmuş; mabedi de iki bin küsur yıldır bir tilkinin mütevelliliğinin tuzağına düşürmüş; bu kurtla tilkinin onun ikiz çocukları olduğunu bilmeyen var mı?

"Ey örtüsüne bürünen! Kalk, bu kötü yaratılışlı Ebu Leheb'in pis ellerini kes; onun cehenneminin odun taşıyıcısı ve ateş yakıcısı olan karısını da kov. Bu kurt ve tilki doğuran, kötü tabiatlı, kinci Machiavelli'yi öldür.[100] Kendini kurdun elinden, ma-

[100] Machiavelli'nin dilinde aslan olan kelimenin yerine ben kurt diyorum. Çünkü onun aslan olarak tanıdığı şeyi, biz kurt olarak biliyoruz.

bedi de tilkinin tuzağından kurtar! Ey zindandaki imam! Ey mihrabın davetli misafiri! Ey Kayserin çarmıha gerdiği Mesih! Tarihin kara peçesini kendi hakiki yüzünün üzerinden kaldır!"

"Tatlı içimli suların yeşil pınarlarını bilirsin. Nisanın Mesihî bulutlarının, yalçın dağların bağrından, ölümsüz baharlar yeşerttiği topraklara git!"

"Gaybi ayetlerin suskun elçileri olan haremin güvercinleri susuzdur. Bu boş asırlarda, bu dolu dolu gurbette, aşkın tanıdık nidasını, bu yabancı cahiliyenin bağrından göğün üstüne kaldıran mabedin tutuk ruhu yorgundur. Mabedin minaresi, bu biricik semavî feryat kameti, yeryüzünde yalnızdır ve senin kaderinin millerine gözlerine dikmiş, ey tarihin mahpusu!"

Boş, tozlanmış testileri alıp yola düştüm. Yeşil pınarlar ülkesinden, mabedin susamış ruhuna, haremin masum güvercinlerine su almaya gittim. Güneşin bağrından akan pınarlardan... Sabahın ağartısı, o ülkeden bir ırmaktır. Tan, o pınarların bir ağzıdır. Seherlerin ötesinde bir ülke...

Gittim, gönlüm aşkla dolmuş, içim imanla yanmış, düşüncem hikmetle aydınlanmış, bedenim umutla ısınmış halde ve benim beklemeye sabrım yok!

İskender'i yolun ortasında düşmüş gördüm. Güneş ateşi altında susuzluktan can vermiş! Hızır'ı gördüm çölde başıboş, yine nasipsiz. Yüzünde derin kederlerin ayak izleri olan bir ihtiyar, mahzun ve umutsuz geri dönüyordu; yetim elleriyle ne yapacağını bilmiyordu. "Dokuz yaşında bir kızcağız, ter dökerek, yorgun halde yürüyordu, küçük ve zayıf kollarını, elli altı yaşındaki kör amcaoğlunun güçsüz bedenine dolamış, onu güçlükle kendisiyle beraber sürüklüyordu. Zayıf bedenli, veremli bir ihtiyar gördüm; yüzünden aptallık okunuyordu; masumane bir merakla, gözlerini ağzına dikmiş saf bir arkadaşını da yanında tutmuş, ona çocuksu bir heyecanla olmamış şeylerden kandırıcı sözler söylüyor; yarı yolun bütün çirkinliklerine rağmen, güzel yalanlar uyduruyor, yüzünü yoldan başka bir tarafa yönelt-

miş, ayağının önünü göstererek sürekli ondan bahsediyordu.

Sevinçten yakalarını yere vuruyor, uydurduğu güzel "sanki"lerden dolayı keyfe boğuluyordu!

Güdük boylu, kötü kılıklı, kel kafalı, uzun sakallı, çıkık göbekli bir adama rastladım. O uzaklarda amaçsızsa adım atıyordu. Etrafına bir topluluk toplanmış, onun derin ve ilginç anlamları olan ama yanlış ve neticesiz karmaşık sözlerine şaşırtıcı bir inançla kulak veriyorlardı. Saçı sakalı tıraşlı, mercanotu gibi sarı elbise giymiş, çölün ortasında yalnız mı yalnız, sessiz mi sessiz, nilüfer üstünde duran bir damla gibi oturmuş, bakışlarını burnunun ucuna dikmiş, yeryüzünü umursamayan, gökyüzüne yabancı bir başka adam gördüm! Hiçbir şey düşünmüyor, hiçbir şey hatırlamıyor, hiç kimseyi tanımıyor. Gergedan gibi yalnız yol alıyor, dağ gibi yalnız yaşıyor, ağaçların en yüksek dalları gibi özgür. Ne küfür ne İslâm; ne dünya ne din!

Bir kabile gördüm, hepsi bacı kardeş; oturmuşlar, bu ufkun arkasında saklı, meçhul bir ülke hakkında karmaşık sözler uyduruyorlar. Bazıları tanımadıkları şeylere dair kesin sözler ediyor ve kesin inanıyor; bazıları da bilmedikleri şeylere dair kesin sözler ediyor ama kesin inanmıyorlar! Bu Kaf dağının öte yanındaki "bilmem nere"den olması gereken bir başka kabile de renkli hayaller kuruyor, oraya ulaşma ve onu görme arzusu onları kararsız hale getirmişti. İçinde oldukları "biliyorum neresi" gözlerinden düşmüş, görmedikleri yer hakkında güzel betimlemeler yapıyor, gitmedikleri ülkeden gönül alıcı armağanlar hazırlıyorlar, burayı, oranın hayalî şekline göre süslüyorlar.

Bir topluluk daha gördüm, kararsız halde oturmuş, yaşlı ve hasretli gözlerini, sonu doğu ufkunun ortasında kaybolan yola dikmiş, doğan günün yüksek tepesinden bir ulağın inip kendilerini yanında götürmesini bekliyorlar. Sonra yalnızlar kalabalığından oluşan bir topluluk gördüm. Her biri başını önüne eğmiş, gözlerini kendi üzerine dikmiş, gönlüyle el ele vermiş, sessiz, sakin, kedersiz, yeryüzünü umursamadan, gökyüzünden bir şey ummadan, birbirleriyle birlikte ama birbirleriyle olmadan,

yola adım atıyorlar... Ve başkaları ve başkaları... Nice sürülerin yanından geçtim; ağızlarını dayamış, güzel güzel otluyorlardı. Gündüzleri bir leş başında, bu ona pençe atıyor, o buna gaga vuruyor; geceleriyse:

O yumuşak toprak parçalarının üzerinde yatmak
"Sevgilim" demek, "canım" işitmek.
O sofra kırıntılarını yemek,
O da olmazsa, bir kemik,
Ne rahat hayat, ne güzel dünya;
Ne değerli, ne sevgili patronlar![101]

Ama ben, gölünü terk etmiş bir kuğu gibi, "alâmetsiz"[102] bir yola[103] çıktım, "gökteki kuşların yolu gibi, bulunması zor"[104] bir yola.

Bu rengârenk çadırların hepsinin yanından derhal geçtim...
Kararsız susuzluğa son vermek için
Duyarak, uyanıkça, kaygısız,
Çalışarak, güvenle, az bir dirhemle
O yalnız gergedan gibi yol aldım.
Bambu ağaçlarının dalları, eğilmiş, birbirine girmiş
Ki onlar kadına ve oğullara tutkundurlar
Oysa ben, ağaçların, baş eğme derdi olmayan üst dalları gibi,
O yalnız gergedan gibi yol aldım.
Her yerde özgür, yalnız mı yalnız;
En uzak ülkeyi bulma telaşında
Tehlikelere korkmadan göğüs gererek
O yalnız gergedan gibi yol aldım.
Benim için veba, verem, acı var;
Yara, korku, hastalık!
Bu korkuyu mutluluğun damağında görerek

[101] Umut, kurtlar ve köpekler.

[102] Sanskrit dilinde "animitto", renksiz, nedensiz, içinsiz ve şartsız.

[103] Archante Vogue marşından, Zampede Kitabı.

[104] Buda'nın doğru yurtsuzluk seferine dair sözlerinden.

O yalnız gergedan gibi yol aldım.
Sıcak, soğuk, açlık, susuzluk,
Fırtına, yakıcı güneş, atsinekleri, yılanlar:
Birisine ve hepsine galip gelerek,
O yalnız gergedan gibi yol aldım.
Azgın bir dev fil gibi, nilüferin yanağında
Ormanın bir köşesinde yalnız kalmak istediği için
Sürüden ayrılıveren,
O yalnız gergedan gibi yol aldım.
Hırs gitmiş, riya gitmiş, ihtiyaç, haset gitmiş,
Tutkularını ve hayallerini hepten yele vermiş,
Yere dikilmiş gözlerle, hiç beklemeden,
Ne iğrençleşen, ne yanan bir gönülle,
Ne halkın efendisi, ne padişahın kölesi,
Bu dünyanın oyunları, sevinçleri, neşeleri,
Bütün bunlara el atmış, herkesten yüz çevirmiş
Gövdelerin zehriyle diri,
Aslan gibi, ulumalardan korkmadan,
Fatihçe yürüyen hayvanların kralı,
Tacını, tahtını atmış bir yana,
Rüzgâr gibi, tuzaklara düşmeden,
Nilüfer gibi, suya bulaşmadan,
"Güneşin yakını" sözünü canla duymuş
O yalnız gergedan gibi yol aldım.[105]

Yolu biliyordum, ülkeyi tanıyordum; üzerinde tarihin ayak izlerinin olmadığı yolu, kaderin elinin ulaşamadığı ülkeyi... Ne o ovadaki kurdun bakışının kıvılcımı, ne o sahradaki tilkinin iğrenç uluması. Varlığın kıyısında bir şehir, bir seher yağmuru altında yıkanmış, beş yapraklı Meryem çiçekleriyle kaplanmış bir ova, cennet hatıralarının yasemini kokan bir hava; ruhla dalgalanan, hayalle dolu bir atmosfer, arzularla boyanmış bir ufuk, ismet renginde bir gökyüzü; pınarlar ve pınarlar! Hepsi gayptan

[105] Doğru yolculuk hakkında bir Budist şiiri, biraz değişiklik ve özetle. (Buda, nşr. Pâşâyî, s. 593.)

çıkarak cennet ırmaklarından bir ırmağı o çölün tertemiz bağrında akıtıyor.

Yüce anlamların temiz ülkesi, esintisiz hava, muhteşem duyguların göğü, tanrıların, meleklerin ve maveranın ülkesi! Fizik ötesi ve onun aşkları, güzellikleri, dinleri, mutlulukları, hayatları, hayalleri, bu birikmiş, kirli ve çirkin bayağılığın içinden geçen her şey...

"Bütün güvercinlerin, güneşin içinde uçuştuğu bir diyar!"

İmşâspendler dünyasına miracının başındaki Viraf gibi, baş döndürücü içki kadehini başına dikmiş, yemin şarabıyla sarhoş olmuş, soma ve sim içkilerinin kokusuyla neşelenmiş, sufi çiçeğinin görünmez dalgalarında boğulmuş halde altın kanatlı şevk bineğinin üstüne atladığım gibi, yakin kırbacını başına indirdim, fırtınalara izimi kaybettirdim; ilk konakta Porphyrios'u yakaladım. Burak ile omuz omuza at sürüyordum, ufkun duvarlarından atladım, tan ağartısını yardım, Kaf'ı geçtim, güneşin altın pınarında indim. Gidiyordum, başımın üzerinde hoş haberler getiren nisan bulutları adım adım benimle birlikte uçuyordu, mesajlar taşıyan esintiler sevinçten eteklerini üstüme başıma vurarak geçiyordu. At koşturuyordum, rüzgârlar daha şiddetli esiyordu, o ülkenin çiçek kokuları daha yoğun geliyordu artık, yer bitiyor, gök aşağı iniyordu. Bir hayal gibi ileriye doğru at sürüyordum; kelimeler, şimşek hızlı bineğimin iki yanından, korkarak, hızla kaçıyordu; mabedin susuz sesi her an daha saldırgan bir halde geliyordu.

Birden bineğim durdu, uçuşunun zirvesinde, olduğu yerde donakaldı. Behram gibi, yokluk kadar geniş, ateş gibi erimiş bir bataklığa düştüm.

Ah! Yine gitti gece. Yine sabah oldu! Çirkin, zalim ve acımasız gün yine geldi yanıma. Ama bugün, dünyanın bütün gündüzlerinden daha kindar, daha korkunç. Bir cellât gibi hançerini feleğin belinden çekip başıma uzattı. Bugün ölümcül bir görevi var.

Hayır, bu gündüz değil, burası yer ve gök değil, bir başka dünya. Hava korku dolu, kin bulutları şimşekler çakıyor, sel gibi yağmurlar bela Ebabilleri, yeryüzü bir ölüm döşeği, bir acı ekini... Bense kıldan ince kılıçtan keskin bir köprü üzerindeyim, altımda korkunç cehennem vadisi, "veyl" kuyusunun ağzı ölüm gibi açılmış. Her ağaç bir yılan gövdesini andırıyor, dalları kuyruklu yılanlar, yaprakları kindar sarıakrepler, bütün ırmaklar zehir, bütün rüzgârlar korku, azap melekleri saf tutmuş, ellerinde gürzler, avuçlarında ateşten miller, gözleri ateşler saçmada, bambaşka bir dünya... Cehennemde kış, kışta cehennem! Ben Apollon tapınağının yalnız rahibi, bu Çinto köprüsü üzerinde titremedeyim! Bineğim kaçmış, dizlerim dermansız, Laokoon gibi, hem Yunan yılanları hem de Truva halkı gövdeme sarılmış, bu yangında yalnızım...

Neler görüyorum, neler çekiyorum? Yerin kıyısında durmuş, iki bin küsur fersaha iki bin küsur fersahlık bir alana yayılarak benimle mabet arasında, ölümün kucağında uyumuş olan o yaşlı mezarlığa bakıyorum.

Lukres'i görüyorum, benden iki bin fersah uzakta, mihrabının eşiğinde durmuş, cansız halde üst üste yığılmış masum veba kurbanlarının cenazeleri üzerinde ağlıyor. Acını hissediyorum Lukres! Mabetlerimiz bir değil ama acımız bir. Yine de gıpta ediyorum sana. İsyan edebilen seni, senin yetiştirdiğin vefalı öğrencin, temiz yürekli, dağınık sözlü Camus'yu de. Ne kadar da içim yanıyor onun haline. Bu vebaya uğramış "Oran"da, her gün yüzlerce umutla, bir çatı altına sığınıyor da daha içinde dinlenemeden tavan başına yıkılıyor! "Yabancı", bu yandan o yana, olmayan bir vatanla bir "sürgün yeri"[106] arasında avare. Gözlerim onun için ağlıyor, ama dudaklarım isyanına gülüyor! Ne acıklı ne komik bir isyan! Öfkeli yumruklarını havanın göğsüne savuruyor. Öyle sert, öyle perişan, var olmayan birisine bağırıyor! Ne güzel bir aldanış! Ne kadar görkemli bir sahte savaş!

[106] Camus'nun son eseri: L'Exil et le Royaume.

Ona imreniyorum; ölmüş Beatrice ile olmayan bir cennette mutluluk içinde yaşayan hayalci ihtiyar Dante'ye de. Manastırına ulaşarak, var olan her şeyin son sınırına, "olması gereken" yere gelmiş olan saf kalpli veya bahtiyar -ne bileyim işte, bu ikisi aynı şey değil mi?- Strindberg'e de. İçinde böylesine sıcak, huzurlu ve dopdolu yaşadığı bu manastırın yolu üzerinde bir konak olduğunu, ondan sonra da kendisini başka yolların ve konakların beklediğini bilen sanatçı Ionesco'ya da. Her ne yana kaçarsa kaçsın birkaç adım sonra ölüme ulaşan; kendisiyle ölüm arasındaki kısacık yolu, olmayan güzel halılarla örtmeyi, yapma mumlar ve çiçeklerle süslemeyi, bir tarım arabasında, ihtişam ve güzellik asrı olan Ciceron çağından daha görmeye değer şeyler yaratmayı, hayatının son anlarındaki ölümcül sessizlik içinde, hiçbir parmağın çalamadığı gönül alıcı çenk ezgileri eşliğinde acıklı bir şekilde el ayak çırparak dansa kalkabilen umutsuz veremli Gide'e de. İçkinin ve uyuşturucunun gücüyle gitmediği yerlerden, görmediği şeylerden teselli edici, heyecan verici haberler getirebilen Viraf'a da. Ak mı ak bir yakine ve sımsıcak bir huzura eren Hallaç'a da. Kapkara bir yakine ve soğuk bir huzura ulaşan Kafka'ya da. Yemyeşil bir tan vaktiyle büyülenen Schandel'e; sapsarı bir şiirle değişen Buda'ya; kalmak için iki bahane bulan Mihr'e; bir esire gönül veren Mihrave'ye; kendisine bir slogan yeten kimseye; eski püskü abalarını bu âlemin gök kubbesi altında bir yere asmış olan bütün bilgelere, ariflere ve âşıklara; gönüllerini küçücük şeylerle hoş tutan, yeryüzü açlıklarının yemek sofrası; ırmaklar susuzluklarının çeşmesi olan kimselere imreniyorum!

Bana gelince, benden söz etmek ne kadar acı vericidir!

Geçip giden bir bulut parçasının titrek gölgesi gibi, bu çöl gurbetinin kızgın bağrına düşmüş halde, bu gök kubbenin altında, bu kelimelerin yorgun ve yaşlı omuzlarına yüklediğim, yeryüzünün sırtına bindirdiğim ağır yükü sırtlayacak kimse var mı diye bakıyorum.

Bu İblis gönüllü yaşlı Machiavelli, boynuma kızıl demirden bir zincir geçirmiş, iki yanımda iki oğlu, kuduz kurtla hilekâr tilki, kollarımı ağızlarına almış, acımasız ve zehirli dişlerini içine geçirmişler.

Sen ey benim mesajlar getiren Cebrail'im! Sen ey benim zulme uğrayan masum Meryem'im!

Günahkâr Ferisiler ile altına kul olmuş Sezar'ın kölesi Yahudiler, başıma dikenden bir taç geçirmiş, senin suskun minarenin üzerinde beni çarmıha germişler!

Ne yapabilirim? Beni zincirlere vuran bu mihrace, nicedir oğulları arasında bölüştürmüş; işte kendisine isyan etmiş olan ben, kendi hicretimde buralara kadar gelmişim.

Dünyayı arkamda bırakmış, tarihi sona erdirmişim. Şimdi ise söylenmemek üzere taşıdığım kocaman, dağ gibi bir sözler yığınına ulaşmışım; canımın göğsüne düşen, boğucu ve korkunç baskısı altında ölümün boğazıma kadar geldiğini, nefes yolumu tıkadığını hissettiğim ağır bir dağ.

Ah! Daha ne zamana kadar, daha niceye dek, bitsin, hafiflesin, bu enkazın baskısı biraz azalsın diye bu dağın üzerini kelime kelime kaldıracağım da kaldıracağım?

Ne dağ ama! Vahşi, acımasız ve ağır, çelik sertliğinde kurşundan bir dağ sanki. Yüreğinde bütün yanardağ patlamalarını yutmuş ve söndürmüş bir dağ. Alttan, yeryüzünün içindeki erimiş korkunç ateş okyanuslarına bağlı.

Hasta ruhumun ince ve yaralı kabuğuna vuran kırıcı dalgaları, sanki bütün kâinatı, hemen şu anda göğü başına geçirecek gibi bir depremle sarsacağını; yaratılışın o ilk perişan gecesinde, yokluğun sessizliğini bozan, birikmiş ateş yığınlarını dağıtan fırtınalar koparan rüzgârların deli kırbacını acımasızca yüzüme indirip vuracağını hissediyorum.

Ne kadar acıklı!

Bu odanın dışında nasıl da bir yağmur var! Ne yağmuru? Sanki tarihin bütün keder bulutları hep birden üzerime yağmaya başlamış!

Nasıl bir acıyla, nasıl bir yangınla yazarak kavrulduğumu kimse bilmiyor!

Bu yeryüzünün kör kaderinin ayakları altında, nelerin kurban olduğunu kim nereden bilecek! Bu mihrapta, vebaya tutulmuş bu masum yavruları kimse tanımıyor. Efsaneler ülkesinde kurulmuş olan veba şehri Oran'ın tek gerçek sakini benim!

Ne kadar tanıdık ve alışıldık bir hararet! Bedenim ateş gibi!

Ne desem? Söylemek mi? Daha ne zamana kadar, göklerin ortasına dek yükselen, meleklerin uçuş gölgelerini eteklerinde gördüğüm bu dağın üzerinden biraz olsun hafiflesin, nefes almak kolaylaşsın diye kelime kelime yük kaldıracağım?

Hayır, olmaz, yapamam, başladığım cümleyi bitirecek gücüm yok. Ah! Bu cümleler ne kadar ağır ve uzunlar. Hangisine başlasam, onu bitirmek ve omzumda öylece yüklü duran o ağır anlam yükünü yolun sonunda yere koymak için sanki fersahlarca, hayır, tam olarak iki bin yüz küsur fersah taş yolu yokuş yukarı göğsümün üzerinden sürünerek tırmanmam gerekiyor. Ne kadar yorgun olduğumu kim biliyor ki? Bir adım dahi atmam imkânsız. Ey tutsak ruh, sen bu yaşlı Machiavelli'nin bana neler ettiğini nereden bileceksin? Ey susuz güvercinler! Bu ıssız ve kupkuru yüzyılların serabında neler çektiğimi ne bileceksiniz? Şamas, bu engin ve korkunç gecenin derinliklerinde kayboldu. Zeus dünyaya hâkim oldu. Promete, yalnızlık Kafkas dağlarında, Sakalar ülkesinin gurbetinde, zincire vuruldu; ciğer yiyen akbaba onu, bu mahkûm gece, kış ve toprak veren o tanrısal ateşin suçuyla cezalandırıyor. İyo yeryüzünde hâlâ avare; bense, gözleri benim için ağlayan, elleriyse beni zincire vuran bu aşağılık Hephaistos ile aynı evdeyim!

Vahşilerin ve çocukların konuşması, ne kadar rahat ve güzeldir. Cümleleri yoktur; kelimelerle konuşurlar; bir şekil, bir hece, bir işaret.

Yapamam, ne kadar yorucu ve zordur mübteda ile haberin, fiil ile failin, üstüne üstlük onca eklerin yükünü çekmek. O da tek bir söz söylemek için! Şimdi anlıyorum "nale" nedir "ah" nedir. Bunlar, üst üste sıkışmış ağır cümleler ve uzun ibare dizileridir; ne rahat, ne güzel! İçimden inlemek geliyor. Artık cümle kuracak gücüm yok. Ah, inlemeye ne kadar da muhtacım! Rozas doğru söylüyordu: "Ey gönlüm! İnlemekte nasıl bir lezzet olduğunu, ardı sıra ne güzel, ne rahat bir aydınlığa ve hafifliğe sahip olduğunu bilemezsin... Tanrılar bile inler... Çöl kurtları bile inler..."[107]

Ama nasıl anlatsam? Bütün vahşilerin, çöl adamlarının, kurtların, kartalların, savaş ve kahramanlık tanrıçalarının gururları, bütün tanrıların böbürlenmeleri, hepsi boğazıma dökülmüş sanki!

Hayır, ben asla inlemem. Yüzyıllardır inlemek yeter. Ben haykırmak istiyorum. Bunu yapamazsam, susarım. Suskun ölmek, inlemekten iyidir. İnlemek, şu yaşlı Machiavelli'nin çocuklarını gurura kaptırır.

Şimdi ben, sınırsız bir denizin sahiline geldim; acılar içinde dalgalanan bir deniz; bu cahiliye sessizliği çağlarında, hiçbir duyguya kaynaklık etmemiş, temiz ilahi ilhamlardan bir deniz. Tarihin bu ıssızlığında, hiçbir anlayışın sedefine sığmayan o değerli gayp incilerinden bir deniz.

Ey Apollon'un yanık ruhu! Ben bu testileri nasıl doldurayım da susamış olan senin eline vereyim? Ey bu pazarın kirli ırmağı yanı başında akan! Biliyorum, susuzsun, ama bu denizi testiye doldurmak imkânsız. Kaç yudum umuyorsun? Ama olmaz, bu denizden yudum yudum su almak imkânsız. Bütün hayatım yudum yudum bu suya yazıldı, bütün ömrüm inim inim mahvoldu. Yirmi yılım bu kısırlıkta geçti. Artık yeter! Ya haykırış ya sessizlik; ya taşkın ya susuzluk. Üçüncü bir yol yok. Bu deniz

107 Les Murmures d'un Ange Solitaire. Bir de "Estetik", Hegel, Fransızca, C. 1, s. 42.

baştan sona tek bir söz, biteviye bir söz! Söylememek için bunca sözler söylediğimiz o söz, ne kadar da kısır! Olmaz, yapamam, sana yudum yudum su içiremem. Biliyorum, susuzsun; yüreğim senin yakıcı susuzluğunda kaynayıp eriyor. Ölmeyesin diye, benim için kalasın diye, ateşten kavrulmuş başına ve yüzüne, yarılıp gövermiş dudaklarına, susuzluktan yanmış ciğerine, berrak sularından bir damla tatlı su serpmeyi ne kadar isterdim. Ey benim için hava gibi olan, benim hayatım sende nefes almaktır. Ne var ki benim susuz, güneşin yakını dostum, bu deniz, soğuk, tatlı ve içimli suların denizi değil; zemheridir, ergimiş ateşten, akışkan ateşlerden bir okyanustur. Cehennemde doğup çağlayan okyanuslardan! Bense şimdi, bu sözler okyanusunun kıyısında, Tanrı'nın gazap ateşiyle, kızarmış demirler gibi eriyerek dalgalanan, o biricik "kelime"[108] incisi içine düşürülmüş sözlerden bir okyanusun kıyısında durmuşum. Onun yakıcı alevleri içimde tarifi imkânsız bir yangın çıkardı. Yazacak olsam kelime yanar; söyleyecek olsam dil yanar; onu düşünmekten bile korkarım; hayalimi ona yaklaştırmaktan bile korkarım; yanar, ateşin buharı, çılgınca kaynayıp köpüren bu engin denizin yüzeyinden kalkarak gökyüzünü ufuktan ufka karartmış ve ben, yangında bir hayalet gibi, her an daha yoğun şekilde yükselen bu korkunç ateş bulutlarının arasında kaybolmuş ve boğulmuşum...

Nasıl anlatayım? Neyi anlatayım?

Ey benim sevgili susuzum! Benim yaralı imanım! Bu kızgın serap içinde, yüzyıllardır bana, titrek ve avare ellerime umut bağlayarak bakmakta olan masum gözlerinden utanıyorum. Yolumu gözlemekte olan çatlamış açık dudaklarına, o incecik tatlı boğazına içim yanıyor. Ey geceye bürünmüş korku dolu hurmalıklardaki iniltilerimin boğazı! Ey bu toza toprağa bulanmış yeryüzünün sükûtunda, göklerin haykırışlarının boğazı!

[108] "Başlangıçta hiçbir şey yoktu; "kelime" vardı ve o kelime Tanrı idi." (Tevrat) Hıristiyanlıkta "le verbe", Kur'an'da "kelimetullah".

Bütün ömrüm inleyerek heder oldu; bütün hayatım su üzerinde yudumlamakla geçti! Şimdi yokluk denizinin bu sahilinde beklemekteyim; putum kırılmış; İsmail'im boğazlanmış, ışık kulem sönmüş, mabedimin minaresini duman sarmış. Kabil'in oğullarının işgali altında, kurdun kız kardeşinin yönetiminde! Bense utanç içinde, perişan bir halde, bir saat sonra güneş batının tepesinden batacak ve sen "ey benim dertli ruhum", uzak iklimlerin seher vakitlerindeki temiz pınarların soğuk ve tatlı sularıyla dolu testileri elimden almak için yanıma geleceksin, hangi yüzle kapıyı yüzüne açacağım diye acıklı ve dertli düşünceler içindeyim.

Şu anda, ayak seslerini yüreğimin dertli ve karasız sessizliği içinde duyuyorum; Ebulalâ ile birlikte yaşadığım benim kapkara zindanıma doğru geliyorsun; bense aczimden ve utancımdan dolayı titriyorum.

Benim olduğum bu yerde, "var olma"nın da yaşamak kadar dayanılmaz olduğunu kim bilecek?

Benim efsanem bitti artık. Bunun son konak olduğunu hissediyorum. Artık ne bir kervanın çan sesi, ne de bir göç sesi! Yalnızlık, benim ebedî istirahatgâhım, acı ve sessizlik ebedî yalnızlığımın ortağı!

Gün batımının umutsuz ve keder renkli sessizliği ağır ağır ilerliyor; beni bu çölde avare bir gölge gibi kendi içinde yok ediyor. Kâinat bir kez daha bir gece okyanusuna dalıyor. Gece dünyanın üstüne sanki bir daha hiç kalkmayacakmış gibi çöküyor. Sanki hiç dün olmamış, yarın da olmayacak. Bense bir hayalet gibi bu sessiz dağ gecelerinden, uykuya dalmış sahralardan, umutsuz viranelerden, yaslı mezarlıklardan, pis, kokuşmuş şehirlerden kaçıyorum. Ağzımı şarkılara kapamış, terennümlere dudak bükmüş halde, bu umutsuz çöle baş koyuyorum, artık biteyim diye...

Siz susuz kuşlarıma içim yanıyor! Size söz verdiğimi, ey hep karanlıklarda uçmuş olan güvercinler, size, o sudan soğuk ve tat-

lı yudumlar armağan etmek üzere, uzak mı uzak dağlara, yeryüzünün karamsar ufuklarının ötesine, bir taşın içinden akan bir pınara gittiğimi nasıl söylesem?

Ne diyeyim? Nasıl diyeyim? Havası ağır ve yakıcı ateşten buharla dolu; yeri, vadisi, ovası erimiş korkunç ateş selleriyle örtülü bir yanardağa geldim. Yanardağın geniş ve kızıl ağzı, zincire vurulmuş kızgın bir delinin ağzı gibi kaynayıp köpürüyordu.

Benim kanatları kanlı masum kırlangıçlarım! Ben işte bu pınara vardım, benim pınar başım buydu.

Mabedimin mahkûm ruhu, yağmursuz asıların susuzu!

Testileri öylece kupkuru, toz toprak içinde geri getirdim.

Onları sana, bu başarısız hicretten umutsuzca döndükten sonra beni görmeye gelecek olan sana gerisin geri vermekten utanıyorum.

O cennetin gece kandilinin incisini, bir "Kara taş"a çevirmişler.[109]

Testileri şuracıkta, şu taşa vurup kırmak istiyorum.

Testinin birini gözyaşıyla doldurdum, birini de kanla. Bu ikisini saklıyorum.

Nilüfer üzerinde bir damla gibi, hayata gecesinin pençesine düşmüş bir çiğ tanesi gibi, ağır ağır, göstermeden, ölüm güneşinin doğmasını arzu ederek oturmuş, suskun gözlerimi doğunun mor dudaklarına dikmişim...

Ey benim ilkbaharsız kırlangıçlarım, rüzgârda avare olmuş aslançiçeklerim, geri dönün!

Ve sen, benim sevgili yaralı susuzum!

Gözlerini bana dikme; kapat, onları görmek bana acı veriyor...

109 Haceru'l-Esved, başlangıçta beyaz bir kapıydı, rivayete göre Âdem onu cennetten getirdi.

NEVRUZ

1346/1967 yılının İsfend (Şubat-Mart) ayında, tarih öğrencileri ilmî bir gezi için Irak'a gittiler. Başlangıçta ben de gidecektim, ama son anda birden kısmet olmadı! Nevruz'u yolculukta geçirerek orada kutlamaları gerektiğinden, bu yazıyı değerli meslektaşlarımın isteği üzerine yolda o topluluk içinde okunmak üzere yazdım. İşte o "olay"ın anısına!

Nevruza dair yeni sözler söylemek güçtür. Nevruz millî bir bayramdır. Millî bayramın ne demek olduğunu herkes bilir. Nevruz her yıl kutlanır, her yıl ona dair sözler söylenir. Çok şey söylenmiş, çok şey işitilmiştir; öyleyse tekrar etmeye gerek yoktur. Neden olmasın, vardır. Kendiniz bile Nevruzu tekrar etmiyor musunuz? Öyleyse Nevruza dair bu sözleri de tekrar tekrar dinleyin. İlimde ve edebiyatta tekrar bıktırıcıdır, boşunadır. Akıl, tekrardan hoşlanmaz, oysa duygu tekrarı sever, tabiat tekrarı sever, toplum tekrarla güçlenir[110], duygular tekrarla yeniden can bulur.[111] Nevruz, içinde tabiatın, duygunun ve toplumun üçünün de etkin olduğu güzel bir hikâyedir.

Nevruzun uzun yüzyıllar boyunca dünyadaki bütün bayramlara karşı iftihar etmesinin nedeni, yapay bir toplumsal sözleşme veya dayatılmış siyasi bir bayram olmayışıdır. Nevruz dünyanın bayramıdır; yerin, göğün ve güneşin sevinç günüdür; çiçek açmaların coşkusu, yeni doğuşların heyecanıdır, her başlangıcın heyecanıyla dolup taşmaktadır.

Başkalarının bayramları, genellikle insanları fabrikalardan, tarlalardan, ovalardan, çöllerden, sokaklardan, çarşılardan, bahçe-

[110] "Gelenek" böyle bir şeydir.

[111] Taftazanî, Mutavvel'de, tekrar konusunda: "Söz kusurlarındandır, ama sevgiliyi anmak hariç, çünkü bu, caiz olduğu gibi, onun adını sanını anmak söze değer katar." der.

lerden ve ekin alanlarından, odaların içine, tavanların altına, kapalı kapıların arkasına toplar: Kafeler, kabareler, bodrumlar, salonlar, evler... Petrolle ısınan, lambayla aydınlanan, dumanlarla titreşen, boyalarla güzelleşen; kâğıttan, kartondan, balmumundan çiçeklerle, tütsü ve esans kokularıyla süslenen bir atmosfer... Oysa Nevruz, insanların elinden tutarak onları, tavan altlarından, kapalı kapılardan, boğucu ortamlardan, şehirlerin ve evlerin yüksek duvarları arasından tabiatın özgür ve uçsuz bucaksız eteklerine götürür. Baharla ısınan, güneşle aydınlanan, yaratılış ve yaratış heyecanıyla titreyen, rüzgârın ve yağmurun sanatıyla güzelleşen, tomurcuklarla, filizlerle, yeşilliklerle, yağmur kokusu, yarpuz kokusu ve toprak kokusuyla kokan, yağmurun ıslattığı tertemiz dalların süslediği tabiatın...

Nevruz, büyük bir hatıranın yenilenişidir: İnsanın tabiatla akrabalığının hatırasının. Her yıl, kendi yapay, sahte ve karmaşık işleriyle oyalanarak annesini unutan bu unutkan çocuk, Nevruzun heyecanlı hatırlatmalarıyla onun kucağına yeniden dönüp bu geri dönüşü ve yeniden görüşmeyi onunla birlikte kutlar. Çocuk, kendisini yeniden annesinin kucağında bulur, çocuğunun yanındayken sevinçten annenin yüzünde çiçekler açar, özlem gözyaşları yağar, sevinç çığlıkları atar, gençleşir, yeniden hayat bulur. Yusuf'unun yüzünü görerek gözleri açılır, uyanır.

Yapay medeniyetimiz, karmaşıklaşıp ağırlaştıkça insandaki tabiata dönüş ve onu yeniden tanıma ihtiyacını daha hayatî hale getirmektedir. Bu yüzden, yaşlanan, eskiyen ve bazen anlamsızlaşan geleneklerin aksine, gitgide güçlenmekte olan Nevruz, her halükârda daha genç, daha parlak bir geleceğe sahiptir. Çünkü Nevruz, Lao Tzu ve Konfüçyüs zamanından Rousseau ve Voltaire zamanına kadar süren eski bir savaşı barışa götüren üçüncü bir yoldur.

Nevruz, sadece dinlenmek, eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek için bir fırsat değildir; toplumun zaruri ihtiyacı, bir milletin hayatî gıdasıdır da. Değişme, gelişme, çözülme, yok olma, çökme ve ortadan kalkma temeli üzerinde kurulmuş bir dünyada, sa-

bit kalan, kesinlikle değişmeyen ve sürekli olarak ayakta duran tek şeyin sadece değişim ve istikrarsızlık olduğu bir yerde, bir milleti, bir toplumu, her şeyin üzerinden geçerek ezen, her dayanağı yıkan ve her şirazeyi çözen bu acımasız zaman arabası karşısında yok olmaktan koruyabilecek şey ne olabilir?

Hiçbir millet, bir nesille, iki nesille şekillenmez; millet, birbiri ardı sıra gelen pek çok neslin oluşturduğu bağlar topluluğudur. Ancak zaman, bu acımasız kılıç, nesillerin bağını koparır. Toplumumuzun ve milletimizin ruhunu yaratan atalarımızla bizim aramıza tarihin korkunç çukuru kazılmıştır, boş çağlar bizi onlardan ayrı düşürmüştür. Bizi zaman cellâdına görünmeden bu korkunç tarih çukurundan geçirerek geçmişimizle ve atlarımızla tanıştıran şey sadece geleneklerdir. Sadece bu geleneklerin kutsal çehresinde, onların kendi zamanımızdaki varlığını, yanı başımızda, "kendi kendimiz"de hisseder, kendimizi onların arasında görürüz. Bu bakımdan Nevruz bayramı bu geleneklerin en sağlam ve en güzellerinden birisidir.

Nevruzu kutladığımız sıralarda, sanki kendimizi bu topraklarda her yıl kutlanan bütün Nevruzların içinde hazır buluruz ve böylece kadim milletimizin tarihindeki aydınlık ve karanlık sahneler, beyaz ve kara sayfalar gözlerimizin önünde resmigeçit yaparak birer birer geçer. Milletimizin her yıl bu topraklarda Nevruzu kutladığına duyduğumuz inanç, beyinlerimizde şu heyecanlı düşünceleri uyandırıyor: Evet, her yıl, hatta İskender'in bu toprakların yüzünü milletimizin kanıyla boyadığı o yıl bile, Taht-ı Cemşid'den yükselen heybetli alevlerin yanı başında, orada, o sırada felâkete uğramış halkımız Nevruz'u daha ciddi, daha büyük bir inançla kutluyordu. Evet, her yıl, hatta Kuteybe ordusunun kızıl renkli Ceyhun kıyılarına çadır kurduğu, Muhalleb'in Horasan'da sürekli katliamlar yaptığı yıl bile, yaralı şehirlerin kederli dinginliği içinde, soğuk ve sönük ateş tapınaklarının yanı başında, Nevruz sımsıcak ve coşkulu bir şekilde kutlanıyordu.

Tarih, Arapların bu toprakların tümünü cahil bir halifenin kılıcı altında susturduğu dönemlerde, şehirlerdeki katliamları, evlerin yıkılmasını, orduların dağıtılmasını anlatarak halkı ağlatan, sonra da arpını alıp: "Eba Tîmâr! Biraz da şenlik lâzım" diyen Sistanlı bir adamdan söz eder tarih. Nevruz, bu yıllarda da ona benzeyen bütün başka yıllarda da işte böyle bir şenlik olmuştur, ayyaşlık ve başıboşluk olmamıştır. Bu milletin kalıcılığının, sürekliliğinin ve varlığının ilânı olmuştur. Zamanın ve onun yıkıcı olaylarının sürekli olarak koparmaya uğraştığı geçmişe bağlılığın bir simgesi olmuştur.

Nevruz, her zaman değerli olmuştur; muğların[112] gözünde, mubedlerin[113] gözünde, Müslümanların gözünde, Şii Müslümanların gözünde hep değerli sayılmış, kendi dilleriyle ondan söz etmişlerdir. Hatta filozoflar ve bilginler derler ki: "Nevruz, Hürmüz'ün dünyayı yaratmaya başladığı yaratılışın ilk günüdür. Altı gün bu işle uğraştı ve altıncı gün dünyanın yaratılışı son buldu. Bu yüzden Ferverdin'in[114] ilk gününe Hürmüz adı verilmiş ve altıncı gün kutsal sayılmıştır."

Ne güzel bir efsane, gerçeklerden daha güzel! Sahi, herkes baharın ilk gününün, sanki yaratılışın ilk günü olduğu gibi bir duyguya kapılmıyor mu? Eğer Tanrı, bir gün dünyayı yaratmaya başlamışsa, o gün kesinlikle bu Nevruzdur. Kesinlikle bahar yaratılışın ilk mevsimi, Ferverdinin ilk ayı, Nevruz da ilk günüdür. Tanrı, dünyayı ve tabiatı kesinlikle güzün, yazın ya da kışın başlatmamıştır. Kesinlikle baharın ilk gününde bitkiler açmaya, ırmaklar akmaya, tomurcuklar baş vermeye ve filizler açılmaya başlamış; yani Nevruz olmuştur.

Hiç kuşkusuz ruh bu mevsimde doğmuş, aşk bu gün ortaya çıkmış, güneş ilk Nevruzda doğmuş, zaman onunla başlamıştır.

[112] Muğ: Zerdüştî din adamı. (Çev.)

[113] Mubed: Zerdüştî din adamlarının başı. (Çev.)

[114] Ferverdin: İran takviminde, yılın ilk ayı 21 Mart - 20 Nisan. (Çev.)

Bütün kavmî renkleri silip gelenekleri değiştiren İslâm, Nevruza daha fazla parlaklık vermiş, onu bir şirazeye sokmuş ve sağlam bir dayanakla, İranlıların Müslümanlaşma dönemlerinde yok olma tehlikesinden korumuştur. Ali'nin hilafete seçilişi ve Gadir-i Hum'da vasi olarak tayini de bu sırada olmuştur. Ne ilginç bir rastlantı! İranlıların İslâm'da Ali'ye ve Ali'nin yönetimine duydukları o samimiyet, inanç ve aşk, Nevruz'a bir dayanak olmuştur. Böylece millîliğin canıyla yaşayan Nevruz, aynı zamanda dinî bir ruh da kazanmıştır. Millî ve ırkî bir gelenek, bu ülke halkının gönüllerine yerleşen yeni bir dinî inanç ve güçlü bir aşkla kenetlenip sağlamlaştı, kutsallaştı ve Safevîler zamanında, özel dualarla birlikte kendisine has bir ihlâs ve imana bürünerek resmen Şiiliğin bir şiarı halini aldı. Öyle ki Aşura ile Nevruzun aynı güne denk geldiği bir yıl, Safevî padişahı, o günü Aşura, ertesi günü de Nevruz olarak kutladı!

Nevruz, nice yüzyılların tozunun yüzüne konduğu bu ihtiyar, kendi uzun tarihi boyunca, bir dönem muğların yanı başında, güneşe tapanların kendisine seslenen dualarını işitmiş; ardından Zerdüştî ateş tapınaklarının yanında mubedlerin kutsal ilahileri, Avesta'nın ve Ahuramazda meleklerinin ezgileri kulağına okunmuş, ondan sonra da Kur'an ayetleri ve Allah'ın diliyle övülmüştür. Şimdi, buna ek olarak, Şiiliğin namazı ve duasıyla, Ali'nin ve yönetiminin hakikatine duyulan aşkla yaşatılmaktadır. Asırlar boyu bütün nesillerle, atalarımızın hepsiyle birlikte uzunca bir zaman geçirmiş, bugünden başlayarak Cemşid'in efsanevi dönemlerine dek yaşamış olan bu ihtiyar, bütün o değişik çehreleriyle bizimle birlikte olmuş; büyük görevini, her zaman aşkla, vefakârlıkla, samimiyetle güçlü bir şekilde yerine getirmiştir. Bu görev, bu umutsuz ve yaralı milletin yüzündeki solgunluk ve üzgünlük rengini kazımak; bu belâlarla dolu toprakların halkının ruhunu, tabiatın hayat veren şen şakrak ruhuyla kaynaştırmaktır. Daha da önemlisi, tarihî olayların kavşağında oturmuş bulunan, cellâtların, yağmacıların ve kılıçlarıyla başlardan dağlar gibi minareler yapanların parça parça ettikleri

bu milletin birbirini izleyen nesillerini birbirine bağlamak ve yüzyılların somurtkan ve yabancı duvarlarının aralarına girip derin bir unutkanlık çukuru ile ayrı düşürdüğü birbirinin yakını olan bütün gönüller arasında bir birlik anlaşması oluşturmaktır.

Biz, bu an içinde, yaratılışın başladığı bu ilk anlarda, yaratılışın ilk günü olan Hürmüz gününde Nevruzun Ahurayî ateşini yeniden yakıyor ve vicdanımızın derinliklerinde, hayalin ayaklarıyla, boşa geçmiş çağların kara ve ölümcül çöllerinden geçiyor, topraklarımızın temiz göğü ve parlak güneşi altında kutlanmış olan bütün Nevruzlara, kanları damarlarımızda akan, ruhları yüreklerimizde atan bütün kadınlar ve erkeklerle birlikte katılıyoruz. Böylece, bir millet olarak var oluşumuzu, çağların kök söktürücü kasırgaları, kopuş ve değişim kargaşaları içinde ölümsüzleştiriyor; bizi kendimize yabancılaştıran, "içimizi boşaltarak" kendisine köle eden, şahsiyetimizi silerek bu yağmacı Batı'ya yem etmek isteyen bu düşman çağın saldırısında, milletimizin tarihi ile efsanelerinde yer alan bütün nesillerin bu buluşma yerinde onlarla bağlılık sözleşmesi yapıyor; hiç ölmeyelim diye, bu büyük beşeriyet çölünde, kökleri zenginlik, kutsallık ve yücelikle dolu bir kültürün derinliklerinde bulunan ve kendi asaleti temelinde tarihin geçiş yollarında durmuş olan bir millet olarak hakiki devamlılığımızı yeryüzü sayfalarına kaydedelim diye, bu aşk emanetini onlardan ödünç olarak alıyoruz.

İNSANLAR VE SÖZLER

Bugün, bu gece elim kaleme gitmiyor. Parmaklarım kendinde değil, emrimde değil; boşuna uğraşıyorum onları teskin edip yatıştırmaya. Bir anda öyle bir duyarsızlaştılar ki hâlâ sersem gibiler, hâlâ sersem gibiyim. Çalışma masamın başına geçip saatlerce "haydi yaz" diyecek halde değilim. Kelimeler, hayalimin göğünde öyle hızlı, öyle sersemce dönüyor, yüzüyor ve dans ediyorlar ki hiçbiri kuyruğunu elime kaptırmıyor. Sabahtan beri, ertesi günün sabah altısı olduğu halde, hiçbirisinin yakasından tutamadın, ne kadar uğraştımsa olmadı. Bir ürpertinin beni uyandırdığı dün sabahtan beri kendime gelemedim. Şems-i Tebrizî'nin bir ömür boyu kıvranmasına rağmen neden tek tümce olsun konuşamadığını, bir beyit olsun şiir söyleyemediğini şimdi şimdi anlıyorum. Olmuyor, yazmak, konuşmak, şiir söylemek için Mevlana'nın seviyesinde kalmak gerekiyor. Şems-i Tebrizî'nin sınırlarına ayak basmışsan, artık kendi kontrolünde değilsin demektir; orası hüzünlü raksların, acıklı ve sarhoş el çırpmaların yeridir, oturmanın, yazmanın yeri değil.

Şu anda hayalimde bir noktaya takılıp kalmış haldeyim; gözlerim suskun bir delinin gözleri gibi esrarengiz bir dehşet içinde göremez, kıpırdayamaz olmuş, açılıp kapanmayı unutmuştur.

Şimdiye dek, dilin konuşmasını işitiyordum, kalemin konuşmasını okuyordum, tefekkürün konuşmasını, hayalin konuşmasını, kalp atışlarının konuşmasını, ruhun acıklı çırpınışlarının konuşmasını, kızgınlıktan sesi şakakları dövdüğü sırada nabzın konuşmasını, sükûtun konuşmasını anlıyordum. Bir bak hele kaç dil biliyorum! Kaç dil konuşuyorum! Hangi sözlerin hangi dille söylenmesi gerektiğini bilirim ben, bu dillerin her birinin hangi sözleri söylemeye yaradığını bilirim. Ağzın içine yerleştirilmiş etten dille söylenmesi gereken sözler var, bir de söylenmesi gereken, ancak birilerine değil, muhatapsız sözler... Bir de duymaması şartıyla birilerine söylenmesi gereken sözler var. Sakın yanılmayasınız, bu sözler başkaları hakkında söyle-

yip de işitilmesini istemediğimiz sözlerden başkadır. Hayır, bunlar bir şey değildir, buna benzer nice değersiz sözler vardır. Herkesin böyle sözleri olur. Ben, birilerine, bir muhataba söylenecek sözlerden bahsediyorum. Ondan başkasına söylenemeyecek, ondan başkasına söylenmemesi gereken, ama onun da bilmemesi, işitmemesi gereken sözler. Yüksek, güzel ve tatlı sözler bunlardır, muhatabının bile namahrem olduğu sözler! Peki, bunlar nasıl sözlerdir? Bu nasıl bir muhataptır?

Birinci soruya cevap veremem, beni mazur görün, sadece ikinci soruya cevap vereceğim: İnsanlar dört çeşittir. Aslında bin çeşittir ama bu çeşitlerin hepsi işimize yaramaz. Bizim işimiz bu dört çeşit insanladır:

1. Evlerinin taç kapıları yüksek, görkemli ve göz alıcı olan insanlar. Sanki bir köşkün taç kapısıdır; göreni kendisine çeker, gözünü doldurur, ruhunu fetheder, taç kapının göz kamaştırıcı ihtişamı ve büyüklüğü karşısında ağzı açık kalır, korka korka, titreyerek, ihtiyatla, yavaş yavaş onun büyük ve ağır kapısını açar, hem de ne güçlüklerle! Ne zorluklarla! Ne kadar güç kullanmak gerekir! Ne korkulara kapılmak gerekir! Bir şehrin ana kapısına veya bir kale veya sur kapısına benzeyen bu kocaman kapıyı döndürmek ne kadar yorucudur. Kalın ve sağlam payandalarının üzerinde azıcık kaysın, yarım yamalak açılsın diye ne çok güç kullanmak gerekir. Bu askerî kalenin ağır, gösterişli ve kocaman kapısı, ne zaman bakacak olsan başından şapkanı düşüren bu yüksek taç kapı, büsbütün açılmaz, kolay iş değil, sadece yarı aralanır. Ne sesler çıkarır, ne gürültüler! Gıcır, gıcır, gıcır! Kapı yarı aralanır! Bu taç kapının ihtişamı karşısındaki küçüklüğü yüzünden kendisini, kapının arasından veya altından sürünerek girmesi gereken bir kedi gibi hisseden seyirci, bu Alamut'un içine adım atınca ne görür dersiniz? Altmış yedi metre karelik mozaik bir bahçe avlusu! Bir de duvarların kapladığı birkaç metre, yani her duvar için otuz beş santimetre hesaplayarak bu altmış yedi metreden çıkarmak gerek. Dört buçuk karış adım atsan karşıki duvar yakana yapışır: "Nereye?" Bitti,

hepsi buydu işte! Neydi biten? Bu binanın alanı bitti, avlu bu kadardı işte. Ne! Sekiz metre yüksekliğinde taç kapıya karşı, dört metre yirmi altı santimetre uzunluğunda bir avlu mu? Evet. Göreni aşağılayan o muhteşem, gösterişli taç kapı, şu dört karış mozaik, ortasında bir çini havuz, iki tarafında belli belirsiz altı mozaik tuğla: Al sana bahçe! Altın yaldızlı kapıda üç dört çiçek saksısı, şamdan, 1.75 santim yüksekliğinde ince tuğla duvarlar... Hepsi bu. Bu ne biçim bir bina avlusudur? Burada arsanın kıymeti yoktur, bedavadır, öyleyse ne diye bu kadar küçük?

Avlunun şu köşesinde yer alan, en belirgin, ciddi, seçkin, değerli, görkemli, gerekli, yararlı, önemli, göz alıcı bina nedir? Ne olduğunu bilmiyor musun? Hayır, bilmiyorum. Vay kepaze! Biliyorsun, ama dalga geçiyorsun. Hayır, ne olduğunu bilmiyorum. Pis kokusundan da mı anlamıyorsun ne olduğunu? Haa... Evet. Anladım, aman aman, kapatın kapısını! Kapısını kapattılar. Öyleyse neden hâlâ...? Şey işte, içine aspiratör koymamışlar da. Yok, yok, bu aspiratörün işi değil, hem aspiratör koymamakla da iyi etmişler. En azından bir şeyi anlamışlar, aspiratör koysalardı bütün havayı...

2. Bazıları tam aksine, mütevazı, samimi ve sade bir bahçe kapısına sahiptir; tek kanatlı, boyasız, ucuz fiyatlı, süsü deseni olmayan basit bir kapı. Üstüne herkesin eli yetişir; genellikle de açık durur. Kilidi, anahtarı, bekçisi yoktur. Bir el hareketiyle açılıverir. Korkusuz, kaygısız girilir içeri. İlerde açık bir ortam, sürekli akan bir su, ortada dallı budaklı, bol yapraklı yaşlı bir ağaç, altında, birisi veya birileri gölgesinde oturup uyur veya akşamüstü çay içip laflar diye ottan dikenden temizlenmiş, su serpilerek süpürülmüş bir toprak parçası. Orada, mozaik döşemelerden, yeşil alanlardan, çeşme suyuna bağlanmış, dört karış yükseldiğinde evin her yanını ıslatan, ütülü ve süslü elbiseler giyinmiş hanımları ve beyleri ıslatmasın, bir de çok su harcamasın diye hemencecik kapatılması gereken çocukça saçma fıskiyelerden, bu şımarık çalımlardan ve kodoşluklardan hiçbir eser

yok. Taklalar atarak güçlü, vakur ve cömert bir akışla akan bir ırmak, yaprakları ve meyveleri güneşi, hayret verici dalları ve budakları arasında kaybeden, görülmez hal getiren bir ağaç; altında, üzerine saçılan suların ıslaklığıyla gönül alıcı şarkılar mırıldanarak ortaya ıslak toprak kokusu yayan yumuşak ve temiz bir alan.

Bu alanın etrafında, özgürce birbirlerine yaslanmış, her yandan ellerini birbirlerinin boynuna sarmış ağaçların ve kır çiçeklerinin altından geçerek bahçenin içine giren pek çok kıvrımlı yol. Bu yollardan her biri seyirciyi bahçenin içine, hayır hayır, bahçenin bir köşesine götürmede. Seyircinin yüreğinde, henüz bu yolu bitirmemişken, başka bir yoldan geçip bahçenin başka bir köşesine ulaşma hasreti ve merakının artması, onu yoluna devam etmekten alıkoyarak başka bir yola çeker. Ama burada da gözlerini daha farklı bir yola dikip kendisini başka bir tarafa atıverir. Bu köşeden köşeye koşuşturmalar, bir yoldan bir yola gitmeler, bir taraftan bir tarafa sıçramalar sırasında, birdenbire bahçenin içinde kaybolduğunu anlar. Bahçenin neresinde olduğunu bilmez. Hangi yoldan döneceğini bilmez. Bahçenin giriş kapısı neredebilmez. Nereden girdiğini bilmez. Bahçenin nerede sonlandığını bilmez. Bahçenin sonuna hangi yoldan varacağını bilmez. Bahçe temaşasının ne zaman biteceğini, bahçede görülecek şeylerin hepsini görüp görmeyeceğini bilmez. Bahçenin tamamını görmek ve tanımak için ne yapması gerektiğini bilmez. Bahçenin duvarları nerededir bilmez.

Yavaş yavaş başı dönmeye, sersemlemeye başlar. İşte tam bu sırada binanın ihtişamı ve karmaşıklığı ruhunun üzerine çökerek kendisini hayrete düşürür. Daha ilerilere gidip daha çok dolaştıkça, şu düşünce kafasında daha fazla güçlenir: "Öyle anlaşılıyor ki ömür biter, bu bahçede görülecek şeyler bitmez; bu kıvrım kıvrım yolların sonu yoktur; ne kadar yürürsen yürü, sanki hiçbir zaman sona ulaşamayacakmışız gibi bu yollar daha fazla uzaklaşmakta ve uzamaktadır; sanki bu bahçenin hiçbir duvarı yoktur; çeşit çeşit ağaçların birbirine girmiş dalları ve

yaprakları arasında, o uzaklarda göze çarpan şey bir duvar değilmiş sanki; yanılıyoruz, biz ilerledikçe o geriliyor, biz yaklaştıkça o uzaklaşıyor! Tanrım! Neresi burası? Ben kayboldum, kendimi burada yitirdim, hiçbir çıkış yolu yok sanki. Hangi yoldan geldim, belli değil. Evimin yolunu unuttum, evimi de unuttum, sanki hep burada kalmalı, burada gezip dolaşmalıyım gibime geliyor. Baştan beri buradaymışım, burada dünyaya gelmişim gibime geliyor. Sanki geçmişte, hatırlayamadığım çok eski bir zamanda, burada yaşamışım da sonradan o köye, o küçük ve basık toprak eve götürülmüşüm gibime geliyor. Bir şeyler geliyor hatırıma, ben buraya batmışım, ama geri dönmek için boşu boşuna çaba harcıyor da değilim; ben buradayım...

3- (İzaha ihtiyacı olmayan kimseler için buna kısaca değinip geçiyorum:) Üçüncüsü, "hazır" olduklarında, "gâip" olduklarından daha fazla "var olan" insanlardır. Bunlar gâipken aslında yokturlar veya tam tersine, sadece var olduklarında hazır olup yokken gâiptirler. Elbette "hazır" bulunduklarında bile yok olan kimseler de vardır. Sayıca çok olsalar da aralarında üstatlardan, büyük ve yüce adamlardan pek çok parlak çehre bulunsa da bunları tasnif etmeye bile değmez!

4- Bir de "gâip" iken, "hazır" olduklarından daha fazla "var olan" insanlar vardır. Aman aman ne büyük, ne güzel, ne iyi insanlar! Vasatın çok çok üstünde insanlar. Ne büyük ganimettir bunlar! Hayat böyle adamların varlığına ne de çok muhtaçtır, hayati bir ihtiyaç! Nasıl desem, bunlar hayatın anlamı, varlığımızın ruhudurlar.

Bir kez daha söyleyeyim de keyiflenin:

"Gâip" iken, "hazır" olduklarından daha fazla "var olan" insanlar."

Bazen, işitmemeleri gereken sözlere muhatap olan insanlar işte bunlardır. Sürekli olarak konuşup durduğumuz insanlar bunlardır. Her zaman en güzel sözlerimizi, hatta duymalarından hoşlanmadığımız sözleri bile söylediğimiz insanlar bunlardır.

Hiçbir zaman göndermediğimiz halde hep mektup yazdığımız kimseler de bunlardır.

Özgün sözler, duyulsun diye söylenen sözler değildir, söylenmek için söylenen sözlerdir. Özgün yazılar, okunsun diye yazılan yazılar değildir, yazılmak için yazılan yazılardır. Bu tür sözler ve yazılar, daima dördüncü türden insanlara hitap eder. Bu yazılar ve sözler, bazen bu insanların, kendilerine has bu muhataplarının sınırını aşarak onlarla namahrem olurlar. Namahrem dedim, yabancı değil; arada çok fark var: "Bu durumda sözler o kadar çıplak hale gelirler ki muhataplarının gözleri önüne çıkmaktan utanırlar…"

Artık ısınıyorum, kelimeler daha uysal oluyorlar. Ah bir bıraksalar! Boğuldum! Odanda bile yalnız, kendi kendinle bırakırlar mı hiç seni? Vahşi bir toplumda yaşamak ne musibettir! Kaçmak bile mümkün değildir. Yalnızlık da en az toplum içinde olmak kadar zorlaştı. Of, ne kalabalık bir yalnızlık! Ne baş ağrıtıcı bir sessizlik! Yazı yazdığım anlar hayatımın yegâne samimi ve güzel anlarıdır. Ben yazmak için yaşıyorum. Sanırım Tanrı da bu işten tat alıyor ve ona değer veriyor. Mürekkebe, kaleme, yazdığı her şeye ant içiyor. Hemingway doğru söylüyor: "Ne zaman başkalarıyla bir saat geçirsem, yanlılığımı elimden alan boş işler beni yazmaktan alıkoysalar, günah işlediğim duygusuna kapılıyorum." Kelimelerden başka şeylerle geçen anlara yazık! Ama… Bırakmazlar ki…!

Ne diyordum? Dil türlerinden, söz türlerinden, insan türlerinden söz ediyordum. Konumuz insanların dördüncü türüydü. Böyle kişilerin değerini biliyor musunuz? Daha doğrusu, böyle insanlar tanıyor musunuz? Çok var mı onlardan? Ben bir kişiden başkasını tanımıyorum; bütün dünyada bir kişi! O resim! Canınım çerçevesinde, varlığımın kılıfında, içimdeki haremin duvarına astığım o tanıdık, soydaş ve mahrem yakının resmi. Kimin resmi? "O"nun resmi! Bundan önce birlikte yaşadığımız kişi. Sonra şaşırtıcı bir tufan koptu, yuvamızı viran etti, birbirimizi kaybettik, ben buraya onu aramaya geldim, bu yabancı ça-

tının altına! Biliyorum, o da beni bulmak için can atıyor. Ama bir ömür boyu arayış sonuçsuz kalmıştır. Beklemek boşunadır. Yine de ara sıra gölgesi ruhumun üstüne düşer ve yok olur. Bazen vicdanımın derinliğinden başını çıkararak benimle konuşur. O günlerin, o yerlerin hikâyesini birbirimize anlatırız. Bu susuz çölde, her nağme, her renk, her esrarengiz güzel tecelli, benim gönlüm için bir su sesidir. Suyu çok arama, susuzluğu ele geçir...

Neden hep böyle oluyor? Neden hep sözlerin dizgini elimden kaçıyor? Neden her şey raks etmeye, dönmeye başlamış, bütün kelimeler sarhoş olmuş, bütün cümleler firar etmiş? Neden kalem başı dönmüş bir halde hepsinin ardına düşmüşken eli boş dönmekte? Neden hiç kimse benim, sersemce, başı havada bir perişanlık içinde olduğumu bilmiyor? Nerede olduğumu bilmiyorum. Kendimi göklerde, yüksek dağların tepelerinde, ufukların uzak çizgilerinde uçarken, uçmaya başlamışken görüyorum. Gizemli bir esinti beni bir saman çöpü gibi oynatıyor. İyice görüyorum, buradayım, bir sobanın yanında, ama bu bir "kalıntı" sadece. Kendimi görüyorum, havanın ortasında dolanıyorum, meçhul bir girdaba düşmüşüm.

Şu anda ariflerin sözünü ettikleri "kendinden soyutlanmayı" hissediyorum, onu tecrübe ediyorum; şimdi bu "kalıntı", bu benim kendi "artığım" nasıl yazabilir, nasıl konuşabilir? Boşuna bir beklenti içindeyim, boşuna ısrar ediyorum, boşuna diretiyorum. Gidip biraz gazete karıştırayım.

Ne güzel gazeteler! Boşuna şikâyet ediyorum, alaya alıyorum bunları. Okumaya ne kadar da ihtiyacım var; düşünmeyi, anlamayı, dikkat etmeyi gerektirmeyen şeyler okumaya... Yürür gibi, parmak çıtlatır gibi, çocuklar gibi yalpalayarak, hafif, özgür ve rahatça okumaya. Heyecanla, şevkle, kendinden geçerek!

Ne kadar renkli gazeteler! Her biri yirmi otuz sayfa. Bayram özel sayısı. Ha! Demek bayram ha! Nevruz Bayramı. Bakalım neler yazmış?

Oh, ne rahatlık! Reklamlara bak hele! Falancanın falanca saatte ...ya cülusu, falanca ile prenses filancanın falanca gün ...ya cülusu. Biz üniversiteliler, ...nın arkadaşları ve tanıdıkları olarak ... kulübü ... ev...!

Maşallah! Ne mutlu onlara! Ne kadar rahat yürekleri, ne şen şakrak gönülleri var! Ne kadar güzel geçiyor hayatları! Ancak ben onları asla kıskanmıyorum; böyle mutlu olmaları ne kadar hoş! Benim canım böyle olmak istemiyor; onların benim durumumda olmalarını da istemem; Tanrı onları, bu mutluluklar için yaratmış. Onlar da benim derdime yakalanacak olsalar, bu demektir ki ben de onların derdine yakalanacağım; bu benim için daha büyük bir acı olur. Onlar da gelecek olursa, ben bağımsız, görkemli ve mağrur iklimimi kaybederim. Oysa canım bu açık ve yüksek göklerde tek başına uçmak istiyor. Bir başka kuşun, şu yumurtadan çıkan, etçil ve evcil kuşlardan birinin, yerden, bir ağacın dalından, bir evin damından, bir havuzunun kenarından, bir bahçenin avlusundan kalkıp uça uça bu gökyüzünün temiz ve saf göğsünü lekelemesinden, bu tertemiz göğün ıssız boşluğundaki yalnızlığımı bozmasından korkuyorum. Bir ömür boyu süren yollar aşarak bulduğum bu adayı, kendileriyle dolu bir şehir yapmalarından korkuyorum. Çarşı pazar, dükkân, molla, beyefendi, modernist, aydın, gerici, hacı, doktor, üstat, patron, tellal, oofff! Ne dayanılmaz bir hayvanat bahçesine döner!

Sözüme geri döneyim. Sözlerin, dillerin ve insanların türlerinden konuşuyorduk; yani muhataplardan, muhatabı olmayan sözlerden, muhatabı sadece...

Sahi, hani ben gazetelere bakıp göz gezdirecektim...

Hiçbir şey yok; hepsi klişe, resmî, idarî, mükerrer, anlamsız, kokuşmuş sözler! Hayır, hatta kokuşmuşluk kokusu bile yok. Daha doğrusu hiç kokusu yok, tıpkı bir hiç gibi. Kelimeler tıpkı yatak yastık için kiloyla satılan plastik parçacıklarına benziyor. Renkleri var, rengârenkler, ya koku, özellik, tat, ağırlık?

Belki edebiyat ve şiir sayfasında bir şeyler vardır! Ellerinden tesadüfen okumaya değer bir şiir çıkmış olabilir. Ha...! Bunlarda da o söylevlerin, reklamların ve baş makalelerin tadı var. Şiirler de resmî, maslahatçı, mükerrer ve zorlama. Neden böyle? Nedeni belli. Şiiri kim söylemiş? Şair. Şair kimmiş? Falanca Türk hanının paralı memuru veya falanca halifenin, sultanın ve adil emirin nökeri. Bu zengin, güçlü ve hoş(!) adamlar, şaire "idrar" veriyorlarmış. (Yani burs, maaş. Sa'dî: *Nizamiye'de idrarım vardı.*) O da "Atabek-i A'zam Bilmez"in bu idrarı karşılığında, yüreğinin atkı ve çözgüleriyle "vezinli, kafiyeli, istenilen, beğenilen" bir kaside dokuyormuş.

Bayram günü topluca huzura çıkılırmış. Gelip "bahariye" söylesinler diye şairleri çağırırlarmış. Bu aciz ve zavallı dilenciler, acaba "sıla" (bahşiş) olmasaydı, kendileri, çoluk çocukları, o gümüş yanaklı sevgilileri ne halt ederlerdi? Amelelik de bilmezler ki! İşleri güçleri, malları mülkleri de yokmuş. O zaman bir "bahariye" söyleyip padişahın büyük hatırını şenlendirmeliler ki o da elini cebine atıp "sıla" versin. Şairi, yolunu gözleyen ailesini, çocuklarını, bayram günlerinde, sevince, nevaleye, helvaya, yağa kavuştursun.

Evet, zavallı şair, ısmarlama bir "bahariye" yazma suçunu işledikten sonra, sılayı alarak biraz et ve ekmek satın alıp çoluk çocuğuyla bayram gecesi yan yana yemek veya bir su başında, söğüt dibinde, sevgilisiyle, Şeyh Ebu İshak ve Sultan Gazi'nin verdiği "idrar" ile eğlenceye dalmak ve "zat-ı akdes"in duacısı olmak için şiir söylermiş. Bahariye? Kime? Şu midesi yemek, kellesi içki dolu, mağrur, pis bıyıklı, hödük han için! Gözleri sarhoşluktan kıpkırmızı olmuş, kendinden geçmiş, üzerinden yağ gibi şehvet ve lezzet dökülen, bitkin, nefret ettirici bir halde, adil emiri eğlendirmekle meşgul olan şairden daha bedbaht birkaç rakkase cariyenin üstüne başına, eteğine bakakalmış han hazretlerinin sevdası kafasına vurmuş, yanındakiler elleri böğürlerinde, saygı, tazim ve korku içinde, "hacetler kıblesi hazrete" bakmakta, mübarek mizacı hangi işi yapmayı gerektir-

mektedir diye bekleşmekteler. Eline su dökmek mi? Kusma mı? Kötü işler mi? Ne? Hasılı her ne lazımsa, ibriğe su doldurmak, bir tas getirmek, bir yatak sermek, öne geçmek, rakiplerinden arkada kalmamak için kulakları tetikte... Aman işleri bozulmasın! Yakınlık! Yakınlık!

Şair de bunlardan birisidir. Şu, yeri, göğü, gönülleri, beyinleri şen şakrak göstermek için söyledikleri bahariyeler, etraftakilerin ibrik getirmek için sıçramaları, tas ve leğen taşımaları kabilindendir. Zavallı Kaanî'ye bir bakın! Zavallı, ne kadar da zorluyor kendisini! Ondan daha iyileri de ondan beter haldeler:

Sa'dî'den:

Ağaçlar gonca açtı, bülbüller sarhoş
Dünya gençleşti, dostlar eğlenmeye koyuldu
Bahar geldi, dünya cennete döndü
Kara toprağın bağrına felek laleler ekti.

(Allah kahretsin seni! Sen yedinci yüzyıl şairi değil misin? O çağda doğudan Moğollar, batıdan Haçlılar bu toprakları kan gölüne çevirmişlerdi!)

Menûçehrî:

Dağların yanı başında bir kara bulut belirdi,
Çimenlerin arasında nisan esintileri kıpırdadı.

Unsurî:

Nevruz yeli bahçelerde güzeller yaratır,
Her ağaç bir güzele dönsün diye sanatıyla.

Rudekî:

Yemyeşil bahar geldi güzel rengi ve kokusuyla,
Yüz binlerce ilginç şaşırtıcı bezekler ve süslerle.

Bir de o büyük ve sevgili Mevlana, bu muhteşem, aşk, güzellik ve yücelik hamasetiyle dolu ruh! O büyük ruhun, gazeli de büyük; hevesi de görkemli ve azim. İman, takva ve iyilikten aşağıda kalan ruhu ise çirkin ve bayağı. Onun baharına bir bakın:

Gelin, gelin, gül bahçesi açıldı.
Gelin, gelin, sevgili çıkageldi.
Gelin, hepimiz canı cihanı
Güneşe sunalım, ne güzel çekmiş kılıcını

Mevlana'yı şiir sanatları bakımından zayıf sayan, o "idrariyat" şiirlerini, *Mesnevi* ile *Divan-ı Şems*'ten daha güzel, daha şairane sayan fihrist yazıcı, nüsha diziciler utansın!

Kim demiş günümüz şiiri bayağıdır diye? Bunlar, ya iyi şiiri, alışık oldukları yaygın kalıplarda görmedikleri için tanımıyor ya da şu yeni yetme yer böceklerinin cahilce hezeyanlarını yeni şiirden sayıyorlar! Acizliklerinden yeni şiir yazanlar, eski şiiri okumayı bile beceremediklerinden veya Avrupa şiirini bir avuç anlayışsız kimse çevirdiğinden, bu çeviriler de yanlış, anlaşılmaz ve anlamsız olduğundan, yanlış, anlaşılmaz ve anlamsız söz söyleyen herkesin, yeni tarz Avrupai şiiri söylediğini sanmaktadırlar...!

Eski şiirimizin en parlak tecellilerinden birisi hamase (O da sadece Firdevsî'de, öteki halk hamaselerinin hesabı ayrıdır.), öteki ise irfani şiirdir. Irki değerlere dayalı olan ve mitolojik atmosferlerde dolaşan klasik hamase, günümüz insanının ruhuna, görüşüne, dertlerine ve ihtiyaçlarına yabancıdır. Demirci Kâve'nin, eylemindeki bütün muhteşem güzelliğe rağmen, mitolojimizde, hatta aile, soy sop, asalet gibi değerlerin ve faziletlerin gözünde daha değersiz olması gereken Şii Müslüman Firdevsî'nin Şahnamesi'nde bile daha parlayamadan sönmesi, feryadının kısa sürüp hemen yok olması, kutlu Feridun ile üstün soylu öteki asilzadelerin parlayışıyla birlikte kaybolup gitmesi bir rastlantı değildir. Günümüzde hamasi değerler değişmiştir. Günümüz hamasesi, somut, inanca ve insana dayalı bir hamasedir. Bedenin değil, ruhun hamasesidir; bileğin değil, gönlün hamasesidir; gerçektir, efsane değil!

Günümüz hamasesi soyluların hamasesi değildir. Eşkebus'un, Keykavus'un ve ilgili pehlivanların tantanası değildir. O Tebrizli fırıncı Şeyh Ali Misyo'nun hamasesidir; tanrıların ve pehlivan-

ların hamasesi değil. Şerefi sadece kendilerine has görenlere ait yüksek ve asil destanların içine girmeye hiçbir zaman yol bulamayan, adsız sansız kadınların ve erkeklerin hamasesidir. Onların, Aristo'nun tabiriyle, yalnızca komedilerde boy göstermeye hakkı vardır. Oysa günümüz hamasesi, karda, rüzgârda, gecede, çölde başıboş dolaşan, içlerini açlığın, dışlarını soğuğun sardığı yalnızlık kurtlarının hamasesidir.

İşte üçüncü düşman!

İç ey kar! Kızardıkça kızar, parla
Bu kan, biz evsiz barksızların kanıdır
Bu kan, aç kurtların kanıdır
Bu kan, çöl çocuklarının kanıdır!

Firdevsî'ye ve şahsına duyduğum saygıya ve değere rağmen, kendisinden özür dileyerek, utanarak arz etmek isterim ki: Çilesi, kini, aşkı, umudu ve ülküleri bambaşka olan benim ve neslimin, bugün için *Şahname*'deki o muhteşem sanatsal hamaseden çok fazla heyecan duymamız mümkün değildir. Örneğin:

Kesti, parçaladı, kırdı, bağladı,
Pehlivanların başını, göğsünü, elini, ayağını...!

Bizim pek güzel olan, ruhumuz, düşüncemiz ve hayalimizle esrarengiz oyunlar oynayan irfani ve sufiyane şiirimiz, daha çok kendi duygusal ve fikrî muhtevasına bağlıdır. İrfanın kendisi, heyecan vericidir, şiirsel ve ruhsal güzelliklerle dolu temaları vardır. Nitekim Keşfu'l-Mahcûb, el-Ma'arif ve Şerh-i Ta'arruf, içimizde şiirsel hareketlilikler yaratır. Hatta Upanişadların basit çevirileri, Vedik ve Budist eserleri de böyledir.

Eski şiirimizi savunanların, en küçük bir tereddüt göstermeden tekrar ede geldikleri tek şey, eskilerin şiirinde, değil geçilmesi, ulaşılması bile imkânsız bir aşamaya varmış olan gazelin mutlak kemalidir. Bu mesele, o kadar keskin bir şekilde ortaya atılmıştır ki yenilikçiler bile zımnen veya resmen bunu itiraf etmiş, kendi yaptıklarını izah etmek ve yeni şiiri savunmak için: "Gazel söylemeye ne gerek var? Başka sözleri, acıları ve duyguları

yeni şiirin mayası haline getirmek gerekir." diye gazelin mutlaklığına saldırmışlardır. Oysa ben eski gazelin, irfani kavramları barındıranları dışında, çok mükerrer, sığ, içeriksiz ve nesnel olduğuna inanıyorum. Sanki eski şairlerimizin hepsinin sevgilisi bir ve aynıdır. O tek sevgili de sadece öpüp koklamaya, kucaklamaya, içki içmeye yarayan, gümüş yanaklı, hoş edalı, kement kaşlı biridir, hepsi bu! Şimdi bu sevgiliyi, ana tüketim unsuru olduğu suyun kenarında bırakıp hemen "memduh"a koşalım. Al sana "mahlas". Bizim edebiyatımızda "maşuk"un asli görevi, "teşbib ve tegazzül"dür; o da "mahlas işinin gerçekleşmesi" için. Sevgili, övgü için yazılmamış mutlak gazellerde de tekdüze, klişe, bir tüzüğü andıran, insani bilinçten, düşünceden, ruhtan ve içerikten yoksun dış güzelliklere sahip güzel bir oyuncaktır. Saçları dağınık, kavgacı, şehri karıp katan, vefasız, taş kalpli, servi boylu, sürahi boyunlu, gonca ağızlı, keman kaşlı, ok kirpikli, mızrak bakışlı, âşık öldürücü, bir yandan da rakip okşayıcı, içkici, gözsüz, yüzsüz, saçma sapan bir şey! Naz ve edayla, şuh bir şekilde şehrin içinde salınarak yürür, bir topluluk şaşkınlıkla önden arkadan ona bakar."

Dilencilik ve istek yolunda şairle birlikte bastonla yürüyen, kurbanlık koyunuyla beraber "memduh"un Kâbesi etrafında dönen böyle bir sevgilinin, gazeli, artık hiçbir duygunun erişemeyeceği bir olgunluk zirvesine nasıl ulaştırabileceği bellidir.

Ha...! Yine de kendi dönemimizin şairleri, şiir artık para kazanma kapısı olmadığından daha samimi olmuş, saraylardan uzaklaştıkça gönüllere daha çok yaklaşmışlardır. Merhum Feridun Tevellulî'ye aferin! Sanki bu yılki bayramda benim halimi anlatmış gibisin:

Kanadı kırık baykuş gibi bu umutsuz bayramda
Kederler saçan bodrumumda oturmuşum
Oturmuşum kapıdan karşıma çıkıp yeni yıl
Yorgun sırtımdan alıverir diye yükünü
Toza bulanmış yüzümden teri siler
Hayretle yarıverir, dosdoğru oturtur beni

Elini omzuma vurup, kalk diye sarsar beni
Bu yığın, bir yıllık yol azığındır senin
Talihin eli türlü türlü ızdıraplar hazırlamış
Bu şaşkınlık içinde emanet yükü adında sana
Nice kara yazgı, çıngıraklı yılanlar gibi
Açmış susuz ağzını, adımını atacaksın umuduyla
Geçen yıl geçti, ömür testisinden elime
Bir kadeh iç geleceğin umutsuzluğuyla
Bir yıl daha kal böyle, bu acı bekleyiş içinde
Açılmamış dudaklara haykır hasretle
Kanadı kırık baykuş gibi bu umutsuz bayramda
Mutluyum bir tek canlı bile aramadı diye beni
Mutluyum, bu kara ölüm şu lacivert akşamda
İki gözümü çıkarır da üfleyiverir diye kandilime.

Ama hayır, o kadar da uygun değil halime. Dışı, halime vaktime uyuyorsa da ben bu kadar sızlanmam, sızlanma adamı değilim ben. Ne var ki? Dünyada, bu göğün altında sızlanmaya değecek ne var ki? Bir adamın mağrur ve mert sükûtu, en vahşi kırbaçların karşısında bile bozulmamalı. Bir adamın dudağı hiçbir acıya karşı sızlanışa bulanmamalı. Ben sızlanmaktan bıktım. Yaratılışın en ağır acıları, en vahşi darbeleri beni sadece susmaya zorlayabilir. İnlemek, sızlanmak, yakınmak, şikâyet etmek kötüdür.

Ben iki şeyden nefret ederim: Biri, "adamcıkların" işi olan yüreğinin derdini dökmek, biri de müstazafların ve gevşek adamların işi olan kendini savunmak ve kendini aklamak için içten içe kaynamaktır. Cesur kişinin dert ortağına ihtiyacı yoktur; sızlanmaktan utanır o. Temiz adamı da hayat ve dünya yalnız bırakmaz. Onu hayatı savunur, zaman aklar; pislikler asla temiz bir adamın eteğini kirletemezler. Taşları bağlamış, köpekleri salmış olsalar da böyledir!

Yine bir tür sızlanma daha vardır ki başka bir şeydir. Gam, keder, belâ, borç sızlanışları, kompleksliler yüzünden, şunun bunun düşmanlığından, şurada burada eziyete uğramaktan dolayı

edilen vızvızlar, zırzırlar değildir o. Bir güçsüzlük ve çaresizlik iniltisi değildir, bir erkek inlemesidir. Tıpkı bir aslanın dağların büyük gecelerinde inlemesi gibi. Tıpkı Ali'nin hurmalığın uzun gecelerinde inlemesi gibi. Bu, gurbetin inlemesidir, hayatın enkazı altında ağlamaktır.

"İnsanın yeniden hayat bulma döngüsü içinde döktüğü gözyaşları, bütün okyanusların suyundan daha çoktur"! Doğrudur Buda... Doğru!

Şimdi başladığım sözlere, insanın kendisinin bile orada yabancı bir dinleyici olduğu, bir şeyler söylemiş olmak için değil, bir şeyler işitmiş olmak için söylediğimiz, söyleme alçaklığına artık boyun eğmeyen sözlere geri döneyim, gazete okuduğum yeter...

Onları düşünmek gerek, yalnızca düşünmek, açıklaması yok. Açıklaması mı? Neden olmasın, var ama dille, kelimeyle değil. Onun açıklaması halvettir; bir yüz buruşturma, alnın üstünde bir dalgalanma ve parıltı, bir dudak titremesi, ağır ve acıklı bir susuş, özlem dolu acı bir tebessüm, başın ve boynun hızlıca sallanışı, dilin hızla dönüşü, çılgınca bir dudak ısırma, parmakla şakakları tırmalama, alnını, halıyı yumruklama, hop oturup hop kalkma, yürüme, kendini bahçeye, sokağa, caddeye vurma... İşte bunlardır bu sözlerin cümleleri ve kelimeleri.

Bir de düşüncenin bile ulaşamayacağı sözler var. Havalanır, ağırlıksız hale gelir ve sadece hayaller göğünde uçarlar. Sanki yoklukta uçan sanal kuşlardır. Karışık bir rüyanın içinden geçen kaçak gölgeler gibi, gözlerimizi birden sımsıkı kapatıp sıkarken gözümüzün önünde uçuşarak hemen dağılıveren rengârenk güzel daireler ve zerreler gibi... Ne sözlerdir bunlar! Ne kadar hafif, şekilsiz ve zarif! Letafetin cinsinden, güzelliğin soluğundan doğan, tavus tüyü, tavus tüyünün renkleri gibidirler. Her şeyden kaçıp boş bir odaya, büyük ve sınırsız bir yalnızlığa sürünmek, ışığı kapatıp yalnız başına oturmak, bir sigara tüttürüp bu dille konuşmak lâzım. Yok yok, oturup, her çekişte gülümseyerek karanlığın bir yanını yakan sigara ateşinin koyu ışıkları altındaki belli belirsiz dumanların arasından o renkli, sı-

nırsız, ağırlıksız ve şekilsiz sözlerin uçuşunu seyretmek lâzım. Ne muhteşem, ne düşsel bir ateş oyunu!

Bir de artık hayalin fezasına sığmayan, orası bile kendilerine dar gelen, hayallerin bile kendilerine ayak uyduramadığı, asla planlanmamış sözler vardır. Birbirlerinden ayrılmış ve kopmuş değildirler. İç içe geçmiş, kaynaşmış, terkip olmuş, büyük, ağır ve donuk kocaman bir kaya oluşturmuş, sadece ağırlığını, ihtişam ve azametini göğsümüzün üstünde hissettiğimiz, takat yetmez baskısı altında şaşkınlık, bunaltı ve acıdan dolayı sessizce durduğumuz milyarlarca anlamdırlar. Bu sözleri açıklayan özel dil, bir tür "sükût"tur.

Bir de kararsız, bitkin, bir yerlerde duramayan, rüzgârın elinde dönüp duran hafif tüyler gibi bir türlü duramayan, kelimeleri sarhoş olmuş sözler vardır. Hepsi de başlarını büyük bir içki havuzunun içinden çıkarmış gibidirler. Sersemlemiş, ürkmüş, başı dönmüş haldedirler. Ayaklarına bağ vurdurmazlar. Ateşin üzerinde üzerlik otu gibi yalpalar, uçuşur, döner, ne yapacaklarını bilmezler. Kelimeleri ayrı ayrıdır, yan yana durmaya dayanamazlar. El ele verip birbirine bağlı bir zincir oluştururlar; hayır, bütün harfler, bütün sesler bir sırada bitişerek bir cümle oluştururlar, bu cümle bir şarkıdır, bir ritimdir, sürekli bir iniltidir, bir nağmedir. Şarkının, müziğin, okumanın, mırıldanmanın ve inlemenin bu kelimelerin dili olduğu yer burasıdır. Kelimelerin, birer birer sıraya geçip, resmigeçit yapmaya, düzenli, tertipli, makul ve mantıklı askerî bir nizam içinde yürümeye tahammülleri yoktur. Birbirlerine karışıp bir uğultu çıkarırlar, hepsi birden bir ezgiye, bir şarkıya, bir iniltiye, bir müziğe dönüşürler; art arda gelen, kelimesiz, içi dolu bir mırıltıya. Ruhun yaralı ve incinmiş tellerini titreten, birbirini izleyen tınılar, ritmik bir hızlı vuruş, yumuşak ve tatlı bir müzik; bir senfoni, bir sonat, Meskoviç'in "ay ışığı sonatı", içinde bütün kara acıların ve sözlerin inlediği bir caz çığlığı...

Bir de sadece bakışların söylediği sözler vardır. Bunu pek çokları anlar, pek çok kişi, hatta ortalama insanlar bile. Ne var ki

bakışların dili de ağızların dili gibi, hep aynı seviyede ve aynı türde söz söylemez. Sinema, kadın, magazin ve aşk sözlüğü kuralları ile birbirini çağırıp algılayan, birbirlerine sözler -hem de ne kadar mükerrer ve bayağı sözler- söyleyen, "gözcük ve kaşçık" şeklinde ortaya çıkan, bunlara birkaç ıslık ile birkaç boş boyun ve kafa sallamanın da eşlik ettiği bayağı, bayağıdan da aşağı kelimelerle konuşan keyfi yerinde, iki güzel ve yakışıklı gencin bakışlarıyla, kendi yalnızlık mağarasından melekutî istiğnasının zirvesine çıkarak, gönlünü yeryüzünden koparmış, gözlerini bu göğün muhteşem saflığına dikmiş halde sessizce duran, göğün, mehtabın, yıldızların ve Samanyolu'nun görüntüsünün bir gözyaşı seliyle alt üst olup karardığı ve yok olduğu ana dek bakmayı sürdüren zahit bir rahip bakışları arasında fark vardır.

Dünyanın bütün dillerini bildiğimi sanırdım; dünyada benim kadar dil bilen kimse olmadığını, benim kadar söyleyecek sözü olmadığını sanırdım. Böyledir de. Ama ben bildiğim bunca dille, bunca sözle, şimdiye kadar, her yerden, her sınıftan ve tipten bunca çeşit insanla iki üç dilden fazlasıyla konuşmuşluğum yoktur. Lüzum etmemiştir. Bundan daha fazlasını anlamışlardır; işlerine yaramamıştır. Ancak daha iki gün önce, birisi bana yeni çeşit bir söz öğretti, yeni bir dil öğrendim! İki gün önce, bayrama birkaç gün kala, yılsonunda.

Hem de uykuda öğretti bana, uykuda öğrendim, zaten uykuda olması gerekiyordu. Uyanıkken bana yeni bir konuşma şekli öğretecek kimse yok, kim var ki? Ben, sözün efendisiyim, dilin efendisiyim, Demosthenes'in hocası Ali'nin kölesiyim. Bana bir şeyler öğretecek birisi varsa bu, rüyada olmalı, uykuda bir şey öğretmeli, orada olabilir; uyanıkken kimseye, hiçbir şeye ihtiyacım yok benim.

Uykudaydım, derin bir uykuda, evde, evimin holünde, Hıra mağarası, bir Kızılkale, zindan hücresi, Mes'ûd-i Sa'd-i Selman'ın Boğazhisar', Nasır-i Hüsrev'in Yemgân vadisi, Molla Sadrâ'nın Kum şehrinin kimsesiz ıssız dağlarındaki yalnızlık sı-

ğınağı şekline sokmuş olduğum evimde. Kapısı her canlının yüzüne kapalıydı. Herkes için yoktum, gerçekten yoktum, hiç istisnası yoktu. Yakın akrabalarım, dostlarım, postacı, gazeteci, tümü, hepsi, hiçbiri için yoktum.

İşte böyle ıssız bir mağaranın ve kapalı bir hisarın içinde uyumuştum. Geceyi sabaha kadar dördüncü türden insanlardan olan muhatabımla konuşarak geçirmiş; sabahleyin yorgun argın uyuya kalmıştım. Bu evde artık gece ile gündüzün, öğleden önce ile sonranın, saat kaçın, ayın kaçının, yeni yılın, Nevruz bayramının, bu gibi sözlerin bir anlamı yok. Takvim, 5 Ferverdin 1337'yi gösteriyor, ama 1336 yılı henüz evimden gitmedi; dışarı çıkması için kapı açılmamış, yeni yıl içeri girsin diye kapı açılmamış.

Uykudaydım, derin bir uykuda.

Birden, gün batımının belli belirsiz soluk karanlığında görünmeyen bir kuş çıngıraklı bir çığlık atarak bilinmeyene doğru kaçar gibi oldu.

Çölün yıldızlar saçan göğünün açık ve durgun sinesinde, mehtapsız, sessiz ve sakin bir gecenin orta yerinde, birden bir melek vahiy mesajını, Hıra dağının ıssız yalnızlığı içinde, düşünce yağmurlarının altında oturmuş sessiz ve bitkin bir adamın ümmi kalbine indirip derhal çölün göğünün ortasında kaybolmuş ve şey sükûnete ermiş gibi oldu.

Karanlık bir ırmak yatağının bahçelerinin siyah ve sakin sessizliğinde, gece yarılarında, sehere yakın bir zamanda, ansızın yuvasını kaybetmiş yabancı bir kuş, meçhul bir korkuyla çığlık atarak, sabahın kurşuni belirsizliğinde silinip gider gibi oldu.

Uykudaydım, derin bir uykuda. Böyle bir ses duydum. Uyandım, hayır, uyanmamış gibiydim. Kuşu bir daha gördüm mü görmedim mi bilmiyorum. Ama sanki korku ve acele içinde evime sığındığını gördüm. Sanki odama gelmiş de gelmemiş gibiydi. Sanki bir şahin, bir doğan, bir kartal onu takip ediyor, o da iradesizce kendini bir dağ yarığına, bir çatı altına atıyordu. Bu

dağ yarığıyla bu çatı altı, bir rastlantı sonucu benim odam oldu. Hayır, sanırım soğuk ve kara bir kış gecesinde fırtına, o yuvasını yitirmiş kuşu bu odaya atmıştı...

Bilmiyorum kondu mu konmadı mı, sanırım konmadan kondu. Sanırım durmaksızın konmadı. Kondu, hatırlıyorum, bir an kondu, ama durdu da kondu; hayır, kelebek gibi kanat çırparak, dönerek konmuştu; hayır, kondu ama sanırım o haldeyken önümden kaçıyordu. Konmuştu ve ben bu sırada, sersemce benden kaçtığını görüyordum. Sanki evde bir yangın çıktığını, çatının birazdan çökeceğini hissediyor gibiydi. Konuştu ama yine de sessizdi. Bir şey söylemedi, suskundu. Hiçbir şey söylemedi, ama yine de konuştu; kulağıma bir şeyler çalınıyordu, ama çok dağınık ve uzaktı. Ben de cevap verdim, cevap veriyordum ama suskundum. Suskundum ama bir şeyler söylüyordum. Konuştuğumu duyuyordum. Hayır, dilim sesleniyordu, bir şeyler yapıyordu...

Sonra bitti! Gitti, gitmedi, silindi, kayboldu. Rüyada gördüğün çehreler, rüyada görünen insanlar "gitmezler", rüyada kimse "gitmez", sadece birdenbire "görünmez olur." O da gitmedi, sadece görünmez oldu, oracıkta kayboluverdi.

Bütün bu işler, bu sahneler kaç saniye sürdü bilmiyorum. Orada zaman işlemiyor, belki hiç saniye, belki birkaç dakika, bilmiyorum. Ama dilsiz ve tatlı bir hatıranın, hayalin önünden geçişi kadar hızlıydı.

Uzaklarda bir yuvada yatan bir kuşun görüldüğü karışık bir rüya hızında...

Hatırlanmak isteyip de hatırlanamayan, sonra da kaybolup giden bir hatıra hızında. Bir görüntünün hatırlanması kadar bile uzun sürmedi. Bir hatıranın unutulması, ansızın zihinden uçup gitmesi kadar sürdü.

Görüp de unuttuğumuz bir rüya kadar... Ne bileyim işte?

Ancak uyanıp uyanmadığımı hatırlamıyorum. Öylece uyuyordum, uyanık mıydım, uyuyor muydum, düşte miydi, yarı uy-

kulu,.yarı uyanık mıydım hatırlamıyorum. Hiç uyanmamışım gibi geliyor bana, sonra üzerinden saatler geçince, uyandım, evet..

Uyandım, ne uyanış!

Bir anda, suyun altına girip başını sudan çıkardıktan sonra bir arif -hem de nasıl bir arif- oluveren, içinde dünyalar kadar aydınlık, ufuklar kadar marifet, deniz deniz biliş, anlayış ve duyuş açılan, kaynamaya başlayan Kürt Baba Tâhir-i Uryan gibi uyandım, ne uyanış!

Birden, birtakım yeni sözlerin, bütün sözlerin efendisi olan benim bile tanımadığım, yabancısı olduğum birtakım sözlerin içimde kaynadığını hissettim; bir pınar gibi güçlü, temiz, coşkulu; doluyorum, azıyor...

O zamana kadar, anlamadığım, tanımadığım, varlığını bile tasavvur etmediğim yeni bir dil öğrendiğimi hissettim.

Dilin sözleri mi? Hayır, kalemin sözleri mi? Hayır, sükûnetin sözleri mi? Hayır, bakışların sözleri mi? Hayır, müziğin sözleri mi? Şarkı mı? İnilti mi? Hayır, hayır, hayır...!

Yok, yok, yok!

Mevlana, Şems-i Tebrizî, Kadı Ebu Yusuf Hemedanî, Şeyh Serahsî gibi oturaklı, ağırbaşlı, sessiz adamların içinde coştuğunda onları, halkın gözü önünde, sokakta, pazarda, evde, kendi içlerinde raks ettiren, divaneye çeviren, çağıl çağıl rakkas sözler!

Söz ustasının dili lal olur, yazarın kalemi kırılır, şairin ruhu felce uğrar, bakışın gözü kapanır, sessizlik birbirine karışır, şarkı, inilti, müzik birbirine girer, insan ateşin hafif ve kararsız dumanları gibi havada raksa başlar. İki gün, iki gece boyunca ne yazabilir, ne okuyabilir, ne hayal kurabilir, ne sessiz durabilir, ne şarkı söyleyebilir, ne mırıldanabilir, ne sızlanabilir; sadece ve sadece duvarları yumruklayabilir, güçsüz ve titrek tırnaklarıyla duvarları tırmalayabilir, hayır, sadece raks edebilir.

Fersahlarca yol yürüdükten sonra Attar'a ulaştığında, karşısında bayılıp yere düşene kadar raks edip muhabbet derdiyle el çırpan, üzerine eğildiklerinde ancak sakinleşmiş ve kendisinden kurtulmuş olan o mütevazı derviş gibi! Ya da İspanyol Gaston Dauphine'in "Divane Dansı" adlı operasındaki, geceden sabaha dek raks eden, sonra da ağaran günün aydın tebessümüyle bir mum alevi gibi azar azar yok olan divane gibi...

Bütün sözlere ne kadar da yabancılaşmışım! Neredeyim? Yükseklerden uçan bir kuş gibi, bütün şiirlerin ve aşkların, bütün anlayışların ve sözlerin üzerinde dönüp duruyorum. Gönlüm, gayptan yeryüzüne vuran, yağdıkça yağan bir bahar yağmuru altında kalmış susuz bir boğaza benziyor. Her damla bir kelime, ne kadar temiz, ne kadar güzel!

Kasideler, gazeller, mesneviler, rubailer, bütün şiirler, şarkılar ve dualar, hepsi, oldukça hacimli ve ağırlar. Düşünecek, felsefe yapacak, irfanla uğraşacak halim yok. Kendi içime çökmüşüm, kül olmuşum, ardı kesilmeyen kasırgalar Hallaç'ın külleri gibi küllerimi havaya savurmuş. O altın rüzgârın esişiyle sıcak bir su buharı gibi, o zümrüt rengi hatıranın görünmeyen kokusunun zerreleri içinde dağılıyor, havada yok oluyor, kendi içimde ölüyor, sonra şevk içinde can buluyorum. Kendi içine gömülmüş, kendi içimde iki büklüm olmuş varlığım, martın haberiyle açılıyor, nisan güneşinin öpücüğüyle çiçek açıyor, bahar yağmurlarının başparmaklarının okşayışıyla yeşeriyor, büyüyor, yaprak açıp dallanıyor, yeryüzünü, çölün tamamını kaplıyor, bütün göğü, ufuktan ufka sarıyor, bu bambu ağacının ince ve özgür üst dalları, yıldızların pencerelerinden, göğün çatısının üzerine başını uzatarak öte yanda, maveradan baş veriyor ve Tanrı'ya doğru gidiyor... Artık konuşamam, düşünemem, olamam! Derimi üzerimden atmışım, kendimden soyutlanmışım, kendimi ve bu dünyaya onu bağlayan ne varsa yeryüzünde bırakmışım, yapayalnız, kendimden uzakta bir karaltı gibi, bir şevk zerresi gibi, onun ürkmüş kuşunun kaçak hayalinin etrafında dönüyor, raks ediyor, onunla birlikte bu dünyadan uzaklaştıkça uzaklaşı-

yoruz; gökleri ayaklarımızın altında bırakıp geçiyoruz. Nerede olduğumu ne bileyim? Kim bilir nerelerdeyim? Aferin Ahmed-i Şamlu! Şimdi aşk gazelinin, irfani mesnevinin, felsefi rubainin, Horasan kasidesinin zamanı değil. Yoksa sen de mi ulaştın buralara? Yoksa sen de mi böylesi bir seher uykusundan sıçrayıp uyanmışsın?

Ben baharım sen toprak
Ben toprağım sen ağaç
Ben ağacım sen bahar
Yağmurunun parmaklarının inceliği bahçe ediyor beni
Ormanların arasında çalı ediyor beni
Sen büyüksün gece gibi
Mehtap olsa da olmasa da
Sen kendin mehtapsın, gerçekte kendin mehtapsın sen
Mehtap gittikten sonra bile hâlâ
Günün kapısına kadar
Gece yalnız başına uzun bir yol yürümelisin
Gece gibi büyük bir ırmaksın, gece gibi
Üstelik gündüz de gelse
Sen gitmezsin
Çiğ gibi
Sabah gibi
Sen bulut kadifesi gibi
Otların kokusu gibi
O incecik tül gibi
O ayın tülü gibi
Otların kokusu üzerinde
Yükümsüzlük gibi!
Apışıp kalmış kararsız
Kalmakla gitmek arasında
Ölümle hayat arasında
Karlar gibisin sen
Karlar erise, dağ çıplak kalsa da
Sen o mağrur yüksek zirve gibisin

Bulutlara, ey karalık
Rüzgâra ey kötülük diye gülüyorsun!
Ben baharın sen toprak
Ben toprağım sen ağaç
Ben ağacım sen bahar
Yağmurunun parmaklarının inceliği bahçe ediyor beni
Ormanlar içinde tak ediyor beni...

***

Ama... Burada kimse yok ki? O kaçmış! Oda bomboş; kucağım rüzgârda açılmış bir kafes; ellerimle ne yapacağımı bilmiyorum! Uyandım! Biricik kelebeği ansızın elinden kaçmış, yerinde duramayan bir çocuk gibi, onu ararken yerimde duramıyor, odanın her yanında dönüp duruyordum, afallamış, coşmuş bir halde havaya zıplıyor, kitapların, çiçeklerin, levhaların, pencere camlarının üzerine, odanın tavanının altında, boşlukta, havanın her köşesinde, nerede bulsam üstüne atlıyordum. İki elimle yüzünü tırmalıyor, var gücümle avucumun içinde sıktıkça sıkıyor, sonra başaramamış boş ellerimi üzgün ve özlem dolu gözlerime doğru açıyordum. Bir süre sessizce ona bakıyor, sonra hiç beklemeden bir başka köşede, havada, peşinde dönüyor, zıplıyor, dolanıyor, pençe atıyor, ağlıyordum. Yoktu, onu görüyordum, ona doğru koşuyordum, elimle yakalıyordum, o ise kaçıyordu. Ta ki bir köşede oturdum, gözlerim yanıyordu, gözyaşımın sıcak perdesi odanın içini karartıp titretti. Zorla göz kapaklarımı aralıyor, onu görmek için gözlerimi açıyordum. Yoktu, vardı, hatırasının kokusu havada dalgalanıyordu, varlığının ağırlığı odanın havasını göğsümün üzerinde ağırlaştırıyordu. Her yer onunla doluydu ama onu bulamıyordum. Vardı ama bulamıyordum, yoktu ama onu her yerde görüyordum... Bilmiyorum, nasıl bir haldi bu? Bilmiyorum, nasıl bir rüyaydı? Kelebeğim kaçmıştı, kayıplara karışmıştı. Artık inanmıştım, artık uyanmıştım. Ne kadar korkunç, ne kadar kötü, ne kadar zordur uyanmak!

Kelebeğim, kendi yalnızlığım içinde gelişini bekleyerek eridiğim, su olduğum, ağlamaklı yalnızlığıma çıkıp gelsin diye ca-

nımla bedenimle yandığım bir ömür süren kara bir geceden sonra geldi. Ama uykuda geldi, oturmadan gitti. Önümden kaçtı, ben uyanana kadar yok oldu. Uykuda olmasaydım gelmezdi, uyansaydım gitmesine izin vermezdim. Duanın fermanı, ihtiyacın iktidarı, sevmenin emredici ve görkemli saltanatı onu alıkoyar, tutsak eder, gitmesine izin vermezdi.

Hayır, benim kelebeğim kaçtı:... Bir yıldırım hızıyla, bir hayal hafifliğiyle, darmadağın bir arzunun perişanlığıyla... Ne bileyim nasıl? Odanın yalnızlığından kaçtım, kendimi onun peşinde, evin kapısına attım, açtım, dışarıya baktım:

Çöl... Gökyüzü... Sessizlik...

Benim her zamanki üç komşum, öylece evimin eşiğinde beklemeye koyulmuşlardı. Çöl, ufuktan ufka, göz alabildiğince karşıma serilmiş, her yandan, uzaklardaki sonsuzluğa kadar uzanmıştı. Yanık, kızgın, kederli, serapla dolu, gökyüzü ise başımın üstünde durup susmuştu: Berrak, mavi ve güneşli!

Bir şey elde edememekten bedenim yorgun, gönlüm umutsuzlukla dolu, canım kederle ağırlaşmış halde, bir süre durup gözlerimi, göğün masmavi masumiyetinin gözlerine diktim. Bu penceresiz tavanın altında, başları dönmüş, korku içinde uçan ve yer aranan, yersiz yurtsuz iki kırlangıç gibi, kendi yetim bakışlarımı gördüm. Sanki kelebeği bulmuşlardı. Altın renginde uzak bir nokta! Gökyüzünün sakin maviliğinde. Evet, benim kelebeğimdi, gitti, gitti ve bu Tanrı'yla dopdolu masum yeşil maviliğin bir köşesinde yok oldu. Benim beklenen vaat edilmişim, çarmıha gerilmiş Mesih'im, kurtarıcım, ilk günahımın kurbanı, kendi kanını benim yeryüzü sürgününden kurtuluş fidyem olarak vermiş olan, tanrısal ateşi tanrıların göğünden çalıp, benim geceme ve kışıma atan önsezili, gaybı söyleyici Promethe'm. Ateş kuşum, ağlamaklı uzletimin, üzücü ve eritici karanlığımın altın kelebeği, gökyüzü miracına çıktı. O köşede, bu muallak denizin, bu çok süslü sade tavanın, bütün ilâhi çiçeklerin ve bitkilerin yeşil tarlasında, bütün bildik sırların yemyeşil ülkesinde, iman masumiyetinin mavi dinginliğinde, sevgi

sırlarının acıklı morluğunda, nasıl desem, bu tam o noktada...

Durmuştum. Gönlümü çölden koparıp bütün bedenimle göz kesilerek göğün gözüne baktım. Bütün canımı bakış yapıp göğün o köşesine astım. Bu laciverdin derinliklerinde tadına vara vara can veriyor, bu denizin maviliğinde, aşkla can buluyor; sarhoşluk ve kendinden geçmişlikle içinde gökyüzüne aşk duyuyordum. Gözyaşı bana aman vermiyordu, bakıyor, bakmaya devam ediyordum; vahyin mavi sessizliğinin, gönlüme Peygamberin şu sözünü söylediğini duyuyor, varlığımın bütün zerrelerinin derinliğinde niyazla ve hasretle onu mırıldanıyordum:

"İnsanlara karışıp halkın içinde yaşamakla emredilmemiş olsaydım, iki gözümü gökyüzüne diker, Tanrı canımı alana dek öylece bakmaya devam ederdim."

YARATILIŞ EZGİSİ

Tunus doğumlu Fransız kökenli Doğubilimci yazar Schandel'in "Yeşil Defterleri"ndeki uzun manzumelerden birisi olan "Yaratılış Yolculuğu"nun girişinin nispeten serbest ama özüne uygun çevirisidir.

"Başlangıçta hiçbir şey yoktu, kelime vardı ve o kelime Tanrı'ydı.[115]

Kendisini okuyacak bir dil, kendisini bilecek bir düşünce olmadan nasıl var olabilirdi kelime?

Tanrı birdi ve Tanrı'dan başka hiçbir şey yoktu.

Yoklukla nasıl var olunabilirdi?

Tanrı vardı ve onunla birlikte yokluk.

Yokluğun kulağı yoktu.

Sözler vardı söylenecek.

Bir kulak olmadan söylemeyiz.

Sözler vardı söylenmeyecek.

Asla söyleme bayağılığına baş eğmeyen sözler.

Şaşırtıcı, güzel ve ilahi sözler.

Herkesin ötelere ait sermayesi, söylenmeyecek sözleri kadardır.

Yorucu, takat tüketicisi sözler.

Tir tir titreyen ateşin yalımları gibidirler.

Her bir kelimesi, bir patlayışı ipe dizen,

İnsan varlığının parçaları olan kelimeler.

Bunlar hep kendi muhataplarını ararlar.

Bulurlarsa, bulunurlar...

[115] Tevrat.

... ve

Onun vicdanının derinlerine yerleşirler.

Muhataplarını bulamazlarsa, yokturlar.

Onu yitirirlerse, ruhu içten içe ateşe verip, durmaksızın dehşet verici azap yangınları çıkarırlar.

Ve Tanrı'nın söylenmeyecek pek çok sözü vardı.

Yüreğinin enginliği içinde dalgalanan ve yerinde duramaz hale getiren sözler...

Yokluk nasıl O'nun muhatabı olabilirdi?

Herkesin bir yitiği var.

Tanrı'nın da bir yitiği vardı.

Herkes ikidir, oysa Tanrı birdi.

Herkes, başkaları tarafından hissedildiği oranda "vardır".

Herkes, var olduğu kadar hissedilmez, hissedildiği kadar vardır.

İnsan bir kelimedir.

Aşina olanın dilinden geçer.

Kendi varlığını dostunun dilinden dinler.

Herkes bir kelimedir.

Kısır kalmaktan korkar.

Cenin hafakanlarında kan içer.

Ve kelime Mesih'tir.

Aşk meleği, Ruhulkudüs'ün kendisini kimsesizlik ve güzellik bekâreti Meryem'inin üzerine salarak, tanıdık bir hatırayla yokluğunun unutkanlık yurdunu fethettiği; onun istekli, beklentili ve muhtaç bir yokluk olan masum rahim boşluğunu kendi varlığıyla doldurduğunda; kendi var oluşunun yollarını beklerken kararsız hale gelen, gören, bilen ve hisseden Mesih doğar ve böylece "kelime" olur, "anlaşılma" haline gelir, bir başkasının bilincinde, kendi bilincine ulaşır.

Kelime, kendisini anlamayan bir dünyada, kendi varlığını hisseden bir yokluk veya kendi yokluğunu hisseden bir varlıktır.[116]

Ve başlangıçta hiçbir şey yoktu.

Kelime vardı.

O kelime Tanrı'ydı.

Yücelik, daima kendisini görecek bir göz arar.

İyilik, daima kendisini tanıyacak bir akıl bekler.

Güzellik, daima kendisine aşk duyacak bir gönle susamıştır.

[116] Sartre, benim burada "bilinç ile kelime" arasındaki ilişki konusunda söylediklerimi "kelime ile nesne" ilişkisi olarak ele alır. Nesne, "vucud fi nefsih" (en soi, kendinde var olan)'dir; belirsiz, nüfuz edilemez, karanlık, sıkışık, anlamsız, amaçsız ve zait (de trop)'tir. "Vucud li nefsih" (kendisi için var olan) veya bilinç, onun içini yararak ışığıyla o niteliksiz karanlık varlığı, belirgin ve görünür hale getirince, aslında onu değiştirmekte, bir başka deyişle onu ondan almakta ve kendine bağlamaktadır. Öyleyse "kelam" varlık elmasını delen bilinç ve kurtçuk olmaktadır. Demek ki adlandırmak, ortaya çıkarmak, somutlaştırmak ve sonuçta o adsız, alâmetsiz şeyi parça parça ederek değiştirmek demektir. Söylemek eylem yapmaktır, dış dünyaya, yani sözün yanına gidip dokunduğu şeye tasarruf etmek ve onu değiştirmektir. Kelime, nesneyi veya onun göstergesini, varlığın sınırsız, kuralsız, anlamsız, şekilsiz, değersiz, yararsız, sıfatsız ve niteliksiz mutlak karanlığı içinde kalıptan geçirip ona anlam, özellik, nicelik ve nitelik kazandırarak dışarı çeken bir çengeldir. Demek ki kelime yaratmaktadır. Bu yüzden "beyan", mutlak bir açıklama ve tepki değil, bir edimdir. Dil onun aracıdır. Onun görüşüne göre, bundan dolayı, kelime veya kelâm, var oluşu açıklamakta ve bunu yaparak onlara belirlilik, farklılık ve sonuç itibariyle belirli bir varlık kimliği, anlam ve amaç vermektedir. Benim sadece kelimeyi, algılama, hissetme veya bilince karşı bir nesne olarak aldığımı düşünmek büyük saflık olur. Hayır, ben bu hissetme ve algılama veya Sartre'ın tabiriyle kelimenin kendisini muhataba karşı bir nesne olarak ele almaktayım. Varlık karşısında kelime olan bir nesne... Ne var ki kendisi bu kokusuz, renksiz denizin derinliklerinde, varlığın sessiz, nedensiz, niçinsiz, anlamsız, karanlık boyutlarında başını eğerek dalgalar oluşturan, anlam avlayan, durumu belirleyen, kâinatı tasarlayan, somutlaşmayı belirginleştiren bilinç, dünyayı anlamsızlaştıran ve anlamlandıran bilincin kendisi de kendisine anlam verecek bir başka bilincin yolunu gözler. Kendisi, varlığın nesnelerine karşı kelime; bu dünyada onunla buluşma sözü olan kelimeye karşı ise nesne! Eğer kelimesi buluşma yerine gelmezse, yokluğun vücudunun derinliklerinde meçhul ve kendisini kaybetmiş bir karanlığa döner; yani gece onu herkesle ve her şeyle bir eder ve bir gösterir.

Ululuk, karşısında gönüllü olarak boyun eğecek bir irade ister.

Gurur, kendisini kırıp suya kandıracak mağrur bir isyanı arzular.

Ve Tanrı yüceydi, iyiydi, güzeldi, uluydu, mağrurdu.

Ama kimsesi yoktu.

Tanrı yaratıcıydı.

Nasıl olurdu da yaratmazdı?

Tanrı sevgi doluydu.

Nasıl olurdu da sevmezdi?

"Varlık", "ister"!

Yokluktan bir şey istenemez.

Ve hayat, "bekler."

Yokluktan kimse çıkagelmez.

"Sahip olmak", "istek" gerektirir.

Gizlilik, "keşfedilme" özlemi çeker.

Yalnızlık, bir "ünsiyet" için kararsızdır.

Ve Tanrı, "varlık"tan daha daha fazla "vardı."

Hayattan daha diriydi.

Gayptan daha gizliydi.

Yalnızlıktan daha yalnızdı.

İsteyecek çok şeyi vardı.

Oysa yokluğun bir şeye ihtiyacı yoktur.

Ne Tanrı'ya muhtaçtır, ne sevgiye.

Ne tanır, ne ister, ne acı çeker, ne ünsiyet kurar.

Ne de hiçbir zaman özlem çeker.

Oysa Tanrı mutlak varlıktı.

Yokluksa, mutlak bir bulunmama hali.

Tanrı mutlak zenginlikti. Herkes sahip olduğu kadarını ister.

Tanrı gizli bir hazineydi.

Gaybın sonsuz viranelerine gizlenmişti.

Ve Tanrı ölümsüz diriydi.

Yokluğun uçsuz bucaksız çölünde "tek başına soluk alıyordu."

Kendisini bir göz görsün istedi, bir gönül tanısın istedi.

Aşkla ısınmış, aşinalıkla aydınlanmış, imanla sağlamlaşmış, içtenlikle temizlenmiş bir evi yurt edinmek istedi.

Ve Tanrı yaratıcıydı.

Yaratmak istedi.

Yeryüzünü yaydı.

Yalnızlık içinde döktüğü gözyaşlarıyla denizleri doldurdu.

Acı dolu birliği ve tekliği içinde yüreğine birikmiş olan keder dağlarını arzın sırtına koydu.

Yönsüz ve sonuçsuz gözleyişlerden ibaret olan yolları, dağların ve ovaların bağrına çizdi.

Yüce ve tertemiz ululuğuyla göğü yükseltti.

Bağrının her zaman kapalı olan penceresini açtı.

İçinde ezelden beri zincire vurduğu arzularının ahlarını dünyanın uçsuz bucaksız fezasına bıraktı.

Sükûnet içindeki yalnızlık yakarışlarıyla, varlığın tavanını boyadı.

Yeşil dileklerini çekirdeklerin gönlüne attı.

Sevecen okşayışlarının rengini bulutlara bağışladı.

Bu üçünden bir terkip yaparak denizlerin yüzüne serpti.

Aşk rengini altına verdi.

Hoş kokulu hatıralarının parfümünü yasemin goncasının ağzına döktü.

Doğuşun ipek örtüsünün üzerine, umudun güzel ve düşsel yüzünü çizdi.

Böylece altıncı günde, yaratış yolculuğunu bitirdi.

Yedinci seherin ilk tebessümüyle birlikte, "hareket sabahı" başladı.

Dağlar boy verdiler; sarhoş ırmaklar, başı sonu olmayan buzlukların bağrından, güneşin sıcak çağrısıyla kaynamaya başladılar.

Dağların soğuk kayalık sürgün yerlerinden kaçıp, kendilerini bekleyen bir kucak olan denizin özlemiyle, ovaların göğsüne saldırdılar.

Denizler kucağını açtı. Ve yaratılışın dokuzuncu gününde, ilk ırmak, Hint okyanusu kıyılarına vardı.

Baştan beri, derin çukuru içine eteklerini yaymış olan okyanus, ırmağı karşılamak üzere, kendi kıyısından yola çıktı.

Irmak, ağır ağır, sessizce, kendisini, bir teslim oluş ve niyaz edişle yayıverdi. Okşanmak isteyen alnını uzattı.

Okyanus da bir teslim oluş ve niyaz edişle, okşayıcı dudaklarını uzatıp ona bir öpücük kondurdu.

Bu ilk öpücüktü.

Ve deniz, bir yerde karar etmek isteyen yalnız avareyi kucağına aldı.

Onu, kendi büyük ve karasız yalnızlığına, yani okyanusa geri getirdi. Bu iki yakının ilk kavuşmasıydı!

Bu yaratılışın yirmi yedinci gününde oluyordu.

Tanrı seyrediyordu.

Sonra tufanlar koptu, şimşekler çaktı, gök gürlemeleri sevinç ve şenlik çığlıkları atmaya başladı ve: Yağmurlar, yağmurlar, yağmurlar!

Bitkiler yeşerdi, ağaçlar başlarını birbirlerinin omzuna yaslayarak yükseldi, yemyeşil otlaklar oluştu, gür ormanlar ortaya çıktı, böcekler kanat açtı, kuşlar cıvıldadı, kelebekler ışık arayışıyla dışarı çıktı, minicik balıklar denizin bağrını doldurdu...

Ve yüce Tanrı, her gündoğumunda, doğu burcundan göğün çatısına çıkıp sabah kapısını açıyor, sağ gözüyle dünyaya bakıp her yere göz gezdiriyordu...

Her akşam, yorgun gözleri, kanlı göz kapaklarıyla batı duvarından aşağı inerek, umutsuz ve suskun, başını kederli yalnızlılığının içine gömüyor ve hiçbir şey söylemiyordu.

Yüce Tanrı, her gece, göğün çatısına çıkarak, sol gözüyle dünyaya bakıyor, geceleyin görebilmek için Ülker kandilini yakıyor, Samanyolu'nu aydınlatıyor, binlerce yıldız mumunu gecenin tavanına asıyor ama görmüyordu. Gazaplanıyor, ıstıraba düşüyor, yırtmak için gecenin kara çadırına ateşli oklar fırlatıyordu; yırtılmıyordu, arıyor ama bulamıyordu...

Seherlerde, yorgun, rengi solmuş, soğuk ve umutsuz halde aşağı iniyor, hayıflanarak seherin eteğine kocaman bir gözyaşı damlatıp gidiyor, hiçbir şey söylemiyordu.

Irmaklar denizlerin içinde gizleniyor, hafif esintiler her yana aşk mesajları yayıyor, kuşlar yeryüzünün her yanında sevinç çığlıkları atıyor, her hayvan, her eş kendi eşiyle olmak üzere yeryüzünde salına salına yürüyor, yaseminler güzel sevgi kokularını havaya salıyordu.

Ama...

Tanrı yine yalnız ve meçhuldü. Kendi melekûtunun engin ve uçsuz bucaksız ebediyeti içinde kimsesizdi. Kendi geniş yaratışı içinde bir yabancıydı. Arıyor ama bulamıyordu.

Yaratıkları onu göremiyordu, anlayamıyordu, ona tapınıyor ama onu tanımıyorlardı; Tanrı bir "tanıdık"ın yolunu gözlüyordu.

Yaptığı çeşit çeşit heykeller yığını arasında garip kalmış, taştan soğuk çehreler topluluğu içinde yalnız nefes alan sanatkâr, büyük bir heykeltıraş!

Kimse istemiyor, kimse görmüyor, kimse isyan etmiyor, kimse aşk duymuyor, kimse ihtiyaç duymuyor, kimse acı çekmiyordu...

Ve yüce Tanrı, söyleyecek sözlerine, yine bir muhatap bulamadı! Hiç kimse onu tanımıyordu, kimse onunla yakınlık ve ünsiyet kuramıyordu.

İnsanı yarattı!

Ve bu, yaratılışın ilkbaharıydı.

İNSAN: SÜRGÜNDE BİR TANRIÇA

Herkesin dünya görüşü, insana nasıl baktığına bağlıdır. "Eleştiri ve Edebiyata Dair" adlı tercümeye bir giriş niteliğinde olan bu yazı, benim insanı ve insan ruhun üç maverâî ve sürekli tecellisi olan din, irfan ve sanatı üzerinde gördüğüm yeni bir ufka değinmektedir. Bu benim dünya görüşümdür; İnsanın varlık felsefesine, serüveninin ve kaderinin genel seyrine, hayatının ve görevinin genel anlamına oradan baktığım açıdır. Bu çölde gözlerimin karşısında duran ufku göstermek için bir kez daha buraya alıyorum. Çünkü bu yazı, "Kevir"de yazdıklarımın hem bir başlangıcı, hem de bir yorumudur.

(Tanrı insanı balçıktan[117] *yarattı; sonra ona kendi ruhundan üfleyerek kendi sureti üzere yaptı*[118]*, ona adları öğretti, o emaneti yere ve göklere sundu, onu yüklenmekten kaçındılar; insan yüklendi, sonra bütün meleklere onun önünde toprağa kapanmalarını buyurdu*[119]*.)*

İşte bu insanın yüzünü hep bir keder halesi sarar; tarihin ilk günlerinden beri, ne zaman kendisini ve dünyayı düşünmek için, yığınla hayat telaşından sıyrılıp bir inziva köşesine çekilecek olsa, bakışlarını bir kötümserlik kaş çatması bürür, yüzüne bir ızdırap dalgası yerleşirmiş. Çünkü o, kendisini daima bu dünyadan daha "üstün" görür, var olanın kendisine yetmeyeceğini, duygularının bu varlığın sınırları aştığını, var olan her şeyin bittiği yerde kendisinin süreceğini ve sonsuza kadar yayılacağını düşünürmüş.

Sonra, bu virane yerin yüzünde kendi samimi doğasına ve tertemiz benliğine, kendisini ona alışıp bağlanmakta umutsuz kılan, vicdanının derinliklerinde gurbet duygusu uyandıran zati bir ya-

117 *"Hamâin mesnûn"* (15/Hicr Suresi, 26,28,33)

118 Bir hadis ve İncil'den bir ayet.

119 Kur'an'da insanın yaratılışı.

bancılık görür. Bayağı, beyinsiz ve kendisine yabancı olan tabiatın, örtüsünü onun da üzerine çektiğini, "kendi iradesi dışında" onu da kendisine bulaştırdığını acıklı bir şekilde anlayınca, tabiatın varlığından da kendi varlığından da bıkkınlık getirir. Bu dünyada bir gurbette olduğu duygusu ve kendisine -bu dünyayla aynı kaderi paylaşan kendisine- yabancı olmaktan bezginliği, ona "vatan"ı ve "yakınlık"ı hatırlatır. İşte bu noktada, insanlığın en köklü felsefi ilkesi olan düalizm baştan itibaren imanının içine yerleşir. İlk insanların beyninde şekillenen ham ve belirsiz ilk tasarımların, her dilde ayrı bir isimle, her kabile arasında ayrı bir şekilde, bir "alt dünya" ve "üst dünya" tasavvuru olarak her yerde, her zaman var olması boşuna değildir. Buradaki kararsızlık ve oraya duyulan hayranlık, ona yaklaşma ve onunla temas kurma arzusu ve çabası, tarihin doğuşundan bu zamana dek, onun manevi hayatının tamamı demek olan ruhundaki en heyecan verici çırpınışları ve telaşları meydana getirmiştir.

Tarihin doruklarının üzerinden, "o tarafa" bir yol bulmak için ellerini göğe açmış, gözlerini güneşe dikmiş veya bir ateşin esrarengiz titrek alevlerinin karşısına oturmuş, ona dalıp kalmış, içindeki içtenlik ve hasretle dolu "kurtuluş" arzusunu ve "niyaz" neşesini kendi kendine mırıldanan insanı görürüz. Çünkü o, bu üçünün çehresinde, o kuşkulu sırlar diyarından bir işaret görmüş, bu toprak evin kör ve karanlık yapısına yabancı olarak gördüğü aydınlığı, bu soğuk ve karanlık evin üstüne başka göklerden vuran bir gölge sanmıştır.

İnsan, bu yabancı toprak yurdunun yitik varlığı; kendini bu basık ve tuhaf göğün altında tutsak görüp sersemlemiş, sürekli olarak, var olduğunu bildiği yitik cennetini arama yolunda, ondan bir iz ve eser bulduğu geçip giden her şeyin önünde niyaz ederek diz çökmüş; ne zaman onun anlamsızlığının farkına varsa, nerede olduğunu bilmediği o yerin varlığına olan inancına halel getirmeden, derhal bir başka izin peşine düşmüş, sağa sola yorulmak bilmez koşturmalarında, hiçbir zaman unutmadığı tek şey, dışarı açılan bir pencere bulmak için, ızdırap içinde bu

diyarın duvarlarına hâlâ ellerini süren, bu gurbete düşmüş tutuklunun acıklı haykırışları olmuştur.[120]

Cevapların çelişikliği, görünümlerin çeşitliliği ve zıtlığı, derdin ve ihtiyacın bir oluşu hususunu gözlerimizden gizleyesin. Gılgamış'ın Sümer göğünün altındaki perişan ve ızdıraplı çığlıkları; Buda'nın "karma"dan kurtulup "nirvana"ya varma yolundaki işkenceye benzeyen çabaları; Ali'nin Medine bölgesindeki hurmalıkların sakin gecelerinin ıssızlığında acıklı iniltileri; Sartre ve Camus'nun "bu dünyanın saçmalığı ve anlamsızlığı" yüzünden duyduğu isyankâr ve umutsuz öfke, bunların hepsi, kendisini bu toprağın üzerinde yalnız ve yabancı, bu çatının altında tutuklu bulan ve "bu evin, kendi evi olmadığını" bilen, kederli bir insan ruhunun türlü tecellileridir.

Neden insan, her ne zaman, gündelik kavgalardan uzak, yaşama bayağılığından yüksek bir halde, kendini ve bu dünyayı düşünürken derin düşüncelere, çınlamalı çarpıntılara ve yüksek hayallere dalacak olsa, yüreğini bir acı tırmalar, içine meçhul bir keder gölgesi düşer, sevinçten ve eğlenceden uzak, kendi acıklı yalnızlığına dalar, başını iki elinin arasına alıp bir damla gözyaşı döker ve kendi kendine konuşur da; tam aksine, bu dünyanın gündelik şeylerine ve bayağılıklarına yaklaştıkça, ayak vurup el çırpmaya, bir çocuk heyecanı ve neşesiyle, bir serçe gibi bunlara daha çok yönelir? Neden her zaman, derinlik, yücelik, hal, ruh, düşünce ve sanat kederle; ahmaklık, bayağılık ve düşüklük sevinçle iç içedir? Niçin Aristo döneminden beri, yazılı kural, sanatta derin ve ciddi olan her şeyin trajik[121]; yüzeysel ve bayağı olanın komik ve eğlendirici olması üzerine kurulmuştur? Niçin

[120] Fetiş, tabu, totem, manna, put, yıldız, güneş, ateş, tanrıçalar, animizm, cennet, ahiret, fizik ötesi... Bunların hepsi, insanın, hayat tarihinin ilk aşamalarından beri, o gaybī sırra, öte dünyaya, o "bilmem ne ile bilmem nereye", ona buna değil, tek kelimeyle gayba ulaşmak için ardı ardı arkası kesilmeyen arayışlarının hikâyesidir.

[121] Trajik olan her şey derin ve ciddidir demiyorum; çünkü böyle değil, tam aksine derin ve ciddi olan her şey trajiktir.

insanlar, -ne denli insan iseler, o denli çok- hüzün verici sanat eserlerini bile bile talep eder ve üzüntüden hoşlanırlar. Üzüntü, daha üstün ve daha bilinçli olduğu için, dünyanın darlığını ve hasisliğini daha çok hisseden bir ruhun tecellisi değil midir? Neden sarhoşluklar ve kendinden geçmeler sevilir? Hayatın gerektirdiği bağlarının çoğunun çözüldüğü, varlığın ağır yükünün ruhun sırtından düştüğü, "var olma"nın boğucu ve bunaltıcı baskısının hafiflediği, böylece sadece bu ağırlıksızlık anlarında gurbetin acı hatıralarının unutulup varlığın çirkin çehresinin gözler önünden silindiği durum bu değil midir?[122] Niçin yüce ruhlar ve derin gönüller üzüntüyü, sonbaharı, sessizliği ve gün batımını daha çok sever? Kendilerini bu dünyanın son sınırına daha yakın hissettikleri anlar, bu anlar değil mi?

İnsan kendi fıtratının derinliğinde her zaman, mutlak, sonsuz, ebedîlik, ezelîlik, aydınlık, ölümsüzlük, kalıcılık, bitimsizlik, zamansızlık, mekânsızlık, sınırsızlık, renksizlik, mutlak soyutluk, kutsallık, mutlak özgürlük ve bağımsızlık, ilk başlangıç, sonun sonu, mutlak gaye, mutlak kemal, gerçek mutluluk, mutlak hakikat, kesinlik, aşk, güzellik, mutlak iyilik, iyinin en iyisi ve temizin en temizine sahip olma arzusu taşımıştır. O gerçek ve dosdoğru ilahi "ben"ini, bu maverai anlamlara yakın bulmuş, onlara fazlasıyla muhtaç olduğunu görmüştür. Göreceli, sınırlı, arazî, vasat, kayıtlı, çirkin, çileli, pis, soğuk, katı kalpli, zamanın ve mekânın zelil kölesi, eksikliğin ve ölümün mahkûmu olan bu dünya, insanın yükseklerde uçan ruhunun heyecan verici idealleriyle yabancı ve uyumsuzdur. İyi ama bu anlamlar insanın gönlüne nereden düşmüştür? Sürekli olarak insan ruhunun derinliklerinde kaynayıp duran bu hayret verici gayp pınarlarının kaynağı neredetir? Bu sabırsız ve kararsız ruh, bu yakıcı susuzluklardan, içinde bir serabın aldatışından başka hiçbir şey bulunmayan bu kızgın çölden kurtulmuş ve kendi evinin yolunu kaybetmiştir. İşte bu yüzden, kötümserlik, kaygı, is-

122 Mevlana, bunun nedenini, insanın içini sıkan "özgürlük ve irade"nin ağır yükünü unutup gaflete düşme hali olarak görür.

yan ve kaçış sevgisi, başından beri, bu toprak mahkûmunun fıtratıyla birlikte yoğrulmuş, "ızdırap" vicdanının derinliklerinde yer etmiş ve bu gizli ev yüzünden, insana her zaman yakın gelen üç ilginç ve gayrı maddi tecelli ortaya çıkmıştır.

Din, İrfan ve Sanat

Din, varlığa bulaşmış insanın, kendini arındırıp topraktan Tanrı'ya geri dönme; "dünya"[123] (aşağı) olarak gördüğü tabiata ve hayata kutsallık katıp[124], onu "uhrâ"ya dönüştürme çabasıdır. Çünkü Durkheim'in de dediği gibi, kutsallık dinin ayırt edici özelliği ve cevherî göstergesidir.

İrfan, kendisini burada bir yabancı olarak gören, kâinatın ve varlıkların tümünü kapsayan bu yabancılarla aynı evde bulunan insan fıtratındaki yangının bir tecellisidir. Bir kafeste esir kalmış, kendisini sabırsızca kapılara ve duvarlara vuran, uçmak için sabırsızlanan, alışık olduğu vatanın fezasında, esaretine neden olan ve "kendi kendine perde" olmasına yol açan varlığını ortadan kaldırmaya çalışan bir şahindir.

Sanatsa, var olan hiçbir şeyin kendisini doyurmadığı; varlık dünyasını kendi karşısında küçük, soğuk, çirkin, hatta Sartre'ın deyimiyle aptal, anlamsız, ruhsuz ve duygusuz bulan; kendisini yükseklerden uçan bir yüreğe, büyük bir düşünceye, anlam, duygu ve marifet sermayesine sahip olarak gören; bir bölük dertsiz, ruhsuz ve bayağı insan arasında esir kalmış, kendini kendisi dışında herkesle yalnız bulan, bu yerle gök arasındaki her şeye yabancı olan bir ruhun tecellisidir.

[123] "Dünya" ve "uhra" iki sıfattır, somut ve komşu iki coğrafî bölge adı değildir. Aşağılık, çirkin, az, ruhtan, yücelikten, anlamdan yoksun, bayağılığa bulaşmış her ne varsa "dünya", güzel, iyi, kalıcı, gerçekle, anlamla, yücelik ve üstünlükle dolu ne varsa "uhra"dır. Yakın, elimizin altında, aşağıda, yararlı olan ne varsa "dünya"; daha yukarıda, daha uzakta, daha yukarıda değerli olan ne varsa "uhra"dır.

[124] Kutsallık (sacré) kavramı, niçin hayat tarihinin ilk günlerinden beri, insanın ruhunda ve düşüncesinde ortaya çıkmış ve onu sürekli kendi arkasında sürüklemiştir?

Böyle bezgin bir görüşten, varlık ve hayat konusunda böyle acı bir duygudan doğan sanat, onu ikmal etmeye, var olanı, olması gerekene yaklaştırmaya ve nihayet, bu âleme, kendisinde olmayan bir şeyi bahşetmeye çalışır.

İnsana gurbetten vatana doğru kılavuzluk ederek onu "gerçeklikten" alıkoymak ve "doğru"ya yaklaştırmak isteyen dinle irfanın yolları buradan itibaren sanatla ayrılır. Din ve irfan, burada bir kararsızlık ve kaçış felsefesi halindedir; o bir yere, bu da "burada olmayan her yere!" Oysa sanat, "kalma"nın felsefesidir. Üstelik burasının kalınacak bir yer olmadığını bildiğinden, evine, vatanına ve oradaki hayatına dair bir tasavvur veya bir başka deyişle bir hatırayla, burayı, oraya benzer bir şekilde süslemeye, sanatsal yaratıcılıklarla, çeşitli diller, sesler, şekiller ve renklerle, o "güzel ve tanıdık görünen diyarı", bu "çirkin ve yabancı görünen dünyada" taklit etmeye çabalar. İşte burada sanat, Aristo'nun dediği gibi bir taklittir (mimesis). Ancak onun dediğinin aksine, tabiatın taklidi değil, tabiatı onun suretinde süslemesi için tabiat ötesinin taklididir. Sanatçı da din adamı veya irfan sahibi gibi, bu dünyanın çehresini kendisine yabancı bulur. Ama bu ikisinin aksine, bir tanıdığı olmadığında, aşkın ve güzelliğin kendisinden doğduğu, o "gizli latife"nin kılavuzluğu ve kendi yaratıcı gücüyle, her halükârda kendisini birlikte yaşamaya ve bir arada bulunmaya mahkûm gördüğü gördüğü bu yabancının çehresine bir tanışıklık boyası sürmeye, kendi zindanını, kendi evi gibi süslemeye çalışır. Bu yüzden sanat, Tanrı'nın yaratıcılığın tecellisi olan bu varlık âleminin bir devamı olarak, bu dünyada hissettiği eksiklikleri telafi etmeye, kendisi için var edilmemiş bu yurttaki bezginliğini ve kararsızlığını hafifletmeye, bu gurbette yaşamaya ve bu yabancılar kalabalığı arasına karışmaya tahammül etmeye çalışan insanın yaratıcı içgüdüsünün bir tecellisidir.[125]

[125] Burada, sanat konusunda söz konusu edilen ve henüz bir yere ulaşmamış olan iki çözümsüz sorun açıklığa kavuşur. Biri, "sanatın görevi ve sanatçının sorumluluğu" sorunu; yani, böyle bir görev ve sorumluluk var mı? Varsa ne-

Zanaat da sanat gibi insanın yaratıcı içgüdüsünün bir tecellisidir; ama sanatın aksine o, gurbetten, ızdıraptan ve var olana karşı duyulan hoşnutsuzluktan kaynaklanmaz. Tam tersine, ona daha çok yaklaşmak ve alışmak içindir. Onun amacı kurtulmak değil daha çok tutsak olmaktır. Sanat, insanı tabiatta olmayan şeylere sahip kılmak ister; zanaatsa, insanı tabiatta var olan şeylerden daha çok yararlandırmak ister.

Yine de her sanat, en düşük aşamalarında, bile bir taklidin ve hüner göstermenin, özellikle en yüksek türleri olan müzik ve şiirde -yükseldikçe daha yoğunlaşarak- dünyanın eksikliğinden yakınan veya onu tekmil etmek üzere kendi yaratıcılığının bir göstergesi olan insani bir kaygının tecellisidir.[126] Bu yüzden din ve irfan, bu zindandan dışarı açılan bir kapı, sanatsa bir penceredir.

Güzellik, genellikle sanatın kaynağı ve mayası olarak bilinir. Bunun ölçüsü olarak da "sanatın hedefi güzellikleri göstermektir" denilir. Bu söz büsbütün geçersiz olmasa da -ki öyledir- en azından kapalı ve aynı zamanda yüzeyseldir. Oysa güzellik de sanatçının, güzellikten yoksun olan bu dünyada yarattığı bir sanat eseridir. Bu çiçek güzel değil, ben onun güzelliğini ortaya çıkaracağım; ressamın görüntüsünü, şairin aşkını ve vefasızlığını, müzisyenin de fısıltısını ortaya çıkarması gibi.

Tan vaktinin melekûtî saflığında, pınar başlarının büyüleyici mırıltısında, seherlerin haberler getiren nesiminde, gün batımının kan kırmızısı gözünde, bülbülün semaî ezgisinde, ıssız sokakların aydın gece yarılarındaki sükûnetinde, aşk hararetiyle bitkin düşmüş bir göz eğiminde, ay ile gölün tertemiz kucaklaşmasında, gülümseyişte, bakışta, ay ışığında, rüzgârın gün batımı ağartılarında yüksek ağaç dallarının uçlarıyla gizli ve hara-

dir? Öteki de "sanat, sanat için mi, yoksa toplum için midir?" Sanatın böyle izah edilmesi, bu soruna açık bir cevap vermekle kalmaz, aynı zamanda "sanat için sanat"ın dilsiz anlamıyla "toplum için sanat"tan çıkarılan karmakarışık kavramlar, değişik ve karşıt tabirleri ve telakkileri de açığa çıkarır.

[126] Yani sanat iki iş görür: Beyan ve yaratma.

retli oynayışında, ufukta, şafakta, bizi kendimizden alıp götüren her şeyde, bir et dövme tahtasındaki, hatta geceden kalma ezilmiş etle dolu o çatlaktaki kadar bir derinlik, anlam, giz ve güzelliğin var olduğunu bilmeyen kim vardır?

Şu zavallı insan dünyasının böyle olmasını ister ama öyle değildir. Kendisini bu pis, dar ve iğrenç yoksulluk kulübesinde mahkûm görerek, onu sanat aldatmacıyla kendisi gibi bir "yarı tanrıya" yaraşır bir köşk suretinde süsleyen de odur.[127] Bu yüzden sanat, bütün türlerinde ve aşamalarında, bu "yarı toprak, yarı tanrı"nın, bu "iki sonsuzluk bütünü" ile bu "iki karşıtın bütünü"nün kaygılarının bir yansımasıdır! Izdırap, keder, aşk, kararsızlık, hoşnutsuzluk ve bezginlik, bir ucu bu maddenin, bu murdarın pis ve kirli bulaşığında bulunan, diğer ucu yaratılış sınırından geçerek, zamanı ve mekânı, bu iki bunaltıcı dört dar duvarı kıran, kelimelerin kanatlarının yandığı ve hayallerin yarı yoldan döndüğü sonsuzluğun yüksek göğünde ve melekûtun yüksek zirvelerinde toz duman eden böylesi ikili (senevî) bir yapı gerektirir. Cennetten yere atılmış olan insanoğlunun yaratış kalemi olan sanat, bu çirkin ve donuk yeri, kendisine yaraşır bir yer olan cennete benzetmeye; tıpkı o ilk hayatında olduğu gibi, bir mahkûmiyet geçirmekte olduğu bu sürgün hayatında -ki bunu herkes söylemektedir-, şiirle düşünüp söylemeye, müzikle dinlemeye, raks ederek yürümeye, resimle görmeye,

Burada sanat tarihinin bir sorunu, yani sanatın neden ya dinin ya da aristokrasinin kontrolünde olduğu sorunu da açıklık kazanır. Dinin ve sanatın arkadaşlığı, bu ikisinin aynı dili ve aynı acıyı paylaşmasından, akraba olmasından kaynaklanır. Sanatın, aristokrasinin kucağında yetişmesinin nedeni, müreffeh insanların, bu dünyada var olanlardan daha fazla yararlandıkları halde (bir sapma şeklinde olsa bile) bu konuda daha fazla eksiklik hissetmeleridir. Sanat böyle bir duygudan doğar. Oysa bu dünyada var olanların çoğundan mahrum olan, sürekli olarak onu kazanma çabası veren yoksul insanlar, dünyayı zengin sayar ve böylece kendilerini yoksul hissederler, dünyayı değil. Sınıf psikolojisi, Amerikalılarla Avrupalıların çabalarının Afrikalılarla Asyalıların çabalarıyla veya işçilerin ve köylülerin maddî ve gerçek dilek ve ihtiyaçlarının kapitalist burjuvanın sanal ve idealist eğilimleriyle mukayesesi meseleye daha fazla açıklık kazandırır.

teşbihin gücüyle bu halsiz ve güçsüz tabiata bir ruh üflemeye, istiarenin gücüyle onda olmayanı ona vermeye, kinaye ve sembol diliyle, bu dünyanın cansız ve güçsüz nesneleri olan kelimelerden onlarda bulunmadığı halde kendisinin istediği şeyleri çıkarmaya, mecazın Mesihî başparmağıyla, kendisinin ölü, dilsiz, aptal ve yabancı komşuları olan bütün nesnelere, hayat, dil, bilinç ve tanışıklık kazandırmaya, unsurların bir araya gelmesiyle oluşmuş bu şaşkın yerin ve göğün yabancı yüzüne bir yakınlık, anlam, duygu ve akrabalık rengi vermeye çalışır.[128]

Çünkü tabiatın çehresinde ve onun içinde var olan hiçbir şeyde, hiçbir zaman kendisiyle bir özdeşlik ve dert ortaklığı görmez; oysa dert oraklığı ve yakınlık insan ruhunun en susuz ihtiyacıdır. Bir yaz gecesi yarısında yıldızlar yağdıran, tertemiz, açık ve huzurlu bir gökyüzü vardır. Oysa Tintoret'nin bunalım içindeki ızdıraplı ruhu, yine kapalı ve muzdarip bir gökyüzü istemektedir: Mavi değil, sarı bir gökyüzü! Bu dünyada, insana ıstırabı ilham edecek sarı bir gökyüzü yoktur. Bu yüzden Tintoret, Kalküta'nın üzerinde sapsarı bir gökyüzü yaratır. Picasso'nun, sanatın, tabiatı taklit etme kaydından kurtulmasına yönelik çabaları, her sanatın, tabiatında bulunan isyanın açık bir göstergesidir. Kendi yüksek ihtiyaçları karşısında tabiatın eksikliğini acıklı bir şekilde hisseden bir ruhun ıstırabının tecellisidir. Sartre'ın deyimiyle, Picasso, kibrit kutusu olmaktan çıkmaksızın aynı zamanda bir yarasa olabilecek bir kibrit kutusu yapmaya çalışır.[129] Peki niçin? Çünkü tabiat, iki zıttı bir araya getirmeye güç yetiremez; insansa, bu acziyete katlanmak istemez. İradesiz ve duygusuz bir sabahın bilinçsizce doğuşu, kâinatın tamamının kendisiyle birlikte düşünmesi, varlıklarını tümünün kendisiyle birlikte hissetmesi gereken bir şairin ruhu için yeterli değildir. O, ce-

[128] Sanatı, sabit ve somut kalıplar ve kurallarla kayıt altına almak isteyen kimselerin çabalarının boş olduğu tam da burada ortaya çıkar. Sanat için kural koymak, üzülmek veya kızmak için belirli kurallar ve ayrıntılı ilkeler düzenlemek kadar gülünçtür.

[129] Sartre, "Şiir Nedir", Nâme-i Paris'te benim çevirimle, 1961. Ayrıca Hirmend, Meşhet, 1346/1967.

sur bir kahraman gibi, ufkun arkasından birdenbire fırlayıp hançerini çekerek gecenin siyah boynunu ta göbeğine kadar yarıp, yarının altın renkli coşkun pınarını, bu çölün dün geceye bulanmış yüzeyine açacak bir sabah ister. Oysa tabiatın böyle bir sabahı yoktur, onu bu şekilde yaratır:

"Sabah, feleğin hamailinden çekti hançerini."

"Peki ya Leonardo da Vinci? Bayan "Mona Liza"nın yüzünde bir tebessüm varmış, ressam da tabiatta olanı taklit etmiş, buna ne demeli?" diyeceksiniz. İlginçtir ki tabiatın eksikliği burada daha da aşikârdır. Tabiat, bir kadının dudaklarına anlamlı, tutuk, sevecen, yumuşak ve gizemli bir hüzne bulanmış bir tebessüm kondurmuş, oysa "da Vinci", böyle bir tebessümü bir bez parçasının üzerine, birkaç gram toprağa bahşetmiştir Tabiatın sahip olmadığı şey işte budur.

Bir kadının bedenindeki kaygıyı, sözlerle dolu bir bakışın sükûnetini, bir mabedin ruhani yücelik ve kutsallığını, bir avuç alçıyla ve boyayla aktaran bir ressam, estetik bir yaratıcılıkta bulunmuş olmaz mı?

Kuşkusuz, farklı aralıklarda, "balçık" ile "Tanrı ruhunun üflemesi" arasındaki menzillerde bulunan insanlar gibi sanatlar da yerden uzaklaştıkları ölçüde, insanlığı daha fazla olan herkeste daha acıklı olmak üzere, bir ıstırabın ve hasretin en sadık tecelli mekânıdır.

Diyeceksiniz ki: "Peki, sanat dünyasında "var olan"dan daha aşağıda bulunan eserler, sanat için belirlediğimiz bu yüksek hareket çizgisiyle uyuşmazlar mı?" Tabii ki uyuşurlar. Eğer bu eserler gerçekten aşağıda ise ve "var olan"a karşı bir üstünlüğe değil de eksikliğe sahipse, burada usulcülerin dediği gibi, anlaşmazlık kavram konusunda değil, kanıt konusundadır. Çünkü kendisini olduğundan daha çirkin, daha itici gösteren bir makyajla süsleyen bir kadınla, sanat kandırmacasıyla, gözünde, kaşında, dudağında ve bedeninde aslında var olmayan göz alıcı güzellikler yaratan bir kadın, duygu ve amaç bakımından birdir. İşte burada,

eleştiri adını verdiğimiz, sanatsal yaratıcılıkta başarının ve başarısızlığın değerlerini, nedenlerini, etmenlerini, nitelik ve niceliklerini belirleyen bir başka konuya girmiş oluruz.

Din, irfan ve sanat arasındaki yakınlığa tarih de şahit olmuştur. Sanatlar, bu dünyadaki en dinî, en irfani varlıklardır. Dinin ve irfanın kucağında doğmuş, bu iki memeden süt emmişlerdir. Her sanat bir miraçtır veya sanatçının, üzerindeki "varlık" yükü hafifledikçe, Sidretü'l-Müntehâ'sının yerden daha fazla uzaklaştığı, fizik ötesinin aydınlık, sıcaklık, kutsallık ve güzelliğini daha fazla hissettiği bir miraç özlemidir. Burada sanatçılar gerçekliğin soğuk ve çirkin yüzünü, sanatsal tedbirlerle, doğruların güzellikleriyle süslerler.[130] Her söz maveradandır, "öyle olması gerektiği halde olmayan"ın ifadesidir. İşte bu yüzden müzik, Müslümanların bu husustaki kötü tutumlarına rağmen, İslâm tasavvufunun eteğinden hiçbir zaman elini çekmemiştir. Böylece İran edebiyatının ve kültürünün gündeminde olan şu karmaşık mesele de aydınlığa kavuşur: "Neden irfanımız gözlerini açar açmaz kendisini şiirin kucağına atmış, daha doğru bir deyişle, dili çözülür çözülmez şiirle konuşmaya başlamış, aynı dili konuşan, aynı derdi paylaşan bu iki akrabanın karşılaşması, anlamlarla yüklü Doğu maneviyat tarihinin en güzel, en heyecan verici olayı olmuştur?" Çünkü gurbet acısının kararsız hale getirdiği irfan, bu dünyanın konuşma dili olmadığı besbelli olan şiirle, yüksek bir âlemin keskin ve hafif kanatlı melekleri olan şiirsel kelimelerin yardımıyla, Aimé Césaire'ın dediği gibi, "Bu varlığın sahillerinde düşünce dalgalarının çarpışma sesleri" olan kendisine has özgü müzik notalarıyla, sabırsız bir ruhun bu sürgün yerinin dilsiz ve boğuk burçlarından uçmasını kolaylaştırmaktadır.

[130] Sanatın "gerçeklik"le arasına mesafe koyup "yaygın aklın" beğenisinden uzaklaştıkça daha güzel ve daha çekici olması bu yüzdendir. Çünkü "gerçeklik"in eli ve beyni boştur; akılsa bu toprakların yerlisidir. Sanatın içinde hep zaman gurbet duygusuna kapıldığı, bu ülkenin yerli hâkimi olan aklın buyruklarına boyun eğmediği toprakların... Bu yüzden hiçbir zaman akıl sahiplerinin üzerine yüklediği kayıtlar yükünün altına girmemiş, başına mantıktan bir dizgin geçirmek isteyen herkese başkaldırmış ve her zinciri kırmıştır.

EKLER

Yaratılış Ezgisi Hakkında Bir Açıklama

Bu hikâyede, varlık birliği (vahdet-i vücut) meselesi, Doğulu dünya görüşünde olduğu şekliyle açıkça anlatılmıştır. Burada önemli olan, bu hikâyenin satır aralarından, doğulu bakış açısının dünyaya, yaratılışa ve tabiata esas itibarıyla nasıl baktığını, onunla batılı tabiat görüşü arasındaki temel farkın nerede olduğunu açıkça anlamanın mümkün olduğudur.

Tam da burada, doğulu bir aydın, batılı filozofların tümünün (sağcı, solcu, sosyalist, kapitalist, bu meselede hiç fark etmez), madde ve ide, fizik ve metafizik, tanrı ve tabiat, dünya ve ahiret, maddi görüş ve manevi görüş, maddiyat ve maneviyat gibi konularda ortaya koydukları bütün yaklaşımların, bu meselelerde ve kavramlarda doğulu bakışına ne ölçüde yabancı olduğunu anlar.

Tabiat, bu yaratılış ezgisinde de tam bir açıklıkla anlatıldığı üzere, tanrının varlığının fiziki bir yansıması olarak betimlenmektedir. Hatta hiçbir yere çıkmayan bu kıvrım kıvrım yollar, varlığın sonsuzluğu boyunca tanrının bekleyiş gözünün bir tecessümü olarak tabir edilmiştir. Bu tabir, şairane bir tabir olmakla birlikte, batının felsefi zihniyetinde, tabiat ve tabii olgular olarak adlandırılan şeylerle bunun arasındaki yabancılığı ve uyumsuzluğu tümüyle içermektedir: Dağlar, tanrının yüreğinde biriken kederler; rüzgârlar onun ah çekişleridir. Güneş sağ gözü, ay sol gözü, ufuklar da göz kapaklarıdır. Irmakla deniz arasındaki, insanla tanrı arasındaki bağda, felsefi ve aynı zamanda bir tecessüm vardır.

Ebedî durgunluk, donukluk, maddelik ve yokluk buzullarında bulunan ırmak, güneşin okşayışları altında (güneş, Tanrı'yı biliştir, yani aydınlık ve aşk, yani ısı ve sıcaklık) erir, kendi içinde suya döner, donukluk akışkanlığa dönüşür ve fıtratı gereği, çok uzaklardan denize doğru hızla akmaya başlar. Coşar köpürür, kıvrım kıvrım kıvrılır, heyecanlanır, tümüyle kendi yolunda, bir visal özlemi içinde kendi yalnızlığından doğmuştur.

Denize karışacağı ve denizin huzuruna çıkacağı sırada: "Ey huzura ermiş nefis, sen ondan, o senden razı olarak Rabbine geri dön...", ağır ağır, mütevazı, huzur ve güven içinde, kıyamdan oturuşa ve secdeye giderken ellerini iki yana açmış, alnını toprağa koymuş dua eden birisi gibi, denizin karşısında kendisini bir huşu, teslim ve niyaz içinde yayar. Bununla birlikte, deniz de ebedî sahilinden ona doğru birkaç adım yaklaşarak onu kucağına alır ve beraberinde okyanusun derinliklerine, denizin ortasına, varlığın ta içine, aşka doğru götürür ve geri dönüş, evet, "Biz Allah'tanız ve O'na döneceğiz." Unutulmamalıdır ki bu ırmak, kendisi de o denizden doğmuştur, çünkü güneşin ateşiyle, denizin ortasından buhar olarak yükselmiş, sert fırtınaların oyunlarıyla, denizin göğünü terk etmiş, uzak ve yabancı dağlık yerlere gitmiş, orada, soğukluk, donmuşluk ve kimsesizlik içinde, büyük buzullar şeklinde bir ölü gibi kendi kabir hayatına başlamıştır.

Sonra yine aynı aşkın ateşiyle, kendisini denizden söküp alan ve dışarılara götüren güneşin eliyle erimiş, yola koyulmuş ve denize geri dönmüştür:

"*Beni kamışlıktan kestiler keseli, kadın erkek feryadımdan inledi*

Aslından uzak kalan her kişi, vuslat zamanını aramaktır işi."

Yaratılış ezgisi, ne şiirdir, ne felsefe; Doğuyu ve dini var eden, aşkı, Tanrı kavramını, tabiatı ve insanı tarif eden bir güzellik, aşk, tapınma, dünya görüşü, cevher ve sırdır.

Ama ne yazık ki! Ne yazık ki Marksizm ve kapitalizm, insan hayatını kendi aralarında bölüştükleri gibi, akletmeyi, bilimi, insan ruhunu ve bütün insanları, kendi dayattıkları kalıbın içinde dondurmuş, insanoğlunu bu engin ve güzel ufuklardan uzaklaştırmıştır.

Kapitalizm insanı paraya tapan bir farenin pisliğine, çirkinliğine ve bayağılığa sürüklemekte, Marksizm de her şeyi, kıymeti harbiyesi olmayan "üretim, dağıtım ve tüketim" -ne kadar âdil

olsa bile- döngüsü içinde özetlemektedir. Böylece, sıradan bir aydının bakışının bile, her ikisi de Batı'nın anlamsız imallerinden olan kupkuru standart kalıplardan ibaret bir tür idealizm ve materyalizmle sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

Keşke sen[131], bu düşünce dizginlerine ve akıl bağlarına karşı güçlü ve cesur bir isyana ulaşsan da insanı, dünyayı, kendini, hayatı, varlığı, birbirinin akrabası olan bu iki düşmanın basık çatısının ötelerinde görebilsen, tanıyabilsen, toprağın bağrında ve ekmeğin hamurunda tanrının kokusunu alabilsen. Biliyorum, yapabilirsin. Biliyorum Amerika seni içine çekip sindiremez, başkalaştıramaz. Seni, insanı ve demiri öğüten, kocaman ve açgözlü midesinde bir pisliğe dönüştüremeyecek kadar değersiz, yoksul ve acizdir.

Hamurunda ve özünde zerre kadar Ali aşkı olması, sana, bütün bu güçlerin saldırısına karşı direnme gücü verecek, büyülü ve gizemli bir mumya gibi seni koruyacaktır. Biliyorum sende bu maya var, bu bilinç var; özellikle de kendine has şahsî bilincin. Çünkü sen, bütün güçlerin onu yok etmek için elbirliği ve işbirliği ettikleri, ülkemizde en az elli yıldır, kökünü kazımak, daha da beteri başkalaştırmak için uğraştıkları bir iman yolunun kaç nesildir süren çabalarının vârisisin.

131 "Sen" hitabı metinden anlaşıldığı kadarıyla şehit muallimin o sırada Amerika'ya gitmek üzere olan oğlu İhsan'adır. (Derleyen)

Totemcilik

Bu yazıyı, saygıdeğer resmî okurların eline ulaşsın, onlar da bunu okuyup ciddi ve mübarek görüşleriyle yazarlık dünyasındaki genel geçer üslupların edebî ölçülerine ve kurallarına göre bilgece inceleyip edebiyatçı gözüyle eleştirsinler diye basılmak üzere "resmî bir makale" olarak yazdığım bir yazı olarak telakki etmeyin.

İkinci hayatımın başlangıcında, bu çölde, yapraksız, meyvesiz, yanık tek başına duran bir ılgın ağacı gibi yalnız yaşayan, yalnız ölen ve yalnız haşrolacak olan, kendisini bir şimşek gibi ruhumun üzerine çakan ve o parıltıda kendimi kendi gözümle gördüğüm Ali'yi tanıyan o adamın yalnızlığı elime güneş renginde bir kalem tutuşturup elimdeki siyah kalemi benden aldı.

Ve ben o gece oturup imanımı yazdım.

Hepsi bu!

Oku, yaratan Rabbinin adıyla oku
O insanı kan pıhtısından yarattı
Oku, Rabbin en yücedir
O kalemle öğretti...

(Cebrail'in getirdiği ilk mesaj)

Bizler hâlâ daha totemciyiz. Herkesin bir totemi vardır. Herkes, bu dünyadaki nesneler içinde bir şeylere kendisini yakın bulur, kendisiyle onun arasında duyumsanan ancak tanımlanamayan esrarengiz bir bağ olduğunu hisseder. İşte o şey, onun totemidir. Herkes kendi şahsiyetini kendi toteminde bulur; kendisini onda görür. O sadık, gizli ve samimi "gerçek kendi"nin mekânını toteminde bulur. Herkesin totemi, kendi dışında vücut bulmuş ve somut hale gelmiş olan "bizzat kendisi"dir.

Bir şövalyenin, bir gezginin, bir çöl süvarisinin totemi kılıcıdır. Cahiliye dönemi Arap şairlerinden birisi şöyle der:

"Ey benim kılıcım! Ben sana her gün taze düşman kanı verdiğim halde seni her gün daha susuz buluyorum.

Ey benim kılıcım! Ma'd kabilesinin anaları, nazla yetiştirdikleri çocuklarını senin için büyütürler.

Ey Ma'd oğullarının anaları! Sevgili oğullarınızı emzirin, olabildiğince çok emzirin, çünkü kılıcım çok susadı.

İşittiğime göre, anaların göğsündeki süt, süt çocuklarının ağzında kana dönermiş.

Ey benim kılıcım! Korkunç kavgalarda, seni benden ayırmak için ne mücadeleler verdiler. Benî Râgım Kuyusunun yanında, Sel'â Dağının yamacında, Vatîs topraklarında, Ma'd'ın yiğit erkekleri, kabilemize saldırdılar. Biz sadece iki kılıçtan ibarettik, yanımızda da kadınlar, çocuklar, koyunlar ve eşyalarımız vardı. Onlarsa on kılıç idiler ve yanlarında kimse yoktu. Biz yağmalandık, kadınlarımız esir edildi, develerimizin ayakları sinirlendi, ama yine de seni benim elimden alamadılar; kollarımı omuzlarımdan koparmadan, senden yine de ayrılmayan kesik kolumla birlikte benden uzaklaştırmadıkça seni elimden alamazlar."

Profesyonel kuşçuları hiç gördünüz mü?

Sabahleyin erkenden uykudan kalkar, dudağının altına sigarasını koyar, yaralı göğsünden yükselen öksürüklerle her an derin derin çektiği dumanları dışarı verir, kuş uçurma keyfinin ve neşesinin sıcaklığıyla, evin damına çıkar, güvercin kafesinin kapısını açar. Birden, ne zamandır bu anın gelmesini bekleyen onlarca renkli ve güzel güvercinin yumuşak ve sert kanat çırpış seslerinden oluşan bir uçuş patlaması yükselir. Bir süre sonra "sevgilinin çatısının etrafında" uçmaya ve başının üstünde dönmeye başlarlar. O, yani âşık kuşçu, gözlerini seherin müşfik ve tertemiz bağrına dikip heyecanlı bakışlarını, iki görünmez güvercin gibi, birlikte uçmaları, dönüp dolaşmaları, oynamaları, özgürlüğün tadını çıkarmaları, o açık, tatlı ve güzel havada nefes almaları için öteki güvercin topluluğunun arasına gönderir.

Tanrı'nın yarattığı bunca şey arasında güvercininden başka hiçbir şeyi olmayan, güvercininden başka hiçbir şey tanımayan, güvercininden başka kimse kendisini sevmeyen, güvercininden başka hiçbir şey için var olmayan o kuşçu, sadece var olduğunu hissettiği bu keyifli anlarda, bu temiz, güzel, iyi, değerli ve neşeli anlarda "yaşamaktadır."

Güvercin onun totemidir. Onun varlığının anlamıdır; varlığının tamamıdır; yaşamasının bahanesidir, güvercininden başka her şey taştır, heykeldir, topraktır, çirkindir, boşunadır.

Bir müzisyen için Beethoven, Chopin, Mozart, Bach, Heiden, Arsmtrong, Ravi Shankar, Gaston Define, hatta Johhny Holiday, org, gitar, davul, ney, piyano bir totemdir. Müzisyen onlarla yaşar, onlarla konuşur, onlarla birliktedir. Onlardan başka her şey yabancıdır, boşuna ve gereksizdir.

Bir koleksiyoncu için sahip olduğu en değerli para veya bir ömür boyu biriktirip tamamladığı bir koleksiyon totemdir.

Paris'te bir pul koleksiyoncusunun başından ilginç bir hikâye geçmişti. Topladığı bir pul serisi içinde özel bir pul eksikti. Uzun yıllardır bulmak için arıyor ama bulamıyordu. Bu yüzden pek çok seyahatlere çıkmış, ilanlar vermiş, işler çevirmiş, sıkıntılar çekmiş, beklemiş, harcamalar yapmış ve sonunda bulmuştu. Hem de hayatının son demlerinde, tam da umudunu kesmişken bulmuştu. Nasıl bir istekle! Hayatı artık boşu boşuna sona ermeyecekti. Ne güzel!

Ne yazık ki kötü kader pusudaydı. Bütün bunlar acımasız son darbesini birdenbire indirmesi için bir ön hazırlıktan ibaretti.

İhtiyar adam bir otelde yaşıyordu. Sadece kendisiyle kalabalık ailesi olan pullardan ibaret iki odada. Sevgili, inci tanesi çocuğuyla, ömrünün sonuna dek bekleyip sonunda yaşlı babasının kucağına gelen puluyla birlikte.

Bir yaz günü sabahı, ihtiyar odasından çıkmadı. Otel görevlisi, odasına telefon etti, ses çıkmadı; kapısını çaldı, ses çıkmadı; bağırdı cevap alamadı, kapıyı açıp içeri girdi.

İhtiyar açık pul koleksiyonunun hemen yanı başında can vermişti. Ne kadar aradılarsa da üzerinde ne bir darbe izi vardı; ne bir zehirlenme belirtisi. Ölüm nedeni meçhuldü.

Dün, ihtiyar, sevinç ve neşe içinde, çocuksu bir şımarıklık haliyle merdivenlerden çıkmış, uzun süre odadan neşeli mırıltıları yükselmişti. İntihar da etmemişti, birisi ona zarar vermiş de değildi. Öyleyse neden?

Birden, yakın arkadaşlarından ve eski meslektaşlarından birisinin gözleri, ihtiyarın cesedinin etrafını sarmış olan polis, dedektif ve otel görevlileri kalabalığının arasından açık haldeki pul koleksiyonuna takıldı. Hayretler içerisinde gördü ki son pul yerinde değil. Adamın totemi yerinde değildi.

Birkaç yıl önce, kitapseverlerin, insan sarraflarının başına balyoz gibi inip herkesi hayrete düşüren tuhaf bir haber yayıldı.

Merhum üstat Saîd-i Nefîsî hayatının tamamını kitaplarla geçirmişti. Kitaplar arasında yaşlanmış, kitapların yanında ölmüştü. Bir kitapsever için dünya, bir köşesinde bir miktar kitabın bulunabileceği kapısız, duvarsız, masrafsız bir kervansaraydan ibarettir. Dünyada bir derde yarayan, anlamı olan, insanın kendisini oraya götürmesine, kitaplarla haşir neşir olmasına, arkadaşlık etmesine, onlarla yaşamasına, ortak bir hayat kurmasına, bütün ömrünü onlarla geçirmesine değecek biricik köşe burasıdır.

Ne güzel bir topluluk! Kitapsever bir insan ve kitapları! Ne temiz ve değerli bir arkadaş! İnsanla kitabın arkadaşlığı. Ne mutlu bir ev ve aile. Kütüphane, kitaplar ve hayatını, bütün arzularını, kendisi için kâinatın tamamından daha büyük olan bu dört küçük duvar arasına sıkıştıran bir bakıcı.

Merhum Nefîsî kitap uzmanıydı; kitapseverdi, kitap oyuncusuydu, kitap âşığıydı, kitap için kararsız hale gelirdi, kitaba adanmıştı, kitapta yok olmuştu. Kitap adamı, kendiliğinden, aynı zamanda düşünce ve duygu, şeref ve takva, sağlamlık ve insaniyet adamıdır. Her kusurdan ve eksiklikten beridir demiyorum. Hayır, nitekim o da beri değildi.

İslâm'a bir bakın nasıl düşünüyor? Müslüman olmayan herkes kâfirdir. Ama kitapsız kâfir necis olduğu halde, "Ehlikitap" temizdir. Müslümanların duvar duvara komşusudur. Hayret! Kitap[132], kâfiri bile paklıyor. Yani kitap güneş, ateş, toprak ve su gibi tertemizdir. Nasıl desem? İslâm gibi temizdir...

Şimdi, dinsiz birine "kitapsız" diye küfreden bizim kendi ümmi yığınlarımıza dönelim.

Nefîsî, bir süre Meclis Kütüphanesi müdürlüğünü yapmıştı. Bundan daha üstün, bundan daha zevkli bir makam mı var? Böyle mukime böyle makam!

Kitap, kitabı tanıyanın ve kitaptan anlayanın malıdır. Dünyanın kitapları, dünyada kitaptan anlayanlara aittir. Kitabın sahibi kimdir? Kitaba sahip olmak ne demektir?

Bu dünyadaki olgular arasında dört şeyin maliki ve sahibi yoktur; tapu belgesi onun için anlamsızdır; aptalcadır, saçmadır, gelenek ve göreneklerin lafıdır; onun hakkında sınırlar, kurallar, örfler, senet, mühür, imza, şahit, alım satım gibi şeyler saçma ve çirkindir: Birisi kitap, birisi mabet, birisi güzellik, birisi de yürektir (gönül).

Yürek ne demek? Yürek yani yürek; hayır, yani beyin. Beyin, o beynin sahibine aittir, o beynin sahibi ailesine aittir, o aile şehrine aittir, o şehir ülkesine aittir...

Bak hesabı kitabı ne kadar açık, belli ve mantıkîdir. İçinde kuşkuya yer yoktur. Beyin, sahibinin bedenindeki organlardan birisidir, o kadar.

Oysa yürek büyük ve hayret verici bir mucizedir; hesabı kitabı başkadır. Nedir yürek? Yürek, bazı dik durabilen iki ayaklı yaratıkların içlerinin derinliklerinde gizli olan o anlayışlı, dert ehli, tatlı ve gizemli adamdır.

132 Bazı dedikoducular ve fenciler "Heh! Burada kitap, semavi kitap anlamınadır" diyebilirler. Teşekkür ederim.

Ne var ki içi kanla dolu bir tulumbaya benzeyen ve canlıların bir organı olan o kas parçasına, kanlı bir yumruk gibi bütün insanların ve hayvanların göğüs kafesinde bulunan şeye de yüreği (gönlü) olmayanlar, onun ne olduğunu bilmeyenler komplekse kapılmasınlar, yüreğin böbreğin arkadaşı olduğunu sansınlar diye yürek adını vermişlerdir. Yürekle birlikte bir de böbrek, taşlık, şirden, dört tane paça, işkembe ve kelle oldu mu "tam bir kelle paça takımı" oluşur; bir ev dolusu aile halkının gözünü karnını doyurur, hatta geceye birazı artar bile, yedikten sonra da yiyenlerin başına "o malum haller" gelir.

Hele bir de helal bir et hayvanının böbreği ve yüreği olursa...

Pek çokları, kendilerini adam akıllı rahatlatıp bedenlerinin en önemli uzvuna, yani midelerine de yürek adı vermişlerdir. Felsefe, din, irfan, ilham, işrak, edebiyat, sanat, şiir, aşk, duygu, riyazet, tezkiye ve takva ile uğraşmak yerine, bir avuç sabun suyuyla o midenin içini temizlemek onların bütün sorunlarını giderir, sıkıntılarını çözer; kaygılarını, dertlerini, sancılarını, ızdıraplarını, yangınlarını, heyecanlarını, figanlarını, kavgalarını, kararsızlıklarını, bilinmez çilelerini, söylenmez sözlerini, başı mühürlü sırlarını, gizli maceralarını, saklı köşelerini, görünmeyen derinliklerini ve üstü kapalı dünyalarını açar, aydınlık, saf, tertemiz yıkanmış hale getirir. Ne büyük başarı! Nasıl bir nefis huzuru, nasıl bir iç aydınlığı, nasıl bir batın safası!

Yüreklerinden dört parmak aşağısını tutup kendilerini kurtarmışlar, doğu ile batının her zamanki savaşını, felsefe ile tasavvuf arasındaki çözümsüz tartışmayı tam bir barışa çevirmişler. İnsan dehasının üç bin yıllık sonuçsuz çabasına ve insan ruhunun elli bin yıllık cevapsız kaygısına, yerinde ve güzel bir "geğirtiyle" son vermiş ve kurtulmuşlardır.

Ama o yürek yok mu, bazı ruhlarda saklı olan o hayret verici esrarengiz yüreğin işleri de esrarengizdir. O, aklımızın hiçbir zaman düşünemeyeceği bir takım işlerin üstesinden gelir, içinden çıkar, altından kalkar. Akılsa böyle şeyleri hiçbir zaman beceremez, zaten aklımız ne tür şeylerden anlar ki? Mesela ne tür kâ-

ğıt havada uçar, bir insan ne kadar kalori almalıdır filan, bunları hesaplar. İshal falanca değerli zatın canına okuduğunda, onun kesmek için hangi ilmî ve fennî yollara başvurmak lâzım geldiğini söyler ki adam hiç değilse bu yolda şehit olmamış olsun.[133]

Evet, aklın elinden böyle pek çok işi gelir, ama yüreğin makamı bu sözlerden daha yüce, uçuşu bu çatılardan çok çok yükseklerdedir. Akıl sadece iki işten anlar: Birisi "bilmeyi" becerebilir, birisi de "aldatmayı". O kadar. Anlamak aklın işi değil, gönlün işidir.[134] Aslında gönül bambaşka bir şeydir; başka bir yerdir; bu dünyaya ait kategorilerden değildir. Öyleyse nasıl "Kime aittir, kimin malıdır, mütevellisi, sahibi, patronu, ağası, efendisi kimdir?" diye söylenebilir?

Bu dünyaya ait değildir diyorum, sahibinin, yani onu içinde taşıyan adamın bile malı değildir diyorum. Kaldı ki ikinci bir şahsa, üçüncü bir yere, dördüncü, beşinci bir şeye ait olsun...

Mülkiyet hakkı olmayan, alınıp satılamayan, değiş tokuş edilemeyen, rehine, kiraya verilemeyen şeylerden birisi de güzelliktir. İki güzel dudağın üst üste kapanmasının güzelliğinden veya iki alımlı dudağın birbirinden ayrılmasından tutun da bir bakışın doğuş yeri olan çekici bir gözün mucizesine, tatlı bir duygunun, yüce bir ruhun güzelliğine, hatta Tanrı'nın cemaline varıncaya kadar bütün güzellikler için bir tapu senedi düzenlenebilir mi? Bunlar kayda geçirilip imzalanabilir, kayıtla belge aslının

[133] Safevî Şiası'nda ishalin fazileti hakkında pek çok rivayet vardır. Hatta bunlar nas derecesinde açık ifadelerdir: "İshalden ölen şehit olmuştur" yani ishalden ölen için cennet vaciptir. Safevî Şiası ishali cihadın yerine oturtmuştur, ne güzel değil mi? Bunlar deminkilerden farklı olarak iki parmak daha aşağıyı esas almışlar. Ali Şiası'nın cenneti, mücahitlerin buluşma yeridir. Oysa bunların cenneti ishallilerin kıçlarını koydukları yerdir. Safevî Şiası da cenneti kendi kanıyla elde etmektedir; ancak bunların Ali Şiası'ndan tek farkı kanlarının sarı olmasıdır!

[134] Bunlar, sufilerle felsefecilerin binlerce yıldır üzerinde tartıştıkları sözlerle karıştırılmasın. Müslüman'ın davası ve kavgası başkadır. Cephesi "Hendek", aklıysa bahsettiğimiz gönüldür, ama sufinin değil, Ali'nin gönlü.

aynıdır diye tasdik edilebilir mi? Üzerine pul yapıştırılıp alınıp satılabilir mi? Güzellikler kendiliklerinden gönül ailesinin üyeleridir. Her güzellik onu algılayanın malıdır, ona aittir. Sabahın tebessümünün, bir tomurcuğun açışının, gece yarısı bahçelerde sessizce akan bir pınarın şırıltısının güzelliği, hoş bir düşüncenin, yazının veya sözün güzelliği; alımlı bir resmin, çekici, zengin ve esrarengiz bir ruhun güzelliği kime aittir? Kimin malıdır? Bunların hepsi aynı ülkedendir, hepsi bir kişinin malıdır, bunları tanıyan, onlara yakın olan, değerini bilen, onları anlayan ve fark eden bir yüreğin malıdır.

Bahçesinden bir tutam kuru ot bile yolunmasına izin vermeyen cimri bir bahçıvanın, yabancı bir bakışla, onunla hiçbir ilgisi bulunmayan ve sadece sana ait olan payı sana bırakan bir tavırla, bahçenin manzarasına, oradaki çiçeklerini her birine bakıp bahçeyi içine çekmene izin vermesi, bahçenin senin bakışlarına ait olduğunu hissetmesi, hatta bunu itiraf etmesi işte bu yüzdendir.

Hava kimindir, kime aittir? Onun belli bir kısmını kendi mülkiyeti altında tutan birisine mi? Yoksa hayatta kalmak için ona ihtiyaç duyan, ona ruh, sevinç ve genişlik katan kimseye mi? O olmaksızın ölüp gidecek olan bir göğse mi?

Bir kimsenin çıkıp da "Bu evin havası, bu bahçenin havası benim mülkiyetimdedir; mademki ev ve bahçe benim mülkümdür, orada nefes alamazsın, boğulup gitmelisin, hava bana aittir, işte bu da belgesi, mührü, pulu, imzası, işte aslan, güneş ve terazi..."[135] demesi çok komik ve aptalca değil midir?

Sahiden de adalet terazisini taşıyan bu kimsenin gözleri neden bağlıdır? Gözlerini, terazisinde ne olduğunu görmesin diye kapatmışlardır da ondan. Görebilseydi adalet hiç bu kadar aptalca ve çirkin olur muydu? Adaletten söz ediyorum, zulümden değil; zulmün hesabı açıktır, zulmün gözleri bağlı değildir; zulüm dünyayı dört gözle görür; herkesi bulur ve asla yanılmaz.

135 Aslan, güneş ve terazi, İslâm devrimi öncesi İran devletinin resmi armasında ve bayrağında bulunan şekillerdir. (Çev.)

Şeytan terazine neler koyuyor, kefeleri nasıl değiştiriyor, terazi kefesi onun elinde neler neler yapabiliyor anlamasın diye, dolap beygiri ve yük atı gibi, gözleri bağlanmış olan adalet meleğidir. İsteler ki terazisinin zincirlendiğini, o eğri büğrü adalet sarayından aşağı asıldığını, on beş yüzyıl önceden beri, bu eşekten başka hiçbir eşeğin ona inanmadığını asla görmesin!

Mülkiyeti olmayan bir başka şey mabettir. Her iş yerinin, dükkânın veya oturma odasının sahibi ve işletmecisi vardır. Oysa mabedin sahibi ve maliki yoktur. Bir mabedin sahibi olduğunu işiteniniz var mı? Eğer işitmişseniz bilin ki o mabet bir dükkâna çevrilmiştir; din mala, ibadet ticarete döndürülmüştür. Herifçioğlu, milletin inancından ekmek yiyen bir tüccardır sadece. İnsanları parayı sevmekle eleştiren sanatçıların nasıl da para aldıklarını hiç görmediniz mi?

Mabet, içinde ibadet edene aittir. Kilise kendi rahibine aittir; manastır kendi papazına aittir; mihrap kendi imamına aittir; cami, aşkla toprağa secdeler eden, sadece kırılacak bir gurura sahip olan bir kimsenin secdesinin kabul olunduğunu bilen kimseye aittir. Caminin idaresi, vakfı, mütevellisi, binası, süslemelerini yapan sanatçısı, hizmetçisi falanı filanı, bunların hepsi boş laflardır.

Louis Massignon bana aittir. Karısı, çocuğu, komşusu, amcası, teyzesi, mahallesinin gece bekçisi, arabasının sürücüsü, muhterem meslektaşı, elbiselerini kuru temizlemeciye veya ütücüye götüren adam veya kadın onun nesidirler bilmem? Büsbütün alakasız değildirler elbette! Onun Fransa'sı, Paris'i, Mösyö bilmem ne sokağının tabelası ile onun arasında olsa olsa yatağı, çocukluğundaki beşiği ve kundağı kadar alaka vardır.[136]

[136] İranlıların, Türklerin ve Rusların Mevlana'nın İranlı, Türk veya Rus oluşu hakkında tartışmalar yapması ne kadar çirkindir. Atatürk, Nadir Şah ve Büyük Petro ülkelerine aittir. Ya Mevlana? Mevlana hiç kimseye ait değildir; o, Mesnevi'yi hisseden kimseye aittir. Ya Şems kime aittir? Mevlana'ya. Ya Mevlana'nın ihvanı? Ailesine ve mahallesine aittir, Mevlana'ya değil; sadece sıradan insanlar birilerinin mülkiyetine girer ve onlara ait olurlar

Ve nihayet kitap!

Bazı tacirler, kitabın da düdüklü tencere, şeker kesme aleti, pijama, ev eşyası veya ıvır zıvır gibi olduğunu ya da onu arka kapağındaki fiyatın yüzde yirmisi kadar ucuza almış olan kimseye ait olduğunu zannederler. Hele bir de kitabı getirip rafa koyarsa, ev için güzel bir dekor, fotoğraf çekinmek ve röportaj vermek için çok güzel bir ortam oluşmuş demektir. Zannederler ki kitap da bir oyuncak bebek veya plastik bir maymun, köpek, seramik bir kedi veya odadaki öteki süs eşyaları gibidir. Ne de olsa parasını kendisi vermiş, faturasını da kendisi almıştır. Zanneder ki kitabın değeri, falanca esnafın arkasına yazıp filanca esnafa verdiği meblağdan ibarettir. Güzel bir kitabı, Şems Divanı'nı, Hafız Divanı'nı, hatta Ali'nin Nehcü'l-Belaga'sını veya Selman-ı Pâk-i Muhammed'i bir kitapçının (Ah! Bu kelime ne çirkin ve korkutucudur; bu meslek ne cinayettir!) bir müşteriye, 27 riyale veya en fazla 18.5 riyale satması (Ne bileyim, ne diyeyim?) ve karşılığında ederini alması, birkaç kuruş da kâr ettim[137] diye sevinmesi, o müşterinin de ne güzel ciltli, ne hoş baskılı bir kitap aldım, özellikle de boyu tam rafımın boyuna göre, kitabı kafeslemek için önceden evinin içinde hazırladığı raflara uygun diye memnun olmasını görmek ne kadar acıklıdır!

Kitap kafesi! Behey acımasız taş kalpli şuursuzlar, kitap tavşan mı ki?

Benim Massignon'u ne kadar, ne ölçüde sevdiğimi kim nereden bilecek? Böyle bir ruh, azamet, deha, mutlak ve aşkın bir güzel-

[137] Her zaman daha geniş açıklamalara ihtiyaç duyan ve genellikle dipnotlarında yaşayanlar için arz edeyim: Kitapçı beyefendilere karşı özel bir garazım yok. Kitabın alınıp satılmasını dinen caiz görüyorum. Hatta kitap alıp satmayı en iyi alış veriş sayıyorum. Burada, kelimelerin ve kavramların başka bir anlamı var. Dildeki yaygın anlamları kastetmiyorum. Bir gazeteyi, ders kitabını veya bir fıkıh risalesini okuduğunuz gözle, bu yazıyı okursanız, anlayacaksınız ki o ağıt okuyucularıyla otelcilerin bir kısmının son zamanlarda aynı zamanda ve aynı ağızla "Kevir"i eleştirdiklerini anlayacaksınız. Bu mukayeseden dolayı özür dilerim.

lik, 28 yıl, 1905'te 1933'e kadar sürekli çalışmış, onca çalışmanın semeresi, bir ömür emeğin meyvesi olarak Selman-ı Pâk'i ortaya çıkardı. Ben de tam bir yıl boyunca, geceleri sabahlara kadar uyumadan, Selman'ın aşkıyla, Massignon'un aşkıyla uyanık kalıp bu kitabı çevirdim ve yayınlattım. Hem de nasıl bir şevk, umut, lezzet ve titizlikle.

Massignon'un 28 yıllık hayatı! Kaç milyon, kaç milyar an arsında geçer. Her birisi bizim âlimlerimiz, edebiyatçılarımız, fazıllarımız ve üstatlarımızın ebediyetinden daha zengin, daha değerli, daha dolu dolu anlar! Ben bu anların her saniyesine, her dakikasına hasret çekiyorum. Her saniyesine duyduğum susuzluk şu anda bile içimde kıvılcımlar saçıyor. Yitirdiğim her an, ömrüm oldukça yasını tutacağım, derdini çekeceğim bir sevgiliyi kaybetmenin acısı. Bu anların, saniyelerin ve gecelerin yirmi sekiz yılını, kendi ateşli ve sıcak gece ve gündüzlerimin bir yılını, bir kitap cildine döktüğümde üzerinde "6.5 tümen" yazdığını gördüm.

Bir gün sonra, kendi gözlerimle gördüm, kucağında iki tane ekmek, elinde bir kilo kuşbaşı et bulunan bir müşteri(!) öteki dükkâna girip "Selman" kitabından da bir tane aldı. Beş tümen verip kitabı o ekmek ve etle birlikte kucağına koyup gitti.

Ne hale geldiğimi anlayamadım. "*Öyle bir hal oldu ki mihrap bile feryada geldi.*" Aradan bir süre geçti, gözlerimi açtığımda gördüm ki saat gece yarısı iki üç gibi olmuş. Çalışma odamın bir köşesinde dizlerimi ellerimin arasına almış sigara içiyorum. Hatta odamın ışığını yakmayı bile unutmuşum.

Kendi kendimi avutuyordum, hani bir derde düşmüş, bir belâya uğramış birisini teselli edercesine, kendi söylediklerimize kendimiz de inanmayız ya işte öyle.

Kendi kendime şöyle diyordum: Tamam, burası Meşhet, çok şey beklememek lâzım. Meşhet dediğin neresidir ki? Bir imamın kabri var, üstelik o kabir halis bir kabir de değil. Kabri bile laftan ibaret. Ortada Harun'un kabri, kenarında da İmam'ın kab-

ri. Etrafında binlerce satılmış mezarlık veya satılık, hediyelik mezar yerleri, bir avuç da dua okuyucu, ziyaretname okuyucu, ağıt okuyucu, remilci, nohut falcısı, mumcu, gülsuyu satıcısı, sine dövücü, zincir vurucu, kama çalıcı, bıçak çekici... Kiralık namaz kılanlar ve oruç tutanlar. Hayır, af edersiniz "icarelik". Kiralık tabiri, sakalı kınalı, başı takkeli, parmağı akik yüzüklü, güzel çarıklı, salâvatçı adamlar için kullanılır. Bunlar bazı çiçeği burnunda namaz imamlarının arkasında durur, birkaç tümen alır ve hocaya uyarlar. (Aradaki fiyat farkının nedeni, onların kutsî ve şer'î görünümleri arasındaki farktan kaynaklanır.) Bunlar "kiralık namazlar" kılarlar; "icarelik" namazlar kılmazlar. İcarelik oruçlar tutarlar. Mesela bir yıllık namaz yüz tümendir. Bir yıllık oruç iki yüz tümen! Yaşarken kendileri bunları yapmaya vakit bulamayan, fakat paraları olduğundan profesyonel namaz kılıcılarına ve oruç tutucularına para verip yaptıran ölüler için... Allah'ın indinde bile işler gören, hem de ne işler gören, ibadetin yerine geçen o paranın babası yansın! Zengin dünyası için çalışmadığı, yiyip içtiği, iş gücünü satın aldığı, işçiyi istismar ettiği, başkaları kendisi için çalışsın diye para verdiği gibi, dini için de bu "din proleterlerini" ücretle tutar, orucun karnını, namazın bedenini, Kuran'ın dilini satın alır, başkaları kendisinin yerine ibadet etsinler o da bu şekilde cennete gitsin, namaz, oruç, Kuran sevabı alsın, ibadet edenlerin ödülünü kıyamette de ellerinden kapıp çalsın diye para verir!

Din istismarı! Hayret ki hayret! Dünya işçinin ve köylünün istismarından feryat ederken bunlar Allah'ı da istismar ediyorlar! Hem de din adına! İliklerine kadar kasılır insan yahu!

Ne diyordum? Burası Meşhet'tir; geri kalanı da aynı mezarlık malzemelerinden ibarettir, en fazla biraz daha klişe olur o kadar. Şehrin varoşlarındakilerden de Allah saklasın! Bunlar daha da mide bulandırıcıdır. İğrenç ve çürümüş bir yemeği bir süre sonra midesinden kusan, sonra da o kusmuğu güzel bir yemekmiş, bir meyve jölesiymiş gibi bulan, saygıdeğer bir Avrupalı kusmuştur diye o kusmukları yutan, uzun bir süre sonra da kendi-

si kusan birisine benzerler. Şimdi siz gelin bu üçüncü el kusmukları bir gözünüzün önüne getirin. Getirdiniz mi? Mübarek bedeninizde nasıl bir hal ortaya çıktı? Varoş bölgesi, oranın tertemiz, neşeli keyifli insanları... Hayır, öyle söylemiyorum, yoksa kalemin iffeti lekelenir, çile çeken garip adamlarının, yiğit Horasan'ı andıran temiz ve cesur halkının, kendilerine emniyet veren kucaklarına sığındıkları ahuların yüreğindeki yarayı tazeler.

Milyarlarca vakıf ve milyonlarca din parası üzerinde aç yaşayan şerefli talebelerinin bir Amerikan tavuğundan daha az masrafı vardır. Aydınlarımızın ilmî ihtisaslarını "mali gelir" esasına göre seçtikleri bu zamanda, İmam Sâdık kültürünü koruma aşkıyla, gençliğini daracık rutubetli bir odada çürütecek, hayatının kemalini ve yaşlılığını takvasına kurban edecek, avam aldatıcılarının imanıyla oynayacağı, ilmini avamın belirleyeceği bir hayatı seçer. Bundan büyük musibet olabilir mi?

Evet, kendi kendime diyordum ki: Buradan bir şey olacağı yok, ne beklentisi? Buradaki fazılların hemen hepsinin, "Rahnemâ-yi Kitâb" veya "Sohen" dergisinde ve öteki ilmî risalelerde alınmak üzere sipariş verilmeden, sözleri "son söz" olanlar bunlara falanca kitap fevkalade içerikli ve derindir diye emir vermeden, Hazret-i Hermann Ethe, Cenab-ı Ali Lord Avebury, özellikle de oryantalizmin âyet-i uzmâsı, müfti-i a'zamı, kaid-i muazzamı, yüce taklit mercii, hazret-i üstad-ı celalet-meâb merhum Edward Browne -toprağı bol olsun- falanca kitabı okuyun, falanca kimse fazıl ve muhakkik bir müelliftir, onu destekleyin diye fetva vermeden, Allame Takizade, Allame Bediuzzaman Furuzanfer ve Allame (Ayıp olmasın diye isimlerini burada zikretmiyorum) falancadan, falan eseri sağlam bir eser, falan nesri akıcı bir nesir, falan şiiri güzel bir şiir, falan üslubu iğrenç telakki ediniz[138]

[138] Bunun örneği Sâib'in şiiri ve onların buyurdukları üzere Sebk-i Hindî adı verilen üslûbudur. Bunlar, onun İsfahanlı olduğunu gördüklerinden bir ucundan Hintlidir dediler. Onlar beğenmedikleri ve iğrenç dedikleri için bunlar da bu üslûbun iğrenç olduğu konusunda görüş birliği ettiler. Böylece hepsinin zevki toplu olarak bu şiir üslûbunu reddetti. Sonuçta Kâânî'nin ve Surûş'un şiiri Rönesans şiiri olmuş oldu. Sâib'in şiiriyse irticanın ve Orta Çağ'ın şiiri!

gibi bir işaret gelmeden veya bir kitaba "yılın kitabı ödülü" isabet etmeden, yazarı allamelerden ya da fabrikasyon (bazıları el yapımı) allame yavrularından birisi olmadan bir kitabın iyi mi kötü mü olduğunu anlaması mümkün değildir. Zavallılar gayp ilminden de haberdar değiller ki! Zaten mukallidin de içtihat hakkı yoktur.

Mesela bizim Mezinan'ın beldelerinden Kâhe köyünün meşhurlarından olan Şâgulâm lakaplı zavallı "Gulâm Ebul", alışveriş için Tahran'a geldiğinde, mesela merhum üstat Bediuzzaman Furuzanfer'in bilmem ne kitap şirketiyle anlaşma yaptığını, bilmem ne ilim, kültür ve sanat kurumuyla sözleşme imzaladığını, Şeyh Attar'ın hayatı hakkında bir çalışma yapmak için her sayfa ilmî araştırma, manevi tefekkür ve irfani sanrılar için elli tümen aldığını ve bu yüzden basılı bir formun ötesine geçmeyen el emeklerini, beş yüz sayfayı bulsun diye sürekli şişirmek, genişletmek, yaymak ve abartmak zorunda kaldıklarını, memleket parasıyla iki yüz elli bin riyal bir ücret ortaya çıksın, hem de Hazret-i Şeyh-i Allame, arif ve sâlik Attar'ın manevi makamına, ruhaniyetine ve kerametine uygun bir meblağ olsun diye uğraşıldığını ne bilsin! Ne diyeyim?

Evet, Tahran'a gitmem lâzım; hiç değilse orada okuma yazma bilenler var; en azından kendi kendilerine kitap okuyup anlayan; yukarıdakilerin çıkarmadığı, derin oluşuna dair tavsiyelerde bulunmadığı kitapları kendiliklerinden teşhis etme cüretinde bulunan kimseler var.

"Selman"la birlikte yola koyulup Tahran'a gittik. Ama kendi kendime dedim ki: Ben ilim, din ve ahlâk sahibi bir aileden doğdum; şimdiye kadar fakirlikte içinde şerefle yaşadım, buraya kadar dimdik geldim, doğruluğa, kitaba ve özgürlüğe bağlı kaldım. Değerli göstermek, birden bire piyasa bulmak için o kötü işlere tevessül etmem güzel olmaz. Allah dilerse bu doğru ve meşru yoldan da bir yerlere gelmek mümkündür. Ama o yolun yolcularının ulaştığı, o topluluğun seçtiği yere değil, aksine, insanın çektiği sıkıntının, ilminin, aklının, özgürlüğünün ve fe-

dakârlığının boynuna vebal olmadığı, bedbahtlıkla neticelenmeyen, adını kötüye çıkarmayan, kendisini o sayede isim ve ekmek sahibi etmeyen, en azından böyle şeyler için bir miktar borç altına girmediği bir yere...

İşte bu yüzden falanca hazret-i üstad-ı allame'nin altına leğen tutmak veya bir yıl içinde göz açıp kapayıncaya kadar birer allameye dönüşen falanca hazretin elini öpmek, hem masası hem dergisi olan filan zatla müşerref olmak için taklalar atmak bana yakışmaz, bu işler bana göre değil dedim. Varsın halk anlamıyorsa anlamasın dedim, zaten aydınlar onlardan da anlayışsız. Onlara laf anlatmak için gece meclislerinde, dost ortamlarında, gizli toplantılarda gevezelik edecek güçlü bir şair, bilgili bir edebiyatçı, allame bir araştırmacı, iyi bir yazar, güçlü bir musahhih, geveze bir hatip olman lâzım.

Bazı sarık sahipleri, İmam'ın güzelliklerinin parasını yiyorlar, eski âlimlerin haysiyetiyle ekmek ve şöhret kazanıyorlar, kendileri Şeyh Bahayi'den kopya ettikleri zaten bilinen taharet, necaset, nikâh, cima, kurban vs. gibi bir takım fıkhi hakikatlerden başka şer'i bir iş yapmıyorlar; mihrapta, minberde pusuya yatmış halde, birisi onların parasını yedikleri, menfaat sağladıkları, yağını çıkardıkları bir işi ücretsiz ve karşılıksız olarak yapmaya kalkışsa hemen okumadan, anlamadan gürültü patırtı çıkarıyor, tekfirler, tahkirler, iftiralar gırla gidiyor. Ondan sonra da suçsuz günahsız, saf kalpli molla bacıları, molla Recepleri onun üzerine kışkırtıyorlar. Benim bunlarla ne işim var? Hepsinin canı cehenneme! Akidem ve şerefim beni bu esfel-i safilinler arasında korusun. Bu tür alışverişlerde kaybettiğim şey, kazanacağımdan daha mı değerli olacak sanki? Ben neden ilmin, özgürlüğün ve faziletin taciri olayım? Neden cehaletin, esaretin ve kepazeliğin kılavuzu olayım?

Dedim o yoldan gidemem, gitmeyeceğim; halkın ve özgürlüğün yolu daha güzel. Varsın bu yol taşlı, korkunç, sersemletici ve çileli olsun.

Hayatını ve sermayesini tümüyle açık dini yayma, Allah'ın kullarının düşüncesini aydınlatma ve imanını güçlendirmeye vakfetmiş, Allah'a hizmet yolunda bir yayın kuruluşu olan, aydınlatıcı dinî kitaplardan başka bir şey basmayan, niyeti dünya için değil Allah için olan tanıdık bir fikirdaşımın yanına gittim.

Kendisine gizliden gizliye bağlılığım vardı, sağ olsun o da bana karşı lütufkârdı. Kısa kesilmiş kirli sakalı vardı, riyakârlık olsun, aldatmaca olsun diye koymadığı, sakalını tümden kesme büyük günahına girmemiş olmak için koyduğu belliydi. Akik yüzüğü, bir takva nuru, din temizliği ve kutsiyet rengi taşıyan müşfik, ihlâslı ve sıcak tebessümü ile kendisine bakan kişi üzerinde güzel bir etki bırakıyordu. İçeri girdim, hoş beşten sonra, toplumsal yozlaşmanın arttığından, gençler arasındaki ahlaki sapkınlıklardan, dinin zayıflamasında, Kuran'ın mazlumluğundan, aydınların himmetsizliğinden, din elden gittiği halde bir adım bile atmadıklarından, yayılmakta olan modernizm hastalığından, Avrupa taklitçiliğinden, İslâm toplumunun başına dert olan yeni musibetlerden, mini eteklerden, sutyensiz dolaşanlardan, bel altı partilerinden falan söz etti. Baktım gerçekten dert ehli bir adam. İçi yanmış, halkın perişanlığı ve yaratıcının unutulmuşluğu yüzünden içinde çıkan gizli yangın sözlerinden belli. Onun sıradan bir esnaf olmadığı, dinin ve halkın beklentisiz bir hizmetçisi, eskiyi ve yeniyi bilen ilim, akide, ihlâs ve fazilet ehli olduğunu anladım.

Çok umutlandım, acıklı hikâyemi ve kitabımın sıkıntı dolu serüvenini kendisine anlattım. Massignon'un ne kadar büyük bir adam olduğunu, İslâm'ın, doğunun, özgürlüğün, hakikatin ve ilmin üzerinde nasıl bir hakkı olduğunu, bu kitap için ne sıkıntılar çektiğini, bu esrin sahip olduğu önemi, özellikle biz Şii İranlıların Selman-ı Farisi gibi bir adama karşı neler borçlu olduğumuzu, kitabın tercüme işinin nasıl gerçekleştiğini uzun uzadıya anlattım. Ortamı uygun bulup arkadaşımın keyfini de yerinde görünce, kitabı çıkarıp işte kitap bu, başına böyle felaketler geldi, nihayet sizin gibi birine ulaştım diye eline tutuşturdum.

Kitabı aldı, ilk olarak arka kapağındaki fiyata baktı. Gözleri 6.5 tümen yazısına düşünce kaşlarını kaldırdı, dudakları burkuldu, âlimane bir sessizlikten sonra, birdenbire dükkânın arka tarafına gitti, birkaç parça taş getirip terazinin bir kefesine koydu, Selman'ı da öteki kefeye koyup tarttı. Benim gözlerim karardı, sanki sırtıma ıslak bir süpürgeyle sürekli vuruyorlardı; sanki gökyüzü bana ağız eğiyordu; sanki bütün duvarlar beni aşağılıyor, hakaret ediyordu. Ne hale geldim bilmiyorum. Şiddetli yoksulluk ve geçim sıkıntısı yüzünden çocuğunu boynu kalın zengin bir tefecinin eline veren ve onu seyreden bir adamın halini taşıyordum. Hayır, bundan daha zor, daha aşağılayıcıydı. Fiyatımızı belirlemek için kitabımı, Massignon'u, Selman'ı ve beni tartan, hepimizin, bu zamanda 6,5 tümen etmeyeceğimizi, bizi en fazla 4,5-5 tümene satın alırsa iyi bir fiyata almış olacağını hesaplayan o esnafın terazisinin önünde ne bir insan be hale gelirse o haldeydim!

Dükkândan dışarı fırladım; bu iğrenç şehrin tamamı çılgınca başımın üstünde dönüyordu; oradan gelip geçen, her birinin aklı başka bir yerde olan insanları, çiftleri, grupları görmek içimi kin ve nefretle dolduruyordu. Hele de dizlerinin üst tarafında kalan büyükçe bir bölümü gelip geçenlere teşhir etme başarısıyla yüreğinin yağı eriyen o kokoş kızın görüntüyle, ha bire yukarı aşağı volta atıp kendisini kızlara göstermek için üstüyle başıyla, kaşıyla gözüyle caka satan o oğlanın tipi. Bu memlekette beni tanıması, anlaması gereken, benim Massignon'u kendilerine tanıttığım insanlar işte bunlar!! Mutlu, müreffeh, rahat insanlar, sanki sırf bana eziyet olsun diye toplu halde önümden geçiyorlardı. Takındıkları her poz ve tavır, sanki benimle alay etmek, beni taklit etmek içindi. Yalandan her öksürük, sanki canıma sıkılmış bir kurşundu; her kahkaha ta iliklerime işliyordu.

Bu haldeyken Şahabad Caddesini geçip kendimi Baharistan Meydanına attım. Açık bir meydandır, insan bozuntularının yoğunluğu daha azdır, orada rahat bir nefes atabilir, biraz adım çekebilirim –ne diyorum ben, yani nefes çekebilir ve adım atabili-

rim- dedim. İstedim ki o tipleri, öksürükleri, pozları daha uzaktan göreyim, az da olsa bunları görme acısı hafiflesin dedim, ama daha beter oldu. Gözlerim meydanın güney köşesinde bulunan Araştırma ve Planlama Genel Müdürlüğüne takıldı; Maarif Bakanlığında idari bilimler uzmanı olduğum o hüzünlü ve komik günlerin macerası beni öyle perişan etti ki bir anda bütün gücümü yitirdiğimi, kendimi kendi omuzlarımda taşıdığım ağır bir cenaze gibi bulduğumu ve artık taşıyamayacağımı hissettim.

Kendimi o idari hatıraların pençesinden kurtarıp başka bir yere gitmeye karar verdim.

İradem, düşüncem ve duygularımla birlikte gözlerimi binadan ve oradaki dairelerin muhteviyatından çevirdim, ama yine daha beter oldu! Gözlerim bu defa da Millî Şura Meclisi'ne ve meydanın önündeki binaya ilişti; birdenbire altmış yıllık hatıralar ve tehlikeler aynı anda başıma üşüştü. Settar Han'ın erkeksi bıyıkları, toza toprağa bulanmış deri şapkası, asil ve temiz duruşu; Tebrizli fırıncı Ali Misyo'nun kınalı sakalları ve basit takkesi, bir arabanın üstüne oturulmuş idam edilmek üzere şehir dışına götürülen 13-14 yaşlarında iki çocuğu, babanın, "Üzülmeyin, yarım saate kadar bu şerefsizlerin şerrinden kurtulacağız" diye onlara teselli etmesi, zamanımıza, içinde bulunduğumuz günlere dek olup bitenler, Selam'ın terazide tartılışı gözlerimin önünden geçti.

Alfred Hitchcock'un "Kuşlar"ı gibi başıma üşüşen onca hatıra arasında, Meclis'in önündeki meydanda yere yığılmış olan Abbas Aka Atabek'in cansız bedeni gözümün önünden gitmiyordu. Ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. Ne halde olmam gerektiğini bilmiyordum. Kendimi meydanın yanında Meclis'in karşısında bulunan bir kafeye attım. Kafenin bir köşesinde, bu Meclis'in çarpıcı gözlerinden ve ciğer delen bakışlarından, iki kurt gözü gibi sürüsünden ayrı düşmüş ben masum kuzunun üzerine dikilmiş olan o idare binalarından saklandım. Bir saat, belki de saatlerce oturdum; ne kadar olduğunu bilmiyorum. O sırada saatler işlemiyordu, zaman yürümüyordu, her şey, bütün varlık durmuştu, beklemede ve tereddüt içinde kalmıştı.

Gece oldu, hem de ne haşin ve acımasız bir gece. Birkaç kitapçıya uğrayıp biraz kitap karıştırdım. Kitap alıcılarını, hangi kitaplar için geldiklerini, hangi ellerin bunları bu kitapların arkasına düşürdüğünü gözlemledim. İyiden iyiye umutsuzluğa kapıldım. İslâmbol Caddesi'ndeki Hidayet mescidine gittim. Tertemiz bir mescittir; oraya gelen insanlar da tertemiz, mühtedi, çoğu namaz kılan günümüz aydınlarından kimselerdir. Bir saatliğine de olsa kendimi bu kara şehrin kokuşmuş bataklığından kurtarayım; mescidin sakin ve ruhani sessizliğinde bir süre kendimle baş başa kalayım, kendimi düşüneyim, bu memlekette ben kimim, neciyim, neredeyim, geçmişin neydi, geleceğin ne olacak bir göreyim dedim.

Mescidin giriş kapısının önüne kocaman bir masa koymuşlar, üzerine de bir kitap sergisi açmışlardı. Ne güzel iş! Kitapların hepsi de güzel, işe yarar, adam akıllı şeylerdi. Sizde "Selmân-ı Pâk" var mı? İhtiyar adam şok olmuş gibi sordu: Ne yapacaksınız onu? İncelemek istiyorum dedim. Fetva verir gibi bir tonda, iyiliğimi isteyen bir tarzda, irşat edici bir tebessüm ve bilgece bir boyun büküşle "Hayır, dedi, zaten o kitap zatıâlinizin işine yaramaz." Sonra sessizliğe bürünüp hiçbir şey demedi. Neden diye sordum. Bu konuda daha fazla açıklama yapmaktan hoşlanmadıklarını belli eden bir tavırla, ikrah ederek, zoru zoruna, isteksizce, âlimane bir bezginlikle: "Evet, mütercimi bir şeyler gevelemiş ki yöntemlere ve gerçeklere... yani evet... sanki... uygun değil, yani yanlış... saptırmış... gençlerin bunu okuması doğru değil..." Sonra, konuya biraz ısındığı ve keyfinin yerine geldiği anlaşılan bir halde devam etti: "Üstelik yazarı da bir yabancı... Yabancılar bizim Selman'ımızı nereden tanıyacaklar? Bizim kitaplarımızdan aldıkları bir şeyleri arka arkaya sıralayıp kendi maksatlı sözleriyle karıştırıyorlar. Bizim gençlerimiz de yabancıların söylediği her şey iyidir zannediyorlar! Evet, bunun çevirmeni de genç bir adam. Elbette iyi bir genç, ama öyle işte..." Siz bu çevirmeni tanıyor musunuz diye sordum. Kendinden emin anlamlı bir tebessümde bulunarak: "Evet, iyi tanırım,

kendisini, babasını, dediğim gibi iyi bir gençtir. Bendenizin arkadaşıdır da. Elbette şunu da ummamalı ki arkadaşlık âleminde... evet, ama bu işin şaka kaldıracak yanı yok. Hak ve batıl meselesidir, din meselesidir. Kendisine de açıkça söyledim, basılmadan önce birkaç kez söyledin. Arkadaşım yapma, yazma, en azından bizim inancımıza uygun hale getirecek bazı değişiklikler yap dedim. Tabii bir yere kadar bana kulak verdi, bazı düzeltmelerde ve müdahalelerde bulundu, ama yine de dediğimi yapması, olmadı."

Siz kendiniz kitabı iyice inceleyip okudunuz mu dedim. Bir kısmını evet, dedi. Çok inceledim, hem de birkaç kere... X Bey (Fransızca bilen bu sakallı kitapçının adı) şöyle buyuruyorlardı: Bu mütercimin yazdığına göre, peygamber bizzat kendisi, kendi eliyle Müslümanların arasına ihtilaf sokuyormuş, Müslümanlar arasında hep tefrika olsun, birbirlerinden uzak dursunlar ve birbirlerine düşmanlık etsinler istiyormuş! Peygamber bu işi bizzat kendisi yapmış! Oysa peygamber Müslümanları her zaman birbirinin kardeşi olarak görmüştür. "Muhakkak ki müminler kardeştir." Ne demektir? Yani bütün Müslümanlar tıpkı iki kardeş gibidir; iki gerçek kardeş gibi. Hatta kardeşten de ötedirler. Kardeş kardeşle düşman olmalı öyle mi? Ya öteki ayete ne demeli, şimdi hatırımda değil. X Bey (kitabımı tartan kitapçının adı) Kuran'dan bir ayet okudu. Evet diyor ki "i'tasim" yani onun elini tut, "i'tasim bi'l-Kur'an ve le'htelifû!?", yani ne demek. Yani hepiniz ellerinizi birbirinize verin ve Kuran'ın gölgesi altında el sıkışın veya Kuran'ı hepiniz iki kardeş gibi ellerinize alın... Evet, X Bey (kitabımı terazide tartan adam) pek çok ayet ve rivayeti Kuran'ın yüzünden ve kitaplardan okuyup bütün Müslümanların birlik içinde olması, birbirlerine kardeşlik elini uzatmaları, birbirleriyle ihtilafa düşüp düşmanlık etmemeleri ve birbirlerini sevmeleri gerektiğini ispatladı. Şöyle bir şey anlattı. Bir gün onun dükkânındayken benim yanımda telefonla Ayetullah Okyanusü'l-Ulema'ya "Efendim, kitabın birinde Peygamber-i Ekrem'in kendi elleriyle Müslümanları birbirine

düşürdüğü, İslâm toplumunda hep tefrika ve düşmanlık olmasını istediği yazıyor. Bu yazar ve benzerleri hakkındaki mübarek nazarlarınız nedir? Söyleyin de millet bu meselede şer'i vazifesinin ne olduğunu bilsin." diye sordu. Bu konuları çok iyi bilen, otuz yıldır incir ağacı mescidinde namaz kılan, kendisi merhum Ayetullah Aka Seyyid Ebu'l-Ekber-i İsfahani-yi Reşti-yi Mazenderani sümme'l-Esterabadi'nin temsilcisi olan benim de pek yakinen tanıdığım, yirmi yıldır ders halkasına gittiğim, kendisini getirip götürdüğüm, artık ev halkından sayıldığım, inanmayacaksınız ama otuz sekiz yıldır bir defa olsun Abdülazim'in ziyareti için bile evinden dışarı adım atmayan, sadece bir kere aşura ziyareti okumak için evin damına çıkmış olan, son derece muttaki bir adam olduklarından İmam'ın payına düşen parayı aldıklarında kullanmayan, İmam zuhur ettiğinde yerini bildiği için gidip oradan alsın ve harcasın diye gidip uzak bir yerde saklayan yukarıda adı geçen Ayetullah, evet, kendileri, X beye (benim kitabımı terazide tartan adam) telefonda cevap verirken o kadar rahatsız oldular ki telefonda konuşacak halde değildiler. Sadece "küfürdür, küfürdür!" buyurdular. Kim bu ...lara (terbiyesizce bir kelimedir) milletin din işlerine karışma hakkı veriyor? Şu hiçbir şeyi olmayan millete bir bak, dini meselelerini bir ömür boyu medrese odalarının kandil dumanını yutmuş ulemaya sormuyor da gidip falan Ermeni asıllı dinsiz kitapsız Hıristiyan'ın yazdığı, falanca sakalsız papyonlu mütercimin çevirdiği kitaba müracaat ediyor. Gerçekten ahir zamandır. Rivayetlerimizde geldiğine göre öyle bir zaman gelecek ki kadınlar erkek elbisesi giyecekler ve erkekler kadın elbisesi giyecekler ve kadınlar tahta atlara binecekler (benim anladığıma göre bisikletten bahsediyor olmalı). Bunun gibi pek çok emareler ve karineler de gösteriyor ki İmam'ın zuhuru inşallah çok yakındır. X Bey (kitabımı teraziye koyup tartan adam) "İzin buyurursanız kitabın bir nüshasını incelemeniz için göndereyim diye arz ettiğinde, "Hayır, bu tür kitapları okumak ve incelemekte kerahet vardır" buyurdular.

"Keşke buraya birkaç nüsha getirseydiniz de bazıları okuyup ne olduğunu görselerdi" dedim. "Evet, ama X Bey (kitabımı teraziye koyup tartan adam), buna müsaade etmedi" dedi.

Birkaç gün kara şehirde dolaştım. X Bey (kitabımı tartan adam), şehirden toplatmış, dinî ve ilmî açıdan sakıncaları var diye her yere kitabın dağıtılmaması ve satılmaması için talimat göndermişti. Bir süre sonra bazı doktorlar, mühendisler, aydın, dindar, bazısı Avrupa'da okumuş, düşünce sahibi, yol yordam bilir, eğitimli modernistlerle karşılaştım. Beni görür görmez, bazen yakınarak, bazen kınayarak, bazen de şaşırarak kitabımı eleştiriyor; kitabımı tartan o kitapçı herifin ağzından çıkan sözleri aynen bana boca ediyorlardı. O adamın, batıyı da doğuyu da kabul etmeyen, yeni bir insanlık yaratma peşinde olan, taze bir medeniyetin temellerini atmak isteyen bu dindar aydınların ağzına attığı lokmayı sürekli geviş getiriyorlardı. Hangisine "Siz kitabı okudunuz mu?" diye sorsam, "Hayır, ama mühendis pire beyin, doktor pire beyden işittiğine göre Hacı Aka pire bey bir meclisteymiş, orada birisi, (kesinlikle benim kitabımı teraziye koyup tartan heriftir), bu kitapla ilgili konuşmalar yapmış!" dediler.

Bunca seçkin eğitimli aydın adam arasında, kendim görmedim, ama işittiğime göre sadece iki kişi, iki lise öğretmeni, olumsuz ve bana muhalif olduğu halde, o akik yüzüklü kitapçının laflarıyla değil, kendi şahsi incelemeleriyle görüş bildirmişler.

O günlerde yardımcı doçentlik sınavına giriyordum. Tahran Edebiyat Fakültesi'ne gittim. Dosyamın Prof. Dr. Bînâ'nın önünde olduğunu gördüm. İçeri girip selam verdim. O gün tam olarak hangi Dr. Bey olduğunu hatırlayamadığım hocalardan birisi beni hazret-i üstada tanıttığı sırada "telif çalışmaları da vardır" dedi. Hazret boyun damarlarını kızarana kadar öyle bir şişirdi ki adeta kabaran bir hindiye döndü. Kendisini zorlaya zorlaya, ıkına sıkına bakışlarını bendenizin göğsüne ve boynuna doğru kaldırmaya çalıştı. Elbette kendisini ne kadar zorladıysa da yüzüme kadar ulaşmayı başaramadı. Bu sıkıntıları ve zahmetleri çekiği sırada: "Siz doktoranızı Fransa'da mı aldınız?" dedi. Evet dedim.

Odanın bir başka köşesinde otuz yıldır üzerinde çalıştığı kitabıyla meşgul olan ve sanki ilk defa o metni görüyormuş gibi gözden geçiren ve ders zili çalmak üzere olduğundan çok acelesi olduğu anlaşılan hocalardan birisine dönerek: "Evet, hıh, doktorasını Fransa'da yapan bu beyler çok zayıf oluyorlar" dedi. Oradaki Dr. Beylerden birisi "Hayır, çok başarılı bir gençtir, üstelik kitabı da..." dedi. Hoca "Evet, bazıları yardımcı doçentlikleri yaklaştığında doktora tezlerini elden geçirip telif kitap diye bastırıyorlar. Herhalde bu bey de bu genel kaideden müstesna değildir" dedi. Baktım aralarında birkaç göz işaretidir gidiyor. Tabii o sırada ben de ölmek üzereyim. Birden parlayıp "Hazret-i üstat, zatıâliniz şu anda karşınızda canlı ve hazır halde bulunan ve dosyası elinizin altında olan benim gibi sade bir şahıs hakkında, böyle bir dikkat, sağlık, özen, ihtiyat ve araştırmayla hüküm verdiğinize göre, kim bilir tarihi şahsiyetler veya 1000-2000 yıl önce gerçekleşmiş karanlık ve belirsiz olaylar hakkında bu yönteminizle ortaya koyduklarınızdan öğrencileriniz ne kadar yararlanıyorlardır" dedim. Bir anda kurşun yemiş bir âlim gibi, bağırıp yerinde kalktı ve üzerime yürüdü. O ana kadar hazretin masasının önünde edepli edepli duran ben, korkudan kendimi koltuğun üzerine atıp bir sigara yaktım. Yine korkarak dedim ki: "Ben bu odadan çıkacak değilim. Burası sizin odanız olduğu kadar benim de odam sayılır. Eski âdetiniz üzere emir buyurursanız o başka... Hâsılı, sayın hocam, ben kim olursam olayım, siz kim olursanız olun, beni itham ettiğiniz şeylerden aklanmak için, hazır siz ve meslektaşlarınız burada hakemler ve imtihan yapan kişiler olarak bulunurken, tercüme ettiğim bir metni size vermek istiyorum. Sizden onun metnini okumanızı istemiyorum; onun tercümesini anlamanızı da istemiyorum, eğer yapabilirseniz sadece ve sadece bir paragrafını, anlamını anlamaya çalışmaksızın Farsça okunuş bakımından doğru olarak okumanızı istiyorum. Okuyabilirseniz, sadece yardımcı doçentliğin hayrından değil, kendi hayrımdan ve sizin şerrinizden geçip kendimi şu üçüncü katın penceresinden aşağı bahçeye atacağım. Yapmazsam namert olayım. Yallah!"

Ortalık karıştı, o "falan filan oğlu çık dışarı" diyor, ben de "falan filan oğlu oku" diyordum! Öğrenciler ne oluyor diye sınıflardan dışarı üşüştüler. Gördüler ki terbiyesiz bir öğrenci sevgili hocalarının yakasına yapışmış, muhterem ihtiyar da fena halde köşeye sıkışmış, hurra çekip alkış tuttular.

İşte benim fakültem ve ilmî araştırma ve incelemeler müessesem buydu.

Ama yine de insan kötümser ve şükürsüz olmamalı, bana karşı lütufkâr davranan hocalardan birisi –hatırası kutlu olsun- şöyle dedi: "Prof. Mukaddem, Selman kitabına çok ilgi gösteriyor. Defalarca ondan söz etti. Arıyormuş zaten. Onunla bir temas kursanız iyi olur. Sevinecektir." Ben de nasıl sevindim nasıl! Böyle bir şey nasıl mümkün olur? Odasına doğru yöneldim. Kendi kendime nihayet bu memlekette Massignon'u anlayan, onun çilesini algılayan, Selman'ı tanımak isteyen, beni anlayan, kitabın değerini bilen birisi çıktı, herhalde sandığım kadar tuhaf birisi değilmişim diye kendi kendime düşünüyordum.

Hikâye uzun, başınızı ağrıtmayayım. Hâsılı, anladım ki o hocanın da bu laflarla bir alış veriş yok. Tek derdi, bu konuda dikkatini çeken tek şey sadece bir cümleden ibaret. Selman'ın, Ebubekir'in seçimi konusunda Sakife'de Farsça sarf ettiği "kerdid ve nekerdid" (yaptınız ve yapmadınız) cümlesi bu kitapta hangi şekilde imlâ edilmiş, bilmek istediği tek şey bu! "Kerdit ve nâkerdit" mi yoksa "Kertit ve nâkertit" mi veya "kertid ve nakertid" mi? Asıl şekli nasıldı acaba diye bu konuda herkesten çok hassasiyet gösteriyor!

Bir anda aklım başıma geldi. Baktım yatağımda sırt üstü uzanmış, havada her an başka bir şekle giren sigaramın dumanlarıyla oynuyorum. Bu eğlendirici oyunla meşgulüm, başka hiçbir şey düşünmüyorum.

Böylece uykum gelene kadar saatler geçti.
Sahi ne diyordum? Nerelere gittim yine.

***

Ha, birisi de kitaptır diyordum. Kitap onu satın alanın malı değildir. Kitabın mülkiyeti olmaz. Kitap, onun parasını ödeyen, alış verişini yapan ve evindeki rafa koyanın malı değildir. Kitap, okuyucusunun malıdır; sayfasını açanın, okuyanın, anlayanın, hissedenin, tat alanın, ondan etkilenin malıdır. Kelimeleriyle daha çok ünsiyet kuranın, satırlarına daha fazla aşina olanın, harfleriyle arasında gizli bir ruh yakınlığı olanın malıdır.

Hangi ahmak, Mesnevi, ona 27,5 tümen para saymış, onu ciltletmiş ve odasındaki kitaplığın rafına koymuş olan Kerbela Hasani Bey'in malıdır diyebilir. Kur'an, onu eski bir avlunun kapısından on bir tümene alıp, koltuğunun altına koyan, getirip çeyiz sandığının içine yerleştiren, sürekli öpüp duran, sürekli ah çeken, bir daha öpüp bir daha ah çeken, işte bu Kur'an bana aittir, onu çok seviyorum diyen Leyla Bacı'ya mı aittir.

Hafız Divan'ı, onu 25 tümene satın alan, bir şişe rakıyı kafaya dikten sonra, çakırkeyif olup Hafız'dan fal tutan, Divan'ın tamamından sadece "Ey saki kadehi döndür, bana da ver" beytini ezbere bilen ve onun kendince "Ey sevgili saki, kurban olayım sana, kâseye işe de onu içeyim" diye manasını da bilen çolak petrol tankeri şoförüne mi aittir?

Evet, parasını bunların ödediği doğrudur. Ama...! Eşeğin bile bunlara nispetle İbni Sina gibi kaldığı bu adamlar hakkında ne desem bilmem ki?

Sa'id Nefîsî'den söz ediyorduk; Meclis Kütüphanesine müdür olmuştu. Ne keyif ama! Kitap ülkesinin padişahı! Ne saltanat! İnsanın bir sevgilisi, bir mabudu, bir imamı olmalı; bu sevgili, mabut ve imam da raflarda olmamalı, hilafet sarayında olmamalı, tüccarın elinde olmamalı, cellâdın zindanında olmamalı, bir mal sahibinin elinde olmamalı. Kendisi onun mütevellisi olmalı, kendisi ondan sorumlu olmalı, kendisi onun bakıcısı olmalı, kendisi onun yanında olmalı, kendisi onun hâkimi olmalı, kendisi onun müdürü olmalı, kendisi onun kontrolünde olmalı. O, onun kontrolünde olmalı, her gün bir buçuk saat önceden, saat altı buçukta evinden çıkıp doğrudan doğruya, resmen, açık-

ça, kaygısız, vesvesesiz bir halde dışarı çıkmalı, taksi beklemeli, taksiye binip demeli ki doğruca meydana git, falan cadde, falan sokak, sağ tarafta kütüphane. Elinde açık seçik bir harita olmalı, taksiden inince doğruca kütüphaneye gidip zili çalmalı, içeri girip doğruca çalışma odasına gitmeli, doğruca kitaplarının yanına gitmeli, kitaplarını almalı, önüne koymalı, sigarasını tüttürmeli, çayını içmeli, kitaplarını açmalı, okumaya, incelemeye, yazmaya, düşünmeye başlamalı...

Öğleden sonra bire kadar, sonra vedalaşmalı, dışarı çıkıp 1.45'te geri dönmeli, gece saat 11.30'a hatta 12'ye kadar, belki de gece yarısı bire, 1.30'a kadar, ay batana kadar, gaspçı hilafetin elinden aldığı susadığın o çeşmede boğulana kadar... Nefîsî işte böyle bir makamı elde etmişti, kendisi kütüphanenin mütevellisi oldu, ama kim ne bilir? Kim ne anlar?

Hiç kimse tasavvur bile edemez! Bir mescidin imamı aynı zamanda oranın mütevellisi de olursa mescide ne olacağını kim bilebilir? Nefîsî bir ömür kütüphaneye girdi, gözlüğünün altından, yavaş yavaş, gizlice kitaplara baktı. Yüreği hasretten, heyecandan ve dertten yanıyordu. Ağır ağır, edeplice, ihtiyatla gidip bir masanın köşesine ilişiyordu. Kitabı getiriyorlardı. Garazsızca, bu kitabın kendisine ait olmadığını, Milli Şura Meclisi'nin kitabı, Meclis vekillerinin kitabı, Habibi'nın ve Amirza'nın kitapları olduğunu, itiraf ederek kitabı okuyordu. Saatlerce düşüncelere dalıyordu. Yüreği, ruhu, düşüncesi onlarla doluyordu. Hayali güçleniyordu. Kanat açıyor, onunla halvete giriyordu. Hülyalara dalıyor, neşeleniyor, ısınıyor, kızgın hale geliyor ve kitabı geri bırakıyordu. Kütüphane deposuna teslim ediyor, kendisi yapayalnız evine geri dönüyordu. Kitap hasretiyle yanıyordu; gece yarılarına dek onun düşünerek uyanık kalıyordu. Acılar içinde uyuyordu; sabah katlığında yine aynı terane...

Şimdi değil, artık kendisi kütüphanenin mütevellisi, yönetim işi imama verildi. Kitap okur, kitaptan anlar, kitaba düşkün bir kütüphaneci oldu. Kütüphaneye müdür oldu!

Bir anda her yerden sesler yükseldi. Bir kavga döğüş, bir gürültü patırtıdır koptu; şikâyetler, dosyalar: "Vay hayâsız, vay alçak, vay hain! Vay! Bu da hoca olacak ha! Bu da âlim olacak ha! Prof. Nefîsî deyip durdukları, düşünce adamı, ilim adamı, aydınlık, iffet, şeref, ahlak, azamet, ruh, gönül hassasiyeti, anlayış, deha, yücelik, akıllık, zekâ, iyi ad sembolü adam bu mu? Hepsi hikâyeymiş. Hepsi yalanmış. Gördün mü bak neler etti?"

Neler etmiş? Ne etmesini bekliyordun ki? Dünyada eşi benzeri bulunmayan son derece zarif, nefis, değerli, nadir bir elyazmasını; sadece tek nüshası bulunan, cildi altın yaldızlı, tezhipli, nakışlı, kâğıdı ceylan derisinden, yazısı, tarihimizin en büyük hattatlarından Mirza Alirıza Abbasi'nin hattıyla yazılmış, nakışları, minyatürleri, süslemeleri, cetvelleri olağanüstü derecede güzel, içeriği çok zengin, yeni, nefis, derin, güzel, değerli olan, felsefi, fikrî, edebî ve duygusal bir metne sahip o eşsiz bir nüshayı, Aynulkuzât Hemedânî'nin Milli Şura Meclisi Kütüphanesi'ne vakfedilmiş böyle mükemmel bir nüshayı, ömrünü ilimle, kalemle, özgürlükle geçirmiş, bütün insanların başının üzerine yemin ettiği bu bilgin profesör ve meşhur araştırmacı, çaldı, evet çaldı!

Hakkında bir dosya hazırlandı. Yargıca bir bak şimdi, ne yargıç ama! Evet, suç işlenmiştir (çünkü inkâr etmeleri mümkün değildi, hem kitabı hocanın elinde görmüşlerdi, hem de hoca itiraf etmişti) ancak Profesör Nefîsî kitaba canı gönülden bağlı olduğu ve ona aşk duyduğu için, bu nüshayı görüp okuyunca, tezhibinin, cildinin, hattının, minyatürlerinin ve şirazesinin zarafetine, şiirlerindeki duygu inceliğinin ve metnindeki nefasetin farkına varıp paha biçilemez olan bu eserin değerini anlayınca, öylesine kendinden geçmiş ki kendisini, kitabın vakıfnamesini, Millî Şura Meclisi'nin mülkiyetini, bütün hesabı kitabı unutup devlet malını çalmaya veya gasp etme amacında olmaksızın, bu tek nüsha nefis eseri elinden bırakıp tek başına evine dönememiş, onu da beraberinde götürüp çalışma odasında, elinin altında, hep yanı başında bulunsun diye almış. Ondan ayrılmak kendisi-

ne çok zor gelmiş. Zahiren yaptığı şey cezaî bir suç sayılsa da bir suç işlemek kastında ve niyetinde olmadığından ve bu işi olağandışı bir halde gerçekleştirdiğinden, özel bir ruh hali içinde bulunduğundan dolayı mahkeme beraatına karar vermiştir.

Hoca aklandı, ama sadece mahkemede! Bu laflardan anlamayan halk bu hükme gülüp geçti. Hatta bunu onaylayanlar ve fazıllar bile gülüp geçtiler. Bunlar Nefîsî'nin yaptığı işle, kütüphanenin duvarından aşıp yavaşça içeri giren ve nüshayı aşıran bir nüsha satıcısının veya antika satıcısının arasındaki farkı anlamazlar. Bu anlamazlık ne kötü bir şeydir! Nefîsî'yi kitap hırsızı olarak adlandırdılar. Onun, o nüshayı bırakamadığı, vakıfnamesiyle amel edemediği, oradan tek başına çıkıp Tahran'ın anlamsız sokaklarında volta atamadığı, kendisini yüzlerce mükerrer nüshası bulunan Siyasetname gibi tanınmış, bilinmiş, okunmuş bir kitabı incelemekle oyalamadığı andaki duygu halini, o nüshayı bakır bir ibrik gibi çalan hırsızın duygu haliyle bir tuttular!!

Kitap, Nefîsî gibi birisi için totemdir. Kitap, kitabı tanıyan, kitabı bilen, kitaba tapanın totemidir.

Evet, bizler hâlâ totemciyiz. Herkesin bir totemi var. En eski atalarının ve kabilesinin ruhunun, fıtratının ilk köklerinin, yaratılışının asli unsurlarının içine girmiş bir totem. Onun totemi, onun "gerçek gizli beni", "ilk gerçek özü", onun "kendi kendisi"dir. Onun şeklinde tecessüm etmiş, somut ve maddi şekle bürünmüş, bedenleşmiş ruhudur. Nesne haline gelmiş kişiliğidir; totemci, totemine taparken, aslında kendi içinde gömülü kendine, kendi potansiyel mukaddes ben'ine tapmaktadır.

Herkesin bir totemi vardır ve totem "zikir"dir. Hayat, unutmaktan başka nedir ki zaten? Mutluluk, artık hiçbir şey hatırlamayan birisinin aldığı keyiften ve huzurdan başka nedir? İnsanlık, yani cenneti kaybetmek, yani yeryüzüne iniş, sürgün, çöl, gurbet, yalnızlık, kurtla, kuşla, karıncayla, sinekle aynı ortamda yaşamak ve paylaşmak. Mutlu kimse, insan olduğunu külliyen unutmuş bir bedbahttır. Bedbaht kimse ise, henüz başından geçenleri hatırlamakta olan ve var oluşunun acısını hâlâ hissede-

bilen bir bahtiyardır. Çünkü hâlâ insandır ve hâlâ insan olan herkes henüz unutmamış demektir!

Totem unutmana izin vermez, her an sana hatırlatır. Totem cennetin, Âdem'in, Havva'nın, Tanrı'nın, şeytanın, aşkın, isyanın, bilincin, "çöle inişin" zikridir.

Herkesin bir totemi vardır ve o totem onun "iyi olan kendisi"dir. Totemin maverai bir cevheri vardır. Gaybi bir varlıktır; tabiatın cinsinden değildir. İş aleti değildir, çıkar sağlama aracı değildir, bir zarureti gideren, bir isim veren, ekmek pişiren bir şey değildir. Pekiyi, totemin maddi bir şey olmadığını, gaybi bir sembol olduğunu, topraktan olmadığını, ilâhi bir şey olduğunu nereden ve nasıl bileceğiz?

Çok açık. Bu dünyada her şey, benim içindir. Ya totem? Ben onun içinim. Bütün ihtiyaçlarım onun ihtiyaçlarını gidererek doyuma ulaşır. Bütün varlığım onun mihrabının eşiğinde ölmek ve kurban olmakla var olur. Onun kurbanlık yerine, onun uğruna, kendi ayağımla, irademle gelirim. Şehadet, benim hayatıma şahitlik eder. Onun yüceliği karşısında gururum kırılıp ayaklarının altına serildikçe, kendi huşuuyla iftihar eder. Kendi varlığını bir başkasına adamak, bir başkasının cebrini, gönüllü olarak kendine seçmek, onu anarak, sarhoşluk verici bir lezzetle, anlatılamaz bir tatlılıkla kendini unutmak ve nihayet onun ciğerleriyle soluk alıp vermek, onun nabzında atmak, onun ayaklarıyla yürümek, onun boğazıyla inlemek, onun varlığıyla yaşamak, onun yaşaması için can vermek ve onun için ölerek mutluluğa erişmek, bunların hepsi, bu dünyaya ait akla sığmayan, Dekartçı mantığın almadığı ihtiyaçlardan, ideallerden ve cezbelerden oluşan bir bağın eseridir. Felsefe ve bilim, onun topraklarına girmeye yol bulamayan ilgisiz ve uzak yabancılardır. Bu gayp haremine girmelerine izin verilmez. Orası, gaybi bir sır olan sevmeyi bilen gönüllerin yüce dergâhıdır. Orası, anlamanın ötesinde bir algıya sahip olan başların müşfik yamacıdır. Bunlar hâlâ insan olan, hâlâ içlerinde gurbeti duyan, tapınmayı -nasıl desem- kendilerinde bir sıfat gibi, kendi varlıkları-

nın bir boyutu, belki de varlıklarının tamamı gibi gören bu çöle sürgün edilmiş kimselerdir. Bunların hepsi, dikmekten, yetiştirmekten, kazanmaktan, korumaktan, akıldan, bilimden, sanayiden, iktidardan, gelişmeden, servetten, başarından, sağlıktan, akıldan, maslahattan, haysiyetten, şöhretten, lezzetten, huzurdan, asayişten, saadetten ve çıkaran öte kavramlardır.

Bunların hepsi gaybi anlamlardır. Hepsi Âdem ile birlikte yeryüzüne inmiş, Âdem gibi yabancı, garip, muamma, meçhul ve anlaşılmaz olan cennet yadigârlarıdır. Bu yüzden ne zaman onları düşünsem, aklın sert ve kaba ellerinin altında ezilirler; onun geçtiği yoldan kaçarlar, açılmamış bir goncanın güzel yaprakları gibi, anatominin parmakları arasında solar; bilimin kuru bakışlarının ışığı altında yok olurlar. Çıkarcı ve kendi iyiliğinden başka bir şey bilmeyen hesapçı aklın aracılığı, bu gereksiz ve haşin kıyasların delaleti olmaksızın, kendimizi o temiz ve berrak benliğimize bıraktığımızda, o yıkanmış tertemiz duygularımıza yaslandığımızda, fıtratımızın derinliklerinden boy gösteren doğru sözlü vicdanımıza güvendiğimizde, doğrudan doğruya kendi özümüzün kelimesiz sözlerine ve sessiz mırıldanışlarına, insan oluşumuza kulak verdiğimizde, bunların hepsini açık ve basit bir şekilde duyumsar, koklar, dokunur, her birinin ağırlığını hisseder, işitir, tadar ve algılarız.

Herkesin bir totemi vardır. Henüz aslını unutmamış olan, henüz Âdem olan, henüz gurbeti hisseden, çölde gulyabaniler, cinler, kötü ruhlar, korkunç hayaletler, yılanlar, çıyanlar, kertenkeleler, akrepler, kurtlar, tilkiler, fareler ve ehlileşmemiş koyunlar gibi, henüz gergedan olmamış, henüz başkalaşmamış, henüz gece olmamış, geceye alışmamış, henüz gece olmaya izin vermemiş, hâlâ beklemekte olan, hâlâ korkan, ızdırap çeken, yabancı olan, sabahtan söz eden, gün doğumunu, ışığı ve güneşi düşünen, çölün karanlık bağrında tek başına duran, gözleri yarını gözleyen, yüzünü doğuya çevirip kendi göz kapaklarını ufkun kapalı göz kapaklarına diken, hâlâ Âdem olan, yeryüzüne inişi (hubut) acıklı bir şekilde hisseden, hâlâ şifa bulamamış halde yaralı olan, henüz cenneti, çölü, isyanı, sürgünü, Tanrı'yı,

şeytanı, Havva'yı unutmamış olan, insanlığıyla birlikte yeryüzüne getirdiği gaybi emanetlere bağlı kalan ve her şeyi hatırlayan birinin totemi, ona o cenneti hatırlatır. Kendisiyle birlikte getirdiği o gaybi azıkların ve maverai cevherlerin tecelligâhı olan birisinin totemi, zaman büyücüsünün ellerini bağlayan bir tılsımdı; onu yeryüzü belasından koruyan bir zırhtır; gece karanlığında ona aydınlık veren bir ışıktır; bu çöl mezarlığının sessizliği içinde onunla konuşan bir muhataptır. Onunla konuşan, ondan sözler dinleyen, ondan söylememek üzere sakladığı sözler duyan bir muhataptır.

Herkesin bir totemi vardır. Ona yemin eder, onun adına ant içer, zaten yemin de o maverai anlamlardan birisidir. Bu çölde ne olduğunu anlamadığımız, ama varlığını hissettiğimiz cennetten getirilmiş şeylerdir.

Herkesin kendisine aşk duyduğu, sevdiği, taptığı, yakardığı, dua ettiği, ağladığı, gözyaşı döktüğü, beklediği, sabrettiği, ihlâs duyduğu, değer verdiği, acı çektiği, fedakârlık gösterdiği, eriyip yandığı, ondan tabiatta olmayan güzellikleri, aklın mantığın almadığı iyilikleri, bu dünyaya ait olmayan kutsallıkları ilham aldığı, öğrendiği, içine çektiği, özüne soktuğu, muhtaç ve susuz vicdanıyla emdiği, iman duyduğu, o namaz kılan ve hiçbir iktidara boyun eğmeyen çelikten gururunu, onun uzun boyu üzerinde mağrurca kırdığı, ekmek İsmail'ini, makamını, canını hatta adını bile onu anış mihrabında sabırsızlık kılıcıyla kurban ettiği, onun birliğine namaz kıldığı, ona doğru hicret ettiği, bilmenin heyecanından ve anlamanın şuurundan geçip haccının son aşamasına erdiği, onun ayağının dibinde şehadetin yüksek zirvelerine doğru çıktığı, kızıl bir ölümün miracına yükseldiği, isar sidretü'l-müntehasından geçtiği, bir başka hayat uğruna kendi kanında boğulduğu, kendi ölüm çukuruna başını koyduğu, iki yanında ihlâstan ve şevkten iki kanadın açıldığı ve böylece Tanrı'ya doğru kanat açarak gittiği bir totemi vardır.

Herkesin bir totemi vardır. Herkesin totemi, kendisinin o cennetlik ben'inin yakınıdır. Yaşarken şehadete eren o ben'in kalın-

tısıdır. Pis, açgözlü, leş yiyen gündelikçi kargaların uğultusu arasında suskun kalmış, yeryüzünün iğrenç gösterisinde, zamanın aldatıcı havai fişek oyununda unutulup gitmiştir.

Herkesin bir totemi vardır. Herkesin totemi, bir zamanlar onun da insan olduğunu hatırlatır. Hâlâ ibadet edebileceğinin, bir başkası için var olabileceğinin, aşk duyabileceğinin, kendi çıkarının, iyiliğinin ve gerçekliğinin ötelerine geçip değerin, hakikatin ve idealin anlamını kavrayabileceğinin, hatta isar derecesine kadar yükselebileceğinin bir göstergesidir.

Herkesin bir totemi vardır, benim totemimse "kalem"dir.

Her kabile bir toteme tapar; kabile üyelerinin ilk atası olan kişinin ruhu o totemin içine girmiş, onun içinde ebedileşmiştir; kabilenin ruhu onda tecessüm etmiştir. Onu öldürmek ve yemek o kabilenin üyelerine haramdır; ama başka kabilelere haram değildir. Çünkü onlar yabancıdır; onların bir başka totemi vardır. Bir başka totemin kanından, toprağından, ırkından ve soyundandır. Her kabilenin kendi totemini satması, mübadele etmesi, yününü kırpması, sütünü sağması, derisini yüzmesi, öldürmesi ve yemesi haramdır.

Totem kabilenin tanrısıdır; kabilenin tanrıçasıdır; kabilenin namusudur; kabilenin ruhunun, şerefinin, kutsallığının, hakikatinin ve şahsiyetinin tecessümüdür. Ortak bir insani cevherin, ırkın, soyun, birliğin ve asaletin tecessümüdür. Kabilenin ortak maverai niteliğidir.

Kalem benim kabilemin totemidir. Bütün kabilelerin tanrısı, bütün varlıkların tanrısı ona ant içmektedir. Ondan süzülen ve dökülen her şeye ant içmektedir. Boğazından akan siyah kana ant içmektedir.

Bana gelince...

Kalem, o benim gerçek ben'imin yakınıdır. Benin Ruhulkudüs'ümün ihsanıdır; gri ve yeşil defterlerimin dilidir; yaratılışımın ikizidir, hicretimin yol azığıdır; gurbetimin enisidir; yeryüzüne inişimin yoldaşıdır; sürgünümün arkadaşıdır; dördüncü

türden muhatabımdır; yalnızlık ve uzlet halvetimin hemdemidir; kaderimin, yazgımın ve fıtratımın hatırasıdır; bedene girmiş ruhumdur; benim "şey" haline gelmiş olan Âdem oluşumdur.

Bana arz edilen o "emanet"tir.

Ah ne kadar zor ve ağırdır! Onun ağır yükünü çekerken yeryüzünün bile beli bükülür, dağlar dize gelir, gökyüzü çatlayıp çöker.

Kalem benim kabilemin totemidir. Bizim ruhumuz onunla bir olmuştur. Biz onunla birbirimize karışmışızdır. Biz onunla birlikte yaşarız, birbirimize bakarız, dağıtan hayata, ayıran zaman, yabancılaştıran bencilliğe, herkesi kendi içine kaçıran korkulara, bağları çözüp koparan ve yalnız bırakan akla rağmen bu böyledir.

Kalem benim totemimdir. Unutmama izin vermez, unutulmama izin vermez, geceye alışmama, güneşten söz etmememe, ölümü hatırımdan çıkarmamama, yarını hatırlamamama, beklemekten vazgeçmeme, teslim olmama, umutsuz kalmama, mutluluğa yüz çevirmeme ve teslim olmama izin vermez.

Kalem benim totemimdir. O gündelik dedikodular kalabalığı arasında, hayatın kirli ve beyhude gürültüleri, saçma keşmekeşleri içinde, yeryüzünün bayağılıkları, zamanın acımasızlıkları, toprağın şiddeti ve varlığın değersizliği içinde, gece gündüz ellerimde, göğsümün üzerinde, coşkulu, alevli ve amansız bir halde, bu ilahi kelimeleri kanıma, kalbime, ruhuma, hatırıma, hayalime, hatırama, vicdanıma ve yaratılışıma döker.

Tanrı'ya benzeme, cennet, Âdem, yalnızlık, Havva, şeytan, aşk, isyan, görme, iniş, çöl, gurbet, çile, emanet, risalet, bekleyiş, ünsiyet, esaret, cebir, bilinç, kıyam, Şiilik, hilafet, velayet, iman, maslahat, hakikat, sünnet, ayet, takiyye, taklit, cihat, içtihat, şehadet, isar, halk, susuzluk, tavaf, hicret, gayp, ihram, hac, Arafat, Meş'ar, Mina, kurban, mabet...

Kalem benim totemimdir; bizim totemimizdir. Kalemime ant olsun; onun boğazından dökülen kara kana ant olsun, dilinden süzülen kan damlasına ant olsun, sinesinden yükselen acı çığlıklara ant olsun ki ben bu kutsal totemimi satmam, öldürmem,

etini yemem, kanını içmem, onu zorbaların eline teslim etmem, altın kesesine değişmem, yalan dolan parmaklarına bırakmam, elimi kalem ederim, yine de kalemimi elimden bırakmam; gözlerimi kör ederim, kulaklarımı sağır ederim, ayaklarımı kırarım, parmaklarımı boğum boğum keserim, göğsümü deşerim, kalbimi öldürürüm, dilimi koparırım, dudaklarımı dikerim de kalemimi yabancıya vermem.

Onun canına yemin olsun ki canımı onun için feda ederim, İsmail'imi ona kurban ederim, onun kara kanına ant olsun ki kendi kanımın kızıl göllerine batar, onun fermanıyla, beni nereye çağırsa çağırsın, beni nereye sürerse sürsün, benden ne isterse istesin bir an bile ona itaat etmekten geri durmam.

Kalem benim totemimdir. Benim Ruhulkudüs'ümün, iffetli Meryem'inin emanetidir. Ona bağlı kalır, Kayser'e esri olmam, Yahudilere parayla satılmam, Ferisilere teslim olmam, varsın kalemimin uzun, düzgün ve sağlam boyu üstünde çarmıha gersinler beni, varsın hayatımın silindiri olan kalem çarmıhım olsun benim, risaletime şahit olsun, şehadetime şahit olsun da Tanrı'ın şöhret peşinde kalemimin üstüne binmediğimi görsün; halk başarı elde etmek için totemimin bana haram olan etinin bulunduğu sofraya oturmadığımı bilsin. Zorbalar bilsin ki para pul bilsin ki yalan dolan bilsin ki Firavuncular Allah'ın emanetini benden alamazlar, Karuncular aşk emanetini benden satın alamazlar. Bel'amîler risaletimin hatırasını elimden kapıp çalamazlar.

Herkesin, her kabilenin bir totemi vardır. Benim totemim, kabilemin totemi kalemdir.

Kalem Tanrı'nın dilidir, kalem Âdem'in emanetidir, kalem aşkın emanetidir, herkesin bir totemi vardır...

Ve kalem benim totemimdir.

Ve kalem bizim totemimizdir.

Meşhet 1347/1968

Sevgili Dostlarım

Şu günlerde ve gecelerde, Mevlana'nın babasının Maarif'teki tabiriyle, "bir anlam takılıyor peşimize", onunla o kadar meşgulüm ki nefes almaya dahi mecalim yok.

Evet, yazar ve şair de gebe kalır; yani kısır olmadığı sürece erkek de gebe kalır. Kısır erkekler sayıca çok olduğundan, insanlar yanlışlıkla bunun doğal olduğunu, böyle olmayanlarınsa istisna olduğunu zannederler. Bu, bilim adamlarının bile içine düştüğü büyük bir yanlıştır. Bu, "genel olan her şey doğaldır" şeklinde kanun haline gelmiş büyük bir yanlıştır. Buna göre çoğunluğun hali sağlık, bunun aksi, az sayıda görülen hallerse "hastalıktır. Oysa hastalık ve sağlık, doğru ve yanlış, gerçek ve yalan, doğal ve yapay, eksiklik ve tamlık kendi ölçüleri ve değerleriyle ölçülmelidir, sayıyla ve istatistikle değil.

Hani bir hikâye vardır. Adamın biri, halkının tamamı kaşıntı illetine tutulan bir köye girer. Hep birlikte adamın başına üşüşüp bağırtı çağırtı, sorgu sual, tabip, molla, jandarma çağırmalardan filan sonra derler ki: "Çabuk gelin, köye hastalıklı bir yabancı gelmiş, kendisini hiç kaşımıyor, götürün şunu, hastalığını hepimize bulaştıracak."

Ne diyordum? Ha...

Bu günlerde ve gecelerde doğum sancılarına tutuldum. Erkeği hamile bırakan kelimelerin nutfesinin doğumu. Meryem, Mesih'e nasıl gebe kaldı? Gizemli gayp yelleri bu âlemde daima eser; bahar yelleri gibi, kış vurgunu kara toprağı gebe bırakan, cennetin ıssız ve kavruk çölünde yetişen Nisan'ın ruhu gibi. Bakire Meryem'i, Mesih gibi bir yüceliğe ve mucizeye gebe bırakan Ruhulkudüs bu esintidir. Hava bu esintiyle dolu; kendini verimli bir çukura gömmek, bir ırmak ağzına, bir pınar başına, hiç değilse nemli bir yere atmak ve varlığının kucağını tümüyle açarak o esintiye sunmak gerek ki Mesih'e gebe kalsın, Meryem olsun, Tanrı olsun; Tanrı ile karıştırılsın!

Bu şaşırtıcı bir azamettir; Hıristiyanlıktaki teslis, böyle büyük ve güzel bir karışıklıktır. İsa, Meryem, Tanrı; baba, oğul, Ruhulkudüs; üçü de bir, o büyük olan, Tanrı, üçü de!

Ali Allahîlik! Yani Ali'yi tanrı zannetme! Ne kutsal bir karıştırma! Ali, ne olmuş, nerelere kadar yükselmiştir ki Tanrı ile karıştırılmaktadır. Bu, sadece çok büyük harikulade ruhların başına gelebilecek bir karıştırma olayıdır. Ortalama insanlar ve küçük bakışlar böyle bir hataya düşmezler, hatta "doğru olandan" başkasını görmeye hakları da yoktur.

Yüce peygamberimiz "erkeği ve Meryem"i gebe bırakan bu esintiden söz etmiştir. Tuhaf olan şudur ki bu sözün anlamını, sadece "Şems"le aşka gebe kalan Mevlana bulmuştur. Bu sözü, bu çarpıcı remzi ondan başka anlayıp bileni görmedim: "Hayat yolu boyunca ömrünüz geçip giderken, soğuk soğuk[139] esintiler esmektedir; kendinizi onlara sununuz." Mevlana bunu şiire de tercüme etmiştir: "Peygamber değerli ashabına dedi ki: Bahar rüzgârlarından bedeninizi saklamayın."

Mesnevi'yi bulup okuyun. Kendinizi yavaş yavaş Mesnevi'ye mutat kılmanız ne güzel olur. Mutat! Ne demek istediğimi biliyorsunuz? Benim kitabım çöldür, onun kitabıysa çölde açan bir cennet. Ben, içinde otlanılan, gezip dolaşılan bu bayındır hayat otlağını bir çöl olarak görecek noktaya geldiğim halde, Mevlana, otlağı bol olan bu çölde bir hayat kurmayı başarmış; ekmiş, dikmiş, yeşermiştir. İlk cennet, Âdem'in oradan bu toprak yeryüzüne ve gurbet çölüne düşüşü, bir sonraki aşama, vaat edilen cennetin inşası. Büyük insanlara vaat edilen son cennet; büyük insanların çölde, sürgünde kurdukları cennet... Gördüğünüz gibi ben daha yolun yarısındayım, çöldeyim. Arkama bakıp o

[139] Bu soğuk sıfatı çok anlamlıdır. Hissettiğiniz soğuktan ve titreyişten kaçmayın, ısınmak için kendinizi elbiseye, kilime, yorgana sarmayın, yoksa çürürsünüz. Bakınız, Tanrı, ilk vahiy esintisinin soğuğu yüzünden titremeye durmuş, korku içinde kendisini elbiseye, kilime, yorgana sarmak isteyen Muhammed ile nasıl sert bir tonda konuşup buyuruyor: "Ey elbisesine sarınıp bürünen! Ey örtünüp bürünen!..."

cenneti, o cennete gezinen bahtiyar insanları gördüğümde, bunca başarı karşısında şükür duygusuyla doluyorum, sevinçten içim içime sığmıyor; önüme, ileriye doğru baktığımda ise bunca yenilgiden, başarısızlıktan ve menzilden geri kalmış olmaktan dolayı, acıyla doluyorum; umutsuzluktan ve korkudan ağlıyorum, şaşkınlık ve küçüklük duygusu beni deli ediyor. Hem geride, uzakta, çok uzakta kaldığımı, hem de avare olduğumu hissediyorum. Bu iki duygu asla bir arada bulunmadıkları halde bende daima birlikteler! Bunun nedeni hayatım boyunca şiar edindiğim bir tür çabadan dolayıdır. Sahip olduğum dünya görüşü ve inanç yüzündendir. Eğer benim vaat edilen cennetim, ahiretim, haşrım, ölümüm, yeniden dirilişim, Sur-i İsrafil'im, kabrim ve kıyametim dedikleri gibi olsaydı işim çok kolaydı. Eğer cennetim ölümün ötesinde, ahiretim bu dünyanın ötesinde bir dünyada olsaydı yolum açıktı. Giderdim, nasıl gidileceğini bilirdim, nasıl gidilmesi gerektiğini sorardım. Ama benim dünyam "kendi ben"imdir; şu andaki halimdir; oysa ahiretim ve cennetim olmam gereken haldir. Bu ikisi arasında ebediyet kadar uzun bir yol vardır. Nasıl desem? Ebediyet, sonsuzluk, ne kadar gidersek gidelim sonuna ulaşamadığımız bir yoldur. Bu yol biz gittikçe daha çok uzayan, biz yaklaştıkça daha fazla uzaklaşan bir yoldur. Zaten bana göre Allah'a doğru gitmek de böyle bir şeydir. Mukaddes bir eşeğe bakınız! Tanrı onunla duvar duvara komşudur. Bir de Ali'ye bakın; hafif bir ruhun hızıyla, nasıl desem, kendi hızıyla, sürekli olarak O'na doğru kanat açmakta, ne zaman, nerelere kadar vardığını görmek için başını kaldırsa, uzak kalmanın, gurbetin ve mesafelerin korkusuyla ağlamakta ve baygın düşmektedir!

Onun değersiz, adsız sansız bir şiası olan ben, bu arada takılıp kaldım.

Tanrı bana öyle bir ahmaklık, dar görüşlülük ve gönül küçüklüğü nasip etmedi ki kendimi namazla, oruçla, humusla, zekâtla, ağlayıp sızlamayla, övgüler düzmeyle, taharetle, necasetle, fıkıhla, kelâmla, felsefeyle, mantıkla, sakalla, tespihle, salâvatla, zikir-

le, duayla Cebrail'in kanatları üzerinde hissedeyim. Kendimi başarıya ulaşmış, hakikat yolunun önde giden yolcusu, güven ve yakinle dopdolu, aklî ve naklî ilimleri bir araya toplamış, Allah'ın ayeti, İslâm'ın hücceti, Müslümanların delili, ilmelyakine ulaşmış, aynelyakine varmış, dünyanın bütün sırlarını bilen, ahiretin bütün menzillerini tanıyan, kıyamet coğrafyasının uzmanı, cennetin belediye başkanı, huri gılman meraklısı, sütle bal hevesli, hâsılı rahmetliler rahmetlisinin civarının yakınlarında din yastığına yaslanmış, "tebarekallahu ahsenu'l-halikin" sözüne dayanmış, her halükârda iyi, hoş, asude, mutmain, başarmış, affedilmiş, sadece başkalarının dalaleti ve hayvanlara benzeyen avamın cahilliği için kaygı duyan birisi olarak göreyim.

Öte yandan, yağlar hakkındaki yeni ilmî keşfiyle böbürlenip caka satarak neredeyse çatlayacak olan müteveffa Claude Bernard gibi aydın bir bilim adamıyla, birkaç fizik ve kimya formülüyle veya birkaç sosyoloji kuramı ve psikoloji teziyle artık bilmeleri gereken bir şey kalmadığını düşünen arkadaşları, kâinatın tamamın yüz küsur elementten oluştuğunu, tarihin ve toplumun tümüyle sınıf diyalektiğine dayandığını, insan ruhunun bütün sırlarının ve gizli boyutlarının onun bilinçaltı vicdanının bir tecellisi ve başı ezilmiş cinsel dürtülerin bir göstergesi olduğunu bildiklerini ve anladıklarını iddia etmektedirler. Görüldüğü gibi bu şekilde hangi yoldan gidersek gidelim kolayca, rahatça, hızla hedefimize varabilir, istediğimiz her şeye ulaşabiliriz?!

Kendisine ahmaklık verdiğine ne vermedin, vermediğine de ne verdin?

Gördüğümüz gibi Âyetullah olmak, entelektüel olmak, mümin olmak, dinsiz olmak, bilim adamı olmak, sosyolog, antropolog, psikolog olmak, yazar ve sanatçı olmak çok kolaydır, hem de çok kolay!

Hem hakikate ulaşmak, hem yolu bulmak, hem hayatı keşfetmek, hem Allah'ı bulmak, hem insanı, hem saadeti, hem kurtuluşu bulmak mümkündür? Daha ne istersin? Belânı mı?

Din ile dinsizlik meselesinin, temel bir mesele olmadığını söylemem bu yüzdendir. Varlık ve hayat konusunda ortaya atılacak temel mesele, insanın "ne ölçüde olması", "nasıl olması" ve ne kadar olması" gerektiği meselesidir.

Deniz olmak mı yüksük olmak mı? Evcil kuş olmak mı avcı atmaca olmak mı? Yüksük ister zemzemle dolsun ister et suyuyla; ister anne sütüyle ister süt tozuyla, ne fark eder ki? Mukaddes müminle kâfir fasık arasındaki fark nedir? Hiç. Birisi, ölüm öncesi hayatta gözünü ve karnını doyurma peşindedir, ötekisi ölümden sonraki hayatta. Birisini bal, süt, ağaç gölgesi, huri, gılman bu dünyada doyurmaktadır, ötekini ahirette. Bu kumaştan olan müminle kâfirin, o yüksük büyüklüğündeki dinleri ve küfürleri konusundaki fark, ihtiyaçlarının ve duygularının türüyle, düşüncelerinin ve ruhlarının cinsiyle, aradıkları, istedikleri, inandıkları ve değer verdikleri şeylerle ilgili değildir. Aralarındaki fark bu ihtiyaçların giderilmesinin, bu ideallere ulaşılmasının zamanı ve mekânı konusundadır. Anlaşmazlıkları, coğrafi bir anlaşmazlıktır. İkisinin de "Ne arıyorsun?" sorusuna verdiği cevap aynıdır. Ama "Nerede aramalı?" sorusuna cevap verirken ikiye ayrılırlar. Öyleyse kâfir ve mümin aynı düşüncededirler derken haklı değil miyim? Her ikisinin de dini ve küfrü bir imandır, bir idealdir, anlaşmazlık yol (din) ve işin tekniği konusundadır!

Bu durumda görürüz ki mümin de o fasit, ayyaş, maddeci, bencil ve lezzetçi kâfirin aynısıdır, sadece dolandırılmıştır. Kâfirle aynı şeyi veresiye olarak elde etmek için nakdi feda etmektedir. Üstelik o da bir olasılık katsayısıyla! Yani faraza, bir yarın var, bir cennet var, sana amellerine karşılık onu ödül olarak verdiler. Yine de bu ahmağın uzun sakalına gülmek lâzım: "Be hayvan, bu dünyadaki onca riyazeti, zorluğu, orucu, cihadı, mahrumiyeti, nefsini öldürmeyi, bütün lezzetlere gözünü kapamayı, şehvetini bastırmayı, şarabı, tatlı şeyleri, rahatı ahirette bunların aynılarını elde etmek için mi terk ettin? Bu kafanın arkasından yemek yemeye benzemiyor mu? Yani lokmayı alıp güç-

lükle boynunun etrafında çevirmek ve zorla ağzına götürmek değil mi? Aynı lokmayı alıp başının etrafında dolaştırmadan doğrudan ağzına götüren birisi, seninle aynı, ama senden daha akıllı ve daha başarılı. Bir denize benzeyen dine gelince... O, bir başka hayatı inşa etmek için hayatını feda eden, bir başkasının açlığı ve susuzluğu kendisini başka bir sofraya çağırdığı için kendi sofrasından, yemeklerini kendi elleriyle pişirdiği, çile ateşiyle, ızdırap kaynayışıyla, aşk yağıyla, düşünce baharatıyla, duygu mezeleriyle, kendi bedenin etiyle, kemiğiyle, yüreğinin kanıyla, ciğerinin özüyle pişirdiği sofrasından aç susuz kalkan kişinin dinidir. Hüner öğreten, bilgi veren, din inşa eden, geliştiren bir irfana, aydınlatan bir dehaya, güç veren bir cihada, arıtan bir derde, yıkıp döken bir isyana, bağlayan ve inşa eden bir teslime, yontan ve yıkayan bir çileye, koruyan bir takvaya, taze tutan bir duaya, yerinden söken bir şevke, yön veren bir hedefe, sağlamlaştıran bir imana, mücadele ettiren bir topluma, bağımsız kılan bir yalnızlığa, özüne öz katan bir kitaba, terazin olan bir adalete, gücüne güç katan bir demire, hakikate yönelten bir ilme, iyiliklere götüren bir ahlâka, sanata yönlendiren bir güzelliğe, dayanıklılığını artıran bir sabra, istikamet veren bir sükûnete, istiğna bahşeden bir küçüklüğe, istiklâlini sağlayan bir kendine sığınmaya sahip olduğunda, işte o zaman, bir "tanrıça"nın, Tanrı'nın, bitkiler, böcekler, hayvanlar ve Âdemoğulları için var ettiği bu kocaman dünyanın bir köşesinde bir başına oturmuş, bütün kapıları, duvarları, burçları, hisarları, binaları, ağaçları, bahçeleri, ekinleri, şehirleri ve köyleri kendi içinde viran ettiğini, hak ile yeksan ettiğini, yakıp yıktığını, kırdığını, küle çevirdiğini, külünü havaya savurduğunu, sakin, kavruk, susuz, otsuz, içinde ağaç gölgesi olmayan, bir bina karaltısı, bir medeniyet alameti bulunmayan, yeryüzünün sonunda, hayat ülkesinin bittiği yerde, sanki başka bir âlemin sınırlarına yakınlaştığımızı hissettiğimiz, felsefenin hep kendisinden söz etiği, dinin kendisine çağırdığı, peygamber inşa eden, Tanrı'nın hazır bulunduğu, göğünün yüksek hücrelerinin altında

Cebrail'in kanat seslerinin duyulduğu, ağacının, mağarasının, her kaya parçasısın, her çakıl taşının ağzında vahiy âyetlerinin bulunduğu, Tanrı'nın konuşan dili haline gelmiş bir çöle döndürdüğünü görürüz.

Yokluğun uçsuz bucaksız çölü, ölümün yatağı, korkunun gezinti yeri... Gökyüzü! Arzuların yemyeşil ülkesi, okşayışların ve umutların dalgalı ve berrak pınarı... Bekleyiş, bekleyiş, bekleyiş...!

Ve göğü Tanrı melekûtunun haremi... Cennet, cennet!

"Nasıl olmak gerekiyorsa öyle olunabilen yer, nasıl yaşamak gerekiyorsa öyle yaşanılan yer!"

İşte o zaman, yokluğa benzeyen bu çölde, Tanrı'nın kâinatı yaratmaya başladığı bu yerde, yalnız bir insanı, bu sürgündeki tanrıçayı, bu uçsuz bucaksız güneşli çölün uzak mı uzak derinliklerinde "büyük bir komplo" düzenlenmekle meşgul olarak görürsün!

Tanrı'nın ve aşkın işbirliğiyle bir komplo... Âlemi yeni baştan yaratmak için! "Göğün tavanını yarmak ve yeni bir planla yeniden kurmak için", bu âlemin viraneleri üzerinde, her ne varsa, her ne var idiyse onların yıkıntıları üzerinde yeni bir yaratılış! Bu sayısız haşeratın köhne dünyasında yeni bir dünya! Sakinleri üç ezeli yakın olan bir dünya:

Tanrı, insan ve aşk...

İnsanın omzuna ağırlık veren "emanet" budur işte. Yaratılışın ilk seherinde Tanrı'ya verdiğimiz ve onun hilafetini bu çölde üzerimize aldığımız söz budur işte.

Biz bunun için indik yeryüzüne ve O'na doğru işte böyle yeniden dönüyoruz!